

ი. იმედიანიძე

ქართული ენის
ისვრები
ქრესვრები

გვ. 1
ნაწილი II

И. ИМНАИШВИЛИ

ИСТОРИЧЕСКАЯ
ХРЕСТОМАТИЯ
ГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКА

т. I

СО СЛОВАРЕМ, ГРАММАТИЧЕСКИМ ОБЗОРОМ ЯЗЫКА
И ТАБЛИЦАМИ

ЧАСТЬ II

ГРАММАТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ЯЗЫКА И ТАБЛИЦЫ

ТБИЛИСИ — 1971

4(441922)
0-53

0. იმნაიშვილი

ქართული ენის
ისტორიული
ქრესტომატია

გ. I

ლექსიკონით, ენის მიმოხილვით და ტაბულაზით

ნაწილი II

ენის მიმოხილვა და ტაბულაზი

190

თბილისი — 1971

„ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია ტ. I“ გამოდის ორ ნაწილად. პირველში შესულია ტექსტები და ლექსიკონი. მეორე დათმობილი აქვს ძველი ქართული ენის მიმოხილვასა და ტაბულებს.

წიგნი განკუთვნილია დამხმარე სახელმძღვანელოდ ძველ ქართულ ენაში უნივერსიტეტისა და პედაგოგიური ინსტიტუტების სათანადო ფაკულტეტების სტუდენტთათვის.

რედაქტორი ა. შანიძე

ქველი ქართული ენის ფონეტიკური შედგენილობა

ხმარებიდან გადაპარდნილი ზგერები და ასოები

1. **ა. ე** იწერება: ა) საზოგადო ხმოვანფუძიანი სახელების სახელობითს ბრუნვაში (ამ ბრუნვის ნიშნად):

მამა-**ა**, დედა-**ა**, ძმა-**ა**, და-**ა**, მთა-**ა**, ზღუა-**ა**, ხილვა-**ა**, მოკლვა-**ა**, ძრვა-**ა**.
წმობა-**ა**, სლვა-**ა**.

წყარო-**ა**, ჯბო-**ა**, ოქრო-**ა**, კალო-**ა**, ეზო-**ა**.

ძუძუ-**ა**, ყრუ-**ა**, ცრუ-**ა**, ღრკუ-**ა**, რუ-**ა**.

ძე-**ა** (=ძმ), სიძე-**ა** (=სიძმ), ბჟე-**ა** (=ბჟმ), ხე-**ა** (=ხმ), სახე-**ა** (=სახმ), მზე-**ა** (=მზმ), ბზე-**ა** (=ბზმ), მემტილე-**ა** (=მემტილმ), მეჭრმლე-**ა** (=მეჭრმლმ), მეზუერე-**ა** (=მეზუერმ), მეორე-**ა** (=მეორმ), მესამე-**ა** (=მესამმ), მეათე-**ა** (=მეათმ).

ბ) უკვეცელი საზოგადო სახელების მხ. რ. ნათესაობითსა და მოქმედებითში (ამ ბრუნვათა ნიშნების პირველ, ხმოვნით ნაწილად):

წყარო-**ა**სა, ოქრო-**ა**სა, ჯბო-**ა**სა, ეზო-**ა**სა, ძუძუ-**ა**სა, ყრუ-**ა**სა, ცრუ-**ა**სა, ღრკუ-**ა**სა.

წყარო-**ა**თა, ოქრო-**ა**თა, ჯბო-**ა**თა, ეზო-**ა**თა, ძუძუ-**ა**თა, ყრუ-**ა**თა, ღრკუ-**ა**თა.

გ) ხმოვანფუძიანი საკუთარი (ადამიანთა) სახელების ნათესაობითს (იშვიათად მოქმედებითს) ბრუნვაში (ბრუნვის ნიშნის ხმოვნით ნაწილად):

მართა-**ა**ს, ანა-**ა**ს, კაიაფა-**ა**ს, შოთა-**ა**ს, ბარაბა-**ა**ს, ელია-**ა**ს, ეზეკია-**ა**ს, შალვა-**ა**ს.

ნინო-**ა**ს, აბო-**ა**ს.

იესუ-**ა**ს.

პეტრე-**ა**ს (=პეტრმს), პავლე-**ა**ს (=პავლმს), ჰელენე-**ა**ს (=ჰელენმს), იოვანე-**ა**ს (=იოვანმს).

იშვიათად:

მართა-**ა**თ(ურთ)

იოვანე-**ა**თ(ურთ) (=იოვანმთურთ)

იესუ-**ა**თ(ურთ)

აბო-**ა**თ(ურთ).

მაგრამ: გიორგი-**ს**, მაკარი-**ს**, არსენი-**ს**, გრიგოლი-**ს**.

2. **ჟ. ჭ** იხმარება: ა) ე-ზე ფუძეგათავებული საზოგადო სახელების სახელობითს ბრუნვაში ფუძისეული ე-სა და ბრუნვის ნიშნის **ა**-ს მაგივრად მათი ერთად მოხვედრის დროს:

ძმ (=ძე-მ), ხმ (=ხე-მ), სიმძ (=სიძე-მ), მემტოლმ (=მემტოლე-მ), მეორმ (=მეორე-მ).

ბ) ე-ზე ფუძეგათავებული საკუთარი (აღამიანთა) სახელების ნათესაობითს (იწვიათად მოქმედებითს) ბრუნვაში ფუძისეული ე-სა და ბრუნვის ნიშნისეული ა-ს მაგივრად:

პეტრმს (=პეტრე-მს), პავლმს (=პავლე-მს), ჰელენმს (=ჰელენე-მს), იოვანმს (=იოვანე-მს). იწვიათად:

იოვანმსთურთ (=იოვანე-მთ-ურთ).

გ) უფროობითი ხარისხის ფორმებში:

უმჯობმსი, უდიდმსი, უძვრმსი, უადრმსი, უწინარმსი და სხვ.

დ) ზმნიწედებში, რომლებიც წარმოშობით მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებია: ეგრმთ, ესრმთ.

ე) ორი სიტყვის ძირში:

აღამმსა, აღუმმსნებიეს, აღმმსნებული, აღსამმსნებელი, უმმსნებული, უმმნი (=გამენებული ადგილი, აშენებული).

აღმოაცმნებს, აღმოსცმნდა, აღმოცმნებულა, მცმნარმ¹.

ვ. უ. უმარცვლო უ (უ-ბრჯგუ, უ) იხმარება შემდეგს შემთხვევებში:

ა) სიტყვის ძირებში თანხმოვნის შემდეგ:

გუ: არაგუ, არგუეთი, (ენა)ბრგუნელი (ზარზმ.), გუადრუცი, გუალაგი, გუალე, გუალვა, გუამი, გუარამ, გუარი, გუელი, გუმეა, გუერდი, გულარძნილი (გარდაგულარძნეს), გუმერა, გურგუნვა, გურემა, გურიტი, ეგუტერი, თაგუ, მდოგუ, მოგუ, მოგურა, მრგული (სიმრგულე), ნიგუზისა (ნიგოზ-ისაგან), ბრაგუ, გურდივ, გურინვა, მორგუ.

ღუ: მინდურისა (მინდორ-ისაგან).

ზუ: ზუაობა (აღზუავება), ზუარაკი, ზუარი, ზუერი (მეზუერე, საზუერე), მზუარე, ნეზუ.

თუ: ბირთუ, დათუ, თთუე, თუალი (მზის თუალი), მიოთუალვა (მიოთუალა), მართუე, მორთუმა (მორათუეს), მსთუად (აღმსთუეს), სათუელი, სთუელი (მოსთულა), ბურთუ.

კუ: ვარსკულავეი, ზაკუვა, თირკუმელი, კაკუ, კუალად, კუალი, კუამლი, კუართი, კუარცხლბერკი, კუახი, კუება, კუედ (მოვკუედ, მოჰკუედ, მოკუდა, სიკუდილი, მკუდარი, მკუდრეთი), კუეთა (მკუეთრ), კუელი, კუერექსი, კუერთხი (საკუერთხი), კუერი (სეფისკუერი), კუერვა (გამოიკუერვის იობ. 28, 2), კუერნა, კუერცხი, კუესი, კუეცა, კუენხა, კულევა (გამოკულევა), კუმევა (საკუმამი, საკუმეველი), კუნესა, ლაკუა, ლეკუ, კუსოლა (მკუსოლარე), მკუარი, მტკუარა, მწინკულევეანი, ნაკუერცხალი, სარკუმელი, საძირკუელი, სუმა (სასუმელი), უკუანა, უკუანაძსკნელი, უკუე, უკუეთუ, ჰკუერვა (რაითის მამ.), ჯერკუალი, კურივი (სიკურივე), ჩხიკუ.

ჟუ: ეკუანი (სახისმეტყ.).

ხუ: მსუენი, სუავი, სუანი, სუე, სუელი, სუენება, სუეტი, სუმა (ვსუამ, ჰსუამ, სუამს, ვსუ, ჰსუ, სუა... დასუამს, დასუა, მოისუამს ჳელსა, მოისუა ჳელი... მესუა, გესუა, ესუა...), ფესუ, ფესუელი, შესუარვა (შესუარვადმდე, გამოსლვ. 12, 34; შესუარნის, სახისმეტყ.).

ტუ: მტუერი, ნესტუ, სტუანვა, სტუენა, ტიტუელი, ფეტუ, ფირტუ.

ჭუ: ექუა (ზარზმ.), ექუსი, თქუენ, თქუმა, მუნქუესვე, რქუმა (ვარქუ, არქუ, ჰრქუა... დავარქუ, დაარქუ, დაარქუა...), სარქუელი, ქარქუეტი (იობ 30, 7), ქუაბი (გამოქუაბული), ქუ — ქუან (მაქუს, გაქუს, აქუს, მაქუნდა, გაქუნდა, აქუნდა...), ქუე, ქუევრი, ქუელთობისა, ქუესკნელი, ქუეყანა, ქუეწარმავალი, ქუმა (აღქუმა, აღმოქუმა, მიქუმა, მოქუმა), ქურივი, ერქუანი, ბულქუ, ციქუ.

ღუ: ამრღუე, ბრღუენა (იბრღუენდა, შუშ. 3, 29), გამობღულეძა, დიღუმის (დიღომ-ისაგან), ზღუა, ლეღუ, რღუევა (აღმრღუევა, დარღუევა, განრღუეული), ლუარი, ლუარძლი, ლუელი, ლულარჭნილი, ლუმინვა (ვღუმინევდ, სახისმეტყ.), ლურინვა, ლუწოლა (იღუწის, ლუაწლი), ძარღუ, ძეღუ (წარუძეღუ, წარუძღუა, მოძღუარი), ძღუანვა, ძღუენი, ჯურღუმული, ლუელფი.

ყუ: განრყუნა, თაყუნის-ცემა, იდაყუ, მაყუალი, მაწყუერელი, მიწყუდევა (მიწყუდი), მოყუასი, მოწყუედა (დაუწყუედელი მდინარე), მყუარი, ნერწყუ (ნერწყუვა: ჰნერწყუვიდეს), სეტყუა, ტყუ (სიტყუა, მეტყუელი, უტყუ), ტყუე, ტყუენვა, ყუავ (ვეყუავი, ჰყუავი, ყუავის), ყუავილი, ყუარ (მიყუარს, გიყუარს, უყუარს, სიყუარული, მოყუარე), ყუედრება, ყუელა, ყუერბი, ყუერბული, ყუნა, ყურიმალი, შერწყუმა (შეირწყუნეს), წყუდიადი, განწყუედა.

შუ: ეშუ, ნაფშუენი, ფშუენა (ფშუნვა), შამუ, შიშუელი, შუება [გამუება, მიშუება: მიშუა, მიშუ (გამოსლვ. 32, 10), იშუებს, საშუებელი], შუელა, შუენ (ჰშუნის, შუენიერი), შურომა (დავშუერ, დაჰშუერ, დაშურა, მამურალი, დამაშურალი).

ჩუ: მაჩუ, ფიჩუ, ჩუენ, ჩუენება (მიჩუენა, გიჩუენა, უჩუენა; მოჩუენება, შეჩუენება), ჩუეულება, ნიჩური.

ცუ: ბორცუ, კიცუ, მარცუალი, შეკიცუვა, ცერცუ, ცუარი, ცუედანი (მცუედანი), ცუეთა (წინადაცუეთა, წინადაცუეთილი), ცუნა (ცუნა), ცურევა, ცუმა (შთაცუმა: ეცუა; ჯუარს-ცუმა: ჯუარს-აცუეს), ძარცუვა (აღძარცუვა, განძარცუვა), ჳნარცუ, დანეცუვა.

ძუ: ლანძუ (გამოსლვ. 27, 4), ნაძუ, ნეძუ (მერჩ. 30), ძეძუ, ძუალი, ძუელი, ძუერ [გამოვძუერ, გამოსძუერ, გამოძურა; ძურებიან (ლევიტ. 11, 54), ქუეწარმძურომელი].

წუ: მწუანე, მწუანელი, მწუერვალი, მწულილი, ღაწუ, წუად (აღმოწუდა, აღმოიწუდა), წუდომა||წუთომა (მისწუდების, მისწუთების, მერჩ. 22), წუეთი, წუელა, წუელი, წუენი, წუერი, წუვა (ღაწუვა, შეწუვა), წუევა, წულილი (ვა-მოწულილვა), წურთა.

ჭუ: ეჭუ, იჭუ, მჭუალ || მსჭუალ (დამსჭუალეს, დაჰმჭუალნა, იობ 16, 10, სამსჭუალი), ჳურეტა, ჳურინვა (მჭურინავი), ჳაჭუ.

ხუ: ვარხუ, ვეფხუ, ლახუარი, მთხუევა (შემთხუევა, მიმთხუევა), მსხუერპლი, მცხუელი, ნეფხუა, ნეხუ, რიცხუ, სხუა, სხუერტა, უხუ, ფხურა (აღფხურა, აღმოფხურა), ციცხუ, ხახუ, ხუადი, ხუავი, ხუაიშანი, მეხუაიშნე (უხუაიშნოს, მერჩ. 56), ხუარბალი, ხუასტაგი, ხუაშიადი, ხუდომა (მხუდა, გხუდა, ჰხუდა), ხუედრება (მახუედრებს, გახუედრებს, ახუედრებს, ხუედრი), ხუევა (შეხუევა, სახუეველი), ხუეტა, ხუეწა (გარდახუეწა, შემოხუეწილი), ხუეწა, ხუეჭა, ხუმა

¹ თუმცა ხშირად ამ ფორმებში ე-ც გვხვდება: აღამენა, შენებული, აღმოსცენდა, მცენარმ.

(აღხუმა, განხუმა, მოხუმა, მიხუმა, თუალთ-ხუმა), ხურინვა, იხუ, ვერხუ, ფეშ-
ხუმი, ხუეწა.

ჭუ: თაჭუ, ინჩაჭუ, მჭუ (დაამჭუა), საჭუმილი, ჭუარდ (აღმოჭუარდოს, გა-
მოსღე, 21, 27), ჭუება (გამოიჭუას, ჭუებული), ჭუეზა, ჭუელა, ჭუმევა (იჭუმია),
ჭუმილვა (ჭუმილავს, საჭუმილავი, მჭუმილავი). ჭუნეშა, ჭურელი, ჭურეტა, ჭუა-
მაღდი, იჭუანჩი, ჩაჭუ.

ჭუ: ჭუარი (ჭუარ-ცუმა), მარჭუე, მარჭუენე.

ბ) პირველი სუბიექტური პირის ნიშნად ხანმეტსა და ჰაემეტ ტექსტებში,
როცა მასთან არის აგრეთვე მესამე ობიექტური პირის ნიშანი ხანი ან ჰაე (ასეთ
შემთხვევაში ობ. პრეფიქსი ყოველთვის პირველ ადგილას, სუბიექტური ნიშნის
წინ არის): შეხუაბთ, ხუარწმუნოთ, აღხუაგზნე, ხუესავთ, მიხუეც, ხვტყოლე,
აღჭუმართე.

გ) ის ენაცვლება „ვალ“, „ვედ“ ზმნის ძირისეულ ვინს II სუბ. პირის ნიშ-
ნის „ხ“-ს შემდეგ:

მოხუალ, წარხუალ, განხუალ, მიხუალ; მოხუედ, წარხუედ, განხუედ, მი-
ხუედ.

დ) ის წარმოადგენს I ობ. პირის (მრ. რ. — ინკლუზ.) ნიშნის მეორე ნაწილს:
გუ: გურწამს, გუაქუს, გუაქებს, მოგუეც, შეგუხუდა, მოგუავლინა, მოგუარ-
თუეს, გუასწავებს, გუგმობს.

ვ და არა უ გვაქვს ისეთ ზმნებში და სახელზმნებში, რომლებშიც ავ თემა-
ტური ნიშანი ხმოვნით დაწყებული სუფიქსის დართვისას კარგავს ხმოვანს (ა-ს)
და ცალად დარჩენილი ვ პირდაპირ ერთვის წინამავალ ფუძისეულ თან-
ხმოვანს:

პრისხვენ, რისხვა, მრისხველი (შდრ. პრისხავს)

სტანჯვენ, ტანჯვა, მტანჯველი (შდრ. სტანჯავს)

კლვენ, კლვა, მკლველი (შდრ. კლავს)

ჰხედვენ, ხედვა, მხედველი (შდრ. ჰხედავს)

ჰფარვენ, ფარვა, მფარველი (შდრ. ჰფარავს).

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ე ბ ი :

გამონაკლისის სახით თანხმოვნის შემდეგ ვ იწერება შემდეგ სიტყვებში:
ადვილი, ქართველი, პირველი, ჯინჭველი, იანვარი, რვა, რვალი, ფქვილი
(საფქველი), ქვა, ქველი, ქველის საქმე, საზღვარი, ყველი, საფუძველი, წყვილი,
ცვალება (გარდაცვალება, ნაცვალად), წვალება, ხვალე.

4. ვ. ვ იხმარება უმარცვლო უ-სა და ი-ს შეერთებისას (უ + ი = ვ). ამას
ადგილი აქვს შემდეგ შემთხვევებში:

ა) უმარცვლო უ-ზე ფუძეგათავებული სახელების სახელობითს, ნათესაო-
ბითსა და მოქმედებითს ბრუნვებში:

რიცხვ (= რიცხუ-ი)

რიცხვსა (= რიცხუ-ისა)

რიცხვთა (= რიცხუ-ითა).

მ ა გ ა ლ ი თ ე ბ ი :

თაგვ, თაგვსა, თაგვთა; ნაძვ, ნაძვსა, ნაძვთა
მოგვ, მოგვსა, მოგვთა; ლელვ, ლელვსა, ლელვთა
ძარღვ, ძარღვსა, ძარღვთა; მდოგვ, მდოგვსა, მდოგვთა
ფესვ, ფესვსა, ფესვთა; ნესტვ, ნესტვსა, ნესტვთა
ფიჩვ, ფიჩვსა, ფიჩვთა; ძეძვ, ძეძვსა, ძეძვთა.

ბ) ისეთი სახელების ნათესაობითსა და მოქმედებითში, რომელთაც ფუძის
ბოლოს აქვთ უე და უა:

თთუე — თთვსა, თთვთა; ტყუე — ტყვსა, ტყვთა
ზლუა — ზლვსა, ზლვთა; სხუა — სხვსა, სხვთა.

გ) ზმნებში, როცა მრავლობითი რიცხვის I ობ. პირის ინკლუზიურ ფორ-
მებში გუ-ს მოსდევს სათავისო ან სასხვისო ქცევის ნიშანი ი:

გამოგვყვანა (მან ჩუენ), შეგვტყბნა (მან ჩუენ)
მოგვტანა (მან ჩუენ იგი), გვჩუენნა (მან ჩუენ იგინი)
გვვის (იგი ჩუენ), გვქმს (იგი ჩუენ).

დ) როცა ზმნის ფუძისეულ უმარცვლო უ-ს უშუალოდ მოსდევს თემის
ნიშანი ი:

ვიტყვ, იტყვ, იტყვს.

ე) როცა ზმნის ფუძისეულ უმარცვლო უ-ს უშუალოდ მოსდევს II ხოლ-
მეობითის მაწარმოებელი ი:

ვთქვ, სთქვ, თქვს; ვთქვთ, სთქვთ, თქვან.

ვსვ, ჰსვ, სვს; ვსვთ, ჰსვთ, სვან.

ვპრქვ, პრქვ, პრქვს; ვპრქვთ, პრქვთ, პრქვან.

ვ) როცა „ვიდ“ ძირიანი ზმნა გვხვდება II სუბ. პირის ფორმით: წარხვლო-
დე (—წარხუილოდე —წარხვილოდე), წარხვლოდეთ; წარხვლოდი, წარხვლოდით;
წარხვლი, წარხვლით; წარხვდე, წარხვდეთ.

ზ) როცა ხანმეტსა და ჰაემეტ ძეგლებში პირველი სუბიექტური პირის ნი-
შანს, რომელიც აქ უმარცვლო უ-ს სახითაა წარმოდგენილი, მოსდევს სათავისო
ქცევისა და ვნებითი გვარის მაწარმოებელი ი: ჰვქმ, გამოხვთხოვდე, დახვმალე.

თ) აგრეთვე შემდეგ სიტყვებში:

გვ: გვანად, გვრგვნი, გურგვნვა, ეგვპტე.

ღვ: ღვრე, ნანღვლ(ვე).

ჴვ: ჴვადი, ჴვნი, ჴვრთი.

თვ: ეფთვმე, თვთ, თვს, თვსი (განთვსება).

კვ: კვრ (მიკვრს, გიკვრს, უკვრს, უკვრდა, საკვრველი, განკვრება...).

კვრიაკე, კვრთელისონ, მკვდრ (დამკვდრება, მემკვდრე, სამკვდრებელი...),
მკვრცხედ, მკვრცხლ.

სვ: სვანი, სვმონ (სვმეონ), სვნაქსარი, სვნგელოზი, სვნდისი.

ტვ: ღრტვნვა, სტვნ (გისტვნეველით), სტვრი, ტვნ (განტვნვა), ტვრთი.

ქვ: ქვშა (მქვშა), წისქვლი.

ღვ: მრღვე, მღვმე, ღვძება (განღვძება), ღვძლი, ღვწა.

ყვ: ყვთელი, ყვნ (დაყვნეს), ყვრ (ყვრის, მყვრალი, საყვრი).

- შ: იშუთ, მშუდი, მშუღლი, ფშუნიერი, შუღი.
- ჩ: ჩჩული.
- ც: ცუბრ (განცუბრება), ცუე (გარდამოცვის), ცული.
- ძ: ბრძუნ (შეაბრძუნო, გამოსლვ. 26, 6), ძუნ (განძუნებული, მძუნეარე), ძური.
- წ: მწვრე, მწვს (განმწვსნა), წვი, წვა.
- ჭ: ჭვრობა...
- ხ: მახული, სირცხული, ცხური, ხუთქი, სხული.
- ჟ: ჟვობა (მჟვობარი, მჟვანი).

5. ჯარი იხმარება გარკვეულ ძირებში. თუ სად, რა შემთხვევაში იხმარება იგი, ამას წესი არ აქვს. საჭიროა მისი ხმარების შემთხვევები ზეპირად ვიცოდეთ. ერთი კია: ხ-ს (შ-ს) წინ მუდამ ჯარია, ხ-ს შემდეგ — ხანი, მაგ.: ქსნა, მაგრამ: სხუა, წსენება, მაგრამ: მსხუერპლი. აი ზოგიერთი მეტად გავრცელებული სიტყვა, რომლებშიც ჯარი იხმარება:

ვენაჯი, თაჯ, თოჯი (მოთონა), ინჩაჯ, იჯუანი. მუჭლი (მუჭლეა: იმუჭლნა). მჯარი, მჯევალი, მჯეცი, მჯნე (განმჯნდეს, განამჯნო). მჯუ (ლაამჯუა), ნაჯირი. ოძრჯე, ოჯერი (ალოჯრება, მოოჯრება), საჯსარი, საჯუმილი, ფერჯი, ჩოჯაჲ. ჯად (იჯადა მახული, განჯდა, გარდაჯდა), ჯამ (მიჯმს, გიჯმს, უჯმს, უჯმდა), ჯამლი (მეჯამლე, მეჯამლეობა, უჯამური), ჯან (ჯნვა, მჯნველი, საჯნაი, საჯნველი), ჯარი (მეჯრე, საჯრე), ჯაჯა (=ხახა), ჯაჯა (იჯაჯდეს ლაწუთა), ჯედ (გარდაჯდომა, მიჯდომა, მოჯდომა, წარჯდომა, მჯდომი, მჯედარი, მჯედრ, საჯედარი). ჯევი (ჯევენები), ჯელი [ჯელმწიფე, საჯელმწიფო, ჯელოვანი, ჯელოვება, ჯელოსანი, საჯელი (=სახელი), უჯელი, ჯელ-ყოფა], ჯერჯი (მოჯერჯება), ჯიდი, ჯმა (ჯმის-ყოფა: ჯმა-ყო, ჯმა-უყო, ჯმობა), ჯმარება (მეჯმარების, გეჯმარების, ეჯმარების, საჯმარი, უჯმარი), ჯმეადი, ჯმელი (განჯმელი), ჯნარცუ, ჯოცა (წარჯოცა), ჯორცა (ჯორციელი), ჯოჯობი, ჯრდალი, ჯრმალი (მეჯრმლე), ჯსენება (მომიჯსენა, მოიჯსენა, მოსაჯსენებელი, მოჯსენებული, მოუჯსენებელი), ჯსეა || ჯშეა (დაჯსა კარი, დაჯსული), ჯსნა (მიჯსნა, გიჯსნა, იჯსნა, მჯსნელი, საჯსნელი, ჯსნილი), ჯსოენა (მაჯსოვს, გაჯსოვს, აჯსოვს, საჯსოვარი), ჯვმირი, ჯვობა (მჯვობარი), ჯვრთი || ჯურთი, ჯვჯვნი, ჯუება (გამოაჯუა, ჯუებული), ჯუეზა, ჯუელა, ჯუვილი, ჯუმევა (იჯუმივა), ჯუმილევა (ჯუმილევა, საჯუმილევი, მჯუმილევი), ჯუნემა, ჯურელი, ჯურეტა, ჯურეება (განჯურება, განჯურებული, მჯურვალე, მჯურვალეება), ჯშეა || ჯსეა (ეჯშეავ, ჯშეავ, ჯშეავს, ლავჯშეაშ, ლავჯშეაშ, ლავჯშეა, ლავჯშული), ჯშირი (სიჯშო), ჯცე (მჯცოვანი), ჯერი, განჯერული, მარჯილი (მწყერ-მარჯილი), ჯბო, ჯორჯი, ჯუნდი.

შღრ.	მოჰჟადა	და	მოჰხადა
	ჯარი	"	ხარი (შენ)
	სამჯარი	"	სამხარი
	ჯევ-ს	"	ხევ-ს
	ჯელი	"	ხელი
	საჯელი	"	სახელი
	ჯერჯი	"	ხერხი
	უსაჯლოჲ	"	უსახლოჲ
	ოჯრად	"	ოხრად

ფონეტიკური მოვლენები

ფონეტიკური მოვლენების გავრცელებას ძველ ქართულში ხელს უწყობდა კანონი, რომელიც საფუძვლად ედო ძველ სალიტერატურო ქართულ ენას: წერე ისე, როგორც გამოთქვამ. იქ გამოთქმასა და წერას შორის სრული შესატყვისობა არსებობდა. ამის გამო ფართოდ ეღებოდა კარები ხალხურ მეტყველებაში არსებულ მეტად ნაირ-ნაირ ფორმებს, სხვადასხვაგვარ დიალექტურ ნიმუშებს, ჭრელ-ჭრელ ვარიანტებს. ეს განსაკუთრებული ფონეტიკური თავისებურება ყველაზე მეტად გამოსჭვივის ბგერათა დაკარგვაში, ასიმილაციასა და სუბსტიტუციისაში, უფრო ნაკლებად — ბგერათა განვითარებაში.

ქვევით წარმოვადგენთ ამ მოვლენათა ტიპურ ნიმუშებს.

1. ბგერათა დაკარგვა

ყველაზე მეტად მაინც ვ და უ (უბრჯგუ) იკარგება. ეს მაშინ ხდება, როცა მათთან ერთად, მათ გვერდით (უმთავრესად მათ შემდეგ) არის რომელიმე ბგისმიერი ბგერა, ყველაზე ხშირად უ და ო, მერმე ვ, მ, ზ, პ, ფ.

I. იკარგება ვ

ტ. ვ, როგორც სუბიექტური ნიშანი პირველი პირისა, დაკარგულია უ-ს, ო-სა და ზოგჯერ ვ-ს წინ. პირველი შემთხვევა ყველაზე ხშირია.

ა) რომელსა მე ამბობო რს-უყო, იგი არს, შეიპყართ იგი: მ. 26, 48; ვსწავლო იგი და განუტევეო: ლ. 23, 16; უკუეთუ განუტევენე უზმანი ვანად მათა: მრ. 8, 3; ოდეს-იგი ხუთი ჭუეზაჲ განუტეხე ხუთათასსა: მრ. 8, 19 C; და განუწესე მას როჭიკი ჩემთაგან საუნჯეთა: ისტ. ქრ. I, 296, 31; უტევე იგი ამასცა წელსა, ვიდრემდე მოუთოჯნო მაგას გარემო და სკორჭ დაუღვა: ლ. 13, 8; კუალად დაუტევებ სოფელსა და მივალ მამისა: ი. 16, 28; არა დაუტევებიე მე მარტოჲ: ი. 8, 29 C; რომელსა მე დაუწო პური და მივსცე, იგი არს: ი. 13, 26; რაოდენ გზის შემცოდოს მე ძმამან ჩემმან, და მიუტევეო მას: მ. 18, 21; მიუძღუანე მას: ლ. 23, 15; ჯერ-მიჩნდა მეცა, რომელი შეუღდე პირველითგან ყოველთა ჭეშმარიტად: რომელსა უყუარდე მე..., მეცა შევიყუარო იგი და გამოუცხადო მას თავი ჩემი: ი. 14, 21; რომელსა-იგი სარცხუნელ უჩნდე მე: მრ. 8, 33; ნეტარ არიან, რომელთა არა უხილავ და ვპრწმენე: ი. 20, 29.

ჩუენ უთხართ კითხვისა მისისაებრ: დაბ. 43, 7; რომლისა თანა იგავისა დაუღვათ იგი: მრ. 4, 30 C; ჩუენ ყოველი დაუტევეთ და შეგიღვო შენ: მ. 19, 27; სიტყუთა შენითა გარდაუტეოთ ბადჭ: ლ. 5, 5; რაჲ სიტ-

ცუამ მიუგოთ ანუ რაა ვთქუათ: ლ. 12, 11 C; რაათა მიუთხრათ მო-
მავლინებელთა მათ ჩუენთა: ი. 1, 22 C; ვითარცა ჩუენ მიუტევებთ თა-
ნა-მდებთა ჩუენთა: მ. 6, 12; რაათა ჩუენცა მიუტეოთ თანა-მდებთა ჩუენ-
თა: იქვე C; უკუეთუ მიუშუათ ესრეთ, ყოველთა ჰრწმენეს იგი: ი. 11, 48 C;
რაასათუს ჩუენ ვერ შეუძლეთ განკურნებად მას: მ. 17, 19; წინა-ა-ა-ღ-უ-ღ-
გეთ მას მარხვითა: სწავ. 272, 4.

ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში უსასხვისო ქცევის ნიშანი იყო. და რადგა-
ნაც სასხვისო ქცევის ფორმა შეიძლება თითქმის ყველა ქართულ ზმნას ჰქონ-
დეს, ამიტომ ამნაირი შემთხვევები ძველ ქართულში ძალიან ხშირია.

იშვიათად უფუძისეულიცაა: აწ უწყი, რაა ვყო: ლ. 16, 4; უწყი,
რამეთუ მესია მოვალს: ი. 4, 25 C; მიუგეს იესუს და ჰრქუეს: არა უწყით:
მ. 21, 27; უფალო, უწყოდე, რამეთუ ფიცხელ კაც ხარ შენ: მ. 25, 24 C;
რაათა უწყოდ იესე: ლ. 1, 18.

ბ) ზმნის თავიკიდურად არა გვაქვს მორფოლოგიურ ელემენტებში (ზმნის
პირის ნიშნის შემდეგ). ამიტომ მის წინ ვმხოლოდ მაშინ შეიძლება აღმოჩნდეს
დაკარგულად, როცა ზმნის ფუძე *ო*-თი იწყება. *ო*-თი, რასაკვირველია, პირვე-
ლადი ზმნის ფუძეები ჩვეულებრივ არ იწყება, იმით შეიძლება დაიწყოს მხო-
ლოდ სახელისაგან ნაწარმოები ზმნის ფუძე. ასეთები ძველ ქართულშიც ძალზე
ცოტაა. ცნობილია ორი ასეთი ზმნა:

უფლისა მოსლვაჲ კართა ზედა გუადგს, და ჩუენ ორგულე ბთ: საქ.
წიგ. II, 52, 28; შეორგულდი მე და ათნი იგი ჩემ თანა: მოქც. 22, 9; ვაჲ
ჩუენდა, რამეთუ დღეს დაობლდით და მიგუედების მარგალიტი იგი ჩუენ-
ნი: პარხ. 666 ა.

გ) თუ ზმნის ფუძე *ვ*-თი იწყება, პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი
ვ უმეტეს შემთხვევაში აქაც იკარგება:

განვლეთ ჩუენ ცეცხლი და წყალი: ფს. 65, 12; სინ. 121, 33; და განვ-
ლოთ... და ღირს ვიქმნეთ მათსა მას ქებულებასა: სინ. 115, 10; მე გამო-
ვარდი იერუსალემით: Sin. 97, 171 va; შემოვარდი მე სახლსა საპყ-
რობილესა: საქ. წიგ. II, 68, 19; რაათა... არა გამოვარდე ნათლისა მისგან
დიდებისა შენისაჲსა: იქვე, 2, 34; ნუმცა გამოვარდებით სასძლოჲსა
მისგან: ისტ. ქრ. II, 13, 10; ნუმცა შევარდებით მახეთა მათ სიკუდილი-
სათა: საქ. წიგ. II, 6, 25; მწუხარებასა შევარდით: ისტ. ქრ. II, 39, 19.

[მაგრამ: დავვარდი ფერკთა თანა მისთა: გამოცხ. 1, 17; დავ-
ვარდი წინაშე ფერკთა მისთა: იქვე, 19, 10; დავვარდი თაყუ-
ანის-ცემად წინაშე ფერკთა ანგელოზისა მის: იქვე, 22, 8; წარვ-
ვლეთ შუვა მათსა: ეტ. II, 51, 36; და კუალად ვვლეთ დღე
ოცი: იქვე, 53, 7; დავვარდით ქუეყანად: იქვე, 54, 37; ვვლენ-
ით დღენი მრავალნი: იქვე, 55, 36. ნ. კ. დავვარდი: მოც. 22, 7;
ცხორ. ეფთ. 45, 13; 46, 11; შთავვარდი: იქვე, 33, 7; განვ-
ვარდი: იობ 6, 18; აღწ. 153, 8; 163, 39; სას. პ. 294, 112; გან-
ვვარდე: კიმ. I, 24, 23 და სხვ.]

ვალ, ვედ // ვიდ ფუძეებში S₁ არასდროს არ არის წარმოდგენილი (ეს
წესი უგამონაკლისია):

ვალ: არა იცით, ვინაჲ მოვედ და ვიდრე ვალ: ი. 8, 14; მივალ გა-
მოცლად მათა: ლ. 14, 19; მივალ მომავლინებელისა ჩემისა: ი. 7, 33 C; მი-
ვალ და მოვალ თქუენდა: ი. 14, 28 C; არს სამი წელი, ვინაჲთგან მო-
ვალ და ვეძიებ ნაყოფსა: ლ. 13, 7; მოვალ თქუენდა: ი. 14, 18 C; მე
წარვალ: ი. 8, 21; წარვალ და მოვიდე თქუენდა: ი. 14, 28.

ვედ: მივიქვე სახიდ ჩემდა, ვინაჲცა გამოვედ: მ. 12, 44; ღმრთისაგან
გამოვედ და მოსრულ ვარ: ი. 8, 42; გამოვედ მამისაგან: ი. 16, 23;
შენგან გამოვედ: ი. 17, 8; მივედ და დავპფალ ქანქარი იგი შენი ქუე-
ყანასა: მ. 25, 25 C; მივედ და დავიბანენ და აღვიხილენ: ი. 9, 11; ნუ ჰგო-
ნებთ, ვითარმედ მოვედ დაქსნად შჯულისა გინა წინაწარმეტყუელთა:
არა მოვედ დაქსნად, არამედ აღსრულებად: მ. 5, 17; მშუდობისა მო-
ვედ მიფენად ქუეყანასა ზედა: ლ. 12, 51; მე ნათელი სოფლისაჲ მო-
ვედ: ი. 12, 46 C; მე ამისთვის ვიშევ და ამისთვისცა მოვედ სოფლად:
ი. 18, 37 C; მოვედით თაყუანის-ცემად მისა: მ. 2, 2; ოდეს გიხილეთ შენ
უძღური ანუ საპყრობილესა და მოვედით შენდა: მ. 25, 39; წარვედ
და დავპფალ ქანქარი იგი შენი ქუეყანასა: მ. 25, 25; მივედით ჩუენ მონას-
ტერსა დიდისა ილარიონისსა: საქ. წიგ. II, 99, 7; გამოვედით ჩუენ და
წარვედით იერუსალემდ: იქვე, 110, 24; ხოლო ჩუენ შთავედით იოპედ:
იქვე, 110, 36; და ჩუენ მოვედით ალექსანდრიით და წარვედით ზე-
ნა კერძო თებაილით: იქვე, 111, 6; ადვედით ჩუენ ზემო თებაიდათ კერ-
ძო: იქვე, 112, 13; შე-რაჲ-ვედით მისა, შეგვწყნარნა ჩუენ სიხარულით:
იქვე, 112, 15; გამოვედით ჩუენ მიერ და წარვედით ჩუენსავე მას
მონასტერსა: იქვე, 113, 39; გამოვედით ჩუენ მონასტრისა მისგან და
ადვედით ჩუენ იერუსალემად: იქვე, 115, 17.

ვიდ: მე ფერკითა მალედ ვიდოდი: საქ. წიგ. II, 100, 35; უფალო, ვიდ-
რე ვიდეთ: ი. 6, 68 C; განვიდეთ ჩუენ ვიდრე ბეთლემდმდე: ლ. 2, 15;
განვიდეთ წილკერძო ტბასა მას: ლ. 8, 22; ვიდრე-იგი მივიდოდეთ
ვემაუზდ ქალაქად: სინ. 153, 36; ვიდრე მე მივიდოდი, სხუანი უწინარშს
ჩემსა შთაქლიან: ი. 5, 7; რაათა მეცა მივიდე და თაყუანის-ვსცე მას: მ. 2, 8;
მივიდე, უფალო: მ. 21, 29 C; წინაჲსწარ თქუენსა მივიდე გალილეად:
მრ. 14, 28 C; მე მივიდე და განვალძო იგი: ი. 11, 11; რაათა მე მოვიდე:
მ. 2, 8 C; მე მოვიდე და განკურნო იგი: მ. 8, 7; მო-რაჲ-ვიდე, მაშინ
მიგცე შენ: ლ. 10, 35; მისა მივიდეთ და მის თანა დავადგრეთ: ი. 14, 23 C;
მოვიდეთ ჩუენცა შენ თანა: ი. 21, 3; რაათა მათა შევიდეთ: მრ.
5, 12 E; ვითარ შთავიდოდეთ ჩუენ იოპედ: საქ. წიგ. II, 110, 28; აღვ-
დგე, წარვიდე მამისა ჩემისა: ლ. 15, 18; წარვიდე და განვიმზადო
თქუენ ადგილი: ი. 14, 2; უმჯობეს არს თქუენდა, რაათა მე წარვიდე:
ი. 16, 7; აღდგეთ, წარვიდეთ ამიერ: მ. 26, 46 E; მოვედით და წარ-
ვიდეთ მახლობელად დაბნებსა და ქალაქებსა: მრ. 1, 38; წარ-თუ-ვიდეთ
და ვიყიდოთ... პური: მრ. 6, 37 C.

შესაძლებელია დავუშვათ, რომ პირის ნიშნის დაკლება ამ ზმნებში განპი-
რობებულია ხანმეტი ფორმების შემონახვით: ამის წყალობით I და II სუბი-
ექტური პირები ისედაც გარჩეულია: მოვედ მე — მოხუედ შენ, რაათა მოვიდე

მე — რაათა მოხვდენ შენ. დამატებითი ნიშნის შენარჩუნება აღარ იყო საჭირო და იგი ენიდან გადაუარდა.

4. ფუძისეული ვიკარგება უ-ს წინ და შემდეგ:

შეურდებოდე: ისტ. ქრ. II, 16, 3; შეურდებოდე (შენ) მას: იქვე, 9, 30; შეურდა: იქვე, 26, 24; მ. 18, 29 D; მრ. 5, 22 CD; ლ. 8, 28; შეურდეს ფერქთა მისთა: მ. 28, 9 D; სულეზი შეურდიან მას: მრ. 3, 11 C; შეურდი მას: ისტ. ქრ. II, 10, 6; უკუეთუ ესრე შეურდე მას და ჰხადოდი: იქვე, 10, 3; რაათა ნებითა ჩუენითა შეურდეთ მას: იქვე, 1, 9, კსნაჲ მოუღინა ერსა თვსსა: ფს. 110, 9 E; უაშკარანოდ (=უვაშკარანოდ) ლ. 22, 35 ლატ.

რჩეული მ. 20, 16 (←რჩევული); ჩუეული მ. 27, 15; ჩუეულე-ბაჲ ლ. 22, 39; დღესასწაული მ. 27, 15; გარდარეული სინ. მ. 19; საკ. წიგ. II, 67, 5; 74, 3; განბნეული ი. 11, 52; გარდათხეული ლ. 6, 38; დათხეული მ. 23, 35; დარღუეული სინ. 59, 35; განრღუეული ლ. 5, 18; შერყეული ლ. 7, 24; გამოცხ. 6, 13; შემთხეული იობ 4, 12; სინ. 118, 29; 1 მეფ. 9, 15.

რასაკვირველია, გვხვდება ვინიანი ფორმებიც, განსაკუთრებით I ჯგუფის სიტყვებიდან (შეუვრდებოდეს მრ. 3, 11 E; შეუვრდა მ. 18, 29 E; შეუვრდეს მ. 28, 9 E; დაცვულად მრავ. 287, 32; ტანჯვულნი კიმ. II, 164, 14; საწვოლსა იქვე, 193, 19; უხილავობითა იქვე, 212, 29; ძალი მოძრავობისაჲ: ანტიოქ. 337, 18), მაგრამ დიკარგვის შემთხვევები უფრო დამახასიათებელია ძველი ქართულისათვის; II ჯგუფის სიტყვებში კი იგი თითქმის ურყევ კანონად არის ქცეული. სიტყვათა წარმოების ეს ორგვარი სახეობა (ვინიანი და უვინო ფორმები) ძველ ქართულში საერთოდ სხვა შემთხვევებშიც გვხვდება. ამიტომ ქვემოთ მასზე სპეციალურად აღარ მივიუთითებთ.

7. ვიკარგება ო-ს მეზობლობაში (მის წინ და შემდეგ), იქნება ეს ო ფუძისეული (ცხორებაჲ), ფუძის საგრცობი სუფიქსის თავკიდური ხმოვანი (იქცეოდა), II კავშირებითის მწკრივის ნიშანი (ისწაონ), თემის ნიშანი (პზუაობ) თუ წოდებითი ბრუნვის ნიშანი (უკუდაო). მაგალითები:

ბრძავ: ჰბრძოდე, ჰბრძოდის: ზირ. 4, 32; ჰბრძოდა ლიტ. ქრ. 81, 38; ჰბრძოდეს გამოცხ. 12, 7; ჰბრძოდეთ 1 მეფ. 4, 9; გბრძოდი იერ. 21, 5; ვჰბრძოდი ისტ. ქრ. I, 291, 29; ჰბრძოდი სახისმეტყ. 3, 41; გუბრძოდის სწავ. 272, 5; გბრძოდის თქუენ: სწავ. 272, 9; ვჰბრძოდით სვან. 467 a; ჰბრძოდით აღწ. 176, 39; გუბრძოდიან გამ. 1, 10; გბრძოდიან იერ. 1, 19; ჰბრძოდიან ესაია 30, 32; ჰბრძონ იერ. 34, 21.

გლოვ: ვგლოჲ წარტყ. 4, 9; ვიგლოთ სვან. 231 a; ვიგლოი კიმ. I, 57, 6; გლოასა თარგმ. გამოცხ. 11, 4 AC; გლოისა იქვე, 18, 16 AC; გლოით იქვე, 18, 19 A; გლოჲთ იქვე, 18, 19 C; გლოჲ გა-მოცხ. 18, 7 C; 18, 8 C.

ვრდომ: იქსნა... ჰირული და დარდომილი: ფს. 71, 12 B; გულისხმა-ყო გლახაკისა და დარდომილისაჲ: ფს. 40, 2 B; ესმა დარდომილი-თაჲ უფალსა: ფს. 68, 34 B.

ზუავ: შენ თავისა შენისათვის არა დაჰმდაბლდები, არამედ პზუაობ დაჰმალლო: სწავ. 311, 39; დიდად ვზუაობთ: იქვე, 70, 9; ზუაობენ სინ. 132, 12; არა ზუაობდა: სწავ. 70, 8.

თხოვ: ვსთხოო მრ. 6, 24 C; მთხოო მრ. 6, 23 C; სთხოო ი. 11, 22 C; სთხოოს მ. 14, 7 C; გთხოოთ მრ. 10, 35 D; ითხოე ი. 4, 10 C; ითხოეთ ი. 16, 24 C; ვითხოო მრ. 6, 24 D; ითხოოს მ. 14, 7 D; ითხოოთ მ. 21, 22 C; ი. 14, 13 D; ითხოონ მ. 18, 19 D; თხო-ილი ლ. 2, 5 C.

მთხუევ: ყოველნი იგი წმიდანი ...შეემთხუეოდეს ანდრიანეს: ანდრიან. 220, 14.

პოვ: ვპოებ ლ. 23, 4 CD; ჰპოებენ მ. 7, 14; ვპოე ლ. 7, 9 C; ვპოეთ ლ. 23, 2 C; პოეს მ. 27, 32 C; პოის მ. 12, 43 C; პოიან მ. 7, 14 C; პოოს ლ. 11, 10 C; ვპოოთ ი. 7, 35 CD; ჰპოოთ მ. 7, 7 CD; პოონ ლ. 6, 7 C; ვიპოო¹ ი. 8, 55 C.

ვამზნაში ო-ს შემდეგ მხოლოდ მაშინ იკარგება, როცა ვ-ს მოსდევს რაიმე ხმოვანი (ა, ე, ო), მაგრამ როცა ვ-ს შემდეგ რომელიმე თანხმოვანი გვაქვს, ვარასდროს არ იკარგება. შდრ. პოეს, მაგრამ: პოენეს (ლ. 12, 37), პოა, მაგრამ: პოენა (მ. 20, 6), ვპოეთ, მაგრამ: ჰპოენეთ (მ. 22, 9) და სხვ.

რევ: ვერეოდე მათ: ფს. 117, 10, 11, 12; ყოველთა ერეოდა: ზარზმ. 154, 9; მბრძოდეს მე... და არა მერეოდეს: ფს. 128, 2 CE; დავერეოდეს მას: სინ. 224, 9; ვიდრემდის არა სძლეს და ერეოდეს: საკ. წიგ. II, 80, 28; ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდიან მას: მ. 16, 18; სინ. 224, 8.

რყევ: რომელნიმე ირყეოდეს: სინ. 117, 4.

ზოგჯერ ვიკარგება ი—ა ხმოვნებს შორისაც (წყვეტილში): მეყსეულად შეარყია ლერწმონი იგი: ლიტ. ქრ. 322, 12, მაგრამ უეჭველად შენახულია აწმყოში: ირყევიან: აბო (ავ. ძეგ.) 50, 12.

სწავ: და მასწაო ჩუენ: სინ. 77, 24; სულმან წმიდამან გასწაოს თქუენ: ლ. 12, 12 E; ასწაოს მ. 5, 19 CE; ისწაოს ი. 6, 45 C; რაათა ისწაოთ: სინ. 218, 20; ისწაონ სინ. 161, 6.

ტევ: ვსწავლო იგი და განუტეო: ლ. 23, 16 CD; განუტეოს მრ. 10, 11 D; განმიტეოთ ლ. 22, 68 CD; დაუტეოს მ. 5, 32 CD; დაუტეოთ ი. 11, 48; დამიტეოთ ი. 16, 32 CD; დაუტეონ მ. 24, 40 C; რომელსა დაეტეოს სახლი: მ. 19, 29 C; მიუტეო მ. 18, 21 CD; მიუტეოთ მ. 18, 35 C; მიეტეოს მ. 12, 31 CD; მოგეტეოს ლ. 6, 37 D.

ტკივ: დაღათუ... ერთი ხოლო ასოჲ მტკიოდის, ყოველი გუამი ჩემი სწეულ იყოს: სწავ. 103, 8.

ქცევ: ვიქცეოდე სინ. 218, 29; აღიღე ცხედარი შენი და იქცე-

¹ ორი ო გამოთქმაში ჩვეულებრივ ერთ (დაყოვნებულ) ო-დ ისმის, ამიტომ წერაში მას ზოგჯერ ერთი ო-თი გადმოსცემენ: მერმე ნუ არღარა ვიპო (ფს. 38, 14A). ასეთია კიდევ ვითხო (ფს. 72, 25 AE). ვითხო—ვითხოო—ვითხოვო. ასეთი შემთხვევა (ოო—ო) სხვა ტიპის წარმოებაშიც გვხვდება, მაგალითად: პეროდა (←პეროდა—პეროვოდა: მრ. 9, 20 D), ცრემლოდა (←ცრემლოდა—ცრემლოვოდა: კიმ. I, 281, 1), მაგრამ მასზე ქვევით სპეციალურად არ შეგჩერდებით.

ოდე: ი. 5, 12 C; განვიდა ...ბეთანიად და იქცეოდა მუნ: მ. 21, 17; მრავალნი მოწაფეთა მისთაგანნი ...არა იქცეოდეს მის თანა: ი. 6, 66 C (შდრ. იქცევოდა ი. 7, 1 E).

ყივ: ვარსქენ... ვითარცა მკეცი მძვნვარმ ყიოდა: შუშ. 150, 22; მეყსეულად ქათამი ყიოდა: ლ. 22, 60 ლატ. (შდრ. ქათამი ყივია: მ. 26, 74; ლ. 22, 60; ი. 18, 27).

ყოვ: მყოარ ქამ: გალობ. (ფს.) 2, 27 E.

ყუავ: მის თანა პატივსა ზედა ყუაოდა: სინ. 214, 36; მხიარულ იყავნ ჟდაბნოჲ ეგე და ყუაოდენ, ვითარცა შროშანი ყუაოდის: ესაია 35, 1; ყუაოდინ ფს. 89, 6 BCE (მაგრამ: ყუავოდის სინ. 94, 22).

ცვვ: ფურცელი ხეთა და ვენაქთაჲ გაქმა და სცვოდა: ცხ. ეფთ. 55, 1; დამათქუე სცვოდის (კორცი და სისხლი): ლიტ. ქრ. 16, 39; დაცვოდა შორის ბანაკსა მათსა: ფს. 77, 28; გარდამოცვოდა მატლი იგი: მესუეტ. 46, 26; ოფლი სცვოდა პირთა მათთა: Записки, ტ. 17, 79, 1; რამეთუ პირსა მისსა გარდამოსცვოდა ოფლი: ესთერ 5, 2; ერი... დაცუიოდეს პირსა ზედა მისსა: წარტყ. 27, 9; რომელნი... განცვოდეს სარწმუნოები-საგან ჭეშმარიტისა: A 95, 1059 b; კორცნი მისნი დამოცვოდეს ქუეყანად: A 95, 932 a; შთაცვოდეს იგინი ნიქსა მას მადლისასა: სინ. 78, 1; A 19, 343 a; კორცნი მისნი... ქუეყანასა ზედა დასცვოდეს: კიმ. I, 196, 13; რომლისაგან გამოსცვოდეს ნაბერწყალნი რისხვისანი მიუახ-ლებელნი: A 95, 1059 a; დაცვოდეთ და თაყუანის-სცემდით ხატსა მას: დანიელ 3, 5; დაცვოდეთ ყოველნი ერნი: დანიელ 3, 7; რომელნი მარხვა-თა შეცვოდინან: აღწ. 224, 13; სირცხვლელნი დაცვოდინან პირსა ზედა თვსსა: წარტყ. 33, 28.

ცხოვ: რაჲთა შენდა ვიყო მაცხოარ: სინ. 173, 32; საცხოარი ფს. 77, 48, 50 E; მაცხოარებასა ფს. 95, 2 E.

მეცხოელ ვარ, და თქუენცა ცხოელ იყენეთ: ი. 14, 19 C; წყალი ცხოელი: ი. 4, 10 C; არა არს ღმერთი — ღმერთი მკუდართაჲ, არამედ ცხოელთაჲ: მ. 22, 32 C.

ცხოვნ: არა ხოლო თუ პურითა ცხოვნდების კაცი: მ. 4, 4; რამეთუ ცხოვნდებოდა არაწმიდად: ლ. 15, 13 CD; რაოდენნი შეეხებოდეს, ცხოვნდებოდეს: მრ. 6, 56 CD; ცხოვნდა დედაკაცი იგი: მ. 9, 22 C; ცხოვნდეს მ. 14, 36; ვცხოვნდე მ. 9, 21 CD; შენცა ეგრეთვე სცხოვნდე: ლ. 10, 28 C; იგი ცხოვნდეს: მ. 24, 13 CD; რაჲთა თქუენ ჰსცხოვნდეთ: ი. 5, 34; რომელთა ისმინნენ, ცხოვნდენ: ი. 5, 25.

ცხოვრ: ცხოვრება ი. 6, 63; ი. 12, 50; ცხოვრებაჲ მ. 16, 25 C; ცხოვრებასა მ. 7, 14; ცხოვრებისა ლ. 1, 75; ცხოვრებად მ. 7, 14 C; ცხოვრებისაჲ ლ. 1, 69; ცხოვრებისად ი. 5, 29 C.

ძვნვ: მძვნარ და ძლიერ არს ლომი: სინ. 108, 20.

წოვ: რომელნი აწოებდენ: მრ. 13, 17 E; რომელთა არა აწოეს: ლ. 23, 29 C.

ხუევ: ურთიერთას მოეხუეოდეს: ანდრიან. 210, 13.

ჯხოვ: გაქსომცა მე სულისა შენისა თანა: საკ. წიგ. II, 102, 24; უკუე-ოუ გაქსო მე გულსა შენსა: იქვე, 71, 21; არცა გაქსოს ხუთი იგი ჭუე-

ზიჲ: მ. 16, 9 C; გაქსოსა კიმ. I, 271, 39; აქსოს სწავ. 20, 19 C; უკუე-ეთუ იოსები აქსოსდა გულსა თვსსა: საკ. წიგ. II, 71, 14; გუაქსოს აღწ. 238, 34.

შ. ცალკე უნდა აღინიშნოს ისეთი შემთხვევები, როცა ნასახელარი საშუა-ლი გვარის ზმნები ოვ სუფიქსით არის ნაწარმოები (ცრემლ-ოვ-ის ტიპისა). აქ სუფიქსისეული ვ ზოგჯერ იკარგება (ცრემლის). ხოლო როცა ამ ტიპის ზმნებს ფუძის სავრცობი ოდ სუფიქსი ერთვის, მაშინ ვ ორ ო-ს შორის აღმოჩნ-დება და თითქმის ყოველთვის იკარგება. მაგალითები:

ბუტკ-ოვ: რაჲამს რტონი მისნი დაჩიან, და ფურცელი გამობუტკოინ: მ. 24, 32 C; გამობუტკოოდეს: სპევს. 327, 3¹.

თესლ-ოვ: სელი თესლოოდა: გამ. 9, 31.

კოლტ-ოვ: დულდა წყალი იგი, კოლტოოდა და ფოფინებდა: ეზეკ. 47, 5 (სინ. ლექც.).

ლაღ-ოვ: ნუ ჰლაღოი შენ შორის მყოფისა მაგის სიბრძნისა: დამასკ. 159, 4².

მაღლ-ოვ: ჰზუაობ და ჰმალლოი: სწავ. 311, 39; ენაჲ მცირე ასოჲ არს და დიდად მალლოის: ებისტ. იაკ. 3, 5⁴; დიდად ვმალლოოთ: სწავ. 70, 8 C; ჰმალლოოდე რაჲ შენ ჩუენ ზედა: აპოკრ. 37, 9; რომელი ღმერ-თი არს, არა მალლოოდა: სწავ. 70, 7; ვმალლოოდიოთ: ექუსთ. 77, 20; რაჲთა არა მალლოოდინან: I ტიმ. 6, 17.

მდიდრ-ოვ: ქუეყანიერთა და ქუემეთრევაგან მდიდროოდა: ზარზმ. 154, 8; მდიდროოდა მდინარე არაგვ: ასურ. 85, 20.

მჩქეფრ-ოვ: და სახედ მძაფრისა წვმისა საშინელებით მჩქეფროის აღრეული წუნწუბასა თანა: ქრონიკები, II, 67.

მწიფ-ოვ: მოიწიოს ლეწვაჲ სთულეზად და მწიფოოდის ყურძენი კნვათა ზედა: ამოს 9, 13.

პერ-ოვ: და პეროინ და ილრჰენ კბილთა: მრ. 9, 18 CD; მეყსეულად ღალად-ყვის და დააკუეთის, და პეროინ: ლ. 9, 39 CE; ვითარცა დაეცა იგი ჭუეყანასა, გორვიდა და პეროოდა: მრ. 9, 20 CE; პეროოდა და ვა-ლალებდა: ანტიოქ. 347, 19.

რულ-ოვ ნ. ჰრულ-ოვ.

სასტ-ოვ: თვთ თავადი უთქუმიდა და სასტოოდა, რაჲთამცა დაათქა იგი: სინ. 105, 2.

სულ-ოვ: მოაკლდა ცხორებისაგან, ...რომელი სულოოდა: უძვ. რედ. 208, 10.

ფიცხ-ოვ: არამედ წინა-აღუდგებოდის და უმეტესად ფიცხოოდის და ურგებდად შეჰრაცხოს მხილებაჲ იგი უხუცესისაჲ: პეტრ. ტიპ. 41, 31.

ფურცლ-ოვ: იხილეს შეუნიერად დგომაჲ ხისაჲ მის. ხოლო ფურცლო-ოდა ქამთა არისათა: მოქც. (ავ. ძეგ.) 86, 21.

ღუელფ-ოვ: ხოლო მეოცესა (დღესა) ფანქლნი გამომტკულფოლვარენი ღუელფოოდეს: ხრონოლრ. 51, 7.

ი. ქავთვლაძე, ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველ ქართულში, 1954 წ. გვ. 148.

190

ცისკრ-ოვ: რომელი ნათობს საუფლოსა... და ცისკროის: ლიტ. ქრ. 387, 15; კუართსა ზედა საღმრთოსა ჰცისკროი: იქვე, 387, 23; წმიდასა ზედა და ნეტარსა ჰსცისკროი კუართსა: იქვე, 387, 43.

ცრემლ-ოვ: რაჲსა სცრემლოჲ, დედაო: Опис. 200, 13 ქვ.: ნუ სტირთ ცრემლით, ნუცა ცრემლოიედ ამათ ზედა: მიქია 2, 6; ვითარ-იგი ვცრემლოოდე წინაშე წმიდათა მარტულთა შენთა: საქ. წიგ. II, 47, 27; სამჯერ სულთ-ითქუნა მან და ცრემლოოდა: იქვე, 138, 36; და ცრემლოოდა იესუ: ი. 11, 35; ყრმანი ცრემლოოდეს: ისტ. ქრ. II, 43, 24; ცრემლოოდეს ყოველნი: შუშ. 149, 24; სულო ჩემო, გელმოდენ და ცრემლოოდე: საქ. წიგ. II, 50, 32; რაჲთა ვცრემლოოდი დღე და დაჲმე: იქვე, 3, 35; გეგლოვდა შენ და ... გცრემლოოდა: სას. პ. 317, 273; რაჲ არს მიზეზი ცრემლოჲსა შენისაჲ: Sin. 11, 95 v.

ძვნ-ოვ: დაეპკაშ ზღუაჲ ბჰეებითა, ოდეს-იგი ძვნოოდა: იობ 38, 8 (სინ. ლექც.).

წითლ-ოვ: რაჲამს წუხს და წითლოჲს ცაჲ: უძვ. რედ. (ლექსიკონში „მრუმლოვის“ განმარტებასთან: გვ. 248): წითლოის (წითლოჲს DEF) ცაჲ: ექუსთ. 67, 38.

წყარ-ოვ: ვითარცა მდინარე ედემისაჲ, აღმოუწყაროოდა ოქრონა-კადულით პირით მისით: ზარზმ. 156, 31.

ხისტ-ოვ: უბრძანა შეკრვაჲ და ცემაჲ; ხისტოოდა და იტყოდა: შუშ. (აგ. ძეგ.) 20, 3 BD.

ჰრულ-ოვ, რულ-ოვ: იგინი გამოერჩევიან, და ჩუენ გურულოის: საქ. წიგ. II, 52, 25 7; ჰრულოოდა და იძინა: იქვე, 12, 12; ჰრულოოდა მათ, რომელნი-იგი ზე-სხდეს ჰუნებსა: ფს. 75, 7; რაჲამს-იგი თაყუანის-სტემდი, ჰრულოოდა პეტრეს: ჭილ-ეტ. 155 v, 15; ოდეს ჰრულოოდის და შეიპყრას ძილმან: მესუეტ, 11, 12.

7. იკარგება ოვან სუფიქსისეული ვ: აეროან იქმნა პირი მისი: სინ. 114, 12; ჰაერონეზაჲ არს წინაშე მისსა: ფს. 95, 6 B; აერონეზისა ფს. 49, 2 E; მიიქეც, სამკვდრებელთა მათ ამბოხოანთა: სწავ. 120, 28; და ეშნოს იგი ბიცოანსა ქუეყანასა: იერ. 17, 6; სიკუდილი მართლისაჲ ტკბილ და გემოან არს: სწავ. 139, 4; სანუაგენი და საშუებელნი გემოანნი: სწავ. 94, 6 C; დაინთქნეს ენოანნი და მემობარნი: სწავ. 278, 17; კაცსა ენოანსა არა წარემართოს ქუეყანასა ზედა: ფს. 139, 12 E; არა იპოვა ადგილი ველოანი: ზარზმ. 153, 27; ქუეყანაჲ იგი მთოანი და ველოანი არს: 2 შჯ. 11, 11 ლატ.; ვენაქოანი და ზეთისხილოანი: 2 შჯ. 6, 11 ლატ.; ქუეყანაჲ იფქლისაჲ და ქრთილისაჲ, ვენაქოანი და ლელოანი: 2 შჯ. 8, 8 ლატ.; იქმნა კარაული იგი ზნოანი უზნო: საქ. წიგ. II, 93, 1; ესე კარაული, მამაო, ზნოანი არს: იქვე, 93, 16; ნუუკუე კბოდოანსა ადგილსა განცკვენ: მოც. 27, 29 A; კეთროანთა განსწმედს: ბალ. 28, 11; კეთროანთა განსწმედდეს: ბალ. 69, 31; ჯუარი განსწმედელი არს კეთროანთაჲ: სწავ. 219, 26; ფრიად კერპოან იყო ესე ქალაქი: თარგმ. გამოცხ. 2, 13 C; არღარაჲ საენებელ იყოს ..არცა ღირღუარი და არცა კლდოანი და ქვიანი: სწავ. 125, 10; რომელმან გარდააქცინა ლოდოანნი ტბად: ფს. 113, 8; ლერწმოანი ნაუმ. 1, 10; მეყსეულად შეირყია ლერწმო-

ანი იგი: ლიტ. ქრ. 322, 12; გუემა... ლედოანი მათი თრთულითა: ფს. 77, 47 A; მკვდროანისა მყოფთა ისწავეთ: ლიტ. ქრ. 385, 9 a; მე შეგყევანო მწუანოანსა სამოთხისასა: სწავ. 141, 18; მიმცეოანებად-მდე და სიბერედმდე: ფს. 70, 18; ნაყოროანსა ეშინინ მიახლებად მისა: სწავ. 303, 33; ამხილე ნაყოროანთა: სწავ. 290, 11; სამაროანსა პორფ. ლაზ. 173; თქუენ კაცნი ხართ სახელოანნი: ცხ. ეფთ. 83, 4; საკუერთი ტუინოანი შევწირო შენდა: ფს. 65, 15; მფრინველი ფრთოანი: ფს. 77, 27 A; 148, 10 E; ღირღუაროანი წრფელ უყვის მას სლვად: სწავ. 193, 25; მიემთხუევის იგი ძნელსა ღვრღუაროანსა: სწავ. 188, 8; მკნე იქმნეს ციხოანნი იგი: ლიტ. ქრ. 81, 17; ხატი ცვლოანი: ცხ. ეფთ. 31, 17; ძნელოანი ესაია 40, 4 ლატ.; წრფელ იქმნეს ძნელოანნი: სწავ. 69, 20 C; დადგა იგი წყურნობოანსა შინა: გამ. 2, 3, 5 (პარიზ.); და იყო მას შინა... ვენაქთა და ხილოანთა სიმრავლე აღურაცხელი: სწავ. 197, 10; მკურნალი კელოანი: სწავ. 159, 7; უკუეთუ არა პოოს კელოანმან ნივთი: ლიტ. ქრ. 196, 1; კელრისადა დაემცნო საქმრისა მიცემაჲ მათა და კელოანთაჲ: ცხ. ეფთ. 101, 2.

7. როგორც აღნიშნული გვექონდა, ფუძისეული ვ იკარგება წოდებითის ო-ს წინ:

ათასისტაო სინ. 59, 35; ერისტაო სინ. 60, 34; თაო მოღუაწეთაო: სინ. 11, 91 v, 8; გიხაროდენ, კარაო საწამებელო: სინ. 200, 9; კრაო ჩემო და შვილო ჩემო: კიმ. I, 164, 31; მობაძაო ანგელოზთაო: იქვე, 103, 7; მძმაცაო სინ. 11, 194 v; უკუდაო ნათესავით, უხილაო სიკეთითა: სინ. 16, 17; ნაწლეო მუცლისა ჩემისაო: ბალ. 107, 29 4.

8. ვ იკარგება ვ ბოლოკიდურიან სახელზე (სა-) ო და (უ-) ო აფიქსების დართვისას:

სამარხო ისტ. ქრ. I, 235, 14; 297, 37; 298, 16; საქ. წიგ. II, 56, 24, 27; ცხ. ეფთ. 113, 15; 119, 5 სინ. 66, 37; კიმ. I, 67, 9; სვან. 486 a; უპატიო მრ. 6, 4 C.

9. ვ იკარგება ზოგ სხვა ბავისმიერ თანხმოვანთანაც: მე ამპარტავანობდე: ისტ. ქრ. II, 9, 17.

II. იკარგება უ

უმარცვლო უ-ც (უბრჯეუ) ბავისმიერი ბგერების მეზობლობაში იკარგება. ეს უმარცვლო უ ჩვეულებრივ სიტყვის ძირის კუთვნილებაა, მას არა აქვს რაიმე მორფოლოგიური ფუნქცია. ამიტომ მისი დაკარგვის შემთხვევებიც ერთფეროვანია.

ქვემოთ აღვნიშნავთ ასეთ შემთხვევებს და იქვე ვუჩვენებთ გავლენის მომხდენ ბავისმიერ ბგერას:

უ: უკდავეზაჲ (←უკუდავეზაჲ) სინ. 201, 1; უკდავეზისა სინ. 195, 11; უტყმან ფს. 37, 14 B; პირუტყთა (←პირუტყუთა) სინ. 7, 21; ფს. 48, 13 BC; პირუტყთ-სახეთა სინ. 7, 25; განუხნა გონებანი (←განუხუნა): ლ. 24, 45 D.

ო: ო, რომელთანაც ხშირად იკარგება უმარცვლო უ. მრავალნაირია: ის შედის ობ თემის ნიშანში (აღმოსტობენ). ის არის ფუძის სავრცობის თავკიდური ნმოვანი (იტყოდა). ის აწარმოებს II კავშირებითს მწკრივს (განვიძარცოთ). ის არის უქონლობის სახელთა ერთ-ერთი აფექსთავანი (უ-სთან ერთად: უჩხო). ის არის განყენებული სახელების ერთ-ერთი მაწარმოებელი (სი-სთან ერთად: სიჩხო, აქედან: სიჩხოება), ის წარმოადგენს ოვან და ოსან სუფიქსების თავკიდურ ბგერას (ნაძოვანი, ფიჩოსანი). ის გვევლინება წოდებითი ბრუნვის ნიშნად (მოგო), ის არის ზოგიერთი საშუალო გვარის ზმნის საწყისისეული ომ სუფიქსის თავკიდური (შრომა). ყველა ამ შემთხვევაში უმარცვლო უ მასთან შეხვედრისას იკარგება. მაგალითები:

მახიობელისა მიმართ ნუ აღიმსთობ: ზირ. 9, 4; აღიმსთობენ მსაჯულნი: სინ. 259, 3; წადიერებით აღვიმსთობ: სინ. 150, 22; აღვიმსთობ დღესა დღესასწაულისა მისისასა: სინ. 178, 32; მდღევრთა მათთანა აღმსთობილთა მიეწიფე: აბო 199, 10; რომელთა აღმსთობლამესა მას მსახურებად კერპთა: კიმ. I, 123, 28. მაგრამ როცა ო აღარ შედის სიტყვაში, უ აღდგება: აღიმსთუე სინ. 157, 26; აღიმსთუს ლ. 21, 38.

რამთა განგამარჯოს შენ ზეცად აღსავალი: სწავ. 7, 24; ყოველი საქმე ჩუენი განჰმარჯოს: სწავ. 81, 3.

რამთა განვიძარცო იგი შიშულად: ოსე 2, 3; რამთა განვიძარცო შიში: აბო 193, 13; და განიძარცო ძუელი იგი კაცი: სახისმეტყ. 9, 35; რამთა განმძარცო წყევლისა სამოსელი: სას. პ. 82, 176; რამთა განსძარცოს ადამს წყევლისა სამოსელი: იქვე, 105, 76; აწ ქრისტესსთვს განვიძარცოთ: სინ. 119, 29; არა განიძარცოთ სიწმიდჷ: სინ. 176, 22 (მაგრამ: განვიძარცუავთ სინ. 119, 26; განძარცუეს იგი: მ. 27, 28; განსძარცუეს მას სამოსელი: საკ. წიგ. II, 60, 10).

კაცად-კაცადმან გცეს ყურიმალსა და პირსა შეგნერწყოს: კიმ. I, 85, 6.

ამნაირი ხასიათისა უნდა იყოს „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილი ფორმა დავაბლაგო: ხრმალი ჩემი მოლესული შენს ტანზედა დავაბლაგო: 1604, 4 (←დავაბლაგუო).

ვიტყოდე ი. 12, 48; იტყოდე ლ. 7, 40; იტყოდა მ. 3, 2; გეტყოდე ლ. 24, 44; ვეტყოდე ი. 15, 22; იტყოდეს მ. 2, 1; ვიტყოდი მ. 13, 35; იტყოდი ლ. 1, 20 C; იტყოდით მ. 10, 19; იტყოდიან მ. 24, 5; გეტყოდი ი. 14, 30 C; ეტყოდი ლ. 12, 3 C; გეტყოდიან მ. 23, 3 (შდრ. ვიტყუი, იტყუი, იტყუის, ვიტყუით, იტყუით, იტყუიან // ვიტყვ, იტყვ, იტყვს, ვიტყვთ, იტყვთ, იტყვან, სიტყუაჲ, მეტყუელი, უსიტყუელი).

ითქმოდის, რომელცა-ესე ყო: მ. 26, 13 D. ასეთი გზით უნდა იყოს მიღებული აგრეთვე რუსთველის ცნობილი ფორმა შეიწოდეს: ცხენსა მისცა საძოვარი, ვიდრე წვადი შეიწოდეს: 196, 1. ძველ ქართულში ამ ზმნის ვნებითი ებ თემის ნიშნით იხმარებოდა [შევიწუებოდე სიცხითა დღისადა: დაბ. 31, 40; ქსენებითა მისითა შეიწუებოდა: ანტიოქ. 63, 21 (= ეტ. VI, 327, 31); შეიწუებოდე სწაწლენი მისნი: დაბ. 43, 30], ამიტომ იქ ამ ზმნის ჩვენთვის საინტერესო ფორმა (შეიწოდა) არ შეიძლება-

და გვექონოდა: უ და ოდ გათიშული იყო ებ თემის ნიშნით. შესაძლებელია, მოკლე ვნებითი შეიწოდა (რომელიც წარმოშობით უფრო ძველი უნდა იყოს) შემორჩენილი იყოს სადმე ძველი ქართულის ძეგლებში.

ვიდრე სიჩხოსა და სიყრმესა პყრობილ ვიყავ: სვან. 371 a (←სიჩხო-ოსა); იყო იგი სიჩხოთგანვე სავსე შიშითა: კიმ. I, 60, 24; სიჩხოთგანვე სიყრმისაჲთ სიწმიდით ცხონდებოდა: კიმ. II, 112, 10; ორნი შეილნი სიჩხოებასავე შინა წარსრულ იყვნეს: ზარზმ. 173, 2; სამოსელი იოვანესსა ესწორების. რამეთუ უჩხო არს: სინ. 80, 37; მუშაკი... შურებინ ყამირისა დაჩხობად: უდაბნ. 61 ra. შდრ. ძველი ქართულის ჩიჯლი და ახლის ჩვილი.

ეგრეთჲ პყო ვენაჲოვანი შენი და ლელოვანი შენი: ვამ. 23, 11; ვენაჲი განჰმა და ლელოვანი შემცირდა: იოველ 1, 12; ლელოვანი თქუენი და ზეთისხილოვანი თქუენი შეჰჲამა ჰიამან: ამოს 4, 9; გუემა... ლელოვანი მათი თრთულითა: ფს. 77, 47 C; მაყოლოვანსა ზედა ვითარ-იგი ღმერთი ეტყვს მას: მრ. 12, 26 D; ნეტარი ნინო დადგრომილ იყო... მაყოლოვანსა მას შინა: ისტ. ქრ. I, 275, 30; გამოვიდა... წიად კვესა მას ნაძოვანსა ი. 18, 1; ოქრო-ფესოვანთაგან ყუავილთა... ჰნებაჲს გვრგვონსან ყოფაჲ: სინ. 17, 39; ადგილსა კნარცოვანსა დაშთა იგი: თხრობ. 44, 8; მრავალნი ფიჩოსანნი და სახელოვანნი მონაზონნი ჩამოიტანნა: ცხ. ეფთ. 25, 1.

აწ იბოვე შენ. კიცო, ქრისტესა: სინ. 134, 20; ლეკო¹ ლომისაო: სახისმეტყ. 2, 72; მეკიცხევე მე. მოგო, წინაშე ჩემსა: პარხ. 92 a; მოგო, შენ ღნ ხარ: მესუეტ. 62, 15; ჰ ბოროტო მოგო და მტერო ღმრთისაო: წარტყ. 52, 24; მითხარ, ჰ მოგო ბოროტო: წარტყ. 52, 30; ნესტო ეკლესიისაო: კიმ. I, 103, 14.

უ დაკარგულია ამ ფუძეში აგრეთვე აბსტრაქტულობის ობა სუფიქსის დართვისასაც: მოგობაჲ, მოგობასა: შუშ. 154, 25, 40. ება-ს დართვა უ-ს დაკარგვას ვერ იწვევს: მოგუებაჲ, მოგუებასა: ევსტ. 161, 27, 165, 23.

მუნცა დიდივე შრომაჲ აქუნდა: საკ. წიგ. II, 112, 29; ნუ შრომა-სა შეამთხუევთ მას: მრ. 14, 6; დიდითა შრომითა: საკ. წიგ. II, 100, 10 (შდრ. რომელნი-იგი შურებოდიან: იქვე, 122, 17; არა შურებინ: მ. 6, 28 C; რომელი შურებოდის დლითი-დღედ: ისტ. ქრ. II, 3, 4; აწ მოვედ და ვშურებოდით: იქვე, 85, 30); ძრომით კელ-დადგმით მიძურებოდეს შემთხუევად მისა: ანდრიან. 220, 17.

მ: იკმევენ სწავ. 129, 3 AB (←იკუმევენ); იკმევედეს სინ. 14, 27; იკმიან სინ. 47, 35; 207, 16; საკ. წიგ. II, 119, 7; იკმიეს სწავ. 84, 7 A; კმევაჲ Sin. 35, 256 rb; მკდრეთით სინ. 127, 13; დრკუნი იგი შენ დაამკენ: სინ. 209, 9; საკუმეველისა კმევაჲ: ლ. 1, 9 D; რომელნი

¹ გამოცემაში „ლეკო“ იკითხება, მაგრამ ხელნაწერში „ლეკო“ ყოფილა. გამომცემელს (ნ. მარს) ეს სიტყვა შეტანილი აქვს თავისი შენიშვნების იმ რუბრიკაში, რომელსაც სათაურად აქვს: „Список отвергнутых чтений Шатбердской рукописи, простых описок“ (TP, VI, 1904, გვ. XXV). გასწორება არ იყო საჭირო, რადგან ძველი ქართულისათვის სწორედ ამგვარი ფორმებია ნიშანდობლივი და დამახასიათებელი.

სმიდეს ღვინო: ფს. 62, 13 D; სასმელი (-სასუმელი) მრ. 14, 23 D; ალექსულის: ანდრიან. 202, 25; 203, 15; გამოთქმელი: სინ. 146, 10; ჯუარ-ცმისა (-ჯუარ-ცუმისა) სინ. 155, 22; ჯუარ-ცმიოთ სინ. 235, 35; ამქმელი ლიტ. ქრ. 6, 28.

უგმირა (-უგუმირა) ი. 19, 34 C; უგმირეს ი. 19, 37 C; სინ. 87, 33; 174, 18; თარგმ. გამოცხ. 1, 7 aAC; თქმული მ. 13, 35 D; ლ. 2, 24 D; სინ. 147, 18; ისტ. ქრ. II, 1, 1; 25, 23; განხმული სინ. 60, 35; განხმულნი მრ. 1, 10D; ჯუარ-ცმული მრ. 16, 6 D; სინ. 59, 29; მოსმური (-მოსუმური) ისტ. ქრ. II, 51, 17 C. შესაძლებელია ამ მუხლში მოყვანილ მაგალითებში უ-ს დაკარგვა აგრეთვე უ-ს გავლენითაც აიხსნას (აქ მ-სთან ერთად უ-ცა გვაქვს), მაგრამ საქმე ისაა, რომ უ-ს გარეშეც იკარგება. შდრ. წინა მუხლში მოყვანილი მაგალითები: სასმელი, ჯუარ-ცმიოთ. ამიტომ უ-ს დაკარგვის მთავარ მიზეზად უახლოესი მ უნდა ჩაითვალოს.

ვ: როცა უმარცვლო უ და ვ შეიყრება ერთად, ხან ერთი იკარგება, ხან მეორე:

ზაკვამ ი. 1, 47 D; ზაკვითა ისტ. ქრ. II, 43, 33; ზაკვით მრ. 12, 14 C. სამაგიეროდ, ფორმაში ზაკულეზამ (მ. 22, 18; მრ. 12, 15 C; ლ. 20, 23; ისტ. ქრ. II, 69, 10) ორივეა დაკარგული: ზაკუვულებამ-ზაკულეზამ. ძველი ფორმა ზაკუვულებამ დატული გვაქვს სინურ მრავალთავში (9, 18). მიზეზი ულ სუფიქსისეული უ-ა. შემწულ-ში (შუშ. 156, 26) ვ არის დაკარგული, ხოლო შეუწველ-ში (სინ. 200, 34) — უ. სამაგიეროდ, ორივეა შენახული შეუწველ-ში (სინ. 201, 34).

გვაქვს შიშუველი (სინ. 41, 3), მაგრამ აგრეთვე შიშუელი მ. 25, 36), შიშულეზამ (უდაბნ. 161 a), რომლებშიც არა ჩანს ვ; მეორე მხრივ, არის შიშველი (ისტ. ქრ. II, 2, 24), სადაც უ დაკარგულია. შიშულეზამ-ში (წარტყ. 33, 15) კი არც ერთი მათგანი არა ჩანს.

ნერწყუვა ზმნაში ჩვეულებრივ ორივე ეს ბგერა შენახულია. ამიტომ გვაქვს ასეთი ფორმები: ჰნერწყუვიდეს მ. 26, 67 DE, ჰნერწყუვიდენ მრ. 10, 34 DE. მაგრამ აქ ზოგჯერ იკარგება ხოლმე ვ, რის გამოც უ და მომდევნო ი შეირწყმის და ვ-ს ვდებულობთ: ჰნერწყვდეს მ. 26, 67 C, ჰნერწყვდენ მრ. 10, 34 C.

III. იკარგება ზმნისწინთა ბოლოკიდური თანხმოვნები ლ, ნ, რ

ძველი ქართული ენის ზმნისწინები სრული სახისაა, ახალი ქართულისა გარტივებულია, მათ უმთავრესად ჩამოცილებული აქვთ ბოლოკიდური თანხმოვანი. ასე:

ძველად გვქონდა, ახლა კი გვაქვს:

ალ	ა	დაკარგულია	ლ
გან	გა	"	ნ
წარ	წა	"	რ
გარდა	გადა, გად	"	რ (რ, ა)

განვიხილოთ ესენი ცალ-ცალკე.

ღ-ს დაკარგვა პირველ ხანებში გარკვეულ ფონეტიკურ ნიადაგზე ხდებოდა: მას ადგილი ჰქონდა ისეთ ზმნებში, რომელთა ფუძეც ღ-თი და ღ-ს მაგვარი, უკანაენისმიერი ბგერებით იწყებოდა, როგორცაა: ხ, ჯ, ყ, კ, გ. შემდეგ და შემდეგ ეს პროცესი (ღ-ს დაკარგვა) განზოგადდა, მოედო მთელ ზმნებს და ღღეს აღ თითქმის აღარ იხმარება, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ძველი ქართულიდან გადმონაშთის სახით შემორჩენილ ზოგიერთ ფორმას. მაგალითები:

ღ: აიღეს მ. 25, 3 C; ააღეს ი. 20, 13 C; ააღეთ მ. 11, 29 C; აღებად მ. 5, 13; აღებული ი. 20, 1 (შდრ. აღლებად მ. 24, 17 C; მრ. 13, 16 C; ი. 10, 18 C; აღლებული ი. 20, 1 C).

აქ ორ ღანს შორის ხან ხმოვანია გამოიშველად (აღიღეს-აიღეს), ხანაც ეს ღანები ერთადაა მიჯრილი (აღლებად-აღებად), მაგრამ ღ ორივე შემთხვევაში იკარგება: პირველში უფრო ნაკლებ, მეორეში, ბუნებრივია, უფრო მეტად; გამოიშველ ხმოვანს ვერ ძალუძს პროცესის შეკავება. აქ თქმული ყველა სხვა შემთხვევადაც ეხება, ამიტომ ქვევით სპეციალურად ამის შესახებ აღარ ვიტყვით.

ენახოთ ახლა სხვა მაგალითები, სადაც ეს ორი ღ მა ელემენტითაა გათიშული:

ნუ... აჰმადღები მ. 11, 23; ამადღების სინ. 201, 31; ამადღდა სინ. 136, 6; ამადღეს მ. 9, 15 D; აიმადლა კმაა: დაბ. 45, 2 ლაგ.; ამადღეზამ ი. 3, 14 D; ამადღეზასა თარგმ. გამოცხ. 21, 11; ამადღებისა ლ. 9, 51; ამადღეზად ი. 3, 14 C.

ჯ: აჰჯადა საკ. წიგ. II, 109, 29; აჯდა მრ. 4, 1 C; სინ. 169, 28; არა აოჯრდეს ქუეყანაა: ბალ. 96, 24; აჰჯოცს¹ რავახ. 75; (შენ) აჰჯოცა სინ. 252, 4; აჯოცნა ისტ. ქრ. II, 23, 33; აჯოცეს საკ. წიგ. II, 21, 1; აჯოცნეს იქვე, 58, 23; ლ. 9, 54 C; აჯოცოს გამოცხ. 7, 17 C; აჯოცა სინ. 102, 34; აჯოცად ისტ. ქრ. II, 41, 34; აჯოცილ არს: სინ. 256, 27; აჰჯსნით მრ. 11, 5 CE; აჰჯსნიდეს ლ. 19, 33 C; აჰჯსენით მ. 21, 2; არა აჰჯსნისა ლ. 13, 15 C.

ხ: აიხილნა თუალნი: დაბ. 20, 13 ლაგ.; აიხილნის თუალნი: სინ. 228, 28; თუალნი აუხილნა: სინ. 50, 11; თუალნი... აეხილნეს: სინ. 106, 5; 150, 5; ახილვა სინ. 103, 24; ახილვაჲ სინ. 103, 18; ახილვად ლ. 4, 18 CD; ისტ. ქრ. II, 41, 27; ახილული სინ. 144, 6.

ახუალთ მ. 20, 18 C; ახუედ სინ. 65, 37; არა ახუედ: სინ. 67, 7; ახვდე სინ. 67, 8.

აიხუამს მრავ. 300, 24; აიხუნა ცოდვანი: თარგმ. გამოცხ. 5, 3; წიგნი აიხუენ: სინ. 85, 10; აიხუნეს ცოდვანი: სინ. 219, 7; სამარენი აეხუნეს: მ. 27, 52 C; ისტ. ქრ. II, 31, 4; აჰფხრას ფს. 51, 7 A; აფხურეს ფს. 51, 7 BD; აფხურად იერ. 1, 10 ლაგ.

¹ ღ-ს დაკარგვის მიზეზზე კარგად ამბობდა ტექსტის გამომცემელი ი. ყიფშიძე: „Тут потеря л может быть объяснена от стечения его последующими ж и н, весьма близкими по органу произношения с л“ (Житие и мученичество св. Антония-Раваха: Христианский Восток, т. II, вып. 1, 1913, გვ. 75).

ყ: ავიპყრენ... კელნი: ფს. 142, 6 E; კელნი ავიპყრენს: ისტ. ქრ. II, 45, 18; ძლიერი იგი უძლურსა მას კელსა აუპყრობდინ: იქვე, 17, 26; კელი ამიპყრა: ფს. 117, 13 BE; აპყრობად კელთა შენთა ზეცად: სწავ. 39, 6; კელ-აპყრობით ცხ. ეფთ. 55, 5; კელის-ამპყრობელი ისტ. ქრ. II, 65, 2; ფს. 17, 3; სინ. 52, 37; 79, 31.

აპყრიდა კორძსა მას საშინელსა: კიმ. I, 317, 9; ასწყუდნეს ცხ. ეფთ. 118, 29; აუწყუედიან ქუეყანით სრულიად: ბალ. 95, 25; აწყუედამ კაცისამ: ბალ. 93, 35; აწყუედასა კაბუკასა: გამოცხ. (ანდერძი. 210 r, გამოც. გვ. 126).

კ: აპკიდა ისაკს: დაბ. 22, 6 ლავ.; აპკიდით კაცსა ტვრთი: ლ. 11, 46 CE; აკრებისათვის ცოდვათამსა: თარგმ. გამოცხ. 18, 20 ABC.

გ: აგებული უძვ. რედ. 162, 1; აგებულეზამ იქვე, 162, 2; 190, 6; ბალ. 70, 12; აგზეზად უძვ. რედ. 172, 2 B; საკუმილსა მას ცეცხლისა აგზეზულისასა: მ. 13, 42 C.

ქ: აიქუა ეპიფანე: საკ. წიგ. II, 101, 1; ამქუმელი ლიტ. ქრ. 6, 26; ამქმელი იქვე, 6, 28; აქუმული იქვე, 121, 25.

ასევე (პირველ ხანებში გარკვეული ფონეტიკური მიზეზით) იკარგება აგრეთვე განზმნისწინისეული ნ (გამკმარი სინ. 215, 20), წარ-ის რ (წარბიოდა ლ. 19, 4 CD), გარდა-ს რ და ა (ზოგსა გადაპკრის მათრახი: ვტ 94, 4; გარდმატებული სინ. 233, 14; გარდმო-რა-ვიდოდეს მრ. 9, 9 E; გარდმოვიდა ლ. 6, 17 E).

შემდეგ და შემდეგ კი როგორც უკვე ვთქვით, ეს მოვლენა განზოგადდა და ზმნისწინთა ღ, ნ, რ-ს დაკარგვა აღნიშნული ფონეტიკური მიზეზების გარეშეც ხდება. ამ პროცესს საფუძველი თვით ძველ ქართულში უძევს. მაგალითები:

ღ: სიტყვსა ადგინებაჲ: მ. 18, 23 C; ასდეგით სინ. 169, 14; ასდეგე სინ. 263, 24; მრავ. 301, 29; ადგომამ სინ. 234, 30; ადგომასა სინ. 124, 5; ადგომისა მ. 27, 53 C; ავიდოდა სინ. 193, 24; ზარი აპვალს: სინ. 210, 20; აპრაცხს სინ. 192, 32.

ღ-ს დაკარგვა განსაკუთრებით ხშირია აღსაარება-ს პირიან ფორმებში: აგიარებ შენ: მ. 11, 25; სინ. 175, 2; აიარებენ სინ. 234, 8; აუვარებდეს მ. 3, 6 C; სინ. 86, 19; აუვარა ლ. 22, 6 D; ქრისტე, აიარე: ჭილ-ეტი. 5 v, 13; რომელი აიარეთ: იქვე, 7 v, 14; აუვარო უფალსა: სინ. 71, 8.

ნ: გავედ მაგისგან: ლ. 4, 35 C; გავიდა ლ. 22, 62 C; გავთული მ. 12, 26 C; მრ. 3, 26 C; რომელი არავინ გავლო: სინ. 199, 15; გამა-ქლარნო ლ. 6, 25 E; გამზადებაჲ სინ. 206, 5; გაუტევებდა სინ. 105, 3; გაპწურთა აღწ. 174, 32; გასცა მას პასუხი: კიმ. I, 74, 23; შინა-გასცემდენ მ. 24, 10 E.

გააგონო ცხ. ეფთ. 112, 13; გაგზავნის იქვე, 92, 3; გაუკუეთეთ ზეთი: იქვე, 119, 4; გააგებენ იქვე, 99, 3; გასაგებელი იქვე, 18, 2; გაგკანონებ იქვე, 94, 8; გასარომელი იქვე, 25, 6; გამავალთა იქვე, 61, 2; გაგისუენოთ იქვე, 83, 6; გაუწესებია იქვე, 72, 3; გაგიტევენე იქვე, 33, 14; გაპყიდდეს იქვე, 78, 3

და სხვა. როგორც ვხედავთ ასეთი მაგალითები უფრო ხშირად გვხვდება გ. მთაწმიდლის ენაში. რაც აღვილი გასაგებია: მე-11 საუკუნის შუა წლებისათვის ეს პროცესი უკვე კარგად იყო მომძლავრებული¹.

რ: წაიკითხონ სინ. 216, 3; თუალნი წამოცუნებულ იყვნეს: სინ. 268, 9; წააგეს ცხ. ეფთ. 31, 22; წამოსცემდეს იქვე, 104, 12; სულთა... წაიწყმედთ: იქვე, 68, 6; წაკდეს იქვე, 97, 4; წავიდიან იქვე, 97, 7; წავიდე იქვე, 17, 10; წაილიან იქვე, 96, 3; წაილეთ იქვე, 55, 11 და სხვა.

IV. იკარგება მეორე სუბიექტური და მესამე ობიექტური პირის ნიშანი (S₂ O₃)

ჩვენი მსჯელობა ეხება მხოლოდ ჰ-ს დაკარგვას IX საუკუნიდან (ე. წ. სან-ნარევე ფორმებში). აქ ჰ იკარგება ძნელად ასატანი თანხმონების მეზობლობაში. ეს თანხმონებია: ხ, ს, ზ, შ, ღ. მაგალითები:

ხ: რაჲსა სძე და ხურინავ: იონა 1, 6; სინ. 163, 17.
ხედავ მ. 7, 3 CD; 22, 16 C; მრ. 8, 23 C; ლ. 6, 41 CD; სინ. 84, 16; ხედავა ლ. 7, 44 C; ხედავთ ი. 12, 19 C; ხედავთა მ. 24, 2 C; ხედავს მ. 6, 4 CD; ხედვენ მ. 13, 13 CD; სინ. 75, 20; ხედვიდა მრ. 12, 41 C; სინ. 76, 3; ხედვიდეს მ. 15, 31 D; სინ. 78, 2; ხედვიდენ ლ. 8, 10 C; მოხედა სინ. 227, 1; მოხედის სინ. 52, 28; მიხედის სინ. 83, 13; შეხედნა სინ. 271, 1.

როცა ამ ზმნის ფორმაში ერთად უნდა შეიყარონ პირველი სუბიექტური და მესამე ობიექტური პირის ნიშნები (ვჰ), ეს უკანასკნელი ჩვეულებრივ დაკარგულია:

ვხედავ მრ. 8, 24; ი. 4, 19; ისტ. ქრ. II, 31, 35; ვხედევდ ლ. 10, 18; ი. 1, 32 C; ისტ. ქრ. II, 27, 34; ვხედევდი სინ. 95, 26.
ხადი ლ. 14, 12 C; ხადით მ. 23, 8 D, 9 CD; ხადის მ. 22, 43 CD, 45 CD; ხადა ლ. 7, 39 C; ხადე ლ. 14, 13 C; ხადოდეს მ. 10, 25 CD; სინ. 147, 9; ხადოდენ თარგმ. გამოცხ. 22, 17.
ხუდეების თარგმ. გამოცხ. 21, 8; ხუდა მრ. 15, 24 C; ლ. 1, 9 C; ნუ განხეთქ: სინ. 44, 12; არამედ თქუენ ავნებთ და მოხუეჭთ: 1 კორ. 6, 8 ქუთ.

ღ: თქუენ დაღადებდეთ... და ჰგოდებდეთ: ესაია 65, 14 (პარიზ.).
ზ: არა ზრახავ: მ. 16, 23 CD; ზრახავთ მ. 9, 4 CE; მ. 16, 8 CD; მრ. 2, 8 C; ლ. 5, 22 CD; ზრახვიდე სწავ. 53, 1 C.
არას ზრუნავ: მ. 22, 16 DE; ლ. 10, 41 C; რაჲსა ზრუნავ შენ: სწავ. 191, 17 C; არას ზრუნავა: მრ. 4, 38 D; ნუ ზრუნავთ მ. 6, 25 CD, 28 CD, 31 CD, 34 CD; მ. 10, 19 CD; ლ. 12, 11 C, 22 C.

ნუ ქურივ ზამ ცოლსა შენსა: აგ. ძეგ. I, 43, 33 BD; რასა ზამ შენ: ლიტ. ქრ. 9, 23; და ნუცა ურგებ-ზამ სარგებელსა: სწავ. 256, 2; რასა ზამთ: მრ. 11, 5 D; ლ. 6, 2 CDE; რაჲსა ზამთ: აგ. ძეგ. II, 259, 21 C.

¹ ა. შანიძე, გ. მთაწმიდლის ენა: ცხ. ეფთ., გვ. 62-70.

ხელნაწერი (ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნუსხა A 38). ასე თუ ისე ახასიათებს ის სხვა ხელნაწერებსაც. ამ მიზეზით იკარგება როგორც თანხმონები, ისე ხმოვნები, პირველნი გაცილებით მეტად. მეორენი — ძალიან ნაკლებად. აქ მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს:

ა) დაკარგულია ხმოვნები

დაბნია ვეცხლი იგი: მ. 27, 5 E (←დაბნია): დაფუძნა ფს. 47, 9 A; 26, 5 A (←დააფუძნა); დაყენოს ფს. 76, 9 C (←დააყენოს); დამტკიცენ ფს. 79, 10 A (←დაამტკიცენ); გამშის ლ. 6, 21 D (←გამშის); მათ შის: სინ. 36, 16 (←შის←მშის←ჰმშის); ჩემ თანა არაა პოს: ი. 14, 30 ლატ. (←პოს←პოვოს); ვიპო ფს. 38, 14 A (←ვიპო←ვიპოვო); ვითხო ფს. 72, 25 AE (←ვითხო←ვითხოვო); დაამისი ცრემლოდა წინაშე მისა: სწავ. 57, 5 A; ცრემლოდა კიმ. 1, 281, 1 (←ცრემლოდა←ცრემლოვოდა); პეროდა მრ. 9, 20 D (←პეროდა←პეროვოდა); მდიდროდა ასურ. 85, 20 C (←მდიდროდა←მდიდროვოდა); გარდააბნიაან ყოველი: სწავ. 151, 2 A (←გარდააბნიაან); მიქცენ ფს. 55, 10 A (←მიქცენ); იძულე-ბის მ. 11, 12 DE; ლ. 16, 16 DE (←იძულეების); იძულე ბოდე სინ. 245, 12 (←იძულეობდეს); აღსარება სინ. 107, 20 (შდრ. იქვე: აღსარებაა იგი: 107, 19); დადუმებენ სინ. 150, 3 (←დადუმებენ); შემ-შია ფს. 33, 11 C (←შეემშია); შეახლნენ მრ. 3, 9 D (←შეეახლნენ); ნუკუე ი. 18, 25 D (←ნუკუე).

უფრო ხშირად ასეთი შემთხვევები მაშინ გვაქვს, როცა წინა სიტყვის ბოლო ხმოვანი და მომდევნო სიტყვის თავიერთი ხმოვანი ერთი და იგივეა. ასეთ პოზიციაში ყველაზე ხშირად აგვევლინება. მაგალითები:

- ძისაბრაჰამისი მ. 1, 1 C = ძისა აბრაჰამისი
- ქვათამათგან მ. 3, 9 C = ქვათა ამათგან
- ჩუენდაქა მ. 17, 4 D = ჩუენდა აქა
- ვიდრეღარა მ. 18, 13 C = ვიდრეღა არა
- კნინაკთამათგანი მ. 18, 14 C = კნინაკთა ამათგანი
- არაიღეს მ. 25, 3 C = არა აიღეს
- ღარა სინ. 32, 31-32 = და არა
- ერთიგი სინ. 66, 24 = ერთი-იგი
- ელიადადგინა სინ. 130, 31 = ელია ადადგინა
- კრებასამას სინ. 166, 36 = კრებასა ამას
- დამისა სინ. 273, 22 = და ამისა
- კულადგინებდეს სინ. 160, 24 = კულად-ადგინებდეს.

აქ თავ-ბოლოში მეორდება არა მარტო ხმოვნები, არამედ კომპლექსი ად: კულად, ადგინებდეს.

ბ) დაკარგულია თანხმონები

1. იკარგება ს-ზე დაბოლოებულ სახელთა მხოლოდითი რიცხვის მიცემითში: მამასახლისა სინ. 269, 7 (←მამასახლისა); ნილოსა სინ. 37, 27

(←ნილოსა); წესა ზედა: სინ. 200, 19; ფს. 109, 4 A; ვედრსა მას ქრისტესა: ანდრიან. 204, 18; (გონებასა) მისა სინ. 244, 4; 250, 35; 251, 11; 255, 19; 257, 23; 262, 11; 265, 19; 266, 11; 268, 7; 270, 25; 271, 20; 275, 31; 278, 8; 280, 22; ფს. 65, 2 AE; 67, 5 A; 68, 16 AE (←მისა); თვსა სინ. 114, 13; 246, 23; 256, 24; 262, 13; 265, 3; 271, 3; 272, 2; 275, 20; ფს. 51, 9 A; ლ. 12, 45 E (←თვსა).

2. იკარგება იგივე ს-ზე მისი მესამე სუბიექტური პირის ფორმაში (მხ. რ.), როცა ფუძე ს-ზე ბოლოვდება: გიწეს თქუენ დედოფალი: სინ. 240, 27; ნოდლარი... გიწეს შენ: ი. 11, 28 CD; კიმ. 1, 154, 13.

3. ს იკარგება აგრეთვე ცნობილ რთულ ზმნებში: თაყუანისცემს სინ. 259, 29 (←თაყუანის-სცემს); თაყუანისცემენ სინ. 256, 20; თაყუანისცემდა საკ. წიგ. II, 70, 13; თაყუანისცემდეს სინ. 77, 1; თაყუანისცემდენ სინ. 240, 3; თაყუანისცა სინ. 31, 25; 243, 35; თაყუანისცეს სინ. 37, 7; თაყუანისცე სინ. 7, 3; 230, 17; თაყუანისცენ სინ. 174, 19 (←თაყუანის-სცენ).

ნუგეშინისცემენ საკ. წიგ. II, 21, 9 4; ნუგეშინისცა სინ. 15, 5; 180, 14; ნუგეშინისცეს ფს. 134, 14 E; ნუგეშინისცენ ი. 11, 19 C (←ნუგეშინის-სცემენ, ნუგეშინის-სცა, ნუგეშინის-სცეს, ნუგეშინის-სცენ).

მაგრამ თუ ამ სანებს შორის მოხვდა რომელიმე გამთიშველი ბგერა (ასეთად აქ შეიძლება მოგვევლინოს მხოლოდ ვ—პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი), იგი უზრუნველყოფს ორივე სანის შენარჩუნებას: თაყუანის-ვსცემთ სინ. 171, 24; თაყუანის-ვსცემდეთ სინ. 82, 19; თაყუანის-ვსცე სინ. 172, 30; თაყუანის-ვსცეთ სინ. 260, 1.

4. იკარგება თ თანთან მრავლობითში თ-ზე დაბოლოებულ ფუძეებში: წარმართა (←წარმართთა) ლ. 2, 32 DE; 21, 24 D; სინ. 233, 15; 259, 34; ფს. 45, 11 A; 105, 27 BD; 125, 2 C; ზრახვა წარმართაა: ფს. 32, 10 B; წარმართასა (←წარმართთასა) სინ. 143, 15; მათა (←მათთა) სინ. 223, 12; 224, 4; 255, 24; 257, 5; 258, 39; 259, 3; 267, 33; 275, 37; 277, 13; 278, 22; მათაებრ (←მათთაებრ) სინ. 279, 22.

5. იკარგება იგივე თ, როცა „მათ“ ნაცვალსახელს თვს თანდებული ერთვის: მათვს (←მათთვს) სინ. 226, 33; 272, 12.

6. თ იკარგება აგრეთვე თ თუე ფუძეში: თუე ლ. 1, 24 D, 36 D, 56 D; ლ. 4, 25 CD; ი. 4, 35 CD; სინ. 127, 33; გამოცხ. 9, 5, 10 AB (←თთუე); თუე სინ. 12, 31, 32; თარგმ. გამოცხ. 17, 12 AB; თუესა ლ. 1, 26 D; სინ. 159, 13, 14; 244, 17; თარგმ. გამოცხ. 11, 2 AB; თვსა გამოცხ. 9, 15 AB; თუედ სინ. 12, 34; თუეთა გამოცხ. 22, 2 A; თავი თუეთა სინ. 12, 32.

7. იკარგება ნ-ზე დაბოლოებულ ფუძეებში, როცა ეს უკანასკნელი ნარიან მრავლობითშია დასმული: მოქლონი რკინისანი განტენა: ფს. 106, 16 AD; ისარნი შენი: ფს. 44, 6 A (←შენნი); შვილნი შენი: ფს. 44, 17 A; მცნებანი შენი: ფს. 118, 66 A, 69 A, 86 A; განკითხვანი შენი: ფს. 118, 137 A.

8. იკარგება იგივე 5 ზმნებში. როცა პირდაპირი ობიექტი ნარიანი მრავლობითის სახელობითშია და ზმნის ფუძე ნ-ზე ბოლოვდება:

წარმოტყუენა და გამოიყენანა სულნი: სინ. 50, 26 (—წარმოტყუენნა); ბაგინნი დაჰკსნის: სინ. 238, 5; მოაეღინა ნერონ კეისარმან კაცნი: სინ. 252, 32; მოიყვანის მის თანა სხუანი სულნი შუდნი: მ. 12, 45 C; არა ქმნა მუნ ძალნი მრავალნი: მ. 13, 58 D; და მე განკურნე იგინი: მ. 13, 15 D; მან... სნეულეზანი ჩუენნი განკურნეს: მ. 8, 17 E; რაათა გუკსნეს ჩუენ: ისტ. ქრ. II, 20, 40; 21, 18; რაათა ვნებამან მოსმან... განკსნეს ყოველნი: იქვე, 29, 25; ანგელოზმან უფლისამან დევნეს იგინი: ფს. 34, 6 C; კელმან შენმან... დააშენა იგინი: ფს. 43, 3; 77, 55 D; და ჩუენ არავინ გუიციან: ფს. 73, 9 B; მყუროთა განარყუნა იგინი: ფს. 77, 45; მოიყვანა იგინი: ფს. 77, 54; რომელმან შექმნა ანგელოზნი: ფს. 103, 4; იკსნა იგინი: ფს. 105, 8; ურვათა მათთავან განარინა იგინი: ფს. 106, 13; გამოიყვანა იგინი ბნელისაგან: ფს. 106, 14; მომიკსენა ჩუენ უფალმან: ფს. 135, 23 BD; უფალმან განკსნის კრულნი, უფალმან განაბრძნის ბრძანი: ფს. 145, 8; რომელმან განკურნის შემუსრვილნი: ფს. 145, 3 BE; უბრძანა ადგილნი მარჯუენი ავარაკად შატბერდსა: ხანძთ. 119, 8.

9. იკარგება იგივე 5 იწ-ენიანი ვნებითის II სერიის მწკრივების მრავლობითში, როცა ზმნის ფუძე ნ-ზე ბოლოვდება:

ძალნი რომელნი იქმნეს თქუენ შორის: მ. 11, 21 C (—იქმნეს); (მცველნი) იქმნეს ვითარცა მკუდარნი: მ. 28, 4 C; ჩინებულნი იგი არა ღირს იქმნეს: მ. 22, 8 C; მიეახლნეს მეზუერენი და იქმნეს მოციქულ: ისტ. ქრ. II, 27, 6; წამებანი შენნი სარწმუნო იქმნეს: ფს. 92, 5; რაათა... გვრგვინოსან ვიქმნეთ: ისტ. ქრ. II, 20, 19; შემძლებელ ვიქმნეთ ძლევად მისა: იქვე, 29, 6 (—ვიქმნეთ); უკუეთუ სხვასა მას არა სარწმუნო იქმნეთ: ლ. 16, 12 CD; რაათა ღირს იქმნეთ განრინებად ამის ყოველისაგან: ლ. 21, 36 D; იქმნენ იგინი ვითარცა თივაჲ ერდოთაჲ: ფს. 128, 6 BE; იგინივე მტერად შეგმექმნეს მე: ფს. 138, 22; იგინივე მსაჯულ გექმნენ თქუენ: ლ. 11, 19 CD.

სხუანი... განიკურნიან: ი. 5, 7; მრავალნი ეშმაკეულნიცა... განიკურნიან: სწავ. 88, 6 C; მართალთა დაიმკვდრონ ქუეყანაჲ და დაეშენენ... მას ზედა: ფს. 36, 29 D; აღეშენენ ზღუდენი იერუსალემისანი: ფს. 50, 20 E; გეკსენენ თქუენ (სასწაულნი): სინ. 247, 6; გეკსენედ ყოველნი ძლიერებანი ღმრთისანი: სინ. 247, 7; რომელ-იგი ურწმუნო იქმნეს, განიდევნეს ჰურიასტანით: სინ. 244, 15; წარიგზავნეს მშუდობით ძმათაგან მოციქულთა მიმართ: მოც. 15, 33 ლH; აწ უკუეთუ იგინი უწყალოები-სათვს ესრეთ განიდევნეს სასუფეველისაგან: სწავ. 59, 6 C; და მოიქცენ და განიკურნენ იგინი: მ. 13, 15 C; კრწნილებითა მათითა განირყუნენ: 2 პეტ. 2, 12 Ⴀ; ხრწნილებასა მათსა შინა განიხრწნენ: იქვე Ⴀ; რომელნი ერწმუნნიან: სწავ. 301, 29 B; უკუეთუ ეტკივნენ სიტყუანი შენნი: სწავ. 81, 28 B; აღმოეცენენ შენ ზედა განსაცდელნი ბოროტნი: სწავ. 302, 20 B.

10. 5 იშვიათად მაშინაც იკარგება, როცა ერთი სიტყვა ნ-ზე ბოლოვდება,

ხოლო მეორე (მომღევნო) ნ-თი იწყება: იყავ ნებაჲ შენი: ლ. 11, 2 C (—იყავ ნებაჲ შენი). მაგრამ ეს შემთხვევა ტიპური არაა.

11. იკარგება 8 ზმნის პირველ ობიექტურ პირში, როცა ზმნის ფუძეც მანით არის დაწყებული:

მომადლა მე ესე: სინ. 266, 15; ისტ. ქრ. I, 203, 8; მე მომადლე: სინ. 25, 18; მომადლე თხოვაჲ ჩემი: ისტ. ქრ. II, 99, 6; მომადლოსე: სინ. 34, 2.

მშიოდა მ. 25, 35, 42 (—მშიოდა. შდრ. გმშიოდის (შენ): ლ. 6, 25 E, სი-მში-ილ-ი, მში-იერ-ი. მ ყველგან ძირისაჲ).

სწავლამან შენმან აღმართა მე სრულიად: ფს. 17, 36 BCE (—აღმმართა).

თუ ვინმე მე მსახურებს: ი. 12, 26 C (—მმსახურებს); ამაოდ მსახურებენ მე: მ. 15, 9; მრ. 7, 7; მოირტყენ და მსახურებდ მე: ლ. 17, 8; უკუეთუ ვინმე მე მსახურებდეს: ი. 12, 26; წარმოკედ, სარტყელი შეირატყ და მსახურე: ლ. 17, 8 C; მე თუ ვინმე მსახუროს: ი. 12, 26 C; შენ უვარ-მყავ მე... და არა მსახურე: სწავ. 126, 33 B.

12. მ იკარგება მაშინაც, როცა მ-თი დაწყებული ზმნის ფუძისაგან მიღებულია მ (-ელ) აფიქსიანი მიმღეობა:

იქსენ იოსებ, მარხველი სიწმიდისაჲ: ისტ. ქრ. II, 98, 26; რაათამცა უჩნდეს იგინი კაცთა მარხველად: მ. 6, 16 C.

13. მ იკარგება კომპოზიტებში, როცა პირველი სიტყვის ბოლოვიდური და მომღევნოს თავვიდური ბგერები მ არის:

ა) სამეოცი მ. 13, 23; სამეოცსა მ. 13, 8; სამოციულ ი მრ. 4, 8, 20. შდრ. სამმეოცი მრ. 4, 8, 20 C (—სამ+მე-ოც. შდრ. აგრეთვე ორმეოცი, ოთხმეოცი).

ბ) ათ სამ მეტი—ათამეტი—ცამეტი.

ასეთი შემთხვევები ერთობ ცოტაა.

14. იშვიათად მ იკარგება აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როცა წინა სიტყვა მ-ზეა დაბოლოებული, ხოლო მომღევნო მ-თი იწყება: ჩემიერ: ი. 14, 6 D (—ჩემ მიერ).

15. იკარგება რ, როცა წარ ზმნისწინი ერთვის რ-ზე დაწყებული ზმნის ფუძეს:

(ზაქე) წარბიოდა წინა: ლ. 19, 4 CD (—წარბიოდა, როგორც გვაქვს კიდევ იქვე E-ში); რომელი პირითა წაჰრევენ სიტყუათა: Sin. 35, 65 rh, 6 ქვ. (აქ ჰ ვერ აკავებს ამ პროცესს); მტკუარმან გარდამოხეთქა და წარღუნოდა ქალაქსა: მოქც. (აგ. ძეგ.) 139, 10 ლ.

ორმაგი ბგერებიდან ერთ-ერთის გაუჩინარებას ზოგი მეცნიერი (ა. შანიძე¹, ი. ქავთარაძე², მ. ძიძიშვილი³, პ. გაჩეჩილაძე⁴, ა. ჭინჭარაული⁵...) ამ ბგე-

¹ ქართული გრამატიკა, 1930, გვ. 14; ქართული გრამატიკის საფუძვლები, 1953, გვ. 25.

² ქართული ენის ისტორიისათვის, XII—XVIII სს, 1964, გვ. 107, 120, 126, 139 და შემდგომი.

³ ფონეტიკური პროცესები ძველ ქართულში, 1960, გვ. 104—108.

⁴ იმერული დიალექტის ხანურ-ზეგნური მეტყველება: იკე, VIII, 1956, გვ. 121, 126.

⁵ ხვესტურლის თავისებურებანი, 1960, გვ. 34, 41.

რის დაკარგვად თვლის და „ბგერათა დაკარგვაში“ განიხილავს. ზოგს კი ეს მოვლენა ამ ბგერათა შერწყმად მიაჩნია და სათანადო მასალები „ბგერათა შერწყმაში“ აქვს შეტანილი (ა. მარტიროსოვი¹, პ. ჯაჯანიძე², გრ. იმნაიშვილი³...). ჩვენი აზრით, შეუძლებელია ამ მოვლენას შერწყმა ვუწოდოთ. იგი ჩვეულებრივი ბგერათა დაკარგვაა და სწორედ ამ რუბრიკაში უნდა განვიხილოთ.

VI. თანხმოვანთა ერთად თავმოყრის გამო იკარგება ერთ-ერთი მათგანი

ყველაზე ხშირად იკარგება რ (ორ თანხმოვანს შორის); მარტივდება ბრძ, ბრძ, თრგ, მრწ, ყრმ, ჩრდ, ძრწ კომპლექსები. მაგალითები:

რ: ვძწი ისტ. ქრ. II, 20, 35; 27, 42; ძწის სინ. 209, 36; ძწიან სინ. 174, 12; ძწოდა მრ. 5, 33 DE; სინ. 80, 12; ძწოდეს სინ. 213, 18; ძწოდის ისტ. ქრ. II, 9, 5; ძწოლა იქვე, 6, 19; სინ. 161, 15; ძწოლა-მან სინ. 267, 24; 274, 33; ძწოლით ლ. 8, 47 E; სინ. 81, 22; 134, 33; 161, 14; ისტ. ქრ. II, 19, 2; ძწოლითა სინ. 53, 28; ისტ. ქრ. II, 2, 3, 29; ძძწოლებდა ლ. 9, 42 CE. ზოგჯერ რ-სთან ერთად ძ-ც არის დაკარგული: სწით იერ. 5, 22 პარ.; სწოდი ქრისტ. 193, 15.

მაპკოლებს აღწ. 227, 4; საკ. წიგ. II, 2, 22; დაბკოლდეს ლ. 7, 23 L; დაბკოლდეს იქვე B; დაბკოლებასა ლ. 17, 2 L; დაპკოლებასა იქვე B.

ჭეშმარიტად ყოვლითავე ბძენი იყო: სინ. 4, 18.

მიგეც თქუენ კელმწიფება დათგუნვა და ზედა გუელთა და ღრიაკალთა: ლ. 10, 19 E.

ლომიცა და ვეშაპიცა სიბოროტესა ზედა მწემვე არიან: სინ. 213, 9 (←მრწემვე); შვილი ჩემი მწემვი: სინ. 65, 16; ისტ. ქრ. I, 296, 36; არასადა უმწემეს ხარ მთავართა შორის იუდაისტა: სინ. 36, 2 (=მ. 2, 6); ძმა... უმწემესი: საკ. წიგ. II, 70, 35; 71, 24; ჰრქუა უმწემესმან მან (ძემან): ლ. 15, 12 B; შეიკრიბა ყოველი უმწემესმან მან: ლ. 15, 13 B; სახელი... უმწემესისა მის არს მეღქონ: 1 მეფ. 14, 49.

ამ ფუძეში ზოგჯერ ხმოვანიც არის შეცვლილი; მრწემ//მრწამ, რ-ს დაკარგვით: მწემ // მწამ:

უმწამესი 1 მეფ. 16, 21 ლაგ.; დავით იყო უმწამესი და სამნი იგი—უხუცესნი: 1 მეფ. 17, 15 ლაგ.; არსდა ერთი უმწამესი: 1 მეფ. 16, 11 ლაგ.; უმწამესმან მან: ლ. 15, 12, 13 ლაგ.; შეჰმოსა იაკობს, ძესა თჳსსა უმწამესსა: დაბ. 27, 15 ლაგ.; იწყო სწავლად მათა: ...დიდთა მორჩილებად, სწორთა თანა და უმწამესთა — სიყუარული შეუორგულებელი: სვან. 274 a.

ყმა სინ. 204, 30; ი. 16, 21 C; ყმისა სინ. 25, 32; 204, 29; ყმანი

¹ დილაქტიკები XV—XVIII სს. კახურ ისტორიულ საბუთებში: იკე, IV, 1953, გვ. 253; საერო მწერლობის ძეგლების ფონეტიკური თავისებურებანი: იკე, VI, 1954, გვ. 101.
² ვახანურას ხეობის მცხოვრებთა მეტყველების თავისებურებანი: აღ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, VIII, 1948, გვ. 67; გულის კილოს მორფოლოგიის საკითხები: იქვე, ტ. XV, 1956, გვ. 296.
³ ბორჯომის ხეობის ქართლურის თავისებურებანი: იკე, VIII, 1956, გვ. 94.

სინ. 145, 16; ფს. 112, 1 B; ყმები მ. 21, 15 C; ყმათა ფს. 16, 14 B; სიყმით ფს. 87, 16 B.

ჩდილოდა სინ. 119, 21; ჩდილოდო იქვე, 118, 39.

უძლოდა უფსკულსა შინა: ფს. 105, 5 [შდრ. უფკრულმან: ვალობ. (ფს.) 4, 10 A].

ნ: დაათქა სინ. 105, 2; დამთქნეს ისტ. ქრ. II, 49, 3; შთათქას იქვე, 38, 26; დაითქის იქვე, 10, 28; სინ. 223, 31; დავითქ ისტ. ქრ. II, 19, 34; დავითქა იქვე, 9, 34; შთათქმა იქვე, 9, 36; დათქმასა იქვე, 44, 36; დათქმად იქვე, 44, 34; დათქმული იქვე, 33, 20; დაათქმიდეს საკ. წიგ. II, 30, 14; დათქმისაგან იქვე, 20, 22; დაითქმოდეს ლ. 5, 7 D; დაითქნენ სინ. 102, 31; საკ. წიგ. II, 30, 19. ზოგი მკვლევარი ნ-ს ამ ფუძეში განვითარებულად თვლის და, მაშასადამე, მისთვის ნ-ს დაკარგვაზე აქ ლაპარაკი ზედმეტია. მაგრამ ამ აზრს ბევრი დაბრკოლება ელოდება წინ.

ლ: მართუქუნ სინ. 120, 8 (←მართლუქუნ); ივტოდა სინ. 120, 27 (←ივლტოდა); ივტოდეს სინ. 117, 4; მოივტოდის სინ. 120, 31 (←მოივლტოდის); შეივტინ სინ. 119, 11. როგორც ვხედავთ, ლ დაკარგული ფორმები ამ საინტერესო წიგნში გვხვდება სულ რაღაც 3-4 გვერდის მანძილზე (117—120), მაშასადამე, იგი ერთ-ერთი გადამწერის დამახასიათებელი ნიშნოდ. სხვა ადგილებში, რასაკვირველია, ლ შენარჩუნებულია, მაგალითად: ივლტი 104, 10; ვივლტოდე 32, 37; ივლტოდა 163, 13; ვივლტოდეთ 272, 32; ივლტოდეს 273, 19; ვივლტოდი 104, 12; ივლტოდიან 53, 28.

მ: ფრინველი ფს. 49, 11 C; 77, 27 DE; 103, 12 CE; 103, 17 BE; 148, 10 E (შდრ. მფრინველი: მ. 6, 26; 8, 20; 13, 4, 32; 23, 37; მრ. 4, 4, 32; ლ. 8, 5; 12, 24; 13, 19, 34); ბრწყინვალე მრ. 9, 3 CD; ლ. 23, 11 D; სინ. 187, 2, 16; 191, 5; 193, 23; 218, 2; ბრწყინვალესა სინ. 201, 33; ბრწყინვალედ მრ. 8, 25; უბრწყინვალესი სინ. 243, 33; ბრწყინვალეზა სინ. 23, 11; ბრწყინვალეზამან სინ. 251, 32; ბრწყინვალეზითა სინ. 193, 29 (მაგრამ: მბრწყინვალე სინ. 186, 37; 218, 2; მბრწყინვალე მრ. 9, 3 E; სინ. 60, 30; მბრწყინვალესა სინ. 96, 19; მბრწყინვალეთა სინ. 60, 28; მბრწყინვალისა სინ. 80, 21; უმბრწყინვალეს სინ. 108, 28; 120, 36).

რომელთა გშიის აწ: ლ. 6, 21 C; გშიოდის ლ. 6, 25 CD; რომელთა ჰშიოდის მ. 5, 6 (გშიის—გშიის; გშიოდის—გშიოდის; ჰშიოდის—ჰშიოდის). პირველ ორ შემთხვევაში მ-ს დაკარგვის მიზეზად შეიძლება აგრეთვე მის მეზობლობაში მყოფი მეორე ბაგისმიერი ბგერა (ფ, ბ) მივიჩნიოთ.

VII. ბგერათა დაკარგვის სხვა შემთხვევები

ა) იკარგება ჰ ხმოვნების წინ:
ალოდასა ი. 19, 39 DE, უნდა იყოს ჰალოდასა, როგორც არის კიდევ C-ში; ამბავი ისტ. ქრ. II, 21, 2 (←ჰამბავი); ასაკი ლ. 2, 52 L (←ჰასაკი); ებრაელებრ ი. 5, 2 DE; ი. 19, 13; ი. 20, 16 (←ჰებრაე-

ლებრ, როგორც არის სხვაგან: ი. 5, 2 C; ი. 20, 16 X): ეროდე სინ. 208, 12; 210, 8; ლ. 9, 7 C (მაგრამ იქვე: ჰეროდე: სინ. 206, 7, 20): ეროდია სინ. 206, 19; 208, 25; მ. 14, 3 DE (←ჰეროდია): ურაკპარაკი მ. 6, 5 C; მ. 10, 17 C; მ. 27, 27 C (შდრ. ჰურაკპარაკი: ი. 11, 47 C).

ბ) იკარგება ათ-ისეული თ ნაწარმოებ რიცხვითს სახელებში (11—19):

ოთხმეოც და აცხრამეტნი იგი: ლ. 15, 4 C (პირველად „ცხრამეტნი“ დაუწერიათ, მაგრამ შემდეგ ზემოდან „ა“ დაუმატებიათ. ეს კარგად გამოხატავს რყევას თვით ძველ ქართულში); ოთხმეოც და აცხრამეტთა მათ: მ. 18, 13 C. მაგრამ ზოგჯერ ამ სიტყვაში თ-ს ა-ც მიჰყვება ხოლმე და. ამრიგად, ათ-ის კვალი გარეგნულად ქრება: ოთხმეოც და ცხრამეტნი: მ. 18, 12 D; ლ. 15, 4 D; ოთხმეოც და ცხრამეტთა მათ: მ. 18, 13 D.

ბგერათა დაკარგვასთან არ უნდა გვქონდეს საქმე ძველი ქართული ენის ისეთ სიტყვებში, როგორიცაა:

ვეცხლ-ი: მ. 26, 15; მრ. 14, 11; ლ. 9, 3 და სხვა.

კურივ-ი: უძვ. რედ. 222, 25. აქედან: სიკურივჲ იქვე, 201, 17; 202, 5; 222, 34.

პილენძ-ი: მ. 10, 9 C; მრ. 6, 8 C; ი. 2, 15 C. მაგრამ თვით ძველ ქართულში ამ სიტყვაშიც ჩნდება ს და გვაქვს სპილენძი: სწავ. 205, 23; კიმ. I, 202, 13; 1 მეფ. 17, 15; რავახ 82, 16; კიმ. II, 32, 34.

პილო-ა: უძვ. რედ. 133, 2; ბალ. 36, 31. აქედან: პილოჲს-ძ უალთ: კიმ. I, 212, 12; თუალთ. 19, 5; 3 მეფ. 10, 18; პილოჲს-ძ უალედო: ამოს 6, 4; ფს. 44, 9.

სხალ-ი: უძვ. რედ. 228, 15.

სხვლ-ი: კიმ. II, 33, 35; პარხ. 764 b.

ტევან-ი: ისტ. ქრ. II, 30, 37; გამოცხ. 14, 18; სინ. 23, 19; 157, 27; 261, 37; დაბ. 40, 10; ქებ. 7, 8; შატბ. 258 a; პარხ. 852 a; სვან. 468 a.

ტრედ-ი: მ. 3, 16; მრ. 1, 10; ლ. 3, 22; ი. 2, 14.

ყუდრო-ა: მ. 16, 2 CE; სინ. 108, 16; საქ. წიგ. II, 51, 4; სახისმეტყ. 26, 2. აქედან: ყუდროებაჲ მ. 8, 26 C; ისტ. ქრ. II, 2, 21; 15, 31; საქ. წიგ. II, 50, 2. მაგრამ თვით ძველსავე ქართულში იწყება ამ ფუძეში მ-ს გაჩენა: მყუდროჲ მ. 16, 2D; სინ. 110, 21.

შუენიერ-ი: მ. 23, 27; მრ. 12, 38 C; 15, 43; სინ. 6, 10; 110, 21; 134, 12; 260, 27. აქედან: შუენიერებაჲ სინ. 116, 31; 134, 13; 145, 37.

ამ სიტყვებში მ, რ და ს მერმე უნდა იყოს განვითარებული; ძველი ქართულის ზემოთ მოყვანილი მაგალითები უფრო ძველისა და პირვანდელი მდგომარეობის შესახებ უნდა მიგვიჩინებდეს.

2. გგერათა გაჩენა

ბგერათა დაკარგვის საწინააღმდეგო ფონეტიკური მოვლენაა ბგერათა გაჩენა (ჩართვა, განვითარება). ამ ტერმინთაგან უკანასკნელს (განვითარებას) უპირატესად ისეთ შემთხვევებში ხმარობენ, როცა ბგერის გაჩენას თვით სიტყვაში აქვს წმინდა ფონეტიკური საფუძველი, სხვა ორი (გაჩენა, ჩართვა//დართვა) უფრო ფართოა და ამასთან ერთად ანალოგიისა და ფსიქოლოგიური ასოციაციების გავლენასაც გულისხმობს, რაც ცალკე სიტყვის საზღვრებს სცილდება.

ეს ფონეტიკური პროცესი ყველაზე მეტად ვ, მ, ნ, რ, ს თანხმოვნებს ეხება, ხოლო ამათგან განსაკუთრებით — ვ-ს. სწორედ ვ არის, რომ სისტემატურად ჩნდება (თუ ვითარდება) სრულიად სხვადასხვაგვარ მრავალფეროვან ფონეტიკურ გარემოცვაში. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვაგვარი შემთხვევებიდან ყველაზე ხშირი და ყველაზე ტიპური ის პირობებია, რომლებშიც ეს ბგერა იკარგებოდა — ბაგისმიერი ხმოვნების (ო, უ) მეზობლობა. თუ, ერთი მხრივ, ხშირია ვპოე, ვთხოო, შეურდა და მისთანანი (აქ ვ დაკარგულია), მეორე მხრივ, არანაკლებ გავრცელებულია აგრეთვე სათნოვებაჲ, მხოლოვო, უვეჭუელად და მსგავსი მაგალითები, რომლებშიც იგივე ვ იმავე ფონეტიკურ პირობებში ჩნდება. ამას საინტერესო ახსნას უძებნიან: მართალია, ო, უ ხმოვნებთან ვ ხშირად იკარგებოდა, მაგრამ „ენაში ხომ ისეთი ფორმებიც არსებობდა, რომელშიც ვ ჯერ კიდევ არ იყო დაკარგული. ვ-ს გაჩენას ხომ არ უწყობდა ხელს ასეთი ფორმების არსებობაც?“¹ შესაძლებელია ისიც ვიფიქროთ, რომ ხელნაწერების გადამწერებმა იცოდნენ, რომ უ-სა და ო-სთან ვ ხშირად იკარგება, მათ აფრთხილებდნენ შემკვეთები (რედაქტორები, სპეციალისტები...), არ მოსვლოდათ ასეთი შეცდომები და ვ თავის ადგილზე დაეტოვებინათ. და შიშით, რომ შეცდომა არ მომივიდესო, მას ო-სა და უ-სთან თითქმის ყველგან წერდნენ განუკითხავად (აი, ისე, როგორც დღეს არაიშვიათად წერენ ხოლმე გავვოცდი, ვვოხრაჲ, მივუახლოვდა). შესაძლებელია სხვა ახსნაც მოიძებნოს, მაგრამ საინტერესოა თვით ფაქტი: ვ-ს დაკარგვა და გაჩენა ერთსა და იმავე ფონეტიკურ პირობებში, ერთსა და იმავე ფონეტიკურ გარემოცვაში ხდება. ვუჩვენოთ მაგალითები.

ჩნდება 3

ო—ე: სათნოვებაჲ სინ. 126, 14; ლ. 2, 14 E; ი. 8, 29 E; სასოვებაჲ სინ. 176, 2; სარწმუნოვებაჲ სინ. 121, 26; მ. 8, 10 DE; ლ. 7, 9 E; მ, 25 E; სიტკბოვებაჲ სინ. 94, 23; სას. პ. 64, 45; სახისმეტყ. 30, 7; უცხოვებაჲ სინ. 49, 4; მ. 25, 44 E; უცომოვებაჲ მ. 26, 17 E; ურ-

¹ მ. ძიძიუშვილი, ფონეტიკური პროცესები ძველ ქართულში, 1960, გვ. 122.

წმუნოვება მ. 13, 58 E; უშჯულოვება მ. 7, 23 E; სიწრ-
ფოვება თუალთ. 47, 30; სიტფოვება სვან. 331 b; ფართოვე-
ბა Sin. 36, 33 a; უსამართლოვება იქვე. 20 b; უცალოვე-
ბა იქვე, 8 b; უწყალოვება იქვე. 14 a; ამაოვება იქვე. 56 b;
იწროვება და ფართოვება იქვე. 151 a; თითოვეული ლ.
6, 44 E; უბიწოვება Опис. 37, 1 ქვ.; უთმინოვება თუალთ.
68, 11; უმანკოვება. ყუდროვება იქვე. 39, 1; უმწყემსო-
ვება სს. პ. 22, 3; უღონოვება უძვ. რედ. 224, 18; უშვილო-
ვება სვან. 371 b; წყაროვები დიან: Sin. 36, 49 a.

უ—ე: სიცრუეჭ ი. 7, 18 DE (სიცრუვისა ლ. 16, 9 CDE; სი-
ცრუვისათჳს სინ. 120, 6; სიცრუვით მ. 5, 11); ღრკუვება
ისტ. ქრ. II, 29, 8, 10; სვან. 337 b; სიღრუვე უძვ. რედ. 44, 6; სიკსუ-
ვე ბალ. 91, 4; ენმანუველ პარხ. 14, b; უვეჭუელად სწავ. 268, 2;
უღაბნ. 61 rb.

ეს მოვლენა (ვ-ს ჩართვა ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევებში) ასე თუ ისე
გვხვდება სხვადასხვა სკოლისა თუ ხელნაწერების ენაში, მაგრამ ის ძალზე დამა-
ხასიათებელია შატბერდული სკოლისათვის, კერძოდ. იოვანე-ბერას ხელიდან
გამოსული ხელნაწერებისათვის (პარხლის ოთხთავი, შატბერდის კრებული —
S 1141), აგრეთვე მიქაელ მოდრეკილის მიერ შედგენილი საგალობლების კრე-
ბულისათვის (S 425), რამდენადმე სხვათათვისაც.

ო—ო: ეს მაშინ ხდება, როცა სახელის ფუძე ო-ზე ბოლოვდება და წოდე-
ბითში (მხ. რ.) დგას: კაცო ამაოვო ეპისტ. იაკ. 2, 20 LG; შ მყუდრო-
ვო სწავ. 71, 6; მხოლოვო Sin. 11, 115, 5; 256 v, 13; მონაო ჩემო სარ-
წმუნოვო: იქვე, 142, 5; უბადოვო კიმ. I, 139, 3; 192, 1; ჰხედავა,
უგულისხმოვო: იქვე, 190, 24; უნაყოფოვო იქვე, 142, 15; უღმ-
რთოვო ურთ. 182, 3; უშჯულოვო ურთ. 182, 12; უსჯულოვო
სწავ. 56, 11 C.

ე—ო: ეს ო ერთ შემთხვევაში სხვათა სიტყვის ნაწილაკია, მეორეში — ობა
სუფიქსის თავიკიდური: ვის ეტყჳს, ვითარმედ ითხოვეო: სინ. 138, 24;
ტყუეგობასა მას შინა: თუალთ. 49, 8.

უ—ა: შუვა მრ. 3, 3 C; 6, 47; 13, 35; ლ. 11, 5 CE; რაათა არა ვეძიებ-
დეთ უვადრჭსსა მას: Sin. 35, 242 rb, 9; უვადრესთა ბუნებათა:
სს. პ. 116, 36; ვინ ხედვიდა... უვადრჭსობასა...: Sin. 35, 150 va, 14;
გამოდრუვა უძვ. რედ. 133, 4. შდრ. გამოდრუა იქვე A, ღრუა
იქვე, 61, 24; ღრუდ იქვე, 212, 22.

ა—უ: ავურაცხელითა და მრავალფერითა სატანჯველითა: Sin.
11, 101 v, 8-9 ქვ. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ უ-ს წინ პირველი სუბიექტური
პირის ნიშანი არსად არ არის შემონახული, ხოლო აქ მსგავს ფონეტიკურ პირო-
ბებში განვითარებული ვ კი გვაქვს. ჭეშმარიტად დიდია აღწერილ ფონეტიკურ
პოზიციებში ვ-ს განვითარების მისწრაფება.

უ—ი: ვ ერთვის უ-ზე დაბოლოებულ ერთმარცვლიან სახელთა ფუძეებს:
ბუვი ფს. 101, 7; ლევიტ. 11, 16; ბუვისათჳს თქუა: სახისმეტყ. 8, 1;
კუვი ზღვსა: იქვე, 20, 7; კუვი და ხუთქი: უძვ. რედ. 96, 21; ბაგეთა
ცრუვთა: ფს. 119, 2 B; განმზადენით რუვნი: კიმ. II, 197, 5; ალავსნეს

ოუვნი: იქვე, 198, 21; ძუვი ლომი: დანიელ 7, 4; ძუვნი ლომნი: კიმ.
II, 25, 7; კმა ლომისა ძუვისა: იობ 4, 10; ძალსა ლომისა ძუვისასა:
მოქც. 82, 2. ამ უკანასკნელ შემთხვევებში ვ-ს გაჩენას შეიძლება დამატებით
სხვა, გრამატიკული საფუძველიც ჰქონდეს¹.

ვ ჩნდება აგრეთვე ბევრ სხვა შემთხვევაში, მაგალითად: საჭირვოსა
ანტიოქ. 371, 20; გზისა სივიწრითა: ლიტ. ქრ. 243, 23 (—სიწრითა);
ქვეყანად ტავოხსა: ურთ. 179, 31; ვეფხვი აგ. ძეგ. 179, 15 G და სხვა-
ნი, მაგრამ ეს ცალკეული შემთხვევებია, მათზე საგანგებოდ შეჩერება შორს
წაგვიყვანდა.

რაც შეეხება ისეთ მაგალითებს, როგორცაა: დავაცხრვე, დააცხრვე, მო-
ვაწრვე, შეუსწრვე, შევიტკვე, დაათრვე, დაადნვის, დააქნვის, შემინდვეთ, და-
ასვენეს (მანანი), დააწოვენ (გნებითები: ნუ მიენდვები, იგმობვის, ეწყალვის,
გეგულვების, მიეგებვიან) და სხვანი, ვ-ს აქ გამართლებას უძებნიან: იგი ფუძი-
სეული უნდა იყოს; ის არა ჩანს პირველ სერიაში, რადგან ყველა ასეთი ზმნა ობ
თემის ნიშნიანია და ო-სთან ვ დაკარგულია; წყვეტილში მესამე სუბიექტური პი-
რის ნიშნად ყველას აქვს (მეორეული) ო, რომელიც გარკვეულ შემთხვევებში
მიღებულია ფუძის ბოლოკიდური ვ-სა და ა-ს შერწყმით².

ზ. სარჯველაძეს მიაჩნია, რომ უ-ს განვითარება მეყსეულად და
ექუსორია ფუძეებში (აგრეთვე რ-ს გაჩენა მღრღელ ფუძეში—ნ. ქვე-
მოთ) აქცესიურ კომპლექსთა დასაძლევად მოხდა³.

ჩნდება უ

თუ სხვა შემთხვევებში უ წშირად იზიარებს ვ-ს ბედს, ბევრათა გაჩენისას
მას ძალიან ნაკლებად ვხვდებით. იშვიათად მაინც ჩანს, მაგალითად:

მეყუსა შინა წამსა თუალისასა (დანიელ, ლატ.). აქედან არის წარმომ-
დგარი უფრო გავრცელებული მეყუსეულად: ასურ. 156, 31 ა; 171, 11 ა.
სამოთხისა მისგან ექუსორია იქმნა იგი: სინ. 201, 6; რაათა ჩუენ
ექუსორია-მყენენ: აპოკრ. 70, 2 A; იყენეს ექუსორიას ადგილსა
მას: გულანდ. 215, 14; მიერ ექუსორიამთ: იქვე, 216, 9; ექუსო-
რიად იქვე, 222, 9 A; ექუსორიობასა შევრდომამ: აპოკრ. 70, 6 A;
საექუსორიე გულანდ. 216, 7; საექუსორიესა იქვე, 219, 23 A.
ბერძნულში, საიდანაც ნასესხებია ეს სიტყვა, უ არ არის (ἐξ-οριε). ა. შანი-
ძის აზრით, უ-ს ჩართვა ამ სიტყვაში ქართული „ექუს“-ის ანალოგიით მოხდა⁴.

¹ ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნება ფუნქციები ძველ ქართულში,
1957, გვ. 118—120.

² ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძველები, 1953, გვ. 440 და შემდეგი; ა. ჩი-
ქობავა, მესამე პირის სუბიექტის უძველესი ნიშანი ქართველურ ენებში: ენმკის მოამბე,
V—VI, 1940, გვ. 14; მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 122—123.

³ ზ. სარჯველაძე, ძველი და საშუალო ქართულის ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხი,
I. ბგერათგანვითარება — აქცესიურ კომპლექსთა სუბერაციის ერთ-ერთი გზა: „მაცნე“, 6, 1969,
გვ. 224.

⁴ სინური მრავალთავი 864 წლისა და მისი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისათვის-
სინური მრავალთავი 864 წლისა, 1959, გვ. 313. ნ. აგრეთვე ც. ქურციკიძე, ქართული ვერ-
სიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ, 1959, გვ. 052.

ჭ უ რ ლ უ მ უ ლ ი ი. 4, 11, 12 CE; ჭ უ რ ლ უ მ უ ლ ს ა მ. 12, 11 E; ლ. 6. 39 CE; 14, 5 CE; ჭ უ რ ლ უ მ უ ლ ნ ი სწავ. 66, 24 C.

მოსუთულნეს ნაყოფნი: სწავ. 171, 37 A; ტევანნი უსუთულე-ბელნი: ისტ. ქრ. II, 30, 37. უ (უმარცვლო) გაჩენილი უნდა იყოს რეგრესუ-ლად მეორე (მარცვლიანი) უ-ს გავლენით.

ჰმსახურებდეს კერპთა ყრუთა... და მაღალთა სერტყუთა: აგ. ძეგ. I, 38, 7 F. შეიძლება სიტყუათა ან სეტყუათა-ს ანალოგიით.

ჩ ნ დ ე ბ ა მ

ქართულში (ძველსა და ახალში) სიტყვის თავში მ-ს განვითარება ძალიან ხშირია. იგი ვითარდება ტ, ბ, კ, ქ, ყ, ხ და ზოგჯერ სხვა თანხმოვნების წინ.

ბ: რომელსა აქუნდა ალამბასტრი: მ. 26, 7 სინ. ლექც. შდრ. ახალი ქართულის ციმბირი, მბალი (კახამბალი). გომბაქი (გურ.)

თ: მთასა ზედა მთაბორსა: კიმ. I, 285, 12 u. მეორე (N) ხელნაწერში ჩვეულებრივი ფორმაა: თაბორისსა. მ-ს გაჩენა აქ შეიძლება მთის ბრალი იყოს: თაბორი მთის სახელია და ეს ორი სიტყვა ხშირად იხმარება ერთად.

კ: არამცა დაუტევეს სამყნელი მკვრტი: აბღია 1, 5 (ოშკი. იერუსალიმურში არის კვრტი).

ტ: თავადი არს მტევანი მწიფჳ დაუქნომელი: კიმ. I, 158, 12 (ნ. ზემოთ, გვ. 34).

ქ: შეკრიბოს ვითარცა მქვშაა ნატყუნავე: ამბაკ. 1, 9 (ოშკი: ქვშაა); მქვშაა ზღვსაა: ფს. 77, 27 (შდრ. ქვშაა იქვე, CDE); რომელმან აღაშენა სახლი თვისი მქვშასა ზედა: მ. 7, 26 C (ქვშასა DE); მქვშასა ჭალა-კისასა: სახისმეტყ. 20, 8; რომელმან... მქვშანი... აღრაცხნა: ეტ. VIII, 84, 28; ნაწილი მქვშისაა: ნაუმ. 3, 8 (ოშკი: ქვშისაა).

ყ: მყუდრო იყოს: მ. 16, 2 D (ყუდრო CE); შენ იყავ ნავთ-საყუდელ მყუდრო: ისტ. ქრ. II, 65, 1; სადა არიან მყუდრონი: საქ. წიგ. II, 51, 4 7; სადა არს მშუდობა და მყუდროებაა: იქვე, 50, 2 7 (ყუდრონი, ყუდროებაა 'CD); მყუდროებითა იქცევიან: ბალ. 82, 7 (შდრ. და იყო ყუდროება დიდ: მ. 8, 26 C (ნ. ზემოთ, გვ. 34).

შ: დღესა პარასკევსა ვიხილეთ გემოა სიკუდილისაა, მშხამიანი: სწავ. 217, 22 C.

ც: მცხედარსა ზედა: ფს. 40, 4 B; არცა აღვკდე საგებელსა მცხედრისა ჩემისასა: ფს. 131, 3 B; მოგაკუდინო შენ მცხედრითა ცეცხლისაათა: აღწ. 179, 34.

ხ: მხავსნი ქვათანი: ურთ. 32, 8; კორცნი მათნი იყვნეს ვითარცა ქვანი დამხავსებულნი: ურთ. 34, 8.

ჩ ნ დ ე ბ ა ნ

ნ უფრო მეტად კბილისმიერ დ, ტ, თ და უკანა სასისმიერ გ, კ, ქ სამეულებთან ვითარდება, ნაკლებ — სხვებთანაც (ძ, ჯ). მაგალითები:

დ: მოიწია მამაა წმინდაა იოვანე: აგ. ძეგ. I, 200, 30 B; წმინდა-

თა მამათა და მოწამეთა აღწერა: კიმ. I, 60, 13 Q; ვითარ უწმინდონი (DE) მიახლებად წმინდათა (D): ასურ. 144, 17-18; წარსწყმინდოა ქალაქი იგი: აგ. ძეგ. I, 175, 20 I; ვიქმენ მე, ვითარცა ჭურჭელი წყმენდული: ფს. 30, 13 A; (ასპიტი) პირით მაკნდის: სახისმეტყ. 13, 7; ეშმაკი შეუტდა გულსა ბახდიანდისსა: აგ. ძეგ. I, 33, 15 G (სხვაგან: ბახდიად, ბალდიად: 34, 15); ნაბუქონდონოსორ, მეფემან ბაბილოვნელთამან, ტაბაკითა შეწუნა იგინი: თულთ. 50, 1; მიესმა საშინელება ნაბუქონდონოსორ მეფესა: იქვე, 51, 16; განრისხებითა მით ნაბუქონდონოსორისითა: იქვე, 52, 12-13 (შდრ. იქვე: ნაბუქოდონოსორს 90, 5; ნაბუქოდონოსორ 90, 7-8, სადაც დონის წინ ნ უკვე აღარაა. მაგრამ ამა თუ იმ ფონეტიკური მოვლენის პროცესში არ არის სავალდებულო, უკლებლად ყველგან იყოს იგი გატარებული).

თ: აქ ასახელებენ ისეთ ფორმებს, როგორცაა: დანთქნა (მან იგინი), დაინთქნენ, შთაინთქნიან ნავნი, დაგანთქას, დანთქმაა, დანთქმული და სხვა, მაგრამ ასეთ ფორმებში ნ კი არ უნდა იყოს განვითარებული, არამედ იგი დაკარგული ჩანს საპირისპირო ფორმებში, როგორცაა: დაითქმოდეს, დაათქეს, დათქმაა, დათქმული და სხვა. ამიტომ, ჩვენი აზრით, ეს უკანასკნელი ბგერათა დაკარგვის შემთხვევებში უნდა მიმოვიხილოთ.

ტ(სტ): მიიყუანნეს იგინი თიანტრონსა მას მკეცთასა: კიმ. I, 121, 2 (თეატრონსა B); შევიდეს იგინი... თიანტრონსა მას მკეცთასა: იქვე, 121, 20 (B-ში აქაც თეატრონსა-ა); მიისწრაფეს... თიანტრონად: კიმ. II, 25, 4 C (თიანტრონად L). აქ ტ-ს წინ ნ ქართულ ნიადაგზეა განვითარებული. შდრ. ბერძნ. *πῖστρον*.

ვიდრე კონსტანტინე დედე: თარგმ. გამოცხ. 17, 9 A (კოსტანტინე დედე B, კოსტანტინე დედე C).

წამებამ წმიდისა იგნანტი ანტიოქელ პატრიარქისა: აღწ. 171, 27; მიუგო წმიდამან იგნანტი და ჰრქუა: იქვე, 175, 22; ჰრქუა იგნანტი: იქვე, 175, 30 (ნ. კ. 175, 39; 176, 4; 178, 13, 17; 179, 27; 180, 17; 181, 18); კალენდ. 1, 30; 12, 19, 20. გვხვდება, რა თქმა უნდა, უნარო ფორმებიც: იგნატი აღწ. 172, 20; 173, 5; 174, 18; 175, 15; კალენდ. 1, 29. ბერძნულში, საიდანაც შემოსულია ეს სახელი, არის უნარო *Ἰγνάτιον*.

გ: გორვა ფუძეს გარკვეულ შემთხვევებში (უფრო ხშირად ვნებითი გვარის ფორმებში) გ-ს წინ ნ უვითარდება:

ვინგორები მე მწვრესა შინა ცოდვისასა: სწავ. 261, 7; რომელნი ინგორებიან ნებასა შინა კორცთა მათთასა: სწავ. 158, 3 (ინგორები ედ BC); ინგორის მარცულსა მას ზედა: სახისმეტყ. 17, 12 (ნ. კ. იქვე, 18, 7, 8); მსგავსად ლორთა ნგორებულ იყვნეს მწვრესა: Sin. 11, 268 v, 6 ქვ; ვითარცა ნგორებული ჭუარდლსა და მწვრესა შინა: ლიმ. 52, 10; ლორი ინწუბა სანგორელსა მწვრისასა: 2 პეტ. 2, 22 7 (სხვაგან: საგორელსა).

ქ: ქარ-იდან უნდა იყოს წარმომდგარი ნ-ქრევა, გან-ნქრევა, ჩამო-ნქრევა, სადაც ქ-ს წინ ნ განვითარებულია:

ქარი იგი ჩრდილოეთ ანქრევედა: სინ. 118, 39; ანქრევედეს ქარნი: მ. 7, 25 C (DE: ქროდეს ქარნი); ნაყოფი მათი განანქრიოს: Sin. 35, 45 rb, 5; რომელსა ზედა დაეცეს. განანქრიოს: ლ. 20, 18 C (DE: განანქრიოს; ასევე განანქრიოს იკითხება ამ ხელნაწერებში მეორე ადგილასაც: მ. 21.44); ეკრძაღე მას, რაათა არა ჩამოგინქრიოს ქვით: ასურ. 35, 21.

კ: გუელნი და ღრიანკალნი... დაკბენად განმზადებულ არიედ: აპოკრ. 11, 31; მიგეც თქუენ ძალი დათრგუნვად გუელთა და ღრიანკალთა: სწავ. 80, 32 B. ეს უკანასკნელი ადგილი ოთხთავიდანაა აღებული. ოთხთავის სხვადასხვა რედაქციებში ეს სიტყვა ყველგან უნაროდ არის წარმოდგენილი: ღრიანკალი: ლ. 10, 19; 11, 12.

ნ განვითარებული უნდა იყოს მწინკულ ფუძეში¹ (შდრ. დღევანდელი უმწიკვლო).

გამორცხ მწინკული იგი ტირილითა: ისტ. ქრ. II, 12, 33 (მაგრამ იქვე: კაცნი მწიკულნი: 66, 19); განვიბანოთ მწინკული ცოდვათა ჩუენთა: სწავ. 55, 31 (მწიკული B); რომელსა უყუარს მწინკული იგი, გონებადცა მისი მწინკულევან არს: სწავ. 279, 8-9 (მწიკული, მწიკულევან B); ყოველი ქუეყანა შეიბილწებოდა მწინკულევანებისაგან მისისა: კიმ. I, 118, 24 C (მწიკულევანებისაგან B); უკეთურებითა შევამწინკულე (ტადარი შენი): სწავ. 201, 1; შემზადა შეთი სახრული და შემწინკულე ბუღლი გრძნებითა: ისტ. ქრ. II, 72, 17.

ძ: რათა არა შეინძრან (ხელნ.) ბაგინი იგი: მოქც. (აგ. ძეგ. 152, 18 ლ); ტ-ში სწორი ფორმა გვაქვს: რაათა არა შეძრან. შდრ. ნიავი... აძრევედა რტოთა მისთა: იქვე, 148, 13 ტ.

ჯ: ვინჯმნი შენგან, ეშმაკო: აგ. ძეგ. I, 134, 19 ლ.

ჩნდებარ

ხშირია რ-ს გზნვითარებაც. ამასთან აღსანიშნავია, რომ იგი, როგორც ვ. ზოგჯერ სწორედ ისეთ ფონეტიკურ პოზიციებში ვითარდება, როგორშიც იკარგებოდა. ასე, მაგალითად, ყრმ კომპლექსის თავმოყრისას რ, როგორც ვნახეთ, იკარგებოდა (ყრმაა→ყმაა), აქ კი ყ-სა და მ-ს შორის ჩნდება და ვლდებულობთ ისევ იმ პოზიციას, რომელსაც გაუბოდა (სიყმილი→სიყრმილი). შდრ. აგრეთვე, ერთი მხრივ, ჩრდ→ჩდ (ჩრდილოეთ→ჩდილოეთ), ხოლო, მეორე მხრივ, ღდ→ღრდ (მღდელი→მღრდელი), ერთი მხრივ, ბრკ, ბრძ, ძრწ→ბკ//პკ, ბძ, ძწ (მაბრკოლებს→მაპკოლებს, ბრძენი→ბძენი, ძრწის→ძწის), ხოლო, მეორე მხრივ, ბჭ→ბრჭ (ბჭე→ბრჭე, ბჭობა→ბრჭობა). მაგალითები:

ბრჭენი ცათანი: ისტ. ქრ. II, 64, 33; Sin. 11, 115 v, 4 ქვ.; 231 v, 3; ბრჭეთა თანა ბრჭობასა და განგებასა: იქვე, 180 r, 9 ქვ.; წინაშე ბრჭეთა 28 v, 11; რომელნი ბრჭობდენ და შჯიდენ: 180 v, 13; რაათა... განუბრჭოს და განაგოს: 180 r, 4 ქვ.; განბრჭვე 222 v, 2;

¹ მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 120.

განბრჭო 33 r, 15; ბრჭობაა 50 v, 5; საბრჭოა 180 r, 6 ქვ.; 180 r, 4 ქვ (მაგრამ: განბრჭობაა: იქვე, 231 r, 7).

შევემრჭულენ შიშსა შენსა კორცნი ჩემნი: ფს. 118, 120 D. B-ში ორი რ-ც კი გვხვდება: შევემრჭულენ...; დაჰმრჭულა მაგრიად: Sin. 11, 29 v, 8; დაჰმრჭულენ¹ იგინი: იქვე, 236, r, 8 ქვ.; (მუსმრითა) დამრჭულულ არს: იქვე, 29 r, 2 ქვ.; დამრჭულული იქვე, 214 v, 1 ქვ.; სამრჭულითა მჭედელთაგან განჭედლითა განმრჭულულსა: იქვე, 11 r, 1-2; შექმნა სამრჭულთა მახულითა: იქვე, 271, r, 1; გამლნი გრძელითა სამრჭულთა განმჭულენით და სამჭულნი მართალ ყვენით და შეასხენით მაგას: იქვე, 265 v, 13.

როგორც ამ უკანასკნელი მაგალითებიდან ჩანს, რ-ს პოზიცია მერყევია: ხან არის, ხან — არა. ერთსა და იმავე წინადადებაში არის რაეანი ფორმა სამრჭულთა, მაგრამ ორში რ არ არის: განმჭულენით და სამჭულანი.

რაც ითქვა სამრჭულზე, იგივე შეიძლება ითქვას ბრჭობა-განბრჭო ფორმების შესახებაც: მერყეობა და ყოყმანი რ-ს დაწერაში აქაც ჩანს. ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილ ორ მაგალითში (განბრჭვე 222 v, 2; განბრჭო 222 v, 5) ეს რ მერმე ამოუფხეკიათ, თუმცა კვალი კარგად ჩანს ამჟამადაც. ჩანს, რედაქტორს (შეიძლება თვით გადამწერსაც დაწერის შემდეგ) არ მოსწონებია რაეანი ფორმები და რ ამოუფხეკინებია.

სხვა მაგალითები: ისხნეს ორ კაც: ერთი იგი მქრცოვანი² და ერთი იგი ჭაბუკი: ისტ. ქრ. I, 300, 35; სინ. 68, 35; ხოლო რომელნი დამქრცოვნებულ იყვნენ: Sin. 35, 287 va, 14; მიმქრცოვანებამდე და სიბერემდე: ფს. 70, 18 D; ვიდრემდის დავარჩიოთ ჭაბუკოვანი: აპოკრ. 33, 21.

ქევეროვანი უძვ. რედ. 91, 25; 132, 34. ექუსთ. 111, 19. აქ შენაცვლება უფროა, ვიდრე გაჩენა: რ ნ-ს უნდა ენაცვლებოდეს, რადგან უკანასკნელი მაგალითის ვარიანტში სწორედ ნარიანი ფორმა გვაქვს — ქევენოვანი. შდრ. მრავლობითის ფორმა ქევენები (ლ. 3, 5), სადაც ნ ფუძისაა.

არა აქუნდა მათ სხუა მღრდელი: კიმ. I, 268, 21 u; მღრდელთ-მოძღუარნო Опис. 181, 9.

იყო სიყრმილი ეგვბტეს: მოც. 7, 11 D; გამოზრდად მათდა სიყრმილსა: ფს. 32, 19 A.

საფურძველი ლ. 6, 48 D; ლ. 14, 29 D; საფურძველისა ლ. 6, 49 D³; საფურძველნი ფს. 86, 1 B; საფურძველნი ფს. 17, 8 B.

ამის სიტყუსათვს გული განიწყრეს ჰურიათა მათ: აგ. ძეგ. I, 40, 33 DG. აქ რ შეიძლება განწყრომა-ს ანალოგიით იყოს გაჩენილი.

რაათა ურნატსა სულისა ჩუენისასა და ერნერგოს: აგ. ძეგ. I, 54, 20 B. ალბათ, მომდევნო რ-ს გავლენით.

¹ ამ ფუძის რ-ს ეხებოან ა. შანიძე (სინური მრავალთავი 864 წლისა, გვ. 314) და მ. ძიძიშვილი (ფონეტიკური პროცესები, გვ. 120).
² მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 120.
³ იქვე.

რომელ-იგი მოკუდა ჩუენ ცოდვილთათჳს და ცრურთა: ისტ. ქრ. II. 32, 39 (ხელნ.). შეიძლება წინამავალი რ-ს გამო.

გიძლავრს თუ რაამე საქმედ, იქმოდე: აპოკრ. 35, 5 D. შეიძლება მძლავრ-ის ასოციაციით.

ტაზართა ნაბუქოდორნოსორის მეფისათა: ისტ. ქრ. II. 84, 18. რ შეიძლება მომდევნო რ-ს მიზნით იყოს ჩართული.

შესაძლებელია რ გაჩენილი იყოს საწუთრო-ში, რადგან იგი სა-ო აფიქსებით ნაწარმოები სახელია: სა-წუთ-ო, რაც წუთიერს. წარმავალს, ღრობითს ნიშნავს. გვაქვს ასეთი ძველი წარმოების ნიმუშებიც:

ჟამი სინარულისაჲ არს არა თუ საწუთო მასაჲ წარმავალი, არამედ რომელი ჰგვის საუკუნოდ, რამეთუ საწუთო დაილევს და სინარუ-ლი მისი განქარდების: წარტყ. 30, 1-2; საუკუნოჲ იგი ცხორებაჲ უფროჲს სა-წუთო მასა ამის აღირჩიეს: წარტყ. 21, 9; არღარა ჰამო არს ცხორებაჲ ესე საწუთო მასა ამათ თანა: ბალ. 25, 29 ბ; წინა უყოფდა პატივთა და საშუე-ბელთა საწუთო მასათა: ლიტ. ქრ. 250, 42. საწუთო გვაქვს ოთხთა-ვის გიორგისეულ რედაქციაშიც: მ. 13, 21 (ვანი, ეხმიად.), მრ. 4, 17 (ვანი, გე-ლათი, ეხმიად.).

რ-ს დამკვიდრებას ამ სიტყვაში შემდეგში ხელი შეუწყო საწუთოსა და საწუთროს შორის სემანტიკური დიფერენციაციის დამყარებამ: სა-წუთო გასუბსტანტინვდა, საწუთო ზედსართავად დარჩა.

რამდენიმე მაგალითი:

ძირი არა აქუნ გულსა თჳსსა, არამედ საწუთრო არს: მ. 13, 21; სა-წუთო არიედ: მრ. 4, 17; ცხორებასა ამის საწუთო მასასა: ისტ. ქრ. II, 50, 4; იყავნ არიოს კრულ... ამას საწუთროსა და მერმესა მას საუკუნესა: იქვე, 75, 16.

რ ჩნდება აგრეთვე ძველი ქართულის ცნობილ ურთიერთას სიტყვაში: ურთიერთარს ი. 7, 35 D; ებ. იაკ. 4, 11 ლG; 5, 9 ლGE; 5, 16 ლG; 1 პეტ. 1, 22 ლG; 5, 5 ლEG.

ეს მოვლენა ბევრს აქვს შენიშნული¹, მაგრამ მისი ახსნის ცდა კი ვ. თო-ფურიამ მოგვცა. ავტორის აზრით, რ აქ არს ზმნის ასოციაციით უნდა იყოს გაჩენილი: ურთიერთარს².

ჩნდება კ

და იყო ყოველი გუამი მისი გამკმარ და დამკკნარ: ბალ. 35, 18 ბ; მკვდრნიცა მის ადგილისანი... განყთლებულნი, დაწერტილნი და დამკკნარ-ნი და დამღიერებულნი: შუშ. (აგ. ძეგ.) 25, 15 H. ჩვეულებრივ, რასაკვირვე-ლია, კ არ არის ამ ფუძეში:

¹ ნ. მარი, Описание грузинских рукописей Синайского монастыря, 1940, გვ. 153; მ. ლორთქიფანიძე, კათოლიკე ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები X—XIV საუკუნეოა ხელნაწერების მიხედვით, 1956, გვ. 120; მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 123. ² ვ. თოფურიამ, ბრუნების სისტემისათვის სვანურში ქართველურ ენათა ბრუნებასთან შედარებით: საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. V, № 3, გვ. 340.

ყუავილი იგი მათი დააკნვის: Sin. 36, 46 a, 11 ქვ.; მან უყამოდ... ყუა-ვილი ჩემი დააკნო: შუშ. (აგ. ძეგ.) 26, 34; გუამნი ჩუენნი დამკკნარ არიან: საქ. წიგ. II, 90, 18.

ჩნდება ს

შემზადებული... სპილენძისა და რკინისაგან: სწავ. 160, 12; შეაყე-ნეს იგი სპილენძისა კერპსა შინა: სწავ. 205, 23; მოაქუნდა შესაწირავი იგი მათი ლანკნებითა სპილენძისა და ბრპენისაჲთა: რავახ 82, 16; და იყო კასრი მათი მოსხმული აბანოსითა და პილომს-ძულითა და სპილენ-ძითა: კიმ. I, 202, 13; ხუთ ათას სიკლა რკინით სპილენძითურთ: 1 მეფ. 17, 5; დგა კაცი ერთი სპილენძისაჲ: მოქც. 92, 3; შეკრა იგი საკრ-ველითა სპილენძისაჲთა: 2 ეზრა 1, 40; საწმერთულნი სპილენძი-სანი: იბ. დავ-გოლ. 319 a.

ეს ფუძე უსანოდ ჩვეულებრივია ძველ ტექსტებში, მაგალითად: ნუცა სარტყელსა შინა პილენძი: მრ. 6, 8 C; ნუცა პილენძსა სარტყელთა შინა: მ. 10, 9 C (ნ. ამის შესახებ ზემოთაც, გვ. 34).

შიგან მკეცი სპილოსა ოდენი: ამირანდარეჯ. 48, 6 BFQS (სპილოს GLNR); და იყო საზომი მის მფრინელისა სპილოსა ოდენი: იქვე, 84, 2 CS; ამას სპილოს წინა ორნი მონანი მოვიდოდეს: იქვე, 206, 1 K; გამოიყუანიან სპილო: იქვე, 402, 7 CGNOPQT. ვარიანტებში აქ ყველგან უფრო ძველი პილო-ცა გვაქვს. უფრო ძველ ძეგლებში, რა თქმა უნდა, ხანი არა ჩანს ამ ფუ-ძეში: არა მიკვრს სიდიდე პილომსაჲ ოდენ: უძვ. რედ. 133, 2; პილოსა განკურვებულსა ვბრძანო შეგდებაჲ შენი: საქ. წიგ. II, 40, 4; შეაგდეს იგი პი-ლოსა მას განკურვებულსა: იქვე, 40, 6. ს არ არის აგრეთვე ამ ფუძიდან ნაწარმოებ ფორმებშიც: და იყო კასრი მათი მოსხმული აბანოსითა და პი-ლომს-ძულითა და სპილენძითა: კიმ. I, 202, 12; ყოველივე ჭურჭელი პილომს-ძულისაჲ: გამოცხ. 18, 12 (ნ. ზემოთ, გვ. 34).

ს-ს განვითარებულად თვლიან აგრეთვე ს-წრაფა ფუძეში¹:

ნუ რას ისწრაფი: შუშ. 7, 29; გონებაჲ ისწრაფის: ხანძთ. 113, 2; მე ვისწრაფდი გამოსლვად: შუშ. 7, 26; ისწრაფდი დღე და ღამე ლოცვასა: სწავ. 132, 12; ისწრაფდა და წინა-უძლოდა: წარტყ. 7, 13; ვისწრაფე სივლტოლად: იონა 4, 2; ისწრაფა აბრაჰამ შესლვად კარ-ვად სარაჲსსა: დაბ. 18, 6; ასწრაფებდეს ეპიფანეს ნავითა წასულად პრომედ: საქ. წიგ. II, 126, 18; სწრაფაჲ იქვე, 86, 28; წარტყ. 38, 23; სწრა-ფისათჳს სწავ. 31, 29; სწრაფით საქ. წიგ. II, 54, 3; წარტყ. 43, 17; შუშ. 9, 5; მოსწრაფედ უძვ. რედ. 52, 18; მოსწრაფებით, იქ-ვე, 40, 32.

მაგრამ უძველეს ტექსტებში უფრო ხშირია უსანო ფორმები, მაგალითად: იწრაფა და გარდამოქდა: ლ. 19, 6; იწრაფა შესაქმედ: დაბ. 18, 7; ზაქე,

¹ მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 124.

იწრაფე და გარდამოქედ: ლ. 19, 5; უფროაღლა იწრაფეთ: 2 პეტ. 1. 10 A; გუაწრაფებდა მიახლებად სასუფეველსა: ისტ. ქრ. I. 41. 27; წრაფაჲ იქვე, 42, 17; დრუბელი მოწრაფე: ისტ. ქრ. I. 273. 5; წიგნთაჲ კითხვად მოწრაფე ხიყო: იქვე, 42, 37; მოწრაფე ბაჲ. იქვე, 42, 16.

ჩ ნ დ ე ბ ა ლ

ჰმსახურებდეს კერპთა ყრუთა... ხეთა და მაღალთა სერტყლთა: აგ. მეგ. I, 38, 7 A (სარტყელთა-ს ასოციაციით ხომ არა?).

ჩ ნ დ ე ბ ა ლ

დღენდღელად დღემდე: ისტ. ქრ. II, 77, 31; 116, 7; საკ. წიგ. II, 31, 30; 90, 21. ახასიათებს სინურ ხელნაწერს (№ 11). გაჩენილათ, რომ ვამბობთ, საფუძვლად ვგულისხმობთ საყოველთაოდ გავრცელებულ ფორმას „დღენდღელად დღემდე“. დელ საწარმოებელ აფიქსად მიგვაჩნია (შდრ. გუშინდელი, შარ-შანდელი, მაშინდელი, აქამდელი, წელანდელი...). შესაძლებელია ამ დელ-ში უფრო ძველი „დღელი“ იყოს შემოსული. მაშინ აქ ღ-ს გაჩენაზე კი არა, არამედ დღენდღელად-ში ღ-ს დაკარგვაზე უნდა ვილაპარაკოთ.

ჩ ნ დ ე ბ ა ყ

წყრფელ არიან გზანი უფლისანი: ოსე 14, 10 ლატ. (წყ ჰარმონიული ჯგუფის მოძალებით ხომ არა? შდრ. ტყბილი // ტყბილი).

ჩ ნ დ ე ბ ა ჰ

ვალ. ვედ, ვიდ ზმნის მეორე სუბიექტური პირის ფორმებს ხანის წინ ხშირად ერთვის ჰ (გარდაჰხუალთ). ამას მორფოლოგიური საფუძველი აქვს: ამის დამწერთ (და მთქმელთ) ხ უკვე ძირის კუთვნილებად მიაჩნიათ და მეორე სუბიექტური პირის ნიშნად ჰ-ს ურთავენ. მაგალითები:

გამო-რაჲ-ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ მრ. 6, 11 E; ლ. 9, 5 DE; გამო ჰ ჰ უ ე დ ი თ ლ. 7, 26 D; ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ მ. 8, 19 E; ი. 21, 18 DE; შე-არა-ჰ ჰ უ ა ლ თ ა ლ. 11, 52 D; თქუენ გარდაჰ ჰ უ ა ლ თ მცნებასა ღმრთისასა: მ. 15, 3 E; შე-რაჲ-ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ მრ. 11, 2 DE; 14, 13D; შე ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ჰ ლ. 10, 5 D; 10, 8 D; 10, 10 D; გამო ჰ ჰ უ ე ჲ Sin. 36, 323 b, 10 ქვ.

ჰ ჩნდება აგრეთვე სხვა პირობებში ზოგი სხვა თანხმოვნის წინ, მაგალითად: მცნებანი უფლისანი ჰ ხ ა რ კ არიან ყოველსა ქუეყანასა ზედა: Sin. 35, 23 va (იქვე იკითხება: ხ ა რ კ ს ა. ხ ა რ კ ი); ჰ რ ქ ჰ მ ა ლ (=ჰრქუმალ) იქვე,

184 rb, 11; ჰ ქ მ ა ლ (=ჰრქუმალ): იქვე, 184, rb, 18; ხ ე ლ ჰ ვ ე ნ იქვე, 304 ra, 12-13; ჰ ხ ე დ ვ ი ს ა გ ა ნ Sin. 36, 18 b, 1 ქვ.; ჰ ხ ე დ ვ ა ჲ იქვე, 124, 11 ქვ.; ჰ ლ ი რ წ ო ბ ა ნ ი ბოლნ. 67, 10; შმშ. 7 (გამოც. ჰ ლ ი რ წ ე ბ ო ნ ი); რაჲთა გ უ ლ ი ს ჰ ქ მ ა ჰ ყ ო: სწავ. 146, 23 A.

განსაკუთრებით ხშირია ჰ-ს გაჩენა ხ-ს წინ სინურ მრავალთავეში, მაგალითად:

ჰ ხ ე ს ა 201, 4; ჰ ხ ი ს ა 201, 4; 202, 28; ჰ ხ ე ო 201, 1; ჰ ხ ი ლ ვ ა ს ა 197, 26; ჰ ხ ი ლ ვ ა ჲ 206, 15; 208, 28. როგორც ვნახეთ, ჰ-ს გაჩენა ზოგიერთი თანხმოვნის წინ მარტო სინურ მრავალთავეში არა გვხვდება, მას სხვა ხელნაწერშიც აქვს ადგილი (შდრ. ზემოთ ჰ ხ ა რ კ ი, ჰ ხ ე დ ვ ა ჲ, ჰ ხ ე დ ვ ი ს ა გ ა ნ, გ უ ლ ი ს ჰ ქ მ ა ჰ ყ ო...). საკითხის ასახსნელად გამოთქმულია რამდენიმე მოსაზრება და მკითხველს იქ წარვგზავნი¹.

¹ ა. შ ა ნ ი ძ ე, სინური მრავალთავე 864 წლისა, გვ. 305; ი. ი მ ნ ა ი შ ე ი ლ ი, სინური მრავალთავეს ზოგიერთი ფონეტიკურ-ორთოგრაფიული თავისებურება: თბილ. უნივ. შრომები (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია), 93, 1960, გვ. 60—63.

3. ასიმილაცია

ასიმილაცია ძველ ქართულში ძალზე გავრცელებული ფონეტიკური მოვლენაა. ხშირია კონტაქტური ასიმილაცია, თუმცა არც დისტანციური ასიმილაციაა იშვიათი. გვხვდება როგორც რეგრესული, ასევე პროგრესული ასიმილაციაც. ეს ყველაფერი თანხმონებს შეეხება, ასიმილაციური ნაირსახეობანი უმთავრესად თანხმონებში იჩენს თავს. უფრო ნაკლებადვილი აქვს აგრეთვე ხმონების ასიმილაციასაც.

A. თანხმონათა ასიმილაცია

თანხმონათა ასიმილაციურ ცვლილებებში უფრო ხშირი იყო ყრუ თანხმონის მიერ მეზობელი მკდერის დაყრუება, უფრო იშვიათი — მკდერის მიერ მეზობელი ყრუ თანხმონის გამკდრება.

სხვებზე მეტად დ-ს მოსდის ასიმილაცია: იგი ყრუდება და იმის მიხედვით, თუ რა სახის თანხმონი ახდენს მასზე გავლენას — მკვეთრი თუ ფშვინვიერი, ვდებულობთ ტ-ს ან თ-ს. უკანასკნელი სახეობა უფრო ხშირია.

დ—თ: განკფდების—გ ა ნ კ ფ თ ე ბ ი ს: თეკლ. 123. 27 A; მოჰკფდებოდეს—მ ო ჰ კ ფ თ ე ბ ო დ ე ს: სინ. 223, 15. აქ ასიმილატორია ფშვინვიერი ფ (ძირია კ ა ფ), რომელიც მომდევნო მკდერ დ-ს აყრუებს და ფშვინვიერ თ-დ აქცევს. ასიმილაცია, როგორც ვხედავთ, პროგრესული და კონტაქტურია. არსებითად ასეთივე ხასიათისაა აგრეთვე გ ა ნ ი ფ რ თ ე ნ ი თ: ესაია 52, 3 ლატ. ოშკისა და იერუსალიმურ ნუსხებში სწორი, უასიმილაციო ფორმაა: გ ა ნ ი ფ რ დ ე ნ ი თ (ფ ა რ დ ძირიდან).

წ უ ე დ ფუძეში ე-ს ამოღების შემდეგ წ გავლენას ახდენს დ-ზე და აყრუებს მას, მაგრამ მოსალოდნელი მკვეთრი ტ-ს ნაცვლად გვაქვს ფშვინვიერი თ (წტ კომპლექსი ქართული ენის ფუძეებში არა გვაქვს): მ ი ს წ უ თ ე ბ ო დ ა: კიმ. I, 222, 33; ა უ წ უ თ ო მ ე ლ ს ა ნ უ ე წ უ თ ე ბ ი: ბალ. 58, 4 ბ (ა: ნუ ეძიებ მ ი უ წ დ ო მ ე ლ ს ა); მ ი წ უ თ ო მ ი ლ ხარ საზომსა ხილვისა მისი-სასა და მ ი ს წ უ თ ე ც ა: ბალ. 30, 27, 29 ა. ფორმაში თ-ს დამკვიდრების შემდეგ თ რჩება ე-ს შეუკუმშველობის შემთხვევაშიც: რომელსა ვერ მ ი ს წ უ ე თ: ბალ. 68, 36 ა (—მისწუედ). აქაც ყველა მაგალითში პროგრესული ასიმილაცია გვაქვს, უფრო ხშირად დისტანციური.

გ ა რ დ ა ჰ კ თ ა ე რ ე დ ვ ი ს წ ა რ წ. (ისტ. ქრ. I, 3); კ რ ე თ ს ა ბ მ ე ლ ი სინ. 26, 1; 92, 31. ჩვეულებრივია კ რ ე ტ ს ა ბ მ ე ლ ი: მ. 27, 51; მრ. 15, 33; ლ. 23, 45. ორივენაირი ფორმა უნდა მომდინარეობდეს კ ა რ ე დ ს ა ბ მ ე ლ-ისაგან (კარედ=კარების). ამ უკანასკნელიდან ა-ს ამოღების შემდეგ გვაქვს

კ რ ე დ ს ა ბ მ ე ლ ი: აღწ. 229, 12; საკ. წიგ. 11, 18, 13; Sin. 97, 122 rb, 17 (დანარჩენი ორიც ამავე ხელნაწერიდანაა). კ რ ე თ ს ა ბ მ ე ლ-ის ბგერაგადასმული სახეა კ ე რ თ ს ა ბ მ ე ლ ი, რომელიც ხშირად გვხვდება წინასწარმეტყველთა იერუსალიმურ ნუსხებში (ეხეკ. 40, 38 და სხვ.).

რეგრესული ასიმილაცია გვაქვს ბ რ ძ მ ე დ-ში: მომდევნო ყრუ თ და ს აყრუებს დ-ს და თ-დ აქცევს (სრული რეგრესული კონტაქტური ასიმილაცია): ბ რ ძ მ ე თ თ ა: სინ. 255, 13; უდაბნ. 61 ra; ბ რ ძ მ ე თ ს ა: Sin. 36, 133 b, 19; 5 ქვ.; 387 b, 2 ქვ.; სას. პ. 141, 136; 259, 46.

მას შემდეგ, რაც თ აღწერილ პირობებში დამკვიდრდა ამ სიტყვაში, მას ვხედავთ სხვა შემთხვევაშიც, როცა ასიმილაციის მიზეზი აღარაა: ბ რ ძ მ ე თ ი სას. პ. 95, 144; ბ რ ძ მ ე თ ი ს ა გ ა ნ Sin. 35, 185 va, 3.

ესეოდენ—ესოდენ—ესდენ—ეს თ ე ნ: ეს თ ე ნ ჟამ თქუენ თანა ვარ: ი. 14, 9 C; ეს თ ე ნ ი სასწაული ექმნა მათ წინაშე: ი. 12, 37 C; ეს თ ე ნ ი თ ა (თეზითა) სავსე იყო: ი. 21, 11 C (ნ. ა. შ ა ნ ი ძ ე: ცხ. ეფთ. 69).

და შ თ ა: მ. 22, 25; ლ. 2, 43; ი. 6, 13 C; დ ა ვ შ თ ი თ კიმ. I, 208, 34; დ ა შ თ ე ს: მ. 24, 2; ლ. 17, 35; ი. 6, 27 C; დ ა ვ შ თ ე თ კიმ. I, 213, 23. ამ და მსგავს მაგალითებში შ თ—შ დ—შ ე დ. შ დ რ. დ ა შ დ ა რიცხ. 26, 65; დ ა შ დ ე ს: მ. 24, 2 C; მრ. 13, 2 C; დ ა ა შ დ უ ნ ე ს აპოკრ. 5, 34.

შეიპყრა იგი და შე ა შ თ ო ბ და მას: მ. 18, 28; შე ა შ თ ვ ე ს იგი: მ. 13, 7; ლ. 8, 7; შე ა შ თ ვ ი ს მ. 13, 22 DE; შე ა შ თ ვ ი ა ნ სიტყუაჲ: მრ. 4. 19. მაგრამ შ თ—შ დ, უფრო ზუსტად: შ ვ თ—შ უ დ. ძველ ქართულში არსებობს დონიანი ფორმებიც: შე ა შ დ ვ ე ს მრ. 4, 7 C; შე ა შ დ ვ ი ს სიტყუაჲ: მ. 13, 22 C¹.

ამავე ძირისაგან მომდინარეობს შ ი შ თ ვ ი ლ-ი ბ ა: იუდა... შ ი შ თ-ვ ი ლ-ი ბ ა და მოკუდა: მ. 27, 5 DE. მაგრამ აღიშის ოთხთავს დაუცავს უფრო ძველი, დონიანი ფორმა: შ ი შ უ დ ი ლ-ი ბ ა (იქვე C). ასეთივე ძველი ფორმა აქვს შემონახული აგრეთვე ლავურკის ლექციონარს. ამ მაგალითებში (შეაშთ-ეეს, შიშთვილ-იბა), როგორც გამორკვეულია, ასიმილაცია მეტათეზისის შემდეგ არის მომხდარი².

სამოთხე უ თ ქ ს და სასუფეველი: ბალ. 25, 25 ა. უ თ ქ ს—უ დ გ ს. როგორც ვხედავთ, აქ გ-საც მოსდის ასიმილაცია: დ—თ, გ—ქ. პირველად სწორედ გ უნდა დაყრუებულიყო ს-ს გავლენით და ქ-დ ქცეულიყო, ხოლო ამის შემდეგ ქ-ს გავლენით რეგრესულად დ-საც მოსვლოდა ასიმილაცია: უ დ გ ს—უ დ ქ ს—უ თ ქ ს. ასეთივე მაგალითებია: ჩუენ... შე გ ი თ ქ თ შენ: მ. 19, 27 C; ლ. 18, 28 C. შე გ ი თ ქ თ—შ ე გ ი დ გ თ, როგორც გვაქვს კიდევაც E-ში. D-ში პირველ მაგალითში (მ. 19, 27) დატულია დ-ს ასიმილირებული სახე, მაგრამ გ ხელუხლებლად არის დატოვებული: შე გ ი თ გ თ. სხვა მაგალითები: არა შე ე უ თ ქ ს: ბალ. 51, 33, 35 ბ; 52, 1, 2, 4, 5 ბ (ხუთ უკანასკნელ მაგალით-

¹ ვ. თ ო ფ უ რ ი ა, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, I, ბგერით მოვლენათა თანამიმდევრობა: მიმოხილველი, I, 1926, გვ. 213—214; თ. გამყრელიძე, სიბილანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა უძველესი სტრუქტურის ზოგი საკითხი, 1959, გვ. 68.

² ვ. თ ო ფ უ რ ი ა, დასახელებული ნაშრომი, იქვე.

ში ვარიანტებში იკითხება ამოსავალი შეუდგს): არა შეუთქსა: ბალ. 51, 30 ბ.

ღ—ტ: დალატ-ვყავ სინ. 158, 29; დალატ-ყო: მ. 14, 30 CD; მრ. 1. 26 C; სინ. 5, 29; 12, 18; 13, 17; 73, 9; დალატ-ყვეს: მ. 14, 26 C; მრ. 6. 49 C; ი. 18, 40 C; სინ. 183, 4; დალატ-ყვის ლ. 9, 39 C; ვდალატ-ყყოთ სინ. 20, 25. ამ მაგალითებში ასიმილაცია რეგრესულია. უმთავრესად კონტაქტური, თუმცა პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვ ყოველთვის ვერ აკავებს პროცესს და დ მაინც ყრუვდება მომდევნო მკვეთრი ყ-ს გამო (ვდალატ-ყყავ. აქ აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ რთულ ზმნას პირის ნიშანი თავშიც გასჩენია: ვ-დალატ-ყყავ; ჩვეულებრივია დალატ-ყყავ).

სრული რეგრესული დისტანციური ასიმილაციის მაგალითს წარმოადგენს ტრტვნივიდეს მ. 20, 11 C. კრეტსაბმელ-ის (←კრედსაბმელი←კარედსაბმელი) შესახებ უკვე იყო ლაპარაკი ზემოთ (გვ. 46—47) და აქ აღარ გავიმეორებთ.

უპირატესი ი. 1, 30 M (მესტიის ოთხთ.), უპირატეს: იქვე A (ოპიზ.). სხვა ოთხთავეებში (BCDE...) გვაქვს უფრო ძველი უპირადესი // უპირადეს. აქ ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ ოპიზის ოთხთავეში (გადაწერილია 913 წ.) სიტყვის ბოლო სამი ასო (ტ ე ს) გაცხოველებულია და სხვა ხელით არის დაწერილი.

და მტარვალთა მათ აღედო გურდემლი იგი და კეტი, და მოეწყო და მოპმუსრვიდეს წვვთა წმიდათა მათ: ანდრიან. 225, 27. აღსანიშნავია, რომ ეს ქართული სიტყვა სომხურში კედ ფუძით არის შესული (იქვე, 225, 25). კედ ფუძე გვაქვს აგრეთვე სხვა ძველ ქართულ ძეგლებშიც, მაგალითად: აღი-ღეს ცულები და ჰამები და სათხრელები და კედები: კიმ. II, 166, 20; შეკ-რიბეს სათხრელები და ჰამები და კედები რკინისა: იქვე, 212, 20. ცხადია, კეტი←კედ.

დ ჯერ კიდევ არ არის ასიმილირებული შემდეგს სიტყვებში:

ა) წრედა (←წრეტა): აღმოიწრიდეს სას. პ. 92, 59; აღმოიწრიდენ Опис. 194, 19; გამოწრიდა კიმ. I, 321, 9; დაწრიდოს ლევ. 5, 9; მოსწრიდოს წყალი: ესაია 30, 14.

ბ) ნაწყუედი: ნაწყუედი ესე წიგნისა: Опис. 36, 21; მკედისა ნაწყუედი თგან: დაბ. 14, 23 პარ.; ნაწყუედები დავწერე: Опис. 73, 8 ქვ.

ზოგ ძველ, მოგვიანო ხანის ძეგლებსა და ახალ ქართულში კი გვაქვს წრეტა (დაწრეტა), წყვეტა (ნაწყვეტი).

ტ—თ: შემოვიდა ქალაქსა თფილისსა: Sin. 11, 294 v, 14 (ჩვენი დედაქალაქის ასეთი სახელწოდება, რომელიც სალაპარაკო ენაში გვხვდება, პირველად ამ ხელნაწერშია დადასტურებული).

მეტად საინტერესო ფორმაა პეთეპრე (←პეტეფრე); საკ. წიგ. II, 64, 35; 65, 9. მასში, ერთი მხრივ, გვაქვს სრული პროგრესული დისტანციური ასიმილაცია (პ... ფ→პ... პ), ხოლო, მეორე მხრივ, — ნაწილობრივი რეგრესული დისტანციური ასიმილაცია: ტ...ფ→თ...ფ. ასიმილატორი მერმე თვით განიცდის ასიმილაციას: ემსგავსება წინა პ-ს საესებთ.

კბილისმიერი ბგერების შემდეგ ასიმილაცია ხშირად მოსდით ბავისმიერსა და უკანაენისმიერ სამეულებს (ბ, პ, ფ; გ, კ, ქ).

ბ—პ: კაპუკი: მრ. 14, 51 E; 16, 5 E; კაპუკმან მ. 19, 20 E; კაპუკსა მ. 19, 22 E; კაპუკო ლ. 7, 14 E; კაპუკთა მრ. 14, 51 E; სიკაპუკისა ურთ. 62, 7 (პროგრესული დისტანციური ნაწილობრივი ასიმილაცია). აღსანიშნავია, რომ სამი შატბერდული ოთხთავედან ასიმილაციური ფორმები მხოლოდ ერთს (პარხლისას) მოეპოვება (მისი გადამწერია ცნობილია იოვანე ბერა), ხოლო ორ დანარჩენს (ადიშისა და ჯრუჭისას) ამოსავალი ბანიანი ფორმები აქვს დაცული (ჭაბუკი, ჭაბუკმან...) ¹.

ექმენ ლუსკუმაჲ პრპენისაჲ: Sin. 11, 239, 7 (=აღწ. 28, 10). აქ გვაქვს რეგრესული დისტანციური სრული ასიმილაცია (ბრპენისაჲ—პრპენისაჲ).

კაპარჭი: სინ. 224, 6; ამირანდარეჯ. 233, 5. ძველ ქართულში ჩვეულებრივია უასიმილაციო, ბანიანი ფორმები: კაპარჭი ისტ. ქრ. II, 41, 23; კაპარჭები იქვე, 40, 37; კაპარჭნი Sin. 35, 189 rb, 1 ქვ. „ამირანდარეჯანიანის“ ზემოთ მოყვანილ ადგილას B ხელნაწერში კაპარჭი იკითხება.

განსაკუთრებით ხშირია ბ—პ ბრკოლ ფუძეში. ეს უფრო მეტად მაშინ ხდება, როცა ფუძიდან რ ამოვარდნილია: ბკ—პკ. გამოიშველი რ რამდენად-მე აკავებს ასიმილაციას, თუმცა ზოგჯერ კ-ს გავლენა რ-ს თანდასწრებითაც გულავნდება. მაგალითები: ა) მაპკოლებს: Sin. 97, 1 va, 8 (=აღწ. 227, 4); საკ. წიგ. II, 2, 22; რაათა არა დაპპკოლდენ: უდაბნ. 61 rb; ბ) რაათა არა დავაპრკოლნეთ იგინი: მ. 17, 27 E; ყოველნი დაპრკოლდებოდეს: მ. 13, 57 E; დაპრკოლდეს: მ. 11, 6 E; 15, 12 E; დაპრკოლდიან მ. 13, 21 E (სხვა შატბერდულ ოთხთავეებში აქაც ბანიანი ფორმები გვაქვს: დავაბრკოლნეთ, დაბრკოლდებოდეს, დაბრკოლდეს).

ბ—ფ: ხუთშაფათი სწავ. 57, 2 C; შემოკრფა ყოველი ქალაქი: Sin. 11, 180 v, 2 (←შემოკრბა); შთაყვის (ფუცხვ) ემბაზსა, ანუ სიავსა, ანუ ქოთანსა, ანუ ქუაფსა: 1 მეფ. 2, 14 ლავ. (←ქუაბსა); ფისონითა ლ. 16, 19 ლატ. (←ბისონითა).

გ—ქ: ასეთი მაგალითები ყველაზე ხშირია ერთ მორფოლოგიურ შემთხვევაში, როცა მეორე ობიექტური პირის ნიშანს გ-ს მოსდევს ზმნის ძირეული ვ

¹ როცა ამოსავალ ფორმად ჭაბუკს მივიჩნევთ, ჩვენ კეყრდნობით პროფ. მ. ანდრონიკაშვილის მონოგრაფიას, რომელშიც ნათქვამია:

საშუალო სპარსული P გადმოცემულია ქართულში, როგორც მუდერი ბ... სიტყვის შიგნით:

čapūk	ჭაბუკი
sapūk	სუბუქი
tāpak	ტაბაკი
kurpak	ქულბაკი.

საშუალო სპარსული č გადმოცემულია ქართულში ჭ აბრუბტით თაკვიდურ პოზიციაში:

čalak	ჭალაკი
čapuk	ჭაბუკი

(ხარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, 1966, გვ. 183, 193, 200. მაშასადამე, ჭაბუკი→ჭაბუკი ქართულ ნიადაგზე უნდა მომხდარიყო).

და გვ კომპლექსი იცვლება ქართულისათვის ჩვეულებრივ ჰარმონიულ ჯგუფად
ქც-დ: რისხვითა ჩემითა და ქცე შენ: ესაია 60, 10 პარ.: მე მიქცე თქუენ
ძალი ჩემი: Sin. 35, 92 ra, 12; და მიქცე შენ ზოგი მეფობისა ჩემისა: სინ.
209, 16, 23; მაშინ მიქცენ თქუენ ჭირსა: მ. 24, 9 ლაგ.; მივე-ქცე სიმ-
დიდრე: 3 მეფ. 3, 26; და სხუად ნუგეშინის-მცემელი მოქცეს თქუენ: სინ.
186, 19; უწოდე წყალთა და კმა-ქცეს: Sin. 36, 23 a, 6 ქვ. (...კმა-გცეს:
სწავ. 66, 23); რაათა არა შექცოდო შენ: ფს. 118, 11 B.

გ—ქ ხშირია აგრეთვე „შედგომა“ ზმნის ისეთ ფორმებში, რომლებშიც
დეგ ძირი შეკუმშულია, აქ დგ კომპლექსი თქ-დ იქცევა: უთქს (-უდგს)
ბალ. 25, 25 ბ; შეგითქო შენ: მ. 19, 27 C; ლ. 18, 28 C; არცა შეუთქს
ბალ. 51, 33, 35 ბ; 52, 1, 2, 4, 5 ბ (ხუთ უკანასკნელ მაგალითში ვარიანტებში
იკითხება ამოსავალი (შეუდგს); არა შეუთქსა ბალ. 51, 30 ბ (ნ. ამის
შესახებ ზემოთ, გვ. 47—48 დ—თ-სთან დაკავშირებით); დათრქუნა
არამ. 9, 1.

კ—ქ: ვაშქარანი 1 მეფ. 17, 40. მაგრამ: ვაშქარანსა: იქვე,
17, 49.

ძალზე ხშირია მეორე სუბიექტური და მესამე ობიექტური პირის ნიშნის
ს-ს ასიმილაცია მომდევნო ბგერებთან. ძველ ქართულში სჯ, სჟ, სჩ კომპლექ-
სები ჩვეულებრივ შჯ, შჟ, შჩ კომპლექსებად იქცევა. მაგალითები:

სჯ—შჯ: ნუ დაშჯდები პირველსა საინაქსა: ლ. 14, 8 E; შენ დაშ-
ჯდე საყდარსა: საქ. წიგ. II, 131, 24; გზათა ზედა შჯედ: იერ. 3, 2 (ოშკი);
შჯობდეს ჩემდა ყოფად მკუდრად: სვან. 221 a, 31; დავშჯერდები
თ Sin. 36, 322 a, 9.

ამავე წესს ემორჩილება ძირისეული სჯ (საჯ ძირიდან ა-ს ამოღების
შემდეგ): ვშჯი: ი. 8, 15; 8, 16 C; შჯის ი. 8, 50 E; ნუ შჯით მ. 7, 1;
შჯიდით მ. 12, 7 C; ვშჯიდე ი. 8, 16; შჯიდეს ი. 5, 22 C; შჯიდეთ
მ. 7, 2; დაშჯის ი. 7, 51 E; დაშჯიდეს მ. 12, 42; დაშჯიდენ ლ.
11, 32 E; ეშჯინ სინ. 72, 6; განშჯად სას. პ. 20, 7. აქედან წარმომ-
დგარი მიმდევრებიც ასევე შინითაა წარმოდგენილი: საშჯელი მ. 23, 13;
საშჯელსა ლ. 10, 14; საშჯელითა მ. 7, 2; საშჯელად მ. 5, 40...
შჯული მ. 7, 12; შჯულსა მ. 12, 5; შჯულისა მ. 5, 17; შჯული-
საგან ლ. 16, 17 C; შჯულისაგანი მ. 5, 18.

ყველა ამ შემთხვევაში ს-ს უშუალოდ მოსდევს ჯ და შინად აქცევს (კონ-
ტაქტური ასიმილაცია). მაგრამ ასიმილაციური ფორმები ამ ფუძეში იმდენად
ხშირია და საფუძვლიანადაა დამკვიდრებული, რომ აღნიშნული დამსგავსება
მაშინაც ხდება, როცა ფუძისეული ხმოვანი ა არაა ამოღებული და ს და შ გა-
თიშულია (დისტანციური ასიმილაცია), მაგალითად: მან შაჯოს იგი: ი. 12, 48
(სინ. ლექც.); ფარისევლნი დაიშაჯებიან: სინ. 92, 18; აქუს მშაჯუ-
ლი: ი. 12, 48 (სინ. ლექც.). ამნაირი ასიმილაციური ფორმები ძველ ქართულ-
ში იშვიათია და უმთავრესად ისეთ ხელნაწერებში გვხვდება, რომლებიც საერ-
თოდ დიდი სიძველეებით ხასიათდებიან და ხალხურ ფორმებს ფართოდ უღებენ
კარებს.

რასაკვირველია, თავისთავად იგულისხმება, რომ ამოსავალი, უასიმილა-
ციო, სანიანი ფორმებიც ხშირად გვხვდება ძველ ქართულში. ზოგჯერ ორივე-

ნაირ ფორმას იპოვის კაცი თვით ერთსა და იმავე ხელნაწერში. მოვიყვანოთ
რამდენიმე მაგალითი სანიანი ფორმებისა: ნუ დასჯდები ლ. 14, 8 C;
ვსჯი: ი. 5, 30 C; ი. 12, 47 C; სჯიდეთ ლ. 22, 30 C; ნუ დასჯით მ. 7,
1 C; დასჯიდეს ლ. 11, 31 C; დასჯიდენ ლ. 11, 32 C; სასჯელი
მ. 12, 20 C; სასჯელსა მ. 23, 33 C; სასჯელისა მ. 5, 22 C; სჯუ-
ლისა მ. 23, 23 C; სჯობს Sin. 35, 71 rb, 8 ქვ.; არცა დასჯერდები
მისი: იქვე, 220 rb, 14. იშვიათად შეგვხვდება მეტად საინტერესო ფორმა სანი-
თაც და შინითაც ერთდროულად: ოდეს დასშჯდე სენაქსა შინა: Sin.
35, 212 ra, 1; კარაულიცა მეტი შენთვის მოგვბამს, რაათა დასშჯდე მას:
საკ. წიგ. II, 100, 34 ზ. ესენი ასახვევენ გარდამავალ საფეხურს სანიდან შინისა-
კენ, როცა ს ქრება, მაგრამ შ საბოლოოდ დამკვიდრებული არაა.

სჟ—შჟ: ნუ შჟამ მძღრივ: Sin. 35, 59 rb, 1 ქვ.; შჟამთ მრ. 2, 16 E;
შჟამდეთ ლ. 22, 30 E; შჟამეთ ი. 6, 26 E; შჟამო მრ. 14, 12 E;
შჟამოთ ლ. 12, 22; შეშჟამს: კიმ. I, 149, 5; Sin. 35, 97 rb, 7 ქვ.; შეშ-
ჟამენ: ლ. 20, 47 E; ესაია 9, 12; ექუსთ. 109, 31; ფს. 13, 4; მოშჟამენ
მესუეტ. 55, 30; განშჟამენ Sin. 35, 117 ra, 2; შეშჟამენ: იქვე, 134 va,
8 ქვ.; 289 ra, 8; იოველ 2, 5; შეშჟამედ საქ. წიგ. II, 50, 24; შეშჟამ-
ლა აპოკრ. 39, 28 D; შეშჟამდეს: სწავ. 211, 29; შეშჟამდენ: ეზეკ.
5, 10; 34, 28; მოშჟამდენ: ბოლნ. 70, 15.

დაშჭრიედ ხესა: პარხ. 873 a; დაშჭრიდით: ეზეკ. 9, 5 (ოშკი);
დაშჭრიდეს Sin. 62, 36 va, 3; 129 vb, 9 ქვ.; დაშჭრიდენ მიქია 4, 3;
მოშჭრიდეს ლ. 6, 1 EM.

არარაა შჭირნ ცხოვართათვს: ი. 10, 13 E; ვითარცა შეშჭირდა
მას: კიმ. II, 161, 33.

სანიანი ფორმები აქაც არაიშვიათად გვხვდება: სჭამდეთ ლ. 22, 30 C;
შესჭამენ: აღწ. 117, 9 ქვ.; მრ. 12, 40 ლატ.; შესჭამდა აპოკრ. 39, 28 E;
შესჭამდეს დაბ. 40, 17 ლატ.; შესჭამდენ ესაია 1, 7 პარ.; დასჭ-
რიდეს ლიტ. ქრ. 83, 48; დასჭრიდენ იქვე, 82, 40; სჭირნ ი.
10, 13 C.

სჩ—შჩ: რამეთუ შჩა შენ აზნაურად: საქ. წიგ. II, 63, 4; ნუცა შენ აქა
შჩა: აპოკრ. 67, 4; ...შჩან იქვე A; შჩათ, რამეთუ უღებ-გიყოფიან სიტ-
უხანი: Sin. 35, 281 rb, 13; ჭეშმარიტად გამოშჩნდი მონაზონთა სიქადუ-
ლად: სას. პ. 38, 32; გამოშჩნდი შენ, ვითარცა მთიები ბრწყინვალეა: სას.
პ. 91, 19; რაყამს-იგი გამოშჩნდი მძღურად: სას. პ. 91, 24.

შჩული სინ. 239, 35; შჯულსა სინ. 239, 12; ოდეს ვინმე თანა-წარ-
კდეს შჩულისა საზღვარსა: Sin. 35, 239 ra, 17 (...რჩულისა იქვე...
19); რომელი საშჩელი ზედა-აც მათ: იქვე, 220 rb, 10 ქვ.; საშჩელი
ღმრთისა: იქვე, 232 vb, 4; შჩულიერად ილუწინ: იქვე, 260 rb, 11.

აქაც გვაქვს აგრეთვე სანიანი ფორმები: გამოსჩნდი, სჩან, სჩუ-
ლი. ამ უკანასკნელისაგან ს და რ ბგერების მონაცვლეობის ნიადაგზე მიღე-
ბულია რჩული. შდრ. ამ ბგერათა მონაცვლეობის სხვა ფაქტები: სძალი //
რძალი, სძე // რძე, სჯული // რჯული. სჯული, შჯული, შჩული და რჩული

აბსოლუტურად ერთი და იგივეა შინაარსით. მათი წარმომშობი საფუძველიც ერთი უნდა იყოს — სჯული (—საჯულ-ი)!

ს...შ—შ...შ: ს-სა და შ-ს ახლო მეზობლობაში ერთად შეხვედრისას ს სრულიად ემსგავსება შ-ს: შიმშილი საქ. წიგ. II. 55. 16. მაგრამ იქვეა ძველი. ამოსავალი ფორმა სიმშილი: 1, 18; 2, 5.

შიშთვილი-ბა მ. 27, 5 DE; შიშუდილი-ბა: იქვე C. ამოსავალი ფორმა დაცული აქვს ლაგურკის ლექციონარს: სიშთვილი-ბა.

დაფარე შიშიშულე ჩემი კაცთ-მოყუარებით: აღწ. 16. 22.

შაშოვალ პირველისა და მეორისა: სინ. 192, 29; შაშუვალ: ბოლნ. 2, 17; 1 მეფ. 9, 14; 17, 3; 3 მეფ. 7, 47; 9, 24. უფრო გავრცელებულია ამოსავალი, სანიანი, უასიმილაციო ფორმები: საშოვალ: მრ. 6. 47 C; 7. 31 C; ი. 19, 18 C; სინ. 139, 17; სწავ. 175, 13; საშუალ: ბოლნ. 73, 16; თუალთ 7, 30; ხანძთ. 128, 44; ზარზმ. 153, 29; საშუვალ: პარს. 1285 a; წარტყ. 63, 21; ეზეკ. 10, 2.

ძ—წ: სამოსელი წოწეული: ი. 19, 2 ლაგ.: იმოსებოდა წოწეული-თა: ლ. 16, 19 C. აქა გვაქვს სრული რეგრესული დისტანციური ასიმილაცია.

ჯ—ჭ: შეიმოსა სიმართლმ, ვითარცა ჭაჭუი: ესაია 59, 17 ლატ.: ტანსა მისსა ეცუა ჭაჭუ ოქრომსა: აგ. ძეგ. I, 119, 15. სხვა ხელნაწერებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, გვაქვს ჯაჭუ. აქაც იგივე სრული რეგრესული დისტანციური ასიმილაციაა.

ძრწ—ზრზ (წ—ზ): ზრზოლაჲ (—ძრწოლაჲ): Sin. 11, 183 r, 9; ამაბა-ტუმ 3, 16; გალობ. (ფს.) 4, 16. აქ ორი ფონეტიკური მოვლენა ერთმანეთზე გადახლართული. პირველად უნდა მომხდარიყო ზ-ს შენაცვლება ძ-სთან: ძრწოლაჲ—ზრწოლაჲ, ამის შემდეგ კი სრული პროგრესული დისტანციური ასიმილაცია: ზრწოლაჲ—ზრზოლაჲ (ნ. ქვემოთ შენაცვლება, გვ. 128).

ღ—ყ: (აწლა—) აწყა სინ. 89, 21; 187, 27; ფს. 76, 11 A. აქ წ-მ დააყრუა მედერი ღ და მკვეთრ ყ-დ აქცია.

დასასრულ, შევეხებით ერთი განსაკუთრებული სახის ასიმილაციას, რომელსაც ადგილი აქვს ევ სუფიქსიანი ზმნების II და III სერიის მწკრივებში. ეს ხდება სახელდობრ მაშინ, როცა პირდაპირი ობიექტი (ვნებითებში — სუბიექტი) წარიანი მრავლობითის სახელობითში დგას, ევ სუფიქსისეულ ვ-ს იმსგავსებს ობიექტის აღმნიშვნელი ცალად დარჩენილ ნ (—ენ) და ვლებულობთ ორმაგ ნ-ს (ვნ—ენ). ამას ადგილი აქვს II (და III) სერიის ყველა მწკრივში, სადაც ენ სუფიქსი შეკუმშულია და მარტო ნ-ს სახითაა წარმოდგენილი (წყვეტილში მესამე პირები, II ხოლმეობითსა და II კავშირებითში — ყველა პირი). მაგალითები:

მოქმედებითი: მიავლინნა ისარნი მისნი, განაბნინნა იგინი: ფს. 17, 15 BE; გარდამოსთხინნა ძლიერნი საყდართაგან: ლ. 1, 52 B; მეხვალე დავსთხინნე კორცნი შენნი: სინ. 213, 23; განარჩინნის ცხოვარნი თიკანთაგან: მ. 25, 32 B; გარდამაქცინნა ჩუენ გზისა მისგან წრფელისა: ებ. ანტ. 22, 2; გამოიძინნეს ურჩულოებანი მათნი: ფს.

¹ შდრ. მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 52—53.

63, 7 B; ესევითარნი ჭირნი ჩუენ ზედა მოაწინნა: თარგმ. გამოცხ. 16, 9 C და სხვა.

ვნებითი: განიბნინნეს ყოველნი იგი მკეცნი: ასურ. 115, 7 CD; შეითხინნედ სათხვევლთა მისთა ცოდვილნი: ფს. 140, 10 A; რაათა მივემთხზნეთ საუკუნესა მას აღნათქუმსა: ხანმ. მრავ. 4, b, 8 (ისტ. ჭრ. I, 42, 29); მიიწინნეს ადგილსა ერთსა კლდესა: კიმ. II, 155, 34 და მრავალი სხვა¹.

ორი წარიდან ერთ-ერთის დაკარგვის შემდეგ უფრო ხშირად ერთი წარიღა დაარჩენილი (გარდამოსთხინა ძლიერნი, განარჩინის ცხოვარნი... განიბნინნეს ყოველნი, მიიწინნეს იგინი...), მაგრამ ეს, როგორც ვთქვით, მეორეული მოვლენაა.

B. ხმოვანთა ასიმილაცია

ხმოვანთა ასიმილაცია ძველ ქართულში, როგორც აღნიშნული გვექონდა, ძალიან იშვიათია. იქ ჭაჭანებაც არ არის ისეთი ფორმებისა, როგორიც არის დღეს ასე გავრცელებული დიალექტური წევვიდა, წევილო, დოუძახა, დოუყვირა, დუუძახა, დუუყვირა და სხვა. ამნაირი ფორმების დასაწყისი ძალიან მოგვიანებით ჩნდება და ძველ, კლასიკურ ქართულში არა ჩანს. საწყისი ძალიან მოგვიანებით ჩნდება და ხმოვნების ასიმილაცია სწორედ უკუბროპორამ მხრივ, თანხმოვნებისა და ხმოვნების ფართოდაა მოდებული თანხმოვანთა ასიციულია: რამდენადაც ხშირია და ენაში ფართოდაა მოდებული თანხმოვანთა ასიმილაცია, იმდენად იშვიათია და ნაკლებაა გავრცელებული ხმოვანთა ასიმილაცია.

უჩვენებთ რამდენიმე შემთხვევას, რომელთაც არა აქვთ ტიპური ხასიათი: დახურარას შეურგულდები: Sin. 6, 98 r, 11 (=საკ. წიგ. II, 101, 13). აქ სრული რეგრესული დისტანციური ასიმილაციაა. აქ არ უნდა გვექონდეს ო-სა და უ-ს ცნობილი აღრევა, როგორც ეს ზოგიერთი ძველისათვის არის დამახასიათებელი. Sin. 6 ხელნაწერს კი ასეთი რამ არ სჩვევია.

ხმოვანთა ასიმილაციის ნიმუშად ითვლება ისეთი გავრცელებული სახელი ხმოვანთა ასიმილაციის ნიმუშად ითვლება ისეთი გავრცელებული სახელი აველი ქართულისა, როგორიცაა ღმრთეება, რომელიც თითქმის ყოველთვის ქარაგმით არის დაწერილი: ღთეება, ღთეება. ამოსავალ ფორმად მიჩნეულია ღმრთაება, რომელიც სრული რეგრესული კონტაქტური ასიმილაციით იძლევა ღმრთეებას: თარგმ. გამოცხ. 1, 15 a; რაათა იგინი ფერკ ექმნეს ღმრთეებისაჲ: იქვე, 1, 1; (ბუნებაჲ) აჩუენოს დიდებულებაჲ ქრისტეს ღმრთეებისა და კაცები-ღმრთეებისაჲ: იქვე, 1, 15 a; (ბუნებაჲ) ღმრთეებისა ბრწყინვალებათა მისა მისისაჲ შეურევნელად ეგნეს: იქვე; ღმრთეებისა ბრწყინვალებათა მისა მისისაჲ: იქვე, 4, 8 ხ; მართ: იქვე, 4, 8 a; სამგუამოვნებასა ღმრთეებისასა: იქვე, 5, 5; ბუნებითა ღმრთეებით მისი აღმომაცმნებელი არს: იქვე, 5, 5; ბუნებითა ღმრთეებისაჲთა: იქვე, 5, 13.

¹ ნ. ავაზე უფრო დაწვრილებით ი. იმნაიშვილი, მრჩობლი ნ-ს ხმარების ერთი განსაკუთრებული შემთხვევა ძველ ქართულში: თბილისის უნივერსიტეტის შრომები (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია), ტ. 96, 1963, გვ. 117—137.

² ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძველები, გვ. 132; მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 53.

რ...რ—რ...ლ

რომელმან დააბრკოლოს ერთი მცირეთა ამათგანი ჩემდა მომართ მორ-
წმუნეთა... დაინთქას იგი უფსკრულთა ზღვსათა: მ. 18, 6; არა
უბრძანოს მათ უფსკრულთა შთავრდომად: ლ. 8, 31; მიმოვალნ ურ-
წყულთა ადგილთა: მ. 12, 43; ლ. 11, 24; მანცა სუას ღვინისა მის-
გან..., რომელი-იგი წდელ არს ურწყულად სასუმელსა მას შინა რისხ-
ვისა მისისასა: გამოცხ. 14, 10 (=უწყლოდ, შეუზავებლად); და იყო ადგილი
იგი ურწყულ: საკ. წიგ. II, 97, 35 (=უწყლო); ვითარცა ქუეყანამან რაჲ
წყურიდმდე აღმოაქმნის პირველად და უკუანაჲსკენელ ურწყულეებისა
მისგან, ზოგი ოდენ დაიწიფის აღმოცნებულისაჲ მის: იქვე, 143, 15 (=უწყ-
მისგან, ზოგი ოდენ დაიწიფის აღმოცნებულისაჲ მის: იქვე, 143, 15 (=უწყ-
მისგან); არა იყოს სიხარული ჩუენი უგუნურად, პირუტყულად და
ლობისაგან); არა იყოს სიხარული ჩუენი უგუნურად, პირუტყულად და
განუზრახველად: სწავ. 166, 3. ამ მაგალითებში ურ სუფიქსისეული რ-ლ-დ არის
ქცეული, რადგან ფუძეში მათ წინ მიუძღვის მეორე რ (ფსკერ, უ-რწყ...).

დავასახელებ კიდევ რამდენიმე გავრცელებულ ფორმას:
დამარხულ არს ენაჲ ქართული დღედმდე მეორედ მოსლვისა მისისა:
სინ. 283, 3; სახარებასა შინა ქართულსა: სინ. 283, 10; ქართულსა
სინ. 283, 3; სახარებასა შინა ქართულსა: სინ. 283, 10; ქართულსა
ენასა შინა ყოველი დასწავლა: ხანძთ. 100, 35; ქებაჲ და დიდებაჲ ქართუ-
ლისა ენისაჲ: სინ. 283, 2; და შესძინა სწავლად ქართულისა მწიგნობ-
რებისა და ზრახვისა ქსნილად: აბო 185, 22; ქართულითა ენითა ყამი
რებისა და ზრახვისა ქსნილად: აბო 185, 22; ქართულითა ენითა ყამი
შეიწირვის: ხანძთ. 132, 38; ქართულად აღვწერენ ესე გალობანი: აღწ.
11, 27; რომელ არს ქართულად: ხანძთ. 132, 39.

ვითარ მეტყუელებდა ბერძულ ნეტარი პეტრე; ლიტ. ქრ. 259, 31
(სხვაგან გვაქვს უფრო ძველი და ხშირად ხმარებული ბერძლ: ლ. 23, 38 C;
ი. 19, 20); ესწავა სწავლაჲ ბერძული: კიმ. I, 62, 21; წერილ იყო მას ზე-
და წიგნითა ბერძულითა და ჰრომელებრითა და ებრაელებრითა: ლ.
23, 38 DE; კვრიელმსონი ბერძულად ითქუმის: ხანძთ. 132, 39; ყამთა
განგებაჲ ბერძულად განზნეულად ყოფილ არს: აღწ. 14, 1. აქ ბერძული—
ბერძ-ური, ქართული—ქართ-ური.

განსხირობენით და კუ(ე)რთხითა სხვლითა არაბულითა გუემენით
თა უწყალოდ: იქვე, 35, 6.

წერილ არს მისთვის ...რომელი-იგი ვაქსენე შენ თანა იონთა ენითა და ასუ-
რულად ცა: კიმ. I, 2, 5¹.

მეორე ტიპის მაგალითებია (ლ+რ+რ=ლ+რ+ლ):
აღექსანდრიული ლეგენდარული პერპენდიკულარული
ელემენტარული ლეიბორისტული პლანეტარული
ლაბორატორიული ლენინურ-ისკრული პლანიმეტრიული
ლაზლანდარული ლექსიკოგრაფიული პლანტატორული
ლაშპრული ლითოგრაფიული პლაცენტარული
ლაპიდარული ლირფული პლუტოკრატული
ლარული ლიტერატურული პოლარული
ლაშქრული ლიტურგიული პროლეტარული
ლაჩრული ლურსმული

¹ ურ (ულ) სუფიქსი საერთოდ ძალზე იშვიათად იხმარება ძველ ქართულში. ამით აიხსნება
სათანადო მაგალითების სიმცირე. ნ. ამის შესახებ ა. მანჯგალაძე. -ურ სუფიქსისათვის
ძველ ქართულში (იკმ, V, 1953, 473—518), რომლიდანაც რამდენიმე მაგალითი გვაქვს ამო-
ღებული.

4. დისიმილაცია

დისიმილაცია ასიმილაციის საწინააღმდეგო ფონეტიკური მოვლენაა, რო-
მელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ორი ერთმანეთის მსგავსი ან ერთგვარი ბგე-
რიდან ერთ-ერთი იცვლება სხვა ბგერად, ხდება განმსგავსება. გადასხვაფერება.

ძველ ქართულში დისიმილაციაც საკმაოდ გავრცელებული მოვლენაა. მაგ-
რამ არა ისე, როგორც ასიმილაცია. გვაქვს თანხმოვნების დისიმილაცია (უფრო
მეტად), არის აგრეთვე ხმოვნების დისიმილაცია (უფრო ნაკლებად). გაცილე-
ბით უფრო ხშირია დისტანციური დისიმილაცია, უფრო ნაკლებია კონტაქტური.
მიმართულების მიხედვით არის პროგრესულიც და რეგრესულიც.

თანხმოვნებში დისიმილაცია მოსდის სხვადასხვა ტიპის თანხმოვნებს, მაგ-
რამ ყველაზე ხშირად და ფართო მოცულობით იგი გავრცელებულია სონორებ-
ში (რ, ლ, ნ, მ). დამახასიათებელია, რომ თითოეული მათგანი დისიმილირდე-
ბა ერთიმეორის საშუალებით: რ-რ იცვლება რ-ლ-დ (ან რ-ნ-დ), ლ-ლ გვაქ-
ლევს ლ-რ-ს (ან ლ-ნ-ს) და ა. შ.

A. თანხმოვნათა დისიმილაცია

ქართულში თანხმოვანთაგან დისიმილაცია ყველაზე ხშირად რ-ს მოსდის:
სიტყვაში შემავალი ორი რ-საგან ერთ-ერთი (უმეტესად მეორე) იცვლება და
სხვა თანხმოვანად იქცევა. ამ შემთხვევაში რ-ს ცვლის ისევე ერთ-ერთი ნარნარათა-
განი, სხვებზე მეტად ლ, მაგრამ აგრეთვე ნ, მ-ც¹.

¹ როცა ფუძეში რ-ც არის და ლ-ც, ასეთი ვითარება: გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ამ
გარემოებას, თუ რომელი მათგანია ბოლოს: ურ სუფიქსისეული რ სწორედ მას განემსგავ-
სება. ქართლ სახელში ბოლო თანხმოვანია ლ, ამიტომ (თუმცა ფუძეში რ-ც არის) ურ
სუფიქსი ხელუხლებელი დარჩება (წინააღმდეგ შემთხვევაში უახლოეს მეზობლობაში ორი ლ
გვექნებოდა: ქართლული). ლირიკა სიტყვაში ბოლო თანხმოვანია ო, ამიტომ (თუმ-
ცა ფუძეში ლ-ც არის) ურ სუფიქსისეული რ-ლ-დ იცვლება, უახლოეს რ-ს განემსგავსება
(წინააღმდეგ შემთხვევაში უახლოეს მეზობლობაში ორი რ გვექნებოდა: ლირიკური).

პირველი ტიპის მაგალითებია (რ+ლ+რ=რ+ლ+რ):

ავსტრალიური	პროფესიონალური	რელიგიური
ლატერალური	(სწორია: პროფესიული)	რელიქტური
ლიბერალური	რადიკალური	რენტაბელური
პარლამენტური	რაციონალური	რენტგენოლოგიური
(მაგრამ: პარლამენტარული)	რეალისტური	რესპუბლიკური
პორტუგალიური	რეალური	რეფლექსური
პრივილეგიური	რეგულაციური	რკალური
პრობლემატური	რეზოლუციური	როიალისტური

ასევე მოუდის დისიმილაცია რ-ს შემცველ ფუძეებს მიმღობის მ-არ აფიქსების დართვისას¹. ასეთია, მაგალითად, მ-ყ რ-ა ლ-ი (←მ-ყ რ-ა რ-ი). აქედან: მყრალობა, სიმყრალე; და-მ-შრშ-ალ-ი (←და-მ-შრშ-არ-ი). და-მ-ცხრ-ალ-ი (←და-მ-ცხრ-არ-ი), მ-წყრ-ალ-ი (←მ-წყრ-არ-ი) და სხვა. მაგალითები:

და მოაღებინა ნაგევთაგან სკორე და მყრალ ი ძუალები მძორისაჲ: ბალ. 33, 8 ბ; ცოდვილი არნ წინაშე ღმრთისა მწინკულევან და სულ-მ-ყ რ-ა ლ: სწავ. 57, 32; სულ-მ-ყ რ-ა ლ არს ცოდვაჲ: სინ. 212, 2; ორბი სპეტაკი იბოე-ბის ყოლადვე ადგილთა სულ-მ-ყ რ-ა ლ თა: სწავ. 151, 27; რაჲთა... განპრცხე სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბაჲ ცოდვისაჲ: სწავ. 136, 6; რაჲთამცა დაშრიტა სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბაჲ იგი ბილწებისაჲ: სინ. 212, 2; ყოველი რომელი ცოდაჲს, სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბაჲსა იქმს: სინ. 212, 4; მყრალად ვხედავ საზრდელ-სა ჩემსა, ვითარცა სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბაჲსა ლომისსა: იობ 6, 7; ნაცვალად სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბისა გამოკდა გუამით მისით სული სულნელებისაჲ: პარხ. 1114 b; 1174 b; საესემან სულ-მ-ყ რ-ა ლ ბითა ვიწყო სწავლად თქუენდა: სწავ. 233, 24; რაჲთა სიმყრალჲ იგი პირველი განაქარვოს და სულნელებაჲ სულისა წმიდისაჲ მოჰფინოს: სვან. 339 b; უდაბნ. 6 r b; ესოდენ სიმყრალესა მიწევნულ იყო, რომლითა ვერვის ძალ-ედვა მიახლებად მისა: კიმ. II, 194, 24; მას ეამსა იყო იგი შესულეებულ სიმყრალითა: პარხ. 1312 b; რაჲთა არა შევიდეს მიერ სული სიმყრალისაჲ ტვნად შენდა: სწავ. 159, 14; სული სიმყრალისაჲ ეცემოდა ბერსა და ძმათა მათ: კიმ. I, 227, 37.

ვიხილე წმიდაჲ შუშანიკ დამშრშალი და დაბუშებული ტირილითა: შუშ. 12, 12; ვაჲ ჩემდა, რამეთუ დამშრშალ და დაწერტილ ვარ მე სიყუარულითა ღმრთისაჲთა: სინ. 227, 31; ამის ისრისა სიყუარულითა დამშრშალ იყო დავით: სინ. 228, 4; ამის ისრისა სიყუარულითა დამშრშალ იყო წმიდაჲ იგი ეკლესიაჲ: სინ. 228, 9; ვაჲ ჩემდა, რამეთუ დამშრშალ და დაწერტილ ვარი მე სიყუარულითა მისითა: სინ. 228, 10. დამშრშალ, ცხადია, მიმღობაჲ (და-მ-შრშ-ალ-და-მ-შრშ-არ), რომლის ძირეული მასალა შრშ (←შერშ, დღეს შრ) ზმნის პირიან ფორმებშიც გვხვდება: ამის ისრისა სიყუარულითა დაშრშებოდა იერემია: სინ. 228, 2; ამის ისრისა სიყუარულითა დაშრშებოდა პეტრე: სინ. 228, 6; ამის ისრისა სიყუარულითა დაშრშებოდა პავლე: სინ. 228, 7.

დამცხრალ არს აწ სალმობაჲ ფერკისაგან შენისა: საქ. წიგ. II, 132, 32.

შეიპყრას იგი ურვამან, და იქმნეს იგი გულ-მ-წყ რ-ა ლ და მცონარ გალობასა შინა და ლოცვასა: ისტ. ქრ. II, 10, 20; ყოველნი ვართ გულ-მ-წყ რ-ა ლ და ყოველნი ვართ მცონარ: საქ. წიგ. II, 52, 1; გულ-მ-წყ რ-ა ლ იგი მშუდ იქმენინ: ისტ. ქრ. II, 41, 12; მეფჲ გულ-მ-წყ რ-ა ლი შევარდეს ბოროტსა: იგავ. 13, 18; გულ-მ-წყ რ-ა ლი იგი იქმნ განუზრახველად, ხოლო კაცი გონიერი ფრიად მოითმენნ: იგავ. 14, 17; კაცი გულ-მ-წყ რ-ა ლი განემზადებინ ლალვად, ხოლო სულ-გრძელმან კაცმან დაშრტიის საშუჯელი: იგავ. 15, 18; სადა არნ გულ-მ-წყ რ-ა ლი, არა დაშრტის ლალვაჲ: იგავ. 26, 20; ნუ ექმნები მოყუარე კაცსა გულ-მ-წყ რ-ა ლსა: იგავ. 22, 23. ასევე გვაქვს აქედან

¹ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 24.

ნაწარმოებ სიტყვებშიც: გულ-მ-წყ რ-ა ლ ბამან კაცისამან სიმართლჲ ღმრთისაჲ არა ქმნის: სწავ. 239, 17.

მ-არ-მ-ალ პრეფიქს-სუფიქსი აწარმოებს აგრეთვე ზოგი სხვა ტიპის მიმღობასაც, როგორცაა: მ-ტი რ-ა ლ-ი (ვინც ტირ-ს), მ-წერ-ა ლ-ი (ვინც წერ-ს), მ-ჩხრეკ-ა ლ-ი (ვინც ჩხრეკ-ს):

ესე დედაკაცი ვპოვეთ მახლობელად საპყრობილესა მტირალად: საქ. წიგ. II, 21, 21; იხილა ელავილი და მტირალნი და მკვობარნი ფრიად: მრ. 5, 38 C.

ქრისტე, შეიწყალე ტიმოთე მოძღუარი, ამისი მომგებელი, და იოვანე უცბა(დ) მწერალი: აღწ. 4, 7 ქვ.; ქრისტე, შეიწყალე... ივანე, მწარედ ცოდვილი მწერალი: აღწ. 9, 15; ქრისტე, შეიწყალე თეოდორე მწერალი: აღწ. 122, 1; ცოდვილი ამისი მწერალი ლოცვასა მომიცენეთ: Опис. 33, 14. ამგვარი მაგალითები სავსეა ძველი ქართული ხელნაწერების ანდერძებში, ამიტომ სხვა ნიმუშების მოყვანა აღარაა საჭირო.

ძველ ქართულში მწერალ-ის ერთგვარი სინონიმი იყო მჩხრეკალი, რომელიც ჩხრეკს ზმნის მიმღობაჲ. ძველი ქართული ხელნაწერების ანდერძებში ხშირად ერთმანეთის ნაცვლად იხმარება წერა და ჩხრეკა (დაჩხრეკა), მწერალი და მჩხრეკალი. ამ უკანასკნელს მოეპოვება პარალელური ფორმა მჩხრეკელი, მაგრამ იგი ჩვენი მიზნებისათვის არ გამოდგება. რადგან ის ნაწარმოებია მიმღობათა ჩვეულებრივი მ-ელ აფიქსე-გამოდგება. რადგან ის ნაწარმოებია მიმღობათა ლაპარაკი. მჩხრეკალი კი მ-არ ბით და აქ დისიმილაციაზე ზედმეტია ლაპარაკი. მჩხრეკალი რ გვაქვს, მეორე, სუფიქს-აფიქსებით წარმოიქმნება და რადგანაც ზმნის ფუძეში რ გვაქვს, მეორე, სუფიქს-ისეული რ განემსგავსება პირველს და ლ-დ იქცევა: მ-ჩხრეკ-არ-ი-მ-ჩხრეკ-ალ-ი. აი რამდენიმე მაგალითი:

ქრისტე, შეიწყალე მოძღუარი დავით და მიქაელ მჩხრეკალი: აღწ. 42, 8, 14; ქრისტე, შეიწყალე მოძღუარი დავით და მიქაელ უცბად მჩხრეკალი: აღწ. 42, 18, 27; ქრისტე, შეიწყალე იოვანე, მომგებელი და მჩხრეკალი ამისი ლი ამათი: აღწ. 58, 7; აწ გევედრებ... მომგებელი და მჩხრეკალისათვის: აღწ. იოვანე: აღწ. 58, 29; ლოცვა-ყავთ ცოდვილისა მჩხრეკალისათვის: აღწ. 50, 1. ბევრია ისეთი მაგალითი, სადაც ეს სიტყვა ქარაგმით არის წარმოდგენილი, მაგალითად: მჩხრკლი (აღწ. 19, 18), მჩხკლი (აღწ. 19, 22), მჩხრეკ-ლი (აღწ. 19, 25); მჩხკლი (აღწ. 19, 29); მჩხკლისათვის (აღწ. 58, 17) და სხვა, მაგრამ ესენი ჩვენ აქ არ გამოვადგება, რადგან ამათში თანაბრად შეიძლება ვიგულისხმოთ როგორც მჩხრეკალი, მჩხრეკალისათვის, ისე მჩხრეკელი, მჩხრეკელისათვის. სწორედ ასევე არ გამოდგება ჩვენი საჭიროებისათვის მთლიანად დაწერილი, მაგრამ შეკუმშული მჩხრეკლისა (Опис. 251, 4), რადგანაც ამოსავლად აქაც შეიძლება დავუშვათ როგორც მჩხრეკალი(საჲ), ისე მჩხრეკელი(საჲ). ლომი მყვრალი: სწავ. 128, 10; აღაღეს ჩემ ზედა პირი, ვითარცა ლომი მყვრალი: ფს. 21, 14.

ლომმან მტაცებელმან და მყუირალმან: ფს. 21, 14. ასეთსავე ბედს იზიარებს მსგავს პირობებში იერ სუფიქსიანი სახელები: სული ჩემი სურვიელ არს განსლვად გარეგან კართა: ბალ. 22, 10 ბ; სული ჩემი სურვიელ არს შჯულსა იესუ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისასა: სწადის და სურვიელ არს შჯულსა იესუ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისასა:

5. 15; ეპიფანე გამოვიდა ერთსა შინა ღამესა საწოლსა მას წმიდათა მარტვლ-
თასა: საკ. წიგ. II, 129, 9.

თვით ერთსა და იმავე ძეგლში ერთმანეთის გვერდით ხშირად არის უდი-
სიმილაციო და დისიმილაციიანი ფორმები. მაგალითად:

მარტვრი: კალენდ. 4, 12, 13; 6. 25; 10. 27. მაგრამ: მარტვლი:
კალენდ. 4, 26; 5, 9, 10; 6, 20.

ნაწარმოებ სიტყვებშიც გვაქვს ამგვარი წყვილ-წყვილი ფორმები: რამთა
აღესრულოს მარტვრობაჲ იგი მისი: გულანდ. 221, 27 A. მაგრამ იქვე
B-ში მარტვლობაჲ იკითხება. ასევე გვაქვს. ერთი მხრივ. მარტვრო-
ბაჲ (აგ. ძეგ. I, 49, 20; 63, 11), მაგრამ იქვე ვარიანტებში: მარტვლობაჲ.
ასევე: დღეთა მარტვრიისათა აღდგა პეტრე (სინ. 168, 35), მაგრამ:
საკითხავნი მარტვლიისანი (იქვე, 181, 1).

ორჯერ—ორჯელ: მზჭ ერთჯერ და ორჯელ შოვა სამხრის დაბ-
ნელდა ჩუენ ზედა: აღწ. 229, 19; აპოლონი ორჯელ დაიმუსრა: კიმ. I, 148, 21;
ორჯელ სცემდეს დღესა შინა სამინდოსა: ეტ. VI, 93, 15. პირველ მაგალით-
ში ორჯელ-ში უკვე გვაქვს დისიმილაცია, იმავე წინადადების მეორე სიტყ-
ვაში კი — არა: ერთჯერ: ერთჯერ და ორჯელ. ორჯელ ძველი
ტექსტების გავრცელებული სიტყვაა, ხშირი ხმარება კი ხელს უწყობს ფონე-
ტიკური მოვლენების მოქმედებას. ამას ვერ ვიტყვით ერთჯერ-ის შესახებ:
იგი იშვიათად გვხვდება საერთოდ.

ბერძნული μαρτυρίαჲ ძველ ქართულში თავიდანვე დისიმილაციიანი
ფორმით არის გადმოსული: პოვის რაჲ ერთი მარგალიტი მრავალ-სას-
ყიდლისაჲ: მ. 13, 46; სრულად ვერ დავსწერდი. მარგალიტი ოდენ დაე-
წერე: Опис. 73, 9 ქვ.; მიგუელების მარგალიტი იგი ჩუენი: პარხ. 666 a;
ნუცა დაუგებთ მარგალიტსა თქუენსა წინაშე ღორთა: მ. 7, 6; რომელი
ეძიებნ კეთილთა მარგალიტთა: მ. 13, 45 C.

ასევე დისიმილაციიანი ფორმა გვაქვს აგრეთვე ნაწარმოებ სიტყვაშიც: რო-
მელთა-იგი მარგალიტოვნებაჲ და ელვაჲ და უფროჲს ბუნებისა ჰაე-
როვნებაჲ სძლევდა ძალსა საცნობელთასა: ანტიოქ. 354, 37. ძველ ქართულში
ჩვენ პირადად არ შეგვხვდებოდა უდისიმილაციო მარგალიტი.

ღვრღუარი და ღირღუარი ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტი
უნდა იყოს. ასეთ კომპოზიტებში დისიმილაციური ფორმებიც გვხვდება (ნ. ზემოთ
ჭურჭელი). აქაც გვაქვს ღირღუალი და მისგან ნაწარმოები ღირ-
ღუალოვანი და ღირღუალოვნება. მოვიყვანთ ორივეგვარ მაგა-
ლითებს — უდისიმილაციოსა და დისიმალიციიანს.

a) ქუეყანაჲ, რომელსა ზედა არღარაჲ სავნებელი იყოს, არცაღა ეკალი და
კუროჲსთავი, არცა ღირღუარი და არცა კლდოანი და ქვიანი: სწავ. 125,
10; იყოს ღვრღუარე ბი ველებად: ესაია 40, 4; იხილეს იგი ღირღუ-
ართა და წრფელ იქმნეს: სწავ. 69, 18; მიემთხუევის იგი ძნელსა ღვრღუ-
აროანსა: სწავ. 188, 8.

b) ეგევე მაგალითები ვარიანტებში ლასით არის წარმოდგენილი (დი-
სიმილაციიანია): იხილეს იგი ღირღუალთა და წრფელ იქნეს: სწავ. 69,
18 C; ღირღუალოვანი წრფელ უყვის მას სღვად: 193, 25 C; მიემთხუ-
ევის იგი ძნელსა ღირღუალოვანსა: სწავ. 188, 8 B; ღირღოლო-

ვანი: ესაია 40, 4 (პარ.): რომელსა არა ყოველი ვლენან ღირღუალოვ-
ნებისა და სიძნელისა მისისაგან: სწავ. 153, 6 C (AB-ში უდისიმილაციო
ღვრღუაროვნებისა იკითხება). საინტერესოა აღინიშნოს, რომ დისიმი-
ლაციურ ფორმებში კომპოზიტის პირველ ფუძედ ჩვენს მაგალითებში ყველგან
ღირ (—ღვრ) გვაქვს. ხოლო უდისიმილაციოებში — ღვრ. ვ-ს ი-დ ქცევას
ხომ არა აქვს აქ რაიმე წილი? ამას სპეციალური შესწავლა უნდა.

გრიგორი—გრიგოლი: გრიგოლი, ეპისკოპოსი ნაზიანზორევე-
ლი და ღმრთის-მეტყუელი... იტყუს: კიმ. II, 70, 4 C. A-ში გვაქვს გრიგორი
ნაზნი ნაზნორეველი: ნეტარმან გრიგოლი, ეპისკოპოსმან ნოსელმან...
თქუა: იქვე, 70, 12 C. A ხელნაწერში აქაც გვაქვს ამოსავალი ფორმა გრი-
გორი.

პროხოლი (პროხოლე)—პროხოლი (პროხოლე): ბრძანებითა და
ლოცვითა პროხოლისითა... სალოცველად ღმრთივე-შემეკობილთა მოძღუ-
ართა ჩემთა იოვანეს და პროხოლი მამისა: კიმ. II, 119, 27.

ფებერვარი—ფებერვალი. ძველ ქართულში ორივეგვარი სახეო-
ბაა დატული:

a) და შთაიყვანეს იგი ლავრად... თთუესა ფებერვარსა: კიმ. II,
216, 13; ადგილი ჩუენ დავიპყართ... თთუესა ფებერვარსა ოც და ერთსა:
იქვე, 219, 6.

b) განაცხადეს იგი თთუესა ფებერვალსა: კიმ. II, 214, 2; რომელ

არს... პერეტეოს — ფებერვალი: მრავ. 272, 14 B.

ზოგჯერ ამ სიტყვაში არ არის მეორე ე, დისიმილაცია კი (რაც ახლა გვინ-
ტერესებს) ისევ ისე გვაქვს: რომელ არს... ფებერვალი: მრავ. 272, 14 C;
თთუესა ფებერვალსა ორსა: იქვე, 289, 7; თთუესა ფებერვალსა აღეს-
თთუესა ფებერვალსა ორსა: იქვე, 290, 17; და მიხუდების იგი ფებერვალსა
რულების მეორესა დღესა: იქვე, 290, 17; და მიხუდების იგი ფებერვალსა
ათოთხმეტსა: კიმ. II,
71, 33.

ბერვარი—ბერვალი: ადგილი იგი სამსხუერპლოჲსა შენისაჲ ემსგავსა

ბერვარსა აპრონისსა და ზაქარიაჲსა მღდელთაჲსა: აბო (აგ. ძეგ.) 80, 9.
მაგრამ იქვე, ვარიანტებში გვაქვს უკვე დისიმილაციიანი ფორმები: ბერ-
ვალსა DFH, მბერვალსა C. მბერვალსა სხვაგანაც გვხვდება:
Sin. 11, 306 v, 6 ქვ. ეს უკანასკნელი ფორმა (მბერვალსა) შესაძლებელია გადამ-
წერმა მიმღეობად მიიჩნია (ბერავს — მბერვალ-ი), ამიტომ ჩვენი მიზნებისა-
თვის მისი გამოყენება საეჭვოა. ბერვარი—ბერვალი კი პროგრესული
დისიმილაციის უეჭვო და კარგი მაგალითია.

რეგრესული დისიმილაცია გვაქვს სიტყვაში ალქიმანდრიკი: გვთხ-
რობდა მამაჲ ჩუენი მართალი ამბა გიორგი ალქიმანდრიკი: ლიმ. 43, 2 S;
ესევე, მამაჲ ჩუენი გიორგი ალქიმანდრიკი, გვთხრობდა ჩუენ: იქვე,
45, 14 S. მეორე (A) ხელნაწერში ორივე შემთხვევაში ამოსავალი არქიმანდ-
რიტი გვაქვს.

რ...რ—რ...ნ (||ნ...რ)

ქსენებად... ბარბანესი: კალენდ. 5. 14 (—ბარბარესი—ბარბარესი).
რომელსა პონფირი შეუმოსია: სწავ. 87. 29 C. AB-ში ამოსავალი
პორფირი გვაქვს. პორფირი—პონფირი რეგრესული დისიმილა-
ციაა, რაც ქართულში არაა ხშირი მოვლენა.

ფუძეგაორკეცებული სიტყვა უნდა იყოს გზრგზნი, რომელიც უნდა
მომდინარეობდეს გზრ-გზრ-ისა-გან: გზრგზრ—გზრგზნ: მიმილო გზრ-
გზნი თავისაგან ჩემისა: იობ 19, 9; რაფთა ღირს ვიქმნეთ გზრგზნსა ძლე-
ვისასა: კიმ. II, 24, 3; გზრგზნითა: კიმ. I. 248, 22; ვერვინ გზრგზნო-
სან იქმნების თვნიერ სულთა მოღუაწეთასა: სწავ. 131. 21; ჰნატრიან... შენსა
მას გზრგზნოსნებასა: აბო 202, 14.

შესაძლებელია წარმომობით ასევე ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტი იყოს
თრთვლი: თვრ-თვრ—თვრ-თვლ — თრთვლ. ორი უკანასკნელი სა-
ხეობა დაცულია ძველ ქართულში: თვრთვლი გალობ. (ფს.) 8, 8 C,
თრთვლი A. იქვე გვაქვს ვ-ს გამარტივებით მიღებული თირთვლი (B).

ლ...ლ—ლ...რ (||რ...ლ)

წულილ—წურილ. ძველ ქართულში გვხვდება ამ სიტყვის ორივე
სახეობა — უდისიმილაციოც და დისიმილაციიანიც. მაგალითად:

ა) იწრო არს ბჭმ და წულილ გზაჲ, რომელმან მიიყვანის ცხორებად:
მ. 7, 14 C; წულილად მეცნიერებათა შეუდგს ზუაობაჲ: სწავ. 299, 25 B
(სქოლიოში); არავე სხუათა ხეთა მსგავს არს იგი, არამედ სხუად სახედ ყუა-
ვილი გამოაქუნ წულილად: სინ. 233, 1 (=წერილად): წულილად
გამოვიკულიოთ: სინ. 211, 34 (=დაწვრილებით); ვერ წულილად მეცნიერ
ვარ ყოველსა: ლიტ. ქრ. 209, 23; კუბასტნი შუშანიკისნი და კორცი წულილ-
წულილად დაებარნეს ძეძუსა მას: შუშ. VIII, 18; შთანთქნის წულილ-
ნი იგი თევზნი: სახისმეტყ. 20, 34; რომელმან-იგი ქურივისა წულილნი
მიითუალნა: ზარზმ. 182, 19 (=წვლილი, შენაწირავი, =მწულილი).

ასევე უდისიმილაციო სახეობა გვაქვს ამ ფუძისაგან ნაწარმოებ სიტყვებ-
შიც (სახელებში და ზმნებში): რომელსა ვერცა ბალაჰვარ მისწუთებოდა ეგო-
დენ განმკუთებოდა სიტყუათა და წულილადთა პასუხთა: ბალ. 115, 14 ა;
ვბოვე, რომელსა ვეძიებდი, და არღარა გამოვიწულილავ: სინ. 174, 22;
რად არა აღვირჩევ უმჯობესსა და გამოვიწულილავ: ბალ. 19, 21 ბ;
გამო-რაჲ-ვიწულილოთ ჩუენ იონაჲსთვს მითხრობაჲ საქმეთა მათთაგან:
სინ. 163, 11; ვითარ-იგი ვერ გულისქმა-ყო გამოწულილვით შფოთისა
ბისგან, ბრძანა შეყვანებაჲ მისი ბანაკად: მოც. 21, 34 ლ; მან მკითხა ჩუენ ნათე-
სავისა ჩუენისათვს ყოვლითა გამოწულილვითა: საქ. წიგ. II, 71, 2;
აღვიარებთ... გამოუყუღეველსა—გამოუწულილველად: სას. პ. 302, 348.

ეგევე ფუძე უნდა გვექონდეს მ-წულილ-შიც, რაც, საერთოდ, წვრილს,
წვრილ ფულს აღნიშნავს: რომელმან დადვა ორი მწულილი: ლ. 21, 2;
ვიდრემდე უკუანაჲსკნელიცა იგი მი-ვე-სცე შენ მწულილი: ლ. 12, 59;
დასხნა ორნი მწულილი: მრ. 12, 42. მწულილ ფუძე დაცულია ნა-

წარმოებ აბსტრაქტულ სახელში: რომელი არს საშინელ პილოჲსა, და სიმ-
წულილისაგანცა ღრიალთა ისრისა: უძვ. რედ. 133, 3 B. A ხელნა-
წერში უმანო ფორმაა: სიწულილისაგანცა. აქედანაც ჩანს, რომ
წულილ და მ-წულილ ერთი ფუძეა, მეორეს მანი აქვს თავში დართული.
ასევე პარალელური (უმანო და მანიანი) ფორმები გვაქვს აგრეთვე ამ მაგალი-
თებშიც: შეშჰამდა ყოველსა და დააწულილებდა: დან. 7, 7; 7, 19 ოშკი,
მაგრამ: ...დაამწულილებდა: იქვე იერუს.

ბ) ბრძანა... დაკრვაჲ წურილითა ჯაჭვთა: პარხ. 580 a; მკეცნი წუ-
რილნი დიდთა თანა: ფს. 103, 25 BD; ესთენ ეგების ამათ წურილ(თა)
თავთა შეწყობაჲ: აღწ. 11, 11 ქვ.; წრვლად (=წურილად) ნაწერისათვს
შემინდევით. საყუარელნო: აღწ. 39, 10 ქვ.; რომელიმე წურილად ასოდ-
-ასოდ დაკრილი იდვა, ვითარცა კორცი ქუნდაქართაჲ: წარტყ. 61, 25; რავდენ
კორციი შეუბულ არიედ, ეგოდენ სული შეწურილდებინ, და რავდენ
კორციი შეწულილდებედ, ეგოდენ სული განიშუებნ: Sin. 35, 280 vზ,
22; ჰამდა და დააწურილებდა და ნეშტსა მას ფერკითა დასთრგუნვიდა:
დან. 7, 7; 7, 19 (პარიზული ლექციონარი). თვით დანიელის წინასწარმეტყველე-
ბაში, როგორც შემოთ ვნახეთ, გვაქვს უდისიმილაციო ფორმები დააწული-
ლებდა (ოშკ.) და დაამწულილებდა (იერუს.).

ლბილ—რბილ¹:

ძველ ქართულში არაა დადასტურებული დისიმილაციიანი ფორმები, იქ
ლასიანი მაგალითები გვაქვს: წყალი იგი არს ლბილ საცნობელთა შორის:
უძვ. რედ. 74, 24; რომელსა-იგი ჰრქვან კეც ლბილ: უძვ. რედ. 97, 20; უკუე-
-უძვ. რედ. 74, 24; რომელსა-იგი ჰრქვან კეც ლბილ და ნედლ და მედრეკან: ექუსთ.
თუმცა იყვნეს ფერკნი იგი მისნი ლბილ და ნედლ: სინ. 261, 14; ვითარცა რკინა-
110, 29; გუაქუს ჩუენ ყოველთა ენაჲ ლბილი: სინ. 35, 169 rb, 7 ქვ.; ჰაერი გან-
მან კეთილმან მოლესის რკინაჲ ლბილი: Sin. 35, 169 rb, 7 ქვ.; ჰაერი გან-
ფენილი, ნოტიაჲ და ლბილი ბუნებით: ექუსთ. 41, 18; ლბილნი ესე
სიტყუანი ჩემნი, რომელთა მე გეტყვ შენ, კსუ გიქმან ჩემდა მომართ: საქ. წიგ.
II, 42, 22.

აბსტრაქტულ სახელებშიც იგივე ლასი გვაქვს: სილბოჲ და სიგრძოჲ
და სხუანი ესევეითარნი არა შეირევიან ურთიერთას: უძვ. რედ. 201, 12; განმბე-
ბელი სილბილისათვს მავალთა მათ და მოძრავთა წინაშე: ექუსთ.
41, 19.

„ვეფხისტყაოსანშიც“ ყველგან ლასიანი (უდისიმილაციო) ფორმები გვაქვს:
ლბილი 146, 4; 465, 4; ლბილისა 5, 4; 1464, 2; ლბილითა 1467, 3 ო.
მაგრამ საბას ორივენიანი ფორმა მოეპოვება — ლბილიც და რბი-
ლიც. ჰარბობს რბილი და მისგან ნაწარმოები ფორმები: გაარბილე
(ახსნილია ასე: რბილ ჰქმენ), დაარბილე (რბილ ყავ), ნარბილი,
(ახსნილია ასე: რბილ ჰქმენ), თვით ლბილი რბილით არის ახსნილი. ასე
სირბილე (რბილობა). თვით ლბილი რბილით არის ახსნილი. ასე
რომ, საბასთვის და მის დროს (საფიქრებელია, რასაკვირველია, ადრეც) დისი-

¹ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, 1949, გვ. 200.
² 1957 წლის გამოც.

ლი ქართულისათვის ასე დამახასიათებელი ფორმები: მისრული, მოსრული, შესრული, წარსრული და სხვანი. აი ორიოდ მაგალითი: იგინცა მისრულ იყენეს: ი. 4, 45 C; მრავალ გზის მისრულ იყო მუნ იესუ: ი. 18, 2 C; არა მოსრულ ვარ ჩინებად მართალთა: მ. 9, 13 C; მოსრულ ხარ აქა უყამოდ: მ. 8, 29 C; ძმა შენი მოსრულ არს: ლ. 15, 27; იყო ვინმე სამეუფოდასა კაცი მოსრული: ი. 4, 46; მწიგნობარნი იგი, იერუსალჴმით მოსრულნი, იტყოდეს: მრ. 3, 22 C; ჰრქუა იესუ მოსრულთა მათ მის ზედა: ლ. 22, 52; ეშმაკნი მრავალნი შესრულ იყენეს მისა: ლ. 8, 30; არა შესრულ იყო იესუ მოწაფეთა მათ თჳსთა თანა: ი. 6, 22 C; მრავალი ჟამი წარსრულ იყო: მრ. 6, 35; მოწაფენი მისნი წარსრულ იყენეს ქალაქად: ი. 4, 8.

მაგრამ, რა თქმა უნდა, ძველ ქართულში გვხვდება უდისიმილაციო ფორმებიც, მაგალითად: ძმა შენი მოსლულ არს: ლ. 15, 27 C; იესუ მოსლულ არს ჰურასტანით გალილად: ი. 4, 47 C; ვიდრემდე იხილონ სასუფეველი ღმრთისაჲ, მოსლული ძალითა: მრ. 9, 1 C; მოწაფენი მისნი შესლულ იყენეს ქალაქად: ი. 4, 8 C; შესლულ იყენეს ვითარ იც და ხუთ ოდენ ასპარეზ ანუ ოც და ათ: ი. 6, 19 C.

დასასრულ, აღვნიშნავ შემთხვევას, როცა რ-ც დაკარგულია და, ამგვარად, ფორმაში არც ერთი ძირისეული ბგერა აღარაა დარჩენილი: უწყი, ვინაჲ მოსულ (ვარ), ანუ ვიდრე ვალ: ი. 8, 14 C.

ცალკე უნდა შევხებით სულნელ // სურნელ // სუნნელ ფორმების ურთიერთდამოკიდებულებას. ძველ ქართულში სამივე ფორმა გვხვდება პარალელურად. მაგრამ საქმე ისაა, რომ სამივეს ამოსავალი საფუძველი მხოლოდ ერთი ჩანს — სული. ცალკე აღებული სუნი ჩვენ ძველ ქართულში არ შეგვხვდებოდა. როგორც გ. ახვლედიანი სამართლიანად ფიქრობს, სუნი-სულ-ის სუბსტიტუციური ფორმა უნდა იყოს, აქ ლ-სა და ნ-ს მონაცვლეობა სემანტიზებულია, რადგან შენაცვლებით მიღებულ ფორმას სხვა მნიშვნელობა დაუკავშირდა¹—*благовоние, благовонный запах, запах*. შესაძლებელია დავუშვათ, რომ ეს სემანტიზებული სუნი, რომელიც ძველ ქართულში ცალკე არა ჩანს², რომელიმე ქართულ დიალექტში იხმარებოდა, რომლის ანარეკლსაც წარმოადგენს ძველ ქართულში აქა-იქ იშვიათად ხმარებული კომპოზიტი სუნელი და აქედან ნაწარმოები სუნნელეზა:

საკვმეველი სუნნელი: ჭილ-ეტ. 40 v, 13; ნელსაცხებელი სუნნელითა მით წყაროდა: სინ. 211, 37; საკუმეველითა სუნნელითა: შუშ. (აგ. ძეგ.) 28, 22 НК; სუნნელეზაჲ დიდძალი მიეფინებოდა ზედა ყოველსა ერსა: ჭილ-ეტ. 257 v, 2; სუნნელეზასა ნელსაცხებელთა შენთასა შეუდგეს: იქვე, 262 v, 2; შესწირვიდა შენდა... სუნნელეზისა და ურვისათუის უშვილობისა ვედრებასა: იქვე, 263, 12. თუმცა, უნდა შევნიშნოთ, იქვე გვხვდება იშვიათად დანარჩენი ორი სახეობაც: მუნ არიან მარტულითა გუიარგუინნი, მართალთა სუნნელეზანი: 87, 18; გუშენის, იოვანე, სურნე-

¹ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, 1949, გვ. 209, 210.
² მაგრამ გვხვდება ზმნურ ფუძეში (ისუნეზნ: სახისმეტყ. 15, 45).

ლეზაჲ: 20 v, 3. ასეთ შემთხვევაში სუნნელს დისიმილაციურად ადვილად შეეძლო მოეცა სურნელი (წნ-რწ, აგრეთვე სუნნელიც: წწ-ლწ). მაგრამ, ვიმეორებ, თვით სუნი, ცალკე აღებული, არ გვხვდება ძველ ქართულში, ამ მნიშვნელობით იქ არის მხოლოდ სული. აი რამდენიმე მაგალითი:

ყურილსა მას მისსა გამოსცის სული საკუმეველთაჲ პირსა მისსა: სახისმეტყ. 19, 28. ნ. მარი ამ ადგილს ასე თარგმნის: при реве том исходит благовоние всяких курений из рта. ცხადია, ეს მერმინდელი სუნიც; აღადის პირი თჳსი. და სული სულნელებისაჲ საკუმეველთაჲ გამოცდის პირისაგან მისისა და ეცის სული იგი ნელი თევზთა და მისდევედ და შთაიბნინიან პირ-სა ვეშაჲ-თევზისასა მის: იქვე, 20, 26, 29 (благовонный запах). სწორედ აქაა მოცემული ჩვენი კომპოზიტის ამოსავალი კომპონენტები სული იგი ნე-მოცემული ჩვენი კომპოზიტის ამოსავალი კომპონენტები სული იგი ნე-ლი! აქედან ერთად შეერთებული სულნელი, ცხადია, უდისიმილაციო ფორმაა. სწორედ ისაა საფუძველი დისიმილაციური სურნელ-ისათვის. სხვა მაგალითები: რაჟამს ვალს იგი, ვინა თუ ზუაობნ, სული ეცის მონადის-რეთაჲ: იქვე, 2, 13; ვინაჲცა-იგი სული მოეცეს: იქვე, 19, 33.

მაგრამ სული ამ გაგებით (სუნ-ის მნიშვნელობით) გვხვდება სხვა ძეგლებშიც: ვითარცა იყნოსის სული სიტყოდასა: კიმ. I, 219, 8; თევზსა რაჟამს ეცის სული სიცივისაჲ, უფროსად დატკბის კორცი მისი: იქვე, 252, 17; სული სამოსლისა შენისაჲ, ვითარცა სული გუნდრუკისაჲ: ქებ. 4, 11; იყნოსა სული სამოსლისა მისისაჲ: კურთ. იაკ. 290 b. შდრ. აჰა ესერა სულნელეზაჲ სამოსლისა ძისა ჩემისაჲ: იქვე. მამასადამე, სული და სულნელეზაჲ აქ ერთნაირი მნიშვნელობით არის ნახმარი; სულნელეზაჲ სულ-იდან მოდის უცვლელად, უდისიმილაციოდ. კიდევ: იყნოსის სული მისი: უძვ. რედ. 161, 12; შრომანსა და ვარდსა აქუს სული ნელი: იქვე, 228, 14. აქაც იგივე შეხამება გვაქვს: სული ნელი. კიდევ: სული ეცის მძორისაჲ მის: თუალთ. 17, 34; სული სისა მისგან მყარლობისა: კიმ. I, 232, 1; მრავალ-ფერნი ყუავილნი არიან... ჰამონი სულითა და სულნელნი საყნოსელად: Опис. 65, 5 (=სწავ. 83, 25).

რომ სული უნდა იყოს ამოსავალი ზემოთ აღნიშნული სამივე კომპოზიტისათვის (სულნელი, სურნელი, სუნნელი), ეს კარგად ჩანს გამოთქმიდან სული სულნელეზისაჲ. თუ იმ ცნებას სული ჰქვია, ცხადია, იქედან ნაწარმოები კომპოზიტი სულნელი უნდა იყოს. და არის კიდევ მაგალითები: სული სულნელეზისაჲ; ზარზმ. 181, 2; კიმ. I, 113, 22; 209, 7; ლევ. 1, 9, 13; 8, 21; სულითა სულნელეზისაჲთა: სახისმეტყ. 10, 43; სულად სულნელეზისა: ლევ. 1, 17; 2, 9; სულად სულნელად: ლევ. 2, 12; 3, 5, 16; 4, 31; 6, 15, 21; 8, 28; სულად სულნელეზისად: ლევ. 3, 11 და მრავალი სხვა.

სულნელი, სულნელეზა, მამასადამე, თავდაპირველი, უდისიმილაციო ფორმა ყოფილა. ეს ფორმები ძალიან გავრცელებულია ძველ ქართულში და მათი მოპოვება მეტად ადვილია. ჩვენ დავიმოწმებთ აქ მაგალითებს უკონ-ტექსტოდ: სულნელ: მოქტ. 87, 14; Опис. 9, 8; სინ. 124, 7; უდაბნ. 70 v, 8; ბარხ. 1174 b; სულნელი: გამ. 30, 23, 34; სულნელისა: გამ. 30, 23; კიმ. I, 209, 7; სულნელითა: უდაბნ. 46 v, 8; შუშ. 19, 9; კიმ. II, 14, 13;

15, 18; 26, 16; სულნელად: თუალთ. 79. 1; უდაბნ. 40 rb; სვან. 486 b; სწავ. 58, 11; სულნელი: მოღრ. 7. 29; სულნელთა: აბო 185. 6; 193, 36; კიმ. I, 113, 24; სულნელეზა: გამ. 5. 21; სვან. 339 b; კიმ. I. 57, 19; სულნელეზამან: ხანძთ. 153. 9; სულნელეზასა: ესაია 30, 10; სინ. 212, 4; აბო 194, 2; სულნელეზისა სვან. 24 a; უდაბნ. 69 vb; სულნელეზითა: აბო 182, 28; კიმ. I. 111. 31; სულნელეზი: აბო 197, 20 და ბევრი სხვა.

სულნელ-იდან დისიმილაციით მიღებულია სურნელი (ლ...ლ—რ...ლ), ხოლო სულნელეზ-იდან — სურნელეზა-ე. მაგალითები:

ქრისტეანეთა რჩული წმიდა და სურნელ არს: ევსტ. 162. 29; ესმინ და ფრიად სურნელ არს და ჰამო ეამობა მათი: ევსტ. 165, 28; მოიმზადეს სურნელი და ნელსაცხებელი: ლ. 23, 56 D; რომელი სურნელ არს უფრომს ყოვლისა სურნელეზისა: თარგმ. გამოცხ. 1, 15 aB; საკუმეველითა სურნელითა: შუშ. (აგ. ძეგ.) 28. 22 F; მოაქუნდა რაჲ-იგი მოემზადა სურნელეზი: ლ. 24, 1 D; შეჰგრაგნეს იგი ტილოებითა, არდაგებითა სურნელთა მათ თანა: ი. 19, 40 D; სახლი იგი ყოველი აღივსო სურნელეზითა მით ნელსაცხებლისაჲთა: ი. 12. 3 CD; საკუმეველი სურნელეზისაჲ: ლიტ. ქრ. 11, 2.

ნ...ნ—ნ...ლ // ნ...რ

ბერძნული *λεγάριον* (*λεγάριη*, *λαγάριη*, *λεγάριον*) ძველ ქართულში მრავალი სახით არის გადმოსული. იქ გვაქვს 1. ლანკან-ი (ლიმ. 106, 26), რომელიც შედარებით სრულად გადმოგვცემს ბერძნული სიტყვის მასალას, მაგრამ ამჟამად ჩვენს ინტერესს არ იწვევს, 2. ლარნაკ-ი (ასურ. 65, 15), რომელიც აგრეთვე ახლა არ გვაინტერესებს, 3. ლანკანა-ე, 4. ლანკლა-ე, 5. ლარკანა-ე, 6. ლაკანა-ე, 7. ლაკლა-ე და 8. ლაკრა-ე.

ძალიან გავრცელებულია ლანკანა-ე, რომელიც საფუძვლად უძევს სხვა სახეობებს: სწორედ მისგანაა მიღებული ლანკლაჲ პროგრესული დისიმილაციის საფუძველზე; ლარკანაჲც იქიდანვე მომდინარეობს ახლა უკვე რეგრესული დისიმილაციის გზით; ლაკანაჲ მისგანვეა მიღებული ნ-ს დისიმილაციური დაკარგვის ნიადაგზე; ლაკლაჲ მომდინარეობს ლანკლა-საგან ნ-ს დისიმილაციური დაკარგვის გამო, ხოლო ლაკრა-ში გადახლართულია სხვადასხვა ფონეტიკური მოვლენა: ლანკანაჲ—ლანკრაჲ (პროგრ. დისიმ.) და ლანკრაჲ—ლაკრაჲ (ნ-ს დისიმ. დაკარგვა). ეს უკანასკნელი ასეც შეიძლება აგვეხსნა: ლარკანაჲ—ლაკრანაჲ (მეტათეზისი)—ლაკრაჲ (დისიმ. დაკარგვა). უფრო საფიქრებელი პირველი დაშვება უნდა იყოს.

დისიმილაციის ყველაზე ნათელი მაგალითებია ლანკანაჲ—ლანკლაჲ // ლარკანაჲ. აქ ჩვენც ამათ მაგალითებს მოვიყვანთ. ჯერ ვუჩვენებთ ქართულში ამოსავალ ფორმებს:

a) იხილა, ვითარლამცა ლანკანაჲ ედგა თავსა ზედა თვისა: უძვ. რედ. 172, 23 B; დასთხია ლანკანაჲ თვისი ქუეყანასა ზედა: გამოცხ. 16, 2; აწვე მნებავს, რაჲთა მომცე მე ლანკანასა ზედა თავი იოვანესი, ნათლის-მცემელისაჲ: მრ. 6, 25 C; აქუნდა თითოეულსა ათძალი და ლანკანანი ოქრომ-

სანი: გამოცხ. 5. 8 A; წარვედით და დასთხიენით შუდნი ეგე ლანკანანი გულის-წყრომისა ღმრთისანი ქუეყანასა ზედა: გამოცხ. 16, 1.

b) ლანკანაჲ—ლანკლაჲ.

ლანკლასა მას ზედაკერძოსა იყო ყოვლისაგან სანოვანისა: დაბ. 40, 17; მოართუა თავი მისი ლანკლასა ზედა: მრ. 6, 28 C; გზრგზნი პატიოსანი დადებად სცა ლანკლასა: ქრისტეფ. 192, 40; მომეც მე აქა ლანკლითა თავი იოვანე ნათლის-მცემელისაჲ: მ. 14, 8; მოართუეს თავი იგი ლანკლითა: მ. 14, 11; მეყსა შინა უბრძანა შემოღებაჲ თავისა მის ნათლის-მცემელისაჲ ლანკლითა: სინ. 210, 18; აქუნდა თითოეულსა ათძალი და ლანკლანი ოქრომსანი: გამოცხ. 5. 8 C; სამნი ლანკლანი სამინდოთა მქონდეს თავსა ზედა ჩემსა: დაბ. 40, 16.

ლანკანაჲ—ლარკანაჲ

წარიხუნეს იგინი მონასტერსა თათს მიერ (მოწაფისა მისისა) აღშენებულსა, და ლარკნისა მოქმედთა მას შინა დასხნეს პატიოსანნი ნაწილნი მისნი: ასურ. 65, 15 LD. აქ, როგორც აღნიშნული გვქონდა, გვაქვს პროგრესული დისიმილაცია: ნ...ნ—რ...ნ.

სურათის სისრულისათვის ქვემოთ ვუჩვენებთ თითოერთ მაგალითს დისიმილაციური დაკარგვისას:

ლანკანაჲ—ლაკანაჲ

დასთხია ლაკანაჲ თვისი ქუეყანასა ზედა: გამოცხ. 16, 2B; მეშუდემან მან ანგელოზმან დასთხია ლაკანაჲ თვისი ჰაერსა ზედა: გამოცხ. 16, 17 AB; ლაკნისა მისგან: დაბ. 40, 17 ლატ.; დათხევაჲ ლაკნისაჲ მის საყდარსა ზედა მკეციასა: თარგმ. გამოცხ. 16, 11 AB; რომელთა აქუნდა შუდი იგი ლაკნეზი: გამოცხ. 17, 1 AB.

ლანკანაჲ—ლანკლაჲ—ლაკლაჲ

მომეც მე აქა ლაკლითა თავი იოვანესი, ნათლის-მცემელისაჲ: მ. 14, 8 Z; და მოართუეს თავი მისი ლაკლითა: მ. 14, 11 Z.

ლანკანაჲ—ლანკრაჲ—ლაკრაჲ

მოიყვანენ მშობელთავე გინა თუისთა მათთა ეკლესიად... და გუირგუინნი მათნი ლაკრითა: Оппс. 156, 12 ქვ. სუნნელი, სუნნელეზაჲ იხ. ზემოთ სულნელი, სულნელეზაჲ (გვ. 66—68).

ფილოკნინეს—ფილოკრინოს

წარიყვანეს და შეიყვანეს ქალაქად და მისცეს იგი ფილოკრინოსს ვისმე, ერისთავსა მისვე გუნდისასა: კიმ. II, 62, 21 C. B-ში ფილოკნინეს ეკითხება. გვაქვს რეგრესული დისტანციური დისიმილაცია. ადამიანთა სახელებში ასეთი დისიმილაცია ხშირია.

მზ—ნზ

ორი ბავისმიერი მ და ბ ერთად ვერ ძლებს და პირველი განემსგავსება მეორეს, ნ-დ იქცევა.

ძველ ქართულში ჩვეულებრივ გვაქვს ჰამბავი // ამბავი: განითქუა ჰამბავი მისი: მ. 4, 24; ესმა ჰეროდეს ...ჰამბავი იესუძის: მ. 14. 1: გეს-მოდინ ბრძოლანი და ჰამბავნი ბრძოლათანი: მ. 24, 6: აჰა ამბავი იყოს, და თქუან: ისტ. ქრ. II, 21, 2. მაგრამ ხშირია აგრეთვე დისიმილაციიანი ფორმებიც:

განითქუა ანბავი მისი ყოველსა მას ქუეყანასა ქართლისასა: ასურ. 53, 3 D; ესმა ჰანბავი მისი: იქვე, 166, 4; განჰქდა ჰანბავი მისთს: ათანას. 66, 34; განთქუეს ანბავი წმიდისა მისთს: კიმ. I, 319, 18; განითქუა ჰანბავი: ბალ. 100, 24 J.

აბბა-საგან, ერთი მხრივ, მიღებულია აბა (დისიმილაციური დაკარგვა), მეორე მხრივ, ამბა (დისიმილაცია), ხოლო ამ უკანასკნელისაგან — ანბა (დისიმილაცია — ზემოთ აღნიშნული წესის მიხედვით). აქ ვუჩვენებთ ოთხივე ტიპის მაგალითებს:

a) აბბა მამაო: მრ. 14, 36 C; თარგმ. გამოცხ. 22, 17 B; აბბა, გუარ-ქუ ჩუენ სიტყუაჲ: ლიმ. 86, 12; აბბა, რომელ-იგი არს მამაო: Sin. 35, 6 rb, 8 ქვ.

b) აბა მამაო: მრ. 14, 36 DE; თარგმ. გამოცხ. 22, 17 C; დავამძიმე აბასა: Sin. 35, 193 rb, 8; შეურდა აბასა: იქვე, 196 va, 17.

c) ამბა მამაო: თარგმ. გამოცხ. 22, 17 A; აღწერა ამბა იოვანე: ლიმ. 1, 6 A; მიუგო ამბა საბა: ისტ. ქრ. II, 92, 36; დაუსხენ, ამბა, ტევანნი ეგე ვაჭარსავე მაგას: საკ. წიგ. II, 117, 8; წმიდასა ამბა თევდოლოსს: სინ. 267, 14; სახელი ერთისაჲ მის ამბა ესაია და მეორისაჲ მის ამბა საბა: სინ. 267, 37, 268, 1; ესმა მისთს ამბა თევდოლის: სინ. 269, 7; რომელსა ერქუა ამბა მოსე ფარანელი: სინ. 269, 34; განკურნა... კელითა ამბა მოსქსითა ეშმაკეულნი: სინ. 270, 5; სახელი ერქუა ამბა იოსებ ჰაღლელო: სინ. 270, 34; განუღო მას ამბა იოსებ ჰაილელომან: სინ. 271, 7.

d) აღწერა ანბა იოვანე: ლიმ. 1, 6 S; მონასტერსა ანბა ევსტრაჯისსა: ლიმ. 2, 9 S (ვარიანტში არაა ნაჩვენები); ანბა ირინიოს გვთხრობდა: ლიმ. 28, 10.

ქართულში თვეების სახელებად აღრიდანვე დამკვიდრდა ლათინური სახელწოდებანი. აქედან ჩვენ ახლა გვაინტერესებს ოთხი: სექტემბერი, ოქტომბერი, ნოემბერი და დეკემბერი.

ძველი ქართულის ძეგლებში ეს სახელები ზოგჯერ მანით არის გადმოცემული — სექდემბერი (სხვა ბევრებს ამჟამად არ ვაქცევთ ყურადღებას), ოკდომბერი, ნოემბერი და დეკემბერი), ზოგჯერ კი — ნარით — საკდენბერი, ოკდონბერი, ნოენბერი და დეკენბერი. ცხადია, პირველი რიგის მზ კომპლექსი მერმე შეცვლილია ნზ კომპლექსით, ე. ი. ადგილი აქვს რეგრესულ კონტაქტურ დისიმილაციას. ამ ორი რიგის ფორმებს შორის იმდენად დროული განსხვავება არ არის, რამდენადაც დიალექტური ან წრიული (ზოგჯერ ინდივიდუალური), რადგანაც ზოგჯერ ორივე მათგანი ერთსა და იმავე ხელნაწერში გვხვდება ერთმანეთის

გვერდით. მაინც უნდა შევნიშნოთ, რომ ძველ ქართულში უმეტესად დისიმილაციიანი ფორმები გვხვდება (სექდენბერი, ოკდონბერი), ვიდრე უდისიმილაციო (სექდემბერი, ოკდომბერი). ახალ ქართულში ეს უკანასკნელი დამკვიდრდა.

აქ ვუჩვენებთ ორივეგვარ ფორმებს — ამოსავალ, მანიან მაგალითებსაც და დისიმილაციიან, ნარიანებსაც:

a) სექდემბერი: ქილ-ეტ. 232, 3; 245 v, 20; 259 v, 14; 262 v, 13; აღწ. 7, 15, 17, 20, 22, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38; ოკდომბერი: შუშ. (აგ. ძეგ.) 29, 2 EF; აღწ. 8, 1, 3, 5, 7, 11, 13; ნოემბერი: ქილ-ეტ. 265 v, 4; 269, 3; აღწ. 8, 15, 17, 19, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38; დეკემბერი: ქილ-ეტ. 18 v, 5; ეტ. VIII, 9, 17; 36, 9; 41, 23; აღწ. 9, 1, 3, 5, 7, 9, 11; აგ. ძეგ. II, 213, 1.

b) სექდენბერი: სინ. 216, 1; 217, 1; 232, 1; ოკდონბერი: შუშ. (აგ. ძეგ.) 11, 1; 29, 2; ზარზმ. (იქვე, 319, 10); ეტ. VIII, 81, 1; Sin. 11, 94, 1; საკ. წიგ. I, 48, 3; II, 20, 2; ნოენბერი: Sin. 11, 8, 13; 109 v, 9; 152, 9; ისტ. ქრ. II, 74, 3; ეტ. VIII, 104, 10; კახ. (აგ. ძეგ.) 164, 1; გობრ. (იქვე), 172, 28; დეკენბერი: Sin. 11, 34, 1; კიმ. I, 43, 3 (=სინ. 279, 1); კიმ. II, 44, 9; 55, 1; 98, 7; ისტ. ქრ. II, 66, 3.

ჰამბო—პანბო

მამისა ჰამბო მსთს: Sin. 35, 300 ra, 16; ...rb, 16; იტყოდეს მამისა ჰამბო მსთს: იქვე, 300 rb, 3. მაგრამ: თქუა მამამან პანბო: იქვე, 300 ra, 17; იტყოდეს მამისა პანბო მსთს: იქვე, 300 rb, 12.

წუმწუბა—წუნწუბა

აწჳმა ცეცხლი და წუმწუბი: ლ. 17, 29 AC; პირთა მათთაგან გამოვალს ცეცხლი და კუამლი და წუმწუბაჲ: გამოცხ. 9, 17; წუიმდეს ცოდვილთა ზედა... წუმწუბაჲ (წუმწუბი E): ფს. 10, 6; და იტანჯოს ცეცხლითა და წუმწუბითა: გამოცხ. 14, 10; უმჯობეს არს იგი წუმწუბასა წი-თელსა: ბალ. 27, 35 BCD; ჯაქუები... წუმწუბისა სახენი: გამოცხ. 9, 17 BC; აწჳმა ცეცხლი და წუნწუბი: ლ. 17, 29 BDE; აწჳმა ცეცხლი და წუმწუბი: ლ. 17, 29 (ქსანი); უმჯობეს არს იგი წუნწუბასა წითელსა: ბალ. 27, 35 A.

მფ—ნფ

უმფურ—მანფურ

ბრძანა... რაჲთა მოიღონ უმფური რკინისაჲ მახული: პარხ. 1114 b; 1174 b. შდრ. სომხ. *ჟამფილქ*. მაგრამ გვაქვს დისიმილაციიანი ფორმაც: აქურ-მებდეს იგინი მანფურთა და დასდებდეს ბარკალთა მათთა ზედა: თეკლ. 118, 7.

როგორც დავინახეთ, ე ან სუფიქსი და მისგან დისიმილაციით მიღებული ი ან-იც ძველ ქართულში ძალზე იშვიათად იხმარება. ამ სუფიქსის შეზღუდული ხმარება ერთგვარად ო ვ ა ნ. ო ს ა ნ, ი ე რ სუფიქსთა ხარჯზე ხდებოდა. სწორედ ისინი იყვნენ გამოყენებული ი ან-ის მერმინდელ ადგილზე (მარილოვანი, ტვრთოსანი, ოფლიერი).

დღეს კი ი ან სუფიქსი ქონების სახელების და, საერთოდ, სახელების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულ და პროდუქციიან მაწარმოებელთაგანია. ის თითქმის ყველა სახელისაგან აწარმოებს ახალ ფორმებს (მარილიანი, ტვირთიანი, ოფლიანი, ქმრიანი, ცოლიანი, შვილიანი...).

სად მოხდა ჩვენს ენაში ეს გარდატეხა? სად მიეცა ი ან სუფიქსს ასეთი დიდი სასიცოცხლო ძალა? ეს ძალა მას მიანიჭა დიდმა შოთამ. „ვეფხისტყაოსანში“ შეიძინა ი ან სუფიქსმა ეს ჯადოსნური უნარი. შ. რუსთველის დამსახურება ამ დარგში ისაა, რომ მან ფართოდ გამოიყენა სწორედ ეს თითქმის უხმარი სუფიქსი, ცოცხალი სული შთაჰბერა მას. შექმნა მთელი რიგი სიტყვები და ასე გამდიდრებული ლექსიკა გადმოეცა შემდგომ ეპოქებს. რუსთველის ამ დეაწლსაც უნდა მიეწეროს, რომ ჩვენს დღევანდელ ენაში სწორედ ეს სუფიქსია ყველაზე ცოცხალი და პროდუქტიული ახალ-ახალი ზედსართავების საწარმოებლად. აქ მარტო იმის აღნიშვნაც იკმარებდა, რომ პოემის პირველსავე სტროფში (პროლოგის შემდეგ) რითმის ოთხივე ცალი ი ან სუფიქსითაა ნაწარმოები: სვიანი—ყმიანი—განგებიანი—წყლიანი.

ი ან სუფიქსით ნაწარმოები ამდენი ფორმა, პოემაში რომ გვაქვს, მთელ ძველ ქართულში არ გვხვდება¹ (აღსანიშნავია, რომ პოემაში ძველი ე ან სუფიქსი არსად ჩანს). აქ ჩვენ გვაქვს 31 ფუძე და 53 მაგალითი სხვადასხვა ფორმით. აი, ისინიც (მაგალითები ყველგან მოგვეყავს სახელობითი ბრუნვის ფორმით):

1. ადამიანი 233, 1²; 2. ალაფიანი 463, 4; 3. აუგიანი 191, 1; 798, 2;
4. ბაკმიანი (პირ-ბაკმიანი) 233, 3; 5. განგებიანი 32, 3; 6. დარაკიანი (ხრმალ-დარაკიანი) 1099, 3; 7. დარიანი 1537, 1; 8. ეკლიანი 878, 2; 9. ენიანი 478, 2;
10. ვაგლახიანი 191, 3; 11. თვალიანი 1440, 3; 12. თმიანი (ყორან-თმიანი) 1583, 4;
13. კლდიანი 841, 2; 1099, 4; 14. მარიხიანი (გულ-მარიხიანი) 841, 3; 15. მზიანი 191, 2; 798, 3; 836, 1; 1118, 2; 1537, 3; 1583, 3; 16. ნაბდიანი (ტან-ნაბდიანი) 1278, 2; 17 ნაკვთიანი (ტან-ნაკვთიანი) 1099, 2; 18. რიანი 1537, 3; 19. სევდიანი 101, 1; 20. სვიანი 32, 1; 463, 1; 1440, 4; 1583, 2; 21. სირცხვილიანი 827, 3;
22. სისხლიანი (ხელ-სისხლიანი) 1115, 2; 1118, 4; 23. ტყიანი 463, 4; 24. ლალატიანი 798, 2; 25. ღმრთიანი 1118, 3; 26. ყმიანი 32, 2; 827, 2; 27. წყლიანი 32, 4; 59, 4; 170, 1; 695, 3; 1099, 1; 1118, 1; 1270, 3; 1407, 2; 1583, 1; 28. ჭკვიანი 21, 1; ჭკუიანი 863, 1; 29. ხიანი 841, 1; 30. ხმიანი 233, 4; 31. ჯავრიანი 1115, 1; 1209, 2.

სულ, როგორც ვხედავთ, გვაქვს 31 ფუძე და 53 სხვადასხვა ფორმით წარმოდგენილი მაგალითი. ზოგი სიტყვა მეორდება. ასე, მაგალითად, ორ-ორჯერ მეორდება 6 სიტყვა (აუგიანი, კლდიანი, სისხლიანი, ყმიანი, ჭკვიანი—ჭკუიანი, ჯავრიანი), სვიანი მეორდება 4-ჯერ, მზიანი — 6-ჯერ, ხოლო წყლიანი — 9-ჯერ.

¹ ი. იმნაიშვილი, ქართული პოეტური ენის საკითხები, 1966, გვ. 55—57.

² სტროფები ნაჩვენებია პოემის 1957 წლის გამოცემის მიხედვით.

აღნიშნული 53 მაგალითიდან რითმაში გვხვდება 39, რითმის გარეთ (ტაეპის შიგნით) — 14. აქედან ცხადია, რომ ი ან სუფიქსიანი სიტყვების უდიდესი ნაწილი წმინდა პოეტური ფუნქციით არის (შექმნილი და) გამოყენებული. ამ სიტყვების უდიდესი უმრავლესობა დღესაც აქტიურ ქმედითს ძალას ინარჩუნებს და დიდი დატვირთვითაა დასაქმებული როგორც პოეტურ მეტყველებაში. ისე ცოცხალ სალაპარაკო ენაში.

ე ან სუფიქსს გარდა, ე ა—ი ა გვაქვს სხვა შემთხვევებშიც, საკუთარსა და საზოგადო სახელებში. ბერძნული Ἄνδρας ძველ ქართულში გვხვდება ორნაირი ფორმით — ა ნ დ რ ე ა და ა ნ დ რ ი ა. მეორე პირველისაგან უნდა იყოს მიღებული (ე ა—ი ა). აი ორიოდ მაგალითი: იხილნა სიმონ და ა ნ დ რ ე ა: მრ. 1, 16 E; ჰრქუა ა ნ დ რ ე ა ს: ი. 12, 22 E; მოვიდა სახლსა სიმონისსა და ა ნ დ რ ე ა ხ ს ს ა: მრ. 1, 29 DE; ქალაქი საგან ა ნ დ რ ე ა ხ ს ი ს ა: ი. 1, 44 E. მაგრამ: დაჰსდვა სახელი... ა ნ დ რ ი ა და ფილიპე: მრ. 3. 18 D; გამოირჩინა... სიმონ... და ა ნ დ რ ი ა: ლ. 6, 14 CD; ჰრქუა ა ნ დ რ ი ა ს: ი. 12, 22 CD; ქალაქისაგან ა ნ დ რ ი ა ხ ს ა: ი. 1, 44 D; ქალაქით ა ნ დ რ ი ა ხ ს ი თ და პეტრესით: ი. 1, 44 C. ფუძის ე შენარჩუნებულია გერმანულსა (Andreas) და რუსულშიც (Андрей).

მ ი რ ე ა ნ — მ ი რ ი ა ნ

მეფობდა მ ი რ ე ა ნ და მან აღაშენა მცხეთაჲ ქალაქი: მოქც. (აგ. ძეგ.) 82, 22; ლევ. მამაჲ მ ი რ ე ა ნ ი ს ი: იქვე, 83, 10; ნათელი მოიღო მ ი რ ე ა ნ მეფემან: იქვე, 86, 7 C; წარვიდა მ ი რ ე ა ნ მეფე: იქვე, 91, 4 C; მოკულა მ ი რ ე ა ნ მეფე: იქვე, 91, 7 C; სადა მ ი რ ე ა ნ მეფე დამარხულ იყო: იქვე, 91, 13 C. მაგრამ მეორე რედაქციაში უკვე მ ი რ ი ა ნ გვაქვს: არწმუნა მ ი რ ი ა ნ მეფესა: იქვე, 84, 39 C; ნათელს-იღეს... მ ი რ ი ა ნ მეფემან და ნანა დედოფალმან: იქვე, 86, 9 C; წარვიდა მეფე მ ი რ ი ა ნ: იქვე, 91, 4 C; მოკულა მ ი რ ი ა ნ მეფე: იქვე, 91, 8 C.

კ მ ე ა დ ი — კ მ ი ა დ ი

ჩუენ და თქუენ მფუჳანითა ვწირავთ და ზედამესა წყალსა ურთავთ, ხოლო პრომნი კ მ ე ა დ ი თ ა და ურწყომთა წირვენ: ლიტ. ქრ. 209, 27. აქედანაა მიღებული დღევანდელი ხ მ ი ა დ ი.

დისიმილაციის განსაკუთრებული სახეობა გვაქვს ავიანი და ამიანი ზმნების პრეფიქსით ნაწარმოებ მიმღეობებში, როგორცაა, მაგალითად: ნ ა მ ა რ ნ ა პრეფიქსით ნაწარმოებ მიმღეობებში, როგორცაა, ნ ა პ ა რ ე ვ ი (←ნა-ნ ა ე ვ ი (←ნამარხავი), ნ ა მ უ ს რ ე ვ ი (←ნამუსრავი), ნ ა მ ა რ ე ვ ი (←ნამარხავი), ა ღ ნ ა თ ქ უ ე მ ი (←აღნათქუამი) და სხვ.

საერთოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ნ ა ფ ი ქ ს ი ერთ-ერთი უძველესი საწარმოებელი ნიშანია ქართული ენის მორფოლოგიაში. ასევე ძველი ჩანს ი გ ი (ა-სთან

ერთად) მიმღობებშიც. ნა ყველა ტიპის ზმნას ერთვის და აწარმოებს ვნებით გვარის მიმღობას, რასაც ვერ ვიტყვით ვერც ულ და ვერც ილ სუფიქსების შესახებ, რომ აღარაფერი ეთქვათ მ—არ (მ—აღ) აფიქსებზე, რომლის მოქმედების სფეროც სულ რაღაც 2-3 ათეული ზმნით შემოიფარგლება.

ნა ერთვის ა) უთემისნიშო ზმნებს, როგორცაა ნა-ბ-ან-ი ლიმ. 110, 31, ნა-გ-ო-ზ-ი ეზეკ. 13, 12; დან. 5, 5; ნა-გ-უ-ე-მ-ი ფს. 37, 8; ნა-კ-ე-ც-ი 3 მეფ. 10, 17; ნა-კ-უ-ე-თ-ი ისტ. ქრ. I, 278, 12; ნა-რ-ც-ხ-ი კიმ. I, 206, 7; ნა-ს-ხ-უ-რ-ი 1 კორ. 4, 13; ცხორ. ეფთ. 115, 12; ნა-ტ-ე-ხ-ი მრ. 8, 19 C; კიმ. I, 206, 7; ნა-ძ-ე-ძ-ი ზირ. 21, 10; დან. 3, 46; პარხ. 633 a; სწავ. 30, 27; ნა-ჰ-ე-რ-ი რავან 83, 13; დან-ან-ხ-ე-თ-ქ-ი ზაქ. 14, 4; ლ. 16, 26; პარხ. 1067 a; ნა-ხ-უ-ე-ტ-ი ეტ. III, 188, 3; მონ-ან-ხ-უ-ე-ქ-ი სწავ. 56, 3, 8, 9; ნა-თ-ხ-ე-ვ-ი იგავ. 26, 1; ნა-რ-ჩ-ე-ე-ი აპოკრ. 15, 26; ნა-ჰ-მ-ე-ვ-ი უძვ. რედ. 126, 9; ნა-ხ-ე-ვ-ი მ. 9, 16 C; მრ. 2, 21 C; ბ) ებ თემის ნიშნით: ნა-გ-ე-ბ-ი ისტ. ქრ. II, 101, 15; ლიტ. ქრ. 72, 46; ნა-გ-რ-ძ-ნ-ე-ბ-ი კიმ. I, 240, 20; თანა-ნ-ა-დ-ე-ბ-ი მ. 6, 12; 12, 27, 30, 32; გამონ-ან-დ-ინ-ე-ბ-ი თუალთ. 54, 24; ნა-მ-ტ-კ-ი-ვ-ნ-ე-ბ-ი პორფ. დაზ. 110; ნა-ტ-ა-ც-ე-ბ-ი მ. 23, 25; ეზეკ. 18, 7, 12, 16, 18; გამონ-ან-დ-ე-ბ-ი ამბაკ. 3, 17; ნა-შ-მ-ნ-ე-ბ-ი H 341, 57, 2მ; გ) იბ-იანთ: ნა-შ-ო-ბ-ი მ. 5, 9; ლ. 3, 8; ი. 1, 12 C; დ) ი სუფიქსიანთ: ნა-ც-არ-ი მ. 11, 21; ლ. 10, 13; ნა-ფ-შ-უ-ე-ნ-ი ლიტ. ქრ. 367, 33, 4; ე) ოფ-იანთ: ნა-ყ-ო-ფ-ი მ. 19, 21; ლ. 11, 21; ე) ემ-იანთ: ნა-ც-ე-მ-ი (=ნაკბენი გველისა, ნაჩხვლეტი ფუტკარისა...) და სხვათ.

ასეთი წარმოებისას ავიანი და ამიანი ზმნების ერთი ნაწილი იჩენს ერთგვარ თავისებურებას — ავ და ამ სუფიქსისეულ ა-ს ე-დ წარმოგვიდგენს და გვაქვს არა ნა-მალ-ავ-ი, ნა-მარხ-ავ-ი, ნა-მუსრ-ავ-ი, ნა-პარ-ავ-ი, ნა-თქუ-ამ-ი, როგორც მოსალოდნელი იყო და როგორც არის დღეს, არამედ ნა-მალ-ე-ვ-ი, ნა-მარხ-ე-ვ-ი, ნა-მუსრ-ე-ვ-ი, ნა-პარ-ე-ვ-ი, აღ-ნა-თქუ-ემ-ი და სხვა. მაგალითები:

ნა-ზ-ო-რ-ე-ვ-ი

რომელთა უპყრიეს სწავლა იგი ბალამისი... ჭამად კერბთა ნაზორევოსა და სიძვად: გამოცხ. 2, 14; თარგმ. გამოცხ. 2, 14 AB; ასწავლის და აცთუნებს ჩემთა მონათა სიძვად და ჭამად კერბთა ნაზორევოსა: გამოცხ. 2, 20; თარგმ. გამოცხ. 2, 20 AB; მიიზიდავს მათ სიძვად და კერბთა ნაზორევოსა ჭამად: თარგმ. გამოცხ. 2, 20 AB (C-ში, რომელიც შედარებით მოგვიანო ხელნაწერია, გვაქვს ავიანი, უდისიმილაციო ფორმა ნაზორავისა¹); რაათა განეყენენ იგინი ჭამად ნაზორევოსა გან კერბთაჲსა: მოც. 15, 20 47; C-ში მრავლობითის ფორმა გვაქვს: ...ნაზორევთა გან კერბთაჲსა; ეშ-მაკნი მათ მიერ იმსახურებოდეს ნაზორევთა მათ კუამლითა: ასურ. 28, 3; გემოდ იხილე ნაზორევოსაჲ: კიმ. I, 189, 20; ყოველი იგი ქალაქი... შეიგინებოდეს ჭამითა ნაზორევთაჲთა: იქვე, 193, 13; რომელნი იხარებენ კუამლითა ნაზორევთაჲთა: სევან. 60 a.

¹ ნაზორავის ტიპის მაგალითები სხვა ფუძეებშიც გვხვდება, მაგალითად: ცხოვარნი ჩემნი დანათრგუნავსა თქუნსა ძოდეს: ეზეკ. 34, 19 (იერუს.). ოშქისაში იგავ ფორმა, ოღონდ უზმნისწინოდ: ნათრგუნავსა.

აღ-ნ-ათქ-უ-ემ-ი

ხოლო პატივი შენი შენდავე იყავნ და აღნათქუემი შენი — რომელნი გერჩდენ შენ: Sin. 62 ra, 2 ქვ.; ვკვონებდ, ვითარმედ აღმესრულების აღნათქუემი ჩემი. და ვითარ ვხვდავ, არა სრულ არს აღნათქუემი ჩემი: ბალ. 142, 13, 14; ქრისტემან აღმესრულოს აღნათქუემი შენი: ლიმ. 74, 28; და აღვსრულოს ჩუენ აღნათქუემი და დაგვმტკიცოს, რომელსა-იგი ვესავთ: უძვ. რედ. 78, 9; მასმიეს, ვითარმედ შურის-გებით საძიებელ არს აღნათქუემი: ბალ. 142, 17; და მივემთხვნეთ საუკუნესა მას აღნათქუემსა: ისტ. ქრ. I, 42, 30; მეშინის აღნათქუემისა ამის დაკლები-სათუს: ბალ. 142, 15; თანა-მაც... აღსრულება აღნათქუემისა ჩემისა: ბალ. 142, 19; მიუსრულენ მაღალსა აღნათქუემნი შენნი: ფს. 49, 14; მიგცენ შენ აღნათქუემნი ჩემნი: ფს. 65, 13; პირველნი იგი აღნათქუემნი მტკიცე ვყენე: გობრ. (აგ. ძეგ.) 182, 24 ABD (სხვებში: აღნათქუემი CEHGL); მოვიდოდეს მამანი და დედანი აღნათქუემთა შეწირ-ვად: შუბ. 11, 2; წინააღმდეგ სირცხვლსა უთხრობ ფიცით აღნათქუემისა: სან. 209, 20; ვითარ ვერ-არს აღსრულება აღნათქუემთაჲ: ბალ. 142, 11.

იშვითად გვხვდება უფრო ახალი, ამიანი (უდისიმილაციო) ფორმები: ნათქუამი შენი მიეც შევითა შენთა: კიმ. I, 47, 22; არცა განქარვებულ არიან აღნათქუამნი: სას. პ. 378, 45. ერთი ასეთი მაგალითი ზემოთ იყო მოყვანილი. ეს არის ახალი ფორმების ჩანასახი, რომელიც დღეს ერთადერთ ნორმალად ქცეული.

ნა-მ-ალ-ე-ვ-ი

განუხუნის წინაშე მისსა ნამალევნი იგი გულის-სიტყუათანი ძნელოვანნი: Sin. 36, 374 a, 9 (=სწავ. 301, 32 C); და აღვიხუნე შენ ნამალევნი იგი დაფარულნი უხილავნი: ესაია 45, 3.

ნა-მ-არ-ხ-ე-ვ-ი

მომეც მე, ზ ებისკობოს, ნამარხევი იგი ჩემი: სწავ. 292, 8; შედ-წყნარა მდინარემან მან ძუალევი იგი წმიდათაჲ მათ, ვითარცა ნამარხევი კილობანსა შინა: საკ. წიგ. II, 91, 13; მუნ ნამარხევი მისი იყო: ხანძთ. 146, 26; სანატრელსა მამასა შენსა მოეცა ჩემდა ნამარხევად დასტუ-რობისა ჩემისათუს: ლიმ. 79, 5; ამას კაცსა ნამარხევად მიგიტუ-ლავ: სწავ. 291, 19; რომელნი მიეცნეს მინდობითა მამასა მისსა ნამარხე-ვად: კიმ. I, 5, 23; ქუეყანასა ნამარხევად მივსცე იგი: Sin. 97, 166 vb; რომელი ნამარხევად აქუნდა: H 341, 208, 24; და განუხუნის წინაშე მისსა ნამარხევი იგი გულის-სიტყუანი ძნელოვანნი: სწავ. 301, 32 B.

ნა-მ-უს-რ-ე-ვ-ი

აღილეს ნეშტი ნამუსრევი ათორმეტი გოდორი სავსე: მ. 14, 20; მრ. 43; აღილეს ნეშტი იგი ნამუსრევი შუდი სფვრიდი სავსე: მ. 15, 37;

მრ. 8, 8; რაოდენი გოდორი საესტ ნამუსრევი აღიღეთ: მრ. 8, 19; რო-
ბელ-იგი დაუშოთ მათ ნამუსრევი: ლ. 9, 17; შეკრიბეთ ნეშტი ეგე ნა-
მუსრევი: ი. 6, 12; რომელნიმე მოკიდებულ არიედ ნამუსრევისა რას-
მე ნავისასა: სწავ. 117, 17; აღავსეს ათორმეტი გოდორი ნამუსრევი თა
ხუთთა მათგან პურთა ქრთილისათა: ი. 6, 13; ნეშტითა მით ნამუსრევი თა
აღავსეს ათორმეტი გოდორი: თუალთ. 41, 1; აღიღეს ნეშტი ნამუსრევი-
სა ათორმეტი გოდორი საესე: მ. 14, 20 C; შეკრიბეთ ნეშტი ნამუსრე-
ვისა მათგან: ი. 6, 12 C.

ნ ა პ ა რ ე ვ ი

ვითარცა ესმა კმა იონაჲსი მპარავთა, მეყსეულად მიართუეს ნაპარე-
ვი იგი უფალთა მათთა: ისტ. ქრ. II, 34, 3; და ვითარ ესე იყო, აღიარა და
უჩუენა ნაპარევი იგი: კიმ. I, 304, 35; უკუეთუ დააპყრან და იპოოს კელ-
სა მისსა ნაპარევი ვირითგან ვიდრე ცხოვრადმდე ცოცხალი, ორი წილი
ზღოს: გამ. 22, 4; არა თუ რაჲ აქუნდეს მას, რაჲმცა ზღო, განყიდენ იგი ნაპარ-
ევისა მისთს: გვ. 22, 3.

ნ ა ს ხ ლ ე ვ ი

უკუეთუ ვინმე არა დაადგრეს ჩემ თანა, განვარდეს გარე, ვითარცა ნასხ-
ლევი: ი. 15, 6; მუშაკმან... ვენაჲი... განსხლის და ნასხლევი იგი ცეცხლ-
სა დაასხის: სწავ. 313, 16; უბრძანა... ქუეშ მისა დაგებად ნავთი, ფისი, ნაძეძი
და ნასხლევი და ზეთი... და დაწუვაჲ მისი ურიდად: პარხ. 633 a; ვითარ-
ცა-იგი ნასხლევისა ვერ კელ-ეწიფების ნაყოფისა მოღებად თავით თვისით,
უკუეთუ არა ეგოს ვენაჲსა ზედა: ი. 15, 4; აღვებდეს საკუმლისა მას ნავთსა,
ფისსა, ნაძეძსა და ნასხლევისა: დან. 3, 46; შევიდის ბაგინად და აღავსნის
ბაგინი იგი ნასხლევი თა გინა თუ შეშითა: სახისმეტყ. 10, 16; და შექმნა
სახმ ჯუარისაჲ ნასხლევისა და მუნ დაადგრა და ილოცვიდა: მოქც. 52, 6.

ნ ა ძ ა რ ც უ ე ვ ი

ყოველი ერი მიექცა ნატყუენავსა და ნაძარცუევსა მტერ-
თასა: 2 მეფ. 23, 10.

ნ ა ჯ უ თ ე ვ ი

კაცსა არა ჰმძლავროს და ნაჯუთევი თანა-მდებსა მისცეს და ნატაცე-
ბი არა იტაცოს: ეზეკ. 18, 7; და უკუეთუ... ნატაცები იტაცა და ნაჯუთევი
არა უკუნსცა..., ესე ცხოვრებით არა ცხონდეს: ეზეკ. 18, 12; უკუეთუ... კაცსა არა
ჰმძლავრობდა და ნაჯუთევი არა იქუთა და ნატაცები არა იტაცა..., არა
მოკუდეს ესე ცოდვითა მამისა თვისისაჲთა, არამედ ცხოვრებით ცხონდეს: ეზეკ.
18, 16; და მოიქცეს ცოდვისაგან თვისისა და ქმნეს განკითხვაჲ და სიმართლმ და
ნაჯუთევი თანა-მდებისაჲ მისცეს და ნატაცები მიაგოს: ეზეკ. 33, 15; აწ

უკუეთუ კაცი ვერ შემძლებელ იყო კსნად, რამეთუ თანა-ნადებსა მას ქუეშე იყო
ნაჯუთევი: სინ. 42, 26.

რატომ ხდება ეს ასე? აქ ჩვენ საქმე უნდა გვექონდეს რეგრესულ დისიმილა-
ციასთან. ზემოთ მოყვანილი მაგალითების ერთ ნაწილს ფუძის მარცვალში
აქვს ა (მალ, მარხ, პარ, ძარცუ), სხვებს — ო (ზორ), უ (მუსრ, კუთ), ზოგჯერ
ფუძე უმარცვლოა (თქუ, სხლ). ავ, ამ სუფიქსების დართვისას პირველი წყების
მაგალითებს. სულ მცირე, სამსავე მარცვალში ა ექნებოდათ: ნა-მალ-ავ-, ნა-
მარხ-ავ-, ნა-პარ-ავ-, ნა-ძარცუ-ავ-, ხოლო თუ ფორმას წინ სათანადო ანიანი
ზმნისწინი დაემატებოდა, ახალ ფუძეში ოთხივე (ხუთივე) მარცვალი ანიანი იქნე-
ბოდა: და-ნა-მალ-ავ, და-ნა-მარხ-ავ-, გან-ნა-ძარცუ-ავ-, გარ-და-ნა-ძარცუ-ავ-
აი ანების ამგვარი თავმოყრის ასაცილებლად უკანასკნელი მათგანი განემსგავ-
რება პირველთ და ე-დ იქცევა (ნა-მალ-ევ-, ნამარხ-ევ-, ნა-პარ-ევ-, ნა-ძარცუ-ევ-).
არსებითად ამავე მიზეზის გამო ხდება დისიმილაცია ზემოთ აღნიშნულ სხვა
შემთხვევებშიც: აღ-ნა-თქუ-ემ-, ნა-სხლ-ევ-, ნა-ზორ-ევ-, ნა-მუსრ-ევ-, ნა-
პუთ-ევ-. რომელთაგან პირველ ორში არცა გვაქვს სხვა ხმოვანი, აქაც უდისი-
მილაციოდ ნაწარმოები ფუძის ყველა მარცვალში ა გვექნებოდა, სხვების ო და უ
ხმოვნები ვერ აკავებს ამ პროცესს, პირველსა (პირველ-მეორესა) და უკანასკნელ
მარცვლებში მაინც ანები აღმოჩნდებოდა. ამიტომ დისიმილაცია აქაც ხდება.

მაგრამ ძველ ქართულში ამ ტიპის მაგალითების გვერდით გვაქვს ნა პრე-
ფიქსით ნაწარმოები ავიანი და ავიანი მიმლეობანი, რომლებსაც დისიმილაცია
არ მოუღლით, ავ და ამ სუფიქსი ხელუხლებლად არის შენახული. ჯერ ვნახოთ ეს
მაგალითები:

ნ ა თ ე ს ა ვ ი

ეს სიტყვა ძველ ქართულში ძალიან გავრცელებულია, მას მრავალი მნიშვ-
ნელობა აქვს და თითქმის ყველგან გასუბსტანტივებულია, მისი მიმლეობური
შინაარსი უშუალოდ არ იგრძნობა. მაგრამ ამ გარემოებას ჩვენი მიზნებისათვის
არა აქვს მნიშვნელობა. ფორმით იგი სთესავს ზმნისაგან ნაწარმოები ჩვე-
ულებრივი მიმლეობა. არა გვეგონია, ამაზე საჭირო იყოს სიტყვის განგრძობა.
აქ ბევრიდან მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს მოვიყვანთ, იმათაც არა ყველა მნი-
შვნელობით.

ნათესავი ბოროტი და მემრუმს სასწაულსა ეძიებს: მ. 12, 39; 16, 4;
არა ეცეს ნათესავსა ამას სასწაული: მრ. 8, 12; დედუფალი იგი სამხრი-
საჲ აღდგეს საშჯელსა მას ნათესავისა ამის თანა: მ. 12, 42; (ყო) წყა-
ლობაჲ მისი ნათესავითი ნათესავად: ლ. 1, 50; ზ ნათესავო
ურწმუნო და გულარძნილო, ვიდრემდის თქუენ თანა ვიყო: მ. 17, 17 C; ამი-
ვრითგან მნატრიდენ მე ყოველნი ნათესავნი: ლ. 1, 48; მოგელოს თქუენ-
გან სასუფეველი ღმრთისაჲ და მიეცეს ნათესავთა: მ. 21, 43; მიეცნეთ
თქუენ მამა-დედათაგან და ძმათა და მეგობართა და ნათესავთაგან: ლ. 21,
16; შეკრიბეს მის ზედა ნათესავები იგი ყოველი: მ. 27, 27 DE; ვის ვამს-
ნავსნე კაცნი ესე ამის ნათესავისანი: ლ. 7, 31.

23, 18 ბ (...ნ ა გ ე ვ თ ა შინა: იქვე BCDE); მოაღებინა ნ ა გ ე ვ თ ა გ ა ნ სკო-
რე და მყარალი ძუალები მძორისაჲ: ბაღ. 33, 7 ბ.

შდრ. ამას: გ არ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს წავ. 53, 25 BC; გ არ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს ა
სწავ. 58, 23 B; გ არ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს ა გ ა ნ: იქვე C.

ნ ა-გ ე ვ-ში ევ, რასაკვირველია, თემის ნიშნისეული არ არის. ის ძირის
კუთვნილებაა: ნა-გ ა ვ- — ნა-გ ე ვ. მიმღეობა ნაწარმოებია ზოგი ი თემის ნიშ-
ნიანი ზმნების კვალობაზე.

ჩვეულებრივ მიმღეობები, მათ შორის ნა პრეფიქსიანი მიმღეობაც, პირველი
სერიის ფუძეს ეყრდნობა: ნა-ქებ-ი, ნა-შობ-ი, ნა-ყოფ-ი, ნა-ცემ-ი, ნა-ლესავ-ი,
აღ-ნა-თქუემ-ი, (—აღ-ნა-თქუამ-ი) და სხვა.

მაგრამ სხვანაირად იქცევა ისეთი ი თემის ნიშნიანი ზმნები, რომელთაც ფუ-
ძე ეკუთმებათ I სერიაში, ხოლო II სერიაში გაშლილი ფუძით გვევლინება
(ვ-ზრდ-ი — ვ-ზარდე). ასეთი ზმნების მიმღეობები II სერიის (გაშლილ) ფუძეს
იყენებენ (ნა-ზარდ-ი და არა ნა-ზრდ-ი), მაგალითად:

ვ-ზრდ-ი	— ვ-ზარდ-ე	— ნა-ზარდ-ი	და არა ნა-ზრ-დი
ვ-თლ-ი	— ვ-თალ-ე	— ნა-თალ-ი	„ „ ნა-თლ-ი
ვ-ცდ-ი	— ვ-ცად-ე	— ნა-ცად-ი	„ „ ნა-ცდ-ი
ვ-ჰ-ქსნ-ი	— ვ-ჰ-ქსენ	— ნა-ქსენ-ი	„ „ ნა-ქსნ-ი
ვ-რყუნ-ი	— ვ-რყუნენ	— ნა-რყუნენ-ი	„ „ ნა-რყუნ-ი
ვ-ჯრწნ-ი	— ვ-ჯრწნენ	— ნა-ჯრწნენ-ი	„ „ ნა-ჯრწნ-ი

ასეთივეა აგრეთვე ვ-ცრ-ი — ნა-ცარ-ი, ვ-ჰრ-ი — ნა-ჰარ-ი, ვ-ჰ-ფხურ-ი —
აღმო-ნა-ფხურ-ი (//აღმო-ნა-ფხურ-ი), ვ-სკუნ-ი — ნა-სკუნენ-ი, ვ-ამყნ-ი —
ნა-მყენ-ი... ვ-ი-კდ-ი—გარდა-ნა-კად-ი, მო-ვ-ჰ-გურ-ი—მო-ნა-გურ-ი, ვ-გლ-ი—
გან-ნა-გალ-ი, ვ-სჯ-ი — და-ნა-საჯ-ი, ვ-ხრ-ი — გარდა-ნა-ხარ-ი, ვ-თხრ-ი —
აღმო-ნა-თხარ-ი, ვ-ყრ-ი — გარდა-ნა-ყარ-ი და სხვა.

ამ წესს მისდევს აგრეთვე დ ა გ ვ ა. გან გ ვ ა-ც: ვ-გვი, ჰ-გვი, გვი-ს, გან-
-ვ-გავ-ე, გან-ჰ-გავ-ე, გან-გავ-ა. მიმღეობა იქნება არა ნა-გვ-ი, არამედ ნა-
-გავ-ი, რომელშიც, როგორც აღვნიშნეთ, ავ გ-სთან ერთად ძირეული მასალაა.
მაგრამ ფონეტიკისათვის ამას არა აქვს მნიშვნელობა. რაკი II სერიაში ფუძის
ბოლოს ავ აღმოჩნდა; მიმღეობაში მან ავიანი ზმნების ბედი გაიზიარა და დისი-
მილაციის კანონს დაემორჩილა: ნა-გავ-ი—ნ ა-გ ე ვ-ი. ძველ ქართულში, რო-
გორც ვნახეთ, სწორედ ამნაირი (დისიმილაციიანი) ფორმები გვაქვს¹.

რა გვეთქმის იმ შემთხვევების შესახებ, როცა ეს წესი დარღვეულია და მო-
სალოდნელ ევ, ემ ელემენტთა ნაცვლად ისევ ავ და ამ გვაქვს? ჯერ-ერთი, უნდა
ვთქვათ, რომ ამნაირი (აღრევის) შემთხვევები ერთობ მცირეა. აი ყველა მაგა-
ლითი, რომლებიც ჩვენ შეგვხვდა: ნ ა თ ქ უ ა მ ი კ ი მ. I, 47, 22; დ ა ნ ა თ რ-
გ უ ნ ა ვ ს ა (ნ ა თ რ გ უ ნ ა ვ ს ა ო შ კ.) ეზუკ. 34, 19; გ ა რ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს ა-
გ ა ნ (გ ა რ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს ა B) სწავ. 58, 23 C; გ ა რ დ ა ნ ა გ ა ვ ი ს წავ. 53,
25 BC; ნ ა ზ ო რ ა ვ ი ს ა თარგმ. გამოცხ. 2, 14 C; 2, 20 C. ესაა და ეს. ასეთი

¹ კანტიკუნტად ასე ემართება ფუძის კუთვნილ სხვა ელემენტებსაც. მაგალითად, ზოგჯერ
გვაქვს და-ნა-ყერ-ი (არამედ და-ნა-ყერი ოდენ მოწყვდა: 1 მეფ. 15, 9), ჩვეულებრივია,
რა თქმა უნდა, და-ნა-ყარ-ი.

მცირე რაოდენობის ვადახრები შეიძლება ყოველგვარ წესს აღმოაჩინდეს. დასა-
შვებია. აქ ჩვენ უნებლოე ლაფსუსთან გვექონდეს საქმე. მესამე: არ არის გამორი-
ცხული, რომ ამ მაგალითთაგან ზოგი ბექდვის შეცდომა იყოს და თვით ხელნაწერ-
ში სწორად იკითხებოდეს. მეოთხე: გ ა რ დ ა ნ ა გ ა ვ-ის ორი მაგალითი „მამათა
სწავლანიდან“ დამოწმებული გვაქვს ილია ბანძელის (ფანცულაიას) მიერ ათო-
ნის ხელნაწერიდან გადმოღებული პირის მიხედვით (გამოცემაში B ლიტერთაა
აღნიშნული) და ჩვენი მიზნისათვის მთლად სანდო არ არის. არც ერთ ამ ჩვენს
შენიშვნას ყურადღება რომ არ მივაქციოთ და დავუშვათ, რომ აღნუსხული დარ-
ღვევები ყველგან თვით ხელნაწერთაგან მომდინარეობს, ისინი ზემოთ დადგე-
ნილ წესს მაინც ვერ შეარყევენ, ისე უმნიშვნელოა რაოდენობით და ძალზე
მცირეა სწორ ფორმებთან შეფარდებით. თითო-ორი გამონაკლისი და გადა-
ხვევა, ვიმეორებ, ყოველგვარ წესს აქვს. თუ მოვიგონებთ, რომ ახალ ქართულში
ჯველა შემთხვევაში სწორედ ასეთი, უდისიმილაციო ფორმებია ერთადერთი
ნორმა, ძველი ქართულის აღნიშნული დარღვევები შეიძლება გარდამავალ სა-
ფეხურად ჩავთვალოთ: ჩანს, ჯერ კიდევ ძველ ქართულში ჩასახულა უდისიმი-
ლაციო ფორმებისადმი სწრაფვა, რაც აწინდელ სალიტერატურო ენაში მკვიდრ
ნორმად იქცა.

აქ შეიძლება ახლა ასეთი საკითხი დავსვათ: თუ ჩვენი ახსნა სწორია, მაშინ
რატომ არ იჩენს ასეთსავე თვისებას მიმღეობის ნა პრეფიქსი? რატომ არა გვაქვს
სა-მალ-ე-ი, სა-მარხ-ე-ი, შე-სა-მუსრ-ე-ი, სა-თქუ-ე-ი და სხვა? ჩვენ ზე-
მოთ მსჯელობა გვექონდა ნა პრეფიქსით ნაწარმოები მიმღეობის წარმოების თა-
ვისებურებაზე და, გვეგონია, საკმაოდ დავასაბუთეთ ამ თავისებურების გამო-
წვევი მიზეზები. ძველი ქართული ენის მონაცემებმა სასეებით დაუჭირა მხარი
აღნიშნულ მოსაზრებას. სხვანაირად რომ ვთქვათ, დადგენილი წესის მიხედვით
ნათლად აიხსნა ძველი ქართული ნა პრეფიქსიანი მიმღეობის თავისებურებანი.

მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ეგვე თვისებურებანი უნდა ახასია-
თებდეს აგრეთვე ნა პრეფიქსიანი მიმღეობებსაც. ამისთვის არ კმარა, რომ ორი-
ვე მაწარმოებელი პრეფიქსია (ნა, სა) და ორივე მიმღეობებს აწარმოებს, პირ-
ველი წარსული დროისას, მეორე — მომავლისას. ეს პრეფიქსები დიდად დაცი-
ლებული უნდა იყვნენ ერთმანეთისაგან დროში და სივრცეში. კერძოდ, ნა პრე-
ფიქსი დროში დიდად უნდა უსწრებდეს წინ სა პრეფიქსს; ის დიალექტურადაც
სხვა წრისა უნდა იყოს, ვიდრე სა. ნა, შეიძლება დავუშვათ, დიალექტთა იმ
ჯგუფს ეკუთვნის, რომლის წიაღიდანაც შემოვიდა ძველ ქართულ სალიტერატუ-
რო ენაში ფონეტიკური კანონებით (განსაკუთრებით, მახვილით) ძალზე სახე-
ცვლილი ფორმები, როგორცაა, მაგალითად, ძლით (ძალით), ფრკით (ფეხით),
უდბისა, მკრდადმდე (მკერდამდე), მოყუსითურთ (მოყვასითურთ) და სხვა. სა
არ ეკუთვნოდა ამ ჯგუფს, სა დიალექტთა იმ წრეში იყო, საიდანაც ძველ ქარ-
თულში შემოვიდა შედარებით სახეუცვლელი ფორმები: მტერისა, საფუძველი-
სა, ძუალისა, ჯუარისა, უდებისა, სადიღებულად და სხვა. ძველი ქართული ენის
მორფოლოგიურ შენობაში განასხვავებენ ნ ფენას და ს ფენას, რომელთაგან
პირველს უფრო ძველად მიიჩნევენ, მეორეს — შედარებით ახლად (ა. შანიძე,
ვ. თოფურია, ა. ჩიქობავა). ამიტომ არაა აუცილებელი, რომ რა ფონეტიკური
აღვისებებიც, ვთქვათ, ნა პრეფიქსს ახასიათებს, უეჭველად იგივე ახასიათებდეს
სა პრეფიქსსაც.

გარდა ამისა, ნა, როგორც მიმღეობის მაწარმოებელი პრეფიქსი, ერთადერთია, მას არა ჰყავს სხვა წყვილის ცალი სუფიქსი, შემწე და დამხმარე, საპრეფიქსს კი მოეპოვება სათანადო სუფიქსები. მაგალითად: სა-წერ-ი და სა-წერ-ელ-ი, სა-ფლავ-ი და სა-ფლავ-ელ-ი, სა-ქებ-ი და სა-ქებ-ელ-ი. მეორე მხრივ, სა—ო და სა—ე აფიქსებით ნაწარმოები (ე. წ. დანიშნულების) სახელები, როგორიცაა: სა-მარხ(ვ)-ო, სა-მოთხ-ე და სხვა. ერთი სიტყვით, ჩვენ გვინდა ვთქვათ, რომ რა თავისებურებაც აქვს ნა პრეფიქსს, არაა აუცილებელი, რომ იგივე თავისებურება ჰქონდეს აგრეთვე სა პრეფიქსსაც.

დასასრულ, ერთგვარი სავარაუდო მოსაზრების სახით დავსვამ კითხვას: ხომ არ არის ნა—ავ და ნა—ევ ელემენტები, როგორც ნა პრეფიქსიანი მიმღეობების ყველაზე მეტად გავრცელებული ჯგუფის მაწარმოებლები, ანალოგიით გადატანილი სახელებზე (ნამგლევი, ნამკეცავი...)? შინაარსით ისინი შორი-შორს არა დგანან. მართალია, ნა—ავ, ნა—ევ აფიქსებით ნაწარმოებ სახელებს შეიძლება ზოგჯერ წინა ვითარების სახელების მნიშვნელობა ჰქონდეთ, მაგრამ, ჯერ ერთი, ასეთ შინაარსს, არსებითად რომ ვთქვათ, ნა პრეფიქსიანი მიმღეობებიც შეიცავენ (ფეხმონატეხი ისაა, ვისაც ფეხი მოტეხილი ჰქონდა წინათ, მაგრამ ახლა აღარა აქვს მოტეხილი), მეორე მხრივ, თუ მეტისმეტი სითამამე არ იქნება, ისიც შეიძლება დავუშვათ, რომ თვით წინა ვითარების სახელების ერთ-ერთი გავრცელებული მაწარმოებელი ნა—ევ (ნა-ქალაქ-ევ-ი) სწორედ ზემოთ განხილული მიმღეობებისაგან (ნა-მალ-ევ-ი) მომდინარეობს. ძველად, როგორც ვნახეთ, ავიანი (და ამიანი) ზმნების მიმღეობებს ორნაირი ყალიბი ჰქონდათ: ნა—ავ და ნა—ევ (ნა-ლეს-ავ-ი და ნა-მალ-ევ-ი). ზუსტად ეს ყალიბები აქვს გამოყენებული სახელებსაც: ნა-მკეც-ავ-ი და ნა-მგლ-ევ-ი. მაგრამ ეს ცოტაა: აქაც სხვადასხვა ყალიბის განაწილება ზუსტად იმ წესს მისდევს, რომელიც მიმღეობებში დავადგინეთ, ე. ი. თუ საწარმოებელ ფუძეში ე ხმოვანი გვაქვს, სუფიქსად დარჩება ავ, თუ სხვა ხმოვანია (ან ხმოვანი ამოღებულია და წარმოების შემდეგ აღარ გვაქვს),—ევ (ნა-მკეც-ავ-ი, ნა-კერპ-ავ-ი, მაგრამ: ნა-ლუარ-ევ-ი, ნა-მგლ-ევ-ი). ამგვარად, ძველ ქართულში მიმღეობები და სახელები წარმოების მიხედვით ერთადაა მოქცეული, ერთნაირად იწარმოება; მათი შინაარსიც ერთმანეთთან ახლოა.

ახალ ქართულში შინაარსეულ დაცილებას ფორმალური დაშორებაც მოჰყვა: მიმღეობებს (ორივე ტიპისას) მხოლოდ ავ სუფიქსი შერჩათ (ნა-მალ-ავ-ი, ნა-პარ-ავ-ი), ხოლო სახელებს (აგრეთვე ორივე ტიპისას) — ევ (ნა-ლვარ-ევ-ი, ნა-მხეც-ევ-ი). მაგრამ დავუბრუნდეთ სახელთა მაგალითებს.

ქვემოთ მათ წარმოვადგენთ იმავე რიგით, რომლითაც დალაგებული გვქონდა მიმღეობანი. ცალკე ჯგუფს აქაც ანბანის რიგის მიხედვით მოვიყვანთ.

A. ნა—ევ

ნ ა-ბ ა კ-ე ვ-ი

წარემართა იგი მთად და პოვა ნაბაკევი ოკერი, მრავლით ყამით საგსმ ქუეწარმავალითა: უდაბნ. 25 ra; მაშინ პირველად ნაბაკევისა მისგან ეჩუენა, რომელნი მისრულ იყვნეს მისა. ცხ. ანტონ. 26, 21.

ნ ა-ბ ი ჭ-ე ვ-ი

ძალღნიცა ჭამედ ნაბიჭევისაგან, რომელ გარდამოცვინ ტაბლისაგან უფალთა მათთადას: მ. 15, 27; გული ეტყოდა განძლებად ნაბიჭევისა მისგან (ნაბიჭევისაგან D) გარდამოცვინებულისა ტაბლისაგან მისმდიდრისა: ლ. 16, 21 E; გული-უთქუამნ და სწადინ მას განძლებად ნაბიჭევისაგან...: ბოლნ. 68, 22; რაათა ვიზარდებოდი მე ნაბიჭევისა მისგან ტაბლათა თქუენთადას: ისტ. ქრ. II, 6, 31.

ზოგან ევ სუფიქსი აღარ გვხვდება და იმავე მნიშვნელობით (ნამცეცები, პურის ნამცეცები) მხოლოდ ნა პრეფიქსიანი ფორმა იხმარება (ნა-ბიჭ-ი): არცა ნატეხი პურისაჲ მიილო, არამედ ნაბიჭი ტაბლისაგან და ნარცხი ქოთნისაჲ: კიმ. I, 206, 7; ძალღნიცა ჭამედ ნაბიჭსა: მ. 15, 27 C; ძალღნიცა ტაბლასა ქუეშე ჭამედ ნაბიჭსა ყრმათასა: მრ. 7, 28 C.

ნ ა-მ გ ლ-ე ვ-ი

ცხოვარი იგი ქრისტესი ნამგლევი იქმნა, რამეთუ მწყემსსა მას კეთილსა განეშორა: აბო (ისტ. ქრ. I) 200, 25; სინ. 121, 7; უდაბნ. 12 vb.

ნ ა-მ უ შ ა კ-ე ვ-ი

ნამუშაკევი თვის წმიდასა ღმრთის-მშობელსა შეჰვედრა: აღწ. 166, 11; ნამუშაკევი ჩანს, მუშაკი — მტუჭრ და ნაცარ-ტოტაჲ: Опис. 196, 19; ისწრაფე, ძმაო, და წარვედ აღგილთა ნამუშაკევეთა შენთა: ზარზმ. 169, 36; დამწიფდა ტევანი მათისა მის მოძღურებისა ნამუშაკევეთაჲ: ზარზმ. 150, 14.

ნ ა-ლ უ ა რ-ე ვ-ი

ნა-ლ უ არ-ე ვ-ი კაცმა შეიძლება ორგვარად გაიგოს: ა) როგორც ლ უ არ სახელისაგან ნაწარმოები ახალი სახელი, როგორც ნა-ბაკ-ევ-ი, ნა-მგლ-ევ-ი და სხვა და ბ) როგორც ზმნის მიმღეობური ფორმა, ვთქვათ, ისეთი, როგორიცაა ნა-მარხ-ევ-ი. საქმე ისაა, რომ ძველ ქართულში ღ ვ რ ა ზმნა (ე-ღვრ-ი, ღვრ-ი, ღვრ-ი-ს...) ავ თემის ნიშნით იხმარება, მაგალითად: ნუ, ძმაო ჩემო, ნუ წარსწყმედ და ნუცა ცუდად დაჰლ უ არ ა ვ შრომათა შენთა სიყრ-მით შენითგანთა: ლიმ. 47, 20; არა ცუდად რას და ვ ღ უ არ ა ვ თ სიტყუათა ამათ: სინ. 218, 20. ნა ღ უ არ ე ვ-ის შინაარსი, ასე თუ ისე, ორივენიერ გავებას იგუებს, მაგრამ მაინც გვგონია, რომ ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებში ნა ღ უ ა-რ ე ვ ი უფრო ღ უ არ სახელისაგან უნდა იყოს წარმომდგარი, იგი არსებით სახელად გვევლინება და უმეტეს შემთხვევაში აღნიშნავს „ღვარს“, „ნიადღვარს“, „ხევს“, „ხეობას“ (поток, овраг, ущелье: ფს. 109, 7; 125, 4 და სხვ.). ჩვენც ამიტომ აქ შემოვიტანეთ და არა მიმღეობებში. ასე გავიგებთ თუ ისე, ჩვენი მიზნებისათვის ორივე გავება გამოდგება. მაგალითები:

ცოდვად თუალთა მათთაჲ განმრავლდეს, ვითარცა ნა ღ უ არ ე ვ ი: აპოკრ. 10, 35; მოაქციე, უფალო, ტყუჭ ჩუენი, ვითარცა ნა ღ უ არ ე ვ ი ბღუარი-

5. მებათეზისი

მებათეზისი ანუ სიტყვაში ბგერის გადაადგილება ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული მოვლენაა ქართულში, ძველსა და ახალში. ქართველური ენებიდან იგი ძალზე დამახასიათებელია აგრეთვე მეგრულისათვის. შდრ.

ქართ. დრო	და მეგრ. დრო
„ ერბო	„ „ ებრო
„ ორბი	„ „ ობრი
„ ოქრო	„ „ ორქო
„ პეტრე	„ „ პერტე
„ პირველი	„ „ პრიველი
„ ფიქრი	„ „ ფირქი
„ შრიალი	„ „ რშიალი
„ ცრუ	„ „ რცუ
„ წარბი	„ „ წაბრი
„ წიგნი	„ „ წინგი
„ ჭრელი	„ „ რჭელი
„ ხშირი	„ „ ხშირი ¹

არჩვენ მებათეზისის სხვადასხვა სახეებს. არის მარტივი მებათეზისი, როცა სიტყვაში ადგილს იცვლის მხოლოდ ერთი ბგერა, სხვა ყველა ბგერა თავის ადგილზეა, მაგალითად: რკმალი (←კრმალი), სირღმე (←სიღრმე), ქრმისა (←ქმრისა), პიტიაშხი (←პიტიახში).

გვაქვს საურთიერთო მებათეზისი, როცა სიტყვაში ადგილს უნაცვლებს ერთმანეთს ორი, მანძილით დაშორებული (არა მეზობელი) ბგერა, მაგალითად: ცარიელი (←ცალიერი), ძრიელი (←ძლიერი), როსკიპი (←როსპიკი), მწლაფრ (←მწრაფლ), ძლენოვანი (←ძნელოვანი).

ადგილის მიხედვით განასხვავებენ კონტაქტურ მებათეზისს დისტანციურისაგან. პირველი (კონტაქტური) მაშინ გვაქვს, როცა გადასმულ ბგერათა უშუალო მეზობლობა არ ირღვევა. ასეთია მარტივი მებათეზისის დიდი უმეტესობა (სირღმე, რკმალი...). მეორე მაშინ გვხვდება, როცა ირღვევა გადასმული ბგერის უშუალო მეზობლობა პირვანდელ მეზობელ ბგერასთან, მაგალითად: ქიშუაჰ (←ქუიშაჰ), დაივლტნეს (←დაილტვნეს), განიძუარცა (←განიძარცუა). დისტანციურია აგრეთვე საურთიერთო მებათეზისიც².

¹ И. Кипшидзе, Грамматика мингрельского (иверского) языка, 1914 (ლექსიკონი); ს. ჟღენტო, ქანურ-მეგრულის ფონეტიკა, 1953, გვ. 157—159.

² გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, გვ. 204—205; მისივე: ზოგადი ფონეტიკის შესავალი, 1956, გვ. 177—178; მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 125—130.

მარტივი მებათეზისი, როგორც აღვნიშნეთ, უმეტეს შემთხვევაში კონტაქტურია, ზოგჯერ შეიძლება იყოს აგრეთვე დისტანციურიც (ნავხე), საურთიერთო მებათეზისი კი მუდამ დისტანციურია.

მებათეზისი მოსდის უმეტესად სონორ თანხმოვნებს (რ, ლ, ნ, მ), აგრეთვე ვ-ს, რომელიც სონორობით ახლოსა დგას რ, ლ, ნ, მ-სთან. უფრო ნაკლებად იგი ჩქამიერ თანხმოვნებსაც ახასიათებს (პიტიახში→პიტიაშხი, ნაშხირი→ნახშირი)¹. ქართულში, ძველსა და ახალში, უფრო ხშირია რეგრესული მებათეზისი, როცა ბგერა იცვლის ადგილს მეტწილად სიტყვის თავისაკენ: ღრმა→რღმა, ზურგი→ზრუგი, მანგალი→ნამგალი, ქმრის→ქრმის, ძმრის→ძრმის, ჩულქი→ჩლუქი². ჩვენ ქვემოთ ვუჩვენებთ ძველი ქართულის მებათეზისის ტიპობრივ ნიმუშებს.

1. მარტივი მებათეზისი

როგორც ნათქვამი იყო, მარტივი მებათეზისი შეიძლება იყოს კონტაქტურიც და დისტანციურიც. ჩვენც მაგალითებს ამ რიგით მოვიყვანთ.

A. კონტაქტური

რ

ათრვამეტო (←ათვრამეტო) ათურამეტო

ათურამეტო წელი არს: ლ. 13, 16 C; სამას ათურამეტთა ეპისკოპოსთა: მრავ. 292, 8 B; ფსალმუნსა ამას ას და მეათურამეტესა: აბო (ავ. ძეგ.) 70, 5 X; წელსა მეათურამეტესა: ისტ. ქრ. I, 290, 4. ათრვამეტო, მეათრვამეტე და მსგავსი ფორმები ჩვეულებრივია ძველ ქართულში, ამიტომ სათანადო მოწმობანი აქ აღარ მოგვყავს.

ამრენაკო (←არმენაკო)

მან იყიდა ამრენაკო: მრ. 15, 46; შეპგრაგნა იგი ამრენაკსა წმიდასა: მ. 27, 59; ჰყუარობენ დამარხვად და წარგრაგნად ამრენაკსა: უდაბნ. 35 r; ბრიტ. ხელნ. 52 r; შემოსა იგი ამრენაკითა მით: მრ. 15, 46. მაგრამ: არმენაკსა წმიდასა... წარგრაგნა იგი: საქ. წიგ. II, 45, 20; მოიხუნეს სამნი არმენაკნი სინდისანი წარგრაგნილნი: ცხ. აღამ. 132, 23; განმარტენიო არმენაკნი ეგე: იქვე, 132, 25; მოიხუნენით სხუანიცა არმენაკნი: იქვე, 132, 28.

ატროშანი (←არტოშანი)

აღიარა ატროშანი და შეერთო იგი უღმრთოთა: შუშ. (ავ. ძეგ.) 12, 26. მაგრამ: ...არტოშანი A (შდრ. ფაჰლაური ātur = ცეცხლი, სომხ. *ատրուշან*).

¹ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, გვ. 204.
² იქვე, გვ. 206.

ბორზო—ბზრო

ნეტარი ევსტათი და... ბორზო... მტკიცედ დგეს: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 33. 18.
მაგრამ: ...ბზრო... იქვე F.

განსხირპ—განსხრიპ

რამთა... განუსხირპნენ ფერკნი მათნი ძლიერად: გურია. 112. 24.
მაგრამ: ...გამოსხრიპნენ: იქვე B. საბას თავის ლექსიკონში ამოსავალი
სხირპ ფუძე აქვს შეტანილი (სხირპვა, განსხირპვა, დასხირპვა, მსხირპანე).
ძველ ტექსტებში ჩვეულებრივია სხირპ ფუძიანი ფორმები, მაგალითად
განსხირპეს ჯუარსა მას ზედა: სწავ. 180. 24; მათ ასონი მისნი ძელსა ზედა
განსხირპნეს: სწავ. 71, 1; კაცნი ესე საწყალობელნი ...განსხირპე-
ნი თ: კიმ. II, 33 33.

დადგრომა—დადგრომა

დადგრომა ზმნის ფუძეში, როგორც ცნობილია, შედის დეგ ზმნა
(ძირი) და ერ სუფიქსი: *და-დეგ-ერ-ომ-ა—დადგრომა. პირიანი ფორმები, მაგა-
ლითად, წყვეტილისათვის, იქნება: და-ვ-ა-დგერ, და-ა-დგერ, და-ა-დგერ-ა. რო-
გორც ვხედავთ, ზმნის მარტივი ფუძის თანხმოვანთა რიგი ასეთია: დგრ. მაგ-
რამ ძველ ქართულში ხშირია შემთხვევები, როცა ეს რიგი ირღვევა, ადგილი
აქვს ბგერათა გადასმას, რ გადმოდის წინ, ადგილს იჭერს დ-სა და გ-ს შორის
და ვლუბულობთ დრგ კომპლექსს. დავძენთ ბოლოს, რომ რ-ს გადმოსმა ხდება
უმთავრესად შეკუმშულ ფუძეებში (დრგ, დრგ-ომა)¹. მაგალითები: და-
ადრგები სწავ. 31, 15 C; დაადრგების სწავ. 65, 5 C; 157, 4 C; ბალ.
84, 36 J; ადრგების სწავ. 184, 19 A; დაადრგებიან სწავ. 16, 31 C;
157, 3 C; დაადრგებოდის სწავ. 289, 2 C; დავადრგეთ სწავ. 250,
12 AC; დაადრგე სწავ. 158, 30 C; დაადრგეს სწავ. 82, 31 C; და-
ვადრგეთ სწავ. 152, 23 AC; დადრგომაჲ სწავ. 188, 26 C; დადრ-
გომისა სწავ. 83, 3 C; დადრგომად ლ. 19, 7 C; დადრგომილ
სწავ. 64, 18 C; დაუდრგომელი სწავ. 193, 18 C და სხვა. ამოსავალი
ფორმების დამოწმებას აღარ ვთვლით საჭიროდ, იმდენად ბევრი და გავრცელე-
ბულია ძველ ქართულ ენაში (დაადგრები, დაადგრების, დაადგრებიან, დაადგრე-
ბოდის, დავადგრე, დაადგრე, დაადგრეს, დავადგრეთ, დადგრომაჲ, დადგრომი-
ლი, დაუდგრომელი...).

ვიპარქოზი—ვიპრაქოზი

ვითარცა ესმნეს ვიპრაქოზსა სიტყუანი ესე: კიმ. II, 83, 33. გამო-
ცემაში გასწორებულია მართებული ვიპარქოზი-ით. შდრ. ბერძნ. *ὑπαρχος*².

¹ იშვიათად გადასმა ურედუქციო ფორმებშიც გვაქვს (დადერგ და სხვა). იხ. ამის შე-
სახებ ზ. სარჯველაძე, მეტათეზისი XI—XII საუკუნეთა ქართულ წერილობით ძეგ-
ლებში: გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. XI, 1967.
² მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 126.

თვატირ—თვატრი

წარეც... პერლამოს და თვატრის: გამოცხ. 1, 11 A; თარგმ. გამოცხ.
1, 11 AB: ანგელოზსა თვატრისა ეკლესიისასა: გამოცხ. 2, 18; თარგმ.
გამოცხ. 2, 18 AB: რომელნი ხართ თვატრის შინა: თარგმ. გამოცხ. 2, 24 B.
გამოცხ. 2, 18 AB: რომელნი ხართ თვატრის შინა: გა-
მაგრამ აქვეა ამოსავალი ფორმებიც: რომელნი ხართ თვატირს შინა: გა-
მოცხ. 2, 24 A: წარეც პერლამს და თუატირს: თარგმ. გამოცხ. 1, 11 C;
ანგელოზსა თუატირისა ეკლესიისასა: თარგმ. გამოცხ. 2, 18 C; რომელნი
ხართ თვატირს A (თუატირს C) შინა: თარგმ. გამოცხ. 2, 24. შდრ. ბერძნ.
θω: *εἰς Θιατρου*.

მარზაპანი—მაზრაპანი

პრქუა მას მაზრაპანმან მან: აბ. ნეკრ. (აგ. ძეგ.) 244, 31 L: წინაშე
მაზრაპანისა: იქვე, 244, 29 L. ამოსავალი (უმეტათეზისო) ფორმაა მარ-
ზაპანი, რომელიც ამ სახით ბევრგან გვხვდება, მაგალითად: მარზაპა-
ნი: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 33, 33; მარზაპანმან: იქვე, 33, 21; 34, 8; 44, 4;
მარზაპანსა: იქვე, 32, 9, 23, 27; 34, 3; მარზაპანისა: იქვე, 33, 33;
34, 22; მარზაპანად: იქვე, 34, 21; ბრძანებაჲ მარზაპანისაჲ: იქვე,
33, 25.

კრმალი—რკმალი

არა ცუდად რკმალ აბს: რომ. 13, 4 ლავ; რკმლები კდილები:
სინ. მრ. 275, 7¹. ძველ ქართულში ჩვეულებრივია რ-გადაუსმელი ფორმები:
კრმალი: ისტ. ქრ. II, 91, 21; ხანძთ. (აგ. ძეგ.) 272, 28; მექრმლმ: მრ.
8, 27; უძე. რედ. 65, 27; კრმლოსანი: ისტ. ქრ. II, 91, 7.

სიღრმე—სირღმე

სიღრმესა კილ-ეძ. 133 v, 11; 229 v, 8; სირღმეთაგან იქვე,
229, 3. ასეთი მეტათეზისი არ არის ხშირი, ჩვეულებრივია გადაუსმელი ფორ-
მები, მაგალითად: სიღრმე: იობ 26, 14; აბო (ისტ. ქრ.) 197, 10; სიღრ-
მე მან სახისმეტყ. 15, 30; სიღრმესა აბო 193, 14; თუალთ. 42, 26;
სიღრმისა სინ. 140, 4; სიღრმი თა ფს. 63, 7; სიღრმედ: ესაია
7, 11; სიღრმენი იობ 28, 11; დან. 2, 22; სიღრმეთა აბო 193, 10;
202, 4.

ფარსახ—ფრასახ

ვითარ ვლო მრავალ ფარსახ: კიმ. I, 204, 2. მაგრამ: ეშორა ადგილისა
მისგან ას და ოც ფრასახ ოდენ: ისტ. ქრ. II, 88, 21 (მომდინარეობს სპარს.
ჭარსანგ-ისაგან).

¹ ა. შანიძე, სინური მრავალთავი 864 წლისა, გვ. 311.

ვ გადასმულია ვალ ზმნის ძველი ქართულის საწყისში: ს-ლ ვ-ა (ახალი ქართულის ს-ვ ლ-ა ისტორიულად უფრო ძველია და უფრო სწორი): ს ლ ვ ა მ რ. 12, 38; ს ლ ვ ა ს ა მ ა ს ნ ა ე ი ს ა ს ა: მ რ. 6, 48; მ ა შ უ რ ა ლ ი გ ზ ი ს ა ს ლ ვ ი ს ა მ ის გ ა ნ: ი. 4, 6; მ ო ვ ი ლ ა... ს ლ ვ ი თ ზ ლ უ ა ს ა ზ ე დ ა: მ. 14, 25; ი წ ყ ე ს გ ზ ა ს ა ს ლ ვ ა დ: მ რ. 2, 23. მ ა ს შ ე მ დ ე გ, რ ა ც ვ-მ თ ა ვ ი ს ი ა დ გ ი ლ ი დ ა ტ ო ვ ა და ს-ს შ ე მ-დ ე გ დ ა მ კ ვ ი დ რ დ ა (რ ა ც მ ა ლ ვ ა, დ ა ფ ა რ ვ ა, დ ა კ ლ ვ ა, დ ა კ რ ვ ა, დ ა ფ ლ ვ ა, დ ა კ შ ვ ა და მ ს გ ა ვ ს ი ფ ო რ მ ე ბ ი ს ა ნ ა ლ ო გ ი ი თ უ ნ დ ა მ ო მ ხ დ ა რ ი ყ ო ¹). ი გ ი ხ შ ი რ ა დ უ მ ა რ ც ვ ლ ო უ-ს ს ა ხ ი თ გ ვ ე ვ ლ ი ნ ე ბ ა: შ ე ს უ ლ ა მ რ. 10, 23 C (=შესლვა); მ ო ს უ ლ ა დ ა რ ს: მ რ. 9, 11 C (=მოსლვად); შ ე ს უ ლ ა დ მ რ. 10, 25 C; ს ი ნ. 77, 33; მ ო ს უ ლ ა მ ს ი ნ. 33, 14; მ ო ს უ ლ ი ს ა მ ი ქ ვ ე, 40, 24; გ ა მ ო ს უ ლ ა ს ა ი ქ ვ ე, 131, 8; შ ე ს უ ლ ა ს ა ი ქ ვ ე, 132, 3².

ისეთი ტიპის ავიან ზმნებს, როგორცაა დ ა კ ლ ვ ა, დ ა კ რ ვ ა, დ ა ფ ლ ვ ა და ს ზ ე ა, რომელთაც დღეს ვინი გადასმული აქვთ (დაკვლა, დაკრა, დაფლა). იველ ქართულში ვ თავის კანონიერ ადგილზე ჰქონდა და არ გადაესმებოდა:

უნდა მოკლვა მისი: მ რ. 6, 19; ჰეროდე გეძიებს შენ მოკლვად: ლ. 13, 31; ვითარცა არს ჩუეულებამ ჰურიათამ და ფლვასა: ი. 19, 40; მიბრძანე... და ფლვად მამისა ჩემისა: მ. 8, 21; ლ. 9, 59; ვერცა ჯაჭვთა ვერ-ღარავინ უძლის შეკრვად მისა: მ რ. 5, 3 C. მაგრამ ძველ ქართულში ძალ-ზე იშვიათად გვხვდება უკვე ვინის გადასმა. ამ შემთხვევაშიც (როგორც შესუ-ლა ფუძეში) ვინი უმარცვლო უ-დ არის გადაქცეული: პრქუა მკულელსა მას: ქრისტეფ. 199, 3 B (A-ს ეს ადგილი არ მოეპოვება).

ვ გადასმულია აგრეთვე ცნობილ თავ-ყანის-ცემამა—თავყანის-ცე-მა კომპოზიტიში. ყ-ს შემდგომად დამკვიდრების გამო იგი უმარცვლო უ-დ არის გადაქცეული — თავყანის-ცემამა: ჩუენ თავყანის-ვსცემთ. თქუენ თავყანის-სცემთ: ი. 4, 22 E; რომელნი... თავყანის-სცე-მედ: მ რ. 12, 40 C; თავყანის-სცემდა მას და ეტყოდა: მ. 8, 2; თავ-ყანის-სცამას: ი. 9, 38; თავყანის-ეც მამასა შენსა: მ. 6, 6 C; მა-შინ თავყანის-ვსცე მკუდრეთით აღდგომილსა მას: სინ. 172, 30; უკუე-თუ... თავყანის-მცემე: მ. 4, 9; ყოვლისაგან დაბადებულისა თავყა-ნის-იციემების: სინ. 148, 6; პირველ ჯუარისა ეშმაკი თავყანის-იცი-ემებოდა: იქვე, 234, 2; თავყანის-ცემამ მ. 6, 5 C; თავყანის-მცემელნი, თავყანის-საცემელთა ი. 4, 23.

მაგრამ მოიპოვება უფრო ძველი, უმეტათეზისო ფორმებიც, მაგალითად: ვინ აქა შინა თავყანის-ხცეს³: ბოლნ. წარწ.; ციომით თავყანის-სცემდენ კაცნი: სინ. 91, 33; თავყანის-ცემამ სინ. 98, 21; აღჲდა მთად თავყანის-ცემად: მ რ. 6, 46 C; შენდა მიმართ თავყანის-მცე-მელნი⁴ შეიწყალენ: ბოლნ. წარწ.; გუექმნა ჩუენ თავყანის-საცე-მელ: სინ. 91, 32; თავყანის(ს)-საცემელად დედათა: თემესტიას წარწ.

ბოლოს, არის გარდამავალი საფეხურის მაჩვენებელი ფორმები, რომლებ-

¹ ა. შ ა ნ ი ძ ე, სინური მრავალთავი 864 წლისა, გვ. 311.
² იქვე.
³ =თავყანის-ხცეს. ⁴ =თავყანის-მცემელნი.

შიც ვ გადასმულია და ყ-ს შემდგომად უმარცვლო უ-დ არის ქცეული (რო-გორც ზემოთ ვნახეთ), მაგრამ ამავე დროს იგი თავის ძველ ადგილასაც დგას: უკუეთუ თავყუანის-მცე შენ ჩემ წინაშე: ლ. 4, 7 E; უფალსა ღმერთ-სა შენსა თავყუანის-სცე: ლ. 4, 8 E; სახლსა ჩემსა სახლ თავყუა-ნის-საცემელ ეწოდოს: მ. 21, 13 C; მ რ. 11, 17 C.

უ

ხშირად არის გადასმული უმარცვლო უ-ც. ეს გადასმა პროგრესულიაა და რეგრესულიც, გვხვდება თითქმის თანაბრად. მაგალითები: ექუსუნი დღენი არიან: ლ. 13, 14 D. აქ უ გადასმულია ს-ს შემდეგ, მაგ-რამ თავის კანონიერ ადგილასაც არის დარჩენილი (გარდამავალი სახეობა). ამ-გვარი შემთხვევები სხვაც მოიპოვება.

ნესუტსა დაეცით თავსა თთუეთასა. ახალსა ნესუტსა, კეთილად სასწაულოვანსა დღესასწაულისა ჩუენისასა: უდაბნ. 51 va; ნესუტსა კმა-სუღელქსსა: იქვე; ჩუენ, ვითარცა ყრმანი... ვისტყნევიდით ნესუტითა სულიერითა: იქვე, 56 vb; ვითარცა ოხრასა ნესუტისასა, აღამალეზდა სულისა თვსსა: იქვე, 56 rb. მაგრამ იქვე იკითხება უმეტათეზისო ფორმებიც: ნეს-კმასა თვსსა: იქვე, 57 ra. სხვაგანაც, რასაკვირველია, ტვსა უდაბნ. 56 vb; ნესტვთა იქვე, 57 ra. სხვაგანაც, რასაკვირველია, ჩვეულებრივია გადაუსმელი მაგალითები: პავლე, რომელი იყო ნესტვ ეკლე-სიათამ: სინ. 226, 23; ნესტუმან ქადაგა ძლევა იგი მისი: ისტ. ქრ. II, 40, 28; ნესტვთა დიდითა: მ. 24, 31 C; კმითა ნესტვსათა: სინ. 265, 10; მისგან დაიყენეს ნესტუნი საყნოსელთა მისთანი: კიმ. I, 292, 29; მენესტუე უძვ. რედ. 53, 19.

ჩვეულებრივ გვაქვს პევეში (ლიმ. 70, 1), მაგრამ არის გადასმული ფორ-მა პევე-იც; აღილო პევეთა თვსითა იფქლი: კიმ. I, 274, 13 u. მეორე (N) ხელნაწერში ვ დაშლილია: პევეითა.

აღიფხუერ ამიერ და შთავედ ზღუად: მ. 21, 21 C. D-ში უ წინ არის გადმოსმული, მაგრამ თავის ძველ ადგილზეც იმყოფება: აღიფხუერ (გარდამავალი სახეობა).

ბ

დიდნი მარხვანი გარდავლნის მცირედითა კალნაბითა უმბგვრითა: ზანძთ. (აგ. ძეგ.) 267, 9. რა თქმა უნდა, აგბობს, შეაგბო ფორმების მი-ხედვით უნდა გვქონდეს მგბარი და უმგბ(ვ)არი, მაგრამ მგბ კომპ-ლექსი არცთუ უფრო ადვილად გამოსათქმელი ჯგუფითაა შეცვლილი, ბ გად-მოსულია წინ (მგბ).

ღ

გვაქვს ფუძე ყუდ-ნ, რომლისაგან იწარმოება მრავალი ფორმა: ქართა შეკ-რისხნა და დაყუდნა: სინ. 50, 10; დეღვანი იგი აღტეხილნი უმჭულო-ებისანი დაყუდნეს: იქვე, 218, 14; დაყუდნა ზღუად იგი: თუალთ.

48, 18; სალმობაჲ იგი შობისაჲ მის დასცხრის და მშობელი იგი დაყუდნი სინ. 105, 28; მოსლვასა სულისა წმიდისასა დელვანიცა დაყუდნეს: ქილ-ეტრ. 33 v; განემორე მისგან, რაჲთა დაყუდნეს: იობ 14, 6; მაშინ დაყუდნენ წყალნი მათნი და მდინარენი მათნი: ეზეკ. 32, 14; დაყუდნებდა სამსახურებელთა მათ კერპთასა: კიმ. I, 188, 27. მაგრამ მოიპოვება აგრეთვე დ-გადასმული სახეობაც — ყდუ-ნ: რაჲთამცა დაყუდუნნა იგინი ლოცვათა მათთაგან და წესისა სულიერისაგან: ისტ. ქრ. II, 96, 6 B (დაყუდნა C); დამაყუდნებელი კიმ. I, 189, 35; საქ. წიგ. II, 50, 4; დაუყდუნებელად ისტ. ქრ. II, 96, 31.

„კურდღლის“ ძველი ქართული სახელია ყურდელი (უძვ. რედ. 152, 22 A; ფს. 103, 18 A). ამ უკანასკნელ მაგალითში ხელნაწერის დგგდ-დ ყოფილა გადასწორებული სხვა ხელით¹). აქედან უნდა მომდინარეობდეს ძველ ქართულში უფრო გავრცელებული ყურდგელი (ფს. 103, 18 DF; ლევ. 11, 5; უძვ. რედ. 105, 34). მაშასადამე, აქ უნდა გვქონდეს დ-ს რეგრესული მეტათეზისი.

ს

არცა ფსირიდი ერთი მისცა მათ: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 33, 29; დადვა (ოქრომ) ფსზრიდითა ეკლესიისა სარკუმელსა: ნოველ. 6, 10, 4.

მაგრამ გვაქვს (უფრო მეტად) გადაუსმელი ფორმები: შუდი სფზრიდი: მ. 15, 37 E; მრ. 8, 8 E; რაოდენი სფზრიდი აღიღეთ: მ. 16, 10 E; მრ. 3, 20 E; ნოველ. 11, 14, 1; სფირიდი ლიმ. 87, 33; ნოველ. 11, 10, 2; სფურიდი მ. 15, 37 CD. შდრ. ბერძნ. σφαιρῖς, სფიჯ.

შ

ძველ ქართულში ჩვეულებრივია ფორმა პიტიახში შუშ. (აგ. ძეგ.) 11, 6; 12, 9; 14, 20; 19, 7; 20, 19; 21, 6; 22, 11; 24, 6; ისტ. ქრ. II, 105, 20). მაგრამ ამის გვერდით გვაქვს შ-გადმოსმული მაგალითებიც: პიტიაშხი: შუშ. (აგ. ძეგ.) 11, 6 A; პიტიაშხმან: იქვე, 12, 9 A; პიტიაშხისა: იქვე, 13, 14 D. შესაძლებელია, ამ გადასმის მიზეზი ის გარემოება იყოს, რომ ხშ კომპლექსი უჩვეულოა ძველი ქართულისათვის (შდრ. კშირი, დაჰკშა), მაგრამ სრულიად ბუნებრივია შხ (შხამი, ფეშხუენი). თუ სხვა შემთხვევებში ენა მაინც ითმენს მისთვის უჩვეულო ხშ კომპლექსს და გვაქვს პიტიახში, ეს, ალბათ, ამ სიტყვის უცხო წარმომავლობის ბრალია, საკუთარ ქართულ სიტყვებში ხშ არსად გვხვდება.

ჰ

ხშირია ჰაეს გადასმის შემთხვევები. ამას სხვადასხვა მიზეზი იწვევს. ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ ძველად ზოგი სახელის თავში ჰ გვქონდა (ხან-მეტი და) ჰაემეტი კილოს წიაღში ეს კარგად ეხმაურებოდა ზმნების (განსაკუთ-

¹ ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები, გამოსცა მზ. შანიძემ, 1960, გვ. 281, განმეცემლის შენიშვნა.

რებით ხმოვნით დაწყებული ზმნების) პრეფიქსებს. მაგრამ ჰაემეტობის შემდეგ, როცა ხმოვნების წინ პრეფიქსული ჰაე გადავარდა (ჰეტყოდა—ეტყოდა, ჰუთხრა—უთხრა, ჰიყო—იყო, დაჰაკუეთა—დააკუეთა, დაჰობლდი—დაობლდი), სახე-ლებშიც შეერყა მას საფუძველი: ან აქაც სულ გაქრა, ან გადაისვა, რომ სიტყვის დასაწყისი ხმოვნის წინ აღარ აღმოჩენილიყო. შეიძლება ამით აიხსნებოდეს ჰაეს პროგრესული გადასმა შემდეგ სიტყვებში:

აჰერსა ბალ. 153, 24 BC; აჰერნი ბალ. 153, 23 BC; აჰერთაგან საქ. წიგ. I, 37, 20 (=ჰაერსა, ჰაერნი, ჰაერთაგან).
სულ-აჰმო იყო ხე იგი: მოქც. (აგ. ძეგ.) 86, 15 ბ (=სულ-ჰამო).
იყო იგი აჰსაკითა ვითარ ათორმეტის წლის: ისტ. ქრ. II, 75, 36 (=ჰა-საკითა).

ოდეს-იგი მეფობდა ეჰროდე: მოქც. (აგ. ძეგ.) 126, 13 (=ჰეროდე).
გულისხმა-უყო მათ, ვითარ პირველსა მას კაცსა ურიჰასა მორწმუნე-სა: ისტ. ქრ. II, 86, 18 (=ჰურისა. აქ მეტათეზისი დისტანციურია).
არსებითად ასეთივეა მეორე სუბიექტური პრეფიქსის გადასმა ო-ს წინა პოზიციიდან რთული ზმნის მეორე შემადგენელი ნაწილის წინ: უკუეთუ გაქუნდეს სარწმუნოებაჲ და არა შეორგულდეთ: მ. 21, 21 M (=შეპორგულდეთ. ჰაემეტურად სწორედ ასე უნდა ყოფილიყო. მეტათეზისი აქაც დისტანციურია).
ჰაემეტურად სწორედ ასე უნდა ყოფილიყო. მეტათეზისი აქაც დისტანციურია. ჰაემეტურად სწორედ ასე უნდა ყოფილიყო. მეტათეზისი აქაც დისტანციურია.

ორ დანარჩენ შემთხვევაში სუბიექტური და ობიექტური ნიშნები გადასმულია, რომ რ-ს წინა პოზიციას აერიდოს:
რამეთუ მირჰბიოდე, ვითარცა-იგი პავლე ქალაქითი ქალაქად: სას. პ. 124, 110¹; მრავალთა განჰრჰყუნდი: პარხ. 770 b. რა თქმა უნდა, ჩვეულებრივ გვაქვს მიჰრბიოდე (სას. პ. 178, 23), განჰრყუნდიან (ექუსთ. 83, 12), განჰრყუნდი (Sin. 11, 256, 14), განჰრყუნდი (წარტყ. 23, 28). შევნიშნავ ბოლოს, რომ ჰ-ს გადასმა ასეთ შემთხვევაში მის გადარჩენას უზრუნველყოფს, რ-ს წინა პოზიციის კი იგი არცთუ იშვიათად გამოგვადგება: განრყუნდი კიმ. I, იკარგება. მაგალითად იგივე ზმნა გამოგვადგება: განრყუნდი მოქც. (აგ. ძეგ.) 139, 305, 6; ფს. 77, 38 C. აი კიდევ სხვანიც: წარღუნდი მოქც. (აგ. ძეგ.) 147, 17; 149, 11; 10 ბ; განრისხნებით სინ. 150, 1; რჰუა იქვე, 147, 17; 149, 11; ვრწამ, რწამს იქვე, 147, 25; რწმენა იქვე, 149, 22; შერთო (თავი თვისი კრებულსა) იქვე, 121, 12. ასეთ შემთხვევაში ჰ-ს გადასმა აუტანელი პოზიციიდან ხელსაყრელ გარემოცვაში სრულიად ბუნებრივი მოვლენაა.

B. დისტანციური

რ

წარეც... ეფესოს და ზრმინას: თარგმ. გამოცხ. 1, 11 C. AB-ში გვაქვს უმეტათეზისო ზმინას. შდრ. *αὐτὸς ἐξ Ἰερουσαλὴμ*.

¹ ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 120.
² განერჰყუნდი ხ.

ვ ბ რ ძ ო ლ ა-ვ ყ ო მათ თანა მახვლითა პირისა ჩემისადათა: თარგმ. გამოცხ. 2. 16 B. ვ გადმოსმულია ამ რთული ზმნის თავში მარტივი ზმნების ანალოგიით, რომელთაც S₁ (ზმნისწინის შემდეგ) თავში აქვთ ყოველთვის (ვპბრძოლი, ვებრძოლი, ვებრძოლო).

რაქამს განარცვე გული ჩემი: ფს. 118, 32 B. სხვა ხელნაწერებში, რათქმაუნდა არის განაცრცვე.

ფერკნი მისნი არა დაივლტნეს: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 40, 8 ABC... უნდა იყოს დაილტვნეს, როგორც არის სხვა ხელნაწერებში და საერთოდ ძველ ქართულში. შესაძლებელია, ამ გადასმას ხელს უწყობდეს ივლტის, ივლტოდა, ივლტოდეს (ხშირად ხმარებულ) ფორმათა ასოციაცია.

ფ

უფრო ხშირია უმარცვლო უ-ს გადასმის შემთხვევები.

ცუდად მიმოდავალნ და ეფუეშუებინ: სინ. 104, 17; დანუ ამიერით-გან შესულეზულნი და მიმოხილვით და რორინებით ეფუეშუებოდი თჳამსა მას მარხვისასა: იქვე, 110, 7. აქ, როგორც ვხედავთ, უ გადმოსმულია და ფ-ს შემდგომად დაძველებული, თუმცა იგი თავის კანონიერ ადგილზედაც დგას (გარდამავალი სახეობა). შდრ. გადაუსმელი ფორმები: მიმოეფეშუებინ პარხ. 1137; ვეფეშუებოდი თ უდაბნ. 56 რხ.

დაჰყვანდა მკედარი, ვითარცა ქიშუაჲ ზღუისაჲ: ისტ. ქრ. II, 90, 18 B (C: ქჳშაჲ). აქაც, როგორც წინა შემთხვევაში, მოიპოვება ისეთი მაგალითი, როცა უ ორივე (ახალ და ძველ) ადგილას გვხვდება: ქჳიშუასა შეერთვის: Sin. 11, 350 v, 6-5. ჰ აქ უმარცვლო უ-ს გადმოსცემს. ამიტომ თვით ხელნაწერის ჩვეულებრივი ორთოგრაფიის მიხედვით გვექნებოდა ქუიშუასა.

აღყვენ დაწუნი მათნი: ვალბ. (ფს.) 4, 14. მაგრამ E ხელნაწერში იკითხება დჳაწნი (=ღუაწნი), სადაც უ გადმოსმულია (თუ აქ რაიმე უბრალო ლაფსუსი არაა).

დიდებაჲ ჩემი განმძუარცა ჩემგან: იობ 19, 9; განმძუარცა სამოსელი ჩემი: იობ 30, 13; განგძუარცა თქუენგან საფარველი მისი: წარტყ. 34, 26; განიზუარცა მან სამოსელი თვისი: აბო (აგ. ძეგ.) 67, 9 C (იხ. აგრეთვე: Sin. 11, 298 v, 6 ქვ.); რაჲთა განვიძუარცო შიში კორცთა ამათ ჩემთაჲ: აბო (აგ. ძეგ.) 68, 8 E.

მაგრამ ამ ზმნაშიც გვაქვს შემთხვევები, როცა გადასმული უ აგრეთვე თავის ძველ ადგილზეც არის: განიძუარცუა სამოსელი თვისი: კიმ. I, 200, 7; განიძუარცუეთ ხატი სპარსთაჲ: საკ. წიგ. II, 100, 4; რაჲთამცა განვიძუარცუეთ ჩუენგან ძუელი იგი კაცი: Sin. 35, 169 რხ, 12.

რთული მეტათეზისი გვაქვს იჩაქუ-იქუანჩ ფორმაში: ჩემსა იჩაქუსა იდვა მარგალიტი: ბალ. 58, 13 ლ; თუ არს ჩემსა იჩაქუსა მარგალიტი: ბალ. 59, 4 ლ; არს იქუანჩსა შინა ჩემსა მარგალიტი: ბალ. 58, 13 ტ. მაქუს იქუანჩსა ჩემსა მარგალიტი: ბალ. 58, 27 ტ.

გადასმულია ჰაე (S₂) რთულ ზმნაში: რაქამს ჰლალატ-ყო მისსა მიმართ: სწავ. 145, 18 C (=ღალატ-ჰყო). დავძენთ ბოლოს, რომ აქაც მოგვეპოვება გარდამავალი ფორმა, როცა ჰ გადასმულიც არის რთული ზმნის პირველი შემადგენელი ნაწილის (სახელადი ნაწილის) თავშიც. მაგრამ თავის ძველ კანონიერ ადგილასაც არის დატოვებული: ჰლალად-ჰყო: იქვე (სწავ. 145, 18) A. შდრ. ვბრძოლა-ვყო, ეფუეშუებოდი, ქუიშუასა, განვიძუარცუეთ.

II. სასურთიერთო მხათეზისი

როგორც აღნიშნული გვქონდა ზემოთ, სასურთიერთო მეტათეზისი არ შეიძლება იყოს კონტაქტური, იგი მხოლოდ დისტანციურია (უშუალოდ მოსაზღვრე ზგერათაგან მხოლოდ ერთი იცვლის ადგილს).

რ—ლ

მისა შემდგომად მეფობდა დიდი ვახტანგ გოლგასარი: მოქც. (აგ. ძეგ.) 93, 2 ტ. 4-ში გორგასალი გვაქვს, როგორც მოსალოდნელი იყო. ნერსე, ძმ ადარნესე კჳლოპარატისაჲ: აბო: Sin. 11, 289 v—290 r (=აღწ. 29, 23; აგ. ძეგ. 55, 28 C). აბოს მარტილობის ამავე ადგილას სხვა ხელნაწერებში კჳრაპალატი გვაქვს; კჳრაპალატი გვაქვს აგრეთვე „ქართლის მოქცევისა“ (აგ. ძეგ. 97, 13, 15 ტ) და „ხანძთელის ცხოვრებაშიც“ (იქვე, 272, 16, 18; 273, 9; 274, 21, 28 და სხვ.). არის პარალელური (და ამოსავალი) ფორმაც — კჳრაპალატი. ეს არის ბიზანტიური სამოხელეო ტერმინი, რომელშიც იქო გვაქვს და არა ა. შდრ. curopalates. ო—ა შეიძლება ასინილიაციის შედეგი იყოს.

მწლაფრ ფრიად (არს) ქმაჲ: სოფ. 1, 14 ლაგ.; მწლაფრ გარდამოილეს მიერ ჰუარით: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 41, 16 A; მწლაფრ წარიღეთ გუამი ჩემი მკხეთას: იქვე, 45, 4 A; დაუტევე იგი მწლაფრ: სწავ. 197, 31 C; ნუ მწლაფრ განმიყვანებ მე: სწავ. 202, 8 C; მიავლინე ანგელოზი შენი მწლაფრ: აპოკრ. 22, 32. ძველი ქართლისათვის ჩვეულებრივია უმეტათე-მწლაფრ: მწლაფრ (მრ. 6, 25; ლ. 1, 39; 2, 16; 7, 4; საკ. წიგ. II, 61, 10) და ზისო მწრაფლ (მრ. 6, 25; ლ. 1, 39; 2, 16; 7, 4; საკ. წიგ. II, 61, 10) და მსწრაფლ (შუშ. 16, 9; 19, 1; აპოკრ. 22, 32 E; სწავ. 34, 1), რომელშიც მწლაფრის წინ უკვე განვითარებულია ს. გვაქვს ამნაირი ხანიანი, მაგრამ რ-ლ გადასწული ფორმაც: მსწლაფრ მოსთხოვე შეურაცხებისა მისთვის: სწავ. 34, 1 C. თვით მწრაფლ წრაფ ფუძისაგან მ—რ აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვაა, როგორც, მაგალითად: მ-კუეთ-რ, მ-გზავ-რ, მ-კედ-რ, მ-წუხ-რ, მ-ძლავ-რ¹. რაეან ფუძეებში რ-ს დისიმილიაცია გვექნება: მ-კვრცხ-ლ. მწრაფლ ფორმაც ასეთია: მ-წრაფ-რ—მწრაფ-ლ, ხოლო გადასმის შემდეგ — მწლაფრ.

¹ ა. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, 1942. გვ. 75—76.

ლ—რ

მოიგე ჯორჯითა მით... უძრულთა: კიმ. I, 103, 8 H; რაოდენთა ჰქონდეს უძრულნი: ლ. 4, 40 D¹; უძრულეზაჲ კილ-ეტრ. 181, v, 14; უძრულეზანი კაცთანი: იქვე, 40 v, 21; განჰკურნებდა... ყოველთა უძრულეზათა ერისათა: მ. 4, 23 D²; მოუძრულდენ ენანი მათნი: ფს. 63, 9 B.

ცარიელ არიან საშუებელთაგან გემოვანთა: სწავ. 197, 15 C; მე ცარიელ ვარ: სწავ. 202, 29 C; რაჲთა არა ცარიელად წარმოუდგეს უფალსა თვისსა: ზედაზნ. (აგ. ძეგ.) 211, 26 B; ცარიელად განტევებაჲ გლახაკსა: სწავ. 262, 21 C; დააცარიელნა საფასეთა მათთაგან: გობრ. (აგ. ძეგ.) 176, 14 ADG. ჩვეულებრივია, რა თქმა უნდა, ცალ-ისაგან იერ სუფიქსით ნაწარმოები ცალიერი, დააცალიერა და მისთანანი.

ძრელ ხარ შენ: ფს. 88, 9; იყო შიმშილი ძრელი: ლ. 15, 14 პარ.; ღმერთო ძრელი: ფს. 41, 3 B; შეიბ მახვლი... ძრელი: ფს. 44, 4 B; ძრელნი წერენ სიმართლესა: ივავ. 8, 15 პარ.; ძრელნი... ამალდეს: ფს. 46, 10 B; მიქსნა მე მტერთა ჩემთაგან ძრელთა: ფს. 17, 18 BD; მესმა... კმაჲ ქუხილთა ძრელთაჲ: გამოცხ. 19, 6 B; ძრელეზისა 2 შჯ. 8, 12 პარ.; ცხოველ არს ძრელეზითა: კიმ. I, 91, 28 H; შეძრწუნდეს მათნი ძრელეზითა მისითა: ფს. 45, 4 B; განგაძრელე ესაია 42, 6 პარ.; რომლითა კუალად განვძრელდი: აბო (აგ. ძეგ.) 47, 24 C; განძრელდი დაბ. 32, 28 პარ.; განძრელდეს ჩემსა უფროდს: ფს. 17, 18 B; სიტყუანი ურჩულოთანი განძრელდეს: ფს. 64, 4 B; მეყო მე უფალი განმადრელეზელ ჩემდა: ფს. 17, 19 B; განმადრელეზელი ჩემი შენ ხარ: ფს. 70, 3 B. რასაკვირველია, ამოსავალია ძალ-ისაგან იერ სუფიქსით ნაწარმოები ძლიერ (ძალ-იერ→ძლ-იერ) და ამაზე აღმოცენებული სხვა ფორმები.

ნ—ლ

ესევეითართა ძლენოვანთა აწუევს: ბალ. 68, 7 BC; ...ძლენოანთა: იქვე D. საწყისი ფორმაჲ, იგულისხმება, ძნელოვანთა, რომელიც ნაწარმოებია ძნელ ფუძისაგან ოვან სუფიქსის საშუალებით.

ნ—ს

რათა შევაყენოთ სული ბოსონისი მას შინა: წარტყ. 8, 12 J. ჰ-ში გვაქვს ამოსავალი ბონოსისი. ზემოთაც ორივე ხელნაწერში ეს ფუძე იკითხება :რომელსა ერქუა ბონოსის: წარტყ. 8, 5.

მ—რ

რომელნიცა განგურიმნეს ისრითა მათითა: თარგმ. გამოცხ. 6, 2 B. AC-ში გვაქვს ამოსავალი განგურიმნეს; უბრძანა ორთა ლახუროსანთა

¹ მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 129.
² იქვე.

გურიმნაჲ, ერთსა გულსა და ერთსა გუერდთა: ქრისტინ. 195, 33. ეჭვი არაა, აქ გულსა და გვერდში გმერაზეა (გუმერაზე) ლაპარაკი. მართლაც, იქვე ერთი სტრიქონის შემდეგ სწორი ფორმა იკითხება: ვითარცა უგუმირეს, აღმო-
შტევა სული თვისი: ქრისტინ. 195, 34. დაუშვებელი ერთ ცნობილ მაგალითსაც: მგულეზოდა განგურიმნა თავისა თვისსაჲ: მოც. 16, 27 4D¹.

მ—ლ

ივლტოდეს წმიდანი ესე: მაქსილიმიანე, ძმ პიტიახშისაჲ, და იამბ-
ლიქე: ისტ. ქრ. II, 114, 15. სწორი ფორმა აქ და სხვაგან არის მაქსიმი-
ლიანე.

გ—ბ

ნეტარი ბოგრონ: გობრ. (აგ. ძეგ.) 177, 1 A; ამას ეწოდა... ბოგ-
რონ: იქვე, 177, 4 ABE; დაესწავა სიტყუად ბოგრონ: იქვე, 177, 5 ABE;
ჰრქუა მას წმიდამან ბოგრონი: იქვე, 182, 25 A; ბრძანა... მოკლვაჲ წმიდი-
სა ბოგრონისი: იქვე, 182, 26 A. რა თქმა უნდა, ამ მოქმედი პირის სწორი
სახელი არის გობრონ და ბოგრონ მეტათეზისის შედეგადაა მი-
ღებული.

პ—კ

რაჲსა როსკიპებრ ითრიეს დაჲ იგი ჩუენი: კურთხ. 62, 10 J. მაგრამ:
...როსკიკებრ T. შდრ. აგრეთვე: ჰბასრობდეს მათ როსკიკნი კიცხე-
ვით და უსახურ იქმნნეს, ესერა ღედანი წმიდანი შიშით ტირან მათ წინაშე: სინ.
259, 13².

*
* * *

ბოლოს, გვსურს აქ შევეხოთ მეტათეზისის ერთ განსაკუთრებულ შემთხვე-
ვას, რომელსაც მხოლოდ ძველ ქართულში აქვს ადგილი და ახალ ქართულში არ
გვხვდება. საქმე ეხება ჰ-ს გადასმას, როცა ის წარმოდგენილია მეორე სუბი-
ექტური ან მესამე ობიექტური პირის პრეფიქსად³ (როცა ამ პირების კომბი-
ნაცია გვაქვს, მაშინ, ცხადია, ის საზიარო ნიშანია მათთვის). მაგრამ აქ უბ-
ნალო გადასმასთან არა გვაქვს საქმე. გადასმის შემდეგ ჰაე იჭერს პოზიციას
კბილისმიერი და წინა ნუნისმიერი ბგერების (მეორე და მესამე სამეულების)
წინ (დ, ტ, თ; ძ, წ, ც თანხმოვნებთან) და IX საუკუნეში ჩამოყალიბებული
მყარი წესის მიხედვით იქცევა ხ-დ (ასიმილაცია). მაშასადამე, აქ ორი ფონეტი-
კური პროცესები, გვ. 129.

¹ მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 129.
² შდრ. მ. ძიძიშვილი (ფონ. პროც. გვ. 130), რომელიც ფიქრობს, რომ როსკიპი—
როსპიკი, მაგრამ ეს არ უნდა იყოს სწორი. შდრ. სპარს. ruspik: მზ. ანდრონიკაშვილი,
ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, 1966, გვ. 186, 187; 206, 211, 366.
³ ამ მოვლენას პირველად ყურადღება მიაქცია ა. შანიძემ (სუბიექტური პრეფიქსი
მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში, 1920, გვ. 120—121).
გაკვრით ჩვენც ვეხებოდით მას ერთი ძველი ხელნაწერის ენაზე მსჯელობისას (ი. იმნაიშვი-
ლი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. II, 1963, გვ. 199—200).

კური მოვლენაა ერთმანეთზე გადახლართული: ჯერ გადასმა და მერმე, ახალ ფონეტიკური გარემოს შესაფერისად, ასიმილაცია.

ამის მაგალითებია (უკონტექსტოდ):

დამსდაბლდი	(კიმ. I. 12. 37).
განმსდიდრდი	(ასურ. 187 ბ, 18 D),
ჰმსთავრობ	(პარხ. 1156),
აღმსტკმობდეს	პირთა (პარხ. 829 a),
აღმსცირდი	(Sin. 35. 131 v. 6 ქვ.),
მსძლავრობდეს	(ისტ. ქრესტ. 11. 66, 15),
ჰმსწირობ	(დაბ. 17. 8 პარ.),
შთანსთქამნ	(იგავ. 23. 7 პარ.),
მორსწყვიდა	(მესუეტ. 58, 14).

რა იწვევს აქ გადასმას? ამაზე მართებული პასუხი რომ გავცეთ, საჭირო იქნება ვიცოდეთ, თუ რა ფონეტიკურ პირობებში ხდება ასეთი გადასმა, რა ვითარებაში ტოვებს ჰ თავის ადგილს და წინ გადადის. ეს ხდება მაშინ, როცა ზმნის ფუძის თავში ერთადაა წარმოდგენილი 2, 3 ან 4 თანხმოვანი, მამასადა-მე, პირის ნიშნიანად თავს მოიყრიდა 3, 4 და 5 თანხმოვანი. ასეთ შემთხვევაში ჰ-ს წარმოთქმა ძნელია (ჰ ამ დროს უკვე საკმაოდ დასუსტებული ბგერაა), ხოლო მისი სრულიად უკუგდება არ შეიძლება, რადგანაც მას გარკვეულა მორფოლოგიური ფუნქცია აქვს დაკისრებული. ამიტომაც, რომ

ჰმდ	კომპლექსი იცვლება	მსდ-დ	(დაჰმდაბლდი → დამსდაბლდი),
ჰმთ	"	მსთ-დ	(ჰმთავრობ → მსთავრობ),
ჰმტკმ	"	მსტკმ-დ	(აღმსტკმობდეს → აღმსტკმობდეს),
ჰმც	"	მსც-დ	(აღმსცირდი → აღმსცირდი),
ჰმძლ	"	მსძლ-დ	(ჰმძლავრობდეს → მსძლავრობდეს),
ჰმწ	"	მსწ-დ	(ჰმწირობ → მსწირობ),
ჰმთქ	"	მსთქ-დ	(შთანსთქამნ → შთანსთქამნ),
ჰრწყ	"	რსწყ-დ	(მორსწყვიდა → მორსწყვიდა).

ცხადი უნდა იყოს, რომ ჰ-ს პოზიცია ასეთ შემთხვევაში მძიმეა და ენა ცდილობს გადასმის საშუალებით გამოთქმა უფრო ადვილი გახადოს. გადასმა ჩვენს შემთხვევაში მარტივია, მუდამ კონტაქტურია: ჰაე მხოლოდ უშუალოდ მომდევნო ბგერის შემდეგ გადადის და ს-დ იქცევა. თუ ყურადღებას მივაქცევთ იმ გარემოებასაც, რომ საწყის პოზიციაში ჰ ყველა შემთხვევაში სონორი მ, ნ, რ ბგერების წინ გვაქვს (ჰმძლ, ჰმთქ, ჰრწყ), უფრო სარწმუნო იქნება მისი გადასმის მიზეზის მიხედვით.

კიდევ რას უნდა შეეწყოს ხელი ასეთი გადასმისათვის? უეჭველია, იმ გარემოებას, რომ ჰ-ს ქცევა სანად პრეფიქსებში ამ დროს (IX—X საუკუნეებში) ისე მძლავრად მოედო ენას, რომ მსგავსი (სდ, სთ, სტ, სც, სძ, სწ) კომპლექსების შექმნისადმი მიდრეკილება სრულიად ბუნებრივი იყო: ენაში წარამარა ისმოდა: დასდვა, მისდევს, სტირ, სტანჯავს, სთხოვა, სთნავს, სძინავს, შესძინა, სწამებ, შესწირვიდა, დასცხრა, სცვიდა. ამ ფორმებთან გათანაბრებისადმი ლტოლვა ცხადი და გასაგები იყო. შესაძლებლობა კი იქვე იყო: ყველგან აღნიშნულ ცხადი და გასაგები იყო. შესაძლებლობა კი იქვე იყო: ყველგან აღნიშნულ მ, ნ, რ, სონორებს უშუალოდ მოჰყვებოდა ერთ-ერთი ზემოთ ნაჩვენებ ექვსთა-

განი: მდ, მთ, მტ, მც, მძ, მწ, ნთ, რწ. ენა ასეთ შემთხვევაში ეძებს ამ ახალს, ჩვეულებრივად ქცეულს, ძალზე მოხშირებულ კომპლექსებს.

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ზმნების ფუძის საწყისი (პირველი) თანხმოვანი უმეტეს შემთხვევაში (თუ ყოველთვის არა) არაა ძირეული:

დამსდაბლდი	← მ-დაბ-ალ (ძირია დაბ),
განმსდიდრდი	← მ-დიდ-არ (" დიდ),
ჰმსთავრობ	← მ-თავ-არ (" თავ),
მსძლავრობდეს	← მ-ძლ-ავ-რო-ობ-დ-ეს („ძალ)...

თავკიდურ მ, ნ, რ, ბგერებს ჩვენი ძველები აღიქვამენ როგორც სიტყვის არა ძირეულ, ძირისათვის არა აუცილებელ ელემენტებს, ხოლო მათ მომდევნო ექვსთაგანს უყურებენ როგორც სიტყვის მუდმივ, განუყრელ ნაწილს. ესეც ხელს უწყობს მათთან ს-ს დამკვიდრებას.

იყო კიდევ ერთი გარემოება, რომელსაც ამ საკითხის განხილვისას ანგარიში უნდა გაეწიოს: ჰ-ს გადასმისა და ს-დ ქცევის შემდეგ პირის ნიშნის დაკარგვის საფრთხე მოხსნილი იყო.

ამრიგად, ამ საინტერესო მეტათეზისის ახსნისათვის საკმაო მიზეზები არსებობს. ამ ახსნით იგი ჩნდება IX საუკუნის ძეგლების ენაში და გავრცელებულია IX—X საუკუნეებში. ბუნებრივია, ის არ უნდა იყოს ხანმეტ და, მით უმეტეს, ჰაემეტ ძეგლებში. ეს უფრო თეორიული მოსაზრებაა. პრაქტიკულად ამ ძეგლების მასალებში არ აღმოჩნდა არც ერთი სათანადო შემთხვევა თუ მაგალითი, რომელშიც მოსალოდნელი იქნებოდა, თავი ეჩინა მას.

IX—X საუკუნეების ძეგლებში გვხვდება სათანადო მაგალითების 3 ტიპი: ა) როცა ზმნის ფორმა ხელუხლებელია, მასში ადგილი არა აქვს გადასმას: ნუ ჰმძლავრობ დარდომილსა (იგავ. 22, 22 პარ.). ასეთ მაგალითებს ჩვენ C ასოთი აღვნიშნავთ.

ბ) გარდამავალი სახეობა, როცა ჰ თავის პირვანდელ ადგილზეც არის და გადასმულიც მოიპოვება ს-ს სახით: რაათა არა უმშავროდ ჰმსძლავრო სულსა შენსა (სწავ. 115, 2). ასეთ მაგალითებს ჩვენ B ასოთი აღვნიშნავთ.

გ) როცა ჰ გადასმულია და ს-დ არის ქცეული (ამ ტიპის ჩვეულებრივი მეტათეზისი): და მსძლავრობდეს კაცთა და მიხუეშდეს (Sin. 11, 143 v, 6). ასეთ მაგალითებს ჩვენ A ასოთი აღვნიშნავთ. ამ სქემის მიხედვით ქვემოთ ჩვენ მოვიყვანთ სათანადო მაგალითებს ცალკე ფუძეების მიხედვით.

დამდაბლება
A

არა დამსდაბლდები, არამედ ჰუაობ და ჰმადლოვი (Sin. 35, 122 ra, 2 ქვ.); აწ მაუწყე; თუ ოდეს უფროას დამსდაბლდები გონებითა — სიკაბუკესა ანუ სიბერესა (სწავ. 205, 5 C); არამედ დამსდაბლდი და აღკამალა ქრისტემან (სას. პ. 28, 31); დამსდაბლდი მამულისაგან სიმალლისა და დაჰგლანაკენ მიუწდომელისაგან სიმდიდრისა (სას. პ. 84, 232); რომელი

ნეფსით თვსით დამსდაბლდი ქსნად ჩუენდა (სას. პ. 410, 74); მეუფმ ხარ მაღალი და დამსდაბლდი (კიმ. I, 12, 37).

B

არა დაჰმსდაბლდე ბი, არა თავს-იდებ (Sin. 35. 455 a, 6 ქვ); აწ მა-
უწყე, თუ ოდეს დაჰმსდაბლდე ბი გონებითა — სიჭაბუკესა ანუ სიბე-
რესა (სწავ. 205, 5 A, = Sin. 36); დაჰმსდაბლდი, ქრისტე, მაღალთა
მჯდომარეა ღმერთი (სას. პ. 218, 164); რომელსა გნებავს ყოველთა ცხორებაა
დიდისაგან სიმდიდრისა, დაჰმსდაბლდი ჩუენთვს უხუებითა წყალობი-
საათა (აღწ. 156, 31); რავდენცა დაჰმსდაბლდე ქუეყანასა, ეგოდენცა
აჰმალდე ცათა შინა (სწავ. 169, 8).

C

რასაკვირველია, არის აგრეთვე პირველადი, უმეტათეზისო, ამოსავალი
ფორმები: დაჰმდაბლდე ბი (Sin. 35, 455 a 3 ქვ.; სწავ. 205, 5 B); დაჰ-
მდაბლდი ვიდრე ჯოჯოხეთადმდე (ესაია 57, 9); დაჰმდაბლდე, (იქვე-
ოშკი).

განმდიდრება

მ—დ

A

ესევეითართა მაღლთა მიერ განმსდიდრდი (ასურ. 187, 18 ბ D);
აწვე სამე განმადღარ ხართ და აწვე განმსდიდრდით (1 კორ. 4, 8 ქუთ.);
განმსდიდრდე (Sin 35, 188 v, 6); რაათა განმსდიდრდე და გან-
მრავლდენ ნაყოფნი შენნი და საფასენი შენნი (ბალ. 81, 17 ა); დაგლახაკენ,
რაათა განმსდიდრდე (სწავ. 289, 15 A); რაათა თქუენ მისითა მით სი-
გლახაკითა განმსდიდრდე თ (2 კორ. 8, 9 ქუთ.).

B

აწვე სამე განჰმსდიდრდი სიმდიდრითა მით (ბალ. 167, 14 ა); ესე-
ვეითართა მაღლთა მიერ განჰმსდიდრდი (ასურ. 187, 18 C); ილუაწე,
რაათა განჰმსდიდრდე კეთილთაგან საქმეთა (სწავ. 10, 33 C); დაგლა-
ხაკენ, რაათა განჰმსდიდრდე (სწავ. 289, 15 C); რაათა ცათა შინა განჰ-
მსდიდრდე (პარხ. 1225).

C

ოდეს განჰმდიდრდე (ბალ. 167, 16 ბ); რაათა განჰმდიდრ-
დე კეთილთაგან საქმეთა (სწავ. 10, 33 B).

მთავრობა

მ—თ

B

რომელსა შენ დღეს ჰმსთავრობ (პარხ. 1156); რომელნი ჰმსთავ-
რობდეს მას (სიბრძ. 10, 14 პარ.); შენ ჰმსთავრობდე მას (დაბ.
4, 7 პარ.).

C

რომელი ჰმსთავრობს წყალობა მრავალთა (ნაუმ 1, 12); რაჟამს-იგი არა
ჰმსთავრობდ ჩუენ ზედა (ესაია 63, 19).
გვაქვს ისეთი ფორმაც, რომელშიც სათანადო პრეფიქსი სულ არა ჩანს:
რომელი მთავრობს წყალობა მრავალთა (ნაუმ 1, 12 ოშკი, პარ.). აქ ჰ არის
დაკარგული. მ-ს წინ ჰ-ს დაკარგვის შემთხვევები სხვაც ბევრია ცნობილი¹.

ალმტკმობა

მ—ტ

A

ალიქდიდეს საბურველსა თავთა მათთა და ალმსტკმობდეს პირთა
მათთა (პარხ. 889 a).
ზოგჯერ ამ ფორმაში თანხმოვნების თავმოყრის გამო (ჰმტკმ, მსტკმ) წინა
მ იკარგება. ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია, გადასმაზე ლაპარაკი ზედმეტია:
უკუეთუ იყოს უნებელი რამე სიცილისა, ნუ აღსტკმობ პირსა შენსა, კმა
გეყავნ განლიმებადაცა იძულებით (Sin. 35, 73 rb, 16—20).
აქ შევნიშნავთ იმასაც, რომ ძველ ქართულში ჩვეულებრივია ამ ზმნის ანია-
ნი ფორმები: ალამტკმობს, ალამტკმობდა, ალამტკმო და სხვანი. მაგრამ, როგორც
ჩანს, ნულიანი საარვისო ქცევაც იხმარებოდა. ზემოთ მოყვანილ მაგალითებს
გარდა შემიძლია დავასახელო ამგვარი უანო ფორმა II ბრძანებითის მწკრივში
ისევე პარხლის მრავალთაგან: ალმტკმე პირი შენი და გამოყავ ენა შენი
(პარხ 903 a).

ალმცირება

მ—ც

A

უკუეთუ წადნიერ იყო, რაათამცა არა ალმსცირდი ცხადად, გან-
მრავლდეს პატივი შენი კაცთაგან (Sin 35, Va, 6 ქვ.).
ამ ფუძეზეც ჯერჯერობით ეს ერთადერთი მაგალითია ნაპოვნი.

მკლავრობა

მ—ძ

A

უფრომს ხოლო ამცენ მათ, რომელნი მსკლავრობენ გლახაკთა და
ქუტივთა და ობოლთა (მესუეტ. 45, 11); ქმნა უჯერობაა დიდი, რამეთუ

¹ მსახურებდე მათ (2 შჯ. 8, 19 პარ.); შენ დამწყსო ერი ჩემი ისრაჴლი (2 მეუ.
5, 2); მწყსიდე ერსა შენსა კუერთხითა შენითა (მიქია 7, 14 პარ.); რამეთუ ამპარტავანთა
ღმერთი შემუსრავნ (ბოლნ. 55, 7, ვარიანტი); რომელი შემუსრავს ამპარტავანთა
(კიმ. 11, 212, 28).

С

ამის ზღვსა მეწამულისაგან გამოვალს ათორმეტი წყარო და მოჭრ-
წყავს იგი ფრიადსა ფინიკოვანსა. და მახლობელად მისა არს ჯურღმული, რო-
მელი მოჭრწყავს სხუასა ფინიკოვანსა და ზღუადვე შთავალს იგი (სინ.
269, 21, 22); ხოლო წიგნნი პავლესნი ყოველთა დღეთა და ეამთა სულიე-
რითა მით სასუმლითა მოჭრწყვენ და განაძლებენ ეკლესიასა ღმრთისასა
(თუალთ. 80, 23); მსგავს არს ავაზანსა, რამეთუ მრავალსა მოჭრწყვენ და
განსწმედნ და მან თავი თვისი ვერ განიწმიდის (Sin. 35, 292 rb, 7); მოჭრ-
წყვიდა წყალი იგი ქუეყანასა მას ყოველსა (Sin 6, 104 r, 2); და წყარო
სახლისაგან უფლისა გამოვიდოდის და მოჭრწყვიდე ს ქვესა მას ნაწილთა-
სა (იოველ 3, 18 პარ.); წყალნი... მოჭრწყვიდე ს ქვესა მას ნაწილთასა
(იოველ 3, 18 ლაგ.).

ასეთია ჩვეულებრივი სახის მაგალითები.

როგორც დავინახეთ, 9 ტიპური შემთხვევიდან 7 (!) მოდის ისეთ კომპლექ-
სებზე, რომლებშიც თავიკიდურ მამის ბგერად მ შედის: მ-დ (2), მ-თ, მ-ტ, მ-ც,
მ-ძ, მ-წ. თითოჯერ ასეთ პირობებში ნ და რ გვევლინება: ნ-თ და რ-წ. ეს ადვი-
ლი ასახსნელიცაა: ერთი მხრივ, მ მათ შორის (და საერთოდ) ყველაზე გავრცე-
ლებული პრეფიქსია ქართულში. ჩვენს მაგალითებშიც ასეა, აქაც მ მაწარმოე-
ბელია: მ-დიდ-არი, მ-დაბ-ალ-ი, მ-თავ-არ-ი, მ-ძლ-ავ-რ-ი. საფიქრებელია, სხვა
მაგალითებშიც (მ-ცირ-ე, მ-წარ-ე...) მ მაწარმოებელი იყოს¹. მეორე მხრივ,
მამის ბგერებში ს, ზ, შ, ხ, ღ სპირანტების შემდეგ მ-ს სწორედ მ-სთან უჭირს
გაძლება და, თუ ასეთი გადასმის საშუალება არაა, ხშირად იკარგება². ამიტომ
ასეთ პირობებში მ-ს გადასმა ბუნებრივი და ჩვეულებრივია. რამდენადმე მ-ს
ზედს იზიარებს აგრეთვე ნ და რ, თუმცა მ-ს გადასმის შემთხვევები ამ ბგერებ-
თან გაცილებით უფრო ნაკლებია.

ეს ყველაფერი, რაც ზემოთ ითქვა, გარკვეულ წესს მისდევს და ნორმალუ-
რია. მაგრამ არის იშვიათი შემთხვევები, როცა მ-ს გადასმას მაშინაც აქვს ადგი-
ლი, როდესაც ზემოთ აღწერილი პირობები არაა დაცული, ე. ი. როდესაც რ
თანხმოვანს მოსდევს არა რომელიმე ექვსთაგანი (დ, ტ, თ, ძ, წ, ც), არამედ სხვა
მამის ბგერა. მ ასეთ შემთხვევაში, როგორც წესია, მ-დ რჩება და არ იცვლება
(ვერც შეიცვლებოდა) ს-დ. ასეთი მაგალითი ორია ცნობილი: ერთ შემთხვევაში
რ-ს მ მოჰყვება, ხოლო მეორეში — ყ. მაგალითები:

ა) ანკვრიით აღმოსცენდი ნერგი უბიწო და განირთხენ შენ რტონი ვიდრე
პრომედმდე, რამეთუ მი რ ბ ი ო დ ე, ვითარცა-იგი პავლე ქალაქითი ქალა-
ქად (სას. პ. 124, 110)³.

მაგრამ იქვე გვხვდება პირველადი ფორმებიც: მაშინ მადლითა ღმრთისა
მიერიითა აღივსე და მი რ ბ ი ო დ ე წამებად, ვითარცა ზუარაკი შესაწირავად

(სას. პ. 178, 23); პ რ ბ ი ო დ ე მოძღურისა თანა შენისა გზასა წამებისასა (სას.
პ. 123, 68)¹.

ბ) მრავალთა განვრჰყუნდი (პარხ. 770 b).

თუ ეს ერთეული მაგალითები უბრალო ლაფსუსს არ წარმოადგენს გა-
დამწერისას თუ გამომცემლისას, მაშინ ისინი შეიძლება ზემოთ დადგენილი
ზოგადი წესის ერთგვარ ინერციულ გაგრძელებად მივიჩნიოთ, მათი გავლენით
ავხსნათ: შესრულებულია წესის პირველი პუნქტი (მ გადასმულია რ-ს შემდეგ),
მაგრამ დარღვეულია მეორე პუნქტი (რ-ს შემდეგ აღარაა რომელიმე ექვსთა-
განი ბგერა). მაგრამ, როგორც უნდა იყოს, ასეთი მაგალითები ძალიან იშვიათია
და ზოგად წესს სრულიადაც ვერ დაარღვევს, ის ნაწილობრივ მასში (წესში)
შედის და მის მიერ აიხსნება.

უფრო საინტერესოა ქვემოთ მოყვანილი მაგალითი, რომელშიც ზოგადი
წესის ყველა პირობაა დაცული (ზმნის თავიკიდური ბგერაა მ, მას მოსდევს ერთ-
ერთი ექვსთაგანი წ), მაგრამ გადასმის შემდეგ მ, წესის წინააღმდეგ, ს-დ არ
არის შეცვლილი: ამით კუერთხითა დამჰწყსნეთ სამწყსონი ქრისტესნი
(მესუეტ. 5, 4). ჩვენ ამას ვერ ჩავთვლით პაემეტობის ნიმუშად: მაშინ მ-ს გა-
დასმა საჭირო არ იქნებოდა, უფრო საფიქრებელია, იგი, თუ უბრალო ლაფსუსს
არაა, დადგენილი პროცესის გარდამავალ საფეხურად მივიჩნიოთ.

სრულიად ამგვარია მეორე მაგალითიც: ნუჟუჟე ურჩულოთა მჰძლავ-
რონ² მას (გულანდ. 219, 4, =ათონ. ხელნ. 57), რომელზედაც ზემოთ გვქონდა
საუბარი (ნ. გვ. 108).

დასასრულ, აღვნიშნავ მ-ს გადასმის კიდევ ერთ საყურადღებო შემთხვე-
ვას. შე ო რ გ უ ლ ე ბ ა ფორმაში სუბიექტური პრეფიქსი მ IX—X—XI საუ-
კუნეების ძეგლებში ხმოვნების წინ საერთოდ დაკარგულია. მაგრამ მესტიის
ოთხთავში უცდიათ მისი შენარჩუნება სწორედ გადასმის გზით: უკუეთუ გაქუნ-
დეს სარწმუნოვება და არა შე ო რ ჰ გ უ ლ დ ე თ (მ. 22, 21), ო-ს წინ მ ამ
დროს (როცა ეს ხელნაწერი გადაიწერა — 1033 წ.) არ შეიძლება იყოს. მაგრამ
რადგანაც იგი პრეფიქსია და საჭიროა, გადასმულია რთული სიტყვის პირველი
ფუძის შემდეგ, გ-ს წინ. მაგრამ ამის დაშვება თავისთავად გულისხმობს, რომ
ეს ოთხთავი პაემეტი წინაპრისაგან მომდინარეობს. ეს მოსაზრებაც მართლდე-
ბა: ჩვენ აქ გვხვდება წმინდა პაემეტი ფორმებიც, მაგალითად: უკუეთუ მეუფე-
ბა: მეუფებასა განჰვეთა, ვერ ჰელ-ეწიფების დამტკიცებად მეუფება იგი;
და უკუეთუ სახლი სახლსა განჰვეთა, ვერ ჰელ-ეწიფების სახლი იგი
დამტკიცებად (მრ. 3, 24—25), აღსანიშნავია, რომ იგივე სიტყვა სხვა მახარე-
დამტკიცებად (მრ. 3, 24—25), აღსანიშნავია, რომ იგივე სიტყვა სხვა მახარე-

1 გ. როგავა, ზედსართავის თანაბრობითი ხარისხის გაქვავებული ფორმები ქართულში:
იკე, ტ. IX—X, 1958, გვ. 99—110.
2 ნ. ზემოთ, გვ. 107.
3 ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 120.

1 ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 120.
2 ხელნაწერში სწორედ ასე ყოფილა. გამომცემელი (კ. კეკელიძე) საგანგებოდ შენიშნავს,
რომ დედანში (ხელნ. № 57) ასეაო.

ძელი¹, საგზალი — საგძალი, ვარსკვლავი — მასკვლავი...), ანდა ყრუს — ყრუ (ტიმოთე — კიმოთე, ეპიფანე — ეტიფანე...). აღსანიშნავია, რომ შენაცვლებას წველაზე ხშირად და უმთავრესად სწორედ მედერ ბგერებში აქვს ადგილი, ამათგან უფრო მეტად ბაგისმიერებსა (ვ-მ, ვ-ბ, ვ-ტ...) და ნარნარებში (ლ-ნ, ლ-რ, ნ-რ...).

ასხვავებენ ორგვარ შენაცვლებას: ერთია ისეთი შენაცვლება, რომელსაც ადგილი აქვს უცხოური ენიდან ნასესხებ სიტყვებში (ტიმოთე — კიმოთე, ეპიფანე — ეტიფანე), მეორე — როცა შენაცვლება ხდება მშობლიური ენის სიტყვებში (საბზელი — საბძელი, საგზალი — საგძალი)².

ბგერათა შენაცვლებას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, მაგრამ ამჟამად ენაში აღარ არის მოქმედი, ისტორიულს უწოდებენ. ისტორიულია ქართულ ზმნებში ჰ-ს-ს შენაცვლება (ჰწერ — სწერ, ჰტირ — სტირ, მოჰტაცა — მოსტაცა და სხვ.)³, აგრეთვე ისეთი ფორმები, როგორიცაა: სული — სუნი, შრიალი — ყრიალი და სხვ.⁴

როგორც აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში⁵, ერთმანეთს უმთავრესად არტიკულაციურად მონათესავე ბგერები ენაცვლებიან. ასეთია, მაგალითად, ბაგისმიერები (ვარსკვლავი—მასკვლავი, ემსგავსა — ემსგამსა, ემპოს — ემპაოს⁶, მარზაპანი — ვარზაპანი), ნარნარები (ქორწილი — ქორწინება, ნარდიონი — ლარდიონი, მარმარინო — მარმარილო, გიძლავს — გიძნავს⁷), აგრეთვე სხვებიც (ზრახვა — ძრახვა, ტაძარი — ტაზარი და სხვა). მაგრამ შენაცვლება გვხვდება აგრეთვე არტიკულაციურად განსხვავებულ ბგერებშიც (ტიმოთე — კიმოთე, ეპიფანე — ეტიფანე, შეიტკბო — შეიტყბო⁸).

არტიკულაციურად მონათესავე ბგერათა შენაცვლებისას არჩევენ ორ შემთხვევას: ა) როცა მოცემული ორი ბგერიდან ორივე ენაცვლება ერთმანეთს (ზრახვა — ძრახვა, ტაძარი — ტაზარი); ბ) როცა ერთი ენაცვლება მეორეს, მაგრამ მეორე კი ვერ ენაცვლება პირველს. პირველი სახის შენაცვლებას საურთიერთოს უწოდებენ, მეორე სახისას — ცალმხრივს⁹.

ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილი მაგალითები გვიჩვენებენ თანხმოვანთა შენაცვლებას. მაგრამ ქართულში (ისე, როგორც სხვა ენებშიც) გვაქვს აგრეთვე ხმოვანთა შენაცვლებაც. ამ უკანასკნელის მაგალითებად გამოდგებოდა ძველ ქართულში ისეთი ფორმების პარალელური არსებობა, როგორიცაა: უმრწემსი და უმრწამსი, მეტი და გარდამატება, კეისარი და კაისარი, სამჭედური და სამჭადური, სავარცხელი და სავარცხალი, დავჭერ და დავჭარ (აპოკრ. 89, 15), ფიცი და ფუცვა, ბირთვ და ბურთვ და ბევრი სხვა. მაგრამ ხმოვნების შენაცვლება საერთოდ უფრო ნაკლებაა გავრცელებული, ვიდრე თანხმოვანთა შენაცვლე-

¹ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკა. I, მორფოლოგია, გვ. 10.
² გ. ახვლედიანი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 180.
³ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 22.
⁴ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, გვ. 209, 293.
⁵ ს. ქლენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, გვ. 237—239.
⁶ მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 86.
⁷ იქვე, გვ. 87.
⁸ იქვე, გვ. 89.
⁹ იქვე, გვ. 85.

ბა. ეს აიხსნება. ალბათ, იმით, რომ ყოველ ენაში ხმოვანთა რიცხვი გაცილებით ნაკლებია თანხმოვანთა რიცხვზე და ამასთანავე ხმოვნები მეტად არიან განსხვავებულნი ერთმანეთისაგან აკუსტიკურად¹. ეს განსაკუთრებით იტყმის ქართულის შესახებ, რომლის თანხმოვანთა სიმდიდრე და ხმოვანთა შედარებითი სიღარიბე საერთოდ აღიარებული ჭეშმარიტებაა. ჩვენ აქ საუბარი გვექნება იმ სიღარიბე საერთოდ აღიარებული შენაცვლებაზე, ხოლო ხმოვანთა შენაცვლებაზე მსჯელობას სხვა დროისათვის გადავდებთ.

ამ წინასწარი შენიშვნების შემდეგ განვიხილოთ თანხმოვანთა შენაცვლების შემთხვევები ძველ ქართულ ენაში.

ვ—ბ: ესემაცა გაქსობს: სწავ. 195, 19 C (A: გაქსოვს); და გუაქსობს — ვ—ბ: ესემაცა გაქსობს: სწავ. 24, 24; ესე ყოველი გუაქსობს და გულს — მცა ესე დაუვიწყებელად: სწავ. 225, 29; სხუაა მოგაქსენებ — ვეცყოლით სიკუდილისათვის და სინანულისა: სწავ. 284, 29 C (გაქსოვდის A, გაქდეს და შენ არღარა გაქსობდეს: სწავ. 2, 23 J (იერუსალიმურ სოფს B); იხილენ გზანი შენნი სამარობანსა: იერ. 2, 23 J (იერუსალიმური ხელნ.); ოშკის ხელნაწერში კი არის ვინიანი ფორმა: სამაროვანსა.

რეხელნ.). ოშკის ხელნაწერში კი არის ვინიანი ფორმა: სამაროვანსა. შესაძლებელია, ამ უკანასკნელ მაგალითში მორფოლოგიურ მოვლენასთან გვექონდეს საქმე და ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ ოვ—ან—ობ—ან აფიქსები. მაინც აღსანიშნავია, რომ ამ შემთხვევაშიც იმავე ვ—ბ ელემენტების შენაცვლება ხდება.

ამავე ვ—ბ-ს შენაცვლებასთან უნდა გვექონდეს საქმე ძველი (და ახალი) ქართულის ისეთ ფორმებში, როგორიცაა: ვ-თიბ, ს-თიბ, თიბ-ს, მ-თიბ-ელ-ი, სა-თიბ-ელ-ი, ერთი მხრივ, და თივა-ა (მ. 6, 30; ლ. 12, 28; აბო 196, 33), მეორე მხრივ.

ეს წესი დღევანდელი ქართულის კილოებშიც მოქმედი და აქტიურია. შდრ. თებზი. გვარი თებზაძე, ბარცხნა, საბარცხალი, კობზი, აბღარი² და სხვა. ძველ ქართულში გვაქვს ამ ბგერების შებრუნებული შენაცვლებაც (ადგილი აქვს საურთიერთო შენაცვლებას).

ვ—მ: ცხობრება ზმნის ვნებითი გვარის ფორმებში ვ-ს ენაცვლება მ (ცხომნდა). მაგრამ მნდ ბგერების თავმოყრის შემდეგ ხშირად ნ იკარგება (და გვაქვს ცხომდა). უფრო ხშირად ფუძისეული ვ იკარგება და მაშინ შენაცვლებაზე აღარ შეიძლება ლაპარაკი. მაგალითები: ცხომნდეს: იგავ. 28, 16; უკუნისამდე ცხომნდი: გულანდ. 221, 16 A (B: ცხომლი); უკუ-ეთუ ვცხომ(ნ)დეთ: იქვე, 225, 13 A (ვეცხონდეთ B); არათუ კაცობრივითა სახელითა ცხომდებოს კაცი: კიმ. II, 46, 20; და ცხომდებოდა იგი სიწმიდითა: იქვე, 44, 5; არა ბუნებითა და წესითა კაცთაათა ცხომდებოდა იგი: იქვე, 44, 26; და ცხომდებოდათ მშულობად მის ქუეყანისა: იერ. 29, 7 J (O: ცხონდებოდეთ); სხუათა კაცთაებრ ცხომდებოდის იგი: კიმ. II, 44, 22; ესე ძმ ჩემი მომკუდარ იყო და ცხომდა: ლ. 15, 24 C; ცხომ-დეს სული შენი: იერ. 38, 17 J (O: ცხონდეს); იგინი ხოლო ცხომდენ: კიმ. II, 46, 1³.

¹ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის შესავალი, გვ. 181—182.
² ს. ქლენტი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 238.
³ შდრ. მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87. აქ დაშვებულია, რომ ნ-ს ენაცვლება მ, მაგრამ მაშინ როგორ უნდა აიხსნას ცხომნდი, ცხომნდეს და მსგავსი ფორმები? რომლებშიც ნ-თა გვაქვს და მ-ც?

მასკულავი: Sin. 35. 27 va, 9; რომელთა სახელ-ეფების მასკულავად ბრწყინვალეებისათვის ბუნებისა მათისა: თარგმ. გამოცხ. 1. 20 C; რომელსა უბყრიან შუდნი იგი მასკულავნი: იქვე. 2. 1 C; მასკულავნი ზეცით დამოცვენებულ იყვნენ: მრ. 15. 25 C; თუაღნი მისნი, ვითარცა მასკულავნი: ქრისტეფ. (ეტ. VIII, 183. 10).

აღსანიშნავია, რომ ყველგან, როცა ამ სიტყვაში ვ-ს მენაცვლება, ფუძისეული რ-ც დაკარგულია: ვარსკულავე, მაგრამ: მასკულავე. ამ სახითვე (მასკულავი) გვხვდება იგი თანამედროვე ქართულის კილოებში: კახურში¹, ქართლურში², ხევსურულში³ და სხვებში⁴.

ადგილი იგი სამსხურპლომსა შენისაჲ ემსგამსა ბერვარსა აპრონისსა და ზაქარიაჲსა: აბო (ავ. ძეგლები) 80, 9 B. სხვა ხელნაწერებში, რა თქმა უნდა, არის ემსგავსა⁴.

ვ-ს მანით შეცვლა ძალიან გაერკვლებულია ქართულის კილოებში. მაგალითად: ულმაში, ნამთი, მიწრო. ამსება, კამშირი, თომლი, მითომ, კომში, კიდემ⁵, არწიმი, მენაჯ, ჭამჭანიძე⁶ და სხვანი. აქაც გვხვდება შებრუნებული შენაცვლება:

მ—ვ: უბრძანა უსტავ ორთა მკედართა: ევსტ. (ავ. ძეგლები) 32, 12 G. სხვა ხელნაწერებშია, რასაკვირველია, უსტამ.

ვითარცა ცნა ბუზმირ ვარზაპანმან: ევსტ. (ავ. ძეგლები) 44, 4 A. სხვაგან: მარზაპანმან (მარძაპანმან). შენაცვლება ქართულ ნიადაგზე უნდა იყოს მომხდარი.

ვ—ჟ: უმარცვლო უენაცვლება ვ-ს, როგორც პირველი სუბიექტური პირის ნიშანს, ხანმეტსა და ჰაემეტ ტექსტებში, როცა მას წინ უსწრებს მესამე ობიექტური პირის ნიშანი ხ ან ჰ, ე. ი. როცა ვ გადასმულია ობიექტური ნიშნის შემდეგ. მაგალითები:

შეხუაბთ ესე კარი (ბოლნ. წარწ.); აღხუმართე ესე ჭუარი, აღხუმართეთ ესე ჭუარი (უკანგორის წარწერები); ხოლო ჩუენ ხუესავთ: ლ. 24, 21 X; ჩუენ ხუარწმუნოთ მას: მ. 28, 14 X; აღხუაგზნე ცეცხლი: იერ. 17, 27 Y; რომელსა ხვტყოდე ყოფად მათ ზედა: იერ. 18, 8 Y (ხვტყოდე = ხ-უ-ი-ტყ-ოდ-ე); შეხუვრდეთ და ხუმადლობდეთ (ხანმ. მრ.: ისტ. ქრ. I, 42, 4); ლოცვასა შეხუწირვიდეთ: იქვე, 42, 5; თავყანის-ხუცემდეთ: იქვე, 43, 27; ესე ჭუარი ქრისტესი ... აღჰუმართე (წყისის წარწ.); მოჰუგუარე იგი მოწაფეთა შენთა: მ. 17, 16 Z⁷.

ასეთსავე შენაცვლებას აქვს აგრეთვე ადგილი ყავ (ყვან), ვსება — სავსე და ზოგ სხვა ფუძეში:

ყუნა ივნი: მრ. 3. 14 C; რაათა ჩუენ თავისუფალ გუყუნეს: ისტ. ქრ. II. 2. 2.

იყუნეს: მრ. 10, 24 C; ლ. 1, 21 C; ისტ. ქრ. II, 2, 36; ვიყუნეთ: იქვე, 20, 16; იყუნეთ: იქვე, 6, 26; იყუნენ: იქვე, 5, 15.

უბიწონი და წრფელნი შემომეყუნეს მე: იქვე, 26, 1. ვეწყუე: Sin. 97, 168 vb, 4.

წარიყუანეს იგი: მრ. 4, 36 C; ერთი წარიყუანონ და ერთი დაუტონ: მ. 24, 40 C.

სასუმელი საუსტ მომცა მე და იყო იგი სავსე წყლითა: 3 ეზრა, 14, 39. დღესა ახუსებასა მწუხრი: ხანმ. ლექც. გვ. 38; დღესა ახუსებასა ზატიკსა მწუხრი: იქვე, გვ. 43. ამ ორ უკანასკნელ მაგალითში ჭერ ღ და-ვრუებულა და ხანად ქცეულა მომდევნო სანის გამო, ხოლო ამის შემდეგ ვ-ს უ შენაცვლება. შესაძლებელია, ხვ-ს ერთად მოხვედრა შეხუაბთ და მსგავსი ფორმების ასოციაციას იწვევდა.

გვაქვს შემონახული ისეთი შემთხვევებიც, როცა შესანაცვლებელი (ვ) და შემნაცვლებელი (უ) ორივეა წარმოდგენილი. ექვი არაა, ეს წარმოდგენს გარდამავალ საფეხურს, როცა ეს პროცესი ჭერ კიდევ საბოლოოდ არაა განმტკიცებული: ისმის ბგერა, რომელიც აკუსტიკურად ნაწილობრივ ერთსაც ჩამოჰგავს და მეორესაც. ასეთ შემთხვევაში სასწორი მაინც უ-საკენ არის გადახრილი, რაც, სხვათა შორის, ამ ბგერების რიგიც მიუთითებს: ყველა მოპოვებულ მაგალითში წინ არის უ, მას მოსდევს ვ. ამის ნიმუშებია:

რომელმან ისმინეს სიტყუანი ესე ჩემნი და ყუვენეს ივნი: მ. 7, 24 C; იყუვენეს: მ. 14, 6 C; მრ. 10, 32 C; იყუვენით: მ. 24, 42 C; მ. 25, 13 C; იყუვენეთ: ი. 8, 31 C; ი. 15, 4 C; იყუვენენ: მ. 24, 40 C; მრ. 3, 14 C; აღიყუვანა მ. 4, 8 C; წარიყუვანონ: მ. 24, 41 C; ბრმაჲ იშუვა: ი. 9, 20 C; ღმრთისა მიერ იშუვენეს: ი. 1, 13 C; რაჟამს იქმოლი ქუველი სავსესა: მ. 6, 2 C.

გვაქვს შებრუნებული შენაცვლებაც: ჟ—ვ: მოგვიანო ხანების ძეგლებში ასეთი შენაცვლება სრულიად ბუნებრივი და გასაგებია: უმარცვლო უ-ს საფუძველი შეირყა და შემდეგში ეს ბგერა თანდათანობით ვ-ს დაემსგავსა. როგორც ჩანს, ეს პროცესი თვით ძველ ქართულში იყო ჩასახული. მის წიაღში ეხვდებით ჩვენ უ-ვ-ს შენაცვლების შემთხვევებს. ამის თითო-ოროლა ნიმუში აქა-იქ სხვაგანაც მოიპოვება, მაგრამ იგი განსაკუთრებით დამახასიათებელია ლატაის ლექციონარისათვის. ეს ხელნაწერი განსაცვიფრებელი არქივიზითა და დილექტივებით ხასიათდება, რომელთაგან ყველაზე საინტერესოა ა-ს ნაცვლად გარკვეულ შემთხვევებში სრული ი-ს ხმა-რება, აგრეთვე უმარცვლო უ-ს შენაცვლება ვინით. აქ ვუჩვენებთ მხოლოდ რამდენიმე ნიმუშს (ხელნაწერში მსგავსი მაგალითები ძალიან ბევრია):

მიხვიდღე: 2 შჯ. 6, 14; წარგიდღეს: 2 შჯ. 9, 3; დაუწვიდღეს: 2 შჯ. 12, 31; რიცხვი: მსაჯ. 7, 6; შემთხვევაჲ, შეამთხვევათ: ესაია 7, 13; მშვიდობისაჲ: ესაია 9, 6; დათვი, მართვენო: იქვე, 11, 7; ჩხვილმან: იქვე, 11, 8; შიშველი: იქვე, 58, 7; გურიგვი: იქვე, 61, 10; მშვიდღები: 1 მეფ. 2, 4; შვიდ შვილ: იქვე, 2, 5;

1 ა. ჩიქობავა, გარე კახეთი დიალექტოლოგიურად: არილი, 1925, გვ. 70.
2 ვ. თოფურია, ქართლური: არილი, 1925, გვ. 136.
3 ალ. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, 1960, გვ. 14.
4 მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 86.
5 ვ. თოფურია, ქართლური, გვ. 136.
6 ს. უდენტო, დასახ. ნაშრომი, გვ. 238.
7 ნ. ამის შესახებ ზემოთ მეტათეზისთან დაკავშირებით (გვ. 95).

თუ აქ რაიმე უბრალო ლათინური არ არის და სიმძლავრესა-ს ნაცვ-
ლად უფრო გასაგები სიმძლავრესა შემთხვევით არაა წარმოდგენილი,
მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ C ხელნაწერი (H 1662) ზოგჯერ სიმძლავრეს
წმარობს, ხოლო ზოგჯერ — ამ ფორმის წარმომშობ პირველწყაროს სიმძ-
ლავრეს, ე. ი. მისთვის სიმძლავრე და სიმძლავრე ერთი და
იგივე ფორმებია.

აქაც გვაქვს შებრუნებული შენაცვლება:

ფ—ფ: ფილონი, რომელ დაუტევე ტროადს კარპოსის თანა, მო-
-რაბ-ხვდოდი, მოიღე: 2 ტიმ. 4, 13 (ქუთ.)¹, მაგრამ: და იყო ყოველსა ჟამსა სა-
მოსლად მისა სქემად შეუენიერი და სამოსელი სპეტაკი ვილონი და სტიქარი:
ისტ. ქრ. II, 82, 2. ეჭვი არაა, ვილონი იგივე ფილონია, ოღონდ ფ-ს შენაცვლე-
ნია ბაგისმიერი ვ. შდრ. ბერძნ. *φελόνης*.

დღეს დავკნენ პაემანი ასულისა პროსკოროძისი და ვყო წინდობად
შენი ცოლად ლუსიმასხომას: ფებრ.: A 95, 657 a, 3: იგივე სახელი ორ სხვა ხელ-
ნაწერში წარმოდგენილია შეცვლილი ფორმით: პროსფოროძისი: Sin. 6,
197 a; A 382, 19 ra.

ბ—მ: რომელთა ზედა აწჷმა ღმერთმან ცეცხლი და წუნწუმა: გობრ.
(აგ. ძეგ.) 173, 27 G. სხვა ხელნაწერებში: წუნწუბაა.

მროწეულნი: 2 შჯ. 8, 8 ლატ. (=ბროწეული).

შემდგომი ორი მაგალითი შეიძლება ობ და ომ სუფიქსების მონაცვლეობით
ახსნას: და შევიდა იერემია სახლსა მას მღვმისასა შესაწყდომელსა:
იერ. 37, 16 O (ომკი), შესაწყდომელსა: J (იერუსალიმური).

შეიმოსეს გვრგვნი იგი მოწამეთა და უჭნომელი: ათან. (ეტ. 8, 64,
2 B). AC ხელნაწერებში კი არის: და უჭნობელი².

ბ—მ-ს შენაცვლება ფართოდ არის გავრცელებული დღევანდელი ქართუ-
ლის კილოებში, მაგალითად: კმილი (კბილი), უკმინა, ყმებსა (ყბებსა), შევამით
(შევაბით), სამჭო (საბჭო), ტკმილი (ტკბილი), კმოა (ხმოა), განწმილება (გაწბი-
ლება) და სხვანი⁴.

პ—ფ: პართინიოს: აპოკრ. 52, 24 AB, მაგრამ: ფართენიოს:
იქვე S.

ქსენებაა... სფურიდონ კვბრელ ეპისკოპოსისა: კალენდ. 12, 10. შდრ.
memoria Spiridonis Cyprii episcopi: იქვე.

მაგრამ ორივე შემთხვევაში შეიძლება პ-ს გაფშვინვიერებას კონკრეტული
ფონეტიკური მიზეზი აღმოაჩნდეს: პირველში ეს იყოს ასევე ფშვინვიერი თ
(მაშინ გვექნებოდა რეგრესული ასიმილაცია), მეორეში — სპირანტი ხ (მაშინ
საქმე გვექნებოდა პროგრესულ ასიმილაციასთან).

¹ ახალი აღთქმის 1963 წლის გამოცემაში იკითხება ფილონი. საბას ფილონი უწე-
რია, ნ. და დ. ჩუბინაშვილებს — ფილონი, ფილონი.
² ხელნაწერში ყოფილა შესაწყდომელსა (?).
³ მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.
⁴ ს. ქდენტი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 239.

უკვე აღნიშნულია ლიტერატურაში¹, რომ შეიძლება პ-ს ტ-ც შეენაცვლოს:
პ—ტ: თქმული... ეტჷფანე კვბრელ მთავარ-ეპისკოპოსისა: სინ.
46, 2: შდრ. მრავ. 260, 21, სადაც ეპიფანე იკითხება: გამოვიდეს ეტჷფა-
ხე და ტროილე პატრიკნი: კიმ. I, 82, 27 OQ: H ხელნაწერში არის ეპიფა-
ნე: წამებაა... ეტჷფანესი: კალენდ. 4, 9: ქსენებაა... ეტჷფანე
კვბრელ მთავარ-ეპისკოპოსისა იერუსალმშელისა: იქვე, 5, 12.

ქსენებაა... ტაფნოტისი: კალენდ. 2, 4 (=პაფნოტისი. შდრ. Paphnutii:
იქვე).

წამებაა წმიდისა პოლიკარტო ეპისკოპოსისა: კალენდ. 2, 28 (ყ. გა-
რიით. ი. ჯავახიშვილსა და კ. კეკელიძეს უწერიათ პოლიკარტო).

შეიძლება შენაცვლებას ჰქონდეს ადგილი წინაენისმიერთა შემდგომს მო-
ნაცვლეობაში:

ქსენებაა... ესტატისი: კალენდ. 9, 24; 9, 25, მაგრამ: ქსენებაა ...ევს-
ტათისივე: იქვე, 9, 26.

განემზადნეს ბრძოლად... ხუასთაგისა მათისათუს: სინ. 273, 3, მაგ-
რამ: მისტა მას ხუასტაგი მრავალი: Sin. 6, 109 r.

რაც შეეხება ტ—დ-სა და თ—დ-ს ისეთ მონაცვლეობას, როგორცაა, ერთი
მხრივ: წრდიალი (იერ. 14, 15 J; 16, 4 J) და წრტიალი (იქვე O),
ზადიკი (შუშ. — აგ. ძეგ. 28, 33 K) და ზატიკი (იქვე, სხვა ხელნაწე-
რები), დომენდი (ისტ. ქრ. II, 94, 25 C) და დომენტი (იქვე B), ეპ-
დორპისი (კალენდ. 3, 3=ევტროფისი, შდრ. Eutropii: იქვე), და მეორე
მხრივ: მესდულე (იერ. 6, 9 J) და მესთულე (იქვე O), დაისხნა ინ-
ქიდ (ევსტ. — აგ. ძეგ. 33, 21 A) და ...ინაქით (იქვე, სხვა ხელნ.), შა-
ბადნი (იქვე, 38, 3 A), შაბადსა (ლ. 4, 31 C) და შაბათსა (ლ. 4,
31 DE), სცემდა ქურდითა (ევსტ. 41, 9 A) და ქვრთითა (იქვე, სხვა
ხელნ.), მცხედას (იქვე, 45, 4 A) და მცხეთაა (იქვე, სხვა ხელნ.),
განდიადი (ზედაზნ. — აგ. ძეგ. 213, 25 ა) და განთიადი (ი. 18, 28)
და სხვანი, — ასეთი მონაცვლეობა სამეცნიერო ლიტერატურაში ახსნილია, რო-
გორც დისიმილაციური გამყდრება და გამოყოფილია საკუთრივ სუბსტიტუ-
ციისაგან². ამიტომ მათ არც ჩვენ განვიხილავთ აქ.

უღავო სუბსტიტუცია ყველაზე მეტად ნარჩარა ბგერებში გვხვდება. აქ
ხშირია ლ, რ, ნ-ს ურთიერთშენაცვლება. მათ უერთდება აგრეთვე მ-ც. ყველა
ეს ბგერა მქლერია, მაშასადამე, მათი შენაცვლებისას არ შეიძლება გამყდრე-
ბა-დაყრუებაზე ვილაპარაკოთ: მქლერს ენაცვლება მქლერი; ფიზიოლოგიურა-
დაც ისინი ახლო დგანან ერთმანეთთან. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ სა-
ურთიერთო შენაცვლებაც ყველაზე მეტად აქაა გავრცელებული.

ჩვენ ქვემოთ წარმოვადგენთ მრავლიდან მხოლოდ რამდენიმეს, უფრო მე-
ტად დამახასიათებელ შემთხვევას.

¹ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 22; მისივე: სინური მრავ-
ალთავი 864 წლისა, გვ. 311. შდრ. გ. დეიქტერსი, რომელიც აქ დისიმილაციას ხედავს
(Fr. Neisser, Studien zur georgischen Wortbildung, Wiesbaden, 1953, S. 21).
² გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, გვ. 227; მისივე: ზოგა-
დი ფონეტიკის შესავალი, გვ. 181; ს. ქდენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, გვ. 231—235;
მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 79—80.

ლ—ნ: და იქმნა მახუილი იგი ლბილ, ვითარცა ცუინი: ისტ. ქრ. II, 64, 20 B; C-ში წარმოდგენილია ჩვეულებრივი ფორმა: ცული.

სულგრძელებით და ნიქნით: Sin. 11, 279 r, 4 ქვ. მაგრამ ამავე ტექსტის ეგვევი სიტყვა მეორე ხელნაწერში ლასით არის წარმოდგენილი: ლიქნით: Sin. 62, 72 va, 8 ქვ.

მარჯუნ ადგილსა მას: კიმ. I, 258, 24; მარჯუნ ჩემსა არს: იქვე, 277, 29; მარჯუნ მდგომარეშან: იქვე, 282, 24; ნუ მოაქცევ მარჯუნ გინა მარცხლ, არამედ ვიდრედ გზასა საშოვალსა: Sin. 35, 145 va, 16; მიმოდლი-ხედვიდეს მარჯუნ და მარცხნ: წარტყ. 43, 14 (ორივე ხელნაწერში); ნუ აქცევ მისგან ნუცა მარჯულ, ნუცა მარცხნ: ისტ. ქრ. II, 93, 1 C.

მარჯუნ-ლ და მარცხ-ლ ფორმებში ლ (←რ) სუფიქსია¹, იგი ზმნიზედებს უნდა აწარმოებდეს: მარცხ-ლ, მარჯუნ-ლ, მსწრაფ-ლ. მკურცხ-ლ. ეს ლ დისიმილაციით უნდა იყოს მიღებული რ-საგან; შდრ. მკუეთ-რ, მგზავ-რ, მძლავ-რ, მკედ-რ, მწუხ-რ, მძოვ-რ და სხვა (მ პრეფიქსზე აქ არაფერს ვიტყვი). აი ასეთ ლ-ს ენაცვლება აქ ნ: მარცხლ—მარცხნ.

ხოლო ურჩებად მოიხდის სიკუდილსა: S 36, 55 a, 4. „ამათა სწავლანის“ გამოცემულ ტექსტში (სამსავე ხელნაწერში) არის ძველი ქართულისათვის ჩვეულებრივი ფორმა სიკუდილსა (სწავ. 90, 29). ნ-ს ლ-სთან მონაცვლეობა ამ ფუძეში სხვაგანაც გვაქვს: სიკუდილი, მაგრამ მოაკუდილეს (მ. 26, 59 C; 27, 1 C), სასიკუდილჲ (მრ. 16, 18; ი. 11, 4), სასიკუდილებელი და სხვა.

მოიყვანა იგიცა შენ თანა ქორწინსა ამას: ტობია 9, 2. ძველ ქართულში ჩვეულებრივია ქორწილი (მ. 22, 2; ი. 2, 1 და სხვა). ნარიანი ფორმა იშვიათია. ზმნურ ფორმებში კი ნარი გვაქვს: იქორწინებოან და განჰქორწინებენ: ლ. 20, 34; იქორწინებოდეს და განჰქორწინებდეს: მ. 24, 38; ლ. 17, 27; არცა განჰქორწინებდენ, არცა იქორწინებოდინან: მ. 22, 30; არა შეჰგავს ქორწინებაჲ: მ. 19, 10². თუმცა ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ ზოგჯერ ზმნურ ფორმებშიც გვხვდება ლ: რამათა არა შეენენ ურთიერთას ვიდრე ქორწილებადმდენ: Опис. 156, 18.

ვიდრემდის კულად შეაბრძუილო ასოჲ ასოსავე შენსა: სწავ. 35, 28 C; B-ში იკითხება: შეაბძუნვო.

სახელში ძილ გვაქვს, მაგრამ ზმნურ ფორმებში (პირიანებსა და უბიროებში) — ძინ: განიდჰა იოსეფ ძილისაგან: მ. 1, 24 C; დამძიმებულ იყვნეს ძილითა: ლ. 9, 32... რამსა გძინავს: ლ. 22, 46; სიმონ, გძინავსა: მრ. 14, 37; ხოლო თავადსა ეძინა: მ. 8, 24; დაიძინეს კაცთა: მ. 13, 25; პონა იგინი მძინარენი: მ. 26, 40³.

ასევე გვაქვს სიცილი, მაგრამ ზმნურ ფორმებში აქაც ცინ გვხვდება: სიცილით და განცხრომით ჰზრახავნ მათ: სწავ. 246, 27; რომელნი

¹ ა. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება. გვ. 28, 29, 55, 56 და სხვა, განსაკუთრებით გვ. 75—76.

² ს. ყდენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, გვ. 239; მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები, გვ. 87.

³ ს. ყდენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, გვ. 239.

იცილით აწ: ლ. 6, 25; რამეთუ იცილით: ლ. 6, 21; შეეცინინ და უწამწამებნ: სწავ. 246, 14.

ასევე სახელში ლასი გვაქვს აქაც: ყივილი, მაგრამ ზმნურ ფორმებში — ნარი: ქათმის ყივილს: მრ. 13, 35 C; ვიდრე ქათმის ყივილმდე: მ. 26, 34 C; მრ. 14, 30 C; ვიდრე ქათმის ყივილამდე: მ. 26, 75 C; ვიდრე არლა ეყივნა ქათამსა: მოქც. 139, 39 C (შატბერდული ნუსხა), მაგრამ ამ ტექსტის მეორე (L) რედაქციაში იკითხება: ვითარცა არლარა ეყივლა ქათამსა: იქვე 4¹. ეს ზმნა ასევე ორი სახით არის წარმოდგენილი ოთხთავის ტექსტშიც: ვიდრე არლა ეყივნოს ქათამსა: მ. 26, 75 და: არლა ეყივლოს ქათამსა დღეს: ლ. 22, 34 C.

ვერ გიძნავს ცხორებად: მოც. 15, 1 D. ამ ზმნის სანაცვლოდ ვარიანტებში გვაქვს: გიძლავს, შემძლებელ ხართ, ძალ-გიც. მამსალამე, აქ საქმე გვაქვს დღევანდელი შეგიძლია ზმნის სინონიმებთან. საწყისი ლასიანი ფორმები ოთხთავშიც მოიპოვება: მიძლავს: ლ. 16, 3 C; გიძლავს, გვძლავს: მ. 20, 22 C. ამ ტიპის წარმოება, როგორც ვხედავთ, აღიშის ხელნაწერს ახასიათებს. ეჭვი არაა, გიძნავს—გიძლავს².

გვაქვს შებრუნებული შენაცვლება: დედანი მათნი ზელენ ცმელსა, რამათა უქმნენ მსულევანი ძალთა ცისათა: იერ. 7, 18 O; (J: მსუნევეანი); უქმენით მას მსუნევეანი: იერ. 44, 19 O (J: მსუნონანი).

რ—ლ: შემოვიდა ვეჟან ბუზმირ: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 34, 20, მაგრამ: ვეჟან ბუზმილ: იქვე A; ვეჟან ბუზმირ ჰრქუა: იქვე, 35, 16, მაგრამ: ვეჟან ბუზმილ ჰრქუა: იქვე G; წინაშე ვეჟან ბუზმილისა: იქვე, 34, 32 G.

ფირტჳ-ში (ექუსთ. 81, 34) რ-ს ჯერ კიდევ არ შენაცვლება ლ. რაც შეეხება ისეთ წყვილ ფორმებს, როგორცაა მარტჳრი (აბო — აგ. ძეგ. 50, 27 E; 51, 9 E) და მარტჳლი (იქვე, სხვა ხელნ.), აქ აშკარაა ჩვეულებრივი პროგრესული დისიმილაცია, რომელიც ძველ ქართულში ჯერ კიდევ საბოლოოდ არაა გაბატონებული, ადგილი აქვს აღნიშნული ფორმების ხშირ პარალელურ ხმარებას.

გვხვდება შებრუნებული შენაცვლება: ლ—რ: ღვნოჲ და თაფრუჭი არა ესუა: კიმ. II, 98, 9 C (A-ში გვაქვს ჩვეულებრივი ფორმა თაფლუჭი); შესცოდეს თაფრუჭითა... განჰკრთეს თაფრუჭისათჳს... შეიძრნეს მთრვალობითა თაფრუჭილსათა: ესაია 28, 7 O (ოშკი). იერუსალიმურ ტექსტში სამსავე შემთხვევაში ლ გვაქვს: თაფლუჭითა, თაფლუჭისათჳს, თაფლუჭისათა³.

რ—ნ: მარადლე მყუედნიდეს მე მტერი ჩემნი: ფს. 101, 9 B. სხვა ხელნაწერებში გვაქვს ჩვეულებრივი ფორმა მყუედრიდეს. საყურადღებოა, რომ ამ სიტყვაში რ-ს ნ-დ შენაცვლების გარდა ზოგჯერ ყ-საც ენაცვლება მისი სათანადო ბგერინაცვალი (ჟ) და გვაქვს:

¹ ც. ქურციკიძე, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ტექსტისა და ენის საკითხები: „ფილოლოგიური ძიებანი“ (ხელნაწერთა ინსტიტუტის გამოცემა), I, 1964, გვ. 72.

² მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.

³ იქვე, გვ. 88.

არამედ ჰქუედნიედ და აგინებდიან მას ყოველნი: კიმ. I. 20v. 9: რა-
ვამს გდევნიდენ თქუენ და გქუედნიდენ: მ. 5. 11. ლაგ., ლატ.

საბა განასხვავებს ყუედრა (ყუედრება) და კუედნა ფუძეებს, უკა-
ნასკნელს იგი ხსნის, როგორც დაჩაგვრას, დაჯაბნას და იმოწმებს
(კვედნა-სთან) სოფონიას 2. 8, მაგრამ მითითებულ ადგილას ოშკურსა და
იერუსალიმურ ხელნაწერებში იკითხება: ყუედრებანი და აყუედ-
რებდეს ერსა ჩემსა. ეჭვი არაა, აქედანაც ჩანს, რომ კუედნა და ყუ-
ედრა ერთი და იგივე ძირია, ოღონდ ფონეტიკური მოვლენის (ამ შემთხვე-
ვაში შენაცვლების) შედეგად ცოტათი არის სახეშეცვლილი. ამასვე ამტკიცებს
სახარების ზემოთ მოყვანილი ადგილის (მ. 5. 11) ზოგან გყუედრიდენ
ფორმით გადმოცემა (CDE და სხვ.), ხოლო ზოგან მის ნაცვლად გქუედნი-
დენ ფორმის ხმარება (ლაგ., ლატ.). შინაარსი მათ. რა თქმა უნდა, ყველგან
ერთნაირი აქვთ, ესაა: უპატიოდ ხსენება, ავად ხსენება, ლანძღვა, გინება.
НОНОСИТЬ. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ ერთ-ერთ ჩვენს მაგალითში ჰქუედ-
ნიედ და აგინებდიან ერთმანეთის გვერდით გვხვდება. აქ ძველი ქარ-
თულისათვის კარგად დამახასიათებელ სინონიმურ პარალელიზმთან გვაქვს
საქმე.

თითქოს აქაც უნდა გვქონდეს შებრუნებული სახის შენაცვლება:

ნ—რ: პირველად განკუთვთა სუზონ მოგვ მაცთური და მაუცრებელი
და მცბიერი: კიმ. I, 111, 22 C. მეორე ხელნაწერში გვაქვს მაუცნებელი.
როგორც იგი გვხვდება ჩვეულებრივ ძველ ქართულში. იგი ნაწარმოებია უც-
ნება-საგან, რომელიც აგრეთვე კარგადაა ცნობილი. ხოლო თვით უცნება
და საუცარი, საუცრება კავშირშია ერთმანეთთან, აქაც ნ და რ ბგე-
რების შენაცვლება უნდა გვქონდეს, თუმცა არაა გამორიცხული მათი მორფო-
ლოგიური კვალიფიკაცია.

ქვემოთ მოყვანილ ორ მაგალითში ნ—რ-ს შენაცვლება შეიძლება დისიმი-
ლაციითაც აიხსნას:

და მისა ზევე სპარსთა მეფისა მარზაპარნი შემოვიდეს სივნიეთა:
მოქც. (აგ. ძეგ.) 91, 39 C = შატბ. გამოცემაში გასწორებულია: მარზაპანნი.
თუ ეს შენაცვლება მხოლოდითშიც იქნებოდა (მარზაპარი), მაშინ გვექნებოდა
ჩვეულებრივი სახის შენაცვლება, მაგრამ თუ ეს მარზაპარნი მხოლოდ
მრავლობითში გვაქვს, მაშინ შეიძლებოდა დისიმილაცია ყოფილიყო მისი სა-
ფუძველი: მარზაპანნი—მარზაპარნი.

ხარკსა ქუეშე მათსა გუემულნი და დაქერჯნილნი: აბო (აგ. ძეგ.)
50, 11 E. სხვა ხელნაწერებში გვაქვს: ქენჯნილნი, დაქენჯნილნი, დაქენჯნანი.
ჩანს, ქერჯნ—ქენჯნ. ეს შენაცვლებაც შეიძლება მომდევნო ნ-ს ბრალი
იყოს: ნ...ნ—რ...ნ (დისიმილ.).

ნ—მ: ნამდვლვე ვთქუ ეგე: შუშ. (აგ. ძეგ.) 24, 20 GH. სხვა ხელნა-
წერებში ვარიანტებად გვაქვს უფრო ძველი ნანდვლვე; ნამდვლვე:
მოქც. 87, 20 4¹. ოთხთავის ენაში, რა თქმა უნდა, ნარიანი ფორმები გვაქვს:
ნანდვლვე აღდგა უფალი: ლ. 24, 34 DE (C: ნანდვლ); ნანდვლვე
კაცი ესე მართალ იყო: ლ. 23, 47 C. ასეა ძველი ქართულის სხვა ძეგლებშიც.

¹ ხელნაწერში იკითხება: ნამდოლვე. მთავარია, რომ ფუძეში მ გვაქვს და არა ნ.

ამიტომ ცხადი უნდა იყოს, რომ ნანდვლვე—ნამდვლვე¹, ნანდვილად
დღესაც იხმარება გურულ კილოში.

ქრისტიანს წამების ტექსტში გვაქვს სახელი ურბანოს: 186, 35; 187,
24 // ურბანე 187. 2, 8, მაგრამ ერთ ადგილას იკითხება: არქვთ ...ურბა-
მოს: 185, 25.

წარიდეს... ფეშხუენები და ფუცხუები: იერ. 52, 18 J; ოშკისაში
გვაქვს მანონი ფორმა: ფეშხუემები. სახარების ტექსტებში (მრ. 6, 28)
ზოგან მანი გვაქვს—ფეშხუემითა (AF), ზოგან—ნარი—ფეშხუენი-
თა (BCDEGHK).

ენონი—ენომი: მუნ იყო იოჰანეცა ენჰნს: ი. 3, 23 C (ენოსს D,
ენუსს E). მაგრამ: სივლტოლით მიიწიე, წმიდაო, ენომს: თთუენი: ეტ. VIII,
39, 26. შდრ. ბერძნ. ἐν Αἰών.

მოგუცემდეს ჩუენ ათექუსმეტსა უმკიასა პურსა და უმკიასა
ძმარსა და ქსესტსა წყალსა: აპოკრ. 70, 14. სიტყვა მომდინარეობს ბერძნული-
დან (οὐρανός; ლათ. uncia), ამიტომ უნდა გვქონოდა უნკია, როგორც
ეს გვაქვს სხვა ადგილას: რომელსა აქუნდა ათ-ათი უნკიაჲ სასწორით:
კიმ. II, 155, 32; საკმლად მისა იყო ორი უნკიაჲ პური და სასუმლად—ორი
უნკიაჲ წყალი: კიმ. I, 162, 9; 163, 15—16). მაშასადამე, უნკია—უმკია:
მ—ნ².

მ—ლ: კსენებაჲ ...აღფიანჰსი: კალენდ. 4, 2; 6, 13 = ამფიანჰსი. შდრ.
Memoria Amphiani. შესაძლებელია აქ ამ ბგერების მონაცვლეობას დისიმილა-
ცია ედოს საფუძვლად: მფ—ლფ.

ბოლოს დავძენთ, რომ ლ, რ, მ, ნ ბგერების ურთიერთშენაცვლება ფართოდ
არის გავრცელებული საშუალოსა და ახალ ქართულშიც³.
ძველ ქართულში ძალზე ხშირია ზ და ძ ბგერების საურთიერთო შენაცვლე-
ბა. პირველს (ზ—ძ) აფრიკატიზაციას ეძახიან, მეორეს (ძ—ზ) — დეზაფრიკატი-
ზაციას. განვიხილოთ ისინი ამ რიგით.

ზ—ძ: ზრახ — ძრახ: განიძრახვედ Sin. 11, 115 v. 8; Sin. 35,
70 vb. 11; განიძრახვილ: ისტ. ქრ. II, 54, 21; ძუირსა განიძრახ-
ვიდენ Sin. 35, 43 ra, 3 ქვ.; განვიძრახე Sin. 11, 5 v. 12; განიძრა-
ხა: ისტ. ქრ. II, 52, 39; განიძრახეს Sin. 35, 23 rb, 9 ქვ.; განიძრა-
ხო Sin. 11, 5 v. 9; განძრახვასა: ისტ. ქრ. II, 58, 40 (შდრ. განმზრახველ-
თა: იქვე, 58, 22); გულისძრახვითა: იქვე, 75, 21; გულის-ძრახვად
თა: იქვე, 58, 22); გული-ძრახვალსა: ისტ. ქრ. II, 68, 23; თანა-
დგა: Sin. 11, 22 v. 1; თანამძრახვალსა: ისტ. ქრ. II, 68, 23; თანა-
მძრახვალ ბნელისა: Sin. 11, 3 v. 3 (შდრ. თანამზრახვალმან: ისტ.
ქრ. II, 69, 15); განგაძრახებ: თარგმ. გამოცხ. 3, 18A (შდრ. განგაზრა-
ხებ: იქვე BC); მაძრახებელისა Sin. 11, 6 v. 1; მძრახვალნი:
იქვე, 9 v. 5; ძრახებითა: იქვე, 35 v. 12; ჰძრახავ Sin. 35, 39 ra, 9;

¹ ც. ქურციკიძე, დასახელებული ნაშრომი, 71—72; შდრ. აღ. კინქარაული.
სეესურულის თავისებურებანი, 1960, გვ. 15.
² ც. ქურციკიძე, ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ, გვ. 054.
³ გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, გვ. 228; ა. მარტო-
როსოვი, საერო მწერლობის ძეგლებსა ფონეტიკური თავისებურებანი: იკე, VI, 1954.
111—112; ს. ქლენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, გვ. 238—239.

ერთი იგი მიეც სალომეს უჯარმელსა. ...და აღჰმართოს იგი უჯარმას ქალაქსა: მოქც. (აგ. ძეგ.) 150, 35, 37; ამისა შემდგომად მეფობდა დაჩი უჯარმელი: იქვე, 93, 37 (ეს ფორმები ორივე რედაქციაშია). მაგრამ: მცხეთა და უჯარმა: ქართლ. ცხ. 1, 128, 1; დასუა იგი უჯარმას: იქვე, 71, 1; აღმართოს უჯარმას ქალაქსა: იქვე, 121, 14 და სხვ.

ც—წ: შუშანიკი იწამა წორტავს: მოქც. (აგ. ძეგ.) 94, 27 ლ. წორტავს=ცურტავს. ცურტავს მოგვეპოვება ორედაქციაში.

წენაცვლება აგრეთვე ჰ-საც შემდეგს მაგალითში:

ჰ—წ: ზღუასა შინა შთაქდიან მეყურწუმენი, რაჲთა აღმოიღონ მიერ ძოწი იგი მრავალ-სასყიდლისაჲ: სწავ. 191, 6 B. AC-ში გვაქვს ჰარიანი ფორმა: მეყურჰუმენი. მეყურჰუმე (მეყურწუმე) „მყვირთავს“ ნიშნავს. დღევანდელი ჩაყურყუმალება ამ ძველი ფორმის შთამომავალი უნდა იყოს.

უფრო ხშირია უკანაენისმიერი ბგერების შენაცვლება.

კ—გ: ვითარ ტოზიგი იგი გარდაიქადეს: ეესტ. (აგ. ძეგ.) 31, 1 D; სხვებში: ტოზიკი.

ქსენებაჲ... წმიდისა აგაკისი: კალენდ. 3, 22; 5, 10; 11, 3, მაგრამ: ქსენებაჲ... აგაკისი: იქვე, 7, 7; ქსენებაჲ... აგაკიოს მოწამისაჲ: იქვე, 11, 21.

არის შებრუნებული შენაცვლებაც:

გ—კ: რომელსა ეწოდების ებრაელებრ მაკედონ: თარგმ. გამოცხ. 16, 16 C. AB-ში იკითხება მოსალოდნელი მაგედონ. შდრ. ბერძნ. Ἰμακεδών.

გ—ღ: ამ ბგერათა შენაცვლება ქართული მასალიდან გვხვდება გოდება ფუძეში:

აღიღეს ადგილსა, რომელსა სალოდებელ ეწოდების: აბო (აგ. ძეგ.) 73, 3 ADEF... სხვებში: საგოდებელ [არის აგრეთვე: სალუდაბელ (=სალოდებელ), სალუდაბელ]¹.

უცხო ენათაგან (უმთავრესად ბერძნულიდან) მომდინარე სიტყვებში ბერძნული γ-ს გადმოსაცემად ხშირია გ-სა და ღ-ს პარალელური ხმარება: თესლისაგან გაღისა BC, მაგრამ: დაღისა A: თარგმ. გამოცხ. 7, 5.

ქსენებაჲ... აგაკისი: კალენდ. 3, 6; 3, 23; 9, 20; 11, 22, მაგრამ: ქსენებაჲ... ალაპისი: იქვე, 2, 5; 3, 23; 3, 24; 4, 1; 4, 17; 10, 24; 11, 14.

კ—ქ: მისცა მას პური კელითა თვისითა უსპეტაქეს თოვლისა: პარხ. 694 ხ.; აქათგან ორთა სხუათა დაიპყრეს ქათალიკოზობაჲ: მოქც. 94, 17 ლ. ო-ში გვაქვს ჩვეულებრივი ფორმა ქათალიკოზობაჲ.

ძველ ქართულ ტექსტებში გვხვდება სხვა მაგალითები, როცა ერთმანეთს ენაცვლება ჰ—გ, გ—ჰ, კ—ტ, ჰ—ხ, ჰ—კ და სხვები, მაგრამ ახლა მათზე ვეღარ შევჩერდებით.

უფრო მრავალფეროვან და საინტერესო შემთხვევებს წარმოგვიდგენს ლ, ყ, ხ, ჯ ბგერების შენაცვლებანი. ისინი უმეტესად საურთიერთოა და აღმოცე-

¹ მ. ძიძიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 88.

ნებულია მხოლოდ ქართული ენის მონაცემებზე (წინა შემთხვევებში გამოყენებულია უცხო ენების მასალებიც).

ხშირად ენაცვლება ერთმანეთს ყ და ჯ.

ყ—ჯ: მექსეულად ვიქმენ სულითა: გამოცხ. 4, 2 A; თარგმ. გამოცხ. 4, 2 A (BC-ში: მეყსეულად); წარვიდეს იგინი მექსეულად: Sin. 6, 104 v, 4; მაშინ მექსეულად... მისცა მას ხუასტაგი: იქვე, 109 r, 15; მექსეულად მიბოიდა იგი ერთსა სენაკსა: იქვე, 110 v, 8 ჰვ.; მექსეულად განვიდა არაწმიდაჲ იგი სული მისგან: იქვე, 111 r, 11; მექსეულად დაადგრა იერაკის პირუტყულად: იქვე, 114 v, 8 ჰვ.; მექსეულად აღდგა ჰაბუკი იგი განცოცხლებული: იქვე, 115 v, 14. მაგრამ აქვე გვხვდება თავდაპირველი ფორმა: მეყსეულად განვიდა არაწმიდაჲ იგი სული მისგან: იქვე, 112 v, 7 ჰვ.; მეყსეულად აღიხილა მან: იქვე, 116 v, 7. ამ ბგერების ასეთი შენაცვლება ხშირია ძველ ქართულ ენაში¹.

ზემოთ, რ—ნ-ს შენაცვლებასთან დაკავშირებით (გვ. 123—124), მოყვანილი იყო კუედნა ზმნის მაგალითები. მაგრამ რადგანაც ამავე ზმნაში არის აგრეთვე ყ—ჯ-ს შენაცვლებაც, იძულებული ვართ აქაც გავიმეოროთ იგივე მაგალითები: არამედ ჰკუედნიედ (=ჰყუედრიედ) და აგინებდიან მას ყოველნი: კიმ. 1, 206, 9; რაჲამს გღევნიდენ თქუენ და გკუედნიდენ (=გყუედრიდენ): მ. 5, 11 ლაგ. ლატ. [კუედნა და ყუედრა (ყუედრება) ფუძებთან დაკავშირებული შენიშვნები ნ. ზემოთ, გვ. 124].

გულისხმა-კავ: 1 მეფ. 25, 35.

სიკმილმან, ურვამან ანუ მაჰირმან ანუ იწროებამან, ღვენამან ანუ სიკმილმან, ურვამან ანუ მაჰირმან: Sin. 11, 4 r, 4 ჰვ. (=სიყმილმან).

როგორც აღნიშნული გვქონდა, გვაქვს შებრუნებული შენაცვლებაც:

კ—ყ: და იცხო ნელსაცხებელი ყშირი: ივლით 10, 3; ყშირად: უდაბნ. 55 vb; რაჲამს კეთილად შეიღვინოს გული ამნონისი ყშირიად: 2 მეფ. 13, 28.

არასადა დაყშობილ იყო მთრვალობითა: თუალთ. 61, 23; ღრმათა უფსკრულთაგან დაყშობილსა მას მძინარებასა გონებისასა განაღვტებდა²: უდაბნ. 51 va.

დაემკვდრნეს... ქუაბთა და ყურელთა ქუეყანისათა: ასურ. 38, 10 A (სხვებში: ჯურელთა).

კ—ხ: ჯარს ხანი კანტიკუნტად თვით ძველ ქართულშივე ენაცვლებოდა. ნემდეგ ეს პროცესი ფართოდ მოედო ჩვენი ენის მთელ ფრონტს და დღეს იგი სალიტერატურო ენაში დასრულებულია, თუმცა მთის კილოებში ჯარი ჯერ კიდევ განაგრძობს სიცოცხლეს (მოძმე ენათაგან იგი ურყევად დაცული სვანურში, მეგრულ-ჭანურმა კი დიდი ხანია დაკარგა).

ქრწნა ფუძე ძველ ქართულში პარალელური ფორმებითაა წარმოდგენილი: არის ქრწნა და არის ხრწნაც. ამასთან ამ შენაცვლებაში არავითარი კანონზომიერება არაა დაცული. სინურ მრავალთაგან, მაგალითად, ყველ-

¹ შდრ. ზ. სარჯველაძე, ძველი და საშუალო ქართულის ფონეტიკის ზოგიერთი სა-

კითხი: „მაცნე“. 6, 1969.

² შდრ. ზ. სარჯველაძე, დასახელებული ნაშრომი.

გან კარიანი ფორმა იხმარება: განკრწნა (მან იგი) 4.22; განკრწნილებსა-
გან 60, 7; განკრწნადსა 33, 11; განკრწნადნი 51, 13; განსაკრწნელი 50, 29; გა-
ნუკრწნელად 35, 16; უკრწნელი 13, 5; უკრწნელსა 10, 4; 10, 21; უკრწნელად
203, 13; უკრწნელებისა 10, 20; 12, 37 და სხვანი. არის მხოლოდ ორი გამოწე-
ლისი, როცა ამ ფუძეში კ-ს ხ ენაცვლება: უხრწნელი 201, 36 და უხრწნელად
203, 10. სხვა ხელნაწერთაგან, როგორც უკვე ვთქვით, ერთი და იგივე ფორმა
ზოგში კარით არის მოცემული, ზოგში — ხანით, მაგალითად: განკრწნადი და
განხრწნადი: აბო (აგ. ძეგ.) 76, 1; კრწნელი C და ხრწნელი B: მრავ. 273, 28;
უკრწნელად C და უხრწნელად B: იქვე, 281, 25; კრწნილებისა S და ხრწნილე-
ბისა AB: აპოკრ. 47, 11; განიკრწნების AB და განიხრწნების C: სწავ. 158, 25;
უკრწნელება A და უხრწნელება BC: სწავ. 217, 19 და ბევრი სხვა¹.

როგორც ცნობილია², ხ და შ ბგერების წინ კარი უნდა იყოს, ხოლო შემ-
დეგ — ხ: კსნა, კსონა, საქსარი, დაქსვა, კსენება... წშირი, ნაწშირი, დაქშვა, მაგ-
რამ: სხივი, სხალი, სხლვა, სხუა, სხეული, სხუება, სხება, სხული, მსხუერპლი,
დასხმა... ძირითადად ამავე წესს ემორჩილება ნასესხები სიტყვებიც. ამიტომ
მოულოდნელია, როცა გვხვდება ხსედი და არა კსედი: ამა ესერა კაცი
ამკედრებული ცხენსა ზედა ხსედასა: ზაქ. 1, 8 O (J: წითელსა); ეტლსა მას
პირველსა ცხენნი ხსედნი და ეტლსა მას მეორესა ცხენნი შავნი: ზაქ. 6,
2 JO; და სხედნი იგი გამოვიდოდეს და მიმოიმსტრობდეს მიმოსლვად ქუეყა-
ნისა: ზაქ. 6, 7 JO. თუ ეს გარემოება სხვა რაიმეთი არ არის გამოწვეული, შესაძ-
ლებელია აქაც შენაცვლებასთან გვექონდეს საქმე (თუმცა ხ-ს მეზობლობაში ამის
დაშვება ძნელია).

ასევე მოსალოდნელი იყო ვაქში, ვაქშამი (ვაქშობა), პიტიაქში, მაგრამ
გვაქვს კი: ვახში, ვახშამი (ვახშობა), პიტიახში:

ვეცხლის მოყუარეთა არა დაუტევეს აღნადგინებისა ვახში მოლებად:
სწავ. 64, 8; აღმიდგინებდა ჩუენ აღნადგინებისა მის ვახშისა: სინ. 42, 21;
კმა არს ჩუენდა ვახშისა ცა განტევებამ: ლიმ. 81, 1; და მოვედ მე და
ვახშითურთ ვქმენ იგი: ლ. 19, 23 C.

და დაიყენა იგი, რაათა ივახშმოს მის თანა: ისტ. ქრ. II, 90, 27.

პიტიახში: შუშ. (აგ. ძეგ.) 11, 6; 14, 20; 20, 19; პიტიახშმან:
იქვე, 12, 9; 20, 14; პიტიახშსა: იქვე, 19, 15; ხოლო მაქსიმელიანე იყო
ქმ პიტიახშისა და უმთავრესი მათსა: ისტ. ქრ. II, 105, 20.

აქაც ხომ არა გვაქვს კ-ხ-ს ძველი შენაცვლება?

არის შებრუნებული შენაცვლება:

ხ-კ: ამის ცნობილი მაგალითია გულისხმა და გულისკმა, გუ-
ლისხმის-ყოფა და გულისკმის-ყოფა. მაგალითად: შეყუარებად
იგი ყოვლითა გულისხმის-ყოფითა: მრ. 12, 33 E, მაგრამ: გულისკმის-ყოფი-
თა D (Cში არის: გულისკმითა); გულისხმა-ყო მ. 12, 14 E, მაგრამ: გულისკმა-
ყო: იქვე CD; გულისხმა-ყვეს მ. 16, 12 E, მაგრამ: გულისკმა-ყვეს: იქვე CD;

¹ ამ რიგის ფაქტები განხილული აქვს ზ. სარჯველაძეს [ქ და ხ გრაფიკათა და
(ვ) და (ხ) ფონემათა ურთიერთმიმართებისათვის: ორიონი, 1967].

² ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, III, კ და ხ სიბილანტ
აფრიკატებთან მეზობლობაში: საქ. არქივი, 1927, II.

გულისხმა-ყო მ. 13, 15 E, მაგრამ: გულისკმა-ყო: იქვე CD და სხვ. ამ საგანზე
ჩვენ სხვაგან უფრო ფართოდ გვაქვს მსჯელობა¹ და აქ სიტყვას აღარ გან-
ვავრძობთ.

მსგავსი შენაცვლება გვაქვს აგრეთვე იმავე ხუმა ფუძის ფორმებში:
წოველნი კაცნი მოიკუმიდეს უძლურთა და სნეულთა მათთა ტაძრად:
კიმ. I, 114, 21 C; B-ში იკითხება სწორი მოიხუმიდეს; და მიერ გამო-
კიმ. I, 104, 21 C; B-ში აქაც ხანი
იკუნა საიღუმლონი იგი ღმრთეებისანი: კიმ. I, 104, 21 C; B-ში აქაც ხანი
იკუნა: გამოიხუნა: შეიპყრეს იგი კაცთა მათ მის ქალაქისათა და აღ-
გვაქვს: გამოიხუნა: შემდგომად თუალთა აღმოკუმიდეს ასუეს
მოუკუნეს მას თუალნი. და შემდგომად თუალთა აღმოკუმიდეს ასუეს
მას წამალი იგი საცთურებისა: აპოკრ. 21, 13—14 E. D ხელნაწერში (H 341)
ისევ ხანისანი ფორმებია: აღმოხუნეს და აღმოხუნისა. ბოლოს
ისმის კითხვა: ეს ხ-სა და კ-ს ჩვეულებრივი შენაცვლება? ხომ არა გვაქვს აქ
ხუნა და კუმევა ფუძეების აღრევა?

არა ესმინ კმა მსაკრვალისა კელოვნისა: სახისმეტყ. 24, 19. თუ
აქ რაიმე უნებური შეცდომა არაა (სახრვა და მსახრველი ხანით იხმა-
რება: მოვავლინე თქვენ ზედა გუელნი მომსრველნი, რომელთა მიმართ არა არს
სახრვა: იერ. 8, 17), ამ შემთხვევაშიც ხ-კ-ს შენაცვლებასთან უნდა გვექონ-
დეს საქმე.

ყ-ხ: სახუარენო: ებ. ანტ. 11, 19; 18, 23; 19, 11.

მაგრამ გვაქვს აგრეთვე შებრუნებული შენაცვლება:

ხ-ყ: რაჟამს-იგი წარქდეს საღმობა და მწუყარება და სულ-თქუ-

მანი: ებ. ანტ. 30, 27.

თუ ორივე რიგის შენაცვლება უბრალო შეცდომის შედეგი არაა და ნამდვი-
ლად ასეა ხელნაწერში (ჩვენ კი ეჭვი გვეპარება), იგი მეტად საყურადღებოა ამ
ბერათა ბუნების გარკვევისათვისაც.

ღ-ყ: რაათა იყუწიდე მისთვის ერისთავი იგი ყოველთა მოწამეთა:

Sin. 11, 297 r, 12 (წ-ს ბრალი ხომ არ არის?).

და ნათელ-ვიყო სისხლითა ჩემითა: Sin. 11, 298 v, 7 ქვ.

ხ-ღ: ერთსა გუშნაკ ჰრქვან და ერთსა ბაღდიად: ევსტ. (აგ. ძეგ.) 32,
18 C; ბაღდიად ეშმაკულ იქმნა: იქვე, 34, 15 D. სხვა ხელნაწერებში გვაქვს
ჩვეულებრივად მოსალოდნელი ფორმა ბახდიად (ზოგჯერ აგრეთვე ბახ-
ტიად). სხვა მაგალითების გვერდით შეგვეძლო აქაც ხ-სა და ღ-ს შენაცვლება
დაგვენახა, თუმცა აქ ასიმილაციის გავლენაც არაა გამორიცხული.

ასეთია ძველი ქართულის შენაცვლების მასალები. რა შეიძლება დასკვნის
სახით ითქვას?

ძველი ქართულის ტექსტებში, ყველგან მეტ-ნაკლები რაოდენობით,
ძველი ქართულის ტექსტებში, ყველგან მეტ-ნაკლები რაოდენობით,
გვხვდება სუბსტიტუციის შემთ ალნიშნული ტიპების მაგალითები. თითქმის
გველა საუკეთესო ხელნაწერი შეიცავს ამა თუ იმ სახის საკმაო რაოდენობის ნი-
მუშებს. რასაკვირველია, როგორც მოსალოდნელი იყო, ზოგში ასეთი მაგალი-

¹ ი. იმნაიშვილი, სინური მრავალთავის ზოგიერთი ფონეტიკურ-ორთოგრაფიული
თავისებურება: თბილ. უნ. შრომები (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია), ტ. 93, 1960,
გვ. 54—60.

საქმე მ ი ც (—მ ი ძ ს): საქ. წიგ. II, 40, 2: საქმე გ ი ც (—გ ი ძ ს): იქვე; ამა ესერა ღირე გ ი ც თუალსა შენსა: მ. 7, 4 C: რაძცა გ ი ც, განყადე: მრ. 20, 21 C; არარაა ზრუნვაა გ ი ც ვისთვისე: მრ. 12, 14; მცირედი ყამი უ ც (—უ ძ ს) მას: გამოცხ. 12, 12; უძლურ არს და ძალი არა უ ც დადგომად წა- ნაშე შენსა: ისტ. ქრ. II, 9, 39; მას ძალი არა უ ც და უძლურ არს: იქვე, 17, 19

ასეთია აგრეთვე ამ ფუძით შედგენილი რთული ზმნები: ძალ-მ ი ც ესე ყოფად: მ. 9, 28; ვერ ძალ-მ ი ც ვედრებად: მ. 26, 53; ძალ-მ ი ც დარღუევად ტაძარი ესე: მ. 26, 61; ვერ ძალ-მ ი ც აღდგომად: ლ. 11, 7; საქმედ არა ძალ- მ ი ც: ლ. 16, 3; ვერ ძალ-მ ი ც ყოფად: საქ. წიგ. II, 128, 5.

ძალ-გ ი ც განწმედაა ჩემი: მ. 8, 2; ვერ ძალ-გ ი ც ყამ ერთ მღვძარებად ჩემ თანა: მ. 26, 40; რაა ძალ-გ ი ც, შემეწიე ჩუენ: მრ. 9, 22; ვერ ძალ-გ ი ც სიტყუათა ჩემთა სმენად: ი. 8, 43; არაა ძალ-გ ი ც ტვრთვად აწ: ი. 16, 12; ეგრეთცა აწ ძალ-გ ი ც: საქ. წიგ. II, 144, 25; სიტყუს-გებად ვერ ძალ-გ ი ც: თარგმ. გამოცხ. 2, 25; ვერ ძალ-გ ი ც ტვრთვად უკეთურთა მათ: გამოცხ. 2, 2; ვერ ძალ-გ ი ც მიყვანებაა მისი სახლდ: ბალ. 54, 20; ძალ-გ ი ც ა შესუმად სა- სუმელი: მ. 20, 22.

თავისა თვისსა ვერ ძალ-უ ც ცხოვნებად: მ. 27, 42; ძალ-უ ც ღმერთსა: ლ. 3, 8; ვერ ძალ-უ ც აღდგომად: ლ. 11, 8 C: რომელთა ვერცა ხედვად ძალ-უ ც: გამოცხ. 9, 20; ძალ-რაამე-უ ც კერპთა მათ თქუენთა: საქ. წიგ. II, 24, 7.

არა ძალ-გ ვ ც სხუაა რაამე ყოფად: საქ. წიგ. II, 132, 12. უნებელი ზედა-მ ა ც მისლვად და ხილვად: ლ. 14, 18; მემცა ზედა-მ ა ც გეე ყოველი: საქ. წიგ. II, 129, 25; ზედა-ა ც ჩემი შენსა ამას მოყუასსა მწირსა: იქვე, 118, 19; ხოლო მას ზედა-ა ც მოწყალეებაა: მოქც. (ისტ. ქრ. I) 274, 31.

ზრუნვაა ამისი და გამოკითხვაა თანა-მ ა ც: ისტ. ქრ. II, 68, 36; თანა- მ ა ც, რაათა გეზიარო ჭირთა შინა ამის სოფლისათა: ბალ. 15, 4; აწ მეცა თანა-მ ა ც, რაათა განუტდე ბრძოლად მტერსა: აბო (ისტ. ქრ.) 193, 26; აწ თა- ნა-მ ა ც მოლუაწებაა შენი: ხანძთ. (ისტ. ქრ. I) 261, 21; მომეც მე, რააძცა თახა-გ ა ც: მ. 18, 28; რაოდენი თანა-გ ა ც უფლისა ჩემისაა: ლ. 16, 5; თანა- გ ა ც უკუე, რაათა სდეგნიდეთ მათ: თარგმ. გამოცხ. 2, 20; თანა-გ ა ც პატივი თავისა შენისაა: ბალ. 5, 6; თანა-ხ ა ც კორციელთაცა მსახურებად მათა: ჰრომ. 15, 27 (ისტ. ქრ. I, 22); თანა-ა ც ძესა კაცისასა მიცემად ჭელთა კაცთა ცოდ- ვილთასა: ლ. 24, 7 C; შჯულისა ჩუენისაებრ თანა-ა ც სიკუდილი: ი. 19, 7; შენ- და თანა-ა ც ყოველთა თაყუანის-ცემად: თარგმ. გამოცხ. 4, 11; თანა-გ უ ა ც თქუენი ღუწაა: ხანძთ. (ისტ. ქრ. I) 246, 14; თანა-გ უ ა ც, რაათა ვყოთ ყოველი შრომაა ჩემი: ბალ. 52, 26.

მაგრამ ზოგჯერ დავიწყებულია, რომ ამ ფორმების ბოლოკიდური ც ძ-სა და ხ-ს (მესამე სუბიექტური პირის ნიშნის) შერწყმითაა მიღებული და სიზუს- ტისათვის ხ, ნ პირის ნიშნებს ისევ უმატებენ:

ზედა-დებად ზედა-მ ა ც ს: Sin. 35, 176 ra. 13; რომელსა თანა-ა ც ნ ასი ღრაპკანი და მოიქსენის მან თანა-ნადები იგი მოსესხისაა, რომელსა ა ც ნ: იქვე, 176 va, 11; ვითარცა-იგი ვის უნებლიათ ზედა-ა ც ნ კიდებად ათი მოდი იფქლი¹: იქვე, 176 va, 3; ვერ ძალ-მ ი ც ნ ჭამად იგი: იქვე, 210 ra, 12; ვერ ძალ-გ ი ც ნ მსახურებად: იქვე, 211 va, 2.

აქ მოყვანილი 6 მაგალითიდან 5 აწმყოს ხოლმეობითია, რომელიც, როგორც ცნობილია, აწმყოს ფუძეზე ნ-ს დართვით იწარმოება (მხ. რ.). ამ ნარების დართ- ვა აქ გამოწვეულია ძლიერი სურვილით, რომ თვალნათლივ გამოჩნდეს ხშირად განმეორებული მოქმედება, ე. ი. (აწმყოს) ხოლმეობითის მწკრივი.

თ + შ — ჩ

ათ შ ვ დ მ ე ტ ი — ა ჩ ვ დ მ ე ტ ი: ფსალმუნი ას და მ ე ჩ ვ დ მ ე ტ ე (მ ე- ჩ უ ი დ მ ე ტ ე ვ): წარტყ. 46, 19; და არს... აღსრულებაა მისი თთუესა ოკ- დონბერსა ათ ჩ ვ დ მ ე ტ ს ა: შუშ. 20, 5 (ათ შ ვ დ მ ე ტ ს ა K: აგ. ძეგ. 29, 2).

ამ მაგალითში, როგორც ზემოთ განხილულ ზ ე და-მ ა ც ს, ძალ-მ ი ც ნ ფორმებში, აფრიკატში (ჩ) ორგანულად შემავეალი თ ცალკეც არის წარმოდგე- ნილი.

ხ უ თ შ ა ბ ა თ ი — ხ უ ჩ ა ბ ა თ ი: დღესა ხ უ ჩ ა ბ ა თ ს ა: იერ. განჩ. 57, 59.

ჩვეულებრივ ვარაუდობენ, რომ ასეთსავე შედეგს იძლევა ამ ბგერების შეტრუნებული რიგით შეხვედრა (შ + თ — ჩ) და მაგალითად ასახელებენ შთ ა, შთ ა მ ო ზ მ ნ ს წ ი ნ თ ა ჩ ა და ჩ ა მ ო ლ შ ე ც ვ ლ ა ს. მაგრამ ამ ბოლო დროს ეს შთ ა მ ო ზ მ ნ ს წ ი ნ თ ა ჩ ა და ჩ ა მ ო ლ შ ე ც ვ ლ ა ს მოსაზრება საეჭვოდ არის ქცეული: აფრიკატის პირველი შემადგენელი ნაწილი უ ე ჭ ვ ე ლ ა დ ხ შ უ ლ ი უ ნ და ი ყ ო ს, ს პ ი რ ა ნ ტ ი — უ ე ჭ ვ ე ლ ა დ მ ე ო - რ ე ო. ხოლო თვით მოვლენის ახსნა ასეა ნაგულისხმევი: შთ — შჩ (ასიმილა- ცია) — ჩ (რეგრესული დაკარგვა). ეს ახალი მოსაზრება, რომელიც ზ. სარჯვე- ლაძეს ეკუთვნის¹, უმჯობლად ანგარიშგასაწევია.

ჩვენ აქ სათანადო ტრადიციული მაგალითების მოყვანით დავკმაყოფილ- დებით: ვითარ ჩ ა ვ ი დ ო ლ ა ი გ ი კ ე ვ ა დ: ცხორ. ეფრ. 92, 6; და ჩ ა ვ ი დ ე ს მ დ ი ნ ა რ ე დ წ მ ი დ ა დ ო რ დ ა ნ ე დ: კიმ. I, 4, 10; ევედრებოდა, რაათა ჩ ა ი ყ ვ ა - ნ ო ნ ე კ ლ ე ს ი ა დ: იქვე, 172, 10; დადრეკილ იყო ზურგი ფრიად, ვიდრემდის თავი მისი მუტლთა შუა ჩ ა ჩ რ ი ლ ი ყ ო (ჩ ა ე დ რ ი კ ა L); იქვე, 211, 25; ნებთა ღმრთისათა ჩ ა უ თ ქ დ ა (ჩ ა უ ს ქ დ ა C) ზედა ქუაბსა მას და ჩ ა უ ც თ ა (B) ფერტი იგი ვნებული აქლემსა განაბებულსა მას: ისტ. ქრ. II, 95, 21.

ვეშაპი... ჩ ა მ ო ვ ი დ ა მ თ ის ა მ ის გ ა ნ: ლიმ. 19, 14; ლოდი ყელსა ჩ ა - მ ო ჭ კ ი დ ო ნ: Sin. 11, 202 v, 8 ქვ; იგი ქარტაა ჩ ა მ ო ი ქ ს ნ ა და... კედ- ლისაგან ჩ ა მ ო ი ქ ს ნ ა: კიმ. I, 81, 7, 8.

უ + ა — ო

ახალი ქართულის დიალექტებში განსაკუთრებით გავრცელებულია ვ-სა (უმეტესად — უ) და ა-ს შერწყმა, რომელიც ო-ს იძლევა (თვალი — თოლი, ცხვა- რი — ცხორი, გვალვა — გოლვა, სუამს — სომს... იღვა — იღო და სხვა). ეს მოვლე- რი — ცხორი, გვალვა — გოლვა, სუამს — სომს... იღვა — იღო და სხვა).

¹ ზ. სარჯველაძე, ჩ ა, ჩ ა მ ო - ზ მ ნ ს წ ი ნ თ ა გ ე ნ ე ზ ის ა თ ვ ის: კ. კეკელიძის სახელობის ზეღნაწერთა ინსტიტუტის სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებთა თეზისები, 1968, გვ. 8 (მერვე დაბეჭდა: „მაცნე“, № 6, 1969, 227—230).

¹ იფლი ხ.

ბევრი სხვა. ჩვენს შემთხვევაში კი ეს ვ არსად არა ჩანს. და ეს აბსოლუტური არ გამოჩენა სრულიად საკმარისი იქნება, თუ დავუშვებთ, რომ ვ და მომდევნო ე შერწყმულია და ო რ ი ვ ე ერთად გვაძლევს ო-ს. ამ უბრალო მიზეზის გამო არ არის ის წარმოდგენილი შერწყმის შემდეგ. ახლა მოვიყვანთ რამდენიმე საილუსტრაციო მაგალითს:

მომიტევენ ჩვენ თანა-ნადებნი ჩუენნი. ვითარცა ჩუენ მიუტეობთ. თანა-მდებთა ჩუენთა: მ. 6, 12 D; რომელსა ესე არა ემოსოს, არა შეუტეობენ მუნ: სწავ. 280, 33; ქრისტესა დაუტეობიეთ და უგულუბელს-უყოფიეთ: წარტყ. 34, 21 J; რომელთა სოფლისა ბორბტნი დაუტეობიან: სწავ. 195, 31 C; არა ჯერ-იყო ...უტანჯველად დატეობაჲ ესევითარისა ტყუვილისა შემწმასნელთა: კიმ. I, 70, 4 H; ძნიად თავს-იდვა შეტეობაჲ ჩემი: შუშ. (აგ. ძეგ.) 22, 2 BCD... აქ მოყვანილი მაგალითების სათანადო ჩვეულებრივი ვარიანტებია იმავე ძეგლებში: მიუტევებთ, შეუტევებენ, დაუტევებიეთ, დაუტევებიან, დატევებაჲ, შეტევებაჲ. ასე რომ, ვ+ე ძველ ქართულში იძლევა ო-ს (შდრ. თანამედროვე ქართულის კილოების ნიმუშები: წიბა—წვება, მოყობა—მოყვება, აწიბა—აწვება და სხვანი).

ს ა ხ ე ლ ე ბ ი

1. თ ა ნ ხ მ ო ვ ა ნ ზ შ ი ა ნ ი ს ა ხ ე ლ ე ბ ი

ა) უკუმშველი

მხ. რ.	მრ. რ.	კაც-ებ
წრფ.	კაც	კაც-ებ-ი
სახ.	კაც-ი	კაც-ებ-მან
მოთხ.	კაც-მან	კაც-ებ-ს(ა)
მიც.	კაც-ს(ა)	კაც-ებ-ის(ა)
ნათ.	კაც-ის(ა)	კაც-ებ-ით(ა)
მოქმ.	კაც-ით(ა)	კაც-ებ-ად
ვით.	კაც-ად	კაც-ებ-ო
წოდ.	კაც-ო	

ძველ ქართულში უკუმშველია აგრეთვე: თული (ყველა მნიშვნელობით), მტერი, მტუერი, მლდელი, ნიორი, საფუძველი, ძული, ჯუარი, ჰამბავი.

ბ) კუმშვალი

ა მ ო ლ ე ბ უ ლ ი ა ა

მხ. რ.	მრ. რ.	ქმრ-ებ
წრფ.	ქმარ	ქმრ-ებ-ი
სახ.	ქმარ-ი	ქმრ-ებ-მან
მოთხ.	ქმარ-მან	ქმრ-ებ-ს(ა)
მიც.	ქმარ-ს(ა)	ქმრ-ებ-ის(ა)
ნათ.	ქმრ-ის(ა)	ქმრ-ებ-ით(ა)
მოქმ.	ქმრ-ით(ა)	ქმრ-ებ-ად
ვით.	ქმრ-ად	ქმრ-ებ-ო
წოდ.	ქმარ-ო	

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ერისთავი (ერისთვისა), ესევითარი, ვეშაპი (ვეშპისა), მეძავი (მეძვისა), მკალი (მკლისა), მოყუასი, მსტოვარი, მტკივანი, მტკივარი, მტყუვარი, მყუარი, მხსრეკალი (მწერალი), მცოვანი, ოხჰანი, საკმარი, ძალი, წელიწადი (წელიწდისა) და მრავალი სხვა.

ამოღებულია ე

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. სოფელ	_____	სოფლ-ებ
სახ. სოფელ-ი	სოფელ-ნ-ი	სოფლ-ებ-ი
მოთხ. სოფელ-მან	სოფელ-თ(ა)	სოფლ-ებ-მან
მიც. სოფელ-ს(ა)	..	სოფლ-ებ-ს(ა)
ნათ. სოფლ-ის(ა)	..	სოფლ-ებ-ის(ა)
მოქმ. სოფლ-ით(ა)	..	სოფლ-ებ-ით(ა)
ვით. სოფლ-ად	..	სოფლ-ებ-ად
წოდ. სოფელ-ო	სოფელ-ნ-ო	სოფლ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ბრძენი, განკმელი, მეყი (მყის), მკერდი (მკრდი-სა), სთუელი, უღები, უშუერი, უცები (უცხად), ფერკი (ფრკით), ღმერთი, (ღმრთისა, ღმრთად) შიმუელი, ხუცესი (ხუცისა—ხუცისა), ჯინჯველი და ბევ-რი სხვა.

ამოღებულია მ

ა) კვალი დარჩენილია უმარცვლო უ-ს სახით.

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. ნიგოზ	_____	ნიგუზ-ებ
სახ. ნიგოზ-ი	ნიგოზ-ნ-ი	ნიგუზ-ებ-ი
მოთხ. ნიგოზ-მან	ნიგოზ-თ(ა)	ნიგუზ-ებ-მან
მიც. ნიგოზ-ს(ა)	..	ნიგუზ-ებ-ს(ა)
ნათ. ნიგუზ-ის(ა)	..	ნიგუზ-ებ-ის(ა)
მოქმ. ნიგუზ-ით(ა)	..	ნიგუზ-ებ-ით(ა)
ვით. ნიგუზ-ად	..	ნიგუზ-ებ-ად
წოდ. ნიგოზ-ო	ნიგოზ-ნ-ო	ნიგუზ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე ამინდორი და სხვა.

ბ) ამოღებულია ო-საგან დარჩენილი უმარცვლო უ-ც დაკარგულია მეზო-ბელი ბაგისმიერი ბგერების გავლენით

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. ობოლ	_____	ობლ-ებ
სახ. ობოლ-ი	ობოლ-ნ-ი	ობლ-ებ-ი
მოთხ. ობოლ-მან	ობოლ-თ(ა)	ობლ-ებ-მან
მიც. ობოლ-ს(ა)	..	ობლ-ებ-ს(ა)
ნათ. ობლ-ის(ა)	..	ობლ-ებ-ის(ა)
მოქმ. ობლ-ით(ა)	..	ობლ-ებ-ით(ა)
ვით. ობლ-ად	..	ობლ-ებ-ად
წოდ. ობოლ-ო	ობოლ-ნ-ო	ობლ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: გოდოლი, გოდორი, კოტორი, მკოდოვი, კოქო-ბი, ჰოროლი და სხვა.

ამოღებულია უ

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. შურდულ	_____	შურდლ-ებ
სახ. შურდულ-ი	შურდულ-ნ-ი	შურდლ-ებ-ი
მოთხ. შურდულ-მან	შურდულ-თ(ა)	შურდლ-ებ-მან
მიც. შურდულ-ს(ა)	..	შურდლ-ებ-ს(ა)
ნათ. შურდლ-ის(ა)	..	შურდლ-ებ-ის(ა)
მოქმ. შურდლ-ით(ა)	..	შურდლ-ებ-ით(ა)
ვით. შურდლ-ად	..	შურდლ-ებ-ად
წოდ. შურდულ-ო	შურდულ-ნ-ო	შურდლ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე ფარღული.

ამოღებულია ი

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. იასპინ	_____	იასპნ-ებ
სახ. იასპინ-ი	იასპინ-ნ-ი	იასპნ-ებ-ი
მოთხ. იასპინ-მან	იასპინ-თ(ა)	იასპნ-ებ-მან
მიც. იასპინ-ს(ა)	..	იასპნ-ებ-ს(ა)
ნათ. იასპნ-ის(ა)	..	იასპნ-ებ-ის(ა)
მოქმ. იასპნ-ით(ა)	..	იასპნ-ებ-ით(ა)
ვით. იასპნ-ად	..	იასპნ-ებ-ად
წოდ. იასპინ-ო	იასპინ-ნ-ო	იასპნ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე მოგვიანო ხანის უნაგირი (უნაგრისა).

ამოღებულია ა და ე ხ მოვნები ერთდოულად

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. სავარძელ	_____	სავრძლ-ებ
სახ. სავარძელ-ი	სავარძელ-ნ-ი	სავრძლ-ებ-ი
მოთხ. სავარძელ-მან	სავარძელ-თ(ა)	სავრძლ-ებ-მან
მიც. სავარძელ-ს(ა)	..	სავრძლ-ებ-ს(ა)
ნათ. სავრძლ-ის(ა)	..	სავრძლ-ებ-ის(ა)
მოქმ. სავრძლ-ით(ა)	..	სავრძლ-ებ-ით(ა)
ვით. სავარძლ-ად	..	სავრძლ-ებ-ად
წოდ. სავარძელ-ო	სავარძელ-ნ-ო	სავრძლ-ებ-ო

შენიშვნა: ილ-ზე დაბოლოებული სახელები ვითარების ბრუნვაში მხოლოდ დ-ს დაირ-თავენ: ადგილ-ადგილდ, ზოგჯერ შესაძლებელია ფუძისეული ლ დაიკარგოს, მაშინ გვექ-ნება: ადგილ, ასეთი სახელებია კიდეც: *სახილი-სახიდ (იომ), სიკუდილი-სიკუდილდ-სიკუდილ, სიმშილი (შიმშილი)-სიმშილდ-სიმშილ, სიცილი-სიცილდ-სიცილ, ტი-რილი-ტირილდ-ტირილ, ლუაწლი (-ლუაწილი)-ლუაწილდ-ლუაწილ, ყვილი-ყვილდ-ყვილ, ყვრილი-ყვრილდ-ყვრილ, შე-ტყუვილი-შეტყუვილდ-შეტყუვილ, წყურილი-წყურილდ-წყურილ, ხადილი-ხადილდ-ხადილ.

2. ხმოვანფუძიანი სახელები

ა) ბ-ზე გათავებული ფუძეები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. დედა	_____	დედ-ებ
სახ. დედა-ე	დედა-ნ-ი	დედ-ებ-ი
მოთხ. დედა-მან	დედა-თ(ა)	დედ-ებ-მან
მიც. დედა-ს(ა)	„	დედ-ებ-ს(ა)
ნათ. დედ-ის(ა)	„	დედ-ებ-ის(ა)
მოქმ. დედ-ით(ა)	„	დედ-ებ-ით(ა)
ვით. დედა-დ	„	დედ-ებ-ად
წოდ. დედა-ო	დედა-ნ-ო	დედ-ებ-ო

ბ) ე-ზე გათავებული ფუძეები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
მეფე	_____	მეფე-ებ მეფ-ებ
მეფე (მეფე-ე)	მეფე-ნ-ი	მეფე-ებ-ი მეფ-ებ-ი
მეფე-მან	მეფე-თ(ა)	მეფე-ებ-მან მეფ-ებ-მან
მეფე-ს(ა)	„	მეფე-ებ-ს(ა) მეფ-ებ-ს(ა)
მეფ-ის(ა)	„	მეფე-ებ-ის(ა) მეფ-ებ-ის(ა)
მეფ-ით(ა)	„	მეფე-ებ-ით(ა) მეფ-ებ-ით(ა)
მეფე-დ	„	მეფე-ებ-ად მეფ-ებ-ად
მეფე-ო	მეფე-ნ-ო	მეფე-ებ-ო მეფ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: გუბეები||გუბები, ეპისტოლეები||ეპისტოლები, მდინარეები||მდინარები, მეისრეები||მეისრები, მეფასეები||მეფასები, მცირეები||მცირები, მძიმეები||მძიმები, პურისმტეები||პურისმტები, საკარეები||საკარები, საკაცეები||საკაცები, სალტეები||სალტები, სამარეები||სამარები, სამოთხეები||სამოთხები, სანახები (მხოლოდ ასე: მხოლოდითა ს ა ნ ა ხ ე), საქონდაქრეები||საქონდაქრები, სახეები||სახები, საჯორცეები||საჯორცები, სიმძლავრეები||სიმძლავრები, ფრთეები||ფრთები, ციხეები||ციხები, კელმწიფეები||კელმწიფები, ჰუნეები||ჰუნები და ბევრი სხვა.

გ) კუმშვად-კვეცადი სახელები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. მოწაფე	_____	მოწფე-ებ	მოწფ-ებ
სახ. მოწაფე (მოწაფე-ე)	მოწაფე-ნ-ი	მოწფე-ებ-ი	მოწფ-ებ-ი
მოთხ. მოწაფე-მან	მოწაფე-თ(ა)	მოწფე-ებ-მან	მოწფ-ებ-მან
მიც. მოწაფე-ს(ა)	„	მოწფე-ებ-ს(ა)	მოწფ-ებ-ს(ა)
ნათ. მოწფ-ის(ა)	„	მოწფე-ებ-ის(ა)	მოწფ-ებ-ის(ა)
მოქმ. მოწფ-ით(ა)	„	მოწფე-ებ-ით(ა)	მოწფ-ებ-ით(ა)
ვით. მოწფ-ად	„	მოწფე-ებ-ად	მოწფ-ებ-ად
წოდ. მოწაფე-ო	მოწაფე-ნ-ო	მოწფე-ებ-ო	მოწფ-ებ-ო

ასე იბრუნვის აგრეთვე: მანქანა, პატარა, მოწამე. ყველა ესენი ზოგჯერ უკუ-მშველადაც გვხვდება.

დ) ი-ზე გათავებული ფუძეები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. წყარო	_____	წყარო-ებ	
სახ. წყარო-ე	წყარო-ნ-ი	წყარო-ებ-ი	
მოთხ. წყარო-მან	წყარო-თ(ა)	წყარო-ებ-მან	
მიც. წყარო-ს(ა)	„	წყარო-ებ-ს(ა)	
ნათ. წყარო-ის(ა)	„	წყარო-ებ-ის(ა)	
მოქმ. წყარო-ით(ა)	„	წყარო-ებ-ით(ა)	
ვით. წყარო-დ	„	წყარო-ებ-ად	
წოდ. წყარო-ო	წყარო-ნ-ო	წყარო-ებ-ო	

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ტილო, კალო, ოქრო, ეზო, გემო, ხურო, კურო, კბო, თეძო, აყირო, ერდო, რტო, ჩრდილო, ბაბილო... სათნო, სანდო, სამძო, სამწყსო, სავაჭრო, სამეფო, სამღვდლო, სასო, საბჭო, სადილეგო, სამნო, სამ-სამწყსო, სავაჭრო, სამეფო, სამღვდლო, სასო, საბჭო, სადილეგო, სამნო, სამ-ყარო, სარწმუნო... უბიწო, უმანკო, უსასო, უშჯულო, უდაბნო, უცხო, უკორცო, უწყალო... სიკშო, სიჩხო, სიტფო, სიჩრდო, სიწლო.
არის ერთადერთი გამონაკლისი, რომელსაც ფუძე ეკვეცება, ესაა დ ვ ნ ო :
დ ვ ნ ი ს ა. დ ვ ნ ი თ ა.

ე) უ-ზე გათავებული ფუძეები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. ძუძუ	_____	ძუძუ-ებ	
სახ. ძუძუ-ე	ძუძუ-ნ-ი	ძუძუ-ებ-ი	
მოთხ. ძუძუ-მან	ძუძუ-თ(ა)	ძუძუ-ებ-მან	
მიც. ძუძუ-ს(ა)	„	ძუძუ-ებ-ს(ა)	
ნათ. ძუძუ-ის(ა)	„	ძუძუ-ებ-ის(ა)	
მოქმ. ძუძუ-ით(ა)	„	ძუძუ-ებ-ით(ა)	
ვით. ძუძუ-დ	„	ძუძუ-ებ-ად	
წოდ. ძუძუ-ო	ძუძუ-ნ-ო	ძუძუ-ებ-ო	

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ბუ, დრკუ, კუ, რუ, ყრუ, ცრუ, ძუ, წყლტუ.

ვ) უმარცვლო უ-ზე გათავებული ფუძეები

მხ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.
წრფ. რიცხუ	_____	რიცხუ-ებ	
სახ. რიცხუ (რიცხუ-ი)	რიცხუ-ნ-ი	რიცხუ-ებ-ი	
მოთხ. რიცხუ-მან	რიცხუ-თ(ა)	რიცხუ-ებ-მან	
მიც. რიცხუ-ს(ა)	„	რიცხუ-ებ-ს(ა)	
ნათ. რიცხუ-ის(ა) [რიცხუ-ის(ა)]	„	რიცხუ-ებ-ის(ა)	
მოქმ. რიცხუ-ით(ა) [რიცხუ-ით(ა)]	„	რიცხუ-ებ-ით(ა)	
ვით. რიცხუ-ად	„	რიცხუ-ებ-ად	
წოდ. რიცხუ-ო	რიცხუ-ნ-ო	რიცხუ-ებ-ო	

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ბორცუ, დათუ, თაგუ, იდაყუ. იხუ, კიცუ, ლეკუ, ლელუ, მდოგუ, მოგუ, ნაძუ, ნესტუ, უტყუ, ფესუ, ფეტუ, ფიჩუ, ფიჭუ, ლაწუ, შაშუ, ცერცუ, ძარლუ, ძეძუ, ჯაჭუ, კნარცუ.

ზ) კვეცილი სახელები, რომელთაც ბოლოკიდურ ა-სა და ე-ს წინ უმარცვლო უ აქვთ

...უა

მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
წრფ.	ზღუა	_____	ზღუ-ებ
სახ.	ზღუა-ა	ზღუა-ნ-ი	ზღუ-ებ-ი
მოთხ.	ზღუა-მან	ზღუა-თ(ა)	ზღუ-ებ-მან
მიც.	ზღუა-ს(ა)	„	ზღუ-ებ-ს(ა)
ნათ.	ზღუა-ის(ა) [ზღუ-ის(ა)]	„	ზღუ-ებ-ის(ა)
მოქმ.	ზღუა-ით(ა) [ზღუ-ით(ა)]	„	ზღუ-ებ-ით(ა)
ვით.	ზღუა-ად	„	ზღუ-ებ-ად
წოდ.	ზღუა-ო	ზღუა-ნ-ო	ზღუ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ექუა, ეჩუა, ლაკუა, მსთუა, ნერწყუა, სეტყუა, სიტყუა, სხუა, ხაჭუა.

...უე

მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
წრფ.	თთუე	_____	თთუე-ებ
სახ.	თთუე (თთუე-ა)	თთუე-ნ-ი	თთუ-ებ
მოთხ.	თთუე-მან	თთუე-თ(ა)	თთუ-ებ-ი
მიც.	თთუე-ს(ა)	„	თთუ-ებ-მან
ნათ.	თთუ-ის(ა) [თთუ-ის(ა)]	„	თთუ-ებ-ს(ა)
მოქმ.	თთუ-ით(ა) [თთუ-ით(ა)]	„	თთუ-ებ-ის(ა)
ვით.	თთუე-ად	„	თთუ-ებ-ის(ა)
წოდ.	თთუე-ო	თთუე-ნ-ო	თთუ-ებ-ით(ა)
		თთუე-ებ-ად	თთუ-ებ-ად
		თთუე-ებ-ო	თთუ-ებ-ად
		_____	თთუ-ებ-ო

ასევე იბრუნვის აგრეთვე: ამრლუე, მართუე, მარჯუე, მენესტუე, მორცხუე, სათაჭუე, სიმარჯუე, ტყუე.

ვ. ნაწევრიანი სახელები

მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
სახ.	სახლ-ი ესე	სახლ-ნ-ი	ესე
მოთხ.	სახლ-მან ამა-ნ	სახლ-თ(ა)	ამა-თ
მიც.	სახლ-ს(ა) ამა-ს	„	„
ნათ.	სახლ-ის(ა) ამ-ის	„	„
მოქმ.	სახლ-ით(ა) ამ-ით	„	„

სახ.	სახლ-ი ეგე	სახლ-ნ-ი	ეგე	სახლებ-ი ეგე
მოთხ.	სახლ-მან მაგა-ნ	სახლ-თ(ა)	მაგ-ათ	სახლებ-მან მაგა-ნ
მიც.	სახლ-ს(ა) მაგა-ს	„	„	სახლებ-ს(ა) მაგა-ს
ნათ.	სახლ-ის(ა) მაგ-ის	„	„	სახლებ-ის(ა) მაგ-ის
მოქმ.	სახლ-ით(ა) მაგ-ით	„	„	სახლებ-ით(ა) მაგ-ით

სახ.	სახლ-ი იგი	სახლ-ნ-ი	იგი	სახლებ-ი იგი
მოთხ.	სახლ-მან მა-ნ	სახლ-თ(ა)	მა-თ	სახლებ-მან მა-ნ
მიც.	სახლ-ს(ა) მა-ს	„	„	სახლებ-ს(ა) მა-ს
ნათ.	სახლ-ის(ა) მა-ის	„	„	სახლებ-ის(ა) მა-ის
მოქმ.	სახლ-ით(ა) მა-ით	„	„	სახლებ-ით(ა) მა-ით

როდესაც ნაწევრიანი სახელს წინ უძღვის განსაზღვრება, ნაწევარიც არსებობს სახელის წინ გადმოდის:

მხ. რ.	მრ. რ.	მხ. რ.	მრ. რ.
ყოველ-ი	იგი ერ-ი	ყოველ-ნ-ი	იგი ერ-ნ-ი
ყოველ-მან	მან ერ-მან	ყოველ-თ(ა)	მა-თ ერ-თ(ა)
ყოველ-ს(ა)	მა-ს ერ-ს(ა)	„	„
ყოველ-ის(ა)	მა-ის ერ-ის(ა)	„	„
ყოველ-ით(ა)	მა-ით ერ-ით(ა)	„	„

4. საზღვრული და აბრეშული მსაზღვრელი ერთად

ა) პირდაპირი წყობა

წრფ.	სახლ	დიდ	ნარ-თანინი მრავლობითი	
			სახლ-ნ-ი	დიდ-ნ-ი
სახ.	სახლ-ი	დიდ-ი	სახლ-თ(ა)	დიდ-თ(ა)
მოთხ.	სახლ-მან	დიდ-მან	„	„
მიც.	სახლ-ს(ა)	დიდ-ს(ა)	„	„
ნათ.	სახლ-ის(ა)	დიდ-ის(ა)	„	„
მოქმ.	სახლ-ით(ა)	დიდ-ით(ა)	„	„
ვით.	სახლ-ად	დიდ-ად	სახლ-ნ-ო	დიდ-ნ-ო
წოდ.	სახლ-ო	დიდ-ო		

გზინი მრავლობითი

წრფ.	სახლ-ებ	დიდ-ებ	დიდ
სახ.	სახლ-ებ-ი	დიდ-ებ-ი	დიდ-ი
მოთხ.	სახლ-ებ-მან	დიდ-ებ-მან	დიდ-მან
მიც.	სახლ-ებ-ს(ა)	დიდ-ებ-ს(ა)	დიდ-ს(ა)
ნათ.	სახლ-ებ-ის(ა)	დიდ-ებ-ის(ა)	დიდ-ის(ა)
მოქმ.	სახლ-ებ-ით(ა)	დიდ-ებ-ით(ა)	დიდ-ით(ა)
ვით.	სახლ-ებ-ად	დიდ-ებ-ად	დიდ-ად
წოდ.	სახლ-ებ-ო	დიდ-ებ-ო	დიდ-ო

მხ. რ.		მრ. რ.	
წრფ.	ჭურღმულ	ღრმა	
სახ.	ჭურღმულ-ი	ღრმა-ი	ჭურღმულ-ნ-ი ღრმა-ნ-ი
მოთხ.	ჭურღმულ-მან	ღრმა-მან	ჭურღმულ-თ(ა) ღრმა-თ(ა)
მიც.	ჭურღმულ-ს(ა)	ღრმა-ს(ა)	„ „
ნათ.	ჭურღმულ-ის(ა)	ღრმა-ის(ა)	„ „
მოქმ.	ჭურღმულ-ით(ა)	ღრმა-ით(ა)	„ „
ვით.	ჭურღმულ-ად	ღრმა-ად	„ „
წოდ.	ჭურღმულ-ო	ღრმა-ო	ჭურღმულ-ნ-ო ღრმა-ნ-ო ¹

წრფ.	ტვრთ	მძიმე	
სახ.	ტვრთ-ი	მძიმე მძიმე-ი	ტვრთ-ნ-ი მძიმე-ნ-ი
მოთხ.	ტვრთ-მან	მძიმე-მან	ტვრთ-თ(ა) მძიმე-თ(ა)
მიც.	ტვრთ-ს(ა)	მძიმე-ს(ა)	„ „
ნათ.	ტვრთ-ის(ა)	მძიმე-ის(ა)	„ „
მოქმ.	ტვრთ-ით(ა)	მძიმე-ით(ა)	„ „
ვით.	ტვრთ-ად	მძიმე-ად	„ „
წოდ.	ტვრთ-ო	მძიმე-ო	ტვრთ-ნ-ო მძიმე-ნ-ო

მხ. რ.		მრ. რ.	
წრფ.	გზა	ფართო	
სახ.	გზა-ი	ფართო-ი	გზა-ნ-ი ფართო-ნ-ი
მოთხ.	გზა-მან	ფართო-მან	გზა-თ(ა) ფართო-თ(ა)
მიც.	გზა-ს(ა)	ფართო-ს(ა)	„ „
ნათ.	გზა-ის(ა)	ფართო-ის(ა)	„ „
მოქმ.	გზა-ით(ა)	ფართო-ით(ა)	„ „
ვით.	გზა-ად	ფართო-ად	„ „
წოდ.	გზა-ო	ფართო-ო	გზა-ნ-ო ფართო-ნ-ო

წრფ.	კაც	ყრუ	
სახ.	კაც-ი	ყრუ-ი	კაც-ნ-ი ყრუ-ნ-ი
მოთხ.	კაც-მან	ყრუ-მან	კაც-თ(ა) ყრუ-თ(ა)
მიც.	კაც-ს(ა)	ყრუ-ს(ა)	„ „
ნათ.	კაც-ის(ა)	ყრუ-ის(ა)	„ „
მოქმ.	კაც-ით(ა)	ყრუ-ით(ა)	„ „
ვით.	კაც-ად	ყრუ-ად	„ „
წოდ.	კაც-ო	ყრუ-ო	კაც-ნ-ო ყრუ-ნ-ო

ბ) შებრუნებული წყობა

შებრუნებული წყობის დროსაც მსაზღვრელი სრულიად ისევე იქნება წარმოდგენილი, როგორც პირდაპირი წყობისას იყო, ამიტომ აქ მხოლოდ ერთ ნიშნულს მოვიყვანთ:

¹ ებიანი მრავლობითის ფორმებს აღარ ვუჩვენებთ, ის სხვა სახელებზეც ისე იქნება წარმოდგენილი, როგორც პირველ მაგალითში (სახლებ დიდებ || დიდ...).

მხოლოდითი			ნარ-თანინი მრავლობითი	
წრფ.	დიდ	სახლ		
სახ.	დიდ-ი	სახლ-ი	დიდ-ნ-ი	სახლ-ნ-ი
მოთხ.	დიდ-მან	სახლ-მან	დიდ-თ(ა)	სახლ-თ(ა)
მიც.	დიდ-ს(ა)	სახლ-ს(ა)	„	„
ნათ.	დიდ-ის(ა)	სახლ-ის(ა)	„	„
მოქმ.	დიდ-ით(ა)	სახლ-ით(ა)	„	„
ვით.	დიდ-ად	სახლ-ად	„	„
წოდ.	დიდ-ო	სახლ-ო	დიდ-ნ-ო	სახლ-ნ-ო

ებიანი მრავლობითი			სახლ-ებ	
წრფ.	დიდ-ებ	დიდ	სახლ-ებ-ი	
სახ.	დიდ-ებ-ი	დიდ-ი	სახლ-ებ-ი	
მოთხ.	დიდ-ებ-მან	დიდ-მან	სახლ-ებ-მან	
მიც.	დიდ-ებ-ს(ა)	დიდ-ს(ა)	სახლ-ებ-ს(ა)	
ნათ.	დიდ-ებ-ის(ა)	დიდ-ის(ა)	სახლ-ებ-ის(ა)	
მოქმ.	დიდ-ებ-ით(ა)	დიდ-ით(ა)	სახლ-ებ-ით(ა)	
ვით.	დიდ-ებ-ად	დიდ-ად	სახლ-ებ-ად	
წოდ.	დიდ-ებ-ო	დიდ-ო	სახლ-ებ-ო	

ა. ორმაგი ბრუნვა

(მართული მსაზღვრელი)

ა) მსაზღვრელი საზღვრულის წინაა

უფრო ძველი		მრ. რ.	
წრფ.	ქმ-ის(ა)	სახლ	ქმ-ისა-ნ-ი
სახ.	ქმ-ისა-ი	სახლ-ი	ქმ-ისა-თ(ა)
მოთხ.	ქმ-ისა-მან	სახლ-მან	„
მიც.	ქმ-ისა-ს(ა)	სახლ-ს(ა)	„
ნათ.	ქმ-ისა-ის(ა)	სახლ-ის(ა)	„
მოქმ.	ქმ-ისა-ით(ა)	სახლ-ით(ა)	„
ვით.	ქმ-ისა-ად	სახლ-ად	ქმ-ისა-ნ-ო
წოდ.	ქმ-ისა-ო	სახლ-ო	სახლ-ნ-ო

უფრო გვიანდელი		მრ. რ.	
წრფ.	ქმ-ის(ა)	სახლ	ქმ-ისა
სახ.	ქმ-ისა	სახლ-ი	ქმ-ისა
მოთხ.	ქმ-ისა	სახლ-მან	ქმ-ისა
მიც.	ქმ-ისა	სახლ-ს(ა)	ქმ-ისა
ნათ.	ქმ-ისა	სახლ-ის(ა)	ქმ-ისა
მოქმ.	ქმ-ისა	სახლ-ით(ა)	ქმ-ისა
ვით.	ქმ-ისა	სახლ-ად	ქმ-ისა
წოდ.	ქმ-ისა	სახლ-ო	სახლ-ნ-ო

ბ) მსაზღვრელი საზღვრულის შემდეგაა

აქ ოთხი შემთხვევა გვაქვს:

I. საზღვრულიცა და მსაზღვრელიც ორივე მხოლოდითშია

წრფ.	სახლ	ძმ-ის(ა)	
სახ.	სახლ-ი	ძმ-ისა-მ	
მოთხ.	სახლ-მან	ძმ-ისა-მან	
მიც.	სახლ-ს(ა)	ძმ-ისა-ს(ა)	
ნათ.	სახლ-ის(ა)	ძმ-ისა-მს(ა) ძმ-ისა	
მოქმ.	სახლ-ით(ა)	ძმ-ისა-მთ(ა)	
ვით.	სახლ-ად	ძმ-ისა-(დ)	
წოდ.	სახლ-ო	ძმ-ისა-ო	

II. საზღვრული მრავლობითშია, მსაზღვრელი — მხოლოდითში

წრფ.	სახლ-ნ-ი	ძმ-ისა-ნ-ი
სახ.	სახლ-ნ-ი	ძმ-ისა-ნ-ი
მოთხ.	სახლ-თ(ა)	ძმ-ისა-თ(ა)
მიც.	„	„
ნათ.	„	„
მოქმ.	„	„
ვით.	„	„
წოდ.	სახლ-ნ-ო	ძმ-ისა-ნ-ო

III. საზღვრული მხოლოდითშია, მსაზღვრელი — მრავლობითში

წრფ.	სახლ	ძმა-თა
სახ.	სახლ-ი	ძმა-თა-მ
მოთხ.	სახლ-მან	ძმა-თა-მან
მიც.	სახლ-ს(ა)	ძმა-თა-ს(ა)
ნათ.	სახლ-ის(ა)	ძმა-თა-მს(ა)
მოქმ.	სახლ-ით(ა)	ძმა-თა-მთ(ა)
ვით.	სახლ-ად	ძმა-თა-(დ)
წოდ.	სახლ-ო	ძმა-თა-ო

IV. საზღვრულიცა და მსაზღვრელიც ორივე მრავლობითშია

წრფ.	სახლ-ნ-ი	ძმა-თა-ნ-ი		
სახ.	სახლ-ნ-ი	ძმა-თა-ნ-ი		
მოთხ.	სახლ-თ(ა)	ძმა-თა-მან	ძმა-თა-ს(ა)	ძმა-თა-მს(ა) ძმა-თა
მიც.	სახლ-თ(ა)	ძმა-თა-ს(ა)	ძმა-თა-მს(ა)	ძმა-თა
ნათ.	სახლ-თ(ა)	ძმა-თა-მს(ა)	ძმა-თა-ს(ა)	ძმა-თა
მოქმ.	სახლ-თ(ა)	ძმა-თა-მთ(ა)	ძმა-თა-ს(ა)	ძმა-თა
ვით.	სახლ-თ(ა)	ძმა-თა-(დ)	ძმა-თა-ს(ა)	ძმა-თა
წოდ.	სახლ-ნ-ო	ძმა-თა-ნ-ო		

რამდენიმე მსაზღვრელი ერთ საზღვრულთან

ა) საზღვრულს უთანხმდება ყველა მსაზღვრელი

1. მოფარდულ	ზროხა-თა	და ცხოვარ-თა	და ტრედ-თა
2. მოფარდულ-ი	ზროხა-თა-მ	და ცხოვარ-თა-მ	და ტრედ-თა-მ
3. მოფარდულ-მან	ზროხა-თა-მან	და ცხოვარ-თა-მან	და ტრედ-თა-მან
4. მოფარდულ-ს(ა)	ზროხა-თა-ს(ა)	და ცხოვარ-თა-ს(ა)	და ტრედ-თა-ს(ა)
5. მოფარდულ-ის(ა)	ზროხა-თა-მს(ა)	და ცხოვარ-თა-მს(ა)	და ტრედ-თა-მს(ა)
6. მოფარდულ-ით(ა)	ზროხა-თა-მთ(ა)	და ცხოვარ-თა-მთ(ა)	და ტრედ-თა-მთ(ა)
7. მოფარდულ-ად	ზროხა-თა-(დ)	და ცხოვარ-თა-(დ)	და ტრედ-თა-(დ)
8. მოფარდულ-ო	ზროხა-თა-ო	და ცხოვარ-თა-ო	და ტრედ-თა-ო

ბ) საზღვრულს უთანხმდება მხოლოდ უკანასკნელი მსაზღვრელი

წრფ.	ათეულ	იფქლ-ის(ა)	და ღვინ-ის(ა)	და ზეთ-ის(ა)
სახ.	ათეულ-ი	იფქლ-ისა	და ღვინ-ისა	და ზეთ-ისა-მ
მოთხ.	ათეულ-მან	„	„	„ ზეთ-ისა-მან
მიც.	ათეულ-ს(ა)	„	„	„ ზეთ-ისა-ს(ა)
ნათ.	ათეულ-ის(ა)	„	„	„ ზეთ-ისა-მს(ა)
მოქმ.	ათეულ-ით(ა)	„	„	„ ზეთ-ისა-მთ(ა)
ვით.	ათეულ-ად	„	„	„ ზეთ-ისა-(დ)
წოდ.	ათეულ-ო	„	„	„ ზეთ-ისა-ო

6. სამმაგი ბრუნება

აქ რვა შემთხვევა გვაქვს:

I. საზღვრულიც, მსაზღვრელიცა და მსაზღვრელის მსაზღვრელიც მხოლოდითშია

წრფ.	რიცხუ	დღ-ისა	კაც-ისა-მსა
სახ.	რიცხუ-ი	„	კაც-ისა-მსა-მ
მოთხ.	რიცხუ-მან	„	კაც-ისა-მსა-მან
მიც.	რიცხუ-ს(ა)	„	კაც-ისა-მსა-ს(ა)
ნათ.	რიცხუ-ის(ა)	„	კაც-ისა-მსა-მს(ა) კაც-ისა-მსა
მოქმ.	რიცხუ-ით(ა)	„	კაც-ისა-მსა-მთ(ა)
ვით.	რიცხუ-ად	„	კაც-ისა-მსა-(დ)
წოდ.	რიცხ(უ)-ო	„	კაც-ისა-მსა-ო

II. საზღვრული და მსაზღვრელი მხოლობითშია

მსაზღვრელის მსაზღვრელი — მრავლობითში

წრფ.	რიცხუ	დღ-ისა	კაც-თა-მსა
სახ.	რიცხუ-ი	„	კაც-თა-მსა-მ
მოთხ.	რიცხუ-მან	„	კაც-თა-მსა-მან
მიც.	რიცხუ-ს(ა)	„	კაც-თა-მსა-ს(ა)
ნათ.	რიცხუ-ის(ა)	„	კაც-თა-მსა-მს(ა) კაც-თა-მსა
მოქმ.	რიცხუ-ით(ა)	„	კაც-თა-მსა-მთ(ა)
ვით.	რიცხუ-ად	„	კაც-თა-მსა-(დ)
წოდ.	რიცხ(უ)-ო	„	კაც-თა-მსა-ო

III. საზღვრული და მსაზღვრელის მსაზღვრელი მხოლობითშია, მსაზღვრელი — მრავლობითში

წრფ.	რიცხუ	დღე-თა	კაც-ისა-თა
სახ.	რიცხუ-ი	„	კაც-ისა-თა-მ
მოთხ.	რიცხუ-მან	„	კაც-ისა-თა-მან
მიც.	რიცხუ-ს(ა)	„	კაც-ისა-თა-ს(ა)
ნათ.	რიცხუ-ის(ა)	„	კაც-ისა-თა-მს(ა)
მოქმ.	რიცხუ-ით(ა)	„	კაც-ისა-თა-მთ(ა)
ვით.	რიცხუ-ად	„	კაც-ისა-თა-(დ)
წოდ.	რიცხ(უ)-ო	„	კაც-ისა-თა-ო

IV. საზღვრული მხოლობითშია, მსაზღვრელი და მსაზღვრელის მსაზღვრელი — მრავლობითში

წრფ.	რიცხუ	დღე-თა	კაც-თა-მსა
სახ.	რიცხუ-ი	„	კაც-თა-მსა-მ
მოთხ.	რიცხუ-მან	„	კაც-თა-მსა-მან
მიც.	რიცხუ-ს(ა)	„	კაც-თა-მსა-ს(ა)
ნათ.	რიცხუ-ის(ა)	„	კაც-თა-მსა-მს(ა) კაც-თა-მსა
მოქმ.	რიცხუ-ით(ა)	„	კაც-თა-მსა-მთ(ა)
ვით.	რიცხუ-ად	„	კაც-თა-მსა-(დ)
წოდ.	რიცხ(უ)-ო	„	კაც-თა-მსა-ო

V. საზღვრული მრავლობითშია, მსაზღვრელი და მსაზღვრელის მსაზღვრელი — მხოლობითში

წრფ.	რიცხუ-ნ-ი	დღ-ისა	კაც-ისა-მსა-ნ-ი
სახ.	რიცხუ-ნ-ი	„	კაც-ისა-მსა-ნ-ი
მოთხ.	რიცხუ-თ(ა)	„	კაც-ისა-მსა-თ(ა)
მიც.	„	„	„
ნათ.	„	„	„
მოქმ.	„	„	„
ვით.	„	„	„
წოდ.	რიცხუ-ნ-ო	„	კაც-ისა-მსა-ნ-ო

VI. საზღვრული და მსაზღვრელის მსაზღვრელი მრავლობითშია, მსაზღვრელი — მხოლობითში

წრფ.	რიცხუ-ნ-ი	დღ-ისა	კაც-თა-მსა-ნ-ი
სახ.	რიცხუ-ნ-ი	„	კაც-თა-მსა-ნ-ი
მოთხ.	რიცხუ-თ(ა)	„	კაც-თა-მსა-თ(ა)
მიც.	„	„	„
ნათ.	„	„	„
მოქმ.	„	„	„
ვით.	„	„	„
წოდ.	რიცხუ-ნ-ო	„	კაც-თა-მსა-ნ-ო

VII. საზღვრული და მსაზღვრელი მრავლობითშია, მსაზღვრელის მსაზღვრელი — მხოლობითში

წრფ.	რიცხუ-ნ-ი	დღე-თა	კაც-ისა-თა-ნ-ი			
სახ.	რიცხუ-ნ-ი	„	კაც-ისა-თა-მან	ს(ა)	მს(ა)	ო
მოთხ.	რიცხუ-თ(ა)	„	კაც-ისა-თა-ს(ა)	მს(ა)		ო
მიც.	„	„	კაც-ისა-თა-მს(ა)	ს(ა)		ო
ნათ.	„	„	კაც-ისა-თა-მთ(ა)	ს(ა)		ო
მოქმ.	„	„	კაც-ისა-თა-(დ)	ს(ა)		ო
ვით.	„	„	კაც-ისა-თა-ნ-ო			
წოდ.	რიცხუ-ნ-ო	„				

VIII. საზღვრულიც, მსაზღვრელიცა და მსაზღვრელის მსაზღვრელიც მრავლობითშია

წრფ.	რიცხუ-ნ-ი	დღე-თა	კაც-თა-მსა-ნ-ი
სახ.	რიცხუ-ნ-ი	„	კაც-თა-მსა-ნ-ი
მოთხ.	რიცხუ-თ(ა)	„	„
მიც.	„	„	„
ნათ.	„	„	„
მოქმ.	„	„	„
ვით.	„	„	„
წოდ.	რიცხუ-ნ-ო	„	კაც-თა-მსა-ნ-ო

7. საკუთარ სახელთა ბრუნება

ა) აღამიანისა

წრფ.	იშვა ყრმაჲ, რომელსა ეწოდა	იოსებ
სახ.	წარვიდა სახელ თჳსა	იოსებ
მოთხ.	მოიყვანა ძმ თჳსი ნეტარმან	იოსებ
მიც.	ჰრქუა პეტრე	იოსებ-ს
ნათ.	იყვნეს ივინი	იოსებ-ის თანა
მოქმ.	მოვიდა მარიამ	იოსებ-ით-ურთ
ვით.	ვიდრე	იოსებ-ად-მდე
წოდ.	მოვედ ჩუენ თანა,	იოსებ!

წრფ.	მოვიდა დედაკაცი ერთი, რომელსა ერქუა	მართა
სახ.	მიუწერს ეპისტოლესა მოყუასსა თვისსა	მართა
მოთხ.	მიუგო და ჰრქუა მას	მართა
მიც.	ეძიებდეს დანი მისნი	მართა-ს
ნათ.	მარიამ იყოფოდა	მართა-ჲს თანა
მოქმ.	მოვიდა ლაზარე	მართა-ჲთ-ურთ
ვით.	ვიდრე	მართა-დ-მდე
წოდ.	წარვედ სახიდ შენდა,	მართა!

წრფ.	ნინო	იესუ	პავლე	გიორგი
სახ.	ნინო	იესუ	პავლე	გიორგი
მოთხ.	ნინო	იესუ	პავლე	გიორგი
მიც.	ნინო-ს	იესუ-ს	პავლე-ს	გიორგი-ს
ნათ.	ნინო-ჲს	იესუ-ჲს	პავლჴს (პავლე-ჲს)	გიორგი-ს
მოქმ.	ნინო-ჲთ	იესუ-ჲთ	პავლჴთ (პავლე-ჲთ)	გიორგი-თ
ვით.	ნინო-დ	იესუ-დ	პავლე-დ	გიორგი-დ
წოდ.	ნინო	იესუ	პავლე	გიორგი

ბ) გეოგრაფიულისა

თანმოვანფუძიანნი

წრფ.	ქართლ	კახეთ	ბეთლემ
სახ.	ქართლ-ი	კახეთ-ი	ბეთლემ-ი
მოთხ.	ქართლ-მან	კახეთ-მან	ბეთლემ-მან
მიც.	ქართლ-ს	კახეთ-ს	ბეთლემ-ს
	ქართლ-ს(ა)	კახეთ-ს(ა)	ბეთლემ-ს(ა)
ნათ.	ქართლ-ის(ა)	კახეთ-ის(ა)	ბეთლემ-ის(ა)
მოქმ.	ქართლ-ით	კახეთ-ით	ბეთლემ-ით
ვით.	ქართლ-დ	კახეთ-ა	ბეთლემ-დ
	ქართლ-ად	კახეთ-ად	ბეთლემ-ად
წოდ.	ქართლ-ო	კახეთ-ო	ბეთლემ
			ბეთლემ-ო

ხმოვანფუძიანნი

წრფ.	მცხეთა	ოპიზა	კესარია
სახ.	მცხეთა-ჲ	ოპიზა-ჲ	კესარია-ჲ
მოთხ.	მცხეთა-მან	ოპიზა-მან	კესარია-მან
მიც.	მცხეთა-ს	ოპიზა-ს	კესარია-ს
	მცხეთა-ს(ა)	ოპიზა-ს(ა)	კესარია-ს(ა)
ნათ.	მცხეთ-ის(ა)	ოპიზ-ის(ა)	კესარი-ის(ა)
მოქმ.	მცხეთ-ით	ოპიზ-ით	კესარი-ით
ვით.	მცხეთა-დ	ოპიზა-დ	კესარია-დ
წოდ.	მცხეთა-ო	ოპიზა-ო	კესარია
			კესარია-ო

გ. საბუთარი სახელი მსაზღვრელად

ა) აღამიანისა

წრფ.	შვილ	მარიამ-ის		
სახ.	შვილ-ი	მარიამ-ის-ი	შვილ-ნ-ი	მარიამ-ის-ნ-ი
მოთხ.	შვილ-მან	მარიამ-ის-მან	შვილ-თ(ა)	მარიამ-ის-თ(ა)
მიც.	შვილ-ს(ა)	მარიამ-ის-ს(ა)	”	”
ნათ.	შვილ-ის(ა)	მარიამ-ის-ის(ა)	”	”
მოქმ.	შვილ-ით(ა)	მარიამ-ის-ით(ა)	”	”
ვით.	შვილ-ად	მარიამ-ის-ა(დ)	”	”
წოდ.	შვილ-ო	მარიამ-ის-ო	შვილ-ნ-ო	მარიამ-ის-ნ-ო

სხვა შემთხვევები არ მოიპოვება.

ბ) გეოგრაფიული

წრფ.	მონასტერ	მცხეთ-ის(ა)		
სახ.	მონასტერ-ი	მცხეთ-ისა-ჲ	მონასტერ-ნ-ი	მცხეთ-ისა-ნ-ი
მოთხ.	მონასტერ-მან	მცხეთ-ისა-მან	მონასტერ-თ(ა)	მცხეთ-ისა-თ(ა)
მიც.	მონასტერ-ს(ა)	მცხეთ-ისა-ს(ა)	”	”
ნათ.	მონასტერ-ის(ა)	მცხეთ-ისა-ჲს(ა)	”	”
მოქმ.	მონასტერ-ით(ა)	მცხეთ-ისა-ჲთ(ა)	”	”
ვით.	მონასტერ-ად	მცხეთ-ისა-ა(დ)	”	”
წოდ.	მონასტერ-ო	მცხეთ-ისა-ო	მონასტერ-ნ-ო	მცხეთ-ისა-ნ-ო

სხვა შემთხვევები არ მოიპოვება.

ზ მ ნ ე ბ ი

1. პირის ნიშნები

A. სუბიექტური ნიშანი I პირისა

a) ხანმეტი ძეგლები

ა) ვ

მო-ვ-კალ	ვ-წერე	ვ-აქე
მო-ხ-კალ	ხ-წერე	ხ-აქე
მო- კლ-ა	წერ -ა	აქ -ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-წერე-თ	ვ-აქე-თ
მო-ხ-კალ-თ	ხ-წერე-თ	ხ-აქე-თ
მო- კლ-ეს	წერ -ეს	აქ -ეს

ბ) უ¹

შე-ხ-უ-აბ	ხ-უ-არქუ	ხ-უ-ესავ	ხ-უ-არწმუნო
შე-ხ- აბ	ხ- არქუ	ხ- ესავ	ხ- არწმუნო
შე-ხ- აბ-ა	ხ- რქუ-ა	ხ- ესავ-ს	ხ- არწმუნო-ს
შე-ხ-უ-აბ-თ	ხ-უ-არქუ-თ	ხ-უ-ესავ-თ	ხ-უ-არწმუნო-თ
შე-ხ- აბ-თ	ხ- არქუ-თ	ხ- ესავ-თ	ხ- არწმუნო-თ
შე-ხ- აბ-ეს	ხ- რქუ-ეს	ხ- ესვ-ენ	ხ- არწმუნო-ნ

გ) ი (ნული)²

ხ-უთხარ	შეორგულდი	ვალ
ხ-უთხარ	შე-ხ-ორგულდი	ხ-უალ ¹
ხ-უთხარ -ა	შეორგულდ-ა	ვალ-ს
ხ-უთხარ-თ	შეორგულდი-თ	ვალ-თ
ხ-უთხარ-თ	შე-ხ-ორგულდი-თ	ხ-უალ-თ ¹
ხ-უთხარ-ეს	შეორგულდ-ეს	ვლენ-(ან)

დ) ჯ³

ხ-ჯ-ტყოდე	ხ-ჯ- ყავ	ხ-ჯ- ქმენ
ხ-ი-ტყოდე	ხ- ი-ყავ	ხ- ი-ქმენ
ხ-ი-ტყოდ-ა	ხ- ი-ყო	ხ- ი-ქმენ-ა
ხ-ჯ-ტყოდე-თ	ხ-ჯ- ყვენი-თ	ხ-ჯ- ქმენი-თ
ხ-ი-ტყოდე-თ	ხ- ი-ყვენი-თ	ხ- ი-ქმენი-თ
ხ-ი-ტყოდ -ეს	ხ- ი-ყვენ-ეს	ხ- ი-ქმენ-ეს

¹ ი-ის შემდეგ. ² უ, ო ბგერების წინ (ერთ შემთხვევაში ვ-ს წინაც). ³ ჯ წარმომდგარია S₁ ნიშანთან (უ) სათავისო და სასხვისო ქცევისა ან ვნებითი გვარის ნიშნის ი-ს შერწყმის ნიშნად (უ + ი = ჯ).

ბ) პაემეტი ძეგლები

ა) ვ

მო-ვ-კალ	ვ-წერე	ვ-აქე
მო-ჰ-კალ	ჰ-წერე	ჰ-აქე
მო- კლ-ა	წერ -ა	აქ -ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-წერე-თ	ვ-აქე-თ
მო-ჰ-კალ-თ	ჰ-წერე-თ	ჰ-აქე-თ
მო- კლ-ეს	წერ -ეს	აქ -ეს

ბ) უ

შე-ჰ-უ-აბ	ჰ-უ-ესავ	ჰ-უ-არწმუნო
შე-ჰ- აბ	ჰ- ესავ	ჰ- არწმუნო
შე-ჰ- აბ-ა	ჰ- ესავ-ს	ჰ- არწმუნო-ს
შე-ჰ-უ-აბ-თ	ჰ-უ-ესავ-თ	ჰ-უ-არწმუნო-თ
შე-ჰ- აბ-თ	ჰ- ესავ-თ	ჰ- არწმუნო-თ
შე-ჰ- აბ-ეს	ჰ- ესვ -ენ	ჰ- არწმუნო-ნ

გ) ი (ნული)

ჰ-უთხარ	შეორგულდი	ვალ
ჰ-უთხარ	შე-ჰ-ორგულდი	ხ-უალ ¹
ჰ-უთხარ -ა	შეორგულდ-ა	ვალ-ს
ჰ-უთხარ-თ	შეორგულდი-თ	ვალ-თ
ჰ-უთხარ-თ	შე-ჰ-ორგულდი-თ	ხ-უალ-თ ¹
ჰ-უთხარ -ეს	შეორგულდ-ეს	ვლენ-(ან)

დ) ჯ²

ჰ-ჯ- ტყოდე	ჰ-ჯ- ყავ	ჰ-ჯ- ქმენ
ჰ- ი-ტყოდე	ჰ- ი-ყავ	ჰ- ი-ქმენ
ჰ- ი-ტყოდ -ა	ჰ- ი-ყო	ჰ- ი-ქმენ-ა
ჰ-ჯ- ტყოდე-თ	ჰ-ჯ- ყვენი-თ	ჰ-ჯ- ქმენი-თ
ჰ- ი-ტყოდე-თ	ჰ- ი-ყვენი-თ	ჰ- ი-ქმენი-თ
ჰ- ი-ტყოდ -ეს	ჰ- ი-ყვენ-ეს	ჰ- ი-ქმენ-ეს

ც) სანნარევი ძეგლები

ა)

მო-ვ-კალ	ვ-წერე	ვ-აქე
მო-ჰ-კალ	ს-წერე	აქე
მო- კლ-ა	წერ -ა	აქ -ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-წერე-თ	ვ-აქე-თ
მო-ჰ-კალ-თ	ს-წერე-თ	აქე-თ
მო- კლ-ეს	წერ -ეს	აქ -ეს

¹ ამ ზმნაში ხანმეტი ფორმა პაემეტშიც და შემდგომაც უცვლელად დარჩა.
² ჯ-ში შესულია აგრეთვე მომღვენო ი: ჰ-უ-ი-ტყოდე-ჰ-ჯ-ტყოდე.

ბ)		
შე-ვ-აბ	ვ-ესავ	ვ-არწმუნო
შე- აბ	ესავ	არწმუნო
შე- აბ-ა	ესავ-ს	არწმუნო-ს
შე-ვ-აბ-თ	ვ-ესავ-თ	ვ-არწმუნო-თ
შე- აბ-თ	ესავ-თ	არწმუნო-თ
შე- აბ-ეს	ესვ -ენ	არწმუნო-ნ

გ)		
უთხარ	შეორგულდი	ვალ
უთხარ	შეორგულდი	ხ-უალ
უთხრა	შეორგულდ-ა	ვალ-ს
უთხარ-თ	შეორგულდი-თ	ვალ-თ
უთხარ-თ	შეორგულდი-თ	ხ-უალ-თ
უთხარ -ეს	შეორგულდ -ეს	ვლენ-(ან)

დ)		
ვ-იტყოდე	ვ-იყავ	ვ-იქმენ
იტყოდე	იყავ	იქმენ
იტყოდ -ა	იყ-ო	იქმნ-ა
ვ-იტყოდე-თ	ვ-იყვენი-თ	ვ-იქმენნი-თ
იტყოდე-თ	იყვენი-თ	იქმენნი-თ
იტყოდ -ეს	იყვნ-ეს	იქმნნ-ეს

B. სუბიექტური ნიშანი მე-2 პირისა

ა) ხანმეტი				
მო-ვ-კალ	ვ-პოვე	ვ-წერე	ვ-თქუ	ვ-აქე
მო-ხ-კალ	ხ-პოვე	ხ-წერე	ხ-თქუ	ხ-აქე
მო- კლ-ა	პოვ -ა	წერ-ა	თქუ-ა	აქ-ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-პოვე-თ	ვ-წერე-თ	ვ-თქუ-თ	ვ-აქე-თ
მო-ხ-კალ-თ	ხ-პოვე-თ	ხ-წერე-თ	ხ-თქუ-თ	ხ-აქე-თ
მო- კლ-ეს	პოვ-ეს	წერ-ეს	თქუ-ეს	აქ -ეს

ბრძანებითი

მოკალ	პოვე	წერე	თქუ	აქე
მოკალთ	პოვეთ	წერეთ	თქუთ	აქეთ

ბ) ჰაემეტი

მო-ვ-კალ	ვ-პოვე	ვ-წერე	ვ-თქუ	ვ-აქე
მო-ჰ-კალ	ჰ-პოვე	ჰ-წერე	ჰ-თქუ	ჰ-აქე
მო- კლ -ა	პოვ -ა	წერ-ა	თქუ-ა	აქ -ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-პოვე-თ	ვ-წერე-თ	ვ-თქუ-თ	ვ-აქე-თ
მო-ჰ-კალ-თ	ჰ-პოვე-თ	ჰ-წერე-თ	ჰ-თქუ-თ	ჰ-აქე-თ
მო- კლ -ეს	პოვ -ეს	წერ-ეს	თქუ-ეს	აქ -ეს

ბრძ.				
მოკალ	პოვე	წერე	თქუ	აქე
მოკალთ	პოვეთ	წერეთ	თქუთ	აქეთ

ც) სანნარევი

მო-ვ-კალ	ვ-პოვე	ვ-წერე	ვ-თქუ	ვ-აქე
მო-ჰ-კალ	ჰ-პოვე	ხ-წერე	ხ-თქუ	აქე
მო- კლ -ა	პოვ -ა	წერ -ა	თქუ-ა	აქ -ო
მო-ვ-კალ-თ	ვ-პოვე-თ	ვ-წერე-თ	ვ-თქუ-თ	ვ-აქე-თ
მო-ჰ-კალ-თ	ჰ-პოვე-თ	ხ-წერე-თ	ხ-თქუ-თ	აქე-თ
მო- კლ -ეს	პოვ -ეს	წერ -ეს	თქუ-ეს	აქ -ეს

ბრძ.

მოკალ	პოვე	წერე	თქუ	აქე
მოკალთ	პოვეთ	წერეთ	თქუთ	აქეთ

C. სუბიექტური ნიშანი მე-3 პირისა

აქ გარჩევა არ არის ხანმეტსა, ჰაემეტსა და სანნარევ ძეგლებში; ყველგან ერთი და იგივე ნიშნები გვაქვს, სახელდობრ:

მხ. რ.

ხ, ნ, ღ, ა, ო

მ ა გ ა ლ ი თ ე ბ ი

ბ	წერ-ს	(აწმყო)
	იწერები-ს	(ვნ. გვ. აწ.)
	მასმიე-ს	(სტატ. აწ.)
	წერდე-ს	(I კავშ.)
	წერდი-ს	(უწყვ. ხოლმ.)
	წერი-ს	(II ხოლმ.)
	წერო-ს	(II კავშ.)
	უწოდი-ს	(II კავშ.)
	მისცოდი-ს	(შერ. კავშ.)
	(და)უწერიე-ს	(I თურმ.)
	ებრძანი-ს	(III ხოლმ.)
	(და)ეწერო-ს	(III კავშ.)
ბ	წერ-ნ	(აწ. ხოლმ.)
	ჰგონიე-ნ	(სტატ. აწ. ხოლმ.)
	წერდი-ნ	(I ბრძ. მე-3 პირ.)
	წერე-ნ	(მან იგი: II ბრძ. მე-3 პირ.)
	შეგირაცხიე-ნ	(I თურმ.)

ბ	ჰნთიე-დ წარუგდებიე-დ	(სტატ. აწ.) (I თურმ.)
ა	წერდ-ა წერ-ა (და)ეწერ-ა	(უწყვ.) (წყვ.) (II თურმ.)
მ	აქ-ო ექ-ო	(წყვ.) (II თურმ.)

მრ. რ.

ენ, ან, ნ, ედ, ეს

ენ	წერ-ენ	(იგინი მას. მათ: აწმყო)
ან	თხრი-ან იწერები-ან ჰგი-ან წერდი-ან იწერებოდი-ან უწოდი-ან მისცოდი-ან (და)უწერი-ან მოესრნი-ან	(ი თემის შნ. აწ.) (ვნ. გვ. აწ.) (სტატ. აწ.) (უწყვ. ხოლმ.) (ოდიანი ზმნების I კავშ. და უწყვ. ხოლმ.) (II კავშ.) (შერ. კავშ.) (I თურმ.) (III ხოლმ.)
ნ	წერდე-ნ იწერებოდი-ნ წერო-ნ (და)ეწერნე-ნ	(I კავშ.) (ოდიანი ზმნების I კავშ.) (II კავშ.) (III კავშ.)
ედ	წერ-ედ წერდ-ედ სცვიდი-ედ (და)წერ-ედ მოვიდი-ედ	(იგინი მას, მათ: აწ. ხოლმ.) (I ბრძ. მე-3 პირ.) (უწყვ. ხოლმ.—იშვიათად). (მათ იგი: II ბრძ. მე-3 პირ.) (II ხოლმ.—იშვიათად)
ეს	წერდ-ეს წერ-ეს წარვიდ-ეს (და)ეწერნ-ეს	(უწყვ.) (გარდამ. წყვ.) (გარდაუვ. წყვ.) (II თურმ.)

D. ობიექტური ნიშნები 1-ლი და მე-2 პირისა

არც აქ არის გარჩევა ხანმეტსა, ჰაემეტსა და სანნარევ ძეგლებში; არც იმის მიხედვითაა განსხვავება, ობიექტი ირიბია თუ პირდაპირი, ყველგან ერთი და იგივე ნიშნები გვაქვს, სახელდობრ:

მხ. რ.

1-ლი პ.
მ

მე-2 პ.
მ

მრ. რ.

მ (ექსკლუზ.)
გუ (ინკლუზ.)

მ

მაგალითები

ა) ობიექტი ირიბია

	მო-მ-ცა	მან მე იგი	მ-ინებს	მ-ითქუამს	მე იგი
	მო-გ-ცა		გ-ინებს	გ-ითქუამს	
	მო-ს-ცა		უნებს	უთქუამს	
ექსკლ.	მო-მ-ცა		მ-ინებს	მ-ითქუამს	
ინკლ.	მო-გუ-ცა		გვ-ნებს	გვ-თქუამს	
	მო-გ-ცა		გ-ინებს	გ-ითქუამს	
	მო-ს-ცა		უნებს	უთქუამს	

ბ) ობიექტი პირდაპირია

	მო-მ-კლა	მან მე	წარ-მ-იყვანა
	მო-გ-კლა		წარ-გ-იყვანა
	მო-კლა		წარ-იყვანა
ექსკლ.	მო-მ-კლნა		წარ-მ-იყვანნა
ინკლ.	მო-გუ-კლნა		წარ-გ-იყვანნა
	მო-გ-კლნა		წარ-იყვანნა
	მო-კლნა		

E. ობიექტური ნიშანი მე-3 პირისა

ა) ირიბი ობიექტის ნიშანი

ა) ხანმეტი

ირიბ ობიექტს მუდამ აქვს ნიშანი (ყველა სერიაში) და ეს ნიშანი იგივეა, რაც II პირის სუბიექტისა — ხ, ჰ, ს, 0 (ნული):

ხ-უ-კითხავ	ხ-უ-კითხე	მი-ხ-უ-ცემ	მი-ხ-უ-ეც	ხ-უთხარ
ხ-კითხავ	ხ-კითხე	მი-ხ-ცემ	მი-ხ-ეც	ხ-უთხარ
ხ-კითხავს	ხ-კითხა	მი-ხ-ცემს	მი-ხ-ცა	ხ-უთხარა
ხ-უ-კითხავთ	ხ-უ-კითხეთ	მი-ხ-უ-ცემთ	მი-ხ-უ-ეც(ი)თ	ხ-უთხართ
ხ-კითხავთ	ხ-კითხეთ	მი-ხ-ცემთ	მი-ხ-ეც(ი)თ	ხ-უთხართ
ხ-კითხვენ	ხ-კითხეს	მი-ხ-ცემენ	მი-ხ-ცეს	ხ-უთხარეს

ბრძ.

ბ-კითხე	მი-ბ-ეც	ბ-უთხარ
ბ-კითხეთ	მი-ბ-ეც(რ)თ	ბ-უთხართ

ბ) პაემეტი

პ-უ-კითხავ	პ-უ-კითხე	მი-პ-უ-ცემ	მი-პ-უ-ეც	პ-უთხარ
პ-კითხავ	პ-კითხე	მი-პ-ცემ	მი-პ-ეც	პ-უთხარ
პ-კითხავს	პ-კითხა	მი-პ-ცემს	მი-პ-ცა	პ-უთხარა
პ-უ-კითხავთ	პ-უ-კითხეთ	მი-პ-უ-ცემთ	მი-პ-უ-ეც(რ)თ	პ-უთხართ
პ-კითხავთ	პ-კითხეთ	მი-პ-ცემთ	მი-პ-ეც(რ)თ	პ-უთხართ
პ-კითხვენ	პ-კითხეს	მი-პ-ცემენ	მი-პ-ცეს	პ-უთხარეს

ბრძ.

პ-კითხე	მი-პ-ეც	პ-უთხარ
პ-კითხეთ	მი-პ-ეც(რ)თ	პ-უთხართ

ც) სანნარევი

ვ-პ-კითხავ	ვ-პ-კითხე	მი-ვ-ს-ცემ	მი-ვ-ეც	უთხარ
პ-კითხავ	პ-კითხე	მი-ს-ცემ	მი- ეც	უთხარ
პ-კითხავს	პ-კითხა	მი-ს-ცემს	მი-ს-ცა	უთხარა
ვ-პ-კითხავთ	ვ-პ-კითხეთ	მი-ვ-ს-ცემთ	მი-ვ-ეც(რ)თ	უთხართ
პ-კითხავთ	პ-კითხეთ	მი-ს-ცემთ	მი- ეც(რ)თ	უთხართ
პ-კითხვენ	პ-კითხეს	მი-ს-ცემენ	მი-ს-ცეს	უთხარეს

ბრძ.

პ-კითხე	მიეც	უთხარ
პ-კითხეთ	მიეც(რ)თ	უთხართ

ბ) პირდაპირი ობიექტის ნიშანი

თუ პირდაპირი ობიექტი სახელობითშია, ზმნაში მისი ნიშანი არასდროს არაა წარმოდგენილი; ეს იქნება II სერიის მწკრივებში, მაგალითად:

ა) ხანმეტი

ვ-წერე	ვ-ჭამე	მო-ვ-კალ	ვ-ყავ	ვ-აქე
ბ-წერე	ბ-ჭამე	მო-ბ-კალ	ბ-ყავ	ბ-აქე
წერ-ა	ჭამ-ა	მო-კლ-ა	ყ-ო	აქ-ო
ვ-წერე-თ	ვ-ჭამე-თ	მო-ვ-კალ-თ	ვ-ყავ-თ	ვ-აქე-თ
ბ-წერე-თ	ბ-ჭამე-თ	მო-ბ-კალ-თ	ბ-ყავ-თ	ბ-აქე-თ
წერ-ეს	ჭამ-ეს	მო-კლ-ეს	ყვ-ეს	აქ-ეს

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

ბ) პაემეტი

ვ-წერე	ვ-ჭამე	მო-ვ-კალ	ვ-ყავ	ვ-აქე
პ-წერე	პ-ჭამე	მო-პ-კალ	პ-ყავ	პ-აქე
წერ-ა	ჭამ-ა	მო-კლ-ა	ყ-ო	აქ-ო
ვ-წერე-თ	ვ-ჭამე-თ	მო-ვ-კალ-თ	ვ-ყავ-თ	ვ-აქე-თ
პ-წერე-თ	პ-ჭამე-თ	მო-პ-კალ-თ	პ-ყავ-თ	პ-აქე-თ
წერ-ეს	ჭამ-ეს	მო-კლ-ეს	ყვ-ეს	აქ-ეს

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

ც) სანნარევი

ვ-წერე	ვ-ჭამე	მო-ვ-კალ	ვ-ყავ	ვ-აქე
ს-წერე	ს(შ)-ჭამე	მო-პ-კალ	პ-ყავ	აქე
წერ-ა	ჭამ-ა	მო-კლ-ა	ყ-ო	აქ-ო
ვ-წერე-თ	ვ-ჭამე-თ	მო-ვ-კალ-თ	ვ-ყავ-თ	ვ-აქე-თ
ს-წერე-თ	ს(შ)-ჭამე-თ	მო-პ-კალ-თ	პ-ყავ-თ	აქე-თ
წერ-ეს	ჭამ-ეს	მო-კლ-ეს	ყვ-ეს	აქ-ეს

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

მაგრამ თუ პირდაპირი ობიექტი მიცემითშია (ე. ი. სათანადო ზმნა პირველი სერიის რომელიმე მწკრივში დგას), მაშინ საკითხს წყვეტს ზმნისწინის ღართვა-არღართვა: ზმნისწინიან ფორმებს ყოველთვის ექნება ობიექტური პირის ნიშანი, უზმნისწინოებს კი — არა.

მაგალითები

ა) ხანმეტი

ვ-წერ	ვ-ჭამ	ვ-კლავ
ბ-წერ	ბ-ჭამ	ბ-კლავ
წერ-ს	ჭამ-ს	კლავ-ს
ვ-წერ-თ	ვ-ჭამ-თ	ვ-კლავ-თ
ბ-წერ-თ	ბ-ჭამ-თ	ბ-კლავ-თ
წერ-ენ	ჭამ-ენ	კლვ-ენ

და-ბ-უ-წერ	შე-ბ-უ-ჭამ	მო-ბ-უ-კლავ
და-ბ-წერ	შე-ბ-ჭამ	მო-ბ-კლავ
და-ბ-წერ-ს	შე-ბ-ჭამ-ს	მო-ბ-კლავ-ს
და-ბ-უ-წერ-თ	შე-ბ-უ-ჭამ-თ	მო-ბ-უ-კლავ-თ
და-ბ-წერ-თ	შე-ბ-ჭამ-თ	მო-ბ-კლავ-თ
და-ბ-წერ-ენ	შე-ბ-ჭამ-ენ	მო-ბ-კლავ-ენ

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

b) ჰაემეტო

ვ-წერ	ვ-ჰამ	ვ-კლავ
ჰ-წერ	ჰ-ჰამ	ჰ-კლავ
წერ-ს	ჰამ-ს	კლავ-ს
ვ-წერ-თ	ვ-ჰამ-თ	ვ-კლავ-თ
ჰ-წერ-თ	ჰ-ჰამ-თ	ჰ-კლავ-თ
წერ-ენ	ჰამ-ენ	კლვ-ენ
და-ჰ-უ-წერ	შე-ჰ-უ-ჰამ	მო-ჰ-უ-კლავ
და-ჰ-წერ	შე-ჰ-ჰამ	მო-ჰ-კლავ
და-ჰ-წერ-ს	შე-ჰ-ჰამ-ს	მო-ჰ-კლავ-ს
და-ჰ-უ-წერ-თ	შე-ჰ-უ-ჰამ-თ	მო-ჰ-უ-კლავ-თ
და-ჰ-წერ-თ	შე-ჰ-ჰამ-თ	მო-ჰ-კლავ-თ
და-ჰ-წერ-ენ	შე-ჰ-ჰამ-ენ	მო-ჰ-კლვ-ენ

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

c) სანნარევი

ვ-წერ	ვ-ჰამ	ვ-კლავ
ს-წერ	ს(შ)-ჰამ	ჰ-კლავ
წერ-ს	ჰამ-ს	კლავ-ს
ვ-წერ-თ	ვ-ჰამ-თ	ვ-კლავ-თ
ს-წერ-თ	ს-(შ)-ჰამ-თ	ჰ-კლავ-თ
წერ-ენ	ჰამ-ენ	კლვ-ენ
და-ვ-ს-წერ	შე-ვ-ს(შ)-ჰამ	მო-ვ-ჰ-კლავ
და-ს-წერ	შე-ს(შ)-ჰამ	მო-ჰ-კლავ
და-ს-წერ-ს	შე-ს(შ)-ჰამ-ს	მო-ჰ-კლავ-ს
და-ვ-ს-წერ-თ	შე-ვ-ს(შ)-ჰამ-თ	მო-ვ-ჰ-კლავ-თ
და-ს-წერ-თ	შე-ს(შ)-ჰამ-თ	მო-ჰ-კლავ-თ
და-ს-წერ-ენ	შე-ს(შ)-ჰამ-ენ	მო-ჰ-კლვ-ენ

და ასე სხვა მწკრივებშიც.

აი ამის მაგალითები ძველი ქართულის ტექსტებიდან:

A

(ზმნისწინიანი და უზმნისწინოანი)

1. თარგმანება, თარგმნა

არა ვთარგმანებ გამოუთარგმანებელსა მას საკვრველებსა: სინ. 173, 7; სიტყუაჲ მისი თარგმანებს: ურპ. 327, 10; ჰურიანი თარგმანებენ: სინ. 34, 20; და იგი სანატრელი შეუსუენებელად თარგმნინ: ცხ.

ეფთ. 48, 6; და თარგმანებ და ადვილად ჩუენებასა: საქ. წიგ. II, 58, 23; ნუსხვიდა და თარგმნიდა: ექუსთ. 114, 31; თარგმნიდა იგი გამო-ცხადებულად: კიმ. I, 232, 27; თარგმნიდა წიგნთა და განჰმარტებდა: H 2124 (ხელნ. აღწ. H ფონდი, V, 1949, 78, 11); რომელი თარგმნიდა კე-თილად: უდაბნ. 29 vb, 23; ფარსეველნი სხუად თარგმანებდეს საღმრ-ოთათა წიგნთა: სინ. 31, 23; მრავ. 280, 14 C; თარგმნიდეს მრავ. 280, 14 B; აწ რომელი-იგი თარგმანებდეს: სინ. 231, 1; რომელი სიტყუასა მას თარგმნიდეს: სწავ. 21, 34.

მაგრამ შეადარე ზმნისწინიანი და პირის ნიშნიანი ფორმები: ვერცა გა-მოვსთარგმანებთ გინა ვიტყვთ: პ. იბერ. 28, 28; ყოველსა... გამოს-თარგმანებნ: ასურ. 71, 32; ყოველსავე ჰემარტებით გამოსთარგ-მანებდა: საქ. წიგ. II, 106, 40; ვითარცა გამოსთარგმანებდეს წიგნნი ალთქუმისანი: ისტ. ქრ. I, 290, 12; აღიარებდეს სიტყუასა წიგნთასა და გამოსთარგმანებდეს: ბალ. 48, 9; ანუ ყოველნი ნუ გამოსთარ-გმანებდენ: 1 კორ. 12, 30 ლატი; პარ.; ...გამოსთარგმნიდენ: იქვე, ქუთ.

2. თლა

შურებოდეს იგინი საქმარსა მონასტრისასა და თლიდეს ქვასა ხურო-ებიოთა: კიმ. I, 257, 8; გალატოზნი ქვასა თლიდეს. და იზოვა ქვასა ერთსა შინა, რომელსა-იგი თლიდეს: თუალთ. 7, 16—17 (ბლეიკის გამოც.); 24, 3 (მ. ჯან. გამოც.).

მაგრამ: ხუროებით დლითი-დღედ ძელთა, ქვათა ღმრთად გამოსთლი-დეს: მრავ. 309, 7 (შდრ. გამოთალა: ესაია 44, 12).

3. თუალვა

ას და იბ-ტითა წლითა წინაჲთ თუალვენ ქართველნი ქრონიკონისა ლავისა დაწყებასა ვისისაგანმე მოცთუნებოთა: აღწ. 103, 30; ყოველსა მას რავ-დენსაცა ვთუალვიდე... უდაბნ. 80 ra; აწ ცხრათა მათ თთუეთა ვთუალ-ვიდეთ: მრავ. 272, 16.

მაგრამ: რომლისათჳს იგივე მოციქული მასვე ადგილსა წარმოსთუ-ალავს სიყუარულისა მის სახესა: Sin. 35, 243 ra, 20; კორცთა ნებასა სხუა-სა ადგილსა თითოეულად წარმოსთუალავს მოციქული და იტყვს: იქვე, 255 va, 4; განსთუალვიდა ყოველსა მას კაცებსა: თეკლ. 104, 16; აწ რა-სალა-მე ყოველსა ამას თითოეულად მოვსთუალვიდე: Sin. 97, 7 va, 12 (=აღწ. 230, 28).

4. თხზვა

აჲა ესერა მცირესა ამას ვთხზავ ბაჲასა და ვჰამ პურსა: ნოველ. 6, 11, 5; ზინ და ფსურიდსა თხზავნ: Sin. 11, 251, 8; ასმენნ ერთიერთსა და შეჰ-კრებნ და თხზავნ ფფოთსა და მანკიერებასა: სწავ. 243, 8; ენაჲ ჩემი თხზვიდა ზაკუვასა: ფს. 49, 19 Ⴎ; და თხრიდა ქუეყანასა გულს-მოღვინედ,

შეპკრებედ მკლულებსა მათსა: ფს. 128, 7 C (ვარ.): საველე ... შეპკრებდა ყოველთა მათ ჰურიათა: მოც. 9, 22; ვითარ შეპკრებდა პავლე ფრიადსა ქარქუეტსა: მოც. 28, 3; განთიად ჭამადსა თვსსა ჭამდა და მიმწუხრი განუმზადებდა და დაპკრებდა: თუალთ. 84, 12; შეიწყნარებდით მოხუცებულთა, შემოპკრებდით ძუძუძუ-მწოვართა: იოველ 2, 16 პარ. (ბრძანებითია. შდრ. რუს. თარგმანი: соберите отроков и грудных младенцев. მაშასადამე, აქ მხოლოდ ობიექტისაა); ვიდოდეს მას შინა და შეპკრებდეს გუნდასა: ანტიოქ. 379, 6; რომელნი-იგი ხარკსა შეპკრებდეს: მ. 17, 24; რომელი წადიერებით შეპკრებდეს და ვერ განძღეს: Sin. 35, 173 rb, 1 ქვ.; რომელი შურებოდის დღითი-დღედ და შეპკრებდეს სასუიდელსა: Sin. 97, 22 vb, 4 ქვ.; შევპკრებდეთ საშოვალ სულიერსა და გორციელსა: სწავ. 175, 13; და შეპკრებდენ ნაყოფთა მათთა: იერ. 8, 13.

11. ლეწვა, ლეწა

თანა-აც სასოებით კნეა მკნეელსა მას და რომელ-იგი ლეწავნ, — სასოებით შეკრება: 1 კორ. 9, 10 (ქუთ.); აღდგ და ლეწევდი მათ, ასულო სიონისაო: მიქ. 4, 13 (ბრძანებითია, ამიტომ არა აქვს სუბიექტური ნიშანი, ხოლო ობიექტის ნიშანი არც უნდა ჰქონდეს, რადგან ზმნა უზმნისწინოდ არის ნახმარი).

მაგრამ: დაპლეწვიდეს და დასთრგუნვიდეს ყოველთა ერთა წარმართთა და მკდომთა: თუალთ. 60, 5; დაპლეწდეს კერპთა ამათ ყოველთა: სპევს. 52, 3; რომელთამე ძუალთა მათთა დაპლეწდეს: ლიმ. 32, 25; და დატკებნოს თავი ვეშაპისა და დაპლეწდეს ბრძოლისა მახვლთა: ბოლნ. 40, 6.

ზმნისწინიან მაგალითებში გვაქვს ავ თემის ნიშნიანი და უთემისნიშნო ფორმები (დაპლეწვიდეს, დაპლეწდეს). მაგრამ ამას აქ აღძრული საკითხისათვის არა აქვს მნიშვნელობა: ორივეგან არის ობიექტური ნიშანი ჰ. შევნიშნავთ აქვე, რომ ეს ზმნა ძველ ქართულში საერთოდ ამგვარივე ორი სახით იხმარება — ავ თემის ნიშნით და უთემისნიშნოდ (შდრ. კიდევ: ლეწვა დაბ. 45, 6; ლეწვა აზოს 9, 13; იერ. 8, 20; ლეწვა სა მიქ. 7, 1; იგავ. 26, 1; და ლეწვად Sin. 11, 287, 7; პარხ. 888 b). უფრო გავრცელებული ავიანი ფორმებია. დღევანდელ სალიტერატურო ენაშიც ესაა ერთადერთი ნორმა (ლეწავს, ლეწავდა, ლეწვა, მლეწველი).

12. მკა

(მფრინველნი) არა სთესვენ, არცა მკიან: მ. 6, 26; ლ. 12, 24; ბოლნ. 22, 4; და მკიდა (ყანასა): Sin. 62, 102 vb, 6; რომელი მკიდა ყანასა: Sin. 35, 268 ra, 3; ბეთსამელნი იგი მკიდეს სამკალსა იფქლსა ყანასა შინა: 1 მეფ. 6, 13 ლავ.; ლატ.; პარ.; რომელი-იგი მკიდეს: ეპ. ანტ. 18, 30; სადა მკიდენ, შეუდგე მათ: რუთ 2, 9; რაფთა არღარა მკიდენ: ხანძთ. 134, 12. მაგრამ: სრულიად მოპკიან ვიდრე მწუხრადმდე იფქლსა მას ფრიად კეთილსა: ხანძთ. 134, 10.

მკიდენ. მაგრამ ორიოდ სტრიქონის წინ მოპკიან! აი ძირითადი კანონი. რომელსაც პირდაპირობიექტური პირის ნიშნის ხმარება ემყარება.

13. მუსრვა

არა ესე არსა. რომელ-იგი მუსრვიდა იერუსალმს შინა: მოც. 4 9, 21 C; მოწაფენი მისნი მოპკრიდეს თავსა კუვილისასა, მუსრვიდეს კელითა და ჭამდეს: ლ. 6, 1 ABCDEM; მოიკსენე, რამეთუ მოწაფეთა ცა უფლისათა შეემშია და კუვილისა თავსა მუსრვიდეს და ჭამდეს: Sin. 36, 232, a, 2 ქვ. (=სწავ. 199, 2 BC).

მაგრამ ზმნისწინიანებს ობიექტური ნიშანი აქვთ: უფალი ამპარტავანთა შეპმუსრავს: იგავ. 3, 34 პარ.; სწავ. 10, 11; ბოლნ. 55, 7; იაკ. 4, 6; 1 პეტ. 5, 5 (C, D); შეაწუხებს იგი გულსა და შეპმუსრავს მას: Sin. 35, 80 ra, 1; და შეპმუსრავს გულის-სიტყუათა: Sin. 36, 8 a, 6 ქვ. (=სწავ. 54, 13); და მივლენ ღამით და შეპმუსრვენ მათ: Sin. 11, 270, 4 ქვ.; ლოცვა და მღუიძარება და მოთმინება განსაცდელთა შეპმუსრვენ გულსა შემუსრეთა სარგებელითა: Sin. 35, 76 ra; და შეპმუსრვიდა იგი ყოველთა დამყარებულთა: კიმ. 1, 261, 27; რომელნი ... შეპმუსრვიდეს სულთა: წარტყ. 36, 19; შეპმუსრვიდეს თავთა თვსთა შრომითა: Sin. 35, 149 va, 2 ქვ.; 286 ra, 3; უფალი შენი ვიდრემე დაარღუევდეს მათთა და შეპმუსრვიდეს კლდეთა: კიმ. 1, 178, 16.

14. რცხა

რომელნი (დედანი) რცხიდეს მუნ: ცხ. ეფრ. 89, 11; და რცხიდეს მათ ცრემლთა მიერ თვსთა: ნოველ. 3, 24, 5 (A 1105). მაგრამ: ხოლო მესათხველენი იგი გამოვიდეს ნავისა მისგან და განპრცხიდეს ბადეთა: ლ. 5, 2.

15. რწყვა

წყაროჲ კეთილი, რომელი რწყავნ ნერგთა, ეგრეცა სიმრავლმ მონა-ზონთაჲ ურთიერთას რწყვენ ცრემლითა მათითა მათსა მას ფსალმუნებასა: Sin. 97, 54 ra, 6 ქვ. — 54 rb, 1; ოფლთა და ცრემლთა ნაკადულითა რწყვიდა: და უდაბნოთა მათ: ასურ. 168, 1 a; რომელი ლავრასა სწავლითა რწყვიდა: კიმ. 1, 173, 11; ზრდიდა და რწყვიდა მოუკლებელად: იქვე, II, 151, 2; ზრუნვედი მეორესა მას ბოსტანსა... და რწყვიდი მარადის: ნოველ. 3, 23, 61; ანუ ვინ რწყვიდეს ცრემლთა მიერ წმიდათა სოფლებსა ჩუენსა: ასურ. 65, 28 ბ.

მაგრამ: ამის ზღვსა მეწამულისაგან გამოვალს ათორმეტი წყაროჲ და მოპრწყავს იგი ფრიადსა ფინიკოვანსა. და მახლობელად მისა არს ჯურღმული, რომელი მოპრწყავს სხუასა ფინიკოვანსა და ზღუადვე შთავალს იგი: სინ. 269, 21, 22; რომელსა-იგი ნერონ მოპრწყავს: თუალთ. 10, 23; მოპრწყავს საღმრთოჲ სული: ურთ. 154, 18; წიგნნი პავლმსნი ... მოპრ-

წყვენი და განაძღებენ ეკლესიასა ღმრთისასა: თუალთ. 80, 23; მრავალსა მოპრწყვი და განსწმენდნ: Sin. 35, 292 rb, 7; წყარო... მოპრწყვი და ყოველსა პირსა ქუეყანისასა: დაბ. 2, 6 ლავ. სინ.: მოპრწყვი და წყალი იგი ქუეყანასა მას ყოველსა: საკ. წიგ. II, 104, 40; და მოპრწყვი და მთათა: თუალთ. 8, 30; სისხლი მათი მოპრწყვი და ქუეყანასა: ურთ. 109, 1; წყარო ერთი იყო ქუეყანასა გიდრისასა, და მორსწყვი და იგი მას ყოველსა: მესუეტ. 58, 14; წყარო სახლისაგან უფლისა გამოვიდოდის და მოპრწყვი დეს კვესა მას ნაწილთასა: იოველ 3, 18 პარ.: წყალნი... მოპრწყვი დენ კვესა მას ნაწილთასა: იქვე ლავ.

გვაქვს აქ გადასმის ერთი საინტერესო მაგალითი: მოპრწყვი და — მორსწყვი და: სანამ პრეფიქსი თავის ადგილზე იყო რ-ს წინ, იქ ჰიდგა, ხოლო როცა იქედან დაიძრა და ერთი ნაბიჯი გადადგა წინ, წ-ს წინაშე აღმოჩნდა და ახალი პოზიციის შესაფერისად ს-დ შეიცვალა [იხ. ამის შესახებ ჩვენი „მეტათეზისის ერთი განსაკუთრებული შემთხვევა ძველ ქართულში: თბ. უნ. შრომები, 114 (ფილოლ. მეცნ. სერია, VI), 1965, გვ. 139—149].

16. ტყუენვი

გარდარეულად ვსდევნიდ ეკლესიათა ღმრთისათა და ვტყუენვიდით მათ: გალატ. 1, 13; რომელ-იგი ოდესმე ტყუენვიდა: გალატ. 1, 29 ქუთ.: რომელი-იგი ტყუენვიდა იერუსალმს შინა: მოც. 9, 21 ო; და მიერ ტყუენვიდეს კერძოთა საბერძნეთისათა: ანტიოქ. 397, 27; და ვითარ-იგი ტყუენვიდეს ყოვლით-კერძო და კლვიდეს: ანტიოქ. 398, 8; და შემზადნეს ნავეები და ტყუენვიდეს ქუეყანათა მრავალთა და იზარდებოდეს ნატყუენავისა მისგან: Опис. 179, 22; არას იქმოდეს სხუასა საქმესა, არამედ ტყუენვიდეს, და მისგან იყო საზრდელი მათი: იქვე, 179, 24.

მაგრამ: შენ აბრალებ მგელსა მშიერსა, და სიმადრე შენი წარმოსტყუენავს მშიერთა: სწავ. 148, 11; სარწმუნოება¹ და უცხოება² წარსტყუენავს² სიყუარულსა ოქრომასა: Sin. 35, 169 ra, 11 ქვ.; წყალობა და მოწყალება მშვიდობა არს კაცისა ზედა მოუკლებელი³, წარსტყუენავს² სიცილილსა: იქვე, 8 ქვ.; რომელი წარსტყუენავს² გონებასა: იქვე, 287 vb, 9; და წარმოვსტყუენავთ ყოველსავე ცნობასა მორჩილებად ქრისტესა: 2 კორ. 10, 5; რომელი შევლენან სახლებსა და გამოვსტყუენვენ დედათა, შეკრებულთა ცოდვითა: 2 ტიმ. 3, 6; და ესენი... წარსტყუენვენ ცხოვრებასა შენსა: სწავ. 257, 12, 22.

17. ფრდა

რომელი-იგი ფრდიან სახელსა იესუმსა⁴: ებ. ანტ. 40, 19; რამეთუ ფრდიდეს ზროხასა და ცხოვარსა და ტრედსა: ი. 2, 14 C; და რომელი-იგი ტრედსა ფრდიდეს, პრქუა მათ: ი. 2, 16 C; და ფრდიდეს მათ წინაშე სავაჭროსა ზედა: ცხ. ანტ. (ბრიტ.) 48 r, 7 ქვ. (= გამოც. 71, 3).

¹ სარწმუნოება ხ. ² წარსტყუენავს ხ. ³ მოუკლებელი ხ. ⁴ იესუსისა გამოც.

მაგრამ: რომელი განჭფრდინ ნათესავთა სიძვისა მისისათა¹: ნაუმ 3, 4 (იერუს.).

18. ფქვი

რომელიმე საფქავი მალე არს და მოსწრაფე, წამსა შინა თუალისასა² ფქავს და განჭრუნის³ იფქლსა: Sin. 35, 155 rb, 8; ვითარცა-იგი საფქავი რამ ფქავს ყოველსა: სწავლა⁴ წმ. სტეფანე მძოვრისა (Le Muséon, 67, 1954, უ. გარიის გამოც., გვ. 82, 5); რჩეულნი ფქვილითა ფქვიდეს: ლოცვ. იერ. 13 (= გოდ. 5, 13); მოიხუენ ფქვილი⁴, ფქვიდ ფქვილსა: ესაია 47, 2; ორნი ფქვიდენ ფქვილსა: მ. 24, 41; ლ. 17, 35.

მაგრამ: წამსა შინა უმეტეს დაჭფქავს, ვიდრეცა სხუად დღე ყოველ: კლემაქსი, 189, 22 (ხელნაწერი; გამოსაცემად მოამზადა მ. ცინცაძემ).

19. ქანდაკება

რომელი... ქანდაკებენ ურგებსა მას: ესაია 44, 11. მაგრამ: რომელი გამოსწერნ და გამოქქანდაკებნ წერილთა მათ ბექდის თუალებისა სატად: ზირ. 38, 27; რომელი-იგი გამოსახვიდეს ცუდთა მათ და გამოქქანდაკებდეს კერძსა ურგებსა: ესაია 44, 9; რომელი ნეცხლსა გამოქქანდაკებდეს და გულს-ეტყოდეს: ბარუქ 3, 18.

20. ყრი

რომელი ყრიდ თავთა თვისთა და იტყუედ: თუალთ. 61, 28; ყრიდა კელთა და ფერკთა: ცხ. ეფრ. 98, 2; ხოლო თანა-წარმავალნი იგი ჰგმობდეს მას და ყრიდეს თავსა მათსა: მ. 27, 39; მრ. 15, 29 ABDEM, ბერთა, ლავ. სინ. ლექც; გულის-წყრომით ყრიდეს თავთა მათთა: აღწ. 149, 21; რომელი ყრიდეს თავთა მათთა: აღწ. 164, 32; ყოველთა რომელთა მიხილეს მე... ყრიდეს თავსა: ფს. 21, 8 A; ღალადებდეს იგინი და ყრიდეს სამოსელსა მათსა: მოც. 22, 23 ლატ.

მაგრამ: და დაჭყრიდა (კბილთა) ქუეყანასა ზედა: Sin. 6, 196 r, 2 ქვ.; კუდი მისი მიითრევდა მესამედსა ვარსკულავთასა და გარდამოჭყრიდა ქუეყანად: თარგმ. გამოცხ. 12, 4 B; გარმოჭყრიდა ცრემლთა მჭურვალეთა: ლომ. 39, 14; გარდაჭყრიდეს მჭურვალთა მათთა ნავით ზღუად: იონა 1, 5 ლატ.; საქედრები გარდამოჭყრიდეს ქუეყანასა: კიმ. II, 13, 25; მოჭრილთა მათ ასოთა მისთა დაჭყრიდეს ქუეყანასა: კიმ. II, 13, 25; დაჭყრიდეს სამოსელსა მათსა: მოც. 22, 23 ო; დაჭყრიდეს კორცთა მათთა... ქუეყანასა: ლიტ. ქრ. 81, 18; ქმანი... უთამოჭყრიდეს ძელსა: სანძთ. 136, 1; წარმოჭყრიდეს სისხლსა მტკნარსა: Sin. 35, 151 ra, 2 ქვ.;

¹ მისისათა გამოც. ² თუალისასა ხ. ³ განჭრუნის ხ. (ამ ხელნაწერში ბერძენი უჩვეულებრივ ვასოთი გადმოიყვამ. ამიტომ ზოგჯერ, როცა საქმე გასარჩევ სიტყვას არ ეხება, ეს გარემოება სქოლიოში მითითებული არა გვაქვს). ⁴ ფქვილი გამოც.

სა: Sin. 36, 472 b, 12 (=ლიმ. 66. 25): ებისკოპოსი იგი შესმენილ არს უნასია-სათს და ვითარ წიროს მან დღეს ჟამი: იქვე. 473 a. 1 (=ლიმ. 66. 30); წარმოდგე და წირე დღეს ჟამი: იქვე. 473 a. 10 (=ლიმ. 67. 7).

დაბრკოლებას ვერ შექმნის ის გარემოება, რომ უზმნისწინოდ ხმარებისას ობიექტად ყოველთვის ჟამი იგულისხმება (ჟამსა წირვენ, წირვიდა იგი ჟამსა, ჟამსა წირვიდეს), ხოლო უზმნისწინიანი ფორმები ობიექტად სხვა სახელებს წარმოგვიდგენს (შესწირავს მსხუერპლსა, შეესწირავთ ლოცვასა, ვედრებასა შესწირვიდა...). ჟამის წირვა ყველაზე გავრცელებული გამოთქმა და საეკლესიო პრაქტიკაში ამ გამოთქმას ძალიან ხშირად იყენებდნენ. მეორე: ამ ობიექტით უზმნისწინო და უზმნისწინიანი ფორმები გვხვდება პარალელურად ერთი და იმავე ადგილის გადმოსაცემად სხვადასხვა ხელნაწერში, მაგალითად: წირვიდა იგი ჟამსა (S) და: შესწირვიდა იგი ჟამსა (A): ლიმ. 53, 30; რაჟამს მდღელი ჟამსა წირვიდეს (S) და: რაჟამს მდღელი ჟამსა შესწირვიდეს (A): ლიმ. 47. 3. ასე რომ, ჟამსა წირვიდა და ჟამსა შესწირვიდა სრულიად ერთნაირი მნიშვნელობის გამოთქმებია და მათი ერთმანეთისაგან გათიშვა (და დაპირისპირება) და სხვადასხვანაირად დაფასება არ შეიძლება. მათგან უზმნისწინოებს არა აქვთ ობიექტური ნიშანი (წირვიდა), უზმნისწინიანებს კი მოეპოვებათ ის (შესწირვიდა). შესწირვიდა ჟამსა, ლოცვასა, ვედრებასა თუ სხვა რამეს, ეს სულ ერთია, ამას არ შეუძლია სხვა მნიშვნელობა მიანიჭოს უზმნის ფორმას. ეს კია, რომ, როცა უზმნისწინო ფორმები გვაქვს, ობიექტად თითქმის ყოველთვის ჟამია მოცემული. მაგრამ არის შემთხვევა, როცა ობიექტი სულ არაა წარმოდგენილი: რაჟთა არა წირვიდენ დღესა შინა ორ-გზის (აღწ. 115, 10), თუმცა, უნდა ვთქვათ, აქაც ჟამსა იგულისხმება და არა სხვა რომელიმე სახელი.

შესწირავს ძველ ქართულში ორპირიანი გარდამავალი ზმნაა: შესწირავს იგი მსხუერპლსა ღმრთისა. მას აქვს სუბიექტი და პირდაპირი ობიექტი, ირიბი ობიექტი მას არ მოეპოვება. ირიბის ადგილას ნათესაობით-გითარებითში დასმული სახელი გვაქვს, რის გამოც მეორე სერიის ფორმებში არ არის წარმოდგენილი, მაგალითად:

ქურთვმან ამან გლახაკმან უფროჲს ყოველთა შემოწირა ფასის საცავსა ამას: მრ. 12, 43; ყოველთა ნამეტნავისაგან მათისა შემოწირეს, ხოლო ამან ნაკულევეანებისაგან თვისისა ყოველი, რაჟცა აქუნდა. შემოწირა: მრ. 12, 44 D (E: შეწირა); მსხუერპლი შეწირა ღმრთისა: ი. 16, 2; შეწირეს მისა ძღუენი: მ. 2, 11. მაგრამ ეს ზმნა უკვე ძველ ქართულშივე იჩენს ირიბ ობიექტს და სამპირიანი ხდება, რის გამოც Ii სერიის მწკრივებში უჩნდება ს—ირიბი ობიექტის ნიშანი: ყო აღთქუმაჲ, რაჟთა შესწიროს მონასტრისა საქმესა: კიმ. I, 326, 24. ამნაირი მაგალითები სხვაც მოიპოვება¹. ახალ ქართულში იგი ტიპურ სამპირიან ზმნად არის ქცეული (შესწირა მან მას მსხვერპლი). ჩვენი მაგალითები ძველი ქართულის ჩვეულებრივი მდგომარეობის ამსახველია.

¹ ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 124—125.

25. წმასნა

წარმართნი ზღაპრობით წმასნიდეს არამყოფთა სახეთა ხატებსა: ბრონოლრ. 25, 32.

მაგრამ: რომელნიმე უცნებით წარსწმასნიან ფიცსა: Sin. 35, 157 ra. 14; რომელნი ტყუილსა თანა ფიცსაცა წარსწმასნიან: კლემაქსი, 216 16.

26. წნეხა

შევედით და წნეხდით, რამეთუ სავსე არიან საწნეხელნი და გარდაეცემიან ტაგარნი: იოველ 3, 13 ლაგ., იერუს., პარ.

მაგრამ: და იგი დასწნეხს საწნეხელსა მას ღვნისა მის გულის-წყრომისა და რისხვისა ღმრთისა, ყოვლისა მპყრობელისასა: გამოცხ. 19, 15 AC (B-ს აკლია ეს ადგილი): თარგმ. გამოცხ. 19, 15 ABC; ხოლო საწნეხელსა რისხვისა ღმრთისასა დასწნეხს: თარგმ. გამოცხ. 19, 15; შევედით და დასწნეხდით: იოველ 3, 13 ლატ.

27. წოვა

ღლითი-ღღედ ვწოვთ სიტკბობებისა მას სძესა: A 471 (თ. ყორდანი, Описание. II, 39); ვითარცა წურბელი, რომელი წოვენ სისხლსა და განპრყუნინ: Sin. 35, 156 rb. 11; ვითარცა ყრმაჲ რაჲ წოვენ ძუძუსა: ქრისტინ. 194, 1; გამოულო ენაჲ ვირსა მას სრულიად და წოვდა მას: კიმ. I, 289, 16; მხოცსენე ძუძუჲ იგი, რომელსა ვწოვდით ერთად: წარტყ. 44, 6; უკუეთუ ჩიჴლნი ძუძუსა არა წოვდეს: Sin. 97, 201 vb, 1; კანჯარნი დადგეს ველთა ჴედა და წოვდეს ქარსა: იერ. 14, 6.

მაგრამ: რომელთა გულის-წყრომაჲ მათი გამოსწოვს სისხლთა ჩემთა: იობ 6, 4: ...რომელი გამოსწოვს ყოველსა მას სიბოხესა მისსა: საქ. წიგ. II, 50, 29; რომელნი სარწმუნოებით გამოსწოვენ ჴეცისასა მას სულსა, ვითარცა სძესა: კურთხ. 178, 14; რომელნი გამოსწოვენ მცნებათაგან უფლისათა: იქვე, 188, 13; ვითარცა ცხად ჰყოფს ჴიქაჲ იგი, რომლითა გამოსწოვენ სისხლსა მკურნალნი: ექუსთ. 35, 30; ვითარცა ჩიჴლნი, როგორც გამოსწოვენ ძუძუთაგან გამოწოვად სძისა, ეგრეცა სახედ ყოველგვარი გამოსწოვდეს უჯულისა და სახარებისაგან მცნებათა: იბოლ. 2, 32; რომელი-იგი პატრუქისა მიერ მახლობელსა მას საზრდელსა გამოსწოვენ: ექუსთ. 35, 32.

უზმნისწინიან ფორმებში ს პირდაპირი ობიექტისა. უღრ. გამოწოონ სისხლი მათი, ვითარცა ღვნოჲ: ზაქ. 9, 15; გამოწოვენ (მან): იობ 20, 16.

28. წონა

ესევეითარი იგი მსგავს არს, რომელი წონს ქართა: Sin. 35, 162 vb, 5 ქვ. (=აღწ. 71, 10); კლემაქსი, 302, 8.

მაგრამ: აღვჴწონ ღიდ-ღიდათა საქმეთა მცირითა სიტყუთა: მრავ. 297, 1; ადვილად გარდასწონს უქმარებად მიმართ უფროჲს, ვიდრე არა

მხოლოდ ობიექტისა); მატლი იგი დაუძინებელი მოუკლებელად შეშქამ-
დეს კორცთა: კიმ. I, 231, 23; რომელი შეშქამდეს მათა და კევთა:
სწავ. 211, 29; ცეცხლისა შური შეშქამდეს ეგვიტართა კანდიერთა მათ:
Sin. 35, 217 va, 18; მამანი შეშქამდენ შვილთა შენ შორის, და შვილნი
შეშქამდენ მამათა: ეზეკ. 5, 10; რაათა მოშქამდენ კორცთა მისთა:
ბოლნ. 70, 15. ამ უკანასკნელში ჰ პირდაპირისა (და არა ირიბის). შდრ. მოჭა-
მონ სამკალი თქუენი: იერ. 5, 16; მოვიდეს და მოჭამოს ქუეყანა: იერ.
2, 16; მოჭამენ ვენაჳნი თქუენნი და ლელოვანი თქუენი: იერ. 5, 17. ეს
ზმნა ამ ტიპის ზმნათა შორის ყველაზე მდიდარია ნაირ-ნაირი ფორმებით.

33. ხ ე ვ ა

ერთი ოდენ საკერავი (აქუნდა), რომლითა ხ ე ვ ნ ბადასა: ნოეელ. 6, 7, 8
(A 1105); პავლეს სახეველი აქუნდა და ტყავსა ხ ე ვ და: სწავ. 87, 5.

მაგრამ: და დაყენეს ერი მიახლებად მისსა, რამეთუ მოჭხევედეს სა-
მოსელსა მისსა ევლოგიად: Sin. 11, 161, 6 ქვ.

აქვე უნდა დავასახელოთ ისეთი ზმნები, რომელთაგან ჯერჯერობით მხო-
ლოდ ერთი სახის ფორმებია მოპოვებული: ან უზმნისწინო, ან ზმნისწინიანი.
საერთო წესს კი ორივენი ზუსტად მისდევენ: უზმნისწინოებს არა აქვთ ობიექ-
ტური პრეფიქსი, ზმნისწინიანთ კი მუდამ მოეპოვებათ იგი. ასეა დღეს, მაგრამ
ხვალ შეიძლება აღმოჩნდეს (და უეჭველად აღმოჩნდება კიდევაც) სათანადო
ნაკლები ცალები. ამიტომ ახლა შეგვიძლია ზემოთ შეწყვეტილი სიის გან-
გრძობა.

B

მხოლოდ უზმნისწინონი

34. ესე აშენებს კედელსა და ესენი გოზენ მას: ეზეკ. 13, 10. რომ ჩვე-
ნი ზმნა ზმნისწინით იხმარება, ამას ეს ფორმებიც უჩვენებს: რომელი განჰგო-
ზეთ: ეზეკ. 13, 12, 14.

35. რავდენ სული ცოდვასა უდებ-ზამს და ვერ აგრძნობს: Sin. 36, 25 ხ,
11; საცინელ და საქიქელ და საკიცხელ ზმენ მსახურებასა ღმერთთა ჩუენ-
თასა: Sin. 11, 201, 11; რასა ზმენ მოწაფენი შენნი შაბათსა შინა: მრ. 2, 24 E.
D-ში ჰ გვაქვს: ჰ ზ მ ე ნ, მაგრამ ეს შეცდომაა: ზ, ს, შ, ხ, ღ ბგერების წინ ჩვე-
ულებრივია საჭირო ჰაეს დაკარგვა (რასა ზამთ: ლ. 6, 2 CDE), აგრეთვე
ჰაეს დამატება, თუმცა იგი საჭირო არაა. პირველი ფონეტიკურ ნიადაგზე ხდე-
ბა: ჰზ, ჰს, ჰშ, ჰხ, ჰღ კომპლექსები ძნელი წარმოსათქმელია, ამის გამო სუსტი ჰ
აკარგება. მეორეს ფსიქოლოგიური ფაქტორი უძევს საფუძვლად: რაკი ამ ბგე-
რების წინ აუცილებლად საჭირო ჰ ჩვეულებრივად იკარგება და ფორმა ნაკლუ-
ლი და გაუგებარი ხდება (რის გამოც გადამწერთ არაერთხელ მიუღიათ სამართ-
ლიანი საყვედური), გადამწერნი (დამწერნი) ცდილობენ, აიცილონ ასეთი შე-
საძლო საყვედური და ყოველ შემთხვევაში წერენ ამ ჰ-ს მაცდური ბგერების

წინ (მოიგონეთ ამის მსგავსი მოვლენა. არაიშვიათად რომ გვხვდება დღეს: გავ-
ვოცდი, დავვუფლებოდი...).

ყოველსავე განგებულად ზემდინ: Sin. 35, 26 va, 2 ქვ.; რაათა არა
ნეფსით ზმიდეს რასმე, გინა ჰყოფდეს: იქვე, 287 va, 10. მეორე პირია
ფორმები (ჰ ზ ა მ თ, ჰ ზ ა მ თ ა...) ხშირია, მაგრამ აქ არ გამოგვადგება (ჰ შეიძ-
ლება კაცმა სუბიექტის ნიშნად გაიგოს): გვაქვს სასხვისო ქცევის ფორმებიც
(უზამ, მიზამთ...). მაგრამ აქ არც ისინი გვჭირდება. ჯერჯერობით არა ჩანს ზმნის-
წინიანი ფორმები.

36. დედანი მათნი ზელენ ცმელსა: იერ. 7, 18; ცომსა ზელდა და
პურსა იქმოდა: კიმ. I, 205, 28. შდრ. ორჯელ სცემდეს დღესა შინა სამინდოსა,
ზეთითა და თაფლითა ზელილსა: ეტ. VI, 93, 15.

37. აქუნდა კელთა მისთა საზომი და ზომდა: კიმ. I, 256, 31; და სხუანი
ვარსკულავთა სიშორესა ზომდეს: ექუსთ. 5, 10.

გვხვდება ზმნისწინიანი ფორმა, მაგრამ ის მეორე სუბიექტურ პირშია, პრე-
ფიქსი შეიძლება სუბიექტისად მივიჩნიოთ, ამიტომ ეს ზმნა პირველ ჩვეულებაში არ
შეგვიტანია: ნუ განჰზომ მას: გამოცხ. 11, 2. მეორეგან ზ-ს წინ ჰ დაკარ-
გულია (ამაზე ზემოთ გვქონდა საუბარი), მაგალითად: ნუუკუე განჰომ ნუ-
ცამთოვარესა თუალითა: ექუსთ. 79, 1.

38. და ვითარ ეთხრიდი, ვპოვე გუამი მისი: ლიმ. 44, 9; ეშმაკი თხრი-
და გულსა მისსა: შუშ. 152, 6; იხილა კანჯარი იგი, რამეთუ ფერკითა თხრი-
და ძლიერად: კიმ. II, 151, 10; თხარეთ, შვილნო. ხოლო იგინი თხრიდეს:
კიმ. I, 200, 1; ვითარცა თხრიდეს ადგილსა მას: კიმ. II, 158, 28; და ვითარ-
ცა იგინი თხრიდეს: ლიმ. 45, 11.

39. მან მოილო დანაკი და ლესვიდა: Sin. 35, 318 va, 1 (= Sin. 25,
96 ხ = აღწ. 239, 26).

40. სადაცა ლოკდა ღორი და ძაღლი სისხლსა მისსა, მუნ ლოკდეს
სისხლსაცა შენსა: 3 მეფ. 21, 18 (თბილ. გამოც.).

41. ცოლნი მათნი ნაყენ ცმელსა: იერ. 7, 18 (გელათ.).

42. კელი ჩუენი ნუსხვიდა და თარგმნიდა: ექუსთ. 114, 30.

43. რომელნი პარსვენ ვარჯსა: იერ. 48, 36 (იერუს.).

44. მრავალი ჭამადი აშუნ ნაყროვნსა და პოხნ იგი მატლსა მას საარე-
ბისასა დაუცხრომელსა: Sin. 35, 27 vb, 17—20; რომელი ანუკევენ და შუებით
ზრდინ და ზრუნვით პოხნ ყრმათა მათ, რომელნი ერწმუნნიან: სწავ. 301, 28;
და ვითარ იშენეს იგინი, პოხდა მათ ნეტარი თეოდორტე ყოვლადვე ღმრთის-
მსახურებით და სიწმიდით ჰზრდიდა მათ: საქ. წიგ. I, 48, 12. შდრ. განჰპო-
ხე შეუენიერად უდაბნოა: Оппс. 149, 19.

45. ირეკდა იონა. დღეთა და ღამეთა რაცხდა, ხოლო ნინეველნი რა-
ცხდეს ცოდვათა მათთა: ისტ. ქრ. II, 43, 14; სადა არს, რომელი-იგი რა-
ცხდა მათ: ესაია 33, 18 (იერუს.); ...რომელნი-იგი რაცხდეს: იქვე
(ოშკი).

46. არცა შურების, არცა სთავს: მ. 6, 28 E; ლ. 12, 27 E;... სთავს
(იქვე C); ხოლო მარიამ წარიღო ძოწეული იგი მეწამული და სთვიდა მას:
აღწ. 188, 16.

47. მწყემსი ვყავ და ვსხეპდ ლელუსულელსა: ამოს 7, 14.

48. აწ რაჲ-მე ყუავილითა სავსე არს ქუეყანაჲ და სხლვენ ვენაქთა: სინ. 159, 12.

49. პავლე ...ქადაგებეს: ხანძთ. 106, 25: ვქადაგებთ ქრისტეს სიკუდილსა ქორცითა და მკუდრეთით აღდგომასა მისსა: სას. პ. 313, 158; ქადაგებდა სახარებასა სასუფეველისასა: მ. 4, 23 C: ქადაგებდა ნათლის-ღებასა სინანულისასა: მრ. 1, 4; ლ. 3, 3: გამოვიდეს და ქადაგებდეს: მრ. 6, 12; ქადაგებდით მას ერდოებსა ზედა: მ. 10, 27 C (ბრძ.); რაჲთა მუნცა ვქადაგებდეთ: მრ. 1, 38 C: ვქადაგებდეთ ქრისტესა: სას. პ. 284, 329.

გვხვდება მიმო ზმნისწინიანი ფორმა უნიშნოდ: ხოლო იგინი გამოვიდეს და მიმოქადაგებდეს ყოველსა მას ქუეყანასა: მ. 9, 31. მაგრამ მიმო-ს არა აქვს სხვა, ჩვეულებრივი ზმნისწინის ძალა: ის ორ, ერთმანეთის საწინააღმდეგო მიმართულებას გულისხმობს: იქითაც და აქეთაც, ე. ი. კონკრეტულად არც ერთს არ უჩვენებს. ამიტომაც, რომ ხშირად ამ მიმო-ს, კონკრეტული მიმართულების აღსანიშნავად (ესაა სწორედ ზმნისწინის პირველი ფუნქცია — უჩვენოს მოქმედების მიმართულება), სხვა, ახალი, მესამე (ნამდვილი) ზმნისწინი ემატება, მაგალითად: მიმოგანბნეული ი. 7, 35 C; მიმოგანითქუას მრ. 14, 9 C; მიმოდასდებდეს მრ. 7, 36 E; მიმოდაზრუნვიდა ლ. 10, 40; მიმოდაისტუანვიდა მრ. 5, 32 C; მიმოდადება მრ. 6, 55 C; მიმოდაიხილა მრ. 3, 34; მიმოგანიმსტურეს ზარზმ. (ისტ. ქრ. I) 220, 20; მიმოდაიგულნა აპოკრ. 26, 36; მიმოდაითრევდით აპოკრ. 36, 10; მიმოდასლვაჲ აპოკრ. 21, 1; მიმოდაიხილეთ აპოკრ. 35, 27 და სხვა. ამიტომ არაა გასაკვირი, რომ მიმო-სთან არ არის წარმოდგენილი ობიექტური პრეფიქსი.

50. ჰეშმარიტად ქსელსა დედაზარდლისასა ქსოვენ, რომელნი ამას და ეხვეითარსა წერენ: ექუსთ. 3, 9; კუერცხნი ასპიტთანი განტეხნეს და ქსელსა დედაზარდლისასა ქსოვენ: ესაია 59, 5.

51. რომელი ძოვს მწუანესა: კიმ. I, 204, 18; ყოველნი ერთსა საძოვარსა ვძოვთ: სწავ. 106, 11 C; კრავნი სარწმუნოებით ძოვენ: პარხ. 10 a; სხუაჲ კუალად ძოვდა მდელოსა გინა მწუანესა: საკ. წიგ. II, 56, 35; აქლემი ...ძოვდა მთასა მას: ისტ. ქრ. II, 95, 18; და მათ შინა ვძოვდით: ეპ. ანტ. 22, 6; შუდნი ზროხანი... ძოვდეს მდინარისა მის კიდესა: დაბ. 41, 2; ცხოვარნი ჩემნი დანათრგუნავსა თქუენსა ძოვდეს: ეზეკ. 34, 19; ძოვდი მას შინა ცხოვრებასა: სწავ. 189, 5 (ბრძ.); მაშინ ძოვდეს მგელი კრავთა თანა: ესაია 11, 6; საძოვარსა პოხილსა ძოვდენ მათა ზედა: ეზეკ. 34, 14; მაშინ ძოვდენ მგელნი კრავთა თანა: ლიტ. ქრ. 82, 44 (=ესაია 11, 6).

52. ვდგა და ვწამებ მცირესა და დიდსა: მოც. 26, 22; მე ვწამებ მისთვის: ი. 7, 7; ამას წამებს: ი. 3, 32; რომელსა წამებს ჩემთვის: ი. 5, 32; რომელი ვიხილეთ, ვწამებთ: ი. 3, 11; აწ ჩუენ ...იესუ ქრისტესა ვწამებთ: სინ. 127, 9; ესენი წამებენ ჩემთვის: ი. 10, 25; რომელთა იხილეს, წამებენ ამას: Sin. 11, 311, 9 ქვ.; წამებდა, ვითარმედ... ი. 4, 39; თავადი იესუ წამებდა, ვითარმედ... ი. 4, 44; რომელნი წამებდეს ჰეშმარიტებისა შენისათვის: 3 იოვ. 1, 3; უკუეთუ მე ვწამებდე თავისა ჩემისათვის: ი. 5, 31; და ესე წამებდეს: ლევ. 5, 1.

53. წურვიდა იგი (ღვინს-მნმ) ყურძენსა სასუმელსა შინა ფარავოაქსა: უძვ. რედ. 172, 21.

54. ცუდად ჰედეს ვეცხლის-მქედელი ვეცხლსა: იერ. 6, 29.

55. ხრინ თავსა: კურიაკისათვის, 208, 23 A; ხრიედ თავთა თვისთა და იტყუედ: Sin. 35, 151 va, 8; ხრიდა თავსა თვისსა: კიმ. I, 276, 9; ხრიდეს თავსა მათსა და ეტყოდეს: მ. 27, 39 C; მრ. 15, 29 C; ხრიდეს თავსა: ფს. 21, 8 BCDE; ხრიდეს თავთა გულის-წყრომითა ღმრთის-მბრძოლნი იგი აზოაქსთს: თთუენი, 49, 14 (=ეტი VIII).

56. გუერდთა მათთა ხუეტდეს: სინ. 223, 13; ყოველთა კორცთა მათთა ხუეტდეს: კიმ. II, 106, 2; ლაწუთა მათთა ხუეტდეს სატანჯველად მათა: იქვე, 106, 5; მტანჯველნი იგი მისნი ეგოდენ ხუეტდეს, ვიდრე გამოჩინებამდე ძუალთა მისთა: საკ. წიგ. II, 43, 28; ხუეტდით გუერდთა მაგისთა ფუცხუთა რკინისათა: Sin. 11, 167, 9 ქვ. (=აღწ. 174, 29); ბრძანა, რაჲთა ...ხუეტდენ გუერდთა მათთა: Sin. 62, 52 vb, 5 (=კიმ. II, 24, 7).

57. ნუჟუჟე დღე ყოველ ქნავენ მკნველი იგი ქუეყანასა: ესაია 45, 9;... ქნავენა იქვე-ლაგ.: ნუჟუჟე დღე ყოველ ქნავენა კაცი საწნავსა თვისსა თესვად: ესაია 28, 24 (ოშკი); უღლეული ქართაჲ ქნვიდა: იობ 1, 14; მოუტუდა მას კარი იგი, რომლითა ქნვიდა: Sin. 62, 36 ra, 4 ქვ.; რომელნი-იგი უჯეროსა ქნვიდეს: იობ 4, 8; ერთითა მით მე ვკნვიდი და მეორითა მით — სასყიდლით-დადგინებული მუშაჲ: სვან. 305 a, 18—19.

გვაქვს მოკნას.

C

მხოლოდ ზმნისწინიანი

58. გლოვაჲ სარგებელ არს და მცველ სულისა, რამეთუ განჰბანს იგი ტირილითა და განჰბანს იგი ცრემლითა: სწავ. 228, 28; დღე და ღამე და-ალტობნ სარეცელსა თვისსა ცრემლითა და განჰბანს მას ნაკადულითა თუ-ალთავან ჩამონადინარითა: ასურ. 15, 33.

ამ ფორმებში პირდაპირი ობიექტი უნდა იგულისხმებოდეს: განჰბანს იგი მას, განბანა მან იგი. ირიბი ჩნდება და ზმნისწინთან: დაჰბანა მან მას ვერკნი მისნი. ჩვენს აზრს ამტკიცებს წყვეტილის უპრეფიქსო ფორმა: რაჲთამცა სული იგი შემწიკულული განბანეს და განწმიდნეს: სინ. 77, 10. უზმნისწინოდ მოსალოდნელი იყო: ბანს, ბანდა, ბანდეს.

59. რაჲამს-იგი მტარვალნი დაჰზარვიდეს კორცთა მათთა: საკ. წიგ. II, 85, 30 (4). შდრ. II სერიის ფორმები: დაბზარენ და დაჰრენ კორცნი მათნი: იქვე, 82, 17; დაჰრენს და დაბზარენს კორცნი მისნი: ისტ. ქრ. II, 62, 5; ეხოჲ კრესტაბმელისაჲ მის დაჰბძარი: რაჲახ 81, 26; მახვლმან ჩემმან ბორცნი შენნი და ძუალნი დაბძარენს: პარხ. 614 a (ბძარ—ბზარ — სუბსტიტ.).

60. დაჰბურვიდა სართულსა თვისსა: Sin. 11, 44, 12. შდრ. დაბურა სიშიშულე თვისი: კიმ. I, 203, 22; დაბურა იგი სამოსლითა: 1 მეფ. 19, 13.

1 მათა ხ.

61. მეფე წარგზავნის მას ლუაწი: გულანდ. 213, 4 B: წარგზავნიოთ და ვიჯმნოთ: Sin. 6, 179 r, 4 ქვ.: ვითარ წარგზავნიდა: Sin. 35, 279 va, 3; 290 ra, 17 (ნ. კ. დაბ. 18, 16; Sin. 11, 250, 4): მადლობით წარგზავნიდეს ნავთსადგურისა მის მიმართ ქრისტესისა: შუშ. 158, 30; წარგზავნიდეს მას ნავად: მოც. 20, 38 (ნ. კ. აპოკრ. 42, 15).

ამავე ფუძისა აგრეთვე მგზავნა-ც: მეფე წარგზავნის მას ლუაწი: გულანდ. 213, 4 A. ამ ზმნაში მ ფუძისეულია. სიტყვა მგზავრ-იდან მომდინარეობს (ა. შანიძე). ამიტომ პრეფიქსი მ-ს უძღვის წინ (და არა გ-ს). ასეთი წარმოება ამ ძეგლში სხვაგანაც გვაქვს. მაგალითად: მეფე წარგზავნის შენ ბრძოლად: იქვე. 213, 7; არავინ მყავს შენსა უფროდსი, ვინმეა წარგზავნე ბრძოლად: იქვე. 213, 11; წარგზავნეს (იგი) სახილ თვსა: იქვე, 214, 2 და სხვა.

62. რომელი ურწმუნოთა მათ ნათესავთა შეტყუებით დაჰგლის: კურთხ. 174, 3; დაჰგლიდა ძუალთა და კორცთა მრავალთასა: თუალთ. 84, 15; სამართლისა საშველითა უწესოთა მათ მსაჯულთა წინაშე ყოველთა განჰგლიდა: თუალთ. 50, 28.

63. დამით და დლით სიტყვთა დაჰგუმერნ და ზაკუვით კლვად აღ-მახვს: სინ. 214, 17; ლახურითა ...დაჰგუმერდა: იბოლ. 2, 190; ქვად დაჰკრიბე მათ ...და დაჰგუმერდი მათ მახვლითა მათითა: ეზეკ. 23, 47.

64. უბნებსა ზედა დასდგმიდეს სნეულებს: მრ. 6, 56 C (DE: დას-დებდეს); უბანთაჲ ზედა გამოაქუნდეს უძღურნი და დასდგმიდეს ცხედ-რებითა და საკაცებითა: მოც. 5, 15; რაჲთა კურეაქესა შინა ერთგვის მიართუმი-დეს მას წყალსა და დასდგმიდეს კართა ზედა მისთა: ნოველ. 7, 5, 6.

65. მე და ვჰდებ სულსა ჩემსა: ი. 10, 17 D; სულსა ჩემსა დავსდებ ცხოვართათვს: ი. 10, 15; ამას აღთქუმასა დავსდებ წინაშე ღმრთისა: ბალ. 114, 29 (ნ. კ. სწავ. 17, 22; კიმ. 1, 297, 25); რომელი დასდებს სულსა მის-სა ცხოვართა მისთათვს: სინ. 146, 24; მოყუსისა მიმართ სულთა დავსდებთ: სინ. 234, 26; ერი დასდებდა რვალსა ფასის საცავსა მას: მრ. 12, 41; დასდებდა მას მუცელსა შინა თევზისასა: სინ. 107, 23; უბანთა ზედა დას-დებდეს უძღურთა მათთა: მრ. 6, 56 E; განიძარცუვიდეს სამოსელსა მათსა და დასდებდეს ფერკთა თანა ჰაპუისა ვისამე: მოც. 7, 58 (ნ. კ. მრ. 15, 47; ლ. 21, 1; 23, 55; ქრისტეფ. 194, 15); ხვალისაგან გარდასდებდეს ტვრთსა: მოც. 27, 18; გარდასდებდეს ნავისა მისგან იფქლსა მას ზღუად: მოც. 27, 38; გარდასდებდეს ჭურჭელსა მათსა ზღუად: იონა 1, 5 ლაზ.; რომელი შთასდებდეს, მდიდარნი იყვნეს: Sin. 35, 63 va, 3 ქვ.

66. ძენი ეშმაკისანი გარდასდრეკენ მრუდად (წერილთა): სინ. 48, 4; განსდრეკდა ერსა მას: კიმ. 1, 127, 25; რომელი განსდრეკ-დეს გზათა თვსთა: იგავ. 10, 9 პარ.

67. შვილო, ნუ განიწირავ თავსა შენსა, ნუცა სიჭაბუკესა შენსა განჰვაჭ-რი ქრისტიანედ: აბო 192, 6; ივაჭრიდეს და განჰვაჭრობდეს: Sin. 97, 8 vb, 4 ქვ.

68. რომელი (მტყუარი) განჰვლის აღმოსავალით ქალაქსა: აბო 197, 1; მოჰვლის დაბ. 2, 14 ლატ.; განჰვლიან სოფელსა ამას: ბალ. 72, 2; ვითარ მოჰვლიან ცასა: აღწ. 103, 2 ქვ.: წარჰვლიან გზასა მას:

ანტიოქ. 337, 2; ანასტასია მოჰვლინ მათ ყოველთა: საქ. წიგ. II, 21, 9; ჰაერსა განსწმედლა და განჰვლიდა ათერსა: ასურ. 42, 9 ბ; და განჰ-ვლიდა ასურეთსა და კილიკიასა: მოც. 15, 41; მოჰვლიდა ადგილსა მას ყოველსა: Sin. 11, 251, 3; მოჰვლიდა იესუ ყოველსა გალილესა: მ. 4, 23 C (ნ. კ. მ. 9, 35; მრ. 6, 6 C; კიმ. I, 267, 19); რომელი წარჰვლიდა კარ-სა თანა: კიმ. I, 205, 13; მან წარიყვანა იგი გზასა მას, რომელსაცა წარჰვლი-და მამა ეპიფანე: ხანძთ. 133, 32; წარჰვლიდეს რაჲ გზასა: ანტიოქ. 375, 19; ვითარ განჰვლიდეს მათა მათ და ქევთა: ანტიოქ. 375, 20; განჰვლიდეს ზღვს კიდისა ადგილსა: მოც. 15, 3; წარმოჰვლიდით: Sin. 11, 258, 13 ქვ.: ვიდრე არა მოდრკიან და თაყუანის-სციან მდაბლად, არა წარჰვლიდინ: ცხ. ეფთ. 64, 2; განჰვლიდენ რაჲ სულნი შორის მათსა: ანტიოქ. 383, 25; რაჲთა გამოჰვლიდენ მეფენი იგი: თარგმ. გამოცხ. 16, 12.

69. განჰზავებს ღმერთი მოწყალეზათა მისთა: ბალ. 154, 3 ბ; წმიდაჲ ნინო ცრემლითა განჰზავებდა წყაროსა მას: მოქც. (აგ. ძეგ.) 151, 12. ეპიფანე შესზავებს თევზთა მათ და ასადილებს ყოველთა მორწმუ-ნეთა: ურთ. 198, 3; რაჲამს სულნელთა ნელსაცხებელთა ვინმე შესზავებნ: თუალთ. 79, 7; რაჲამს ნელსაცხებელთა სულთა შესზავებედ და საკუ-მეველთა უკუმევედ: თუალთ. 79, 2—3.

ეს არის ერთადერთი ზმნა ე. წ. მამის ბგერით დაწყებულ ზმნათა შორის, რომელსაც მოსალოდნელი ჰავს ნაცვლად სანი აქვს (უნდა ყოფილიყო: შეჰ-ზავებს, შეჰზავებნ, შეჰზავებედ). სხვა მამის ბგერასთან ს არსად არ გვხვდება¹.

70. არა დასთრგუნავს მიწისაგანთა მათ შემოქმედი იგი: სინ. 175, 30; დასთრგუნვენ (ჯუარსა) ფერკითა მათითა: წარტყ. 48, 3; რომელი დას-თრგუნვედ თიქასა გზასა ზედა: ზაქ. 10, 5; ჰამდა და დააწურილებდა და ნეშტსა მას ფერკითა დასთრგუნვიდა: დან. 7, 7, 19 პარ.; ურთიერთას დასთრგუნვიდეს ტენებისა მისგან: წარტყ. 19, 18; რაჲთა არა დას-თრგუნვიდენ ფერკითა მათითა: Sin. 35, 244 ra, 16.

71. გამოვიდა სიმონ-პეტრე და გამოხითრევდა ბადესა მას ქუეყა-ნად: ი. 21, 11 Y; ხოლო სხუანი მოწაფენი ...გამოხითრევდეს ბადესა მას თევზითა სავსესა: ი. 21, 8 Y.

72. ყოველითურთთა მათ ღმრთის სახეობისა წინააღმდეგომთაგან ჯმნასა აღსთქუამს: პ. იბერ. 166, 34; იგი ტყუვილით გულ-მწყურალად განს-თქუამნ: Sin. 35, 247 rb; რეცა თუ სასწაულსა და კურნებასა რასამე განს-თქუმედ ერსა შორის: აბო 196, 6; ...განსთქუმენ E, ...განჰსთქუ-მიდიან D (კ. კეკელიძის გამოც., ვარ.); ხოლო ყოველი იგი კრებული დიდად განსთქუმიდეს: ზარზმ. 165, 16.

73. მოჰკიცხვიდეს ეშმაკსა უთმინოებისასა: ნოველ. 7, 6, 3. შდრ.

¹ „ცისკრის“ 1968 წლის მე-11 ნომერში რომ იკითხება „ცრემლი კი დასწრობოდათ“ (პ. 49), ეს სრული ანაქრონიზმია და გვიჩვენებს, რომ არ ესმით, პირის ნიშნად სად რა ასო დაწერონ.

განკიცხეს იგი: მ. 27, 31; მრ. 15, 20; ლ. 16, 14 C; 23, 11. მამასადაჲ, აქ
ჰ პირდაპირი ობიექტისაა.

74. რომელი არიედ ქელმწიფებსა თქუნესა ქუეშჳ, მათ დაჰკორტნი-
დით: ესაია 58, 3.

75. რომლითა საკრველითა შეჰკრავს: სწავ. 145, 7; იგი შეჰ-
კრავს და იგი ეცინის; იგი შეჰკრავს და იგი დაათრობს: Sin. 36, 335 a,
16—17 (=სწავ. 276, 16); ვსდევნიდ... შეჰკრავდ და მივსცემდი საპყრო-
ნილესა მამათა და დედათა: მოც. 22, 4; საკრველითა რკინისაჲთა შეჰკრავი-
და: სინ. 107, 23; უდაბნ. 54 rb; ვითარცა საბლითა, ეგრჳთ შეჰკრავიდა
ფერქთა მისთა: მესუეტ. 17, 20; თავსა სცემდეს და ღუედითა აჰირვებდეს და
საბლითა შეჰკრავიდე: კიმ. II, 105, 23; მსახურნი მეფისანი შეჰ-
კრავიდე: დედაკაცსა მას: Sin. 11, 382, 15.

76. თმასა, რომელი მათ წინაშე საკუეცელ არნ, სადაცა დაემთხვოს, მოჰ-
კუეცს პირველ კუეცადმდე მათა წინაშე ღმერთთა საგინებელად მათა:
კიმ. II, 8, 19. შდრ. რომელმან-იგი უჟამოდ მოკუეცნის ყრმანი იგი: იქ-
ვე, 9, 6.

77. ძალი მისი ...განჰლევეს ქვათა: Sin. 11, 313, 1; რომელი განჰ-
ლევეს ყოველსა: სწავ. 135, 12; არარას ნოტიასა განჰლევეს მზე: ექუსთ.
36, 17; განჰლევენ განწესებულთა მათ ჟამთა ცხორებისა მისისათა: ექუსთ.
40, 28; და მათ შინა დაჰლევენ დღეთა მათთა: ბალ. 44, 13; მოკლე არს
ცხორებაჲ ესე და ადრე დაჰლევენ დღენი და ღამენი: ბალ. 61, 13 ბ; ვე-
შაპი იგი განჰლევენ მათ: გულანდ. 217, 16 (=ეტ. III); მარადის გან-
ჰლევენ ყუედრებითა სულსა მისსა: სწავ. 116, 21.

მ გ ზ ა ვ ნ ა ნ. გზავნა (№ 61).

78. უკუეთუ იყოს უნებელი რაჲმე სიცილისაჲ, ნუ აღსტკმოზ პირსა
შენსა, კმა გეყავნ განღიმებაჲცა იძულებით: Sin. 35, 73 rb, 16—20; აღიკდიდეს
საბურველსა თავთა მათთა და აღმსტკმოზდეს პირთა მათთა: პარხ. 889 a.

ამ ფორმაში ორი გარემოება იქვევს ჩვენს ყურადღებას:

ა) იგი ჩვეულებრივ ანიანი საარვისო ქცევით იხმარება (აღამტკმო პი-
რი), აქ კი ნულიანი საარვისო ქცევა გამოყენებული. ეს შემთხვევითი არ უნდა
იყოს. შდრ. იქვე ცოტა ქვემოთ: აღმტკმე პირი შენი და გამოყავ ენაჲ შენი:
პარხ. 903 a (აღმტკმე და არა აღამტკმე).

ბ) ობიექტის პირის ნიშანი გადასმულია: აღჰმტკმოზდეს—აღმჰ-
ტკმოზდეს—აღმსტკმოზდეს. ჰ ახალ პოზიციაში (ტ-ს წინ) ს-დ
შეიცვალა. ეს განსაკუთრებული გადასმა დამახასიათებელია ძველი ქართულისა-
თვის (ნ. ზემოთ, გვ. 103—112).

აღსტკმოზ-ში მ დაკარგულია მომდევნო მ-ს გავლენით. შდრ აღუ-
ტკმიედ პირი: 2 ეზრა 4, 19.

79. ხოლო დღეს გალობითა და შესხმითა სულიერითა შეჰმურვენ
მიცვალეზულთა: სწავ. 308, 29; ვითარ გნებავს, რაჲთა შეგმურო შენ: ვითარ-იგი
შეჰმურვენ მეგვპტელნი მონაზონნი ანუ ვითარ იერუსალჳმელნი: Sin.
36, 478 a, 3 ქვ. (=ლიმ. 71, 21).

80. კითხვითა მით მოჰნადირებდა აღამს ღმერთი ცხორებად: ფს.
გვ. 456, 23.

81. ქეშმარიტთა ქრისტეანეთა შეილსა მწვალეზელი მღღელი ვერ მოჰ-
ნათლავს: ხანძთ. 150, 31.

82. ოდეს დაჰნაწილებდეს კორცსა და სისხლსა ქრისტჳსსა: ლიტ-
ქრ. 16, 39.

83. ხოლო ოდეს მოიწიფის, კელარნი ზედაჲს-ზედა გავიდოდიან მეტოქეთა
და მოჰნახვიდიან ხილნართა: ცხ. ეფთ. 98, 5.

84. ფარულად გუბრძენან და დასთქმენ სულთა ჩუენთა: Sin. 35,
107 ra, 15; ვინ შთანსთქამნ თმასა: იგავ. 23, 7 პარ.; არცა ცეცხლი შთან-
სთქმიდა: სწავ. 14, 28; ყოველთა ცოცხლივ შთანსთქმიდა: შატბ.
320 a; მრავალთა ადგილთა სხუას იტყოდეს და შთანსთქმიდეს ...წარ-
მართნი: თუალთ. 42, 31—32.

ჰ ამ ზმნაშიც გადასმულია და თ-ს წინ ს-დ არის შეცვლილი (ნ. ზემოთ,
გვ. 108—109). დასთქმენ-ში, გარდა ამისა, ნ დაკარგულია (დაჰნთქმენ—
დაჰნთქმენ—დანთქმენ—დასთქმენ).

85. რომელი პირითა წაჰრევნ სიტყუათა: Sin. 35, 85 rb, 6 ქვ. (წაჰ-
რევნ—წარჰრევნ).

86. რომელი წარჰრუნინ სოფელსა: ესაია 28, 2; მოვიდეს მოსლვით
და წარმოჰრუნინდეს და წარმოვიდეს და დაჯდეს, ვიდრე ძლიერე-
ზადმდე მისა: დან. 11, 10; სული მისი ვითარცა წყალი ქვესა წარმოჰრუ-
ნინდეს: ესაია 30, 28; ...წარჰრუნინდეს (იქვე, ოშკი).

მაგრამ, როგორც ცნობილია, რ-ს წინ (აგრეთვე ზ, ს, შ, ხ, ლ-ს წინაც)
ჰ იკარგება. ამ ფუძის დასაწყისი ბგერებია რღ—ორი იმათგანი, რომელთა წინ
ჰ საერთოდ ქრება. ამას უნდა დაემატოს ისიც, რომ ზმნისწინი რ-ზე ბოლოვდე-
ბა. ამგვარად, ერთად გვექნება რრღ, სადაც ჰ-ს ბედი განწირულია. ამიტომ ამ
ფორმაში ჰ ზოგჯერ არა გვექვს, რასაც მხოლოდ და მხოლოდ ფონეტიკური სა-
ფუძველი აქვს, მაგალითად: წარღუნინდა ქალაქსა: მოქც. (აგ. ძეგ.)
139, 10 ბ. აქ ჰ-ს რ-ც მიჰყოლია.

87. ნუ განჰრყუნო მას: ესაია 65, 8; უგუნურებაჲ კაცისაჲ გან-
ჰრყუნის ზრახვითა მისითა: იგავ. 19, 3 პარ.; ყანასა ჩემსა მკალი განჰრყუ-
ნის: Sin. 35, 178 rb, 2 ქვ.; რომელნი-იგი განჰრყუნინან ნათესავობასა:
ექუსთ. 83, 12; კუდითა თვისითა კუალსა მას შეჰრყუნინ: სახისმეტყ. 2, 15;
უღბინებდა ცოდვათა მათთა და არა განჰრყუნინდა: ფს. 77, 38; იძულე-
ბით ქალწულებსა მათსა განჰრყუნინდეს: წარტყ. 23, 28; რაჲ თქუას
კაცმან, ოდეს მცნებასაჲცა ურჩ ექმნებოდის და ბუნებასა განჰრყუნინდეს:
ექუსთ. 108, 16.

ჰ ზოგჯერ აქაც იკარგება: განრყუნინდა ნაყოფსა: კიმ. I, 305, 6;
განრყუნინდა მათ: ფს. 77, 38 C. მიზეზი აქაც იგვეა, რაც ზემოთ წარ-
მოდგენილ წარღუნინდა და მსგავს ფორმებში (ცოტა შეზღუდულად.
ამიტომ, რომ დაკარგავც ნაკლებია).

88. იოსეფ გამოჰსახვიდა დაფლვასა მკსნელისასა და აღდგომასა:
სას. პ. 51, 145; რომელი გამოჰსახვიდა საიდუმლოდ შობასა შენსა: სას.

პ. 55, 3; გამოსახვიდა ქრისტეს ნათლის-ღებასა: სას. პ. 231, 74; გამოსახვიდა მოსე: სას. პ. 371, XII, 5; რომელნი გამოსახვიდეს კერპებსა: ესაია 44, 11.

ს-ს წინ ჰ ყველაზე ხშირად იკარგება. მხოლოდ ამ ფონეტიკური მიზეზითა, რომ ხშირად მსგავს ფორმებში ჰ გვაკლია: გამოსახავს თარგმ. გამოცხ. 6, 3; გამოსახვენ ესაია 44, 10; გამოსახვიდა თარგმ. გამოცხ. 6, 1, 3; კიმ. I, 256, 32; გამოსახვიდეს ესაია 44, 9.

89. მოჰსრვიდა მათ: იერ. 5, 6; Sin. 97, 215 rb. 16: რომელთამე მახვლითა მოჰსრვიდეს: Sin. 11, 95, 9 ქვ.; რომელნი მოჰსრვიდეს წინაღმართმეტყუელთა: წარტყ. 3, 33 (ნ. კ. მსაჯ. 20, 42; წარტყ. 16, 28; 45, 18); მოჰსრვიდ და შეურაცხ-ჰყოფდ: ეზეკ. 21, 10; გამოვიდოდეთ და მოჰსრვიდით: ეზეკ. 9, 7; ბრძანა, რაათა მუნქუესვე მოჰსრვიდენ ქრისტეანეთა ყოველთა: Sin. 11, 95, 3.

ს-ს წინ ჰ-ს ფონეტიკურად დაკარგვის შემთხვევები აქაც გვაქვს: მოვსრავ კიმ. I, 307, 6; მოსრავს 2 შჯ. 9, 5 ლაგ.; სწავ. 118, 15; 292, 20; მოსრვენ Sin. 35, 96 rb. 4; მესუეტ. 55, 30; აპოკრ. 5, 38; მოსრავს ფს. 77, 34; მოვსრევდ მოც. 26, 10; მოსრვიდა მოც. 9, 21; გამ. 12, 27 ლაგ.; სინ. 88, 21; სახისმეტყ. 22, 70; თუალთ. 84, 21; მოსრვიდეს კიმ. I, 241, 20; მესუეტ. 56, 23; წარტყ. 3, 33; 16, 28; 18, 1; სწავ. 199, 2.

90. რომელი შემძლებელ არს დატევნად, დახიტევდინ: მ. 19, 12 ყ.

91. ესე მოსტეხს(?) რქასა ამპარტავანებისასა: Sin. 35, 168 va, 16; პურსა მას რომელსა განვსტეხთ. არა-მე ზიარებაჲ სისხლთა ქრისტესთაჲ არსა: 1 კორ. 10, 16 ქუთ.; მოვიდეს მუნცა, აღსძრვიდეს და აღსტეხდეს ერსა მას: მოც. 17, 13.

შდრ. განვტეხე მრ. 8, 19; განტეხა მ. 15, 36; განტეხნა მრ. 6, 41 C; განტეხოს მ. 12, 20.

92. მსწრაფლ მოეხუა საკმილი იგი აზარის და შესტუსვიდა მას: Sin. 11, 189 r, 19.

93. ქვითა განსტვნვიდეს სტეფანეს: მოც. 7, 59.

94. ურთიერთას მსგავსად ძალისა შეურაცხ-ჰყოფენ და დაჰქენჯნიან: სწავ. 267, 22; რამეთუ დაჰქენჯნიდეს გლახაკსა: ამოს. 5, 11; ...დაჰქენჯნიდეს... (იქვე ლაგ.); ...დაჰქენჯნიდით (...იქვე ლატ.); რომელნი არიედ ქელმწიფებასა ქუეშე¹, მათ დაჰქენჯნიდით: ესაია 58, 3 პარ.

95. (?) ნაშობნი ამის სოფლისანი იქორწინებიან და განჰქორწინებენ: ლ. 20, 34; არცა იქორწინებიან, არცა განჰქორწინებენ: ლ. 20, 35 E; ჰამდეს და სუმიდეს, შემოჰქორწინებდეს და განჰქორწინებდეს: Sin. 97, 8 vb, 7 ქვ. (=აღწ. 227, 31); დღესა მას აღდგომისასა არცა განჰქორწინებდენ, არცა იქორწინებოდინ: მ. 22, 30 E; ლ. 20, 35 C. სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არაა დადასტურებული II სერიის ფორმები, რომ ნათელი იყოს ამ ზმნის გარდამავლობა.

96. იცემდა მკერდსა და გარმოჰღურადა ცრემლთა მკურვალეთა: Sin. 36, 411 a, 9 ქვ. (=ლიმ. 39, 14).

¹ ქუეშე ხ.

მაგრამ, როგორც აღნიშნული გვექონდა, ჰ-ს წინ ხშირად იკარგება ხოლმე, ამიტომ აქაც გვაქვს ამნაირი შემთხვევა: დავღუარავთ სიტყუათა ამათ: სინ. 218, 20; გარდაღურადეს ჰურჰელსა ნავით ზღუად: იონა 1, 5 (გარდასდებდეს ლაგ.).

97. ცრემლთა მდინარჲ დაჰურეტს ცეცხლსა საკუმლისასა: Sin. 36, 17 b, 2 (=სწავ. 61, 32; დაშრეტს).

ჰ-ს წინაც ისევე ხშირად იკარგება, როგორც ს-ს, ხ-ს... წინაც. მხოლოდ ამ ფონეტიკური მიზეზის გამო გვაქვს უპრეფიქსო ფორმები: დაშრეტს Sin. 35, 155 ra, 13; დაშრეტენ სინ. 114, 18; დაშრეტს ცხორ. ანტ. (A 19) 437 b, 16; დაშრეტდეს ნოველ. 3, 23, 63. ასეთ პირობებში მე-2 სუბიექტური პირის ნიშანიც გვაკლია: ნუ დაშრეტთ: Sin. 35, 48 ra, 1; რომელი ღონჲ ჰყავ და დაშრიტენ ლამპარნი: Sin. 11, 135 v, 6 ქვ.

98. მე არა განვსცდი უფალსა ღმერთსა ჩემსა: წარტყ. 51, 29; არავის გამოსცდის იგი: ებ. იაკ. 1, 13 ლ; ეშმაკი დგას და განსცდის გულთა მოქუენთა: წარტყ. 34, 18; განსცდიან მას: სიბრძნ. 2, 24; ოდეს გამოსცდინ ახლად მონაზონთა: კიმ. II, 159, 30; განსცდიედ შურითა¹: Sin. 35, 2 ra, 6 ქვ. (=ებ. ანტ. 3, 13); გამოსცდიდა მათ და ეტყოდა: სინ. 117, 32 (ნ. კ. დაბ. 22, 1 სინ.; ბოლნ. 59, 7; მ. 22, 35; ლ. 10, 25; ი. 6, 6); გა-მოსცდიდეს მას და ჰკითხვიდეს: მ. 16, 1 (ნ. კ. მ. 19, 3; მრ. 10, 2); რომელი განსცდიდეს მკსნელსა მას პირად-პირადითა განცდითა: კურთხ. 92, 11.

99. განსძარცუვიდეს მარია მსაცა, რაათამცა მიხედეს და იხილეს შიშულობაჲ მისი: აპოკრ. 5, 17. ს აქ პირდაპირი ობიექტისა უნდა იყოს. შდრ. განძარცუეს იგი: მ. 27, 28; ლ. 10, 30.

100. და ესე უფროჲს დასწერტს გონებათა ჩუენთა — დედაკაცისაგან ოტებაჲ: წარტყ. 65, 20.

101. და განსწვალე ბს ებისტოლესა ამას შინა: უწყებაჲ იოვ. (კათ. ებ.), გვ. 77, 49; და არა ორად პირად განვყოფთ გინა განვსწვალე ბთ: მრავ. 315, 16; და კუალად სამეოცთა მათ თუთოეულსა სამეოც-სამეოცეულად განსწვალე ბენ: ექუსთ. 69, 35; და განსწვალე ბენ შორის ქმრი-სა და ცოლისა და დაწინდებულისა: Sin. 11, 201, 7 ქვ. (=კიმ. II, 83, 3); და განსწვალე ბდენ შორის ნათლისა და შორის ბნელისა: დაბ. 1, 13 ლატ., სინ.

102. და მიერ ვარჩევდეთ და მოჰვწილვიდეთ, ვითარცა ყუავილთა შეუენიერთა: უდაბნ. 61 ra.

მოჰვწილვიდეთ ჰამეტობის გაღმონაშთია IX—X საუკუნეთა ქართლის ჩვეულებრივი ფორმა იქნებოდა მოვსწილვიდეთ.

103. მე ვარ უფალი, რომელი განვსწმედ მათ: ეზეკ. 20, 12; 37, 28; მათ ზედა განვსწმედ თავსა ჩემსა: ი. 17, 19 C ლატ.; რომელი განვსწმედს შესაწირავსა: მ. 23, 19 (ნ. კ. მრ. 7, 19; მრავ. 295, 38; სინ. 84, 24; აღწ. 231, 42; სას. პ. 229, 44; კიმ. I, 182, 27); კეთროვანთა განვსწმედთ: Sin. 11, 310. ნ ქვ. (=აგათანგ. 261, 19); მრავალსა მოჰრწყავენ და განსწმედნ: Sin. 35, 292 rb, 7; არა ხოლო კაცთა გუემულთა განსწმედდა სულთაგან არაწმი-

¹ შორითა ხ.

დათა: Sin. 11, 336 v, 6 (ნ. კ. ებრ. 9, 13; ასურ. 42, 8 ა); კეთროვანთა განსწმენდით: მ. 10, 8 (ბრძ.); ცეცხლი... განსწმენდეს ქუეყანასა უშულოდისაგან: ისტ. ქრ. II, 5, 4.

104. ესრეთ ურიდად დაშკრიდეს ხესა. ...ვითარცა ქუნდაქარნი კორცსა ...ურიდად დაშკრიდეს: პარხ. 873 a; უღმრთონი დაშკრიდეს კორცთა მათ მოწამისა ლუკიოსისთა: კიმ. II, 15, 10; რომელნიმე ჰოროლითა და ისრითა შესჩხუბდეს და დასკრიდეს: ლიტ. ქრ. 83, 48; მოწაფენი მისნი მოშკრიდეს თავსა კუვილისასა: ლ. 6, 1 BCD; ...მოშკრიდეს... (იქვე EM); შევედით ...ქალაქად და დაშკრიდით და ნუ ერიდებით: ეზეკ. 9, 5; დაშკრიდენ რკმლებსა მათსა საქნისად და ჰორლებსა მათსა მანგლად: მიქია 4, 3 ლაგ.; ...დაშკრიდენ... კიმ. II, 150, 8; ...დასკრიდენ... ლიტ. ქრ. 82, 40.

105. რომელნიმე სიტყვათა შეამკობენ და რომელნიმე ფიცართა გამოჰხატვენ: სინ. 116, 1.

106. საკრველთა ცოდვისათა განჰხეთქს დღეს მაცხოვარი შეკრული სახუეელითა: სას. პ. 73, 109. მაგრამ სხვა შემთხვევებში ჰხსნინ დაკარგულია: განხეთქს ისტ. ქრ. II, 39, 35; განხეთქენ მესუეტ. 55, 30; განხეთქედ Sin. 35, 244 rb, 4; უდაბნ. 149 v (=ხელნ. აღწ. A ფონდი, IV, 1954, გვ. 99); განხეთქდა კურთხ. 114, 5.

107. განჰხერხვიდეს ხერხითა რკინისაჲთა მიდგომილთა მათ გალაღდს შინა: ამოს 1, 3 (ოშკი). იერუსალიმისაში ჰუკვე დაკარგულია (განხერხვიდეს... მუცელ-ქმნულთა).

108. უკუეთუ მე ბელზებულითა განვჰკდი ეშმაკთა: მ. 12, 27 C; განვჰკდი მე ეშმაკთა: მ. 12, 28 C; ესე არარაჲთ განჰკდის ეშმაკთა მათ, გარნა ბელზებულითა: მ. 12, 24 C; მთაერთა მით ეშმაკთაჲთა განჰკდის იგი ეშმაკთა: მრ. 3, 22 C; ეშმაკთა განჰკდიდა: მრ. 1, 39 C; 9, 38 C; ეშმაკებსა მრავალსა განჰკდიდეს: მრ. 6, 13 C.

მეორე სერიის მწკრივებში, რა თქმა უნდა, ეს ჰარ აღმოჩნდება: განკადა ეშმაკი იგი: მ. 9, 33; ეშმაკნი მრავალნი განკადა: მრ. 1, 34 C; განკადეს იგი გარე: ი. 9, 34 C, 35 C; რაჲთა განკადოს ეშმაკი იგი ასულისაგან მისისა: მრ. 7, 26.

109. განჰკრწნიან გონებასა სიტყუანი ესე ტკბილნი: კიმ. II, 142, 12; და ბილწებითა განჰხრწნიან უშულოვებით: ურთ. 152, 33; სხუათაცა ექმნებიან მიზეზ და უშულოვებით განჰხრწნიან: ურთ. 152, 37; სულთა და კორცთა თვსთა უშულოვებისა საქმიითა ბილწებით განჰხრწნიან: ურთ. 153, 4; რომელნი (ეშმაკნი) განჰხრწნიან გულსა კაცისასა: Sin. 35, 114 va, 10. მაგრამ: რომელნი განხრწნიან გულსა: იქვე, 117 va, 17. ცხადია, აქ ჰ დაკარგულია ხ-ს წინ, როგორც ჩვეულებრივ გვაქვს ხოლმე ძველ ქართულში. დავძენ ბოლოს, რომ ეს ერთადერთი ზმნაა¹ ძველ ქართულში, რომლის მართლწერაშიც ყოყმანობენ: ზოგი აქ ჰ-ს წერს (განკრწნიან), ზოგი კი — ხ-ს (განხრწნიან). უფრო ძველ ძეგლებში უმეტესად ჰ არის წარმოდგენილი.

¹ გულისხმა || გულისკმა სხვა რიგის საკითხია.

110. ვითარცა ჭიისა მიერ შესჰამს ფარულად ძელებსა მათსა და განჰკურეტს: კლემექსი, 103, 5.

ბოლოს დაუმატებთ, რომ ძველი ქართულის ეს მთავარი კანონი თითქმის ხელუხლებლად გადმოსულია და ბატონობს ხევსურულ კილოში. აქ ძველ ქართულსავეთ ნორმაა ბედავს-გაღბედავს, თელვენ-გასთელვენ, თიბს-მასთიბს, თხრის-გადასთხრის. კლავს-მახკლავს, ლევს-დალლევს, მკიან-მახმკიან, ვტევს-გავს-ტევს. კელავს-მახკელავს, კოცს-დახკოცს და ბევრი სხვა.

აი ამის რამდენიმე ნიმუში ენობრივად სანდო ტექსტებიდან:

A

ზმენისწინიანად და უზმენისწინოდ (შენხვედრილი)

ბ ე დ ვ ა

თვით ბ ე დ ე ვ და წასვლასა: პოეზ. 355, 3.
სათრუსოოდა გაღბედავს: პოეზ. 51, 2.

თ ე ლ ვ ა

ველებსა თელავს ნიავი: ჭინჭ. 412, 30; ნიადე აეგეთასა სრუ ცუდ-მარიელ თელავსა: პოეზ. 350, 4; ტოლს თელვენ ლასტზე. ისრ თელვენ ტოლს. რო ერთ აღლ სიგძეში უნდა დაიკლას. ისრ მაგრა თელვენ. რო სრუ ქავს დაასრევიებენ: დიალექტ. 7, 20, 21; ქისტის შვილას რო თელავდისაო: ჭინჭ. 421, 5.

გაზაფხულ დახქსოვენ ტოლებს, მეგრ გასთელვენ ტოლს: დიალექტ. 7, 12; ოთხ-ხუთ ტოლს გასთელვენ: იქვე 7, 22; ვისაც შამცოდეს მაიგდებს. ნაბდებურ გამასთელვდა: გაბურ. 122, 23; პოეზ. 552, 3.

თ ი ბ ა

მავას, შადგების სათიბს, მოვას ეშმაკი, თიბს, სათიბს შადგების: გაბურ. 155, 15; თივას თიბს, ცელს კი ლესავსა: იქვე, 155, 30; პოეზ. 547, 2; არც თიბენ შაბათ-პარასკევს, არც მკიან, ისრ კი ქსოვენ: დიალექტ. 6, 20; უბის თავს თიბდა ბაჩანაი, თიბდა და ვერას ახანებდა: პოეზ. 750, 5, 6; ჯიშვიმი თიბდა: იქვე, 765, 1; ჭიშველ მთიბლები არ თიბდაეო: ჭინჭ. 433, 16

მაგრამ ხის ცელ რას მასთიბს: გაბურ. 155, 10; ჯარს რო მისთიბდა კმლითაო: იქვე, 225, 15.

თ რ ა

თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაი მინდაო: პოეზ. 512, 1; თოფს ისრევს შილინდებურად, თათრებ ერთმანეთს თრისაო: იქვე, 474, 17;

მკვდარსა მარჯილი(თ) თრიანა: ჭინჭ. 366, 12; არწივებ ერცხვას თრიდესა: იქვე, 366, 31.

მაგასავ შინ მივსთრიო: დიალექტ. 11, 28; ნაშვებლავნ გადაფარა, ვირრო გადასთრის ბუღეთა: პოეზ. 639, 8; მავსთრიოთავ ერთხანაო' მემრ წავიდასავ: დიალექტ. 10, 23; აი ნატყლაპებსავ მიწაზე მისთრიდავ: ჭინჭ. 342, 21.

კვება

ვაჭმევდითავ პურსავ, ვკვებავდიოთავ: ჭინჭ. 340, 6.

რაით დახკვებავს ძროხებსა ბეჩავი დედასჩემია: პოეზ. 634, 11; კარად დახკვებენ ცხენებსა: იქვე, 462, 2.

კვლა

ვინ იცის, გამახელასა თუ სურული კლავს ქალზედა: გაბურ. 204, 18; თითო ნასრევი ოცსა კლავს: იქვე, 222, 11; პოეზ. 467, 25; ზურაბს ჯავრო კლავს ორისა: ქვესურეთისა, ფშავისა: პოეზ. 14, 1; ზოგს კი კმაიც კლავს სალდათსა თოფისა, ზარბაზნისაო: იქვე, 478, 9; ზოგს კი ვერა კლავს ტყვიად: იქვე, 478, 10; რაა(დ) ვკლავთავ: ჭინჭ. 327, 35; თითო თოფვას ცხრა-ათს ჯივს კლევდ: გაბურ. 200, 12.

ვეფხვს მავსკლავ სალის კლდისასა: გაბურ. 244, 3; პოეზ. 524, 15; ბეწუკელთ მავსკლავ ძილასა: პოეზ. 525, 3; მე კი ვერ მავსკლავ ჩემს მტერსა: ჭინჭ. 395, 22; შენ თუ ვერ მახკლავ, მე მავსკლავ: იქვე, 395, 31; მეტს აღარ მავსკლავავ: გაბურ. 159, 32; მე რომ მავსკლავავ: ჭინჭ. 354, 7; როგორ ვერ მოხვკლავო: დიალექტ. 23, 31; ნადირს ვერ მახკლავს: გაბურ. 153, 28; პოეზ. 280, 1; ვეფხს მახკლავს: გაბურ. 175, 4; პოეზ. 250, 8; თითო წასვლაზე ხან ათს მახკლავს, ხან თორმეტს: გაბურ. 188, 16; მაშვივ ზვავ მახკლავს: იქვე, 190, 1; ლეკს მახკლავს: პოეზ. 379, 8; კაცს მახკლავს კაცი: დიალექტ. 11, 40; მაკვლით კი აღარ მახკლავს: იქვე, 12, 28; კაც ჩიტივი(თ) მახკლავს მტერს: ჭინჭ. 343, 9; ვინ მახკლავს შენფერ ციცასა: იქვე, 414, 26; ხვალ ერთსამც მახკლავსო ჯივსაო: დიალექტ. 23, 5; ხვალ ორს ჯივსამც მახკლავსო: იქვე, 23, 9; ხვალ თხსამც მახკლავსო: იქვე, 23, 11; დახკლავს საკლავს: გაბურ. 122, 6; დიალექტ. 7, 34; თიკანს ან მეწყლე დახკლავს: დიალექტ. 6, 21; ან მავსკლავთ და ან გავზდით: გაბურ. 172, 26; მაგას ვერ მავსკლავთ: პოეზ. 218, 20; თოფებს დავაყრით, მოვსკლავთ: გაბურ. 175, 22; ჩვენ თოფით როგორ ვერ მოვსკლავთ: პოეზ. 478, 42; ან თაოდ... მახკვლენ ამ ქურდს: გაბურ. 139, 32; თუ მაიგდეს, ... მახკვლენ: იქვე, 140, 13; კაცი გარეთ ვეღარ გაივლის, კუდიანები მახკვლენ: იქვე, 150, 18; კუდიანები დასწყევენ, ან მახკვლენ მიმავალ-მომავალს: იქვე, 151, 2; მემრ ქისტები გაზდიან მაგ ყმაწვილს, აღარ მახკვლენ: იქვე, 172, 12; ისრ ქისტებ არხოტიონს არ მახკვლენ: იქვე, 199, 18; კელ-უკულმ დახკვლენ კმლითაო: იქვე, 244, 17; პოეზ. 247, 2; საღმერთოდ დახკვლენ

ჭარსაო: პოეზ. 332, 5; ცხვარს დახკვლენ სადილზედაო: იქვე, 491, 3; ოკშობისას დახკვლენ თიკანს: დიალექტ. 6, 18; ორ-სამს დახკვლენ ღი-ღიდევებს: დიალექტ. 7, 34; ერთს ვერძს ...დახკვლენ: იქვე, 8, 23. აქუათ ქასას მავსკლევდი: გაბურ. 243, 29; ალიათ ბაბლის მავსკლევდი: იქვე, 244, 1; ამლას ბერდიას მავსკლევდი: იქვე, 244, 2; მაიას არას მავსკლავდი, დღეთა შავსწვედი სხვისასა: პოეზ. 525, 8; როსაც ვეფხვს მახკლევდი: გაბურ. 174, 13; კარზე მისულს სტუმარს როგორ მახკლევდი: იქვე, 199, 22; უსათუოდ მახკლევდავ, რაკი ეს ცხრა-ათი თოფის კმა მავიდავ: იქვე, 194, 12; ნეტარ, ქავთარსა რა მახკლავდა: პოეზ. 752, 3; შინ მასულ ცხვარსა დახკლევდა: გაბურ. 239, 5; პოეზ. 236, 9; მავსკლავდიოთ, იმით მავსკლავდიოთ: ჭინჭ. 407, 7; დახკლევდეს თუ იმ დროს კარს, ... გაუშლიდეს სუფრას მაწეულ ხალხს: გაბურ. 125, 17; ერთს (საკლავს) ჯვარჩი დახკლევდეს, ერთს—შინ: დიალექტ. 11, 6.

ლაღვა

თავ-კან აჩხოტის მინდორსა ჯარ-ცხენებს ლალევდიანო: პოეზ. 170, 15. მთაში მთიბლებში წავლლალავაო: ჭინჭ. 428, 11; მემრ ამ დღეს წაღლალავს მაწევარს (ან ძმას, ან შვილს, კაცს): გაბურ. 121, 25; მასპინძელი წაღლალავს ერთს კაცს თავის სოფელშით მაწევარად: იქვე, 128, 3; მემრ მასპინძელი წაღლალავს ან შვილს, ან ქალს, ან ძმას: იქვე, 129, 6; მემრ წაღლალავს სოფლებში კაცს (ან შვილს, ან ძმას): იქვე, 129, 20; რაიჭერს ქურდებს... და ისრ წაღლალავს ხატისკე: იქვე, 146, 7; მემრ... წავლლალავთ კაცებს, ორს ან სამს: იქვე, 131, 13; მემრ უფროსები... წაღლალავენ, ვისაიც კა ფანდური ას: იქვე, 126, 29; სტუმრად ხყვან არხოტივნები, ტყვიას დაღლალავენ ცხარსაო: პოეზ. 175, 6; ვაჟის პატრონ... წაღლალევდ მამყვანად ორს კაცს: დიალექტ. 11, 4.

ლევა

მაგრამ ლევითაც ბევრს საქმეს ლევს სასმელი: გაბურ. 124, 6; მითხოს პირდაპირ ჩავიდეს, ალაგზედ ლევინ ჩდილსაო: პოეზ. 161, 8; შენს არ ლევინ სეენსაო: იქვე, 356, 9; მანგია-დაიაურნი თესლს ლევინ ერთუცისასა: ჭინჭ. 414, 36. თესლს დავლევ არწივისასა: გაბურ. 243, 29; ნამუშაელს სრუ დაღლევს: იქვე, 190, 19; ბევრს აღარ დაღლევს ხანსაო: იქვე, 207, 24; ფასიორათამც დაღლევს ლმერთი: პოეზ. 744, 7; ბევრს არას დაღლევს ხანსა: ჭინჭ. 412, 3; ბოთლით დაღლევინ არაყსა: პოეზ. 359, 24; არას დაღლევდა ხანსა: იქვე, 359, 22. ერთი შეხედვით წესის დარღვევად მოეჩვენება კაცს უზმნისწინო ღლევა ფორმა, რომელშიც ღ თითქო გაუმართლებელია. მაგრამ არა: ღლევა კავშირებითის ფორმაა, მაშასადამე, ღ არა მესამე პირის ობიექტის, არამედ მეორე პირის სუბიექტის ნიშანია. შდრ. კონტექსტები: მონადირე ეუბნება ჯივს, რომელიც მას გაექცა:

ახლა მშვიდობით წამიხვე, ჯიკვო, კლო რაღა გგულაო?
გიშველა დილის ნიაგმა, ახლა ცალია ვბრუნავო.
კიდე ჩამახოლ ლიხზედა, ეგრე კი ვერ წახოლ სრულაო.
გულ რო გახქონდას ტყვიასა, სულს დღევდა. ამაშქუნაო.

პოეზ. 514. 17—20

უკანასკნელ ტაეპში გახქონდას და დღევდა ორივე I კავშირე-
ბითია: გული რომ გაჰქონდეს ტყვიას, სულს (რომ) დღევდა (შენ).
ამიტომ დღევდა სავსებით წესიერი ფორმაა ხევსურთულისათვის, და თუ
ჩვენ იგი არ შემოვიტანეთ ჩვენს მაგალითებში, ეს იმიტომ, რომ დღევდა
ზგორე სუბიექტური პირის ფორმაა, ხოლო პირის ნიშანი ასეთ შემთხვევებში
უზმნისწინო მაგალითებში კაცს შეიძლება ობიექტის მაჩვენებლად მოსჩვენე-
ბოდა, ხოლო უზმნისწინიანებში კი — სუბიექტისად. ამიტომ მეორე პირის ფორ-
მები, როგორც სადავო, ჩვენი მიზნებისათვის არ გამოგვადგებოდა და უკუვაგ-
დეთ, დავკერდით მხოლოდ პირველსა და მესამე სუბიექტურ პირებს.

ლესვა

თინიბექ ლესავს კმალსაო: პოეზ. 37, 10; თივას თიბს, ცელს კი ლე-
სავსა: გაბურ. 155, 30; პოეზ. 547, 2; ამფორას ლესვენ კმალთაო:
პოეზ. 50, 3.

ქვიტკირთ დავდღესავ კირითა: ჭინჭ. 366, 17; დღე-შუ გაღღე-
სავს კმალსაო: პოეზ. 184, 3; შხამში გაღღესვენ ენასა: ჭინჭ. 409, 1.

ლიზვნა, ლიზნება

ბევრ აკავანშიაც ლიზნავს (ქალს): გაბურ. 134, 19.

რასაც დაღლიშნებს, არ გააცდენს ტყვიას: იქვე, 188, 8; იმას კი მე
ღესრევ, იმას ნუ ვინ დაღლიშნებთავ: იქვე, 177, 22.

ლოცვა

ვინც ლოცავ, — იმან კოცნავ: ჭინჭ. 437, 21; ღმერთს ლოცვენ ორ-
ნივ ქალ-ვაჟნი: გაბურ. 209, 30; დღე მუდამ ლოცვენ შამყრელსა: იქვე, 210,
30; ჭელს ლოცვენ ჭევსურისასა: პოეზ. 170, 18.

ვინაც ამ სამანთან სამს ყანწს არაყიანს არ დაღლოცავს: გაბურ. 160, 2;
სხვაკნურ კაც ტაბლას სახლჩი დაღლოცავსა' არაყს მაიღებს: ჭინჭ. 335,
13; ჭირის პატრონ ერთ მინა არაყს გაიღებს, დაღლოცავს: იქვე, 335, 21;
არაყს იმ ახლის სულისად დაღლოცვენა' სმას დაიწყებენ: იქვე, 336, 15.

მალვა

კმასა ვტებს, აღარ ვმალაო: პოეზ. 349, 5; მშვილდს მალავს სანე-
ბის ჯვარი: იქვე, 666, 17; რამთენ სიუფრეს მალავსა: იქვე, 359, 10; მლო-
ბას აღარას მალავსა: იქვე, 359, 27.

იქნებ დაღმალავდ წყალია: ჭინჭ. 387, 3.

მკა

ვმკით ყანას: გაბურ. 197, 12; საკელნ არ მკიან სკლატისანიო: პოეზ.
767, 2; არც თიბენ შაბათ-პარასკევს, არც მკიან, ისრ კი ქსოვენ: დიალექტ.
6, 20; მენამგლებე ქვე მკიან: იქვე, 7, 31; (გზის თავში ხმკიდი ყანასა:
პოეზ. 329, 7;) არც მკიდავ, არც შეშას შჭრიდავ: დიალექტ. 18, 30.
არ მავხმკით ზიარს ყანასა: პოეზ. 402, 6; ყანასა თაოდ მახმკიან:
დიალექტ. 5, 14.

პირის ნიშნად ხ და არა დ გამოწვეულია მ-ს მომდევნო კ-ს გამო: მკ კომპ-
ლექსში კ-ს აკუსტიკური შთაბეჭდილების ძალა უფრო მეტია, ვიდრე მ-სი.

ტმხა

კმასა ვტებს, აღარ ვმალაო: პოეზ. 349, 5.
იქაც კეხს გავსტებს ტრინაისსაო: ჭინჭ. 424, 21; (შენ ჩემს ვერ გას-
ტებს ბეწიკასაო: იქვე, 424, 27); ქალ კმას არ გასტებს დ: დიალექტ. 10, 25.

ფარვა

ფარავდა პირზე მზე, ბეჭებს ფარია: პოეზ. 30, 6.
შახფარავს გიორგ-წმინდასა თუშთა ელვარე ფარია: პოეზ. 30, 1; სუ
ქვეყნის გამნათობელი დილა მზე შამოხფარავსა: იქვე, 359, 6; ყანას რო
დახფარვენ: გაბურ. 121, 19.

ფქვა

წისქვილს ვფქავა: ჭინჭ. 418, 12; დედა წისქვილსა ფქევდაო:
პოეზ. 660, 1.
გულსა ვერ მოხფქვავს: პოეზ. 520, 21.

ქსოვა

ქსელთა ვქსოვ მამის ეხოთა: პოეზ. 412, 1; არც თიბენ შაბათ-პარასკევს,
არც მკიან, ისრ კი ქსოვენ: დიალექტ. 6, 20; დიაცივ ქსელს ქსოვდაო:
დიალექტ. 16, 26.
ზამორის დასთულისას გაზაფხულ დახქსოვენ ტოლებს: დიალექტ.
7, 12.

ყრა

კუჭმეჭაში ვყრიო: ჭინჭ. 418, 11; ვაყებს კარჩი ვყრიო: იქვე,
418, 15; ნათოხს ყრის გულ-ღვიძლისასა: პოეზ. 104, 6; ცა წმინდა ნამსა
ყრისაო: იქვე, 155, 16; ყრიან უღუმლა(დ) ლაშქარსა: ჭინჭ. 391, 7; პირი-
სას ცეცხლსა ყრიანა: პოეზ. 401, 42; აიმ თელასთან ეშმანი სრუ მუდამ ლაშ-
ქარს ყრიდესა: იქვე, 577, 10.

ბალახი დახყრის თრთვილსაო: პოეზ. 209, 1; ერისთავ შახყრის
ლაშქარსა: პოეზ. 7, 1; 11, 1; მემრ ჩახყრის ერაწში სიმინდს ან ქერს:
გაბურ. 149, 11; არხოტში ჩახყრის კმათაო: იქვე, 168, 28; 218, 8; შუ-
-ლილოს ჩახყრის კმათაო: პოეზ. 175, 36; ძმათა რა გახყრის ცალკ-
-ცალკე: იქვე, 687, 2; კლდეზე რო წყალი გადმოდის, გადმახყრის სამსა-
-ლიკასა: იქვე, 408, 1; მამკალთ შახყრიან კისდროს ქალ-ვაჟთ: დიალექტ.
5, 10; ძნასა თაოდ შახყრიან: იქვე, 5, 14; შახყრიან ძნას: იქვე,
5, 22; შახყრიან მჩეჩელთ: იქვე, 6, 39; იქ ჯვარჩი ერთა შახყრიან იმათ:
იქვე, 12, 25; დახყვენ, ჩახყრიან კარჩამავალჩი: იქვე, 7, 35; ვაჟასა შენის-
-თანასა ჩალადაც არ ჩახყრიანო: პოეზ. 411, 3; გახყრიან მემრ წილს:
გაბურ. 147, 15; მთაზე გადმოდის ღურბელი, თოვნასა გარმახყრიანა:
პოეზ. 362, 1; წყემსებს იმ აქორელთებსა ჩარდახით ჩამახყრიანო: გაბურ.
242, 11; პოეზ. 243, 10; არცარას მთვარე დახყრიდ ნამსაო: ჭინჭ. 426, 27.

ცდა

კმალზე ცდის მკლავის ჯანსაო: გაბურ. 213, 23; პოეზ. 175, 12; ათას
პატრონებს ცდისა: პოეზ. 470, 37; კევსური როგორ ცდისაო: იქვე,
52, 6; კარგა ცდისაო: იქვე, 52, 8; რაქე ლამაზად ცდისაო: იქვე, 476,
20; მანდ რო კრაველან ცდიანა: იქვე, 206, 3; მამით შევილამდე ცდიანა:
ჭინჭ. 383, 32; საცა სწორები ცდიანო: პოეზ. 618, 4.
აქით დავს ცდი მთიბელთაო, იქით მესადილეთაო: ჭინჭ. 436, 27.

წირვა

არ წირავს თავის მთათაო: გაბურ. 218, 15; ქისტები არც მაინც წირ-
-ვენ ტყვეებს: იქვე, 167, 2; ტყვეებს არ წირვენ ძალღებო: იქვე, 216, 3;
ჩემს წირვენ მასამკალასა: პოეზ. 402, 10.
მავს წირავ ყველასა: პოეზ. 327, 3; ქვითკირის კარზედ გასწი-
-რავს აკაფულს ლეკის მკვდარსაო: პოეზ. 83, 10; გასწირავს ყორის
წყალზე მკვდარსაო: იქვე, 106, 3; ლოგინს გასწირავს ცალესა: იქვე, 364,
10; ყველა გასწირავს ძველსაო: იქვე, 398, 3; ბევრა დასწირავს
ობლებსა: გაბურ. 227, 32; პოეზ. 466, 30; ჩვენ თუ მავს წირავთ ერთ-
-უცსა: პოეზ. 332, 5; მკვდარს არ გასწირვენ გზაზედა: იქვე, 520, 52; ახალ-
-ზალს იქ გასწირვედეს: დიალექტ. 11, 20.

წურვა

ველებსა თელავს ნიავი, წურავს ქისტეთის კარია: ჭინჭ. 412, 30.
მაშინ ის საარაყეს გამასწურავს: ჭინჭ. 335, 15; ჭირის პატრონ გა-
-მასწურავს ერთს საარაყეს: იქვე, 336, 13.

ჭამა

ჯავრსა არა ვჭამ მტრისასა: პოეზ. 581, 1; სადილს შენს ქალაქში ვჭა-
-მავ: გაბურ. 161, 31; უჭორცოდ პურს არ ჭამს: იქვე, 188, 13; დიჟს არ

ჭამს არხოტიენებო: იქვე, 255, 28; დიუ ქვე რად უნდა ვაჟებსა? ან ვინ ჭამს
არხოტელია: იქვე, 255, 33; პურსა არ ჭამენ უჭორცოდ: იქვე, 244, 14; პოეზ.
246, 4; ჯავრს კი არ ჭამენ მტრისასა: პოეზ. 537, 16; ჯორცს ჭამენ, სისხ-
-ლის მსმელნია: იქვე, 678, 7; მეკენცლენი ცალკე ჭამენ: დიალექტ. 6, 8; რო-
-მენიც დამჭდარიყვ და ერბოიანთ ქუბდეთ ჭამდ: გაბურ. 168, 15; ვინც ჭამ-
-დავ. — ჭაბუკობდავ: ჭინჭ. 437, 23.
ჯავრს კი არ შევშუამ მტრისასა: პოეზ. 605, 2; ჯავრს კი არ შაშ-
-ჭამს მტრისასა: გაბურ. 216, 10; სად-რა შაშუამენ ჭიანი: პოეზ. 679, 5.

კელვა

ქალ ღამით სიარულჩია თავის ჭირ-ბოროტს კელავსა: პოეზ. 350, 7.
აიქ დავხტე ღავს საფარცხველთაო: ჭინჭ. 434, 14; (შახვეულს რომ რას
მახტე ღავს: იქვე, 327, 14); აბუორიტესა მახტე ღავს, მადაგაზული
მგლისაო: პოეზ. 103, 12; იმას მახტე ღავს ყვარანი: იქვე, 216, 22; კვალს
ვერ მახტე ღვენ მგლისასა: გაბურ. 239, 4; პოეზ. 236, 8; საწოლთ მახ-
-ტელვენ გაგასა: პოეზ. 80, 5.

კელთვა

ბევრს იარაღიან ხალხსაც კელთავს ეშმაკი: გაბურ. 152, 25.
ჯვარ გაუწყრების, ან მახკლავს, ან დახტე ღავს: გაბურ. 133, 31.

კნა

ტიტულ კნავს ამისშვილი სუიკა: პოეზ. 38, 6; მიწას კნავს ქისტის
ჭარია: იქვე, 135, 14; სულეთს ჭარი კნავს ცალა-რქა: იქვე, 560, 2; ბათაიკაივ
იი(მ) კოჭის-ყანას კნავდავ: ჭინჭ. 358, 18.
შენს წილსაც მოვხკნავ იმითა: პოეზ. 569, 7; ვერც მამულს მახ-
-კნავს თავისას: დიალექტ. 12, 7; ქალ მაინც თავისას გახკნავს: გაბურ.
134, 31; ჯვარის ყანას მახკნენ: დიალექტ. 7, 25.

კოცა (კოცვა)

მიხყვება აბაისძე და კოცს ქისტებს: გაბურ. 173, 21; არ კოცს, არ
ხკადრებს თავსაო: იქვე, 186, 13; კაცებს კოცს, კელს კი არა სჭრის: პოეზ.
99, 9; ქისტებს ცხვრებულას ვინა კოცს: ჭინჭ. 397, 4; წლით კოცვენ
ჭაჭმატელები: პოეზ. 101, 6; ჯუთელნი... კოცენ ქისტებს: გაბურ. 166, 16;
არხოტიენები სრუ მულამ წელს კოცენ ერთმანეთს: იქვე, 188, 32; ზოგნ
ოოფით კოცენ მამასა: პოეზ. 644, 6; მანდ ნადირის კოცას ჯვარს არ
იქდენდესა-და არცრაეინ კოცდ: ჭინჭ. 355, 19; ვკოცდით ლაშქართა
კმლითაო: გაბურ. 225, 5; კევსურნ მეომრები ასს, ორას კაცს კოცდეს: იქვე,
160, 18; თელასთან საკლავებს კოცდეს: პოეზ. 577, 13; კოცდიან სა-
-სახელოდა: იქვე, 190, 3; მამულლარნ რო ხანჯრებს უქნევდენ ერთუცს, კოც-
-დან ერთმანეთს: გაბურ. 125, 9.

ხუცესი დახკოცს საკლავებს: გაბურ. 142, 24; მავას ხუცესი, დახკოცს საკლავებს: იქვე, 153, 9; ხუთ-ხუთს ვინ ჩახკოცს მარტოი: პოეზ. 47, 9; მაჰმადის ლაშქართ ვინ ჩახკოცს: ჭინჭ. 397, 6; ტყვეებს ნუ დავხკოცთ: გაბურ. 219, 4; ერცხვას ნუ დავხკოცთავე: ჭინჭ. 376, 24; არიჭათ, შავარიგნათ, თორე ერთუცს დახკოცენავე: გაბურ. 138, 9; ესეებოვ ერთუცს დახკოცენავე: დიალექტ. 10, 26; ჩავხკოცდი არხოტვენებსა, ნარჩევს ვაყებსა მთისასა: გაბურ. 243, 20; პოეზ. 524, 3; ვინ იცის, ვინ დახკოცდა: გაბურ. 174, 4; ერცხვას ჩავხკოცდი თაო: ჭინჭ. 343, 4; ჯორებს და ვირებს დახკოცდეს: პოეზ. 577, 12.

ბ

მხოლოდ უზენისწინოდ (უხევედრილი)

გლა

მთვარეს ჰგონ ცაზე მავალსა, ვაყების გულსა გლიანო: პოეზ. 585, 4; ჩავიდა ამირანაი — ირემნი ბუსნას გლიანა: ჭინჭ. 344, 27.

თვალვა, თვლა

კაფიაობას დავიწყებ, ვთვალავ რომენიც მინდაო: პოეზ. 225, 7; ორივე საქებარია, ქებას მეც იმით ვთვალაო: ჭინჭ. 350, 19; ამაგის მალექსეზელი სრუ ლად-ნებერთ თვალავსა: იქვე, 412, 16. შდრ. საწყისი თვალვა (სათაურად): იქვე 435, 29.

ლექსებს ადვილად თვლისაო: პოეზ. 517, 24; კევსურ რაჩია-ლ ასტყდება, მეკვემურობას თვლისაო: ჭინჭ. 405, 6; ამაგის მალექსებელნი... მიდიან. გზაზე თვლიანო: პოეზ. 609, 31.

თოფვა

დღეს ჩვენ ნადირს ვთოფავთ: გაბურ. 193, 27; ისრევ თოფევდა ნადირთა, ვითამ სრუ არა სჭირსაო: იქვე, 198, 26; პოეზ. 517, 15. შდრ. საწყისი თოფვა: თითო თოფვას ცხრა-ათს ჯიკვს კლევდ: გაბურ. 200, 11.

თხრა

აქდოლა გოშტიკაური ტოტით სადამ თხრის ქვიშათა: გაბურ. 178, 12; საცა ხვდების სნარიადი, ორ საყენზე მიწას თხრისა: პოეზ. 470, 38; ქორთუა ქვიშას თხრისაო: იქვე, 173, 14; დაჭრილი ქვიშას თხრისაო: იქვე, 677, 7; უთუთ თხრიან ბანსაო: იქვე, 175, 9; ზოგნ ტოტით ქვიშას თხრიანა: იქვე, 206, 14; ჩემთვი სამარეს თხრიანო: ჭინჭ. 408, 36.

ლევვა

ყმაწვილების კალოს ლეწავს თურქმანის ცხენის ნალი: პოეზ. 57, 2; დიაც-ყმაწვილის კალოსა ცხენებით ლეწევდიანო: იქვე, 24, 15.

ნათვლა

თიკან თუ დაკლეს, ერთ უჭმს ნათლავს: დიალექტ. 6, 18.

ფიცვა

ღმერთს ვფიცავ: პოეზ. 401, 7, 20; აფშინათ აბა ფიცავსა: იქვე, 641, 12; მზეს ფიცვენ ერთუცისასა: იქვე, 537, 7.

ჩხმერა

კმლები დატეხეს ცემითა, ხანჯრებით ჩხვერევდიანა: პოეზ. 86, 3.

ჩხვლიება

სუ დასეტყვა კევსურეთი, მიწათა ჩხვლეკს ჯოხივითა: პოეზ. 624, 4.

ცრა

მავიღება, ვცრიო: ჭინჭ. 418, 13.

ძახა

ჯარას ძახს დევ(თ) დედაბერი: ჭინჭ. 343, 33.

წვედა

ბანზე იჯდ ჩემ ძმა მიხაი-და თოფს წმედდ: ჭინჭ. 399, 17.

ც

მხოლოდ უზენისწინანად (უხევედრილი)

ბერტუა

მკვდრის ტალავართ აღბერტყს: გაბურ. 136, 18; მკვდრის ტალავართ რო აღბერტყენ: იქვე, 136, 25. კაცს აქ შეიძლება აღ უზენისწინი მოეჩვენოს (აღ-ბერტყ-ს, აღ-ბერტყ-ენ) და იკითხოს: სადაა აქ პირის ნიშანიო. მაგრამ ეს შეცდომა იქნება: აღ-ში არის უზენისწინი, ლ კი — პირდაპირი ობიექტური პირის ნიშანი.

ბლემბა

იმთვენ შოლტად დაღბღღეძენ ტყავს: დიალექტ. 6. 23.

ბვობა

იქ გახბჭობენ სალანჭრო საქმეს: გაბურ. 164. 26. ბ-ს წინ წესით ღუნდა გვქონდეს (გაღბჭობენ). მაგრამ ყრუ ხანის ხმარება გამოწვეულია ბ-ს მომდევნო ყრუ ჭარის მიერ.

ბლევზა

ზოკან ჯაგები გამოსქდების... წისქვილის სარუეებს დაღღღეს: გაბურ. 190, 22.

ღგმა

თქვენს ზღუბლზე ფეკს არ შამავზდგამავ: დიალექტ. 10. 28; ჯერ ხო მასპინძელი დაზღამს ტაბლას: გაბურ. 132. 10; დაზღმენ ზედ ლუდიან თასებს: იქვე, 122, 10, 29; დაზღმენ ნეფის ტაბლას: იქვე, 132, 15; დლით სამჯერ დაზღმენ ლიშანსა: პოეზ. 537, 8; მაშინ გააქვ ლაბაჯი: დაზღმენ ან ცხვარს, ან ტალავარს რას: ჭინჭ. 335, 10; ჩვენის ხთიშვილის კარზედა ყონდს დაზღმენ ჯიჯვთა რქისასა: იქვე, 411, 10; ხაეიწს ...კილო-ბანჩი ჩაზღმენ: დიალექტ. 8, 11; ფაფიან ბაენებს ყანაში დაზღმენ: გაბურ. 156, 14.

თეზავ...

ცხენსა შავრასა მასთეზევედაო: ჭინჭ. 431. 22.

თლა

გინდა ძალიან გეწყინას, ხეს გაესთლი შენისთანასო: პოეზ. 388, 11.

თქმა

კიდევ გამასთქვამს მერცხალი, როსაც რო დაითვრებისა: პოეზ. 265, 3; კიდევ გამოსთქვამს ლექსებსა ვასპარა ერისთვიანი: იქვე, 584, 2.

ტაფვა

ავხკაფავ გველებურადა მე შენს შინ წამყვანს ქმარსაო: პოეზ. 383, 3.

ტაფვრა

მიხა დახკაწრავს მიწასა: პოეზ. 605, 16.

კედვა

შიგ შავა ივანეური, წელთით დახკედავეს კარსაო: პოეზ. 184, 12; ჩახკედვენ კარებს: გაბურ. 150, 31.

კერვა

ველარ დახკეკრავ პერანგის ნაჭრელასაო: პოეზ. 332, 10; დახვეს, დახკეკრავს გუდასა: ჭინჭ. 438, 33.

კეფა

ორ-სამს დახკვენ დი-დიდეებს. დახკეფენ. ჩახყრიან კარჩამავალჩი: დიალექტ. 7, 35.

კვალვა

გაივლის ჭიშხისასა, თოლ-ნაქარს გადახკვალავსა: ჭინჭ. 412, 2; მასწვრეს ალიამურა, ქისტებ ახკვალვენ ქვიშასა: პოეზ. 130, 11.

კილვა

ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრსაც გახკილავ კიდეცა: პოეზ. 670, 19, 30.

კონვა

მემრ შახკონავს, ახკიდებს ზურგზე ბარგს და ისრ წალღალავს ხატის-კე: გაბურ. 146, 7.

კოჭვა

მემრ ქალს დასომს ერთ ალაგში და შამაუელის მირგვლივ დროშაით, დახკოჭავს ქალს: გაბურ. 153, 11.

ლაკვა

მაშინ ქუდს ვერ დაღლაკავს: გაბურ. 128, 10; ის თავის ადგილს ვერ დაღლაკავს: დიალექტ. 12, 9; საქონსაც კი გადაღლაკვენ ეს ეშმან: გაბურ. 152, 2.

რეცხა

ზამთრის დიაცებ გაღრეცხენ მატყლს: დიალექტ. 6, 38.

რჯულვა

მაშინ რჯულის კაცები გაღრჯულვენ: გაბურ. 135, 16.

ყინვა

ხაეიწს გახყინვენ-დ' კილობანჩი ჩაზღმენ: დიალექტ. 8, 11.

ძვრა

ჩაყრილა ვარდის ფურცელი, დაღბერნებს, დასძრავს ქარია: პოეზ. 64, 3; მაუვლის ომის წადინი, დასძრავს ხანდიხან ქარია: იქვე, 73, 2; ლა-

შარის ჯვარ ვედარ დასძრავს ავ: დიალექტ. 13, 14; მარიენობა დღესაო
ჭარი არ დაზძრავს ტყესაო: ჭინჭ. 438, 6.

წილვა

მასკვლავს მოვსწილავ ცისასა: პოეზ. 525, 3.

წყვა

ცომს ასწყვენ; საწყავ მიაქვ საქებახიით: ჭინჭ. 332, 6.

წყვეტა

ჯალაფნ საუბარს გასწყვეტენ: გაბურ. 206, 4.

ჭედა

შენი გამჭედი, ოჭერო, ნეტარ ვერ გასჭედს სხვასაო: პოეზ. 184, 20.

ქდა

ემმაკ თუ შევეყარ ქალს გზაზედ, ისრ გახკდის შამყრელს: გაბურ.
152, 29.

კენცვლა

საქენცლე რაიმ მქონდისავ. ვერას გამავხკენ ცლავაევ ნეტარავ:
ჭინჭ. 354, 22.

ჯენჯვა

ყველა სახლში სახლის პატრონი აიღებს ერთს ქვას და შაშქენჯავს
ცულის ყუით ყორეში: გაბურ. 149, 7.

II

მაგრამ არის ზმნები, რომელთაც არ დაერთვის ზმნისწინი, ჩვენთვის საჭი-
რო ფორმაში მხოლოდ უზმნისწინოდ იხმარება. როგორაა ამათი საქმე? ასეთი
ზმნები მუდამ ნიშნითაა წარმოდგენილი. ეს გასაგებიცაა. რაკი ობიექტური პა-
რის ნიშანი ამ დროს უკვე შესულია ზმნის ფორმაში, ეს ნიშანი აუცილებლად
უნდა გამოჩნდეს ასეთ ზმნებში, რამდენადაც მათ ზმნისწინიანი ფორმები არ
მოეპოვებათ და თვით სწევენ მათ მაგივრობას. ასეთი ზმნები ცოტაა, მაგალითად:
ზაგრძნობნ, ჰგუემს, ხადიდებდეს, ხიკადრებს, ხადუმებდეს, ხაკურთხევდეს, ხი-
მარხვენ, ჰპოვებს, ხირეკს, სტანჯავს, ჰყოფს, სცავს, სცნობს და სხვ. აქ ვუჩვენ-
ებთ რამდენიმე ტიპურ მაგალითს.

ეგრე ვშურები, არა თუ ვითარცა ქართა ვჰგუემ: სინ. 218, 27; რჩული
წარმართთაჲ ჰგუემს: აპოკრ. 77, 38; ჰგუემნ Sin. 35, 148 rb, 5; ანტიოქ.
353, 11; ძლიერად ჰგუემდა ტეხითა ბოროტითა: ხანძთ. 136, 39; დაჰბუ-
რეს თავსა და ჰგუემდეს მას: ლ. 22, 64 (ნ. კ. აბო 198, 30); რომელთამე

ჰგუემდიან კუერთხითა ეკლოვანითა: კიმ. II, 107, 37; რაათა ჰგუემ-
დენ ქრისტეანეთა: ეტ. VII, 233, 9 ქვ.

მაგრამ: პილატე ... მიუტევა მათ ბარაბა, ხოლო იესუ გუემა: მ. 27, 26 C;
მათ შეიპყრეს და გუემეს იგი: მრ. 12, 3; რომელნიმე გუემნეს: მრ.
12, 5 C.

არარას ბრალსა ვჰპოვებ კაცისა ამის თანა: ლ. 23, 4, 14 E; ამას ჰპო-
ვებს ძალი: ექუსთ. 109, 2; არარას ბოროტსა ვჰპოვებთ კაცისა ამის
თანა: მოც. 23, 9; რომელნი ჰპოვებენ მას: მ. 7, 14; ეძიებდეს ცრუ-მოწამე-
თა იესუმსთვს ... და არა ჰპოვებდეს: მ. 26, 60 E; მრ. 14, 55 CE; ყოველ-
თა სა რომელსა ჰპოვებდეს. მოჰკლვიდეს: წარტყ. 16, 13.

მაგრამ: ვპოვე ცხოვარი ჩემი წარწყმედული: ლ. 15, 6; პოვა ერთი
მოყუასი თვისი: მ. 18, 28; პოვნა სხუანი: მ. 20, 6; ესე ვპოვეთ: ლ. 23, 2;
პოვეს კაცი კვრინელი: მ. 27, 32; მო-რაჲ-ვიდის, პოვის: მ. 12, 44; რა-
მელი ეძიებდეს. პოვოს: მ. 7, 8; ჩუენ არა ვპოვოთ იგი: ი. 7, 35; რაჲ-
თა პოვონ: ლ. 6, 7.

(ვეშაპი) სტანჯავს ყოველსა სოფელსა: აპოკრ. 10, 2; რომელნი-იგი...
უკეთურებასა სტანჯვენ: ექუსთ. 72, 30; რამეთუ სცემნ და სტანჯავს
და ყოველთა დღეთა ჰგუემნ: Sin. 35, 148 rb, 5; რომელი მიესცემდ საპრობი-
ლედ და ვსტანჯევდ: მოც. 22, 19; მრავალ-გზის ვსტანჯევდ და ვაი-
ძულედი მათ გამობად: მოც. 26, 11; რომლისაჲ უნდა მას ტანჯვაჲ, სტანჯვი-
და: დან. 5, 19 (ნ. კ. სინ. 249, 34; კიმ. I, 302, 32; კიმ. II, 63, 14); რომელთაცა
სტანჯვიდეს: სას. პ. 161, 67 (ნ. კ. ლიტ. ქრ. 18, 2; 78, 22; აპოკრ. 7, 4);
ვასწრაფებდ, რაათა სტანჯვიდეს ქრისტეანეთა: Sin. 11, 113 v, 11; ეკი-
ცხევედენ მას და სტანჯვიდენ მას: მრ. 10, 34 C; სტანჯვიდენ და
მოკლან იგი: ლ. 18, 33 C.

მაგრამ: ტანჯა იგი: ი. 19, 1; ჰსცეს და ტანჯეს: ლ. 20, 10; რა-
მელნიმე ტანჯეს: მრ. 12, 5; ტანჯონ იგი: მრ. 10, 34; ტანჯონ და
მოკლან იგი: ლ. 18, 33.

მე სათნოებათა მისთა ვჰყოფ მარადის: ი. 8, 29 C; არავინ თქუენგანი
ჰყოფს შჯულსა მისსა: ი. 7, 19; მეზუერენიცა და ცოდვილნიცა ამასვე ჰყო-
დენ: მ. 5, 46; უკუეთუ ვინმე... ნებასა მისსა ჰყოფნ: ი. 9, 31; ცოდვილი-
ცა ამას ჰყოფედ: ლ. 6, 33 D; სწორ ჰყოფდა თავსა თვისსა ღმრთისა:
ი. 5, 18; ვიდოდე და ჰყოფდ შენცა ეგრევე და სცხონდე: ლ. 10, 37 C (ბრძ.);
თქუენცა ეგრევე მსგავსად ჰყოფდიოთ: ლ. 6, 31 C (ბრძ.); უკუეთუ ვინმე
ნებასა მისსა ჰყოფდეს: ი. 7, 17; ჰყოფდენ სასწაულებსა დიდ-დიდსა
და ნიშნებსა: მ. 24, 24; მრ. 13, 22.

მაგრამ: ყვავ, ყო, ყვავთ, ყვეს; რაათა ყყო, ყოს, ყყოთ, ყონ.
ზმნისწინით ეს ზმნა ამავე მნიშვნელობით არ იხმარება. ზმნისწინის დართვა
მნიშვნელობის შეცვლას იწვევს: სულ სხვადასხვა მნიშვნელობისაა ჰყოფს, გან-
ჰყოფს, შეჰყოფს, დაჰყოფს და სხვა. ამ რუბრიკაში ეს ყველაზე ტიპური და
გავრცელებული ზმნაა.

მე ესერა ვდგა და ვსცავ: სინ. 202, 27; რომელი დგას და სცავს ხე-
სა მას ცხორებისასა: სინ. 202, 26; ჩუენ ვერ ვსცავთ მას: აპოკრ. 16, 21;
და სცავნ მას. ვითარცა დედა-მამუქე: სწავ. 301, 27; შებორკილიან იგი... და

	ბრძ.
ხ-იყავ	ხ-იქმენ
ხ-იყავნ	ხ-იქმენინ
ხ-იყვენიტ	ხ-იქმენენიტ
ხ-იყვენედ	ხ-იქმენენედ

b) ჰაემეტი

	აწმყო
ჰ-ზყოფი	ჰ-ჰქმნები
ჰ-იყოფი	ჰ-იქმნები
ჰ-იყოფის	ჰ-იქმნების
ჰ-ზყოფით	ჰ-ჰქმნებით
ჰ-იყოფით	ჰ-იქმნებით
ჰ-იყოფიან	ჰ-იქმნებიან

	წყვეტილი
ჰ-ზყავ	ჰ-ჰქმენ
ჰ-იყავ	ჰ-იქმენ
ჰ-იყო	ჰ-იქმნა
ჰ-ზყვენიტ	ჰ-ჰქმენენიტ
ჰ-იყვენიტ	ჰ-იქმენენიტ
ჰ-იყვენეს	ჰ-იქმენენეს

	ბრძ.
ჰ-იყავ	ჰ-იქმენ
ჰ-იყავნ	ჰ-იქმენინ
ჰ-იყვენიტ	ჰ-იქმენენიტ
ჰ-იყვენედ	ჰ-იქმენენედ

c) სანნარევი

	აწმყო
ვ-იყოფი	ვ-იქმნები
იყოფი	იქმნები
იყოფის	იქმნების
ვ-იყოფით	ვ-იქმნებით
იყოფით	იქმნებით
იყოფიან	იქმნებიან

	წყვეტილი
ვ-იყავ	ვ-იქმენ
იყავ	იქმენ
იყო	იქმნა

ვ-იყვენიტ	ვ-იქმენენიტ
იყვენიტ	იქმენენიტ
იყვენეს	იქმენენეს

II ბრძ.

იყავ	იქმენ
იყავნ	იქმენინ
იყვენიტ	იქმენენიტ
იყვენედ	იქმენენედ

დ) უფრობითი ხარისხი

წარმოშობით მე-3 ობიექტური პირის ნიშანი შემორჩენილია აგრეთვე უფრობითი ხარისხის ფორმებშიც:

ხ-უმჯობეს-ი	ხ-უმცირეს-ი
ხ-უადრეს-ი	ხ-უწინარეს-ი
ხ-უდარეს-ი	ხ-უალრეს-ი
ხ-უდიდეს-ი	ხ-უძველეს-ი
ხ-უმალლეს-ი	ხ-უპატიოსნეს-ი
ხ-უმდაბლეს-ი	ხ-უბირადეს-ი
ხ-უადვილეს-ი	ხ-უბოროტეს-ი
ხ-უშორეს-ი	ხ-უფროდეს-ი

ამრიგად, ხანი (ხანმეტ ძეგლებში) და ჰაე (ჰაემეტ ძეგლებში) იხმარება 4 შემთხვევაში:

1. მე-2 სუბიექტური პირის ნიშნად:
 - a) ხ-ისმინო; ჰ-ისმინო
 - b) ხ-რქუა, ხ-ყოფს; ჰ-რქუა, ჰ-ყოფს
2. მე-3 ობიექტური პირის ნიშნად:
 - a) ხ-იყავ, ხ-იყო; ჰ-ზყავ, ჰ-იყო
 - b) ხ-უმჯობეს-ი, ხ-უფროდეს-ი; ჰ-უმჯობეს-ი¹.

2. მწკრივები

I სერია

1. აწმყო

	უთემისნიშნო			
ვ-ბან	გან-ვ-ჰ-ბან	ვ-წერ	და-ვ-ს-წერ	ვ-ი-ქმ
ჰ-ბან	გან-ჰ-ბან	ს-წერ	და- ს-წერ	ი-ქმ
ბან-ს	გან-ჰ-ბან-ს	წერ-ს	და- ს-წერ-ს	ი-ქმ-ს
ვ-ბან-თ	გან-ვ-ჰ-ბან-თ	ვ-წერ-თ	და-ვ-ს-წერ-თ	ვ-ი-ქმ-თ
ჰ-ბან-თ	გან-ჰ-ბან-თ	ს-წერ-თ	და- ს-წერ-თ	ი-ქმ-თ
ბან-ენ	გან-ჰ-ბან-ენ	წერ-ენ	და- ს-წერ-ენ	ი-ქმ-ან

¹ ნ. ამის შესახებ ა. შანიძე, პირის ნიშანი ბრუნვიან სიტყვასთან ქართველურ ენებში: თბ. უნ. შრომები, ტ. I, 1936, გვ. 333—340; გ. მაჭავარიანი, შედარებითი ხარისხის ფორმათა გენეზისისათვის ქართველურ ენებში: თბ. უნ. შრომები, ტ. 71, 1958, გვ. 119—131.

ხ მ ო ვ ა ნ მ ო ნ ა ც ვ ლ ე

(ფუძედრეკადი)

ვ-გლეს	გან-ვ-პ-გლეს	ვ-დრეკ
პ-გლეს-ს	გან- პ-გლეს	ს-დრეკ
გლეს-ს	გან- პ-გლეს-ს	დრეკ-ს
ვ-გლეს-თ	გან-ვ-პ-გლეს-თ	ვ-დრეკ-თ
პ-გლეს-თ	გან- პ-გლეს-თ	ს-დრეკ-თ
გლეს-ენ	გან- პ-გლეს-ენ	დრეკ-ენ

მო-ვ-ს-დრეკ	გან-ვ-ა-ბნეც
მო- ს-დრეკ	გან- ა-ბნეც
მო- ს-დრეკ-ს	გან- ა-ბნეც-ს
მო-ვ-ს-დრეკ-თ	გან-ვ-ა-ბნეც-თ
მო- ს-დრეკ-თ	გან- ა-ბნეც-თ
მო-ს-დრეკ-ენ	გან- ა-ბნეც-ენ

ე ბ ი ა ნ ი

ვ-დებ	და-ვ-ს-დ-ებ	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ
ს-დებ	და- ს-დ-ებ	წარ- ი-ყვან-ებ
დებ-ს	და- ს-დ-ებ-ს	წარ- ი-ყვან-ებ-ს
ვ დებ-თ	და-ვ-ს-დ-ებ-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ-თ
ს-დებ-თ	და- ს-დ-ებ-თ	წარ- ი-ყვან-ებ-თ
დებ-ენ	და- ს-დ-ებ-ენ	წარ- ი-ყვან-ებ-ენ

და-ვ-ა-მჭუ-ებ	გან-ვ-ა-ბ-ებ
და-ა-მჭუ-ებ	გან- ა-ბ-ებ
და- ა-მჭუ-ებ-ს	გან- ა-ბ-ებ-ს
და-ვ-ა-მჭუ-ებ-თ	გან-ვ-ა-ბ-ებ-თ
და- ა-მჭუ-ებ-თ	გან- ა-ბ-ებ-თ
და- ა-მჭუ-ებ-ენ	გან- ა-ბ-ებ-ენ

წარ-ვ-ა-დგინ-ებ	ვ-ცვალ-ებ
წარ- ა-დგინ-ებ	ს-ცვალ-ებ
წარ- ა-დგინ-ებ-ს	ცვალ-ებ-ს
წარ-ვ-ა-დგინ-ებ-თ	ვ-ცვალ-ებ-თ
წარ- ა-დგინ-ებ-თ	ს-ცვალ-ებ-თ
წარ- ა-დგინ-ებ-ენ	ცვალ-ებ-ენ

ო ბ ი ა ნ ი

ვ-ა-ტფ-ობ	გან-ვ-ა-ტფ-ობ	ვ-ს-ცნ-ობ
ა-ტფ-ობ	გან- ა-ტფ-ობ	ს-ცნ-ობ
ა-ტფ-ობ-ს	გან- ა-ტფ-ობ-ს	ს-ცნ-ობ-ს
ვ-ა-ტფ-ობ-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-თ	ვ-ს-ცნ-ობ-თ
ა-ტფ-ობ-თ	გან- ა-ტფ-ობ-თ	ს-ცნ-ობ-თ
ა-ტფ-ობ-ენ	გან- ა-ტფ-ობ-ენ	ს-ცნ-ობ-ენ

ე ვ ი ა ნ ი

ვ-ა-კურთხ-ევ	ვ-ს-ძლ-ევ
ა-კურთხ-ევ	ს-ძლ-ევ
ა-კურთხ-ევ-ს	ს-ძლ-ევ-ს
ვ-ა-კურთხ-ევ-თ	ვ-ს-ძლ-ევ-თ
ა-კურთხ-ევ-თ	ს-ძლ-ევ-თ
ა-კურთხ-ევ-ენ	ს-ძლ-ევ-ენ

ა ვ ი ა ნ ი

ვ-კლ-ავ	მო-ვ-პ-კლ-ავ	ვ-პ-ბაძ-ავ
პ-კლ-ავ	მო- პ-კლ-ავ	პ-ბაძ-ავ
კლ-ავ-ს	მო- პ-კლ-ავ-ს	პ-ბაძ-ავ-ს
ვ-კლ-ავ-თ	მო-ვ-პ-კლ-ავ-თ	ვ-პ-ბაძ-ავ-თ
პ-კლ-ავ-თ	მო- პ-კლ-ავ-თ	პ-ბაძ-ავ-თ
კლ-ავ-ენ	მო- პ-კლ-ავ-ენ	პ-ბაძ-ავ-ენ

ვ-თხზ-ავ	შე-ვ-ს-თხზ-ავ
ს-თხზ-ავ	შე- ს-თხზ-ავ
თხზ-ავ-ს	შე- ს-თხზ-ავ-ს
ვ-თხზ-ავ-თ	შე-ვ-ს-თხზ-ავ-თ
ს-თხზ-ავ-თ	შე- ს-თხზ-ავ-თ
თხზ-ავ-ენ	შე- ს-თხზ-ავ-ენ

ვ-პ-კითხ-ავ	ვ-ს-ტანჯ-ავ
პ-კითხ-ავ	ს-ტანჯ-ავ
პ-კითხ-ავ-ს	ს-ტანჯ-ავ-ს
ვ-პ-კითხ-ავ-თ	ვ-ს-ტანჯ-ავ-თ
პ-კითხ-ავ-თ	ს-ტანჯ-ავ-თ
პ-კითხ-ავ-ენ	ს-ტანჯ-ავ-ენ

ა მ ი ა ნ ი

ვ-სუ-ამ	შე-ვ-პ-სუ-ამ	ვ-დგ-ამ	და-ვ-ს-დგ-ამ
პ-სუ-ამ	შე- პ-სუ-ამ	ს-დგ-ამ	და- ს-დგ-ამ
სუ-ამ-ს	შე- პ-სუ-ამ-ს	დგ-ამ-ს	და- ს-დგ-ამ-ს
ვ-სუ-ამ-თ	შე-ვ-პ-სუ-ამ-თ	ვ-დგ-ამ-თ	და-ვ-ს-დგ-ამ-თ
პ-სუ-ამ-თ	შე- პ-სუ-ამ-თ	ს-დგ-ამ-თ	და- ს-დგ-ამ-თ
სუ-ამ-ენ	შე- პ-სუ-ამ-ენ	დგ-ამ-ენ	და- ს-დგ-ამ-ენ

შე-ვ-ა-ბ-ამ	გან-ვ-ა-სხ-ამ	აღ-უ-თქუ-ამ
შე- ა-ბ-ამ	გან- ა-სხ-ამ	აღ-უ-თქუ-ამ
შე- ა-ბ-ამ-ს	გან- ა-სხ-ამ-ს	აღ-უ-თქუ-ამ-ს
შე-ვ-ა-ბ-ამ-თ	გან-ვ-ა-სხ-ამ-თ	აღ-უ-თქუ-ამ-თ
შე- ა-ბ-ამ-თ	გან- ა-სხ-ამ-თ	აღ-უ-თქუ-ამ-თ
შე- ა-ბ-ამ-ენ	გან- ა-სხ-ამ-ენ	აღ-უ-თქუ-ამ-ენ

სე იულლება კიდევ: ვიზამ. შთავკნთქამ. განვირთხამ. დავარტყამ. შევარწყ(უ)ამ.
შთავიცუამ, მივართუამ. დავარქუამ, აღვიქუამ, აღვიხუამ (მოქმ. გვ.).

ინიანი

ვ-გვ-ი	გან-ვ-პ-გვ-ი	ვ-თლ-ი	გამო-ვ-ს-თლ-ი
პ-გვ-ი	გან- პ-გვ-ი	ს-თლ-ი	გამო- ს-თლ-ი
გვ-ი-ს	გან- პ-გვ-ი-ს	თლ-ი-ს	გამო- ს-თლ-ი-ს
ვ-გვ-ი-თ	გან-ვ-პ-გვ-ი-თ	ვ-თლ-ი-თ	გამო-ვ-ს-თლ-ი-თ
პ-გვ-ი-თ	გან- პ-გვ-ი-თ	ს-თლ-ი-თ	გამო- ს-თლ-ი-თ
გვ-ი-ან	გან- პ-გვ-ი-ან	თლ-ი-ან	გამო- ს-თლ-ი-ან
ვ-ფრდ-ი	გან-ვ-პ-ფრდ-ი	ვ-ყრ-ი	გარდა-ვ-პ-ყრ-ი
პ-ფრდ-ი	გან- პ-ფრდ-ი	პ-ყრ-ი	გარდა- პ-ყრ-ი
ფრდ-ი-ს	გან- პ-ფრდ-ი-ს	ყრ-ი-ს	გარდა- პ-ყრ-ი-ს
ვ-ფრდ-ი-თ	გან-ვ-პ-ფრდ-ი-თ	ვ-ყრ-ი-თ	გარდა-ვ-პ-ყრ-ი-თ
პ-ფრდ-ი-თ	გან- პ-ფრდ-ი-თ	პ-ყრ-ი-თ	გარდა- პ-ყრ-ი-თ
ფრდ-ი-ან	გან- პ-ფრდ-ი-ან	ყრ-ი-ან	გარდა- პ-ყრ-ი-ან

ემიანი

ვ-ს-ც-ემ	მი-ვ-ს-ც-ემ
ს-ც-ემ	მი- ს-ც-ემ
ს-ც-ემ-ს	მი- ს-ც-ემ-ს
ვ-ს-ც-ემ-თ	მი-ვ-ს-ც-ემ-თ
ს-ც-ემ-თ	მი- ს-ც-ემ-თ
ს-ც-ემ-ენ	მი- ს-ც-ემ-ენ

ოფიანი

ვ-პ-ყ-ოფ	(*ვ-პ-ყავ-ოფ)	გან-ვ-პ-ყ-ოფ	და-ვ-პ-ყ-ოფ
პ-ყ-ოფ		გან- პ-ყ-ოფ	და- პ-ყ-ოფ
პ-ყ-ოფ-ს		გან- პ-ყ-ოფ-ს	და- პ-ყ-ოფ-ს
ვ-პ-ყ-ოფ-თ		გან-ვ-პ-ყ-ოფ-თ	და-ვ-პ-ყ-ოფ-თ
პ-ყ-ოფ-თ		გან- პ-ყ-ოფ-თ	და- პ-ყ-ოფ-თ
პ-ყ-ოფ-ენ		გან- პ-ყ-ოფ-ენ	და- პ-ყ-ოფ-ენ

მეორე ხოლმეოგითიდან გადმოსული ზმნები

ვ-ი-ც-ი	უწყ-ი
ი-ც-ი	უწყ-ი
ი-ც-ის (მან)	უწყ-ი-ს (მან)
ვ-ი-ც-ი-თ	უწყ-ი-თ
ი-ც-ი-თ	უწყ-ი-თ
ი-ც-ი-ან (მათ)	უწყ-ი-ან (მათ)

აწმყოა აგრეთვე ვ ი ტ ყ ჯ და ვ ე ტ ყ ჯ (=ვაიმობ. ვეუბნები):

ვ-ი-ტყ	(ვ-ი-ტყუ-ი	ვ-ე-ტყ	(ვ-ე-ტყუ-ი
ი-ტყ	ი-ტყუ-ი	ე-ტყ	ე-ტყუ-ი
ი-ტყ-ს	ი-ტყუ-ი-ს	ე-ტყ-ს	ე-ტყუ-ი-ს
ვ-ი-ტყ-თ	ვ-ი-ტყუ-ი-თ	ვ-ე-ტყ-თ	ვ-ე-ტყუ-ი-თ
ი-ტყ-თ	ი-ტყუ-ი-თ	ე-ტყ-თ	ე-ტყუ-ი-თ
ი-ტყ-ან	ი-ტყუ-ი-ან	ე-ტყ-ან	ე-ტყუ-ი-ან

ზოგი საშუალო გვარის ზმნა

ვ-ტირ	ვ-ყივ-ი	ვ-ყუავ-ი
ს-ტირ	პ-ყივ-ი	პ-ყუავ-ი
ტირ-ს	ყივ-ი-ს	ყუავ-ი-ს
ვ-ტირ-თ	ვ-ყივ-ი-თ	ვ-ყუავ-ი-თ
ს-ტირ-თ	პ-ყივ-ი-თ	პ-ყუავ-ი-თ
ტირ-ან	ყივ-ი-ან	ყუავ-ი-ან
ვალ	წარ-ვალ	მი-ვალ
ხ-უალ	წარ-ხ-უალ	მი-ხ-უალ
ვალ-ს	წარ-ვალ-ს	მი-ვალ-ს
ვალ-თ	წარ-ვალ-თ	მი-ვალ-თ
ხ-უალ-თ	წარ-ხ-უალ-თ	მი-ხ-უალ-თ
ვლენ-ან	წარ-ვლენ-ან	მი-ვლენ-ან
ვ-დგა	ვ-წევ	ვ-ჭამ
ს-დგა	ს-წევ	პ-ჭამ
დგა-ს	წევ-ს	ჭამ-ს
ვ-დგა-თ	ვ-წევ-თ	ვ-ჭამ-თ
ს-დგა-თ	ს-წევ-თ	პ-ჭამ-თ
დგან-ან	წევან-ან	ჭამან-ან

ვ-ჩან		ვ-ჩა	მ-ა-ქუნ-ს		მ-ა-ქუნ-ს (იგი მე)
(ს)შ-ჩან		(ს)შ-ჩა	გ-ა-ქუნ-ს		გ-ა-ქუნ-ს
ჩან-ს		ჩა-ს	ა-ქუნ-ს		ა-ქუნ-ს
ვ-ჩან-თ		ვ-ჩა-თ	მ-ა-ქუნ-ს		გუ-ა-ქუნ-ს
(ს)შ-ჩან-თ		(ს)შ-ჩა-თ	გ-ა-ქუნ-ს		გ-ა-ქუნ-ს
		ჩან-ან	ა-ქუნ-ს		ა-ქუნ-ს

ა-ქუნ-ან → პ-ქუნ-ან → პ-ქონ-ან (იგინი მას, მათ)

ვ-პ-გავ	ვ-პ-ყავ	მი-ვ-პ-ყავ
პ-გავ	პ-ყავ	მი- პ-ყავ
პ-გავ-ს	პ-ყავ-ს	მი- პ-ყავ-ს
ვ-პ-გავ-თ	ვ-პ-ყავ-თ	მი-ვ-პ-ყავ-თ
პ-გავ-თ	პ-ყავ-თ	მი- პ-ყავ-თ
პ-გვან-ან	პ-ყვან-ან	მი- პ-ყვან-ან

ასეა მრავლობითის მესამე პირში ამ ტიპის შემდეგი ზმნებიც: სთნვანან (იგი სთნავს), კუმანან (იგი კუმის-ბოლავს), ჰრწმანან (იგი ჰრწმავს). აგრეთვე ნამოქმედებითარი (პირდაპირობიექტდაკარგული) ჰბრძვანან (იგი ჰბრძავს).

2. აწმყოს სოლავობითი

ბან-ნ ბან-ედ	გან-ჰ-ბან-ნ გან-ჰ-ბან-ედ	წერ-ნ წერ-ედ	და-ს-წერ-ნ და-ს-წერ-ედ	იქმ-ნ იქმ(ან)-ედ
გლეს-ნ გლეს-ედ	გან-ჰ-გლეს-ნ გან-ჰ-გლეს-ედ	ღრეკ-ნ ღრეკ-ედ	მო-ს-ღრეკ-ნ მო-ს-ღრეკ-ედ	გან-ა-ბნევ-ნ გან-ა-ბნევ-ედ
ა-ტფ-ობ-ნ ა-ტფ-ობ-ედ	გან-ა-ტფ-ობ-ნ გან-ა-ტფ-ობ-ედ	ს-ცნ-ობ-ნ ს-ცნ-ობ-ედ		
ღ-ებ-ნ ღ-ებ-ედ	და-ს-ღ-ებ-ნ და-ს-ღ-ებ-ედ	წარ-ი-ყვან-ებ-ნ წარ-ი-ყვან-ებ-ედ		
	ა-კურთხ-ევ-ნ ა-კურთხ-ევ-ედ	ს-ძლ-ევ-ნ ს-ძლ-ევ-ედ		
კლ-ავ-ნ კლ-ვ-ედ	მო-ჰ-კლ-ავ-ნ მო-ჰ-კლ-ვ-ედ	ჰ-ბაძავ-ნ ჰ-ბაძავ-ედ		
თხზ-ავ-ნ თხზ-ვ-ედ	შე-ს-თხზ-ავ-ნ შე-ს-თხზ-ვ-ედ	ჰ-კითხ-ავ-ნ ჰ-კითხ-ვ-ედ	ს-ტანჯ-ავ-ნ ს-ტანჯ-ვ-ედ	
სუ-ამ-ნ სუ-მ-ედ	შე-ჰ-სუ-ამ-ნ შე-ჰ-სუ-მ-ედ	ღგ-ამ-ნ ღგ-მ-ედ	და-ს-ღგ-ამ-ნ და-ს-ღგ-მ-ედ	
შე-ა-ბ-ამ-ნ შე-ა-ბ-მ-ედ	გან-ა-სხ-ამ-ნ გან-ა-სხ-მ-ედ	აღ-უ-თქუ-ამ-ნ აღ-უ-თქუ-მ-ედ		
ფრდ-ი-ნ ფრდ-ი-ედ	გან-ჰ-ფრდ-ი-ნ გან-ჰ-ფრდ-ი-ედ	ყრ-ი-ნ ყრ-ი-ედ	გარდა-ჰ-ყრ-ი-ნ გარდა-ჰ-ყრ-ი-ედ	
გვ-ი-ნ გვ-ი-ედ	გან-ჰ-გვ-ი-ნ გან-ჰ-გვ-ი-ედ	თლ-ი-ნ თლ-ი-ედ	გამო-ს-თლ-ი-ნ გამო-ს-თლ-ი-ედ	
	ს-ც-ემ-ნ ს-ც-ემ-ედ	მი-ს-ც-ემ-ნ მი-ს-ც-ემ-ედ		
ჰ-ყ-ოფ-ნ ჰ-ყ-ოფ-ედ	გან-ჰ-ყ-ოფ-ნ გან-ჰ-ყ-ოფ-ედ	და-ჰ-ყ-ოფ-ნ და-ჰ-ყ-ოფ-ედ		
ი-ც-ი-ნ ი-ც-ი-ედ	უწყ-ი-ნ უწყ-ი-ედ	ი-ტყვ-ნ ი-ტყვ-ედ	(ი-ტყუ-ი-ნ) (ი-ტყუ-ი-ედ)	

ტირ-ნ ტირ-ედ	ყივ-ი-ნ ყივ-ი-ედ	ყუავ-ი-ნ ყუავ-ი-ედ
ვალ-ნ ვალ-ედ	წარ-ვალ-ნ წარ-ვალ-ედ	მი-ვალ-ნ მი-ვალ-ედ
ღგან-ნ ღგან-ედ	წევ-ნ წევ-ნ-ედ	ჰამ-ნ ჰამ-ნ-ედ
ა-ქუნ-ნ ჰ-ქონ-ედ	ა-ქუნ (←ა-ქუნ-ედ)	ჰ-გავ-ნ ჰ-გავ-ნ-ედ
		ჰ-ყავ-ნ ჰ-ყავ-ნ-ედ
		ჩან-ნ ჩა-ნ ჩან-ნ-ედ
		მი-ჰ-ყავ-ნ მი-ჰ-ყავ-ნ-ედ

3. უწყვეტელი

1) დონიანი ზმნები

ა) უთემისნიშნო, ხმოვანმონაცვლე და ებ, ობ, ევ, ი, ემ, ოფ თემისნიშნის ზმნები

უთემისნიშნო

ვ-ბან-დ-(ი) ჰ-ბან-დ-(ი) ბან-დ-ა ვ-ბან-დ-ი-თ ჰ-ბან-დ-ი-თ ბან-დ-ეს	გან-ვ-ჰ-ბან-დ-(ი) გან- ჰ-ბან-დ-(ი) გან- ჰ-ბან-დ-ა გან-ვ-ჰ-ბან-დ-ი-თ გან- ჰ-ბან-დ-ი-თ გან- ჰ-ბან-დ-ეს	ვ-წერ-დ-(ი) ს-წერ-დ-(ი) წერ-დ-ა ვ-წერ-დ-ი-თ ს-წერ-დ-ი-თ წერ-დ-ეს	და-ვ-ს-წერ-დ-(ი) და- ს-წერ-დ-(ი) და- ს-წერ-დ-ა და-ვ-ს-წერ-დ-ი-თ და- ს-წერ-დ-ი-თ და- ს-წერ-დ-ეს
---	---	---	---

ხმოვანმონაცვლე

ვ-გლეს-დ-(ი) ჰ-გლეს-დ-(ი) გლეს-დ-ა ვ-გლეს-დ-ი-თ ჰ-გლეს-დ-ი-თ გლეს-დ-ეს	გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-(ი) გან- ჰ-გლეს-დ-(ი) გან- ჰ-გლეს-დ-ა გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-ი-თ გან- ჰ-გლეს-დ-ი-თ გან- ჰ-გლეს-დ-ეს	ვ-ღრეკ-დ-(ი) ს-ღრეკ-დ-(ი) ღრეკ-დ-ა ვ-ღრეკ-დ-ი-თ ს-ღრეკ-დ-ი-თ ღრეკ-დ-ეს	მო-ვ-ს-ღრეკ-დ-(ი) მო- ს-ღრეკ-დ-(ი) მო- ს-ღრეკ-დ-ა მო-ვ-ს-ღრეკ-დ-ი-თ მო- ს-ღრეკ-დ-ი-თ მო- ს-ღრეკ-დ-ეს
---	---	---	---

გან-ვ-ა-ბნევ-დ-(ი)
გან- ა-ბნევ-დ-(ი)
გან- ა-ბნევ-დ-ა
გან-ვ-ა-ბნევ-დ-ი-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ი-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ეს

ებიანი

ვ-დ-ებ-დ-(ი)	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-(ი)	წარ-ე-ი-ყვან-ებ-დ-(ი)
ს-დ-ებ-დ-(ი)	და- ს-დ-ებ-დ-(ი)	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-(ი)
დ-ებ-დ-ა	და- ს-დ-ებ-დ-ა	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ა
ვ-დ-ებ-დ-ი-თ	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-ი-თ	წარ-ე-ი-ყვან-ებ-დ-ი-თ
ს-დ-ებ-დ-ი-თ	და- ს-დ-ებ-დ-ი-თ	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ი-თ
დ-ებ-დ-ეს	და- ს-დ-ებ-დ-ეს	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ეს

ობიანი

ვ-ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-(ი)
ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	გან- ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	ს-ცნ-ობ-დ-(ი)
ა-ტფ-ობ-დ-ა	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ა	ს-ცნ-ობ-დ-ა
ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-ი-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	ს-ცნ-ობ-დ-ი-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ეს	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ეს	ს-ცნ-ობ-დ-ეს

ევიანი

ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-(ი)	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-(ი)
ა-კურთხ-ევ-დ-(ი)	ს-ძლ-ევ-დ-(ი)
ა-კურთხ-ევ-დ-ა	ს-ძლ-ევ-დ-ა
ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-ი-თ	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-ი-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-თ	ს-ძლ-ევ-დ-ი-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ეს	ს-ძლ-ევ-დ-ეს

ინიანი

ვ-გვ-ი-დ-(ი)	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-(ი)	ვ-თლ-ი-დ-(ი)	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-(ი)
ჰ-გვ-ი-დ-(ი)	გან- ჰ-გვ-ი-დ-(ი)	ს-თლ-ი-დ-(ი)	გამო- ს-თლ-ი-დ-(ი)
გვ-ი-დ-ა	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ა	თლ-ი-დ-ა	გამო- ს-თლ-ი-დ-ა
ვ-გვ-ი-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	ვ-თლ-ი-დ-ი-თ	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-ი-თ
ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	ს-თლ-ი-დ-ი-თ	გამო- ს-თლ-ი-დ-ი-თ
გვ-ი-დ-ეს	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ეს	თლ-ი-დ-ეს	გამო- ს-თლ-ი-დ-ეს

ემიანი

ვ-ს-ც-ემ-დ-(ი)	მი-ვ-ს-ც-ემ-დ-(ი)
ს-ც-ემ-დ-(ი)	მი- ს-ც-ემ-დ-(ი)
ს-ც-ემ-დ-ა	მი- ს-ც-ემ-დ-ა
ვ-ს-ც-ემ-დ-ი-თ	მი-ვ-ს-ც-ემ-დ-ი-თ
ს-ც-ემ-დ-ი-თ	მი- ს-ც-ემ-დ-ი-თ
ს-ც-ემ-დ-ეს	მი- ს-ც-ემ-დ-ეს

ოფიანი

ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)
ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)
ჰ-ყ-ოფ-დ-ა	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ა	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ა
ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ეს	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ეს	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ეს

ბ) ავ და ამ თემისნი შინიანი ზმნებია:

ავიანი

ვ-კლ-ევ-დ-(ი)	მო-ვ-ჰ-კლ-ევ-დ-(ი)	ვ-ჰ-ბაძ-ევ-დ-(ი)
ჰ-კლ-ევ-დ-(ი)	მო- ჰ-კლ-ევ-დ-(ი)	ჰ-ბაძ-ევ-დ-(ი)
კლ-ვ-ი-დ-ა	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ა	ჰ-ბაძ-ვ-ი-დ-ა
ვ-კლ-ევ-დ-ი-თ	მო-ვ-ჰ-კლ-ევ-დ-ი-თ	ვ-ჰ-ბაძ-ევ-დ-ი-თ
ჰ-კლ-ევ-დ-ი-თ	მო- ჰ-კლ-ევ-დ-ი-თ	ჰ-ბაძ-ევ-დ-ი-თ
კლ-ვ-ი-დ-ეს	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ეს	ჰ-ბაძ-ვ-ი-დ-ეს

ვ-თხზ-ევ-დ-(ი)	შე-ვ-ს-თხზ-ევ-დ-(ი)	ვ-ჰ-კითხ-ევ-დ-(ი)	ვ-ს-ტანჯ-ევ-დ-(ი)
ს-თხზ-ევ-დ-(ი)	შე- ს-თხზ-ევ-დ-(ი)	ჰ-კითხ-ევ-დ-(ი)	ს-ტანჯ-ევ-დ-(ი)
თხზ-ვ-ი-დ-ა	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ა	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ა	ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ა
ვ-თხზ-ევ-დ-ი-თ	შე-ვ-ს-თხზ-ევ-დ-ი-თ	ვ-ჰ-კითხ-ევ-დ-ი-თ	ვ-ს-ტანჯ-ევ-დ-ი-თ
ს-თხზ-ევ-დ-ი-თ	შე- ს-თხზ-ევ-დ-ი-თ	ჰ-კითხ-ევ-დ-ი-თ	ს-ტანჯ-ევ-დ-ი-თ
თხზ-ვ-ი-დ-ეს	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ეს	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ეს	ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ეს

ამიანი

ვ-სუ-ემ-დ-(ი)	შე-ვ-ჰ-სუ-ემ-დ-(ი)	ვ-დგ-ემ-დ-(ი)	და-ვ-ს-დგ-ემ-დ-(ი)
ჰ-სუ-ემ-დ-(ი)	შე- ჰ-სუ-ემ-დ-(ი)	ს-დგ-ემ-დ-(ი)	და- ს-დგ-ემ-დ-(ი)
სუ-მ-ი-დ-ა	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ა	დგ-მ-ი-დ-ა	და- ს-დგ-მ-ი-დ-ა
ვ-სუ-ემ-დ-ი-თ	შე-ვ-ჰ-სუ-ემ-დ-ი-თ	ვ-დგ-ემ-დ-ი-თ	და-ვ-ს-დგ-ემ-დ-ი-თ
ჰ-სუ-ემ-დ-ი-თ	შე- ჰ-სუ-ემ-დ-ი-თ	ს-დგ-ემ-დ-ი-თ	და- ს-დგ-ემ-დ-ი-თ
სუ-მ-ი-დ-ეს	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ეს	დგ-მ-ი-დ-ეს	და- ს-დგ-მ-ი-დ-ეს

შე-ვ-ა-ბ-ემ-დ-(ი)
შე- ა-ბ-ემ-დ-(ი)
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ა
შე-ვ-ა-ბ-ემ-დ-ი-თ
შე- ა-ბ-ემ-დ-ი-თ
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ეს

გან-ვ-ა-სხ-ემ-დ-(ი)
გან- ა-სხ-ემ-დ-(ი)
გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ა
გან-ვ-ა-სხ-ემ-დ-ი-თ
გან- ა-სხ-ემ-დ-ი-თ
გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ეს

აღ-უ-თქუ-ემ-დ-(ი)
აღ-უ-თქუ-ემ-დ-(ი)
აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ა
აღ-უ-თქუ-ემ-დ-ი-თ
აღ-უ-თქუ-ემ-დ-ი-თ
აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ეს

2) ოლიანი ზმნები

ვ-ი-ც-ოდ-ე	უწყ-ოდ-ე	ვ-ი-ქმ-ოდ-ე	ვ-ტირ-ოდ-ე
ი-ც-ოდ-ე	უწყ-ოდ-ე	ი-ქმ-ოდ-ე	ს-ტირ-ოდ-ე
ი-ც-ოდ-ა	უწყ-ოდ-ა	ი-ქმ-ოდ-ა	ტირ-ოდ-ა
ვ-ი-ც-ოდ-ე-თ	უწყ-ოდ-ე-თ	ვ-ი-ქმ-ოდ-ე-თ	ვ-ტირ-ოდ-ე-თ
ი-ც-ოდ-ე-თ	უწყ-ოდ-ე-თ	ი-ქმ-ოდ-ე-თ	ს-ტირ-ოდ-ე-თ
ი-ც-ოდ-ეს	უწყ-ოდ-ეს	ი-ქმ-ოდ-ეს	ტირ-ოდ-ეს
ვ-ყი-ოდ-ე	ვ-ყუა-ოდ-ე	ვიდ-ოდ-ე	
ჰ-ყი-ოდ-ე	ჰ-ყუა-ოდ-ე	ხ-ზდ-ოდ-ე	(ხ-უიდ-ოდ-ე)
ყი-ოდ-ა	ყუა-ოდ-ა	ვიდ-ოდ-ა	
ვ-ყი-ოდ-ე-თ	ვ-ყუა-ოდ-ე-თ	ვიდ-ოდ-ე-თ	
ჰ-ყი-ოდ-ე-თ	ჰ-ყუა-ოდ-ე-თ	ხ-ზდ-ოდ-ე-თ	(ხ-უიდ-ოდ-ე-თ)
ყი-ოდ-ეს	ყუა-ოდ-ეს	ვიდ-ოდ-ეს	
წარ-ვიდ-ოდ-ე		მი-ვიდ-ოდ-ე	
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ე	(წარ-ხ-უიდ-ოდ-ე)	მი-ხ-ზდ-ოდ-ე	(მი-ხ-უიდ-ოდ-ე)
წარ-ვიდ-ოდ-ა		მი-ვიდ-ოდ-ა	
წარ-ვიდ-ოდ-ე-თ		მი-ვიდ-ოდ-ე-თ	
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ე-თ	(წარ-ხ-უიდ-ოდ-ე-თ)	მი-ხ-ზდ-ოდ-ე-თ	(მი-ხ-უიდ-ოდ-ე-თ)
წარ-ვიდ-ოდ-ეს		მი-ვიდ-ოდ-ეს	
ვ-ი-ტყ-ოდ-ე	ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ე	ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე	
ი-ტყ-ოდ-ე	ი-მალ-ებ-ოდ-ე	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე	
ი-ტყ-ოდ-ა	ი-მალ-ებ-ოდ-ა	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ა	
ვ-ი-ტყ-ოდ-ე-თ	ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ე-თ	ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე-თ	
ი-ტყ-ოდ-ე-თ	ი-მალ-ებ-ოდ-ე-თ	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე-თ	
ი-ტყ-ოდ-ეს	ი-მალ-ებ-ოდ-ეს	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ეს	

4. პირველი ბრძანებითი

1) ოლიანი ზმნები

ა) უთემისნიშნო, ხმოვანმოწვეულე და ებ, ობ, ევ, ი, ემ, ოფ თემისნიშნიანი ზმნები

უთემისნიშნო			
ბან-დ-(ი)	გან-ჰ-ბან-დ-(ი)	წერ-დ-(ი)	და-ს-წერ-დ-(ი)
ბან-დ-ი-ნ	გან-ჰ-ბან-დ-ი-ნ	წერ-დ-ი-ნ	და-ს-წერ-დ-ი-ნ
ბან-დ-ი-თ	გან-ჰ-ბან-დ-ი-თ	წერ-დ-ი-თ	და-ს-წერ-დ-ი-თ
ბან-დ-ედ	გან-ჰ-ბან-დ-ედ	წერ-დ-ედ	და-ს-წერ-დ-ედ
ხმოვანმოწვეულე			
გლეს-დ-(ი)	გან-ჰ-გლეს-დ-(ი)	ღრეკ-დ-(ი)	მო-ს-ღრეკ-დ-(ი)
გლეს-დ-ი-ნ	გან-ჰ-გლეს-დ-ი-ნ	ღრეკ-დ-ი-ნ	მო-ს-ღრეკ-დ-ი-ნ

გლეს-დ-ი-თ	გან-ჰ-გლეს-დ-ი-თ	ღრეკ-დ-ი-თ	მო-ს-ღრეკ-დ-ი-თ
გლეს-დ-ედ	გან-ჰ-გლეს-დ-ედ	ღრეკ-დ-ედ	მო-ს-ღრეკ-დ-ედ

გან-ა-ბნევე-დ-(ი)	გან-ა-ბნევე-დ-ი-თ
გან-ა-ბნევე-დ-ი-ნ	გან-ა-ბნევე-დ-ედ

ეიანი

დ-ებ-დ-(ი)	და-ს-დ-ებ-დ-(ი)	წარ-ი-ყვან-ებ-დ-(ი)
დ-ებ-დ-ი-ნ	და-ს-დ-ებ-დ-ი-ნ	წარ-ი-ყვან-ებ-დ-ი-ნ
დ-ებ-დ-ი-თ	და-ს-დ-ებ-დ-ი-თ	წარ-ი-ყვან-ებ-დ-ი-თ
დ-ებ-დ-ედ	და-ს-დ-ებ-დ-ედ	წარ-ი-ყვან-ებ-დ-ედ

ობიანი

ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	გან-ა-ტფ-ობ-დ-(ი)	ს-ცნ-ობ-დ-(ი)
ა-ტფ-ობ-დ-ი-ნ	გან-ა-ტფ-ობ-დ-ი-ნ	ს-ცნ-ობ-დ-ი-ნ
ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	გან-ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	ს-ცნ-ობ-დ-ი-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ედ	გან-ა-ტფ-ობ-დ-ედ	ს-ცნ-ობ-დ-ედ

ევანი

ა-კურთხ-ევ-დ-(ი)	ს-ძლ-ევ-დ-(ი)
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-ნ	ს-ძლ-ევ-დ-ი-ნ
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-თ	ს-ძლ-ევ-დ-ი-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ედ	ს-ძლ-ევ-დ-ედ

ინიანი

გვ-ი-დ-(ი)	გან-ჰ-გვ-ი-დ-(ი)	თლ-ი-დ-(ი)	გამო-ს-თლ-ი-დ-ი
გვ-ი-დ-ი-ნ	გან-ჰ-გვ-ი-დ-ი-ნ	თლ-ი-დ-ი-ნ	გამო-ს-თლ-ი-დ-ი-ნ
გვ-ი-დ-ი-თ	გან-ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	თლ-ი-დ-ი-თ	გამო-ს-თლ-ი-დ-ი-თ
გვ-ი-დ-ედ	გან-ჰ-გვ-ი-დ-ედ	თლ-ი-დ-ედ	გამო-ს-თლ-ი-დ-ედ

ემიანი

ს-ც-ემ-დ-(ი)	მი-ს-ც-ემ-დ-(ი)
ს-ც-ემ-დ-ი-ნ	მი-ს-ც-ემ-დ-ი-ნ
ს-ც-ემ-დ-ი-თ	მი-ს-ც-ემ-დ-ი-თ
ს-ც-ემ-დ-ედ	მი-ს-ც-ემ-დ-ედ

ოფიანი

ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	გან-ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)	და-ჰ-ყ-ოფ-დ-(ი)
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ნ	გან-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ნ	და-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ნ

ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ

ბ) ავ და ამ თ ე მ ი ს ნ ი შ ნ ი ა ნ ი ზ მ ნ ე ბ ი :

ავიანი

კლ-ევ-დ-(ი)	მო-ჰ-კლ-ევ-დ-(ი)	ჰ-ბაძ-ევ-დ-(ი)
კლ-ევ-დ-ი-ნ	მო-ჰ-კლ-ევ-დ-ი-ნ	ჰ-ბაძ-ევ-დ-ი-ნ
კლ-ევ-დ-ი-თ	მო-ჰ-კლ-ევ-დ-ი-თ	ჰ-ბაძ-ევ-დ-ი-თ
კლ-ვ-ი-დ-ი-თ	მო-ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ი-თ	ჰ-ბაძ-ვ-ი-დ-ი-თ
კლ-ვ-ი-დ-ი-თ	მო-ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ი-თ	ჰ-ბაძ-ვ-ი-დ-ი-თ
თხზ-ევ-დ-ი	შე-ს-თხზ-ევ-დ-(ი)	ჰ-კითხ-ევ-დ-(ი)
თხზ-ევ-დ-ი-ნ	შე-ს-თხზ-ევ-დ-ი-ნ	ჰ-კითხ-ევ-დ-ი-ნ
თხზ-ევ-დ-ი-თ	შე-ს-თხზ-ევ-დ-ი-თ	ჰ-კითხ-ევ-დ-ი-თ
თხზ-ვ-ი-დ-ი-თ	შე-ს-თხზ-ვ-ი-დ-ი-თ	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ი-თ
თხზ-ვ-ი-დ-ი-თ	შე-ს-თხზ-ვ-ი-დ-ი-თ	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ი-თ

ს-ტანჯ-ევ-დ-(ი)
ს-ტანჯ-ევ-დ-ი-ნ

ს-ტანჯ-ევ-დ-ი-თ
ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ი-თ

ამიანი

სუ-ემ-დ-(ი)	შე-ჰ-სუ-ემ-დ-(ი)	დგ-ემ-დ-(ი)	და-ს-დგ-ემ-დ-(ი)
სუ-ემ-დ-ი-ნ	შე-ჰ-სუ-ემ-დ-ი-ნ	დგ-ემ-დ-ი-ნ	და-ს-დგ-ემ-დ-ი-ნ
სუ-ემ-დ-ი-თ	შე-ჰ-სუ-ემ-დ-ი-თ	დგ-ემ-დ-ი-თ	და-ს-დგ-ემ-დ-ი-თ
სუ-მ-ი-დ-ი-თ	შე-ჰ-სუ-მ-ი-დ-ი-თ	დგ-მ-ი-დ-ი-თ	და-ს-დგ-მ-ი-დ-ი-თ

შე-ა-ბ-ემ-დ-(ი)	გან-ა-სხ-ემ-დ-(ი)	აღ-უ-თქუ-ემ-დ-(ი)
შე-ა-ბ-ემ-დ-ი-ნ	გან-ა-სხ-ემ-დ-ი-ნ	აღ-უ-თქუ-ემ-დ-ი-ნ
შე-ა-ბ-ემ-დ-ი-თ	გან-ა-სხ-ემ-დ-ი-თ	აღ-უ-თქუ-ემ-დ-ი-თ
შე-ა-ბ-მ-ი-დ-ი-თ	გან-ა-სხ-მ-ი-დ-ი-თ	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ი-თ

2) ოღიანი ზმნები

ი-ც-ოდ-ე	უწყ-ოდ-ე	ი-ქმ-ოდ-ე	ტირ-ოდ-ე
ი-ც-ოდ-ე-ნ	უწყ-ოდ-ე-ნ	ი-ქმ-ოდ-ე-ნ	ტირ-ოდ-ე-ნ
ი-ც-ოდ-ე-თ	უწყ-ოდ-ე-თ	ი-ქმ-ოდ-ე-თ	ტირ-ოდ-ე-თ
ი-ც-ოდ-ე-დ	უწყ-ოდ-ე-დ	ი-ქმ-ოდ-ე-დ	ტირ-ოდ-ე-დ
ყი-ოდ-ე	ყუა-ოდ-ე	ვიდ-ოდ-ე	
ყი-ოდ-ე-ნ	ყუა-ოდ-ე-ნ	ვიდ-ოდ-ე-ნ	

ყი-ოდ-ე-თ	ყუა-ოდ-ე-თ	ვიდ-ოდ-ე-თ
ყი-ოდ-ე-დ	ყუა-ოდ-ე-დ	ვიდ-ოდ-ე-დ
წარ-ვიდ-ოდ-ე	მი-ვიდ-ოდ-ე	ი-მალ-ებ-ოდ-ე
წარ-ვიდ-ოდ-ე-ნ	მი-ვიდ-ოდ-ე-ნ	ი-მალ-ებ-ოდ-ე-ნ
წარ-ვიდ-ოდ-ე-თ	მი-ვიდ-ოდ-ე-თ	ი-მალ-ებ-ოდ-ე-თ
წარ-ვიდ-ოდ-ე-დ	მი-ვიდ-ოდ-ე-დ	ი-მალ-ებ-ოდ-ე-დ
ი-ტყ-ოდ-ე	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე	
ი-ტყ-ოდ-ე-ნ	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე-ნ	
ი-ტყ-ოდ-ე-თ	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე-თ	
ი-ტყ-ოდ-ე-დ	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ე-დ	

3. უწყვეტლის ხოლმეობითი

1) ოღიანი ზმნები

ა) უთემისნიშნო, ხმოვანმონაცვლე და ებ, ივ, ი, ემ, ივ თემისნიშნიანი ზმნები

უთემისნიშნო

ვ-ბან-დ-ი	გან-ვ-ჰ-ბან-დ-ი	ვ-წერ-დ-ი	და-ვ-ს-წერ-დ-ი
ჰ-ბან-დ-ი	გან- ჰ-ბან-დ-ი	ს-წერ-დ-ი	და- ს-წერ-დ-ი
ბან-დ-ი-ს	გან- ჰ-ბან-დ-ი-ს	წერ-დ-ი-ს	და- ს-წერ-დ-ი-ს
ვ-ბან-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-ბან-დ-ი-თ	ვ-წერ-დ-ი-თ	და-ვ-ს-წერ-დ-ი-თ
ჰ-ბან-დ-ი-თ	გან- ჰ-ბან-დ-ი-თ	ს-წერ-დ-ი-თ	და- ს-წერ-დ-ი-თ
ბან-დ-ი-ან	გან- ჰ-ბან-დ-ი-ან	წერ-დ-ი-ან	და- ს-წერ-დ-ი-ან

ხმოვანმონაცვლე

ვ-გლეს-დ-ი	გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-ი	ვ-დრეკ-დ-ი	მო-ვ-ს-დრეკ-დ-ი
ჰ-გლეს-დ-ი	გან- ჰ-გლეს-დ-ი	ს-დრეკ-დ-ი	მო- ს-დრეკ-დ-ი
გლეს-დ-ი-ს	გან- ჰ-გლეს-დ-ი-ს	დრეკ-დ-ი-ს	მო- ს-დრეკ-დ-ი-ს
ვ-გლეს-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-ი-თ	ვ-დრეკ-დ-ი-თ	მო-ვ-ს-დრეკ-დ-ი-თ
ჰ-გლეს-დ-ი-თ	გან- ჰ-გლეს-დ-ი-თ	ს-დრეკ-დ-ი-თ	მო- ს-დრეკ-დ-ი-თ
გლეს-დ-ი-ან	გან- ჰ-გლეს-დ-ი-ან	დრეკ-დ-ი-ან	მო- ს-დრეკ-დ-ი-ან

გან-ვ-ა-ბნევ-დ-ი
გან- ა-ბნევ-დ-ი
გან- ა-ბნევ-დ-ი-ს
გან-ვ-ა-ბნევ-დ-ი-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ი-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ი-ან

ებიანი

ვ-დ-ებ-დ-ი	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-ი	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ-დ-ი
ს-დ-ებ-დ-ი	და- ს-დ-ებ-დ-ი	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ი
დ-ებ-დ-ი-ს	და- ს-დ-ებ-დ-ი-ს	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ი-ს
ვ-დ-ებ-დ-ით	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-ი-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ-დ-ი-თ
ს-დ-ებ-დ-ი-თ	და- ს-დ-ებ-დ-ი-თ	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ი-თ
დ-ებ-დ-ი-ან	და- ს-დ-ებ-დ-ი-ან	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ი-ან

ობიანი

ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-ი
ა-ტფ-ობ-დ-ი	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ი	ს-ცნ-ობ-დ-ი
ა-ტფ-ობ-დ-ი-ს	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ი-ს	ს-ცნ-ობ-დ-ი-ს
ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-ი-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ი-თ	ს-ცნ-ობ-დ-ი-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ი-ან	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ი-ან	ს-ცნ-ობ-დ-ი-ან

ევიანი

ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-ი	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-ი
ა-კურთხ-ევ-დ-ი	ს-ძლ-ევ-დ-ი
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-ს	ს-ძლ-ევ-დ-ი-ს
ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-ი-თ	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-ი-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-თ	ს-ძლ-ევ-დ-ი-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ი-ან	ს-ძლ-ევ-დ-ი-ან

ინიანი

ვ-გვ-ი-დ-ი	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-ი	ვ-თლ-ი-დ-ი	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-ი
ჰ-გვ-ი-დ-ი	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ი	ს-თლ-ი-დ-ი	გამო- ს-თლ-ი-დ-ი
გვ-ი-დ-ი-ს	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ი-ს	თლ-ი-დ-ი-ს	გამო- ს-თლ-ი-დ-ი-ს
ვ-გვ-ი-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	ვ-თლ-ი-დ-ი-თ	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-ი-თ
ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ი-თ	ს-თლ-ი-დ-ი-თ	გამო- ს-თლ-ი-დ-ი-თ
გვ-ი-დ-ი-ან	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ი-ან	თლ-ი-დ-ი-ან	გამო- ს-თლ-ი-დ-ი-ან

ემიანი

ვ-ს-ცემ-დ-ი	მი-ვ-ს-ცემ-დ-ი
ს-ცემ-დ-ი	მი- ს-ცემ-დ-ი
ს-ცემ-დ-ი-ს	მი- ს-ცემ-დ-ი-ს
ვ-ს-ცემ-დ-ი-თ	მი-ვ-ს-ცემ-დ-ი-თ
ს-ცემ-დ-ი-თ	მი- ს-ცემ-დ-ი-თ
ს-ცემ-დ-ი-ან	მი- ს-ცემ-დ-ი-ან

ოფიანი

ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ს	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ს	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ს
ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ან	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ან	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ი-ან

ბ) ავ და ამ თემისნი შნიანი ზმნებია:

ავიანი

ვ-კლ-ვი-დ-ი	მო-ვ-ჰ-კლ-ვი-დ-ი	ვ-ჰ-ბად-ვი-დ-ი
ჰ-კლ-ვი-დ-ი	მო- ჰ-კლ-ვი-დ-ი	ჰ-ბად-ვი-დ-ი
კლ-ვი-დ-ი-ს	მო- ჰ-კლ-ვი-დ-ი-ს	ჰ-ბად-ვი-დ-ი-ს
ვ-კლ-ვი-დ-ი-თ	მო-ვ-ჰ-კლ-ვი-დ-ი-თ	ვ-ჰ-ბად-ვი-დ-ი-თ
ჰ-კლ-ვი-დ-ი-თ	მო- ჰ-კლ-ვი-დ-ი-თ	ჰ-ბად-ვი-დ-ი-თ
კლ-ვი-დ-ი-ან	მო- ჰ-კლ-ვი-დ-ი-ან	ჰ-ბად-ვი-დ-ი-ან
ვ-თხზ-ვი-დ-ი	შე-ვ-ს-თხზ-ვი-დ-ი	ვ-ჰ-კითხ-ვი-დ-ი
ს-თხზ-ვი-დ-ი	შე- ს-თხზ-ვი-დ-ი	ჰ-კითხ-ვი-დ-ი
თხზ-ვი-დ-ი-ს	შე- ს-თხზ-ვი-დ-ი-ს	ჰ-კითხ-ვი-დ-ი-ს
ვ-თხზ-ვი-დ-ი-თ	შე-ვ-ს-თხზ-ვი-დ-ი-თ	ვ-ჰ-კითხ-ვი-დ-ი-თ
ს-თხზ-ვი-დ-ი-თ	შე- ს-თხზ-ვი-დ-ი-თ	ჰ-კითხ-ვი-დ-ი-თ
თხზ-ვი-დ-ი-ან	შე- ს-თხზ-ვი-დ-ი-ან	ჰ-კითხ-ვი-დ-ი-ან
	ვ-ს-ტანჯ-ვი-დ-ი	
	ს-ტანჯ-ვი-დ-ი	
	ს-ტანჯ-ვი-დ-ი-ს	
	ვ-ს-ტანჯ-ვი-დ-ი-თ	
	ს-ტანჯ-ვი-დ-ი-თ	
	ს-ტანჯ-ვი-დ-ი-ან	

ამიანი

ვ-სუ-მი-დ-ი	შე-ვ-ჰ-სუ-მი-დ-ი
ჰ-სუ-მი-დ-ი	შე- ჰ-სუ-მი-დ-ი
სუ-მი-დ-ი-ს	შე- ჰ-სუ-მი-დ-ი-ს
ვ-სუ-მი-დ-ი-თ	შე-ვ-სუ-მი-დ-ი-თ
ჰ-სუ-მი-დ-ი-თ	შე- ჰ-სუ-მი-დ-ი-თ
სუ-მი-დ-ი-ან	შე- ჰ-სუ-მი-დ-ი-ან

ვ-ღგ-მ-ი-ღ-ი
ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი
ღგ-მ-ი-ღ-ი-ს
ვ-ღგ-მ-ი-ღ-ი-თ
ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი-თ
ღგ-მ-ი-ღ-ი-ან

ღა-ვ-ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი
ღა- ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი
ღა- ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი-ს
ღა-ვ-ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი-თ
ღა- ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი-თ
ღა- ს-ღგ-მ-ი-ღ-ი-ან

შე-ვ-ა-ბ-მ-ი-ღ-ი
შე- ა-ბ-მ-ი-ღ-ი
შე- ა-ბ-მ-ი-ღ-ი-ს
შე-ვ-ა-ბ-მ-ი-ღ-ი-თ
შე- ა-ბ-მ-ი-ღ-ი-თ
შე- ა-ბ-მ-ი-ღ-ი-ან

გან-ვ-ა-სხ-მ-ი-ღ-ი
გან- ა-სხ-მ-ი-ღ-ი
გან- ა-სხ-მ-ი-ღ-ი-ს
გან-ვ-ა-სხ-მ-ი-ღ-ი-თ
გან- ა-სხ-მ-ი-ღ-ი-თ
გან- ა-სხ-მ-ი-ღ-ი-ან

აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი
აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი
აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი-ს
აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი-თ
აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი-თ
აღ-უ-თქუ-მ-ი-ღ-ი-ან

2) ოღიანი ზმნები

ვ-ი-ც-ოდ-ი
ი-ც-ოდ-ი
ი-ც-ოდ-ი-ს
ვ-ი-ც-ოდ-ი-თ
ი-ც-ოდ-ი-თ
ი-ც-ოდ-ი-ან

უწყ-ოდ-ი
უწყ-ოდ-ი
უწყ-ოდ-ი-ს
უწყ-ოდ-ი-თ
უწყ-ოდ-ი-თ
უწყ-ოდ-ი-ან

ვ-ი-ქმ-ოდ-ი
ი-ქმ-ოდ-ი
ი-ქმ-ოდ-ი-ს
ვ-ი-ქმ-ოდ-ი-თ
ი-ქმ-ოდ-ი-თ
ი-ქმ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ი-ც-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. უწყ-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. ი-ქმ-ოდ-ი-ედ)

ვ-ტირ-ოდ-ი
ს-ტირ-ოდ-ი
ტირ-ოდ-ი-ს
ვ-ტირ-ოდ-ი-თ
ს-ტირ-ოდ-ი-თ
ტირ-ოდ-ი-ან

ვ-ყი-ოდ-ი
ჰ-ყი-ოდ-ი
ყი-ოდ-ი-ს
ვ-ყი-ოდ-ი-თ
ჰ-ყი-ოდ-ი-თ
ყი-ოდ-ი-ან

(იშვ. ტირ-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. ყი-ოდ-ი-ედ)

ვ-ყუა-ოდ-ი
ჰ-ყუა-ოდ-ი
ყუა-ოდ-ი-ს
ვ-ყუა-ოდ-ი-თ
ჰ-ყუა-ოდ-ი-თ
ყუა-ოდ-ი-ან

ვიდ-ოდ-ი
ხ-ზდ-ოდ-ი (|| ხ-უიდ-ოდ-ი)
ვიდ-ოდ-ი-ს
ვიდ-ოდ-ი-თ
ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (|| ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)
ვიდ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ყუა-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. ვიდ-ოდ-ი-ედ)

წარ-ვიდ-ოდ-ი
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ი (|| წარ-ხ-უიდ-ოდ-ი)
წარ-ვიდ-ოდ-ი-ს
წარ-ვიდ-ოდ-ი-თ
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (|| წარ-ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)
წარ-ვიდ-ოდ-ი-ან

მი-ვიდ-ოდ-ი
მი-ხ-ზდ-ოდ-ი (|| მი-ხ-უიდ-ოდ-ი)
მი-ვიდ-ოდ-ი-ს
მი-ვიდ-ოდ-ი-თ
მი-ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (|| მი-ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)
მი-ვიდ-ოდ-ი-ან

(იშვ. მი-ვიდ-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. წარ-ვიდ-ოდ-ი-ედ)

ვ-ი-ტყ-ოდ-ი
ი-ტყ-ოდ-ი
ი-ტყ-ოდ-ი-ს
ვ-ი-ტყ-ოდ-ი-თ
ი-ტყ-ოდ-ი-თ
ი-ტყ-ოდ-ი-ან

ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ი
ი-მალ-ებ-ოდ-ი
ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ს
ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ი-თ
ი-მალ-ებ-ოდ-ი-თ
ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ან

ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი
ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი
ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ს
ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-თ
ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-თ
ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ი-ტყ-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ედ)

(იშვ. ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ედ)

6. პირველი პავშირავითი

ა) უთემისნიშნო, ხმოვანმონაცვლე და ებ, ობ, ევ, ი, ემ, ოფ თემისნიშნანი ზმნები

უთემისნიშნო

ვ-ბან-დ-ე
ჰ-ბან-დ-ე
ბან-დ-ე-ს
ვ-ბან-დ-ე-თ
ჰ-ბან-დ-ე-თ
ბან-დ-ე-ნ

გან-ვ-ჰ-ბან-დ-ე
გან- ჰ-ბან-დ-ე
გან- ჰ-ბან-დ-ე-ს
გან-ვ-ჰ-ბან-დ-ე-თ
გან- ჰ-ბან-დ-ე-თ
გან- ჰ-ბან-დ-ე-ნ

ვ-წერ-დ-ე
ს-წერ-დ-ე
წერ-დ-ე-ს
ვ-წერ-დ-ე-თ
ს-წერ-დ-ე-თ
წერ-დ-ე-ნ

ღა-ვ-ს-წერ-დ-ე
ღა- ს-წერ-დ-ე
ღა- ს-წერ-დ-ე-ს
ღა-ვ-ს-წერ-დ-ე-თ
ღა- ს-წერ-დ-ე-თ
ღა- ს-წერ-დ-ე-ნ

ხმოვანმონაცვლე

ვ-გლეს-დ-ე
ჰ-გლეს-დ-ე
გლეს-დ-ე-ს
ვ-გლეს-დ-ე-თ
ჰ-გლეს-დ-ე-თ
გლეს-დ-ე-ნ

გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-ე
გან- ჰ-გლეს-დ-ე
გან- ჰ-გლეს-დ-ე-ს
გან-ვ-ჰ-გლეს-დ-ე-თ
გან- ჰ-გლეს-დ-ე-თ
გან- ჰ-გლეს-დ-ე-ნ

ვ-დრეკ-დ-ე
ს-დრეკ-დ-ე
დრეკ-დ-ე-ს
ვ-დრეკ-დ-ე-თ
ს-დრეკ-დ-ე-თ
დრეკ-დ-ე-ნ

მო-ვ-ს-დრეკ-დ-ე
მო- ს-დრეკ-დ-ე
მო- ს-დრეკ-დ-ე-ს
მო-ვ-ს-დრეკ-დ-ე-თ
მო- ს-დრეკ-დ-ე-თ
მო- ს-დრეკ-დ-ე-ნ

გან-ვ-ა-ბნევ-დ-ე
გან- ა-ბნევ-დ-ე
გან- ა-ბნევ-დ-ე-ს

გან-ვ-ა-ბნევ-დ-ე-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ე-თ
გან- ა-ბნევ-დ-ე-ნ

ებანი

ვ-დ-ებ-დ-ე	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-ე	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ-დ-ე
ს-დ-ებ-დ-ე	და- ს-დ-ებ-დ-ე	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ე
დ-ებ-დ-ე-ს	და- ს-დ-ებ-დ-ე-ს	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ე-ს
ვ-დ-ებ-დ-ე-თ	და-ვ-ს-დ-ებ-დ-ე-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ებ-დ-ე-თ
ს-დ-ებ-დ-ე-თ	და- ს-დ-ებ-დ-ე-თ	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ე-თ
დ-ებ-დ-ე-ნ	და- ს-დ-ებ-დ-ე-ნ	წარ- ი-ყვან-ებ-დ-ე-ნ

ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ე	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ე	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-ე
ა-ტფ-ობ-დ-ე	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ე	ს-ცნ-ობ-დ-ე
ა-ტფ-ობ-დ-ე-ს	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ე-ს	ს-ცნ-ობ-დ-ე-ს
ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ე-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ობ-დ-ე-თ	ვ-ს-ცნ-ობ-დ-ე-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ე-თ	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ე-თ	ს-ცნ-ობ-დ-ე-თ
ა-ტფ-ობ-დ-ე-ნ	გან- ა-ტფ-ობ-დ-ე-ნ	ს-ცნ-ობ-დ-ე-ნ

ევანი

ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-ე	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-ე
ა-კურთხ-ევ-დ-ე	ს-ძლ-ევ-დ-ე
ა-კურთხ-ევ-დ-ე-ს	ს-ძლ-ევ-დ-ე-ს
ვ-ა-კურთხ-ევ-დ-ე-თ	ვ-ს-ძლ-ევ-დ-ე-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ე-თ	ს-ძლ-ევ-დ-ე-თ
ა-კურთხ-ევ-დ-ე-ნ	ს-ძლ-ევ-დ-ე-ნ

ინიანი

ვ-გვ-ი-დ-ე	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-ე	ვ-თლ-ი-დ-ე	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-ე
ჰ-გვ-ი-დ-ე	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ე	ს-თლ-ი-დ-ე	გამო- ს-თლ-ი-დ-ე
გვ-ი-დ-ე-ს	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ე-ს	თლ-ი-დ-ე-ს	გამო- ს-თლ-ი-დ-ე-ს
ვ-გვ-ი-დ-ე-თ	გან-ვ-ჰ-გვ-ი-დ-ე-თ	ვ-თლ-ი-დ-ე-თ	გამო-ვ-ს-თლ-ი-დ-ე-თ
ჰ-გვ-ი-დ-ე-თ	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ე-თ	ს-თლ-ი-დ-ე-თ	გამო- ს-თლ-ი-დ-ე-თ
გვ-ი-დ-ე-ნ	გან- ჰ-გვ-ი-დ-ე-ნ	თლ-ი-დ-ე-ნ	გამო- ს-თლ-ი-დ-ე-ნ

ემიანი

ვ-ს-ცემ-დ-ე	მი-ვ-ს-ცემ-დ-ე
ს-ცემ-დ-ე	მი- ს-ცემ-დ-ე
ს-ცემ-დ-ე-ს	მი- ს-ცემ-დ-ე-ს
ვ-ს-ცემ-დ-ე-თ	მი-ვ-ს-ცემ-დ-ე-თ
ს-ცემ-დ-ე-თ	მი- ს-ცემ-დ-ე-თ
ს-ცემ-დ-ე-ნ	მი- ს-ცემ-დ-ე-ნ

ოფიანი

ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე
ჰ-ყ-ოფ-დ-ე	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე
ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ს	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ს	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ს

ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ	გან-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ	და-ვ-ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-თ
ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ნ	გან- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ნ	და- ჰ-ყ-ოფ-დ-ე-ნ

ბ) ავ და ამ თემისნი შინიანი ზმნები

ავიანი

ვ-კლ-ვ-ი-დ-ე	მო-ვ-ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე	ვ-ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე
ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე	ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე
კლ-ვ-ი-დ-ე-ს	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე-ს	ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე-ს
ვ-კლ-ვ-ი-დ-ე-თ	მო-ვ-ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე-თ	ვ-ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე-თ
ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე-თ	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე-თ	ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე-თ
კლ-ვ-ი-დ-ე-ნ	მო- ჰ-კლ-ვ-ი-დ-ე-ნ	ჰ-ბად-ვ-ი-დ-ე-ნ

ვ-თხზ-ვ-ი-დ-ე	შე-ვ-ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე	ვ-ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე
ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე
თხზ-ვ-ი-დ-ე-ს	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე-ს	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე-ს
ვ-თხზ-ვ-ი-დ-ე-თ	შე-ვ-ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე-თ	ვ-ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე-თ
ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე-თ	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე-თ	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე-თ
თხზ-ვ-ი-დ-ე-ნ	შე- ს-თხზ-ვ-ი-დ-ე-ნ	ჰ-კითხ-ვ-ი-დ-ე-ნ

ვ-ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე	ვ-ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე-თ
ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე	ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე-თ
ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე-ს	ს-ტანჯ-ვ-ი-დ-ე-ს

ამიანი

ვ-სუ-მ-ი-დ-ე	შე-ვ-ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე	ვ-ღგ-მ-ი-დ-ე	და-ვ-ს-ღგ-მ-ი-დ-ე
ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე	ს-ღგ-მ-ი-დ-ე	და- ს-ღგ-მ-ი-დ-ე
სუ-მ-ი-დ-ე-ს	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე-ს	ღგ-მ-ი-დ-ე-ს	და- ს-ღგ-მ-ი-დ-ე-ს
ვ-სუ-მ-ი-დ-ე-თ	შე-ვ-ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე-თ	ვ-ღგ-მ-ი-დ-ე-თ	და-ვ-ს-ღგ-მ-ი-დ-ე-თ
ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე-თ	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე-თ	ს-ღგ-მ-ი-დ-ე-თ	და- ს-ღგ-მ-ი-დ-ე-თ
სუ-მ-ი-დ-ე-ნ	შე- ჰ-სუ-მ-ი-დ-ე-ნ	ღგ-მ-ი-დ-ე-ნ	და- ს-ღგ-მ-ი-დ-ე-ნ

შე-ვ-ა-ბ-მ-ი-დ-ე	გან-ვ-ა-სხ-მ-ი-დ-ე	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ე	გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ე	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ე-ს	გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ე-ს	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე-ს
შე-ვ-ა-ბ-მ-ი-დ-ე-თ	გან-ვ-ა-სხ-მ-ი-დ-ე-თ	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე-თ
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ე-თ	გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ე-თ	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე-თ
შე- ა-ბ-მ-ი-დ-ე-ნ	გან- ა-სხ-მ-ი-დ-ე-ნ	აღ-უ-თქუ-მ-ი-დ-ე-ნ

2) ოდიანი ზმნები

ვ-ი-ც-ოდ-ი	უწყ-ოდ-ი	ვ-ი-ქმ-ოდ-ი
ი-ც-ოდ-ი	უწყ-ოდ-ი	ი-ქმ-ოდ-ი
ი-ც-ოდ-ი-ს	უწყ-ოდ-ი-ს	ი-ქმ-ოდ-ი-ს
ვ-ი-ც-ოდ-ი-თ	უწყ-ოდ-ი-თ	ვ-ი-ქმ-ოდ-ი-თ
ი-ც-ოდ-ი-თ	უწყ-ოდ-ი-თ	ი-ქმ-ოდ-ი-თ
ი-ც-ოდ-ი-ან	უწყ-ოდ-ი-ან	ი-ქმ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ი-ც-ოდ-ი-ნ) (იშვ. უწყ-ოდ-ი-ნ) (იშვ. ი-ქმ-ოდ-ი-ნ)

ვ-ტირ-ოდ-ი	ვ-ყი-ოდ-ი
ს-ტირ-ოდ-ი	ჰ-ყი-ოდ-ი
ტირ-ოდ-ი-ს	ყი-ოდ-ი-ს
ვ-ტირ-ოდ-ი-თ	ვ-ყი-ოდ-ი-თ
ს-ტირ-ოდ-ი-თ	ჰ-ყი-ოდ-ი-თ
ტირ-ოდ-ი-ან	ყი-ოდ-ი-ან

(იშვ. ტირ-ოდ-ი-ნ) (იშვ. ყი-ოდ-ი-ნ)

ვ-ყუა-ოდ-ი	ვიდ-ოდ-ი
ჰ-ყუა-ოდ-ი	ხ-ზდ-ოდ-ი (ხ-უიდ-ოდ-ი)
ყუა-ოდ-ი-ს	ვიდ-ოდ-ი-ს
ვ-ყუა-ოდ-ი-თ	ვიდ-ოდ-ი-თ
ჰ-ყუა-ოდ-ი-თ	ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)
ყუა-ოდ-ი-ან	ვიდ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ყუა-ოდ-ი-ნ) (იშვ. ვიდ-ოდ-ი-ნ)

წარ-ვიდ-ოდ-ი	მი-ვიდ-ოდ-ი
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ი (წარ-ხ-უიდ-ოდ-ი)	მი-ხ-ზდ-ოდ-ი (მი-ხ-უიდ-ოდ-ი)
წარ-ვიდ-ოდ-ი-ს	მი-ვიდ-ოდ-ი-ს
წარ-ვიდ-ოდ-ი-თ	მი-ვიდ-ოდ-ი-თ
წარ-ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (წარ-ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)	მი-ხ-ზდ-ოდ-ი-თ (მი-ხ-უიდ-ოდ-ი-თ)
წარ-ვიდ-ოდ-ი-ან	მი-ვიდ-ოდ-ი-ან

(იშვ. წარ-ვიდ-ოდ-ი-ნ) (იშვ. მი-ვიდ-ოდ-ი-ნ)

ვ-ი-ტყ-ოდ-ი	ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ი	ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი
ი-ტყ-ოდ-ი	ი-მალ-ებ-ოდ-ი	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი
ი-ტყ-ოდ-ი-ს	ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ს	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ს
ვ-ი-ტყ-ოდ-ი-თ	ვ-ი-მალ-ებ-ოდ-ი-თ	ვ-ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-თ
ი-ტყ-ოდ-ი-თ	ი-მალ-ებ-ოდ-ი-თ	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-თ
ი-ტყ-ოდ-ი-ან	ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ან	ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ან

(იშვ. ი-ტყ-ოდ-ი-ნ) (იშვ. ი-მალ-ებ-ოდ-ი-ნ) (იშვ. ე-ვედრ-ებ-ოდ-ი-ნ)

II სერია

7. წყვილი

ა) მწკრივის ნიშანი ა ე

ვ-წერ-ე ¹	(და-ვ-წერ-ე	მო-ვ-დრიკ-ე
ს-წერ-ე	და-ს-წერ-ე	მო-ს-დრიკ-ე
წერ-ა	და- წერ-ა	მო- დრიკ-ა
ვ-წერ-ე-თ	და-ვ-წერ-ე-თ	მო-ვ-დრიკ-ე-თ
ს-წერ-ე-თ	და-ს-წერ-ე-თ	მო-ს-დრიკ-ე-თ
წერ-ეს	და- წერ-ეს)	მო- დრიკ-ეს

გან-ვ-ა-ბნი(ვ)-ე	წარ-ვ-ი-ყვან-ე	გან-ვ-ა-ტფ-ე
გან- ა-ბნი(ვ)-ე	წარ- ი-ყვან-ე	გან- ა-ტფ-ე
გან- ა-ბნი(ვ)-ა	წარ- ი-ყვან-ა	გან- ა-ტფ-ო
გან-ვ-ა-ბნი(ვ)-ე-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ე-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ე-თ
გან- ა-ბნი(ვ)-ე-თ	წარ- ი-ყვან-ე-თ	გან- ა-ტფ-ე-თ
გან- ა-ბნი(ვ)-ეს	წარ- ი-ყვან-ეს	გან- ა-ტფ-ეს

ვ-ა-კურთხ-ე	ვ-ს-ძლ-ე	ვ-თალ-ე
ა-კურთხ-ე	ს-ძლ-ე	ს-თალ-ე
ა-კურთხ-ა	ს-ძლ-ო	თალ-ა
ვ-ა-კურთხ-ე-თ	ვ-ს-ძლ-ე-თ	ვ-თალ-ე-თ
ა-კურთხ-ე-თ	ს-ძლ-ე-თ	ს-თალ-ე-თ
ა-კურთხ-ეს	ს-ძლ-ეს	თალ-ეს

ვ-ჰ-კითხ-ე	ვ-ტანჯ-ე
ჰ-კითხ-ე	ს-ტანჯ-ე
ჰ-კითხ-ა	ტანჯ-ა
ვ-ჰ-კითხ-ე-თ	ვ-ტანჯ-ე-თ
ჰ-კითხ-ე-თ	ს-ტანჯ-ე-თ
ჰ-კითხ-ეს	ტანჯ-ეს

ბ) მწკრივი უნიშნო ა

და-ვ-ღევ	ვ-ცან	მი-ვ-ეც	ვ-ყავ
და-ს-ღევ	ს-ცან	მი- ეც	ჰ-ყავ
და- ღვ-ა	ცნ-ა	მი-ს-ცა	ყ-ო (←ყავ-ა)
და-ვ-ღევ(ი)-თ	ვ-ცან-თ	მი-ვ-ეც(ი)-თ	ვ-ყავ-თ
და-ს-ღევ(ი)-თ	ს-ცან-თ	მი- ეც(ი)-თ	ჰ-ყავ-თ
და- ღვ-ეს	ცნ-ეს	მი-ს-ცეს	ყვ-ეს

¹ აქ და ქვემოთ მოქმედებითი გვარის ზმნებში პირდაპირი ობიექტი მხოლოდითი იგულისხმება.

მო-ვ-კალ	შე-ვ-თხაზ ¹	ვ-სუ	და-ვ-ა-ღვ
მო-ჰ-კალ	შე-ს-თხაზ	ჰ-სუ	და- ა-ღვ
მო- კლ-ა	შე- თხზ-ა	სუ-ა	და- ა-ღვ-ა
მო-ვ-კალ-თ	შე-ვ-თხაზ-თ	ვ-სუ-თ	და-ვ-ა-ღვ-თ
მო-ჰ-კალ-თ	შე-ს-თხაზ-თ	ჰ-სუ-თ	და- ა-ღვ-თ
მო- კლ-ეს	შე- თხზ-ეს	სუ-ეს	და- ა-ღვ-ეს

შე-ვ-ა-ბ	გან-ვ-ა-სხ	ვ-თქუ	აღ-უ-თქუ
შე- ა-ბ	გან- ა-სხ	ს-თქუ	აღ-უ-თქუ
შე- ა-ბ-ა	გან- ა-სხ-ა	თქუ-ა	აღ-უ-თქუ-ა
შე-ვ-ა-ბ-თ	გან-ვ-ა-სხ-თ	ვ-თქუ-თ	აღ-უ-თქუ-თ
შე- ა-ბ-თ	გან- ა-სხ-თ	ს-თქუ-თ	აღ-უ-თქუ-თ
შე- ა-ბ-ეს	გან- ა-სხ-ეს	თქუ-ეს	აღ-უ-თქუ-ეს

ვ-ა-რქუ	ვ-ქმენ	და-ვ-წუ	შე-ვ-ი-პყარ
ა-რქუ	ჰ-ქმენ	და-ს-წუ	შე- ი-პყარ
ჰ- რქუ-ა	ქმენ-ა	და- წუ-ა	შე- ი-პყარ-ა
ვ-ა-რქუ-თ	ვ-ქმენ-(ი)-თ	და-ვ-წუ-თ	შე-ვ-ი-პყარ-თ
ა-რქუ-თ	ჰ-ქმენ-(ი)-თ	და-ს-წუ-თ	შე- ი-პყარ-თ
ჰ- რქუ-ეს	ქმენ-ეს	და- წუ-ეს	შე- ი-პყარ-ეს

შე-ვ-ძარ	მო-ვ-სარ	და-ვ-ჰ-ფალ	წარ-ვეღ
შე-ს-ძარ	მო-ჰ-სარ	და- ჰ-ფალ	წარ-ხ-უედ
შე- ძრ-ა	მო- სრ-ა	და- ჰ-ფლ-ა	წარ-ვიდ-ა
შე-ვ-ძარ-თ	მო-ვ-სარ-თ	და-ვ-ჰ-ფალ-თ	წარ-ვედ-ი-თ
შე-ს-ძარ-თ	მო-ჰ-სარ-თ	და- ჰ-ფალ-თ	წარ-ხ-უედ-ი-თ.
შე- ძრ-ეს	მო- სრ-ეს	და- ჰ-ფლ-ეს ²	წარ-ვიდ-ეს

გ) მწკრივის ნიშანი ა ი

გან-ვ-რ-ცხ-ი	და-ვ-ბერ-დ-ი	გან-ვ-ე-რ-ი
გან-ჰ-რცხ-ი	და-ჰ-ბერ-დ-ი	გან- ე-რ-ი
გან- რცხ-ა	და- ბერ-დ-ა	გან- ე-რ-ა
გან-ვ-რცხ-ი-თ	და-ვ-ბერ-დ-ი-თ	(გან-ვ-ე-რ-ენ-ი-თ
გან-ჰ-რცხ-ი-თ	და-ჰ-ბერ-დ-ი-თ	გან- ე-რ-ენ-ი-თ
გან- რცხ-ეს	და- ბერ-დ-ეს	გან- ე-რ-ენ-ეს)

¹ ასე აღიღგენს ფუძისეულ ა-ს კიდევ შემდეგი ზმნები: და-ვ-ჰ-აშ, და-ჰ-აშ, გან-ვ-ი-რათხ, გან-ი-რათხ, შე-ვ-ი-რატყ, შე-ი-რატყ...

² ასეთი ზმნებია კიდევ: და-ვ-ჰ-ბად-ე, და-ვ-ს-თეს-ე, და-ვ-ს-თხი-ე, და-ვ-ჰ-მარხ-ე, და-ვ-ჰ-აშ, გან-ვ-ჰ-მარტ-ე, გან-ვ-ჰ-მზად-ე, აღ-ვ-ჰ-მართ-ე (აღ-ხ-უ-ა-სრულ-ე), და-ვ-ჰ-ნერგ-ე, და-ვ-ჰ-წესენ, და-ვ-ჰ-ბეჭდ-ე, შე-ვ-ჰ-რაცხ-ე და სხვ. ამათ ირიბი ობიექტი დაკარგული აქვთ, მაგრამ მისი ნიშანი შემოუნახავთ. ასეთ ზმნებს ა. შანიძე და ჰ. ბადას ტიპის ზმნებს უწოდებს.

მი-ვ-ე-ც-ი ¹ (მე მას)	ვ-ჰ-რწმენ-ი	—
მი- ე-ც-ი	ჰ-რწმენ-ი	—
მი- ე-ც-ა	ჰ-რწმენ-ა	და- ცვ-ა
(მი-ვ-ე-ც-ენ-ი-თ	ვ-ჰ-რწმენ-ი-თ	და-ვ-ცვ-ი-თ
მი- ე-ც-ენ-ი-თ	ჰ-რწმენ-ი-თ	და-ს-ცვ-ი-თ
მი- ე-ც-ენ-ეს)	ჰ-რწმენ-ეს	და- ცვ-ეს

დ. მეორე ბრძანებითი

	ა) ენიანი	
წერ-ე	(და-წერ-ე	მო-ღრიკ-ე
წერ-ე-ნ	და-წერ-ენ)	მო-ღრიკ-ენ
წერ-ე-თ	(და-წერ-ე-თ	მო-ღრიკ-ე-თ
წერ-ედ	და-წერ-ედ)	მო-ღრიკ-ედ
გან-ა-ბნი(ვ)-ე	წარ-ი-ყვან-ე	გან-ა-ტფ-ე
გან-ა-ბნი(ვ)-ენ	წარ-ი-ყვან-ენ	გან-ა-ტფ-ენ
გან-ა-ბნი(ვ)-ე-თ	წარ-ი-ყვან-ე-თ	გან-ა-ტფ-ე-თ
გან-ა-ბნი(ვ)-ედ	წარ-ი-ყვან-ედ	გან-ა-ტფ-ედ
ა-კურთხ-ე	ს-ძლ-ე	თალ-ე
ა-კურთხ-ენ	ს-ძლ-ენ	თალ-ენ
ა-კურთხ-ე-თ	ს-ძლ-ე-თ	თალ-ე-თ
ა-კურთხ-ედ	ს-ძლ-ედ	თალ-ედ
ჰ-კითხ-ე	ტანჯ-ე	
ჰ-კითხ-ენ	ტანჯ-ენ	
ჰ-კითხ-ე-თ	ტანჯ-ე-თ	
ჰ-კითხ-ედ	ტანჯ-ედ	

ბ) უნიშნო

და-ღევ	ცან	მი-ე-ც	ყავ
და-ღევ-ი-ნ	ცან-ი-ნ	მი-ე-ც-ი-ნ	ყავ-ნ
და-ღევ-(ი)-თ	ცან-თ	მი-ე-ც-ი-თ	ყავ-თ
და-ღევ-ედ	ცან-ედ	მი-ს-ც-ედ	ყვ-ედ
მო-კალ	შე-თხაზ	სუ	და-ა-ღვ
მო-კალ-ნ	შე-თხაზ-ნ	სუ-ნ	და-ა-ღვ-ი-ნ

¹ მტერს მივეცი (ჩაუფარდი ხელში), ფიქრებს მივეცი, ოცნებას მივეცი... ასეთივეა აგრეთ-ვე და-ვ-ე-ც-ი, და-ე-ც-ი, და-ე-ც-ა.

მო-კალ-თ	შე-თხაზ-თ	სუ-თ	და-ა-დგ-თ
მო-კლ-ედ	შე-თხზ-ედ	სუ-ედ	და-ა-დგ-ედ
შე-ა-ბ	გან-ა-სხ	თქუ	(აღ-უ-თქუ
შე-ა-ბ-ი-ნ	გან-ა-სხ-ი-ნ	თქუ-ნ	აღ-უ-თქუ-ნ)
შე-ა-ბ-თ	გან-ა-სხ-თ	თქუ-თ	(აღ-უ-თქუ-თ
შე-ა-ბ-ედ	გან-ა-სხ-ედ	თქუ-ედ	აღ-უ-თქუ-ედ)
ა-რქუ	ქმენ	და-წუ	შე-ი-პყარ
ა-რქუ-ნ	ქმენ-ი-ნ	და-წუ-ნ	შე-ი-პყარ-ნ
ა-რქუ-თ	ქმენ-(ი)-თ	და-წუ-თ	შე-ი-პყარ-თ
პ-რქუ-ედ	ქმენ- ედ	და-წუ-ედ	შე-ი-პყარ-ედ
და-პ-ფალ	შე-ძარ	მო-სარ	წარ-ვედ
და-პ-ფალ-ნ	შე-ძარ-ნ	მო-სარ-ნ	წარ-ვედ-ი-ნ
და-პ-ფალ-თ	შე-ძარ-თ	მო-სარ-თ	წარ-ვედ-ი-თ
და-პ-ფლ-ედ	შე-ძრ-ედ	მო-სრ-ედ	წარ-ვიდ-ედ

გ) ინიანი

გან-რცხ-ი	და-ბერ-დ-ი	გან-ე-რ-ი
გან-რცხ-ი-ნ	და-ბერ-დ-ი-ნ	გან-ე-რ-ი-ნ
გან-რცხ-ი-თ	და-ბერ-დ-ი-თ	(გან-ე-რ-ენ-ი-თ
გან-რცხ-ედ	და-ბერ-დ-ედ	გან-ე-რ-ენ-ედ)
მი-ე-ც-ი	პ-რწმენ-ი	—
მი-ე-ც-ი-ნ	პ-რწმენ-ი-ნ	და-ცვ-ი-ნ
(მი-ე-ც-ენ-ი-თ	პ-რწმენ-ი-თ	და-ცვ-ი-თ
მი-ე-ც-ენ-ედ)	პ-რწმენ-ედ	და-ცვ-ედ

ჟ. მორა ხოლმორითი

ვ-წერ-ი	(და-ვ-წერ-ი	მო-ვ-დრიკ-ი
ს-წერ-ი	და-ს-წერ-ი	მო-ს-დრიკ-ი
წერ-ი-ს	და- წერ-ი-ს	მო- დრიკ-ი-ს
ვ-წერ-ი-თ	და-ვ-წერ-ი-თ	მო-ვ-დრიკ-ი-თ
ს-წერ-ი-თ	და-ს-წერ-ი-თ	მო-ს-დრიკ-ი-თ
წერ-ი-ან	და- წერ-ი-ან	მო- დრიკ-ი-ან

გან-ვ-ა-ბნი(ვ)-ი	წარ-ვ-ი-ყვან-ი	გან-ვ-ა-ტფ-ი
გან- ა-ბნი(ვ)-ი	წარ- ი-ყვან-ი	გან- ა-ტფ-ი
გან- ა-ბნი(ვ)-ი-ს	წარ- ი-ყვან-ი-ს	გან- ა-ტფ-ი-ს
გან-ვ-ა-ბნი(ვ)-ი-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ი-თ	გან-ვ-ა-ტფ-ი-თ
გან- ა-ბნი(ვ)-ი-თ	წარ- ი-ყვან-ი-თ	გან- ა-ტფ-ი-თ
გან- ა-ბნი(ვ)-ი-ან	წარ- ი-ყვან-ი-ან	გან- ა-ტფ-ი-ან
ვ-ა-კურთხ-ი	ვ-ს-ძლ-ი	ვ-თალ-ი
ა-კურთხ-ი	ს-ძლ-ი	ს-თალ-ი
ა-კურთხ-ი-ს	ს-ძლ-ი-ს	თალ-ი-ს
ვ-ა-კურთხ-ი-თ	ვ-ს-ძლ-ი-თ	ვ-თალ-ი-თ
ა-კურთხ-ი-თ	ს-ძლ-ი-თ	ს-თალ-ი-თ
ა-კურთხ-ი-ან	ს-ძლ-ი-ან	თალ-ი-ან
ვ-პ-კითხ-ი	ვ-ტანჯ-ი	და-ვ-დვ-ი
პ-კითხ-ი	ს-ტანჯ-ი	და-ს-დვ-ი
პ-კითხ-ი-ს	ტანჯ-ი-ს	და- დვ-ი-ს
ვ-პ-კითხ-ი-თ	ვ-ტანჯ-ი-თ	და-ვ-დვ-ი-თ
პ-კითხ-ი-თ	ს-ტანჯ-ი-თ	და-ს-დვ-ი-თ
პ-კითხ-ი-ან	ტანჯ-ი-ან	და- დვ-ი-ან
ვ-ცნ-ი	მი-ვ-ს-ც-ი	ვ-ყვ-ი
ს-ცნ-ი	მი- ს-ც-ი	პ-ყვ-ი
ცნ-ი-ს	მი- ს-ც-ი-ს	ყვ-ი-ს
ვ-ცნ-ი-თ	მი-ვ-ს-ც-ი-თ	ვ-ყვ-ი-თ
ს-ცნ-ი-თ	მი- ს-ც-ი-თ	პ-ყვ-ი-თ
ცნ-ი-ან	მი- ს-ც-ი-ან	ყვ-ი-ან
მო-ვ-კლ-ი	შე-ვ-თხზ-ი	ვ-სუ
მო-პ-კლ-ი	შე-ს-თხზ-ი	პ-სუ
მო- კლ-ი-ს	შე- თხზ-ი-ს	სუ-ს
მო-ვ-კლ-ი-თ	შე-ვ-თხზ-ი-თ	ვ-სუ-თ
მო-პ-კლ-ი-თ	შე-ს-თხზ-ი-თ	პ-სუ-თ
მო- კლ-ი-ან	შე- თხზ-ი-ან	სუ-ან
და-ვ-აღვ-ი	შე-ვ-ა-ბ-ი	გან-ვ-ა-სხ-ი
და- ა-ღვ-ი	შე- ა-ბ-ი	გან- ა-სხ-ი
და- ა-ღვ-ი-ს	შე- ა-ბ-ი-ს	გან- ა-სხ-ი-ს
და-ვ-ა-ღვ-ი-თ	შე-ვ-ა-ბ-ი-თ	გან-ვ-ა-სხ-ი-თ
და- ა-ღვ-ი-თ	შე- ა-ბ-ი-თ	გან- ა-სხ-ი-თ
და- ა-ღვ-ი-ან	შე- ა-ბ-ი-ან	გან- ა-სხ-ი-ან
ვ-თქვ	(ვ-თქუ-ი	აღ-უ-თქვ
ს-თქვ	ს-თქუ-ი	აღ-უ-თქვ
თქვ-ს	თქუ-ი-ს	აღ-უ-თქვ-ს
		(აღ-უ-თქუ-ი
		აღ-უ-თქუ-ი
		აღ-უ-თქუ-ი-ს

ვ-თქვ-თ	ვ-თქუ-ი-თ	აღ-უ-თქვ-თ	აღ-უ-თქუ-ი-თ
ს-თქვ-თ	ს-თქუ-ი-თ	აღ-უ-თქვ-თ	აღ-უ-თქუ-ი-თ
თქვ-ან	თქუ-ი-ან)	აღ-უ-თქვ-ან	აღ-უ-თქუ-ი-ან)
ვ-პ-რქვ	(ვ-პ-რქუ-ი	ვ-ქმნ-ი	ღა-ვ-წვ
პ-რქვ	პ-რქუ-ი	პ-ქმნ-ი	(ღა-ვ-წუ-ი
პ-რქვ-ს	პ-რქუ-ი-ს	ქმნ-ი-ს	ღა-ს-წვ
ვ-პ-რქვ-თ	ვ-პ-რქუ-ი-თ	ვ-ქმნ-ი-თ	ღა-ს-წვ-ს
პ-რქვ-თ	პ-რქუ-ი-თ	პ-ქმნ-ი-თ	ღა-ს-წვ-ი-ს
პ-რქვ-ან	პ-რქუ-ი-ან)	ქმნ-ი-ან	ღა-ვ-წვ-თ
			ღა-ს-წვ-ი-თ
			ღა-ს-წვ-ი-თ
			ღა-ს-წვ-ი-ან)
შე-ვ-ი-პყრ-ი	შე-ვ-ძრ-ი	მო-ვ-სრ-ი	
შე- ი-პყრ-ი	შე-ს-ძრ-ი	მო-პ-სრ-ი	
შე- ი-პყრ-ი-ს	შე- ძრ-ი-ს	მო- სრ-ი-ს	
შე-ვ-ი-პყრ-ი-თ	შე-ვ-ძრ-ი-თ	მო-ვ-სრ-ი-თ	
შე- ი-პყრ-ი-თ	შე-ს-ძრ-ი-თ	მო-პ-სრ-ი-თ	
შე- ი-პყრ-ი-ან	შე- ძრ-ი-ან	მო- სრ-ი-ან	
ღა-ვ-პ-ფლ-ი	წარ-ვიდ-ი		
ღა- პ-ფლ-ი	წარ-ხ-ვდ-ი	(წარ-ხ-უილ-ი)	
ღა- პ-ფლ-ი-ს	წარ-ვიდ-ი-ს		
ღა-ვ-პ-ფლ-ი-თ	წარ-ვიდ-ი-თ		
ღა- პ-ფლ-ი-თ	წარ-ხ-ვდ-ი-თ	(წარ-ხ-უილ-ი-თ)	
ღა- პ-ფლ-ი-ან	წარ-ვიდ-ი-ან		

10. მფორა კავშირებითი

ა) მწკრივის ნიშანი ა

ვ-წერ-ო ¹	(ღა-ვ-წერ-ო	მო-ვ-ღრიკ-ო
ს-წერ-ო	ღა-ს-წერ-ო	მო-ს-ღრიკ-ო
წერ-ო-ს	ღა- წერ-ო-ს	მო- ღრიკ-ო-ს
ვ-წერ-ო-თ	ღა-ვ-წერ-ო-თ	მო-ვ-ღრიკ-ო-თ
ს-წერ-ო-თ	ღა-ს-წერ-ო-თ	მო-ს-ღრიკ-ო-თ
წერ-ო-ნ	ღა- წერ-ო-ნ)	მო- ღრიკ-ო-ნ
გან-ვ-ა-ბნი-ო	წარ-ვ-ი-ყვან-ო	ვ-ა-კურთხ-ო
გან- ა-ბნი-ო	წარ- ი-ყვან-ო	ა-კურთხ-ო
გან- ა-ბნი-ო-ს	წარ- ი-ყვან-ო-ს	ა-კურთხ-ო-ს
გან-ვ-ა-ბნი-ო-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ო-თ	ვ-ა-კურთხ-ო-თ
გან- ა-ბნი-ო-თ	წარ- ი-ყვან-ო-თ	ა-კურთხ-ო-თ
გან- ა-ბნი-ო-ნ	წარ- ი-ყვან-ო-ნ	ა-კურთხ-ო-ნ

¹ აქ და ქვემოთ იგულისხმება, რომ მოქმედებითი გვარის ზმნებში პირდაპირი ობიექტი მსოფლიოში დგას.

ვ-ს-ძლ-ო	ვ-თალ-ო	ვ-პ-კითხ-ო	ვ-ტანჯ-ო	ვ-ყ-ო
ს-ძლ-ო	ს-თალ-ო	პ-კითხ-ო	ს-ტანჯ-ო	პ-ყ-ო
ს-ძლ-ო-ს	თალ-ო-ს	პ-კითხ-ო-ს	ტანჯ-ო-ს	ყ-ო-ს
ვ-ს-ძლ-ო-თ	ვ-თალ-ო-თ	ვ-პ-კითხ-ო-თ	ვ-ტანჯ-ო-თ	ვ-ყ-ო-თ
ს-ძლ-ო-თ	ს-თალ-ო-თ	პ-კითხ-ო-თ	ს-ტანჯ-ო-თ	პ-ყ-ო-თ
ს-ძლ-ო-ნ	თალ-ო-ნ	პ-კითხ-ო-ნ	ტანჯ-ო-ნ	ყ-ო-ნ

ბ) მწკრივის ნიშანი ა

ღა-ვ-ღვ-ა	ვ-ცნ-ა	მო-ვ-კლ-ა	შე-ვ-თხზ-ა
ღა-ს-ღვ-ა	ს-ცნ-ა	მო-პ-კლ-ა	შე-ს-თხზ-ა
ღა- ღვ-ა-ს	ცნ-ა-ს	მო- კლ-ა-ს	შე- თხზ-ა-ს
ღა-ვ-ღვ-ა-თ	ვ-ცნ-ა-თ	მო-ვ-კლ-ა-თ	შე-ვ-თხზ-ა-თ
ღა-ს-ღვ-ა-თ	ს-ცნ-ა-თ	მო-პ-კლ-ა-თ	შე-ს-თხზ-ა-თ
ღა- ღვ-ა-ნ	ცნ-ა-ნ	მო- კლ-ა-ნ	შე- თხზ-ა-ნ
ვ-სუ-ა	ღა-ვ-ა-ღვ-ა	შე-ვ-ა-ბ-ა	გან-ვ-ა-სხ-ა
პ-სუ-ა	ღა- ა-ღვ-ა	შე- ა-ბ-ა	გან- ა-სხ-ა
სუ-ა-ს	ღა- ა-ღვ-ა-ს	შე- ა-ბ-ა-ს	გან- ა-სხ-ა-ს
ვ-სუ-ა-თ	ღა-ვ-ა-ღვ-ა-თ	შე-ვ-ა-ბ-ა-თ	გან-ვ-ა-სხ-ა-თ
პ-სუ-ა-თ	ღა- ა-ღვ-ა-თ	შე- ა-ბ-ა-თ	გან- ა-სხ-ა-თ
სუ-ა-ნ	ღა- ა-ღვ-ა-ნ	შე- ა-ბ-ა-ნ	გან- ა-სხ-ა-ნ
ვ-თქუ-ა	აღ-უ-თქუ-ა	ვ-პ-რქუ-ა	შე-ვ-ი-პყრ-ა
ს-თქუ-ა	აღ-უ-თქუ-ა	პ-რქუ-ა	შე- ი-პყრ-ა
თქუ-ა-ს	აღ-უ-თქუ-ა-ს	პ-რქუ-ა-ს	შე- ი-პყრ-ა-ს
ვ-თქუ-ა-თ	აღ-უ-თქუ-ა-თ	ვ-პ-რქუ-ა-თ	შე-ვ-ი-პყრ-ა-თ
ს-თქუ-ა-თ	აღ-უ-თქუ-ა-თ	პ-რქუ-ა-თ	შე- ი-პყრ-ა-თ
თქუ-ა-ნ	აღ-უ-თქუ-ა-ნ	პ-რქუ-ა-ნ	შე- ი-პყრ-ა-ნ
შე-ვ-ძრ-ა	მო-ვ-სრ-ა	ღა-ვ-პ-ფლ-ა	
შე-ს-ძრ-ა	მო-პ-სრ-ა	ღა- პ-ფლ-ა	
შე- ძრ-ა-ს	მო- სრ-ა-ს	ღა- პ-ფლ-ა-ს	
შე-ვ-ძრ-ა-თ	მო-ვ-სრ-ა-თ	ღა-ვ-პ-ფლ-ა-თ	
შე-ს-ძრ-ა-თ	მო-პ-სრ-ა-თ	ღა- პ-ფლ-ა-თ	
შე- ძრ-ა-ნ	მო- სრ-ა-ნ	ღა- პ-ფლ-ა-ნ	

გ) მწკრივის ნიშანი ა

მო-ვ-ს-ც-ე	ვ-ქმნ-ე	ვ-ი-ქსნ-ე
მო- ს-ც-ე	პ-ქმნ-ე	ი-ქსნ-ე
მო- ს-ც-ე-ს	ქმნ-ე-ს	ი-ქსნ-ე-ს
მო-ვ-ს-ც-ე-თ	ვ-ქმნ-ე-თ	ვ-ი-ქსნ-ე-თ
მო- ს-ც-ე-თ	პ-ქმნ-ე-თ	ი-ქსნ-ე-თ
მო- ს-ც-ე-ნ	ქმნ-ე-ნ	ი-ქსნ-ე-ნ

გან-ვ-რყუნ-ე	გან-ვ-კრწნ-ე	აღ-ე-ა-გზნ-ე
გან-პ-რყუნ-ე	გან-პ-კრწნ-ე	აღ- ა-გზნ-ე
გან- რყუნ-ე-ს	გან- კრწნ-ე-ს	აღ- ა-გზნ-ე-ს
გან-ვ-რყუნ-ე-თ	გან-პ-კრწნ-ე-თ	აღ-ვ-ა-გზნ-ე-თ
გან-პ-რყუნ-ე-თ	გან-ვ-კრწნ-ე-თ	აღ- ა-გზნ-ე-თ
გან- რყუნ-ე-ნ	გან- კრწნ-ე-ნ	აღ- ა-გზნ-ე-ნ

ვ-ა-გრძნ-ე	ვ-ი-ჯმნ-ე	ღა-ვ-მყნ-ე
ა-გრძნ-ე	ი-ჯმნ-ე	ღა-პ-მყნ-ე
ა-გრძნ-ე-ს	ი-ჯმნ-ე-ს	ღა- მყნ-ე-ს
ვ-ა-გრძნ-ე-თ	ვ-ი-ჯმნ-ე-თ	ღა-ვ-მყნ-ე-თ
ა-გრძნ-ე-თ	ი-ჯმნ-ე-თ	ღა-პ-მყნ-ე-თ
ა-გრძნ-ე-ნ	ი-ჯმნ-ე-ნ	ღა- მყნ-ე-ნ

ღა-ვ-ი-ცვ-ე	ვ-შვ-ე	წარ-ვიდ-ე	
ღა- ი-ცვ-ე	პ-შვ-ე	წარ-ხ-ვდ-ე	(წარ-ხ-უიღ-ე)
ღა- ი-ცვ-ე-ს	შვ-ე-ს	წარ-ვიდ-ე-ს	
ღა-ვ-ი-ცვ-ე-თ	ვ-შვ-ე-თ	წარ-ვიდ-ე-თ	
ღა- ი-ცვ-ე-თ	პ-შვ-ე-თ	წარ-ხ-ვდ-ე-თ	(წარ-ხ-უიღ-ე-თ)
ღა- ი-ცვ-ე-ნ	შვ-ე-ნ	წარ- ვიდ-ე-ნ	

ღა-ვ-ბერ-დ-ე	შე-ვ-წუხ-ნ-ე	გან-ვ-ტფ-ე
ღა-პ-ბერ-დ-ე	შე-ს-წუხ-ნ-ე	გან-ს-ტფ-ე
ღა- ბერ-დ-ე-ს	შე- წუხ-ნ-ე-ს	გან- ტფ-ე-ს
ღა-ვ-ბერ-დ-ე-თ	შე-ვ-წუხ-ნ-ე-თ	გან-ვ-ტფ-ე-თ
ღა-პ-ბერ-დ-ე-თ	შე-ს-წუხ-ნ-ე-თ	გან-ს-ტფ-ე-თ
ღა- ბერ-დ-ე-ნ	შე- წუხ-ნ-ე-ნ	გან- ტფ-ე-ნ

დ) მწკრივის ნიშანი ა ი

უ-წოდ-ი	მო-უ-წოდ-ი	შე-ვ-ს-ცოდ-ი
უ-წოდ-ი	მო-უ-წოდ-ი	შე- ს-ცოდ-ი
უ-წოდ-ი-ს	მო-უ-წოდ-ი-ს	შე- ს-ცოდ-ი-ს
უ-წოდ-ი-თ	მო-უ-წოდ-ი-თ	შე-ვ-ს-ცოდ-ი-თ
უ-წოდ-ი-თ	მო-უ-წოდ-ი-თ	შე- ს-ცოდ-ი-თ
უ-წოდ-ი-ან	მო-უ-წოდ-ი-ან	შე- ს-ცოდ-ი-ან

11. შერეული კავშირებითი

მი-ვ-ს-ც-ოდ-ი ¹	აღ-ვ-ა-სრულ-ოდ-ი
მი- ს-ც-ოდ-ი	აღ- ა-სრულ-ოდ-ი
მი- ს-ც-ოდ-ი-ს	აღ- ა-სრულ-ოდ-ი-ს
მი-ვ-ს-ც-ოდ-ი-თ	აღ-ვ-ა-სრულ-ოდ-ი-თ
მი- ს-ც-ოდ-ი-თ	აღ- ა-სრულ-ოდ-ი-თ
მი- ს-ც-ოდ-ი-ან	აღ- ა-სრულ-ოდ-ი-ან

¹ I და II (სუბიექტურ და ობიექტურ) პირებში იშვიათად გვხვდება.

III ს მ რ ი ა

12. პირველი თურმეობითი

ა) ავ, ამ თემის ნიშნიანი ზმნები

ავიანი

მო-მ-ი-კლ-ავ-ს	(მე იგი...)	მ-ი-ტანჯ-ავ-ს	მ- ი-კითხ-ავ-ს
მო-გ-ი-კლ-ავ-ს		გ- ი-ტანჯ-ავ-ს	გ- ი-კითხ-ავ-ს
მო- უ-კლ-ავ-ს		უ-ტანჯ-ავ-ს	უ-კითხ-ავ-ს
ექსკლ. მო-მ-ი-კლ-ავ-ს		მ- ი-ტანჯ-ავ-ს	მ- ი-კითხ-ავ-ს
ინკლ. მო-გ-უ-ი-კლ-ავ-ს		გუ-ი-ტანჯ-ავ-ს	გუ-ი-კითხ-ავ-ს
მო-გ-ი-კლ-ავ-ს		გ- ი-ტანჯ-ავ-ს	გ- ი-კითხ-ავ-ს
მო- უ-კლ-ავ-ს		უ-ტანჯ-ავ-ს	უ-კითხ-ავ-ს

ამიანი

მ- ი-სუ-ამ-ს	(მე იგი...)	ღა-მ-ი-დგ-ამ-ს	აღ-მ-ი-თქუ-ამ-ს
გ- ი-სუ-ამ-ს		ღა-გ-ი-დგ-ამ-ს	აღ-გ-ი-თქუ-ამ-ს
უ-სუ-ამ-ს		ღა- უ-დგ-ამ-ს	აღ- უ-თქუ-ამ-ს
ექსკლ. მ- ი-სუ-ამ-ს		ღა-მ-ი-დგ-ამ-ს	აღ-მ-ი-თქუ-ამ-ს
ინკლ. გუ-ი-სუ-ამ-ს		ღა-გუ-ი-დგ-ამ-ს	აღ-გუ-ი-თქუ-ამ-ს
გ- ი-სუ-ამ-ს		ღა-გ-ი-დგ-ამ-ს	აღ-გ-ი-თქუ-ამ-ს
უ-სუ-ამ-ს		ღა- უ-დგ-ამ-ს	აღ- უ-თქუ-ამ-ს

ბ) სხვა გარდამავალი ზმნები

მ- ი-წერ-ი-ე-ს	მ- ი-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი-მ-ი-ც-ემ-ი-ე-ს
გ- ი-წერ-ი-ე-ს	გ- ი-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი-გ-ი-ც-ემ-ი-ე-ს
უ-წერ-ი-ე-ს	უ-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი- უ-ც-ემ-ი-ე-ს
ექსკლ. მ- ი-წერ-ი-ე-ს	მ- ი-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი-მ-ი-ც-ემ-ი-ე-ს
ინკლ. გუ-ი-წერ-ი-ე-ს	გუ-ი-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი-გუ-ი-ც-ემ-ი-ე-ს
გ- ი-წერ-ი-ე-ს	გ- ი-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი-გ-ი-ც-ემ-ი-ე-ს
უ-წერ-ი-ე-ს	უ-ყ-ოფ-ი-ე-ს	მი- უ-ც-ემ-ი-ე-ს

მო-მ-ი-დრეკ-ი-ე-ს	მ- ი-ცნ-ობ-ი-ე-ს	მ- ი-ძლ-ევ-ი-ე-ს
მო-გ-ი-დრეკ-ი-ე-ს	გ- ი-ცნ-ობ-ი-ე-ს	გ- ი-ძლ-ევ-ი-ე-ს
მო- უ-დრეკ-ი-ე-ს	უ-ცნ-ობ-ი-ე-ს	უ-ძლ-ევ-ი-ე-ს
ექსკლ. მო-მ-ი-დრეკ-ი-ე-ს	მ- ი-ცნ-ობ-ი-ე-ს	მ- ი-ძლ-ევ-ი-ე-ს
ინკლ. მო-გუ-ი-დრეკ-ი-ე-ს	გუ-ი-ცნ-ობ-ი-ე-ს	გუ-ი-ძლ-ევ-ი-ე-ს
მო-გ-ი-დრეკ-ი-ე-ს	გ- ი-ცნ-ობ-ი-ე-ს	გ- ი-ძლ-ევ-ი-ე-ს
მო- უ-დრეკ-ი-ე-ს	უ-ცნ-ობ-ი-ე-ს	უ-ძლ-ევ-ი-ე-ს

	წარ-მ-ი-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი-მ-ი-ღ-ებ-ი-ე-ს
	წარ-გ-ი-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი-გ-ი-ღ-ებ-ი-ე-ს
	წარ- უ-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი- უ-ღ-ებ-ი-ე-ს
ექსკლ.	წარ-მ-ი-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი-მ-ი-ღ-ებ-ი-ე-ს
ინკლ.	წარ-გუ-ი-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი-გუ-ი-ღ-ებ-ი-ე-ს
	წარ-გ-ი-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი-გ-ი-ღ-ებ-ი-ე-ს
	წარ- უ-ყვან-ებ-ი-ე-ს	მი- უ-ღ-ებ-ი-ე-ს

გ) ერთპირიანი ზმნები

წარსრულ ვარ	დამალულ ვარ
წარსრულ ხარ	დამალულ ხარ
წარსრულ არს	დამალულ არს
წარსრულ ვართ	დამალულ ვართ
წარსრულ ხართ	დამალულ ხართ
წარსრულ არიან	დამალულ არიან

დ) ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები

და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ი-ე	და-ვ-პ-მალ-ვ-ი-ე
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე	და- პ-მალ-ვ-ი-ე
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-ს	და- პ-მალ-ვ-ი-ე-ს
და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-თ	და-ვ-პ-მალ-ვ-ი-ე-თ
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-თ	და- პ-მალ-ვ-ი-ე-თ
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ან	და- პ-მალ-ვ-ი-ან

13. მეორე თურფოვითი

ა) გარდამავალი ზმნები

	მ- ე-წერ-ა	მო-მ-ე-კლ-ა	მ- ე-თქუ-ა
	გ- ე-წერ-ა	მო-გ-ე-კლ-ა	გ- ე-თქუ-ა
	ე-წერ-ა	მო- ე-კლ-ა	ე-თქუ-ა
ექსკლ.	მ- ე-წერ-ა	მო-მ-ე-კლ-ა	მ- ე-თქუ-ა
ინკლ.	გუ-ე-წერ-ა	მო-გუ-ე-კლ-ა	გუ-ე-თქუ-ა
	გ- ე-წერ-ა	მო-გ-ე-კლ-ა	გ- ე-თქუ-ა
	ე-წერ-ა	მო- ე-კლ-ა	ე-თქუ-ა

	გან-მ-ე-ტფ-ო	მ- ე-ყ-ო	და-მ-ე-წყ-ო
	გან-გ-ე-ტფ-ო	გ- ე-ყ-ო	და-გ-ე-წყ-ო
	გან-ე-ტფ-ო	ე-ყ-ო	და- ე-წყ-ო
ექსკლ.	გან-მ-ე-ტფ-ო	მ- ე-ყ-ო	და-მ-ე-წყ-ო
ინკლ.	გან-გუ-ე-ტფ-ო	გუ-ე-ყ-ო	და-გუ-ე-წყ-ო
	გან-გ-ე-ტფ-ო	გ- ე-ყ-ო	და-გ-ე-წყ-ო
	გან- ე-ტფ-ო	ე-ყ-ო	და- ე-წყ-ო

	ალ-მ-ე-შენ-ა	გან-მ-ე-ახლ-ა	და-მ-ე-მცირ-ა
	ალ-ვ-ე-შენ-ა	გან-ვ-ე-ახლ-ა	და-გ-ე-მცირ-ა
	ალ- ე-შენ-ა	გან- ე-ახლ-ა	და- ე-მცირ-ა
ექსკლ.	ალ-მ-ე-შენ-ა	გან-მ-ე-ახლ-ა	და-მ-ე-მცირ-ა
ინკლ.	ალ-გუ-ე-შენ-ა	გან-გუ-ე-ახლ-ა	და-გუ-ე-მცირ-ა
	ალ-ვ-ე-შენ-ა	გან-ვ-ე-ახლ-ა	და-გ-ე-მცირ-ა
	ალ- ე-შენ-ა	გან- ე-ახლ-ა	და- ე-მცირ-ა

ბ) ერთპირიანი ზმნები

წარსრულ ვიყავ	დამალულ ვიყავ
წარსრულ იყავ	დამალულ იყავ
წარსრულ იყო	დამალულ იყო
წარსრულ ვიყვენით	დამალულ ვიყვენით
წარსრულ იყვენით	დამალულ იყვენით
წარსრულ იყვენეს	დამალულ იყვენეს

გ) ორპირიანი გარდამავალი ზმნები

და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ი-ე	და-ვ-პ-მალ-ვ-ი-ე
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე	და- პ-მალ-ვ-ი-ე
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-ს	და- პ-მალ-ვ-ი-ე-ს
და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-თ	და-ვ-პ-მალ-ვ-ი-ე-თ
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ე-თ	და- პ-მალ-ვ-ი-ე-თ
და- პ-ვიწყ-ებ-ი-ან	და- პ-მალ-ვ-ი-ან

14. მესამე სიბრტყითი

გარდამავალი ზმნები

	მ- ე-ბრძან-ი-ს	მ-ე-ქმნ-ი-ს	მ- ე-ყვ-ი-ს
	გ- ე-ბრძან-ი-ს	გ- ე-ქმნ-ი-ს	გ- ე-ყვ-ი-ს
	ე-ბრძან-ი-ს	ე-ქმნ-ი-ს	ე-ყვ-ი-ს
ექსკლ.	მ- ე-ბრძან-ი-ს	მ- ე-ქმნ-ი-ს	მ- ე-ყვ-ი-ს
ინკლ.	გუ-ე-ბრძან-ი-ს	გუ-ე-ქმნ-ი-ს	გუ-ე-ყვ-ი-ს
	გ- ე-ბრძან-ი-ს	გ- ე-ქმნ-ი-ს	გ- ე-ყვ-ი-ს
	ე-ბრძან-ი-ს	ე-ქმნ-ი-ს	ე-ყვ-ი-ს

	მ- ე-თქუ-ი-ს	შე-მ-ე-კრიბ-ი-ს	მო-მ-ე-სრ-ი-ს
	გ- ე-თქუ-ი-ს	შე-გ-ე-კრიბ-ი-ს	მო-გ-ე-სრ-ი-ს
	ე-თქუ-ი-ს	შე- ე-კრიბ-ი-ს	მო- ე-სრ-ი-ს
ექსკლ.	მ- ე-თქუ-ი-ს	შე-მ-ე-კრიბ-ი-ს	მო-მ-ე-სრ-ი-ს
ინკლ.	გუ-ე-თქუ-ი-ს	შე-გუ-ე-კრიბ-ი-ს	მო-გუ-ე-სრ-ი-ს
	გ- ე-თქუ-ი-ს	შე-გ-ე-კრიბ-ი-ს	მო-გ-ე-სრ-ი-ს
	ე-თქუ-ი-ს	შე- ე-კრიბ-ი-ს	მო- ე-სრ-ი-ს

15. მისამა კავშირებითი

ა) გარდამავალი ზმნები

	მ- ეწერ-ო-ს	მ- ე-ყ-ო-ს	გან-მ-ე-ტფ-ო-ს
	გ- ეწერ-ო-ს	გ- ე-ყ-ო-ს	გან-გ-ე-ტფ-ო-ს
	ეწერ-ო-ს	ე-ყ-ო-ს	გან- ე-ტფ-ო-ს
ექსკლ.	მ- ეწერ-ო-ს	მ- ე-ყ-ო-ს	გან-მ-ე-ტფ-ო-ს
ინკლ.	გუ-ეწერ-ო-ს	გუ-ე-ყ-ო-ს	გან-გუ-ე-ტფ-ო-ს
	გ- ეწერ-ო-ს	გ- ე-ყ-ო-ს	გან-გ-ე-ტფ-ო-ს
	ეწერ-ო-ს	ე-ყ-ო-ს	გან- ე-ტფ-ო-ს

	მო-მ-ე-კლ-ა-ს	მ- ე-თქუ-ა-ს	და-მ-ე-დვ-ა-ს
	მო-გ-ე-კლ-ა-ს	გ- ე-თქუ-ა-ს	და-გ-ე-დვ-ა-ს
	მო-ე-კლ-ა-ს	ე-თქუ-ა-ს	და- ე-დვ-ა-ს
ექსკლ.	მო-მ-ე-კლ-ა-ს	მ- ე-თქუ-ა-ს	და-მ-ე-დვ-ა-ს
ინკლ.	მო-გუ-ე-კლ-ა-ს	გუ-ე-თქუ-ა-ს	და-გუ-ე-დვ-ა-ს
	მო-გ-ე-კლ-ა-ს	გ- ე-თქუ-ა-ს	და-გ-ე-დვ-ა-ს
	მო- ე-კლ-ა-ს	ე-თქუ-ა-ს	და- ე-დვ-ა-ს

	მი-მ-ე-ც-ე-ს	მ- ე-ქმნ-ე-ს	და-მ-ე-ცვ-ე-ს
	მი-გ-ე-ც-ე-ს	გ- ე-ქმნ-ე-ს	და-გ-ე-ცვ-ე-ს
	მი- ე-ც-ე-ს	ე-ქმნ-ე-ს	და- ე-ცვ-ე-ს
ექსკლ.	მი-მ-ე-ც-ე-ს	მ- ე-ქმნ-ე-ს	და-მ-ე-ცვ-ე-ს
ინკლ.	მი-გუ-ე-ც-ე-ს	გუ-ე-ქმნ-ე-ს	და-გუ-ე-ცვ-ე-ს
	მი-გ-ე-ც-ე-ს	გ- ე-ქმნ-ე-ს	და-გ-ე-ცვ-ე-ს
	მი- ე-ც-ე-ს	ე-ქმნ-ე-ს	და- ე-ცვ-ე-ს

	აღ-მ-ე-შტნ-ო-ს	გან-მ-ე-ახლ-ო-ს	და-მ-ე-მცირ-ო-ს
	აღ-გ-ე-შტნ-ო-ს	გან-გ-ე-ახლ-ო-ს	და-გ-ე-მცირ-ო-ს
	აღ- ე-შტნ-ო-ს	გან- ე-ახლ-ო-ს	და- ე-მცირ-ო-ს
ექსკლ.	აღ-მ-ე-შტნ-ო-ს	გან-მ-ე-ახლ-ო-ს	და-მ-ე-მცირ-ო-ს
ინკლ.	აღ-გუ-ე-შტნ-ო-ს	გან-გუ-ე-ახლ-ო-ს	და-გუ-ე-მცირ-ო-ს
	აღ-გ-ე-შტნ-ო-ს	გან-გ-ე-ახლ-ო-ს	და-გ-ე-მცირ-ო-ს
	აღ- ე-შტნ-ო-ს	გან- ე-ახლ-ო-ს	და- ე-მცირ-ო-ს

ბ) ერთპირიანი ზმნები

წარსრულ ვიყო	დამალულ ვიყო
წარსრულ იყო	დამალულ იყო
წარსრულ იყოს	დამალულ იყოს
წარსრულ ვიყვნეთ	დამალულ ვიყვნეთ
წარსრულ იყვნეთ	დამალულ იყვნეთ
წარსრულ იყვნენ	დამალულ იყვნენ

გ) ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები

და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი	და-ვ-პ-მალ-ვ-ოდ-ი
და- პ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი	და- პ-მალ-ვ-ოდ-ი
და- ვ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი-ს	და- ვ-მალ-ვ-ოდ-ი-ს
და-ვ-პ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი-თ	და-ვ-პ-მალ-ვ-ოდ-ი-თ
და- პ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი-თ	და- პ-მალ-ვ-ოდ-ი-თ
და- ვ-ვიწყ-ებ-ოდ-ი-ან	და- ვ-მალ-ვ-ოდ-ი-ან

ჰ. პირდაპირი ობიექტური პირის მრავლობითი რიცხვის აღნიშვნა II და III სერიის მფარველებში

II სერია

წყვეტილი

O₃

და-ვ-წერ-ენ	მო-ვ-კლ-ენ	წარ-ვ-ი-ყვან-ენ მე იგინი
და-ს-წერ-ენ	მო-პ-კლ-ენ	წარ- ი-ყვან-ენ
და- წერ-ნ-ა	მო- კლ-ნ-ა	წარ- ი-ყვან-ნ-ა
და-ვ-წერ-ენ-(ი)-თ	მო-ვ-კლ-ენ-(ი)-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ენ-(ი)-თ
და-ს-წერ-ენ-(ი)-თ	მო-პ-კლ-ენ-(ი)-თ	წარ- ი-ყვან-ენ-(ი)-თ
და-წერ-ნ-ეს	მო- კლ-ნ-ეს	წარ- ი-ყვან-ნ-ეს

O₁

მო-მ-კლ-ენ	შენ	ჩუენ	(ექსკლ.)
მო-გუ-კლ-ენ	"	"	(ინკლ.)
მო-მ- კლ-ნ-ა	მან	"	(ექსკლ.)
მო-გუ-კლ-ნ-ა	"	"	(ინკლ.)

O₂*

მო-გ-კლ-ენ	მე	თქუენ
მო-გ-კლ-ნ-ა	მან	"

II ბრძანებითი

	მო-კლ-ენ	შენ	იგინი
2 პ. და-წერ-ენ	მო-კლ-ენ-(ი)-თ	თქუენ	"
და-წერ-ენ-(ი)-თ		შენ	"
წარ-ი-ყვან-ენ		თქუენ	"
წარ-ი-ყვან-ენ-(ი)-თ		მან	"
3 პ. და-წერ-ენ-ი-ნ	მო-კლ-ენ-ი-ნ	მათ	"
და-წერ-ნ-ედ	მო-კლ-ნ-ედ	მან	"
წარ-ი-ყვან-ენ-ი-ნ		მათ	"
წარ-ი-ყვან-ნ-ედ			

* პირველი და მეორე პირი რომ ობიექტი იყოს, ასეთ ფორმებს ვუჩვენებთ მხოლოდ წყვეტილში.

II სოლმეოზიტი

და-ვ-წერ-ნ-ი	მო-ვ-კლ-ნ-ი	წარ-ვ-ი-ყვან-ნ-ი	მე	იგინი
და-ს-წერ-ნ-ი	მო-პ-კლ-ნ-ი	წარ- ი-ყვან-ნ-ი	შენ	..
და- წერ-ნ-ი-ს	მო- კლ-ნ-ი-ს	წარ- ი-ყვან-ნ-ი-ს	მან	..
და-ვ-წერ-ნ-ი-თ	მო-ვ-კლ-ნ-ი-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ნ-ი-თ	ჩუენ	..
და-ს-წერ-ნ-ი-თ	მო-პ-კლ-ნ-ი-თ	წარ- ი-ყვან-ნ-ი-თ	თქუენ	..
და- წერ-ნ-ი-ან	მო- კლ-ნ-ი-ან	წარ- ი-ყვან-ნ-ი-ან	მათ	..

II კავშირებითი

და-ვ-წერ-ნ-ე	მო-ვ-კლ-ნ-ე	წარ-ვ-ი-ყვან-ნ-ე	მე	იგინი
და-ს-წერ-ნ-ე	მო-პ-კლ-ნ-ე	წარ- ი-ყვან-ნ-ე	შენ	..
და- წერ-ნ-ე-ს	მო- კლ-ნ-ე-ს	წარ- ი-ყვან-ნ-ე-ს	მან	..
და-ვ-წერ-ნ-ე-თ	მო-ვ-კლ-ნ-ე-თ	წარ-ვ-ი-ყვან-ნ-ე-თ	ჩუენ	..
და-ს-წერ-ნ-ე-თ	მო-პ-კლ-ნ-ე-თ	წარ- ი-ყვან-ნ-ე-თ	თქუენ	..
და- წერ-ნ-ე-ნ	მო- კლ-ნ-ე-ნ	წარ- ი-ყვან-ნ-ე-ნ	მათ	..

III სერია

I თურმეოზიტი

და-მ-ი-წერ-ი-ან ¹	მო-მ-ი-კლ-ვ-ან	წარ-მ-ი-ყვან-ებ-ი-ან	იგინი
და-გ-ი-წერ-ი-ან	მო-გ-ი-კლ-ვ-ან	წარ-გ-ი-ყვან-ებ-ი-ან	..
და-უ-წერ-ი-ან	მო- უ-კლ-ვ-ან	წარ- უ-ყვან-ებ-ი-ან	..
ექსკლ. და-მ-ი-წერ-ი-ან	მო-მ-ი-კლ-ვ-ან	წარ-მ-ი-ყვან-ებ-ი-ან	..
ინკლ. და-გ-ვ- წერ-ი-ან	მო-გ-ვ- კლ-ვ-ან	წარ-გ-ვ- ყვან-ებ-ი-ან	..
და-გ-ი-წერ-ი-ან	მო-გ-ი-კლ-ვ-ან	წარ-გ-ი-ყვან-ებ-ი-ან	..
და-უ-წერ-ი-ან	მო- უ-კლ-ვ-ან	წარ- უ-ყვან-ებ-ი-ან	..

II თურმეოზიტი

და-მ-ე-წერ-ნ-ეს	მო-მ-ე-კლ-ნ-ეს	წარ-მ-ე- ყვან-ნ-ეს	იგინი
და-გ-ე-წერ-ნ-ეს	მო-გ-ე-კლ-ნ-ეს	წარ-გ-ე- ყვან-ნ-ეს	..
და-ე-წერ-ნ-ეს	მო- ე-კლ-ნ-ეს	წარ- ე- ყვან-ნ-ეს	..
ექსკლ. და-მ-ე-წერ-ნ-ეს	მო-მ-ე-კლ-ნ-ეს	წარ-მ-ე- ყვან-ნ-ეს	..
ინკლ. და-გ-უ-ე-წერ-ნ-ეს	მო-გ-უ-ე-კლ-ნ-ეს	წარ-გ-უ-ე-ყვან-ნ-ეს	..
და-გ-ე-წერ-ნ-ეს	მო-გ-ე-კლ-ნ-ეს	წარ-გ-ე- ყვან-ნ-ეს	..
და-ე-წერ-ნ-ეს	მო- ე-კლ-ნ-ეს	წარ- ე- ყვან-ნ-ეს	..

III კავშირებითი

და-მ-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო-მ- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ-მ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	იგინი
და-გ-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო-გ- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ-გ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..
და-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..
ექსკლ. და-მ-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო-მ- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ-მ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..
ინკლ. და-გ-უ-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო-გ-უ-ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ-გ-უ-ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..
და-გ-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო-გ- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ-გ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..
და-ე-წერ-ნ-ე-ნ	მო- ე-კლ-ნ-ე-ნ	წარ- ე-ყვან-ნ-ე-ნ	..

¹ მესამე სერიის ფორმათა პირდაპირი ობიექტი წარმოშობით სუბიექტია. ამიტომაც, რომ მისი მრავლობითობა აქ სუბიექტის (მრავლობითობის) ნიშნებითაა გამოხატული.

4. მიცემითს ბრუნვაში დასრული სახელი ზმანს ვერ იტანხმებს მრ. რიცხვში

ვკლავ	ირემსა	მე	ვკლავ	ირემთა
პკლავ	..	შენ	პკლავ	..
კლავს	..	იგი	კლავს	..
ვკლავთ	..	ჩუენ	ვკლავთ	..
პკლავთ	..	თქუენ	პკლავთ	..
კლვენ	..	იგინი	კლვენ	..
მიყუარს	დედაჲ	მე	მითქუამს	სიტყუაჲ
გიყუარს	..	შენ	გითქუამს	..
უყუარს	..	მას	უთქუამს	..
ექსკლ. მიყუარს	..	ჩუენ	მითქუამს	..
ინკლ. გყუარს	..	ჩუენ	გვთქუამს	..
გიყუარს	..	თქუენ	გითქუამს	..
უყუარს	..	მათ	უთქუამს	..

5. ვნებითი გვარის ზმანთა წარმოების თავისებურებანი

I. ღინაფიური

I სერია

A. ინ-ენიანი ვნებითი

აწმყო	აწმყოს სოლმეობითი	უწყვეთელი	I ბრქანებითი
ვი/ემალეზი	..	ვი/ემალეზოდე	..
ი/ემალეზი	..	ი/ემალეზოდე	..
ი/ემალეზის	ი/ემალეზინ	ი/ემალეზოდა	ი/ემალეზოდენ
ვი/ემალეზით	..	ვი/ემალეზოდეთ	..
ი/ემალეზით	..	ი/ემალეზოდეთ	..
ი/ემალეზიან	ი/ემალეზიედ	ი/ემალეზოდეს	ი/ემალეზოდედ
უწყვეთლის სოლმეობითი
ვი/ემალეზოდე	..	ვი/ემალეზოდით	..
ი/ემალეზოდე	..	ი/ემალეზოდით	..
ი/ემალეზოდის	..	ი/ემალეზოდინ	..

II სერია

წყვეთელი	II ბრქანებითი	II სოლმეობითი	II კავშირებითი
დავი/ემალე	..	დავი/ემალი	დავი/ემალო
დაი/ემალე	..	დაი/ემალი	დაი/ემალო
დაი/ემალა	დაი/ემალენ	დაი/ემალის	დაი/ემალის
დავი/ემალენ(ი)თ	..	დავი/ემალნით	დავი/ემალნეთ
დაი/ემალენ(ი)თ	დაი/ემალენ(ი)თ	დაი/ემალნით	დაი/ემალნეთ
დაი/ემალენს	დაი/ემალენედ	დაი/ემალნიან	დაი/ემალნენ

III სერია

ა) ინიანი

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
დამალულ ვარ	დამალულ ვიყავ	დამალულ ვიყო
„ ხარ	„ იყავ	„ იყო
„ არს	„ იყო	„ იყოს
„ ვართ	„ ვიყვენით	„ ვიყვნეთ
„ ხართ	„ იყვენით	„ იყვნეთ
„ არიან	„ იყვნეს	„ იყვნენ

ბ) ენიანი

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
დავპალვიე	დავპალვოდე	დავპალვოდი
დავპალვიე	დავპალვოდე	დავპალვოდი
დავპალვიეს	დავპალვოდა	დავპალვოდის
დავპალვიეთ	დავპალვოდეთ	დავპალვოდით
დავპალვიეთ	დავპალვოდეთ	დავპალვოდით
დავპალვიან	დავპალვოდეს	დავპალვოდინ

B. ენსუფიქსიანი ვნებითი

I სერია

აწმყო	აწმყოს ხოლმეობითი	უწყვეტილი	I ბრძანებითი
შევწუნები		შევწუნებოდე	
შესწუნები		შესწუნებოდე	შეწუნებოდე
შეწუნების	შეწუნებინ	შეწუნებოდა	შეწუნებოდენ
შევწუნებით		შევწუნებოდეთ	
შესწუნებით		შესწუნებოდეთ	შეწუნებოდეთ
შეწუნებიან	შეწუნებიედ	შეწუნებოდეს	შეწუნებოდენ

უწყვეტილის ხოლმეობითი და I კავშირებითი

შევწუნებოდი	შევწუნებოდი
შესწუნებოდი	შესწუნებოდი
შეწუნებოდის	შეწუნებოდინ

II სერია

წყვეტილი	II ბრძანებითი	II ხოლმეობითი	III კავშირებითი
შევწუნე		შევწუნე	შევწუნე
შესწუნე	შეწუნე	შესწუნე	შესწუნე
შეწუნე	შეწუნენ	შეწუნის	შეწუნეს
შევწუნე(ი)თ		შევწუნით	შევწუნეთ
შესწუნე(ი)თ	შეწუნე(ი)თ	შესწუნით	შესწუნეთ
შეწუნეს	შეწუნედ	შეწუნიან	შეწუნენ

III სერია

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
შეწუნებულ ვარ	შეწუნებულ ვიყავ	შეწუნებულ ვიყო
„ ხარ	„ იყავ	„ იყო
„ არს	„ იყო	„ იყოს
„ ვართ	„ ვიყვენით	„ ვიყვნეთ
„ ხართ	„ იყვენით	„ იყვნეთ
„ არიან	„ იყვნეს	„ იყვნენ

C. დონიანი ვნებითი

I სერია

აწმყო	აწმყოს ხოლმეობითი	უწყვეტილი
განვმართლდები		განვმართლდებოდე
განვმართლდები		განვმართლდებოდე
განვმართლდების	განვმართლდებინ	განვმართლდებოდა
განვმართლდებით		განვმართლდებოდეთ
განვმართლდებით		განვმართლდებოდეთ
განვმართლდებიან	განვმართლდებიედ	განვმართლდებოდეს

I ბრძანებითი

განვმართლდებოდე
განვმართლდებოდენ

განვმართლდებოდეთ
განვმართლდებოდენ

უწყვეტილი და I კავშ.

განვმართლდებოდი
განვმართლდებოდი
განვმართლდებოდის
განვმართლდებოდით
განვმართლდებოდით
განვმართლდებოდინ

II სერია

წყვეტილი	II ბრძანებითი	II ხოლმეობითი	III კავშირებითი
განვმართლდი		განვმართლდი	განვმართლდე
განვმართლდი	განვმართლდი	განვმართლდი	განვმართლდე
განვმართლდა	განვმართლდინ	განვმართლდის	განვმართლდეს
განვმართლდით		განვმართლდით	განვმართლდეთ
განვმართლდით	განვმართლდით	განვმართლდით	განვმართლდეთ
განვმართლდეს	განვმართლდედ	განვმართლდიან	განვმართლდენ

III სერია

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
განვმართლდებულ ვარ	განვმართლდებულ ვიყავ	განვმართლდებულ ვიყო
„ ხარ	„ იყავ	„ იყო
„ არს	„ იყო	„ იყოს
„ ვართ	„ ვიყვენით	„ ვიყვნეთ
„ ხართ	„ იყვენით	„ იყვნეთ
„ არიან	„ იყვნეს	„ იყვნენ

D. უნიშნო ვნებითი

I სერია

აწმყო	აწმყოს ხოლმ.	უწყვეტელი	I ბრძანებითი
ვტფები		ვტფებოდე	
სტფები		სტფებოდე	ტფებოდე
ტფების	ტფებინ	ტფებოდა	ტფებოდენ
ვტფებით		ვტფებოდეთ	
სტფებით		სტფებოდეთ	ტფებოდეთ
ტფებიან	ტფებიედ	ტფებოდეს	ტფებოდედ

უწყვეტლის ხოლმეობითი და I კავშირებითი

ვტფებოდი	ვტფებოდით
სტფებოდი	სტფებოდით
ტფებოდის	ტფებოდიან

II სერია

წყვეტილი	II ბრძანებითი	II ხოლმეობითი	II კავშირებითი
განვტფე		განვტფი	განვტფე
განსტფე	განტფე	განსტფი	განსტფე
განტფა	განტფეინ	განტფის	განტფეს
განვტფე(ი)თ		განვტფით	განვტფეთ
განსტფე(ი)თ	განტფე(ი)თ	განსტფით	განსტფეთ
განტფეს	განტფედ	განტფიან	განტფენ

III სერია

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
განმტფარ ვარ	განმტფარ ვიყავ	განმტფარ ვიყო
„ ხარ	„ იყავ	„ იყო
„ არს	„ იყო	„ იყოს
„ ვართ	„ ვიყვენით	„ ვიყვნეთ
„ ხართ	„ იყვენით	„ იყვნეთ
„ არიან	„ იყვნეს	„ იყვნენ

ასე იძულებიან აგრეთვე (უჩვენებთ მხოლოდ წყვეტილს):

შევდერკ	განვკემ	დავჰენ	დავდენ	—
შესდერკ	განჰკემ	დასჰენ	დასდენ	—
შედრკა	განკმა	დაჰნა	დადნა	შეკრბა
შევდერკით	განვკემით	დავჰენით	დავდენით	შეკერბით
შესდერკით	განჰკემით	დასჰენით	დასდენით	შეჰკერბით
შედრკეს	განკმეს	დაჰნეს	დადნეს	შეკრბეს

განვჰკერთ	დავსცხერ	დავადგერ	განვძელ	მოვკუედ
განჰკერთ	დასცხერ	დაადგერ	განსძელ	მოჰკუედ
განჰკრთა	დასცხრა	დაადგრა	განძლა	მოკუდა
განვჰკერთით	დავსცხერთ	დავადგერთ	განვძელით	მოვკუედით
განჰკერთით	დასცხერთ	დაადგერთ	განსძელით	მოჰკუედით
განჰკრთეს	დასცხრეს	დაადგრეს	განძლეს	მოკუდეს
აღვდეგ	დავშუერ	მივსწუედ	განვძუერ	
აღსდეგ	დაჰშუერ	მისწუედ	განსძუერ	
აღდეგა	დაშურა	მისწულა	განძურა	
აღვდეგით	დავშუერთ	მივსწუედით	განვძუერთ	
აღსდეგით	დაჰშუერთ	მისწუედით	განსძუერთ	
აღდეგეს	დაშურეს	მისწუედეს	განძურეს	დასხვ.

II. სტატისტიკური

აწმყო

ვჰგონიე	ვსწერიე ¹	ვჰგიე ¹	უჰყრიე
ჰგონიე	სწერიე	ჰგიე	უჰყრიე
ჰგონიეს	სწერიეს	ჰგიეს	უჰყრიეს
ვჰგონიეთ	ვსწერიეთ	ვჰგიეთ	უჰყრიეთ
ჰგონიეთ	სწერიეთ	ჰგიეთ	უჰყრიეთ
ჰგონიან	სწერიან	ჰგიან	უჰყრიან
მგონიეს	მიჰყრიეს	იგი	მიჰყრიან
გგონიეს	გიჰყრიეს	გგონიან	გიჰყრიან
ჰგონიეს	უჰყრიეს	ჰგონიან	უჰყრიან
ეჰსკლ. მგონიეს	მიჰყრიეს	მგონიან	მიჰყრიან
ინკლ. გუგონიეს	გუჰყრიეს	გუგონიან	გუჰყრიან
გგონიეს	გიჰყრიეს	გგონიან	გიჰყრიან
ჰგონიეს	უჰყრიეს	ჰგონიან	უჰყრიან

წყვეტილი

ვეგონე	ვეწერე	ვეგიე	ვეჰყარ
ეგონე	ეწერე	ეგიე	ეჰყარ
ეგონა	ეწერა	ეგო	ეჰყარა
ვეგონენ(ი)თ	ვეწერენ(ი)თ	ვეგენ(ი)თ	ვეჰყარენ(ი)თ
ეგონენ(ი)თ	ეწერენ(ი)თ	ეგენ(ი)თ	ეჰყარენ(ი)თ
ეგონენეს	ეწერენეს	ეგენეს	ეჰყარენეს

¹ ამ შემთხვევაში ერთი პირის გავგება აქვთ და მხოლოდ სუბიექტ წყობით იხმარება (*მწერიეს, *მგიეს შეუძლებელი ფორმებია).

	მეგონა	მეპყრა	მეგონნეს	მეპყრნეს
	გეგონა	გეპყრა	გეგონნეს	გეპყრნეს
	ეგონა	ეპყრა	ეგონნეს	ეპყრნეს
ექსკლ.	მეგონა	მეპყრა	მეგონნეს	მეპყრნეს
ინკლ.	გუეგონა	გუეპყრა	გუეგონნეს	გუეპყრნეს
	გეგონა	გეპყრა	გეგონნეს	გეპყრნეს
	ეგონა	ეპყრა	ეგონნეს	ეპყრნეს

II კავშირებითი

	ვეგონო	ვეწერო	ვეგო	ვეპყრა
	ეგონო	ეწერო	ეგო	ეპყრა
	ეგონოს	ეწეროს	ეგოს	ეპყრას
	ვეგონნეთ	ვეწერნეთ	ვეგნეთ	ვეპყრნეთ
	ეგონნეთ	ეწერნეთ	ეგნეთ	ეპყრნეთ
	ეგონნენ	ეწერნენ	ეგნენ	ეპყრნენ
	მეგონოს	მეპყრას	მეგონნენ	მეპყრნენ
	გეგონოს	გეპყრას	გეგონნენ	გეპყრნენ
	ეგონოს	ეპყრას	ეგონნენ	ეპყრნენ
ექსკლ.	მეგონოს	მეპყრას	მეგონნენ	მეპყრნენ
ინკლ.	გუეგონოს	გუეპყრას	გუეგონნენ	გუეპყრნენ
	გეგონოს	გეპყრას	გეგონნენ	გეპყრნენ
	ეგონოს	ეპყრას	ეგონნენ	ეპყრნენ

6. ზოგიერთი თავისებური ზმნის უღლება

ა წ მ ყ ო

	ნივის ¹	მისხენ(ან)	იგინი
	გივის	გისხენ(ან)	
	უვის	უსხენ(ან)	
ექსკლ.	მივის	მისხენ(ან)	
ინკლ.	გვივის	გვისხენ(ან)	
	გივის	გისხენ(ან)	
	უვის	უსხენ(ან)	

წყვეტილი

II კავშირებითი

	მესუა	იგი	მესხნეს	იგინი	მესუას	იგი	მესხნენ	იგინი
	გესუა		გესხნეს		გესუას		გესხნენ	
	ესუა		ესხნეს		ესუას		ესხნენ	
ექსკლ.	მესუა		მესხნეს		მესუას		მესხნენ	
ინკლ.	გუესუა		გუესხნეს		გუესუას		გუესხნენ	
	გესუა		გესხნეს		გესუას		გესხნენ	
	ესუა		ესხნეს		ესუას		ესხნენ	

¹ იოქმის მხოლოდ აღამიანზე.

ა წ მ ყ ო

	მიღგს	იგი	მიღგან	იგინი	მიც	იგი	მისხენ	იგინი
	გიღგს		გიღგან		გიც		გისხენ	
	უღგს		უღგან		უც		უსხენ	
ექსკლ.	მიღგს		მიღგან		მიც		მისხენ	
ინკლ.	გვღგს		გვღგან		გვც		გვისხენ	
	გიღგს		გიღგან		გიც		გისხენ	
	უღგს		უღგან		უც		უსხენ	

წყვეტილი

II კავშირებითი

	მედგა	იგი	მესხნეს	იგინი	მედგას	იგი	მესხნენ	იგინი
	გედგა		გესხნეს		გედგას		გესხნენ	
	ედგა		ესხნეს		ედგას		ესხნენ	
ექსკლ.	მედგა		მესხნეს		მედგას		მესხნენ	
ინკლ.	გუედგა		გუესხნეს		გუედგას		გუესხნენ	
	გედგა		გესხნეს		გედგას		გესხნენ	
	ედგა		ესხნეს		ედგას		ესხნენ	

აწმყო

აწმყ. ხოლმ.

	მაქუს	იგი	მაქუნს	იგინი	მაქუნ	იგი	მაქუნს	იგინი
	გაქუს		გაქუნს		გაქუნ		გაქუნს	
	აქუს		აქუნს		აქუნ		აქუნს	
ექსკლ.	მაქუს		მაქუნს		მაქუნ		მაქუნს	
ინკლ.	გუაქუს		გუაქუნს		გუაქუნ		გუაქუნს	
	გაქუს		გაქუნს		გაქუნ		გაქუნს	
	აქუს		აქუნს		აქუნ		აქუნს	

უწყვეტილი

	მაქუნდა		მაქონდა	იგი	მაქუნდეს		მაქონდეს	იგინი
	გაქუნდა		გაქონდა		გაქუნდეს		გაქონდეს	
	აქუნდა		აქონდა		აქუნდეს		აქონდეს	
ექსკლ.	მაქუნდა		მაქონდა		მაქუნდეს		მაქონდეს	
ინკლ.	გუაქუნდა		გუაქონდა		გუაქუნდეს		გუაქონდეს	
	გაქუნდა		გაქონდა		გაქუნდეს		გაქონდეს	
	აქუნდა		აქონდა		აქუნდეს		აქონდეს	

I. ბრძანებითი

მაქუნდინ		მქონდინ	იგი	მაქუნდედ		მქონდედ	იგინი
გაქუნდინ		გქონდინ		გაქუნდედ		გქონდედ	
აქუნდინ		ჰქონდინ		აქუნდედ		ჰქონდედ	
ექსკლ. მაქუნდინ		მქონდინ		მაქუნდედ		მქონდედ	
ინკლ. გუაქუნდინ		გუქონდინ		გუაქუნდედ		გუქონდედ	
გაქუნდინ		გქონდინ		გაქუნდედ		გქონდედ	
აქუნდინ		ჰქონდინ		აქუნდედ		ჰქონდედ	

უწყვეტლის ხოლმეობითი

მაქუნდის		მქონდის	იგი	მაქუნდიან		მქონდიან	იგინი
გაქუნდის		გქონდის		გაქუნდიან		გქონდიან	
აქუნდის		ჰქონდის		აქუნდიან		ჰქონდიან	
ექსკლ. მაქუნდის		მქონდის		მაქუნდიან		მქონდიან	
ინკლ. გუაქუნდის		გუქონდის		გუაქუნდიან		გუქონდიან	
გაქუნდის		გქონდის		გაქუნდიან		გქონდიან	
აქუნდის		ჰქონდის		აქუნდიან		ჰქონდიან	

I კავშირებითი

მაქუნდეს		მქონდეს	იგი	მაქუნდენ		მქონდენ	იგინი
გაქუნდეს		გქონდეს		გაქუნდენ		გქონდენ	
აქუნდეს		ჰქონდეს		აქუნდენ		ჰქონდენ	
ექსკლ. მაქუნდეს		მქონდეს		მაქუნდენ		მქონდენ	
ინკლ. გუაქუნდეს		გუქონდეს		გუაქუნდენ		გუქონდენ	
გაქუნდეს		გქონდეს		გაქუნდენ		გქონდენ	
აქუნდეს		ჰქონდეს		აქუნდენ		ჰქონდენ	

აწმყო

სუბ. წყ.		ობ. წყ.	
ვპრწამ მე მას		მრწამს იგი მე	მრწამან იგინი მე
პრწამ		გრწამს	გრწამან
პრწამს		პრწამს	პრწამან
ექსკლ. ვპრწამთ		მრწამს	მრწამან
ინკლ. პრწამთ		გურწამს	გურწამან
პრწამან		გრწამს	გრწამან
		პრწამს	პრწამან ¹

წყვეტილი

სუბ. წყ.		ობ. წყ.	
ვპრწმენი მე მას		მრწმენა იგი მე	მრწმენეს იგინი მე
პრწმენი		გრწმენა	გრწმენეს
პრწმენა		პრწმენა	პრწმენეს
ექსკლ. ვპრწმენით		მრწმენა	მრწმენეს
ინკლ. პრწმენით		გურწმენა	გურწმენეს
პრწმენეს		გრწმენა	გრწმენეს
		პრწმენა	პრწმენეს

II ბრძ. მე-3 პ.

მრწმენინ	მრწმენელ
გრწმენინ	გრწმენელ
პრწმენინ	პრწმენელ

II კავშირებითი

ვპრწმენე მე მას		მრწმენეს იგი მე	მრწმენეს იგინი მე
პრწმენე		გრწმენეს	გრწმენეს
პრწმენეს		პრწმენეს	პრწმენეს
ექსკლ. ვპრწმენეთ		მრწმენეს	მრწმენეს
ინკლ. პრწმენეთ		გურწმენეს	გურწმენეს
პრწმენენ		გრწმენეს	გრწმენეს
		პრწმენეს	პრწმენეს

აწმყო	აწ. ხოლმ.	უწყვ.	I ბრძ.
ცვ-ი-ს	ცვ-ი-ნ	ცვ-ოდ-ა	ცვ-ოდ-ე-ნ
ვ-ცვ-ი-თ		ვ-ცვ-ოდ-ე-თ	
ს-ცვ-ი-თ		ს-ცვ-ოდ-ე-თ	ცვ-ოდ-ე-თ
ცვ-ი-ან	ცვ-ი-ედ	ცვ-ოდ-ეს	ცვ-ოდ-ედ

უწყვ. ხოლმ. და I კავშ.

ცვ-ოდ-ი-ს
ვ-ცვ-ოდ-ი-თ
ს-ცვ-ოდ-ი-თ
ცვ-ოდ-ი-ან

წყვეტილი

და-ცვ-ა
და-ვ-ცვ-ი-თ (და-ვ-ცვ-ენ-ი-თ)
და-ს-ცვ-ი-თ (და-ს-ცვ-ენ-ი-თ)
და- ცვ-ეს

II ბრძანებითი

და-ცვ-ი-ნ ¹
და-ცვ-ი-თ (და-ცვ-ენ-ი-თ)
და-ცვ-ედ

II ხოლმ.

და- ცვ-ი-ს
და-ვ-ცვ-ი-თ
და-ს-ცვ-ი-თ
და- ცვ-ი-ან

II კავშ.

და- ცვ-ე-ს
და-ვ-ცვ-ე-თ
და-ს-ცვ-ე-თ
და- ცვ-ე-ნ

¹ პირველი სერიის სხვა მწკრივებში იშვიათად გვხვდება. მაგ.: პრწამ (აწ. ხოლმ.), გრწამდინ (I ბრძ. მე-3 პ.) და სხვ.

¹ გვხვდება ასეთი ფორმაც: და ც ვ ე ნ, რაც ანალოგიით უნდა აიხსნას.

აწმყო	აწ. ხოლმ.	უწყვ.	I ბრძ.	უწყვ. ხოლმ. და I კავშ. ¹
ვრბი		ვრბიოდე		ვრბიოდი
ჰრბი		ჰრბიოდე	რბიოდე	ჰრბიოდი
რბის	რბინ	რბიოდა	რბიოდენ	რბიოდის
ვრბით		ვრბიოდეთ		ვრბიოდით
ჰრბით		ჰრბიოდეთ	რბიოდეთ	ჰრბიოდით
რბიან	რბიედ	რბიოდეს	რბიოდედ	რბიოდიან

ა წ მ ყ ო

	ძალ-მიც	თანა-მაც
	ძალ-გიც	თანა-გაც
	ძალ-უც	თანა-აც
ექსკლ.	ძალ-მიც	თანა-მაც
ინკლ.	ძალ-გვც	თანა-გუაც
	ძალ-ვიც	თანა-გაც
	ძალ-უც	თანა-აც
	მიძლავს	ქელ-მეწიფების
	გიძლავს	ქელ-გეწიფების
	უძლავს	ქელ-ეწიფების
ექსკლ.	მიძლავს	ქელ-მეწიფების
ინკლ.	გვძლავს	ქელ-გუეწიფების
	გიძლავს	ქელ-გეწიფების
	უძლავს	ქელ-ეწიფების

წ ყ ვ ე ტ ი ლ ი

	ძალ-მედვა	თანა-მედვა	მედლო	ქელ-მეწიფა
	ძალ-გედვა	თანა-გედვა	გედლო	ქელ-გეწიფა
	ძალ-ედვა	თანა-ედვა	ედლო	ქელ-ეწიფა
ექსკლ.	ძალ-მედვა	თანა-მედვა	მედლო	ქელ-მეწიფა
ინკლ.	ძალ-გუედვა	თანა-გუედვა	გუედლო	ქელ-გუეწიფა
	ძალ-გედვა	თანა-გედვა	გედლო	ქელ-გეწიფა
	ძალ-ედვა	თანა-ედვა	ედლო	ქელ-ეწიფა

II კ ა ვ შ ი რ ე ბ ი თ ი

	ძალ-მედვას	თანა-მედვას	მედლოს	ქელ-მეწიფოს
	ძალ-გედვას	თანა-გედვას	გედლოს	ქელ-გეწიფოს
	ძალ-ედვას	თანა-ედვას	ედლოს	ქელ-ეწიფოს
ექსკლ.	ძალ-მედვას	თანა-მედვას	მედლოს	ქელ-მეწიფოს
ინკლ.	ძალ-გუედვას	თანა-გუედვას	გუედლოს.	ქელ-გუეწიფოს
	ძალ-გედვას	თანა-გედვას	გედლოს	ქელ-გეწიფოს
	ძალ-ედვას	თანა-ედვას	ედლოს	ქელ-ეწიფოს

¹ სხვა მწკრივები არ მოიპოვება.

7. მონაცვლემოგა რიცხვში: ლ (მხ. რ.) = ხუ (მრ. რ.)

განვალე (კარი)	განვახუენ (კარნი)	ალვალე (პირი)	ალვახუენ (პავენი)
განალე	განახუენ	ალალე	ალახუენ
განალო	განახუნა	ალალო	ალახუნა
განვალეთ	განვახუენ(ი)თ	ალვალეთ	ალვახუენ(ი)თ
განალეთ	განახუენ(ი)თ	ალალეთ	ალახუენ(ი)თ
განალეს	განახუნეს	ალალეს	ალახუნეს

მოვილე (პური)	მოვიხუენ (პურნი)
მოილე	მოიხუენ
მოილო	მოიხუნა
მოვილეთ	მოვიხუენ(ი)თ
მოილეთ	მოიხუენ(ი)თ
მოილეს	მოიხუნეს

	განმელო (კარი)	განმეხუნეს (კარნი)
	განგელო	განგეხუნეს
	განელო	განეხუნეს
ექსკლ.	განმელო	განმეხუნეს
ინკლ.	განგუელო	განგუეხუნეს
	განგელო	განგეხუნეს
	განელო	განეხუნეს

მიმილო მან მე იგი (=წამართვა)	მიმიხუნა (მან მე იგინი)
მიგილო	მიგიხუნა
მიულო	მიუხუნა
ექსკლ. მიმილო	მიმიხუნა
ინკლ. მიგვლო	მიგვხუნა
მიგილო	მიგიხუნა
მიულო	მიუხუნა

8. საწყისის წარმოება

I. საწყისის აწარმოებს შემდეგი აფიქსები:

1. —ა

ა) უ თ ე მ ი ს ნ ი შ ნ ო: ბან-ა, თიბ-ა, თხოვ-ა, კუეთ-ა, რეცხ-ა, რეკ-ა, ტეხ-ა, წერ-ა, ჭამ-ა (შეჭამ-ა), ხუეტ-ა, ხუეჭ-ა, ჯოც-ა, მოს-ა, ყნოს-ა.

ბ) დ რ ე კ ა დ ი: გრეხ-ა, დრეკ-ა, კრებ-ა, ზელ-ა, გუმერ-ა, წარყმედ-ა; დრეს-ა, შრეტ-ა, წმედ-ა, ცუეთ-ა, წყუედ-ა, ჭურეტ-ა, რცხუენ-ა, ბნევ-ა, შემ-თხუევ-ა, თევ-ა, ლევ-ა, რევ-ა, რყევ-ა.

გ) ი თ ე მ ი ს ნ ი შ ნ ი ა ნ ი: განგე-ა, თხრ-ა, მოგურ-ა, განზრდ-ა, თლ-ა,

დასჯ-ა, აღმოფხვრ-ა, გზან-ა, ყრ-ა, ხრ-ა, გამოცდ-ა, კრ-ა, რყუნ-ა, კრწნ-ა, კსნ-ა, განჯდ-ა.

დ) ებ თე მისნიშნიანი: დაბადებ-ა, ბრძანებ-ა, გებ-ა, გდებ-ა, გრძნებ-ა, დებ-ა, გზ(ნ)ებ-ა, ნთებ-ა, სუნებ-ა, ჩუნებ-ა, ტაცებ-ა, განტევებ-ა, ქებ-ა, ღებ-ა, უშნებ-ა, ცხებ-ა, განძლებ-ა, შეხებ-ა, განჭურვებ-ა, წარყვანებ-ა, მოვლინებ-ა, წარდგინებ-ა, ცვალებ-ა, წვალებ-ა, დამკუებ-ა, შეტყუებ-ა, განპებ-ა.

ე) იბ თე მისნიშნიანი: გმობ-ა, გრძნობ-ა, თმობ-ა, თრობ-ა, თხრობ-ა, დალტობ-ა, მკობ-ა, განტფობ-ა, შენდობ-ა, პყრობ-ა, დაშთობ-ა, შობ-ა, შრობ-ა, ცნობ-ა, ცხობ-ა, დაცხრობ-ა, წყობ-ა, კნობ-ა.

ვ) იფ თე მისნიშნიანი: ყოფ-ა (განყოფ-ა, დაყოფ-ა, მიყოფ-ა, შეყოფ-ა...).

ზ) ემ თე მისნიშნიანი: ცემ-ა (განცემ-ა, მიცემ-ა, მოცემ-ა, წარცემ-ა...).

თ) ევ თე მისნიშნიანი: კურთხევ-ა, ძლევ-ა.

ი) ავ თე მისნიშნიანი: ბაძვ-ა ბერვ-ა, ბურვ-ა, ზიდვ-ა, ზრახვ-ა, დათრგუნვ-ა, თხზვ-ა, კითხვ-ა, კლვ-ა, კრვ-ა, ლოცვ-ა, მალვ-ა, მარხვ-ა, ნახვ-ა, პარვ-ა, რგვ-ა, რისხვ-ა, რწყვ-ა, შესუარვ-ა, ტანჯვ-ა, დაფლვ-ა, ფქვ-ა, დაღუარვ-ა, შალვ-ა, ძრვ-ა, ძარტუვ-ა, დაწუვ-ა, წირვ-ა, წურვ-ა, ხედვ-ა, ხილვ-ა, კნვ-ა, კწვ-ა.

კ) ამ თე მისნიშნიანი:

1. ბნ-ა (დაბნა, მობნა, შებნა),
2. ღგმ-ა (დაღგმა, შეღგმა),
3. ზმ-ა (|| ზმ-ნ-ა, დაზმა),
4. თქუმ-ა (აღთქუმა, წარმოთქუმა),
5. ნთქმ-ა (დანთქმა, შთანთქმა),
6. რთუმ-ა (მირთუმა, მორთუმა, შერთუმა, გამორთუმა),
7. რთხმ-ა (განრთხმა, მორთხმა),
8. რტყმ-ა (მორტყმა, შერთყმა, დართყმა),
9. რქუმ-ა (მირქუმა, დარქუმა),
10. რწყუმ-ა (შერწყუმა, დარწყუმა),
11. სუმ-ა (შესუმა, დასუმა, მოსუმა),
12. სხმ-ა (განსხმა, დასხმა, გარდასხმა),
13. ქუმ-ა (აღმოქუმა, აღქუმა, მიქუმა, მოქუმა),
14. ცუმ-ა (შთაცუმა, მოცუმა, გარდაცუმა),
15. ხუმ-ა (აღხუმა, მიხუმა, მოხუმა, შეხუმა).

2. სა—ა

1. სა-არებ-ა	3. სა-ღმობ-ა
2. აღ-სა-არებ-ა	4. სა-ხარებ-ა

3. სა—ე

1. სა-ქმ-ე

4. სი—ა

1. სი-ვლტოლ-ა	4. სი-სრ-ა
2. სი-კიტხევა-ა	5. სი-ტყუ-ა
3. სი-მღერ-ა	

5. სი—ილ (||სი—ილ-ე)

1. სი-ბორგ-ილ-ი	7. სი-ყმ-ილ-ი
2. სი-კულ-ილ-ი	8. სი-შდვ-ილ-ი (—ში-შდვ-ილ-ი)
3. სი-მშ-ილ-ი (—შა-მშ-ილ-ი)	9. სი-ცბ-ილ-ი
4. სი-ორძ-ილ-ი	10. სი-ცილ-ი (—სი-ცინ-ილ-ი)
5. სი-რბ-ილ-ი	11. სი-ცონ-ილ-ი
6. სი-რცხუ-ილ-ი	12. სი-ძულ-ილ-ი

- 4.
1. სი-ბორგ-ილ-ე
 2. სი-ორძ-ილ-ე
 3. სი-ურგ-ილ-ე

6. სი—ულ

1. სი-არ-ულ-ი	4. სი-ქად-ულ-ი
2. სი-ბრალ-ულ-ი	5. სი-ყუარ-ულ-ი
3. სი-ნან-ულ-ი	6. სი-ხარ-ულ-ი

7. ს—ა

1. ს-ლვ-ა	3. ს-ყიდ-ა
2. ს-რბ-ა	4. ს-უფეც-ა

8. —ილ

1. ღუმ-ილ-ი	13. ღვძ-ილ-ი
2. ღულ-ილ-ი	14. ყივ-ილ-ი
3. ზახ-ილ-ი	15. ყუავ-ილ-ი
4. კივ-ილ-ი	16. ყვარ-ილ-ი
5. ქლავ-ილ-ი	17. ძ-ილ-ი (←ძინ-ილ-ი)
6. სურ-ე-ილ-ი	18. წად-ილ-ი
7. ტირ-ილ-ი	19. წუხ-ილ-ი
8. ტკივ-ილ-ი	20. ჭუც-ილ-ი
9. (შე)ტყუე-ილ-ი	21. ხად-ილ-ი
10. ქორწ-ილ-ი	22. ქვც-ილ-ი
11. ქუხ-ილ-ი	23. ჰრულ-ილ-ი
12. ღუაწ-ილ-ი (—ღუაწ-ლ-ი)	

9. —იალ

1. ბრკ-იალ-ი	4. ტრფ-იალ-ი
2. კრჩხ-იალ-ი	5. ტკრც-იალ-ი
3. კრხ-იალ-ი	6. წრტ-იალ-ი

II. ზოგი საშუალო (და ვნებითი) გვარის საწყისს ა სუფიქსის წინ ერთვის ომ და ოლ სუფიქსები: ¹

ომ:	1. ბრკ-ომ-ა (ბრკ-უმ-ა)	14. ცთ-ომ-ა
	2. დგ-ომ-ა	15. და-ცხ-ომ-ა
	3. და-დგრ-ომ-ა	16. და-ცხრ-ომ-ა
	4. ვლდ-ომ-ა	17. ძრ-ომ-ა (←ძურ-ომ-ა)
	5. შე-ვრდ-ომ-ა	18. გან-ძლ-ომ-ა
	6. გან-ვრც-ომ-ა	19. წინა-ძლ-ომ-ა
	7. გან-კრთ-ომ-ა	20. წუდ-ომ-ა
	8. მო-კუდ-ომ-ა	21. მო-წყდ-ომ-ა
	9. რგ-ომ-ა	22. წყრ-ომ-ა
	10. გან-რ-ომ-ა	23. ხლდ-ომ-ა
	11. სხდ-ომ-ა	24. კდ-ომ-ა
	12. და-შთ-ომ-ა	25. ჯდ-ომ-ა
	13. შრ-ომ-ა (←შურ-ომ-ა)	

ოლ:	1. ბრკ-ოლ-ა	7. ქრ-ოლ-ა
	2. ბრძ-ოლ-ა	8. ყ-ოლ-ა (←ყვ-ოლ-ა)
	3. სი-ვლტ-ოლ-ა	9. ყრ-ოლ-ა
	4. თრთ-ოლ-ა	10. ძლ-ოლ-ა
	5. კრკ-ოლ-ა	11. ძრწ-ოლ-ა
	6. ს-რბ-ოლ-ა	12. წ-ოლ-ა, მი-წოლ-ა (←წვ-ოლ-ა)

III. ზოგი ზმნა, რომელიც მარტივი ფუძის ბოლოს ვ-ს შეიცავს, ამ ბგერის შემდეგ ნ-ს დაირთავს: ²

1. დევ-ნ-ა	7. და-ცვ-ნ-ებ-ა
2. თხოვ-ნ-ა	8. ძოვ-ნ-ა
3. ლევ-ნ-ა	9. წევ-ნ-ა (მიწევნა, მოწევნა, შეწევნა)
4. პოვ-ნ-ა	10. წოვ-ნ-ა
5. რევ-ნ-ა	11. წუევ-ნ-ა.
6. და-ტევ-ნ-ა	

ეს ნ ამ ზმნათაგან ზოგიერთს მოეპოვება მიმღობებსა და თვით პირიან ფორმებშიც. ყველაზე მეტად ამ მხრივ პოვნა გამოირჩევა. აქ, ერთი მხრივ, გვაქვს: მპოვნებელი (იგავ. 16, 20 პარ.), შემპოვნებელი (სწავ. 262, 7), მომპოვნებელი (ბალ. 141, 7), საპოვნებელი (ასურ. 43, 22 ა), მოპოვნებული (გარემოცვ. 20, 11), პოვნილი (თუალთ. 35, 4), ხოლო, მეორე მხრივ: პპოვნებდა (დან. 3, 48 პარ.), იპოვნებოდა (ასურ. 96, 24 ბ), მიპოვნიეს (კიმ. I, 282, 14), უპოვნია (ბალ. 20, 11), გვპოვნიეს (სწავ. 133, 13, 15, 16), მეპოვნა (Sin.

¹ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 580—581.

² იქვე, გვ. 579—580.

11, 213 v. 4 ქვ). ასეთ შემთხვევებს უფრო ნაკლებ სხვა ზმნებშიც ვხვდებით, მაგალითად: დაუტევენელი (ბოლნ. 80, 7), გარდარევენული (სას. ბ. 191, 13; 1 მეფ. 2. 3 ლატ.), დაცვენული (კიმ. I. 300. 12), დაუცვენებელი (იქვე. 199. 3), დასალევენელი (პარხ. 1172), დაულევენელი (ასურ. 87, 25; კიმ. II. 49, 5; სწავ. 168, 22; 190. 6) და სხვანი.

IV. ზოგ ზმნაში ობა და ომა შეცვლილია ოლ-ვ-ა-თი; ასეთებია: კუმოლვა, გამოკრთოლვა, დალბოლვა, დალტოლვა, დამქოლვა, მოსპოლვა, დატკბოლვა, მიწდოლვა.

ეს ოლ-ვ ელემენტები საწყისიდან შემდეგ გადასულია მიმღობებში და გვაქვს: მკუმოლვარჭ, დალბოლვილი, დაულბოლველი, დალბოლვადი, დაულტოლველი, დატკბოლვილი და სხვა. ამ მხრივ ყველაზე მდიდარია ნაირ-ნაირი ფორმებით მოსპოლვა. რომელსაც ეს ოლ-ვ ელემენტები, გარდა მიმღობებისა, პირიან ფორმებშიც აქვს გადატანილი. მაგალითად: მოსპოლვაჲ, მოსპოლვასა, მოსპოლვით, მოსპოლვითა, მოსპოლვად, ასპოლვად... მომსპოლველი, მოსასპოლავი... მოსპოლავს, აღმოსპოლა, მოგსპოლო, მოგსპოლვენს, მოესპოლა... აღმსპოლველობითი.

V. საწყისი გარდამავალ და გარდაუვალ (მოქმედებითი და ვნებითი გვარის) ზმნებს ჩვეულებრივ ერთი და იგივე აქვს. მაგალითად, ქება საწყისია როგორც ვაქებ, აქებ, აქებს ფორმებისათვის, ისე აგრეთვე ვიქები, იქები, იქების ფორმათათვისაც. ასეთი საზიარო საწყისებია ორივე გვარის ზმნათათვის: წერა (დაწერა, დაიწერა), დება (დადვა, დაიდვა), მოკლვა (მოკლა, მოიკლა), ჭამა, სუმა, ხატვა, განკერვა, მიცემა (მისცა, მიეცა), შეხება, დაძალვა, გათლა, გათხრა, დაქშვა, დაფლვა, დამარხვა და ბევრი სხვა.

მაგრამ ზოგჯერ, მეტად იშვიათად, მოქმედებითს თავისი საწყისი აქვს, ვნებითს — თავისი ¹. აი რამდენიმე მათგანი:

მოქმ.	ვნ.
1. დადგინება (დავადგინე)	დადგომა (დავდეგ)
2. დადგრინება (დავადგრინე)	დადგრომა (დავადგერ)
3. განკრთობა (განვაკრთვე)	განკრთომა (განვკკერთ)
4. რგება (ვარგე)	რგომა (მერგო)
5. ტება (განვტეხე)	განტყდომა (განტყდა)
6. განრინება (განვარინე)	განრომა (განვერი)
7. დაშობა (დავაშთვე)	დაშთომა (დავშთი)
8. დაშრობა (დავაშრვე)	დაშრომა (დავშურ)
9. ცხობა (გამოვაცხვე)	დაცხომა (დამცხა)
10. დაცხრობა (დავაცხრვე)	დაცხრომა (დავსცხერ)
11. განძლება (განვძლე)	განძლომა (განვძელ)
12. დაწვენა (დავაწვინე)	დაწოლა (დავწვე)
13. მოწყუედა (მოვსწყუდე)	მოწყდომა (მოვსწყედით)
14. განხეთქა (განვხეთქე)	განსთქდომა (განსთქდა)

¹ ა. შანიძე, ნასახელარი ზმნები ქართულში: თბ. უნ. მოამბე, ტ. I, 1920, გვ. 89; მილივე: ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 577—578.

9. სანაირი ფორმები

ძველ ქართულში გვაქვს ზმნის ისეთი ფორმები, რომელთაც გარეგანი სახე ერთი და იგივე აქვთ, ხოლო შინაარსი, მნიშვნელობა სხვადასხვა (ორი ან სამი) მოებოვებათ. ეს ფორმალური მსგავსება ზოგჯერ ფონეტიკურ ნიადაგზეა აღმოცენებული, ხან კი მას სხვა მიზეზები იწვევს. ასეთი მაგალითები პოლისემიური ფორმებია. სხვადასხვა მწკრივის საზიარო ფორმებია, მაგალითად: ეძიებდეს (I კავშ.) და ეძიებდეს (უწყვ.), წარვიდეს (II კავშ.) და წარვიდეს (წყვ.), განასხნეს (II კავშ.) და განასხნეს (წყვ.), წარვედ (წყვ.) და წარვედ (II ბრძ.), დაამტკიცენ (II ბრძ. მე-2 პირისა — ობ. მრ.-ში) და დაამტკიცენ (II ბრძ. მე-3 პირისა — ობ. მხ.-ში), ჭამედ (აწ. ხოლმ.) და ჭამედ (II ბრძ. მე-3 პ.). ჰრქუა (II კავშ. = S₂) და ჰრქუა (წყვ. = S₃), განსწმიდენ (შენ იგინი = მოქმ. გვ.) და განსწმიდენ (შენ = ვნ. გვ.), აღმოიყვანა (მან იგი = მოქმ. გვ.) და აღმოიყვანა (იგი = ვნ. გვ.), დაეღვოს (II კავშ.) და დაეღვოს (III კავშ.), დაეფარა (II თურმ. = მოქმ. გვ.) და დაეფარა (წყვ. = ვნ. გვ.) და სხვა. ამის მსგავსი ფორმები ბლომად გვხვდება ძველი ქართული ენის ძეგლებში. ლექსიკური ხასიათის სიძნელეებთან ერთად ტექსტის შინაარსის გაგებას ამგვარი პოლისემიური ფორმებიც აბრკოლებს. ამიტომ მათ აღნუსხვას თეორიულ ინტერესებთან ერთად პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს. მართლაც, როგორ უნდა განვასხვაოთ ისინი ერთმანეთისაგან? გარჩევის საზომი ზემოთ ჩამოთვლილი სხვადასხვა ჯგუფებისათვის სხვადასხვა იქნება. აქ აღვნიშნავთ მხოლოდ ზოგიერთ მათგანს, უმთავრესად ტიპურსა და ძალიან გავრცელებულს.

1. ეძიებდეს. ასეთი საზიარო (ორისათვის) ფორმა აქვს ყველა დონიან ზმნას. მას სხვადასხვა კონტექსტში შეიძლება ორი მნიშვნელობა ჰქონდეს: ერთ შემთხვევაში ის უწყვეტელია, მეორეში — I კავშირებითი. თუ როდის არის ის უწყვეტელი და როდის I კავშირებითი, ამას გადაწყვეტს სუბიექტის რიცხვი: თუ სუბიექტი მხოლოდითშია, საზიარო ფორმა I კავშირებითისაა, ხოლო თუ სუბიექტი მრავლობითშია, საზიარო ფორმა უწყვეტლისა იქნება. მაგალითად, ამ წინადადებაში: „რომელი ეძიებდეს, პოოს“ (მ. 7, 8) ჩვენთვის საინტერესო ფორმა I კავშირებითს გამოხატავს, რადგან მასთან სუბიექტად შეწყობილია მხოლოდითი რიცხვის სახელი — რომელი. მაგრამ იგივე ფორმა ამ წინადადებაში — „რამეთუ მოწყდეს, რომელი ეძიებდეს სულსა მაგის ყრმისას“ (მ. 2, 20) — უკვე უწყვეტელია, რადგან მასთან სუბიექტად შეწყობილია მრავლობითს რიცხვში დაყენებული სახელი — რომელი. მამასადამე, სუბიექტის რიცხვი — აი კრიტერიუმი იმის გასაგებად, თუ რომელს მივაკუთვნოთ ამნაირი საზიარო ფორმა — I კავშირებითს თუ უწყვეტელს. აი კიდევ რამდენიმე მაგალითი პარალელურად:

I კავშირებითი (სუბ. მხოლ.)

უწყვეტელი (სუბ. მრავლ.)

1. რამეთუ ყოველი რომელი ითხოვდეს, მოიღოს, მ. 7, 8.

1. სხუანი ვინმე გამოცდიოთ სასწაულსა ზევით ითხოვდეს მისგან, ლ. 11, 16.

2. რომელი ჰგმობდეს სულსა წმიდასა, არა მიეტეოს უკუნისამდე, მრ. 3, 29 C.

3. ყოველმან რომელმან მოგწყვდნეს თქუენ, ჰგონებდეს, ვითარმედ მსხუერპლი შეწირა ღმრთისა, ი. 16, 2.

4. რომელი ჰხედვიდეს ძესა და პრწმენეს იგი, ი. 6, 40.

5. რაათა იღუწიდეს მისთვის ერთის თავი იგი, 191, 32.

6. არამედ წარუძღუახო ეგე ტფილისს ქალაქსა არვანდ გუშნასპს, ქართლისა მარზაპანსა და, რაა-იგი შეჰგვანდეს, მან უყოს, 162, 5.

7. რომელსა აქუნდეს საზრდელი, ეგრევე მსგავსად ყავნ, ლ. 3, 11.

8. (მონაა) ანუ ერთსა ადიდებდეს და ერთი შეურაცხ-ყოს, ლ. 16, 13 C.

9. (უფალი) წარმოუდგეს და ჰმსახურებდეს მათ, ლ. 12, 37.

10. რომელი ჭამდეს ამას პურსა, ი. 6, 58.

11. უკუეთუ ვინმე გკითხვიდეს: რაასათუს აღჰქსნით, ლ. 19, 31.

12. უკუეთუ ვინმე ნებასა მისა ჰყოფდეს ი. 7, 17.

2. ხოლო თანა-წარმავალნი იგი ჰგმობდეს მას და ყრიდეს თავსა მათსა, მ. 27, 39.

3. ჰურიანი იგი ჰგონებდეს, ვითარმედ საფლავად მივალს იგი ტირიდ მისა, ი. 11, 31.

4. თუალნი ყოვლისა კრებულისანი ჰხედვიდეს მას, ლ. 4, 20.

5. ხოლო კაცთა ღმრთის მოყუარეთა რომელთა იცოდეს ღმრთის სათნოებაჲ მისი, იღუწიდეს საზრდელითა და სამოსლითა, 189, 22.

6. იგი კაცი მოსაკლავად შეჰგვანდეს, 164, 1.

7. და აქუნდეს მას კეთილნი წიგნი, 256, 1.

8. განკვრვებამან შეიპყრნა ყოველნი და ადიდებდეს ღმერთსა, ლ. 5, 26.

9. ანგელოზნი მოვიდეს და ჰმსახურებდეს მას, მ. 4, 41.

10. მამანი ჩუენნი ჭამდეს მანასა უდაბნოსა ზედა, ი. 6, 31.

11. ჰკითხვიდეს მას მოწაფენი მისნი იგავისა მისთვის, მრ. 7, 17.

12. სხუანი რტოთა მოჰკაფდეს ხეთაგან და დაუფენდეს ვასა ზედა, მრ. 11, 8.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები მარტივი და ნათელია: წინადადებაში კარგად ჩანს, რომელ რიცხვშია წარმოდგენილი სუბიექტი: მხოლოდითში თუ მრავლობითში. მაგრამ ყოველთვის ასე არაა. ხშირად გრძელი კონტექსტის მოშველიება საჭირო, რომ სუბიექტის რიცხვი გამოვიცნოთ. ავიღოთ ასეთი მაგალითი: „და გამოვიდეს და ქადაგებდეს, რაათა შეინანონ, და ეშმაკნი მრავალნი განასხნეს და ჰსცხებდეს ზეთსა მრავალთა სნეულთა და განჰკურნებდეს“, მრ. 6, 12—13. მოცემული მაგალითიდან არა ჩანს, მხოლოდითში იგულისხმება თუ მრავლობითში ისინი (ან ის), რომელნიც (ან რომელიც) ქადაგებდეს, ჰსცხებდეს ზეთსა და განჰკურნებდეს. ცოტა ზემოთ კი ვგებულობთ ამის შესახებ: „და ეტყოდა მათ: ვიდრეცა შეხვდეთ სახლსა, მუნ დაადგებით ვიდრე მიერ გამოსლვადმდე. და რაოდენთა არა შეგვიწყნარნენ თქუენ, არცა ისმინონ თქუენი, გამო-რაა-ხვდოდით მიერ, განიყარეთ მტუერი ფერქთაგან თქუენთა საწამებელად მათა“: მრ.

ბ. 10—11. სწორედ ამის შემდეგ იყო, რომ ქადაგებდეს, ჰსცხებდეს ზეთსა და განჰკურნებდეს. როგორც ვხედავთ, აქ სუბიექტად მრავლობითი რიცხვია ნაგულისხმები, მაშასადამე, ჩვენ საქმე გვქონია უწყვეტელთან.

კრების სახელებთან ზმნა ძველ ქართულში ზოგჯერ მრავლობითშია შეწყობილი: „ზედაცა დაესხმოდეს მას ერი იგი“, მრ. 3, 16. ამას ადგილი აქვს უფრო ხშირად ორ შემთხვევაში: ა) შემასმენლების მიხედვით შერწყმულ წინადადებაში. აქ მეორე, მესამე და შემდგომი ზმნები ჩვეულებრივად მრავლობითში ეწყობა კრების სახელს: „მისდევდა მას ერი მრავალი და შეაურვებდეს მას“, მრ. 5, 24; ბ) რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში, სადაც მთავარი წინადადება გაყოფილია დამოკიდებული წინადადებით ისე, რომ პირველ ნაწილში ეს კრებითი სახელი (ქვემდებარე) არის მოთავსებული, ხოლო მეორეში — შემასმენელი: „ერი იგი, რომელი წინაუძღოდა და უკუანა შეუდგა, დალაღებდეს და იტყოდეს“, მ. 21, 9 C. DE-ში დამოკიდებული წინადადების (რომელიც ამ შემთხვევაში შერწყმულია) მეორე შემასმენელიც მრავლობითში დგას: „უკუანა შეუდგეს. ამიტომ ცხადია, რომ ასეთ შემთხვევებში საზიარო ფორმაც (შეაურვებდეს, დალაღებდეს) უწყვეტელი იქნება.

როგორც აღვნიშნეთ, ასეთ სრულიად მსგავს ფორმებს იძლევა ყველა დონიანი ზმნა. ამ წესმა გამონაკლისი არ იცის. რაც შეეხება ოდიან ზმნებს, იქ ფორმათა დამთხვევას ადგილი არა აქვს და ამიტომ საზიარო ფორმებზე ლაპარაკი შეუძლებელია. მაგალითად:

I კავშირებითი
იტყოდის იგი

უწყვეტელი
იტყოდეს იგინი

ამიტომ ისეთ შერწყმულ წინადადებაში, რომელშიც წარმოდგენილია დონიანი და ოდიანი ზმნები ერთად, ზემოთ ნაჩვენები საზომის გარეშეც ადვილად მივხვდებით. თუ რომელ მწკრივთან გვაქვს საქმე: I კავშირებითთან თუ უწყვეტელთან. მაგალითად, „ამ წინადადებაში: (ეშმაკეულნი იგი) დალაღებდეს და იტყოდეს“ (მ. 8, 29 D) საზიარო ფორმა (დალაღებდეს) უწყვეტელია, რადგანაც მის გვერდში მდგომი იტყოდეს მხოლოდ უწყვეტელია და სხვა მწკრივი არ შეიძლება იყოს არც აქ და არც სხვაგან. სამაგიეროდ იგივე ფორმა ამ წინადადებაში: „არა უქდებოდის, არცა დალაღებდეს“ (მ. 12, 19) I კავშირებითია, რასაც ადასტურებს ოდიანი ზმნის ჩვენება: უქდებოდის აქ მხოლოდ I კავშირებითია და არა უწყვეტელი¹.

დასასრულ, დავძენთ, რომ მორფოლოგიურად ეს საზიარო ფორმა სხვადასხვანაირად იშლება:

I კავშირებითი
დალაღებდეს

უწყვეტელი
დალაღებდეს

2. წარვიდეს. ეს არის საზიარო ფორმა II კავშირებითისა და წყვეტილისათვის. ის ექნება ყველა ვნებითისა და საშუალი გვარის ზმნას, რომელთაც ფუძის

¹ სხვა შემთხვევაში (იშვიათად) ის შეიძლება უწყვეტლის ხოლმეობითიც იყოს, მაგრამ არა მხოლოდ უწყვეტელი.

ბოლოკიდურად დ აქვთ (წარვიდეს, მოკუდეს, მოუტდეს), აგრეთვე დონიანს. ვნ სუფიქსიანსა და უნიშნო ვნებითებს (აღმაღლდეს, ღუმენეს, განტფეს). დასასრულ, აქვე შემოდის რამდენიმე მოქმედებითი გვარის ზმნაც, რომელნიც II კავშირებითის საწარმოებლად ეს იყენებენ (მისცეს, ქმნეს, იქნეს, იგმნეს, აგრძნეს და სხვ.).

აღნიშნული საზიარო ფორმები ასე იშლება:

II კავშირებითი	წყვეტელი
წარვიდეს	წარვიდეს
მოკუდეს	მოკუდეს
მოუტდეს	მოუტდეს
აღმაღლდეს	აღმაღლდეს
ღუმენეს	ღუმენეს
განტფეს	განტფეს
მისცეს	მისცეს
ქმნეს	ქმნეს

საზომი მოხსენებული ფორმების ამა თუ იმ მწკრივისათვის მიკუთვნებისა აქაც იგივეა, რაც ზემოთ ეძიებდეს ფორმის მაგალითზე ვნახეთ, ე. ი. თუ მასთან შეწყობილი სუბიექტი მხოლობითშია, მისი მწკრივი II კავშირებითი იქნება (წარვიდეს იგი), ხოლო თუ მრავლობითში — წყვეტელი (წარვიდეს იგინი). ამ საზომზე ზემოთ ითქვა საკმაოდ და აქ აღარ გავიმეორებთ. დავასახელებთ მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს:

II კავშირებითი

წყვეტელი

1. რაქამს წარვიდეს მათგან სიძე, მ. 9, 15 C.

1. წარვიდეს მოწაფენი იგი და ყვეს, ვითარცა უბრძანა მათ იესუ, მ. 21, 6 C.

2. განვიდეს იგი ამიერ სოფლით და მივიდეს მამისა, ი. 13, 1.

2. მოწაფენი მისნი... განვიდეს და მივიდეს ნავსა, ი. 21, 3 D.

3. ოდეს უფალი იგი სახლისაა მოვიდეს, მრ. 13, 35.

3. მოვიდეს¹ მფრინველნი ცისანი და შეჭამეს იგი, მ. 13, 4.

4. უკუეთუ არა მარცუალი იფქლისაა დავარდეს ქუეყანასა და მოკუდეს, იგი ხოლო ეგოს, ი. 12, 24.

4. ესმა რაა ესე მოწაფეთა, დავარდეს პირსა ზედა მათსა და შეეშინა ფრიად, მ. 17, 6.

5. ვითარცა საფრკჭ მოუტდეს მსხდომარეთა ზედა პირსა ყოვლისა ქუეყანისასა, ლ. 21, 35.

5. და მოუტდეს მას მოწაფენი მისნი, მ. 5, 1.

¹ ასევე იქნება ეს ზმნა სხვა ზმნისწინებითაც: აღვიდეს, შევიდეს, გარდავიდეს, წიაღვიდეს, შთავიდეს და სხვ. ეს ფორმები ძალიან გავრცელებულია და აქ მათზე ცალ-ცალკე მაგალითებს აღარ მოვიყვანთ.

6. რაქამს აღმაღლდეს მათგან სი-
ძე იგი, მ. 9, 15.

7. ნეტარ არს, რომელი არა
დაბრკოლდეს ჩემდა მომართ, მ. 11, 6.

8. პრისხვიდეს მას, რომელნი
წინა-უძღოდეს, რაათა დადუმნეს, ლ.
18, 39.

9. და უკუეთუ ეშმაკი თავსა თუსსა
განევთა, ვითარ დამტკიცნეს მეუ-
ფებად მისი, ლ. 11, 18.

10. აღმიღეთ მე და შთამაგდეთ
ზღუასა და დასცხრეს ზღუაჲ ესე,
იონა 1, 12.

11. რაათა არა დაადგრეს გუა-
მი მისი ჯუარსა ზედა შაბათადმდე,
ი. 19, 31.

12. განვმეს სიყუარული მრავ-
ალთაჲ, მ. 24, 12.

13. დედოფალი იგი სამხრის-
საჲ აღდგეს, ლ. 11, 31.

14. ანუ რაჲ მისცეს კაცმან
ნაცვალად სულისა თუსისა, მ. 16, 26.

15. მისცეს ძმამან ძმად სიკუ-
დილდ, მ. 10, 21.

16. საქმესა რომელსა მე ვიქმ,
მანცა ქმნეს და უფროდისა ამი-
სა ქმნეს, ი. 14, 12.

3. განასხნეს. ეს ფორმაც საზიაროა II კავშირებითისა და წყვეტილისა-
თვის იმ შემთხვევაში, როცა პირდაპირი ობიექტი წარიანი მრავლობითის სახე-
ლობითი დგას. მამასადამე, ამნაირი შეხვედრა მხოლოდ გარდამავალ ზმნებს
ეჭნებათ. საწომი გარჩევისა აქაც იგივეა, რაც ზემოთ განხილულ შემთხვევებში
ენახეთ. ე. ი. თუ სუბიექტი მხოლოდობით რიცხვშია, მწკრივი II კავშირებითია
(განასხნეს მას იგინი), ხოლო თუ სუბიექტი მრავლობითი დგას, მწკრივი
წყვეტილია (განასხნეს მათ იგინი). აღნიშნული საზიარო ფორმა ასე იშლება:

6. და შეიერთნეს წმიდანი იგი
სულნი ერთა მათ ზეცისათა და
დიდებით აღმაღლდეს ცად. 270, 26.

7. ფარისეველთა რაჲ ესმა
სიტყუაჲ იგი, დაბრკოლდეს, მ. 15, 12.

8. და ვერაჲ უპოვეს სიტყუს
გებად წინაშე ერისა მის. და უკვრ-
და სიტყუს გებაჲ იგი მისი და და-
დუმნეს, ლ. 20, 26.

9. ვითარ წარ-ოდენ-ვიდეს იგი
ნი მისგან, განწმიდნეს კეთროვნე-
ბისა მისგან, ლ. 17, 14.

10. და შეპრისხნა ქარსა მას
და დელვათა წყალთასა, და დას-
ცხრეს, ლ. 8, 24.

11. და მივიდეს და იხილეს, სა-
და იყოფოდა, და მის თანა დაადგრეს
მას დღესა შინა, ი. 1, 39.

12. და იგინი მოდრკეს და თა-
ყუანის-სცეს მას, დაბ. 43, 28.

13. მაშინ აღდგეს ყოველნი იგი
ქალწულნი, მ. 25, 7.

14. ვერიპოვნეს ეგოდენ, რაჲ-
თამცა მოიქცეს და მისცეს დიდებაჲ
დმერთსა, ლ. 17, 18.

15. ვითარ-იგი მისცეს მდღელთ
მოძღუართა და მთავართა
ჩუენთა საშჯელსა სიკუდილისასა,
ლ. 24, 40.

16. ამათ უკუანამსკნელთა
ყამ ერთ ხოლო ქმნეს, მ. 20, 12 C.

II კავშირებითი

განასხნეს-ე-ს

მაგალითები ძეგლებიდან:

1. და ევედრებოდეს მას, რაათა
არა განასხნეს იგინი გარეშე სოფელ-
სა, მრ. 5, 10.

2. რაქამს უკუე მოვიდეს უფა-
ლი იგი. უკეთურნი იგი უკეთურად-
ცა წარწყმიდნეს, მ. 21, 41 C.

3. რაქამს მოვიდეს ძე კაცისაჲ,
შეკრიბნეს წინაშე მისსა ყოველნი ნა-
თესაენი და განარჩინეს იგინი ურთი-
ერთას, მ. 25, 32 C.

4. რამეთუ დაიკნინებს თავ-
სა თუსსა და მოგუემსგავსე-
ბის პასაკსა ჩუენსა, რაათა ურნატ-
სა სულისა ჩუენისასა დაენერ-
გოს და ღრმად ძირნი დაიბნეს და
რტოთა მათ ზედა ჯუარისა მისისათა
შეგუყრიბნეს და აღმაღლდეს და ჩუენ
აღუამაღლნეს მის თანა, 183, 12.

როგორც ეს უკანასკნელი მაგალითი (განტუნეს) გვიჩვენებს, თუ ზმნის
ფუძის ბოლოკიდური ბგერა წარია, საზიარო ფორმაში ორმაგი წარი გვექნება.
რომელთაგან ერთი (პირველი) ფუძისაა, მეორე — პირდაპირი ობიექტის მრავ-
ლობითისა. აი კიდევ ამის რამდენიმე ნიმუში:

5. და იხილონ ძე კაცისაჲ მომა-
ვალი ღრუბელთა ზედა ცისათა, და
წარავლინნეს [ძემან კაცისამან]
ანგელოზნი თუსნი საყვრითა დიდითა,
მ. 24, 31.

6. აღდგე და ხალოდე დმერთ-
სა შენსა, რაათა განმარინნეს ჩუენ,
იონა 1, 6.

7. ნებაჲ მოშიშთა მისთაჲ ყოს
უფალმან, ლოცვანი მათნი იხმი-
ნნეს და აცხოვნნეს იგინი, 266, 6.

წყვეტილი

განასხნეს-ე-ს

1. და ეტყოდა მათ: ვიდრეცა
შეხვდეთ სახლსა, მუნ დაადგე-
რით ვიდრე მიერ გამოსლვადმდე.
და გამოვიდეს და ქადაგებდეს და ეშ-
მაკნი მრავალნი განასხნეს, მრ. 6,
10—13.

2. რამეთუ ნაშობნი ხართ, რომ-
ელითა მოწყვდნეს წინააღწარ-
მეტყუელნი, მ. 23, 31 C.

3. ხოლო ძუალთა მათ წმიდისა მო-
წამისათა რომელთა ვერაღარა უძ-
ლეს დაწუვაჲ, შთაკრიბნეს ტყავსა
ცხოვრისასა და შეკერნეს მტკიცედ
და მიიხუნეს და შთაყარნეს დიდსა
მას მდინარესა, 197, 5.

4. და ბრძანეს მოწყუედაჲ
მათ წინაწარმეტყუელთაჲ, რომელნი-
მე მახვლითა, რომელნიმე ცეცხლი-
თა, რომელნიმე ხერხითა განხერხნეს,
რომელნიმე მკეცთა მისცნეს და რო-
მელნიმე მღვმესა შთაავდეს, რომელ-
ნიმე ქვითა განტუნნეს, 168, 9.

5. და იცნეს იგი კაცთა მათ მის
ადგილისათა და წარავლინნეს ყო-
ველსა მას სანახებსა და მოართუეს
მას ყოველი ბოროტად ვნებული, მ.
14, 35 C.

6. მსახურთა მათ დაყვნეს
იგინი თმითა და წუერითა, 163, 19.

7. [ქრისტეანეთა მათ] ების-
კობოსნი და მდღელნი განაჩინნეს და
ეკლესიანი აღაშქნნეს 172, 17.

8. კაცმან ამან ადვილად მიგი-
ყვანეს ადვილსა მას. 227, 34.

9. ევედრებოდეს მას ფრიად.
რამთა არა მიავლინეს იგინი გარეშე
სოფელსა, მრ. 5, 10 C.

4. უთხარ. ეს ფორმა საერთოა I და II სუბიექტური პირებისათვის. რო-
გორც ცნობილია¹, პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვ ძველ ქართულში არ
იწერება უნისა და ონის წინ, ამიტომ გვაქვს: მე უთხარ (—მე ვ-უთხარ), მე დაუ-
ტევე, მე უწყი, მე შეორგულდი და სხვ. მეორე მხრივ, მე-9 საუკუნიდან აღარ
გვაქვს აგრეთვე II სუბიექტური პირის ნიშანი ხმოვნების წინ: შენ უთხარ
(—ჰ-უთხარ), შენ დაუტევე, შენ უწყი, შენ შეორგულდი. ამის გამო ასეთ შემ-
თხვევებში I და II სუბიექტური პირები ერთმანეთს ემთხვევა. მაგალი-
თები:

1-ლი პ.

1. და ჩუენ უთხართ კითხვისა
მისისაებრ, დაბ. 43, 7.

2. ჩუენ დაუტევეთ ყოველივე
თვისი და შეგიდეგით შენ, ლ. 18, 28.

3. წარმოვიყვანე... და განუწყესე
მას როჰიკი ჩემთაგან საუნჯეთა და
უბრძანე დამარხვად მისი, 296, 31.

4. აწ უწყი, რამ ვყო, ლ. 16, 4.

5. მოვეგე გონებასა: შეორ-
გულდი მე და ათნი იგი ჩემ თანა,
277, 30.

პირველი სამი მაგალითი ხანმეტურადაც (ჰაემეტურადაც) განურჩეველი იქ-
ნება: ორივე შემთხვევაში გვექნება მე-3 ობიექტური პირის ნიშანი ხ:

1-ლი პ.

ხუთხართ
დახუტევეთ
განხუწყესე

მე-2 პ. (ბრძანებითიც!)

ხუთხართ
დახუტევეთ
მოხუწოდე

8. ზეღამდგომელთა ამათ
ჩუენთა ნაშობნი ქრისტიათანი გარ-
დაგულარქნეს, 179, 17.

9. მაშინ წარვიდეს ფარისე-
ველნი იგი და მიავლინეს მოწა-
ფენი მათნი ჰეროდიათელთა თანა და
პრქუეს, მ. 22, 16.

მე-2 პ.

1. მივედით და უთხართ (თქუენ)
იოჰანეს, რამ-ესე იხილეთ და გესმა,
ლ. 7, 22.

2. აჰა ესერა დაუტევეთ თქუენ
სახლთა თქუენთა ოკრად, მ. 23, 38.

3. მოუწოდე მოქმედთა მათ და მი-
ეც სასყიდელი მათი, მ. 20, 8.

4. შენ უწყი, რამეთუ მიყუარ
შენ, ი. 21, 15.

5. მცირედ მორწმუნეო, რამესა შე-
ორგულდი, მ. 14, 31.

¹ ა. შანიძე. ძველი ქართული ენა (მოკლე მიმოხილვა): ა. შანიძე, აღ. ბარამიძე,
ილ. აბულაძე, „ძველი ქართული ენა და ლიტერატურა“, 1934, გვ. 019.

მაგრამ

შეორგულდი

შეხორგულდი (წყვ.)
შეორგულდი (ბრძ.)

5. წარვედ. ზემოთ აღნიშნული ზმნების ბედს იზიარებს აგრეთვე „ვედ“
ფუძე (სხვადასხვა ზმნისწინით): მასაც 1-ლი სუბიექტური პირის ნიშანი დაკარ-
გული აქვს (აქ ვინის დაკარგვას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ მე-2 სუ-
ბიექტურ პირში ძველი, ხანმეტური ფორმა შემოგვრჩა და მისი წყალობით ადვი-
ლი გასარჩევი გახდა 1-ლი და მე-2 სუბიექტური პირი: მე წარვედ, შენ წარ-
ხუედ). მაგრამ წართქმითი ბრძანებითი, როგორც ცნობილია¹, წყვეტილისაგან
მხოლოდ პირის ნიშნით განსხვავდება: ბრძანებითს სუბიექტური პირის ნიშანი
არა აქვს. ამიტომ წყვეტილი იქნება:

მოხკალ	დახწერე	ხაქე	(ხანმეტურად)
მოჰკალ	დაჰწერე	ჰაქე	(ჰაემეტურად)
მოჰკალ	დასწერე	აქე	(IX საუკუნიდან)

მე-2 პირის ბრძანებითი კი ყველა ამათ ერთი ექნება:

მოკალ დაწერე აქე.

ამის გამო წარხუედ, წარხუედით წყვეტილია. ხოლო წარვედ, წარვედით
II ბრძანებითი (მე-2 პირისა). მაშასადამე, აღნიშნული ზმნის წყვეტილი 1-ლი
პირისა და II ბრძანებითი მე-2 პირისა ორსავე რიცხვში ყოველთვის ერთი და
იმავე სახით იქნება წარმოდგენილი:

მე	წარვედ	(წყვ., 1-ლი პ.)	შენ	წარვედ	(II ბრძ., მე-2 პ.)
ჩუენ	წარვედით	„	თქუენ	წარვედით	„

გასარჩევად პირის რომლობა გამოგვადგება: თუ 1-ლი პირია, წყვეტილი
ყოფილა, თუ მე-2 პირი—II ბრძანებითი. პირის რომლობას კი გავვაგებინებს
სათანადო პირის ნაცვალსახელები, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში ზმნას ახ-
ლავს თან, ან, თუ არ ახლავს, ამ საქმეში ისევ კონტექსტი უნდა მოვიშველიოთ.
აქ დავასახელებ სათანადო მაგალითებს სხვადასხვა ზმნისწინით:

წყვეტილი, 1-ლი პ.

1. წარვედ და დავჰვალ ქან-
ქარი იგი შენი ქუეყანასა, მ. 25, 25.
2. ხოლო მე წარმოვედ და მოვედ
ულოპორეთა, 270, 34.

II ბრძ., მე-2 პ.

1. აღდეგ. აღიღე ცხედარი შენი
და წარვედ სახედ შენდა, მ. 9, 6.
2. მოვედ და დასდეგ კელი
მას ზედა, მ. 9, 18.

¹ ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 4—5.

3. წარმოვემართენით და გამოვედით არეთა სომხთისათა, 270, 16.

4. და ამისა შემდგომად შევედ ქალაქად და ვაუწყე პირველად ხუცესთა, 299, 30.

5. არამედ მივედ და თავით თვისით მოვიხილე ყანობირი იგი, 299, 26.

6. მივიწიენით კევსა რასმე ღრმასა და უღალსა... ფრიალ ძლით შევედით მას შინა, ...აღვედით თავსა მას კევისასა და ვიხილენით მცირენი რაჟმე ყანობირნი, 226, 1.

7. ვივლტოდეთ ღამით ამით ძელითა და მოვედით თქუენდა, 210, 3.

3. და რომელსა სახლსა შეხვდეთ, მუნ დაადგერიტ და მიერ გამოვედით, ლ. 9, 4.

4. ხოლო შენ რაჟმს ილოცვიდე, შევედ საუნჯესა შენსა. და ჰქაშ კარი შენი და ილოცე, მ. 6, 6.

5. მივედ და დაეგე პირველად ძმასა შენსა, მ. 5, 24.

6. [თქუენ] შევედით იწროასაგან ბჭისა, მ. 7, 13; თქუენ აღვედით დღესასწაულსა ამას, ი. 7, 8.

7. მოვედით თქუენ თვსაგან უღაბნოსა, მრ. 6, 31.

ბრძანებითის ფორმის წარმოქმნას განსაკუთრებული ინტენსიობა ახასიათებს. ამით უნდა აიხსნებოდეს, რომ ძველი ქართული ენის ზოგიერთ ძველში ჩვენ მიერ აღებული ზმნა უვინოდ იხმარება ბრძანებითში. მაგრამ წყვეტილში ყოველთვის ვინით გვხვდება. სხვა ხელნაწერთა შორის ასეთი ტენდენცია შეინიშნება აღიშის ოთხთავში, ხოლო ტბეთის ოთხთავისათვის (ყოველ შემთხვევაში, ლუკას თავში) ასეთი წარმოება ერთადერთია. აქაც დავასახელებ ორიოდ ნიმუშს: მოედ და შემომიდეგ მე, ლ. 18, 22 BC; მოედით ჩემდა ყოველნი დამაშურალნი, მ. 11, 28 C; გამოვედით და მიეგებოდეთ მას, მ. 25, 6 C.

ამ შემთხვევების გამო კაცი იფიქრებდა, რომ ვინის დაკარგვა აქ ონის გამოა გამოწვეული, მაგრამ ქვემოთ მოყვანილი მაგალითები ასეთ იქვს აქარწყლებს: პირი დაიყავ და გაჟედ მაგისგან, ლ. 4, 35 B; ვანედ ჩემგან, რამეთუ კაცი ცოდვილი ვარი მე, უფალო, ლ. 5, 8 B; წარედ და უჩუენე თავი შენი მდღელსა, ლ. 5, 14 B; წარედით და მომიზადეთ ჩუენ პასქაჲ, ლ. 22, 8 B; მიედ და დაჯედ უკუნანაძკნელსა ადვილსა, ლ. 14, 10 B; მიედით და უთხართ იოჰანეს, ლ. 7, 22 B და სხვ. ასეთი ფორმები უკვე აღარაა საზიარო: ვინიანი წყვეტილი იქნება, უვინო — ბრძანებითი.

6. დაამტკიცენ. ეს ფორმა საზიაროა II ბრძანებითის მე-2 და მე-3 პირებისათვის: მე-2 პირისათვის მაშინ, როცა სუბიექტი მხოლოდითშია, პირდაპირი ობიექტი კი — მრავლობითში (შენ იგინი), ხოლო მე-3 პირისათვის იმ შემთხვევაში, როცა სუბიექტიცა და პირდაპირი ობიექტიც მხოლოდითშია (მან იგი). ფორმების ასეთი შეხვედრა შესაძლებელია ყველა ზმნაში, რომელთაც წყვეტილის მწკრივის ნიშნად აქვთ ე.

ენ დაბოლოება პირველ შემთხვევაში პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობას გამოხატავს (დაამტკიცენ შენ იგინი), მეორე შემთხვევაში კი იშლება: ე მწკრივის (წყვეტილის) მაწარმოებელია, ხოლო ნ მე-3 პირის სუბიექტის (მხ. რ.) ძველი ნიშანია, რომელიც საერთო ხმარებიდან დიდი ხნით აღრე გავიდა,

მაგრამ აწმყოს ხოლმეობითისა და ბრძანებითის ფორმებს შემორჩა (დაამტკიცენ მან იგი).

მაგალითები:

მე-2 პ.

მე-3 პ.

1. დაამტკიცენ ფერკნი ჩემნი ალაგთა შენთა. რაჟთა არა შემიბრკუმენ სლვანი ჩემნი, ფსალ. 16, 5.

2. აღიხილენ, სარწმუნოებამან შენმან გაცხოენა შენ, ლ. 18, 42.

3. ისმინენ (შენ) სიტყუანი ეგე ჩემნი.

4. ჰრქუა მას იესუ: დაამოვენ კრავნი ჩემნი... დამწყხენ ცხოვარნი ჩემნი, ი. 21, 15—16.

5. საჯენ, უფალო. მავნებელნი ჩემნი და ჰბრძოდე მბრძოლთა მათ ჩემთა, ფსალ. 34, 1.

6. აკურთხე სამკვდრებელი შენი... და აღამაღლენ იგინი, ფსალ. 27, 9.

7. იკითხენ ძმანი შენნი, ვითარ-ძი ცოცხლებით არიან, დაბ. 37, 14.

8. შეიყვანენ კაცი ესე სახიდ და დაკალთ საკლველები, დაბ. 43, 16.

1. ქრისტემან საქმიოთ დაამტკიცენ სიტყუაჲ ბაგეთა შენთაჲ, 246, 2.

2. აღიხილენ მოსესხემან ყოველი, რაჟცა ედვას მას, ფსალ. 108, 11.

3. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ისმინენ, ლ. 8, 8.

4. ქრისტემან დიდებაჲ უოხჰნოჲ მათ ყოველთა მიანიჭენ, 266, 33.

5. ღმერთმან ჩემმან მოავლინენ ძმაჲ იგი თქუენი ერთი და ბენიამენ, დაბ. 43, 14.

6. რომელსა არა აქუნდეს, განუიღენ სამოსელი თვისი და იყიდენ მახვილი, ლ. 22, 36.

7. ღმერთმან შესძინენ დღეთა ცხოვრებისა შენისათა, 157, 30.

8. ხუცესმან აღავსენ წადილი თქუენი, 158, 40.

თუ ზმნის ფუძე ხმოვნით იწყება, IX საუკუნის შემდეგდროინდელ ძეგლებში ამ საზიარო ფორმამ შეიძლება გამოხატოს აგრეთვე წყვეტილიც (შენ იგინი):

მოავლინენ	შენ იგინი	(წყვ.)
მოავლინენ	შენ იგინი	(ბრძ. მე-2 პ.)
[მოავლინენ	მან იგი	(ბრძ. მე-3 პ.)]

ხანმეტურად (და ჰემეტურად) პირველსა და მეორე მაგალითს შორის ფორმალური განსხვავებაც იქნებოდა:

მოავლინენ	შენ იგინი	(წყვ.)
მოავლინენ	შენ იგინი	(ბრძ. მე-2 პ.)
[მოავლინენ	მან იგი	(ბრძ. მე-3 პ.)]

თუ ზმნას თემის ნიშანი არ გააჩნია და არც ფუძედრეკალია, შეიძლება მისი აწმყოს მესამე პირის მრავლობითი რიცხვის ფორმაც შეუერთდეს ზემოთ აღნიშნულებს და საზიარო სამისათვის მივიღოთ:

წერენ	ჭამენ	შენ	იგინი	(ბრძ. მე-2 პ.)
წერენ	ჭამენ	მან	იგი	(ბრძ. მე-3 პ.)
წერენ	ჭამენ	იგინი	მას	(აწმყო) ¹ .

7. რადგანაც IX საუკუნიდან მე-2 სუბიექტური პირის ნიშანი ხმოვნით დაწყებულ ზმნებში დაკარგულია. ამიტომ წყვეტილისა და ბრძანებითის სათანადო (მე-2) პირებს შორის ფორმალური განსხვავება აღარ არსებობს. ისინი კონტექსტით უნდა განვასხვაოთ. მ ა გ ა ლ ი თ ე ბ ი :

წყვეტილი

ბრძანებითი

1. მამაო, გმადლობ შენ, რამეთუ ისმინე ჩემი, ი. 11, 41 C.

1. ისმინე ჩემი და ჩამოვედ ტაძრად და ნუ აოჯრებ სახლსა მას თქვენსა. 155, 26.

2. ხოლო შენ არქუ მონათა შენთა: მოიყვანეთ იგი ჩემდა, დაბ. 44, 21.

2. არქუ ძმასა ჩემსა, რაათა განმეყოს მე სამკვდრებელსა, ლ. 12, 13.

3. ქრისტემან აღგაესენინ თქუენ ყოვლითა კეთილითა, რომელნი-ესე ჩემთჳს მოშუერთ და ეზიარენით ვნებათა ამათ ჩემთა, 159, 2.

3. უკუეთუ გნებავს შემოსლვად ჩუენ თანა ეკლესიად... ნათელ-იღეთ სახელისა მიმართ მისისა და ეზიარენით საიდუმლოთა მისთა და შეგუერთენით ქრისტეანეთა, ურთ. 184, 24.

4. რად უდებ-ჰყავ და არა ახუედ და უთხარ ეპისკოპოსსა იოვანეს, რასა-იგი მე შენ გეტყოდე, 297, 21.

4. უკუეთუ მათიკა არა ისმინოს, უთხარ კრებულსა, მ. 18, 17.

ზემოთ მოყვანილი ოთხი წყვილი მაგალითიდან ხანმეტურად (ჰაემეტურად) განსხვავებული ფორმები ექნება მხოლოდ პირველს:

წყვეტილი

ბრძანებითი

ხ-ის მ ი ნ ე

ი ს მ ი ნ ე

სხვა წყვილების ორივე ცალში ხანი გვექნება მესამე ირიბობიექტური პირის ნიშნად:

წყვეტილი

ბრძანებითი

ხ-ა რ ქ უ

ხ-ა რ ქ უ

ხ-ე ზ ი ა რ ე ნ ი თ

ხ-ე ზ ი ა რ ე ნ ი თ

ხ-უ თ ხ ა რ

ხ-უ თ ხ ა რ

აქ პირველ წყებაში ხანი აღნიშნავს როგორც მეორე პირის სუბიექტს, ისე მესამე პირის ობიექტს; მეორე წყებაში კი ის მხოლოდ მესამე პირის ობიექტს გამოხატავს. ამიტომ ქვემოთ მოყვანილ შავად დაბეჭდილ ფორმაში „შეხაცუთ ზეჭედი კელსა მისსა“ (ლ. 15, 22) ხანი მხოლოდ მესამე პირის ობიექტის ნიშანია, რადგანაც წართქმითს ბრძანებითს სუბიექტის ნიშანი არ უნდა²

¹ ნ. ამის შესახებ უფრო ვრცლად ქვემოთ, გვ. 273—275.

² ა. შ ა ნ ი ძ ე, პრეფიქსები, გვ. 4—5.

8. ჰრქუა. ასეთი ფორმა საზიაროა წყვეტილისა და II კავშირებითისათვის. წყვეტილის შემთხვევაში სუბიექტი მხოლოდ მე-3 პირი შეიძლება იყოს (მხ. რ.). ხოლო II კავშირებითში სუბიექტი მე-2 პირია. დამთხვევას იწვევს მესამე სუბიექტური პირის ნიშნები (მხ. რ.) და II კავშირებითის მწკრივის ნიშნები ა და ო. აქ ჩვენ შეიძლება შეგვხვდეს სამპირიანი ზმნები (ჰრქუა, მითხრა, დასდვა, მიყო), ორპირიანები (იწყო, აქო) და ერთპირიანებიც (იყო, შეიძრა). ორ უკანასკნელ შემთხვევაში (ე. ი. ერთ- და ორპირიან ზმნებში) სუბიექტად მე-2 პირის გამოყენებისას დამთხვევას მაშინ აქვს ადგილი, როცა ზმნის ფუძე ხმოვნით იწყება. თორემ თანხმოვნით დაწყებულ ფუძეებში მე-2 პირის სუბიექტს ნიშანი ექნება და გარეგნულად ეს განსხვავებას მას შესატყვისის საზიარო ცალსაგან (შენ სთქუა, მან თქუა). მ ა გ ა ლ ი თ ე ბ ი :

წყვეტილი (S₁)

II კავშირებითი (S₂)

1. რომელმან მითხრა მე ყოველი, რააცა ვქმენ, ი. 4, 29.

1. გაფუცებ შენ ღმრთისა ცხოველისა. რაათა მითხრა ჩუენ. უკუეთუ შენ ხარ ქრისტე, მ. 26, 63.

2. ვინ არს კაცი იგი, რომელმან გრქუა შენ, ი. 5, 12 C.

2. და იყავ მუნ, ვიდრემდე გრქუა შენ, მ. 2, 13.

3. ერთმან მოწაფეთა მისთაგანმან ჰრქუა მას, მ. 8, 21.

3. ანუ ვითარ ჰრქუა ძმასა შენსა: მაცადე და აღმოვილო წუელი თულისაგან შენისა, მ. 7, 4.

4. ხოლო თავადმან კაცად-კაცადსა მათსა დასდვა კელი და განკურნა იგინი, ლ. 4, 40.

4. რაათა მოხვდე და კელი დასდვა მას, მრ. 5, 23 C.

5. ხოლო ფარისეველთა ვითარ ესმა, რამეთუ პირი დაუყო სადუკეველთა, შეკრბეს ერთად, მ. 22, 34.

5. რომელსა მე დაუწო პური და მივსცე. იგი არს, ი. 13, 26.

6. კაცმან ამან იწყო შშნებად და ვერ უძლო აღსრულებად, ლ. 14, 30.

6. და მოვიდეს. რომელმან-იგი შენ და მას გხადა, და გრქუას შენ: ადგილ ეც მას! მაშინ იწყო სირცხვლით უკუანაასკნელსა ადგილსა დაპყრობად, ლ. 14, 9.

7. საზრდელად მისა იყო მკალი და თაფლი ველური, მ. 3, 4.

7. და აჰა იყო შენ დადუმებულ და ვერ შემძლებელ სიტყუად, ლ. 1, 20.

9. მიიყვანა. ეს ფორმა შეიძლება გარდამავალიც იყოს და გარდაუვალიც. თუ გარდამავალია, იგი გარეგნულად სათავისო ქცევაა (ფუნქციით საარვისო), მაშასადამე, ამ შემთხვევაში მას ორი პირი ექნება: მიიყვანა მან იგი; მეორე მხრივ, თუ იგი გარდაუვალია, მასში მხოლოდ ერთი პირია საგულვებელი, მაშასადამე, ის ვნებითი გვარის ზმნაა: მიიყვანა იგი, ე. ი. მიყვანილ იქნა იგი. პირველ შემთხვევაში აღნიშნული ფორმის მეორე ი სათავისო ქცევის ნიშანი იქნება (ფუნქციით ფორმა საარვისოა), მეორეში — ვნებითი გვარის მაწარმოებელი

(ე. წ. ინიანი ვნებითი) ¹. ეს ორი, შინაარსით სრულიად სხვადასხვაგვარი ფორმა, ერთმანეთს ემთხვევა II სერიის მწკრივებში, I სერიაში კი თითოეულს თავთავისი, განსხვავებული გარეგნული სახე აქვს, მაგალითად:

ა წ მ ყ ო

ს ა თ ა ვ ი ს ო ქ ც ე ვ ა

	მხ. რ.			მრ. რ.	
მიიყვანებ	მე	მას	მიიყვანებთ	ჩუენ	მას
მიიყვანებ	შენ	მას	მიიყვანებთ	თქუენ	მას
მიიყვანებს	იგი	მას	მიიყვანებენ	იგინი	მას

ი ნ ი ა ნ ი ვ ნ ე ბ ი თ ი

მიიყვანები	მე	მიიყვანებით	ჩუენ
მიიყვანები	შენ	მიიყვანებით	თქუენ
მიიყვანების	იგი	მიიყვანებიან	იგინი

და ასე შემდგომ I სერიის სხვა მწკრივებშიც. ჩვენ გვინტერესებს II სერიის მწკრივები, სადაც დამთხვევას აქვს ადგილი. აქ მოვიყვანთ ამის ნიმუშებს.

ს ა თ ა ვ ი ს ო ქ ც ე ვ ა (ორბ.)

ი ნ ი ა ნ ი ვ ნ ე ბ ი თ ი (ერთბ.)

1. თავადმან მიიყვანა მამაჲ მის ყრმისაჲ და დედაჲ და მოწაფენი მისნი, მრ. 5, 40.
2. არცაღა ვჰგონებ, ვითარმცა სოფელმან ამან დაიტია აღწერილი წიგნები, ი. 21, 25.
3. მე არა ვეძიებ დიდებასა ჩემსა; არს, რომელმან იდიოს და საჯოს, ი. 8, 50 C.
4. არა აღივსო კელი თვისი მომკალმან. ფსალ. 128, 7 (გიორგისეული).
5. დავივიწყე მე ჭამად პური ჩემი, ფსალ. 101, 5.
6. ჰრქუა კაცსა მას: განირათხ კელი შენი! და მან განირთხა კელი, მ. 12, 13.

1. იყო სიკუდილი გლახაკისაჲ მის და მიიყვანა იგი ანგელოზთაგან წილთა აბრაჰამისთა, ლ. 16, 22.
2. სიტყუაჲ ჩემი ვერ დაიტია თქუენ შორის, ი. 8, 37 C.
3. რაჲთა იძიოს სისხლი ყოველთა წინაწარმეტყუელთაჲ, ლ. 11, 50.
4. აღივსო ქორწილი იგი შეინაჯითა, მ. 22, 10.
5. დავივიწყე მე, ვითარცა მკუდარი, გულთაგან, ფსალ. 30, 13.
6. და განირთხა თავით თვისით აღმოსავალით კერძო და დაიწყენა კელი და ფერკნი თვისნი და შეისუენა, 209, 10.

¹ ა. შ ა ნ ი ძ ე, ქართ. გრამატიკის საფუძვლები, § 367.

7. რამეთუ მრავალ ჟამ წარიტაცის იგი, ლ. 8, 29 [მგელმან წარიტაცის იგინი, ი. 10, 12].

8. რომელმან აღიმაღლოს თავი თვისი, იგი დამდაბლდეს, ლ. 14, 11.

9. მოვიდა და მოიცენა ჰურიანი, 289, 21 [მხ. რ.: მოიცვა მან იგი].

10. რომელმან მოიპოვოს თავი თვისი, წარიწყმილოს იგი, მ. 10, 39.

11. ჰეროდე მაშინ შეიპყრა იოვანე: მ. 14, 3; განკურვებამან შეიპყრა იგი: ლ. 5, 9; არავინ შეიპყრა იგი: ი. 8, 20; შეიპყრენით ეგენი ცოცხალნი და მოსრენით: 4 მეფ. 10, 14; შეიპყრენით მელნი მცბიერნი: სახისმეტყ. 18, 29.

12. რომელთა შვილ ისხნეს და აღიზარდნეს, მოწევენასა სიკუდილისასა ვერაჲ ირგეს: სწავლ. 224, 12.

13. უცხო იქმენ თავი შენი სიმდაბლისაგან ღმრთისა: Sin. 35, 197 Va; 14; და იქმნენ (მათ) საყოფელნი კურელთა შინა ქუეყანისათა: ურთ. 23, 15; რაჲთა (მათ) უცნაურ იქმნენ თავნი თუისნი ვერ ცნობისათუის მათისა: ისტ. ქრ. II, 85, 36.

14. აჰა ესერა კაცი, რომელმან არა იყო ღმერთი მწე მისა: ფს. 51, 9; ვითარცა ფრიად სარგებელ იყო ძმამან მან სწავლაჲ ბერისაჲ: ლიმ. 9, 19; იყვენით თავებისა თქუენისა მეგობრებ ფასისაგან სიცრუვისა: ლ. 16, 9 C.

7. ერთი იგი წარიტაცოს და ერთი იგი დაეტევოს, ლ. 17, 34; მივიტაცე მე ქალაქად და უთხარ ყოველი ესე ჩუენებაჲ ებისკოპოსსა მას იოვანეს, 299, 4.

8. მე მას ჟამსა აღვიმაღლო ქუეყანით, ი. 12, 32 C.

9. ამისთვის მწრავლ მოიცვა იერუსალმში ვესპასიონის მიერ, 289, 23.

10. იპოოს ვინმე, რომელმან განკაფოს იგი 151, 31; აღიხილა და იპოვა (= აღმოჩნდა) ყოველი გებულად, 151, 36.

11. ერისაგანთა მიერ შეიპყრა იგი: პარხ. 1201; არამედ შეიპყრა მათ მიერ: ექუსთ. 68, 6; მპარვად შევიპყარ და ქუეყანასა უცხოსა მონებად მივეცი: საქ. წიგ. II, 73, 13; რაჟამს შეიპყრას და ჯუარს-ეცუას ჰურიათაგან: იქვე, 12, 20; მოვიდა მეფისა ბრძანებაჲ და შევიპყრენით სამეუფოთაგან: სვან. 230 b.

12. ისხნეს იგინი პირ-დაქცევით ქუეყანასა ზედა: ისტ. ქრ. II, 106, 39.

13. მცირედსა ზედა სარწმუნო იქმენ: მ. 25, 21; შეძრწუნდეს მცველნი იგი და იქმნენ, ვითარცა მკუდარნი: მ. 28, 4; არქუ ქვათა ამათ, რაჲთა პურ იქმნენ: მ. 4, 3.

14. იყო იგი მდიდარ ფრიად: მ. 19, 22; რომლისა თანა იყო სული არაწმიდაჲ: მრ. 5, 2; უკუეთუმცა შვილნი აბრაჰამისნი იყვენით: ი. 8, 39; უკუეთუმცა სოფლისაგანნი იყვენით: ი. 15, 19.

15. წმიდაო გრიგოლ საკვრველთ-
მოქმედო, შენდა შევედრებული მკე-
ვალი შენი საპაქდუხტ დააცევ ყოვე-
ლისაგან ბოროტისა: საპაქდუხტის
წარწერა (ისტ. ქრ. 1, 2); ვევედრნეთ
ღმერთსა, რაათა მოგველინოს ჩუენ
შიში მისი, რაათა დავიცვნეთ გონე-
ბანი და ასონი ჩუენნი სიწმიდით:
სწავ. 142, 7.

10. მიეცა. ამნაირი ფორმა საერთო აქვთ. ერთი მხრივ, მოქმედებითი გვა-
რის ზმნებს II თურმეობითში, მეორე მხრივ. ენაიან ვნებითებს წყვეტილში.
ორივე სახის ფორმები ასე დალაგდება სამსავე სერიაში:

ა წ მ ყ ო		
მოქმ. გვ.	მისცემს	იგი მას მას
ვნ. გვ.	მიეცემის	იგი მას

წყვეტილი			
მოქმ. გვ.	მისცა	მან მას	იგი
ვნ. გვ.	მიეცა	იგი მას	

II თურმეობითი			
მოქმ. გვ.	მიეცა	მას იგი	მისთვის (მისდა)
ვნ. გვ.	მისცემიეს	იგი მას.	

პირველ შემთხვევაში (მიეცა მას იგი მისთვის) შინაარსით წინ წამოწეულაა
და ქვემდებარედ გვევლინება მას: მას მიეცა იგი მისთვის (Оказалось он дан
ему то), მეორეში — იგი: იგი მიეცა მას (то было дано ему). მაშასადამე, აქ ამ
მსგავს ფორმათა გასარჩევად კონტექსტის შინაარსი უნდა გამოვიყენოთ. მეორე
მხრივ, შეიძლება ასეთი ხერხის მოშველიება: საზიარო ფორმა გადმოვიყვანოთ
I სერიაში, მაგალითად, აწმყოში, და აქ ადვილად გამოვიცნობთ, თუ რომელ
მწკრივს უნდა მივაკუთვნოთ იგი. თუ, მაგალითად, მიეცა ფორმამ აწმყოში
მოგვცა მისცემს, ჩანს, იგი II თურმეობითისა ყოფილა, ხოლო თუ — მიეცემის,
მაშინ — წყვეტილისა. მაგრამ საბოლოო ანგარიშით აქაც კონტექსტის შინაარ-
სი წყვეტს საკითხს. აი რამდენიმე ნიმუში:

II თურმეობითი

1. ილოცა მისთვის და აკურთხა
კურთხეული იგი კაცი, რამეთუ მდი-
დრად მიეცა ყოველივე უხუებით:
აგარაკნი თავისუფლებით და საქო-
ნელი მრავალფერი, 233, 1 (აწმყო:
მისცემს).

წყვეტილი

1. რომელსა მიეცა დიდად, დიდად-
ცა იძიოს მისგან, ლ. 12, 48; რაფსათს
ნელსაცხებელი ესე არა განიყიდა სა-
მასის დრაჰკნის და მიეცა გლახაკთა.
ი. 12, 5 (აწმყო: მიეცემის).

2. ადგლო თავი თვისი და ესვიდა
იგი ძალსა თვისსა, 167, 31 (აწმყო:
ადიღებს).

3. უკუეთუმცა ღმრთეებამ კორცი-
თა არა დაეფარა, კაციმცა ვერ მიე-
ახლა ღმერთსა, 168, 19 (აწმყო: დაჰ-
ფარავს).

4. და ვიდრე მოსლვადმდე მისა
ტფილის სიონი განეშორა [დაემთავ-
რებინათ. დაესრულებინათ] მკვდრთა,
269, 27 (აწმყო: განიშორებენ).

5. შემძლებელ იქმნა მოკლვად ჰა-
ბაშისა მის, რომელი დაეტევა მათ თა-
ნა: 215, 15 (აწმყო: დაუტევებს).

6. დაეყო სამეოც და ათცამეტი წე-
ლი ქუაბსა შინა: 206, 33 (აწმყო:
დაჰყოფს).

2. მეყსეულად ადგლო პირი მისი და
ენამ, ლ. 1, 64 (აწმყო: აღელე-
ბის).

3. იხილა დედაკაცმან მან, რამეთუ
არა დაეფარა, ლ. 8, 47 (აწმყო: დაე-
ფარების).

4. განეშორა [=განშორდა, მოს-
ცილდა] მას განბოკლებამ იგი, მრ.
1, 42 C (აწმყო: განეშორების).

5. შეაჯერებდეს მას, რაათამცა
მიპრიდა და დაემალა: 190, 28 (აწმ-
ყო: დაემალების).

6. ამან ინება წარმოსლვად თვისი აქა
ერისმთავრისა მის ნერსეს თანა და
შეეყო იგი მსახურად მისა: 185, 5
(აწმყო: შეეყოფის).

11. გზავნის. ი თემის ნიშნაიან ზმნების ერთი ჯგუფი აწმყოსა და II ხოლ-
მეობითში ემთხვევა ერთმანეთს. ეს ის ზმნებია, რომელთა ფუძეც არ იკუმშება
არც პირველ სერიაში, არც მეორეში (გზავნის იგი მას — გზავნის მან იგი), ან
ორივეგან იკუმშება (განჰკნის იგი მას — განჰკნის მან იგი. შდრ. განეჰკნენ,
განჰკნენ).

ამ მწკრივებში ულღობისას გვექნება:

აწმყო		
ვ-გზავნი	გან-ვ-ჰ-კნ-ი	მე მას (მათ)
ჰ-გზავნი	გან- ჰ-კნ-ი	შენ მას
გზავნი-ს	გან- ჰ-კნ-ი-ს	იგი მას
ვ-გზავნი-თ	გან-ვ-ჰ-კნ-ი-თ	ჩუენ მას
ჰ-გზავნი-თ	გან- ჰ-კნ-ი-თ	თქუენ მას
გზავნი-ან	გან- ჰ-კნ-ი-ან	იგინი მას

II ს.

ვ-გზავნი	გან-ვ-ჰ-კნ-ი	მე იგი
ჰ-გზავნი	გან- ჰ-კნ-ი	შენ იგი
გზავნი-ს	გან- ჰ-კნ-ი-ს	მან იგი
ვ-გზავნი-თ	გან-ვ-ჰ-კნ-ი-თ	ჩუენ იგი
ჰ-გზავნი-თ	გან- ჰ-კნ-ი-თ	თქუენ იგი
გზავნი-ან	გან- ჰ-კნ-ი-ან	მათ იგი.

ბოლო ი პირველ შემთხვევაში თემის ნიშანია (გან-ჰ-ჰსნ-ი-ს იგი მას). მეორეში — მწკრივის ნიშანი (განჰ-ჰსნ-ი-ს მან იგი). განსხვავებას სინტაქსი ამყარებს: ი გ ი მ ა ს ფორმულით (განჰჰსნის იგი მას) აწმყო გვაქვს, ხოლო მ ა ნ ი გ ი ფორმულით — II ხოლმეობითი (განჰჰსნის მ ა ნ ი გ ი). მაგრამ ეს კრიტერიუმი ზმნის ფორმის გარეთ არსებობს. თვით ფორმაში განსხვავება არაა. ეს კია, რომ საერთოდ ძველი ქართული ზმნები II სერიის ფორმებში (რამდენაღმე I სერიაშიც) უზმნისწინოდ ძალიან იშვიათად იხმარება. ხოლო ზმნისწინის დართვისას მათ შორის უმეტეს შემთხვევაში (ორპირიან გარდამავალ ზმნებში) ფორმალური განსხვავებაც მყარდება: აწმყოს ფორმებს (საერთოდ I სერიის მწკრივების ფორმებს) უჩნდება ობიექტური ნიშანი, ხოლო II ხოლმეობითს (საერთოდ II სერიის ფორმებს) ეს ნიშანი, როგორც ცნობილია, არა აქვს. ამიტომ ამ შემთხვევაში გვექნება:

აწმყო		II ს.	
წარ-ვ-ჰ-გზავნ-ი	მე მას (მათ)	წარ-ვ-გზავნ-ი	მე იგი
წარ-ჰ-გზავნ-ი	შენ მას	წარ-ჰ-გზავნ-ი	შენ იგი
წარ-ჰ-გზავნ-ი-ს	იგი.მას	წარ-გზავნ-ი-ს	მან იგი
წარ-ვ-ჰ-გზავნ-ი-თ	ჩუენ მას	წარ-ვ-გზავნ-ი-თ	ჩუენ იგი
წარ-ჰ-გზავნ-ი-თ	თქუენ მას	წარ-ჰ-გზავნ-ი-თ	თქუენ იგი
წარ-ჰ-გზავნ-ი-ან	იგინი მას	წარ-გზავნ-ი-ან	მათ იგი

ასევე გვექნება
უზმნისწინოდ

აწმყო		II ს.	
ვ-მკ-ი	ვ-ჰრ-ი	ვ-მკ-ი	ვ-ჰრ-ი
ჰ-მკ-ი	ს-ჰრ-ი	ჰ-მკ-ი	ს-ჰრ-ი
მკ-ი-ს	ჰრ-ი-ს	მკ-ი-ს	ჰრ-ი-ს
ვ-მკ-ი-თ	ვ-ჰრ-ი-თ	ვ-მკ-ი-თ	ვ-ჰრ-ი-თ
ჰ-მკ-ი-თ	ს-ჰრ-ი-თ	ჰ-მკ-ი-თ	ს-ჰრ-ი-თ
მკ-ი-ან	ჰრ-ი-ან	მკ-ი-ან	ჰრ-ი-ან

ზმნისწინით

აწმყო		II ს.	
მო-ვ-ჰ-მკ-ი	გან-ვ-ს-ჰრ-ი	მო-ვ-მკ-ი	გან-ვ-ჰრ-ი
მო-ჰ-მკ-ი	გან-ს-ჰრ-ი	მო-ჰ-მკ-ი	გან-ს-ჰრ-ი
მო-ჰ-მკ-ი-ს	გან-ს-ჰრ-ი-ს	მო-მკ-ი-ს	გან-ჰრ-ი-ს
მო-ვ-ჰ-მკ-ი-თ	გან-ვ-ს-ჰრ-ი-თ	მო-ვ-მკ-ი-თ	გან-ვ-ჰრ-ი-თ
მო-ჰ-მკ-ი-თ	გან-ს-ჰრ-ი-თ	მო-ჰ-მკ-ი-თ	გან-ს-ჰრ-ი-თ
მო-ჰ-მკ-ი-ან	გან-ს-ჰრ-ი-ან	მო-მკ-ი-ან	გან-ჰრ-ი-ან

სრული დამთხვევა იქნება აგრეთვე ირიბობიექტიან ზმნებში, რომლის ნიმუშიც ზემოთ არის მოყვანილი (განჰჰსნის იგი მას და განჰჰსნის მან

იგი), ხოლო უზმნისწინო ფორმების ტიპური ნიმუშია ვ-ჰ-ხად-ი, ჰ-ხად-ი, ჰ-ხად-ი-ს, ვ-ჰ-ხად-ი-თ, ჰ-ხად-ი-თ, ჰ-ხად-ი-ან — ორივე მწკრივისათვის.

უზმნისწინოდ გამოყენებისას განსხვავება იქნება სტანჯავს ტიპის ზმნებში, როგორც არის სტკეზნი ს, მაგალითად:

აწმყო	II ს.
ვ-ს-ტკეზნი	ვ-ტკეზნი
ს-ტკეზნი	ს-ტკეზნი
ს-ტკეზნი-ს	ტკეზნი-ს
ვ-ს-ტკეზნი-თ	ვ-ტკეზნი-თ
ს-ტკეზნი-თ	ს-ტკეზნი-თ
ს-ტკეზნი-ან	ტკეზნი-ან

დასასრულ, ჩამოვთვლით გზავნის ტიპის უმთავრეს ზმნებს, რომლებშიც დამთხვევა გვაქვს: გრაგნის, ვარცხნის, ჰლოშნის, რყუნის, რცხის, ფხურის, ჰენჯნის, ყიდის, ცოხნის, ჰხადის, გრწნის.

12. განწმიდენ. ძველ ქართულში პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობას II სერიის ფორმებში აღნიშნავს ენ სუფიქსი, რომელიც შეიძლება შეიკუმშოს, თუ მას ხმოვნით დაწყებული სუფიქსი დაერთო: გან-ვ-ა-მტკიც-ენ (მე იგინი), გან-ა-მტკიც-ენ, გან-ა-მტკიც-ნ-ა. ეგევე ენ სუფიქსი აწარმოებს ნასახელარი ზმნების ვნებითს (თუ მათი ფუძე ნარნარა ბგერებით არ თავდება): გან-ვ-მტკიც-ენ (მე გავმტკიცდი, გავმაგრდი), გან-ჰ-მტკიც-ენ, გან-მტკიც-ნ-ა. ჩვეულებრივ მოქმედებითისა და ვნებითის ასეთი ფორმები ერთმანეთს არ ემთხვევა, რადგან მოქმედებითს, როგორც წესი, ფუძის წინ ა ხმოვანი აქვს (საარვისო ქცევის ნიშანს რომ ეძახიან), ხოლო ვნებითს — არა. შდრ.

გან-ვ-ა-მტკიც-ენ	მე იგინი
გან-ა-მტკიც-ენ	შენ იგინი
გან-ა-მტკიც-ნ-ა	მან იგინი,

მაგრამ:

გან-ვ-მტკიც-ენ	მე
გან-ჰ-მტკიც-ენ	შენ
გან-მტკიც-ნ-ა	იგი

ძველ ქართულში არის ერთადერთი ზმნა, რომლის ენ სუფიქსიანი ვნებითიც სრულიად ემთხვევა მოქმედებითის ფორმებს, რომლებშიც პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობაა ასახული. ეს არის ძველისძველი ზმნა განწმედა. დამთხვევა ხდება II სერიის ყველა მწკრივში, რამდენადაც ეს ზმნა ორივე გვარის ფორმით ძალიან ხშირად იხმარება, ამიტომ ფორმების დამთხვევაც ხშირია.

აი ეს ფორმებიც:

მოქმ.

ვნებ.

წყვეტილი

გან-ვ-წმიდ-ენ	მე	იგინი	გან-ვ-წმიდ-ენ	მე
გან-ს-წმიდ-ენ	შენ	„	გან-ს-წმიდ-ენ	შენ
გან- წმიდ-ნ-ა	მან	„	გან- წმიდ-ნ-ა	იგი
გან-ვ-წმიდ-ენ-თ	ჩუენ	„	გან-ვ-წმიდ-ენ-თ	ჩუენ
გან-ს-წმიდ-ენ-თ	თქუენ	„	გან-ს-წმიდ-ენ-თ	თქუენ
გან- წმიდ-ნ-ეს	მათ	„	გან- წმიდ-ნ-ეს	იგინი

II ბრძანებითი

გან-წმიდ-ენ	შენ	იგინი	გან-წმიდ-ენ	შენ
გან-წმიდ-ენ-ი-ნ	მან	„	გან-წმიდ-ენ-ი-ნ	იგი
გან-წმიდ-ენ-თ	თქუენ	„	გან-წმიდ-ენ-თ	თქუენ
გან-წმიდ-ნ-ედ	მათ	„	გან-წმიდ-ნ-ედ	იგინი

II ხოლმეობითი

გან-ვ-წმიდ-ნ-ი	მე	იგინი	გან-ვ-წმიდ-ნ-ი	მე
გან-ს-წმიდ-ნ-ი	შენ	„	გან-ს-წმიდ-ნ-ი	შენ
გან- წმიდ-ნ-ი-ს	მან	„	გან- წმიდ-ნ-ი-ს	იგი
გან-ვ-წმიდ-ნ-ი-თ	ჩუენ	„	გან-ვ-წმიდ-ნ-ი-თ	ჩუენ
გან-ს-წმიდ-ნ-ი-თ	თქუენ	„	გან-ს-წმიდ-ნ-ი-თ	თქუენ
გან- წმიდ-ნ-ი-ან	მათ	„	გან- წმიდ-ნ-ი-ან	იგინი

II კავშირებითი

გან-ვ-წმიდ-ნ-ე	მე	იგინი	გან-ვ-წმიდ-ნ-ე	მე
გან-ს-წმიდ-ნ-ე	შენ	„	გან-ს-წმიდ-ნ-ე	შენ
გან- წმიდ-ნ-ე-ს	მან	„	გან- წმიდ-ნ-ე-ს	იგი
გან-ვ-წმიდ-ნ-ე-თ	ჩუენ	„	გან-ვ-წმიდ-ნ-ე-თ	ჩუენ
გან-ს-წმიდ-ნ-ე-თ	თქუენ	„	გან-ს-წმიდ-ნ-ე-თ	თქუენ
გან- წმიდ-ნ-ე-ნ	მათ	„	გან- წმიდ-ნ-ე-ნ	იგინი

13. უპყრიეს. სტატიკური ვნებითის ფორმები „უპყრიეს, ჰმოსიეს“ და სხვანი ემთხვევა მოქმედებითი გვარის პირველი თურმეობითის შესატყვის უზმნისწინა ფორმებს, რომლებიც ძალზე იზივითად გვხვდება. მათ შორის განსხვავების დადგენა სწორედ ამ უზმნისწინა დამოკიდებული: ჩვეულებრივ უზმნისწინა ფორმები სტატიკური ვნებითის აწმყოა (უპყრიეს), ხოლო უზმნისწინიანი — სათანადო მოქმედებითის I თურმეობითი (დაუპყრიეს).

აწმყო (სტატ. ვნ.)

I თურმ. (მოქმ.)

1. ყოველთა ვითარცა წინაწარმეტყუელი უპყრიეს იოვანე: მ. 21, 26; უპყრიეს მათ მდღელთ მოძღურება მდღელთა მათთაჲ: მრ. 7. 3 C; თუალთა წინაშე უპყრიეს დღმ იგი მომავალი საშინელი: საქ. წიგ. II, 4. 32.

2. ჰმოსიეს მას ძაძაჲ: სინ. 80, 38; ჰმოსიეს სამოსლები სპეტაკები: გამოცხ. 7. 13; სამოსელი რაჲ ბრწყინვალმ ჰმოსიენ: სინ. 9, 15; რომელი ჰმოსიენ მას: საქ. წიგ. II, 63. 34; ჰმოსიედ მას სელისა სამოსელი: სინ. 55, 12; სახმ, რომელი ჰმოსიედ მოძღურთა, იგივე შეიმოსიან მოწაფეთა: Sin. 36. 26 b, 5; სამოსელი... რომელი ჰმოსიედ მეფეთა: Sin. 11. 390v, 3 ქვ.; რომელ ჰმოსიედ სამოსელი იგი: თუალთ. 72. 31; ვითარცა მოძღურებაჲ მისი, ეგრე ჰმოსიედ: უდაბნ. 36 ra.

ერთმანეთს ემთხვევა აგრეთვე ავიანი სტატიკური ვნებითისა და შესატყვისი მოქმედებითის აწმყოს ფორმები:

ვნ.

მოქმ.

მოვედ შენ საფლავსა ჩემსა, სადა ვჰმარხავ, და მიიღე კელით-წერილი შენი: Sin. 36, 491 a, 2; ლიმ. 83, 4 S. ვჰმარხავ აქ არის: ემარხივარ, დამარხული ვარ. სრულიად ამნაირი სტატიკური ვნებითია „ვეფხისტყაოსნის“ ჰრგავს 599-ე სტროფში (1957 წ. გამოც.):

რამან შექმნა მოყვითანოდ, ვარდ-გიშერი რომე ჰრგავსო? ჰრგავს — ღარგულია, მორგულია.

14. წერენ. უთემისწინა უზმნები, რომელთაც აგრეთვე უზმნისწინი არა აქვთ (ამ შემთხვევაში), ემთხვევიან ერთმანეთს აწმყოს მესამე პირის მრავლობითში, II პირის II ბრძანებითში (როცა პირდაპირი ობიექტი მრავლობითში იგულისხმება) და III პირის II ბრძანებითში (როცა პირდაპირი ობიექტი მხოლოდითშია). თავისთავად იგულისხმება, რომ ასეთ უზმნებს წყვეტილის მწკრივის წინადაქვთ სუფიქსი ე. ამის ტიპური მაგალითია წერენ: 1. იგინი მას წერენ (აწმყო),

2. წერენ შენ იგინი (II ბრძანებითი მეორე პირისა) და 3. წერენ მან იგი (II ბრძანებითი მესამე პირისა).

რატომ უეჭველად უთემისნიშნო ზმნები? იმიტომ, რომ აქ საზიარო ფორმები პირველსა და მეორე სერიას ეხება, მაშასადამე, თემის ნიშნის ჩამოცილებამ II სერიაში ფუძეთა დამთხვევას ხელი არ უნდა შეუშალოს.

რატომ უეჭველად უზმნისწინო ზმნები? იმიტომ, რომ ზმნისწინის დართვასთან ერთად ზმნას I სერიაში (მაშასადამე, აწმყოშიც) ობიექტის ნიშანიც უჩნდება, ეს ნიშანი კი არა გვაქვს II სერიის მწკრივებში, რის გამოც ვერ მივიღებთ დამთხვევას.

პირველ შემთხვევაში ფუძეს დამატებული ენ სუფიქსი გამოხატავს III სუბიექტურ პირს მრავლობითში, მეორე შემთხვევაში იგივე ენ სუფიქსი პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობას აღნიშნავს. ხოლო მესამეში ეს ენ იშლება: ე წყვეტილის მწკრივის ნიშანია (წყვეტილს ეყრდნობა II ბრძანებითი), ხოლო ე—მესამე სუბიექტური პირისა, რომელსაც ამ შემთხვევაში ბრძანებითის გამოხატვა აკისრია.

ჩვეულებრივ აქ ორპირიანი გარდამავალი ზმნები შემოდინან. მაგრამ შესაძლებელია აგრეთვე იმათ სამპირიანებიც შემოეკედლონ (ასეთი ცოტაა). მაშინ მათ ზმნისწინი ექნება თუ არა, ამას არა აქვს მნიშვნელობა: ირიბი ობიექტის ნიშანი ზმნას ყველგან აქვს — პირველ სერიაშიც და მეორეშიც. ასეთია, მაგალითად, სთხოვენ ან მოსთხოვენ: 1. სთხოვენ (მოსთხოვენ) იგინი მას მას (აწმყო), 2. სთხოვენ (მოსთხოვენ) შენ მას იგინი (II ბრძ. II პ.) და 3. სთხოვენ (მოსთხოვენ) მან მას იგი (II ბრძ. III პ.).

ახლა ვუჩვენოთ ამ ტიპის ზოგი ზმნის მაგალითები ტექსტებიდან:

აწმყო	II ბრძ. II პ.	II ბრძ. III პ.
1. ძრიელნი წერენ სიმართლესა: ივან. 8, 15 პარ.;	1. მოყუასო, წერენ ეპისტოლენი ესე.	1. ყოველმან კაცმან წერენ ცხორებაჲ თჳსი.
2. (მოწაფენი) შეგინებულთა კელითა ჭამენ პურსა: მრ. 7, 5; მოწაფენი შენნი ჭამენ და სუმენ: ლ. 5, 33; რომელნი მარხვათა ყველსა ჭამენ: კიმ. 1, 297, 24; ჭამენ ყველსა და კუერცხსა: იქვე, 297, 20; რომელნი ჭამენ კორცსა ღორისასა: ესაია 65, 4; რომელნი ჭამენ ტაბლისაგან სამეუფოჲსა: დან. 1, 13.	2. მეგობარო, ჭამენ სხალნი ესე; ჭამენ პურნი ჩუენნი და სუღუნოჲ; ჭაბუკო, ჭამენ ზეთისხილნი ესე და სხუანი ხილნი; ასულო, მიიღე საზრდელი ესე ტაბლისაგან ჩუენისა, ჭამენ კორცნი და თევზნი მწუარნი.	2. რომელსა ჰმშობს, ჭამენ საჭმელი ესე; საწყალობელმან კაცმან ჭამენ პური და სუნწყალი და დაწვეინ და დაიძინენ; უკუეთუ ვისმე ჰმშობდის, წარვედინ სავაჭროდ და იყიდენ პური და ხაჭუჲა და მიიღენ მალედ სახიდ თჳსა და ჭამენ და განძედინ და განისუენენ.

ამგვარადვე იქნება ნაწარმოები ზემოთ აღნიშნული სამი მწკრივის თანხვედრილი ფორმები შემდეგი ზმნებიდანაც:

აწმყო	II ბრძ. II პ.	III ბრძ. III პ.
იგინი მას (მას)	შენ (მას) იგინი	მან (მას) იგი
ბანენ	ბანენ	ბანენ
დაჰბანენ	დაჰბანენ	დაჰბანენ
(მო)სთხოვენ	(მო)სთხოვენ	(მო)სთხოვენ
კაფენ	კაფენ	კაფენ
მოჰკუეთენ	მოჰკუეთენ	მოჰკუეთენ
კუეცენ	კუეცენ	კუეცენ
ლეწენ	ლეწენ	ლეწენ
პოხენ	პოხენ	პოხენ
ჰრეკენ	ჰრეკენ	ჰრეკენ
ტეხენ	ტეხენ	ტეხენ
ქსოვენ	ქსოვენ	ქსოვენ
ძოვენ	ძოვენ	ძოვენ
ჭედენ	ჭედენ	ჭედენ
ხუეტენ	ხუეტენ	ხუეტენ
კოცენ	კოცენ	კოცენ

არის კიდევ საზიარო ფორმების სხვა შემთხვევები, როგორც, მაგალითად: ჰყოფდით (უწყვ.) და ჰყოფდით (I ბრძ.), დაეტევოს (II კავშ.) და დაეტევოს (i II კავშ.), დაუმალავს (იგი მას მას — აწმ.) და დაუმალავს (მას იგი მისდა — i თურმ.) და ზოგი სხვა, მაგრამ ამნაირი შემთხვევები (გარდა პირველისა) ისე გავრცელებული არაა, როგორც ზემოთ განხილულნი, და ახლა შეიძლება აქ მათზე ცალკე არ ვიმსჯელოთ.

როგორც ვნახეთ, ეს საზიარო ფორმები ძველ ქართულში ძალზე გავრცელებულია. გარეგნულად ერთი და იგივე ფორმა ზიარი აქვთ სულ სხვადასხვა მწკრივის, კილოს, გვარის, რიცხვისა და პირის ზმნებს. ამიტომ მათში გარკვევა და ამა თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში მათი სწორი ანალიზი და დაფასება ძველი ქართული ენის შემსწავლელთათვის პირველი რიგის პრაქტიკული ამოცანაა. ამ ამოცანის სათანადოდ გადაწყვეტას ისინი (შემსწავლელნი) ძველი ქართული ენის ტექსტებზე ბეჯითი მუშაობითა და ხშირი ვარჯიშით მიაღწევენ.

1, 8. ნუ დასთხევთ სისხლსა. კელსა ნუ მიჰყოფთ მის ზედა. დაბ. 37.
 22. გამოძეც ცოლი ჩემი, რად განმაშორებ ჩემგან? 152, 8. რაოდენთა
 სასყიდლით დადგინებულთა მამისა ჩემისათა ჰმატს პური და მე აქა სიყმილითა
 წარვწყმდები (=ვიღუპები), ლ. 15, 17. რომელი არა შეიკრებს ჩემ
 თანა, იგი განაბნევს, ლ. 11, 23. რაჲსა შრომასა შეამთხუევთ
 (=აწუხებთ) დედაკაცსა მაგას? მ. 26, 10. ესე ცოდვილთა შეიწყნარებს
 და მათ თანა ჭამს და სუამს, ლ. 15, 2. რომელნი შეჰჰამენ სახლებსა ქუ-
 რიეთასა, ლ. 20, 47. ჰხედავ ერსა ამას, რამეთუ შეგაჭირვებენ შენ, მრ.
 5, 31. ვითარცა მომავლინა მე მამამან, მეცა წარგავლინებ თქუენ, ი. 20,
 21. ეშმაკნიცა დაგუემორჩილებიან სახელითა შენითა, ლ. 10, 17.
 ნუ დახშვით, რაჲთა არა დახისაჯნეთ, მ. 7, 1 Y. აჰა ეგერა დაგშდების
 თქუენ სახლი თქუენი ოკერი, მ. 23, 38 C. უკუეთუ მე ბელზებულთი განვას-
 ხამ ეშმაკთა, ძენი თქუენნი რაჲთა განასხმენ? ლ. 11, 19. რომელნი
 განიმართლებთ თავთა თვსთა წინაშე კაცთა, ლ. 16, 15. ნუ განიკო-
 თხავთ, რაჲთა არა განიკითხნეთ, ლ. 6, 37. რამეთუ ათეულსა აღიღებთ
 ჰიტნაკისასა და ტეგანისასა და ყოვლისა მხლისასა და თანა-წარჰვალთ
 სამართალსა და სიყუარულსა ღმრთისასა, ლ. 11, 42. ვითარცა-იგი მამად აღად-
 გინებს მკუდართა და აცხოვნებს, ი. 5, 21. ვინ არს ესე, რომელი ცოდვთა
 მიუტევებს? ლ. 7, 49. რაჲ ვყო, რამეთუ უფალი ჩემი მიმიღებს
 (=მართმევს) სამნოსა ჩემსა? ლ. 16, 3. ნუ მიხცემთ სიწმიდესა ძალთა.
 ნუცა დახუგებთ მარგალიტსა თქუენსა წინაშე ღორთა, მ. 7, 6 Y. აჰა ესე-
 რა არს სამი წელი, ვინაჲთგან მოვალ (=მოვდივარ) და ვეძიებ ნაყოფსა
 ლელუსა ამას შინა, ლ. 13, 7.

3. ვიტყვ, ვებყვ

ეს ფორმები მწკრივის მიხედვით აწმყოა, დროის თვალსაზრისით — ახლან-
 დელი (და არა მომავალი, როგორც ახალ ქართულშია). „ვიტყვ“ ამას ნიშნავს:
 ვამბობ, говорю, „ვეტყვ“ — ამას: ვეუბნები, говорю ему.

ვითარცა მასწავა მე მამამან, მას ვიტყვ, ი. 8, 28. არა თქუენ ყოველ-
 თათვს ვიტყვ ამას, ი. 13, 18. რად იტყვ უფალი ჩუენი სიტყუასა მაგას?
 დაბ. 44, 7. არა ვიცი, რასა იტყვ, ლ. 22, 60. ჩუენდა მომართ იტყვ იგავ-
 სა ამას, ანუ ყოველთა მიმართ? ლ. 12, 41. ისმინეთ აწ, რასა-იგი მსაჯული სიც-
 რუვისად იტყვს, ლ. 18, 6. თვთ დავით იტყვს წიგნსა ფსალმუნთასა,
 ლ. 20, 42. არა წიგნი იტყვსა? ი. 7, 42. რომელი ვიცი, ვიტყვთ, ი. 3,
 11. კაცნო ბრძენო, თქუენ კეთილად იტყვთ, 149, 14. რამეთუ იტყვთ
 თქუენ ჩემთვს, ვითარმედ: ბელზებულთა განვასხამ ეშმაკთა, ლ. 11, 18. ვითარ
 უკუე იტყვან თქუენგანნი ვინმე ქრისტესა ძედ დავითისა? ლ. 20, 41.

ჰრქუა ფარაო იოსებს: მე, ფარაო, გეტყვ (=გეუბნები): თვნიერ შენსა
 არავინ აღყოს კელი ქუეყანასა ეგვიპტისასა, დაბ. 41, 44. ამისთვს იგავით
 ვეტყვ მათ, მ. 13, 13. შენ ვითარ მეტყვ (=მეუბნები) მე? ი. 14, 9. მე
 არას მეტყვან? ი. 19, 10. ანუ ვითარ ხეტყვ (=ეუბნები) ძმასა შენსა:
 მაცადე და აღმოგიღო წუელი იგი თუალით შენით? მ. 7, 4 Y. რაჲ არს ესე, რო-
 მელსა მეტყვს ჩუენ (=გვეუბნება)? ი. 16, 17. გეტყვს შენ მოძღუარი,

ლ. 22, 11. მაყულოვანსა ზედა ვითარ-იგი ღმერთი ეტყვს მას, მრ. 12, 26.
 რაჲსა მეტყვთ მე: უფალო, უფალო! და არა ჰყოფთ, რომელსა გეტყვ
 თქუენ? ლ. 6, 46. აჰა ესერა განცხადებულად იტყვს და არარას ეტყვან
 (=ეუბნებიან) მას, ი. 7, 26.

4. ვიცი, უწყი

ეს ზმნები შინაარსით აწმყოა (დროის თვალსაზრისით, — ახლანდელი). ხო-
 ლო წარმოშობით — II ხოლმეობითი, რასაც უჩვენებს მათი მორფოლოგიური
 აგებულება (მწკრივის ნიშნად იაკვთ: ვიცი-ი, იცი-ი, იცი-ის; უწყ-ი, უწყ-ი,
 უწყ-ის) და სინტაქსური ძალა: სუბიექტს მოთხრობითში შეიწყობენ, ხოლო
 პირდაპირ ობიექტს — სახელობითში: „იცის კაცმან საქმე“, „უწყის მამამან
 ჭეშმარიტებაჲ“. ამას გარდა, პირველ მათგანს (იცის) შეიძლება პირდაპირ ობი-
 ექტად 1-ლი და მე-2 პირიც ჰქონდეს.

გიცი შენ, ვინ ხარ, მრ. 1, 24 C. არა გიცნი თქუენ, ვინანი ხართ, ლ.
 13, 25. არა ვიცი, რასა იტყვ, ლ. 22, 60. ვიცი ჩემნი იგი და მიციან
 ჩემთა მათ, ი. 10, 14. არდა ეყივნოს ქათამსა დღეს, ვიდრემდე სამ გზის უვარ-
 -მყო მე, ვითარმედ არა მიცი მე, ლ. 22, 34. რომელსა-ესე მე ვიქმ, არა იცი
 აწ, ი. 13, 7. ესე არა იცია? ი. 3, 10. მცნებანი იცი, ლ. 18, 20. მიციის
 მე მამამან, ი. 10, 15. რომელმან იცის ნებაჲ უფლისა თვსისად, ლ. 12, 47.
 გიცით შენ, ვინ ხარ, ლ. 4, 34. ვიცით, რამეთუ მართალსა იტყვ და
 ასწავებ, ლ. 20, 21. მეცა მიციით და იციით, ვინაჲ ვარ, ი. 7, 28. თქუენ
 უკეთურთა ხიციით ნიჭისა კეთილისა მიცემაჲ შვილთა მათ თქუენთა,
 მ. 7, 11 Y. არა იციითა იგავი ესე? მრ. 4, 13. რაჲსათვს სიტყუანი ჩემნი არა
 იცნიით? ი. 8, 43. კაცი ზედა ვლენ და არა იციან, ლ. 11, 44.

არა უწყი, რასა იტყვ (=არ ვიცი, რას ამბობ), მ. 26, 70 C. აწ უწყი
 [SiO₂], რაჲ ვყო, ლ. 16, 4. შენ ხოლო მწირ ხარ იერუსალჴმს და არა ხუწყი,
 რაჲ-ესე ხიქმნა მას შინა ამათ დღეთა, ლ. 24, 18 X. უწყია, რამეთუ ფარისეველ-
 თა რაჲ ესმა სიტყუად შენი, დაბრკოლდეს? მ. 15, 12. დღმ იგი და ჟამი არავინ
 უწყის, მ. 24, 36 C. ღმერთმან უწყის გულნი თქუენნი, ლ. 16, 15 C. უწყით
 [SiO₂], რამეთუ ჭეშმარიტ ხარ, მ. 22, 16 C. არა უწყით [S₂O₃], რასა ითხოვთ,
 მ. 20, 22 C. მათ უწყიან, რაჲ ვარქუ მათ, ი. 18, 21 C.

5. იმარხვენ, სუმენ

ავიან და ამიან ზმნებს მესამე სუბიექტური პირის მრავლობითში თემის
 ნიშნისეული აეკუმშებათ.

რაჲსათვს მოწაფენი იოვანესნი და ფარისეველთანი იმარხვენ და მო-
 წაფენი შენნი არა იმარხვენ: მრ. 2, 18. რომელნი შეჰჰამენ სახლსა ქუ-
 რიეთასა და მიზეზით შორად ილოცვენ: ლ. 20, 47 C. ესრე ზრახვენ
 გულთა მათთა: მრ. 2, 8. ნეტარ არიან თუაღნი, რომელნი ჰხედვენ, რო-
 მელსა თქუენ ჰხედავთ: ლ. 10, 23. მიხედნით მფრინველთა ცისათა, რამეთუ
 არა სთესვენ, არცა მკიან: მ. 6, 26. რაოდენ ძნელ არს, რომელნი საფასეთა

11, 204, 37. ისწრაფიედ განკურნებად და მსახურებად მათა, იქვე, 208, 29. თავყანის-სცემედ და ისწავებედ საკვრველსა მას მოძღურებასა მისსა და იხარებედ. იქვე, 182, 20. ოდესმე მიემსგავსებიედ ყორანთა. იქვე, 158, 4. და შეეწვიინ. რომელნი შურებიედ შწნებასა მის ადგილისასა, იქვე, 169, 23. რომელნი განვიდიან და შეჰკრებედ მის ადგილისათჳს მანიჭსა, იქვე, 172, 10. რომელსა არა ასხედ თუალნი, ესაია 59, 10 (ოშვი).

III. უწყვებელი

1. ღონიანი ზმნები

ა) ებ, ობ, ი, ოფ, ემ თემისნიშნიანი. უთემისნიშნო და ხმოვანმოწაცვლე ზმნები

ვიგონებდ დღეთა მათ პირველთა და ვიწურთიდ, ფსალ. 76, 6. და ფრიად ბრწყინვალეებითა მისითა ვერ განვიცდიდ ხატსა მისსა, 294, 8. და ესრტთ მე. ლუკიანე, აღვდეგ და ვჰმადლობდ უფალსა, 297, 14. მოვიხილედ ბორცვ ერთი მქუშოვანი, რომელსა შინა ვჰგონებდ პოვნებასა მათსა, 299, 28. და ვითხოვდ ღმრთისაგან შეწვენასა, 203, 8. ვეძიებდ ადგილსა. საღამცა დავიმაღე, 213, 27. ვტიროდე წარწყმედისა მათისათჳს და უცხოვებასა ჩემსა ვეგლოვდი, 271, 17. ნეტარ არს მუცელი, რომელმან გიტვრთა შენ, და ძუძუნი, რომელთა სწოვდ, ლ. 11, 27. ვჰამდიოთ წინაშე შენსა და ვსუემდით და უბანთა ჩუენთა ზედა გუასწავებდ, ლ. 33, 26. რომელიცა წყობით კელმწიფეთა და იმოჩილებდ, 251, 10. და იტყოდეს: ეჰა, რომელი დაჰჰსნიდ ტაძარსა მას და მესამესა დღესა აღაშენებდ, იქსენ აწ თავი თჳსი, მ. 27, 40. ეჰა, რომელი დაარღუევდ ტაძარსა მას და მესამესა დღესა აღაშენებდ, იქსენ თავი თჳსი, მრ. 15, 29--30. დამე ვისწრაფდი გამოსლვად, 151, 22. სენი სსუელეებისაჲ მოიწია მის ზედა. რომელსა-იგი წინადაწარ უღალადებდი და ვეტყოდე, 156, 5. მეცა, ხუცესი დედოფლისა შუშანიკისი, თანა ვჰყვანდი ეპისკოპოსსა მას, 147, 29. ვჰმოწებდიოთ გულის თქუმასა გულთა ჩუენთასა, 201, 9. ვჰგონებდიოთ ჩუენ მოსლუასა ქარისასა, 210, 1. გიგოდებდიოთ თქუენ, და არა სტიროდეთ, ლ. 7, 32. და ჩუენ ვაყენებდიოთ მას, რამეთუ არა შემოგვდგეს ჩუენ თანა, ლ. 9, 49. და ჩუენ ვადიდებდიოთ ღმერთსა და ვჰნატრიდიოთ წმიდასა და სანატრელსა ნინოს, 278, 8.

ჰყოფდა ფარულად კურნებათა მრავალთა, 274, 18. ხოლო წმიდაჲ იგი ასწავებდა და აწუევდა მწრაფლ თავყუანის-ცემასა, 276, 1. წმიდაჲ ნინო ითხოვდა შეწვენასა კაცსა მას ზედა, 275, 22. კმითა მალლითა დაღადებდა მეფე და იტყოდა, 275, 33. გამოხუთარგმანებდა მათ ყოველთაგან წიგნთა მისთჳს, ლ. 24, 27 X. მოილო პური და მიხცემდა მათ, ლ. 24, 30 X. მოხაქუნდა, რაჲ-იგი მოხემზადა სულნელები, ლ. 24, 1 X. ბრქუთა მოწაფემან მან პეტრეს, რომელი ხუყუარდა იესუს, ი. 21, 7 Y. იოსებ მწყსიდა ძმათა თჳსთა თანა ცხოვართა, დაბ. 37, 2. რომელსა აქუნდა პური საგზლად მამისა თჳსისა, დაბ. 45, 23. და ჰქონდა მის

თანა ყრმაჲ თჳსი, 214, 7. რომელსა საყოფელად ჰაქუნდავე საფლავებო, მრ. 5, 3 Z. დაადენდა ცრემლთა სუეტსა მას ზედა, 276, 34. მტყუარმან გარდასოხეთქა და წარჰქონდა საშინელად ქალაქი, 276, 37. ნიავი აძრევდა რტოთა მისთა, 279, 13. ამას უქადებდა, რომელ-იგი არა აქუნდა და კელითა შუშანიკისგან, 146, 27. ხოლო წმიდაჲ შუშანიკ აფუცებდა და ჰკითხვიდა დამტკიცებულად, 147, 8. და რაჲ ვის უქმდა, მიემადლებოდა, რომელსა მოსცემდა მას კაცთ-მოყუარე ღმერთი, 154, 20.

განრიხნეს მის ზედა და იღრჰენდეს კბილთა მათთა, 296, 23. რამეთუ იებოსელთა ნათესავნი იყვნეს, ყოველსა კორციელსა ჰამდეს, და სამარჰ მათი არა იყო: მკუდარსა შეჰჰამდეს, 267, 20. ხოლო ნეტარსა მას სსუანიცა მრავალნი აქუნდეს მოწაფენი, 219, 2. ჰგონებდეს იგინა, ვითარმედ მეყსეულად გამოჩნდეს სასუფეველი ღმრთისაჲ, ლ. 19, 11. იგი კაც-ვიტარმედ მეყსეულად გამოჩნდეს, 164, 1. სამოელ და იოვანე ეპისკოპოსნი სი ნოსაკლავად შეჰგვანდეს, 164, 1. სამოელ და იოვანე ეპისკოპოსნი, მადლობით წარჰგზავნიდეს ნათესადგურისა მის მიმართ ქრისტესისა, 158, 30. თხოვნასა ერთსა ითხოვდეს მისგან ყოველნი იგი ეპისკოპოსნი, 158, 36. სიმრავლმ ურიცხვ... ტიროდეს და იქაქდეს ღაწუთა მათთა და საწყალობელად დასთხევდეს ცრემლთა მათთა წმიდისა შუშანიკისთჳს, 153, 4. ხოლო მესათხველენი იგი გამოვიდეს ნავისა მისგან და განჰრცხი-დეს ბადეთა, ლ. 5, 2. რაოდენ იგი ჰამცნებდა მათ, იგინი უფროჲს მი-მოჰდებდეს, მრ. 7, 36 Y. და იგინი ჰბასრობდეს მას, მრ. 5, 40. სსუანი მათთანნი ხუთხრობდეს მოციქულთა ამას, ლ. 24, 10 X. იგინი ხაიძულეებდეს მას და ეტყოდეს: დახადგერ ჩუენ თანა, ლ. 24, 29 X. იწყო გამოსხმად, რომელნი ხყიდდეს ტრედებსა, ლ. 19, 45 Y. გარდას-დებდეს ჰურტელსა მათსა ზღულად, რაჲთა აღუმცირონ ნავსა მას, იონა 1, 5. აღიძულეებდეს მენავენი იგი ნავსა მას მოქცევად ქუეყანად, იონა 1, 13. შეიპყრეს იესუ. ეკიცხევდეს მას და ჰსცემდეს და დაჰბურეს თავ-სა და ჰგუემდეს მას, ლ. 22, 63—64. რომელნიმე ჰყუედრიდეს, რომელნიმე აგინებდეს, რომელნიმე აშინებდეს, რომელნიმე მშუდობისა სიტყუთა შეაჭრებდეს, 189, 14. უმზირდეს მას მწიგნობარნი იგი და ფარისეველნი, ლ. 6, 7. ხოლო მოწაფენი მისნი მოჰჰრიდეს თავსა გუვილისასა. მუსრვიდეს კელითა და ლად მისა და ისმენდეს მისსა, ლ. 15, 1. სსუანი მოჰკაფდეს რტოთა ხეთაგან და დაჰფენდეს გზასა ზედა, მ. 21, 8.

ბ) ავ, ამ თემისნიშნიანი ზმნები

ვხედევდ დამოტევებულთა ოთხთა კიშტეთა, 298, 4. დამე გულითა ჩე-მითა ვზრუნევდ, ფსალ. 76, 7. მისაჯე მე, რამეთუ უმანკოებითა ჩემითა ვიდოდე და უფალსა ვესევდ, ფსალ. 25, 1. ვჰლოცევდ პირსა შენსა ყოველითა გულითა ჩემითა, განვიზრახევდ გზათა შენთა, ფსალ. 118, 58—59. ვზრახევდ სიმართლეთა შენთა, ფსალ. 118, 48. და ვხედევდი საკვრველებათა და საშინელსა, რომელი თქუმად ენითა ვერ ეგების, 271, 34. ვი-თარცა მერცხალი ეგრე ვჰრჰინევდ და ვითარცა ტრედი ეგრე ვლუმი-

ნ ე ვ დ, 287, 9. და ვ ი ხ ი ლ ე ვ დ მერმე ჩუენებასა, დაბ. 41, 22. არამედ ჩუენ ყოველთა ვითარცა შეილთა გ უ ხ ე დ ე ვ დ, 148, 4. მაშინ ვტიროდე და ს უ ლ თ-ვ ი თ ქ უ ე მ დ, 272, 15. დაარღუნა ზღუდენი იგი ქარმან სასტიკმან და შთაყარა იგი კლდესა, რომელსა-იგი თქუენცა ჰ ხ ე დ ე ვ დ ი თ, 273, 11. მეგონა მე, ვითარმედ თქუენ ჰ კ რ ე ვ დ ი თ მჭელეულთა შოვრის ველსა, დაბ. 37, 7. და ამასცა გ ა ნ ი ზ რ ა ხ ე ვ დ ი თ, 41, 25. გ ი ს ტ ვ ნ ე ვ დ ი თ თქუენ და არა ჰ რ ო კ ე ვ დ ი თ, ლ. 7, 32. ვჰამდით წინაშე შენსა და ვ ს უ ე მ დ ი თ, ლ. 13, 26. დავდეგით მუნ და ვ ხ ე დ ე ვ დ ი თ ცეცხლის მსახურსა მას ერსა, 275, 15. რაჟამს გ ა ნ ვ ი ხ ი ლ ე ვ დ ი თ კორცთა წმიდათა მათ მოწამეთასა, 205, 1. ხოლო ჩუენ ვ ი კ ი თ ხ ე ვ დ ი თ მიზესსა, 229, 12. და ჩუენლა ამას გ ა ნ ვ ი ზ რ ა ხ ე ვ დ ი თ, მოვიდა ყრმაჲ ერთი, 151, 26.

და ისარი იგი კ ლ ვ ი დ ა ორკერძოვე, 210, 28. აღედო თავი თვისი და ე ს ვ ი დ ა იგი ძალსა თვისსა, 167, 31. ხოლო მამაჲ მისი გამოვიდა და ხ ლ ო ც ვ ი დ ა, ლ. 15, 28 Y. და ბ რ წ ყ ი ნ ვ ი დ ა პირი მისი ვითარცა მზმ, მ. 17, 2. იფარვიდა თავსა თვისსა ხუთ თთუე, ლ. 1, 24. შეძრწუნდა სიტყუასა მას მისსა და გ ა ნ ი ზ რ ა ხ ე ვ დ ა, ლ. 1, 29. ვარსქენ ძღუნად თავსა თვისსა შე ს წ ი რ ვ ი დ ა მეფისა მის მიმართ, 146, 20. ვიდრე-იგი დგალა და მ ი თ ქ უ მ ი დ ა ჩუენებასა მას შინა, 299, 3. ხოლო წმიდაჲ შუშანიკ აფუცებდა და ჰ კ ი თ ხ ე ვ დ ა დამტკიცებულად, 147, 8. ფარაო ჰ რ ი ს ხ ე ვ დ ა მონათა თვისთა დაბ. 41, 10. და მეორედ ჩუენებასა ი ხ ი ლ ვ ი დ ა, დაბ. 41, 5. ხოლო იონა შთავიდა უბესა მის ნავისასა და ეძინა და ხ უ რ ი ნ ვ ი დ ა, იონა 1, 5. იწყო და ა ღ ი ხ ი ლ ვ ი დ ა უხუცესითგან ვიდრე უმრწემესისა, დაბ. 44, 12. კითხვით მ კ ი თ ხ ე ვ დ ა ჩუენ კაცი იგი ნათესავსა ჩუენსა, დაბ. 43, 7. ხოლო წმიდაჲ იგი მარტული დუმილით მკნედ მ ი ი თ უ ა ლ ვ ი დ ა მახულსა, 195, 34. კუამლი სულნელებისაჲ ცათა დაჰფარვიდა, 270, 25. და ჰ ბ ე რ ვ ი დ ა წყალთაგან ნიავი და შ ა ლ ვ ი დ ა ფურცელსა ხისა მისგან, 279, 12. ნანა დედოფალი და მეფეცა ი ხ ი ლ ვ ი დ ა მცირედ-მცირედ საქმესა მას 274, 27. ესე იყო უშვილოჲ და ზ რ უ ნ ე ო დ ა ეგე და ქმარი მაგისი, 273, 36.

ანგელოზნი განკვრევებით ზეგარდამო ხ ხ ე დ ვ ი დ ე ს, რომელ-იგი ხიქმნებოდა, 43, 20. მოახლებულ იყენეს მახლოსანნი და ჩუენსა გარემოჲს სცემდეს და კ ლ ვ ი დ ე ს, 277, 31. რომელნიმე ...ჰ კ ი თ ხ ე ვ დ ე ს მას და ე ტ ყ ო დ ე ს, 288, 5. დ რ ტ ვ ნ ვ ი დ ე ს ფარისეველნი და მწიგნობარნი და ი ტ ყ ო დ ე ს, ლ. 15, 9. და ჰეჩუენნეს მათ მოსე და ელია მის თანა და ჰ ზ რ ა ხ ე ვ დ ე ს მას, მ. 17, 3 Z. მათ წინააღმწარ იხილეს იგი და გ ა ნ ი ზ რ ა ხ ე ვ დ ე ს ბოროტსა მოკლვად მისა, დაბ. 37, 18. შე ს წ ი რ ვ ი დ ე ს შესაწირავსა და შაბათთა ი მ ა რ ხ ე ვ დ ე ს, 167, 20. და ვითარცა ვიხილენ, ჰ კ უ ე რ ვ ი დ ე ს რაჲ იგონი, წარვიდა სისხლი ჩემი, 214, 40. მწყემსნი იყვნეს მასვე სოფელსა, ველსა დგებოდეს და კ უ მ ი ლ ვ ი დ ე ს კუმილვასა დამისასა სამწყსოსა მათსა, ლ. 2, 8. მრავალნი მათგანნი არა ს უ მ ი დ ე ს ღვნოსა, 252, 29. არცა მსოფლიონი ერისკაცნი ა ხ ლ ვ ი დ ე ს ახლად შენებისათჳს მათ ქუეყანათაჲსა, 242, 36. რომელთა ზედა შეკრებულ იყო ბევრეული ერი, ვიდრემდე და ს თ რ გ უ ნ ვ ი დ ე ს ც ა უ რ თ ი ე რ თ ა ს, ლ. 12, 1.

2. ოღიანი ზმნები

რად არა... უთხარ ეპისკოპოსსა იოვანეს. რასა-იგი მე შენ გ ე ტ ყ ო დ ე? 297, 22. ამისა შემდგომად... დავადგერ მასვე ზედა მარხვასა და მ ო ვ ე ლ ო დ ე მესამედ მოსლვასა მისსა, 298, 31. და მოგუებასა და ცთომასა მათსა ზედა ვ ტ ი რ ო დ ე წარწყმედისა მათისათჳს და უცხოვებასა ჩემსა ვეგლოვდი, 271, 17. და მე, გამალიელ. უ წ ყ ო დ ე ს ი მ ვ ნ შ ი გ ი მ ის ი, 296, 5. ამას რაჲ ვ ი ტ ყ ო დ ე. ვ ე ვ ე დ რ ე ბ ო დ ე მათ, კიმ. II, 77, 15. და აღვდეგი და მოუწოდე ფარულად. რომელნი-იგი ვ ი ც ნ ო დ ე ლირსნი და სარწმუნონი კაცნი, 296, 7. და ვითარცა ვიხილე იგი განმწარებული, მეცა ვ ტ ი რ ო დ ე მის თანავე, 147, 35. მისაჯე მე, რ უ მ ა ნ კ ო ე ბ ი თ ა ჩ ე მ ი თ ა ვ ი დ ო დ ე და ო ა ვ ე ს ე ვ დ, ფსალ. 25, 1. და თქუა: უფალო. უ წ ყ ო დ ე. რამეთუ ფიცხელ კაც ხარ შენ, მ. 25, 24. და ჰრქუა მას: უკეთურო მონაო და მედგარო, უ წ ყ ო დ ე, რამეთუ მოვიმკი, სადა არა დავსთესი, და შევიკრიბი, სადა არა განმიბნევიან, მ. 25, 26. განსწავლულ ვიყავ შეუღლითა მით მაჰმედისითა და ვ ც ხ ო ნ დ ე ბ ო დ ე მას შინა, ვიდრე უმეტრებასა შინა ვიყავ, 191, 4. პირველ არავინ გ ი ც ო დ ა, ვითარმედ ვინ ხარ, ანუ რომლითა შეუღლითა ს ც ხ ო ნ დ ე ბ ო დ ე, 201, 21. ჩუენ აღვიფენით მწუხარებითა და დიდითა ტირილითა ვ ტ ი რ ო დ ე თ, 147, 32. გისტვნევილით თქუენ და არ ჰ რ ო კ ე ვ დ ი თ, გიგოდებლით თქუენ და არა ს ტ ი რ ო დ ე თ, ლ. 7, 32. ყოველი თანა-ნადები შენი მიგიტევე შენ, რამეთუ მ ე ვ ე დ რ ე ბ ო დ ე შენ, მ. 18, 32. დავცვენით პირთა თვისთა ზედა თაყუანის-ცემად უფლისა და ვ ი ვ ე დ რ ე ბ ო დ ე თ, 204, 14. წარვემართენით აღმოსავალით კერძო და ვ ი დ ო დ ე თ ქედთა რამეჲ მაღალთა, 226, 22. და ვითარ-იგი ჩუენ ესრტო ვ ი მ ო ფ ო დ ე თ, მოგვკდეს ჩუენ ორნი კაცნი ქალაკისა ერთისაგან, 209, 32. და ეპკონებლით ჩუენ მოსლვასა ქარისასა და წ ა რ ვ ი დ ო დ ე თ მათ თანა. არამედ ინება ღმერთმან კსნაჲ ჩუენი: ვ ი ვ ლ ტ ო დ ე თ ღამით ამით ძელითა და მოვედით თქუენდა, 210, 1. ხოლო ჩუენ მ ო ვ ი ვ ლ ტ ო დ ე თ ეკლესიად, 210, 15. ხოლო ჩუენ ვითარ გუესმა კმაჲ მათი, დამეცა ჩუენ ზედა შიში დიდი, არა უ წ ყ ო დ ე თ, რამეცა-იგი ვყავთ, გარნა ღმრთისა მ ი ვ ი ვ ლ ტ ო დ ე თ, 211, 1. და ჰრქუეს ყოველთა: მამულსაჲ ზედა რჩულსა ვიყვენით, სპარსთა რჩული ვ ი ც ო დ ე თ, 162, 26.

მაშინ ი ვ ლ ტ ო დ ა ყოველი კაცი სოფლად და ქალაქად, 273, 7. მრავალ გზის გ უ ე ვ ე დ რ ე ბ ო დ ა კაცი იგი, 226, 12. გრიგოლ... მარხვასა შინა ი ზ ა რ დ ე ბ ო დ ა, 236, 25. აშოტ კურაპალატმან აღაშენა ციხე არტანუჯისაჲ საცხოვრებლად დედუფლისა და მას შინა კეთილად ც ხ ო ვ ნ დ ე ბ ო დ ა (=ცხოვრობდა) მრავალთა წელიწადთა, 262, 22. ხოლო მამასა გრიგოლს ს წ ა დ ო დ ა მარტოდ დაყუდებამ, 240, 6. ზენონ ღმრთის მსახურებით აღზრდილ იყო და საწმილით ი ქ ც ე ო დ ა, 249, 9. ვითარცა მკეცი მძვნვარშ ყ ი ო დ ა და იზახდა ვითარცა ცოფი, 150, 21. ყოველი იგი მთაჲ კ უ მ ო დ ა და ცეცხლი იგი ა ღ ი წ ე ო დ ა ვიდრე ცადმდე, 204, 11. ესმა მრავალსა სიმრავლესა, რა-ოდენსა-იგი ჰ ი ქ მ ო დ ა, მრ. 3, 8 Z. ჰ კ რ თ ე ბ ო დ ა ყრმაჲ იგი მუტელსა შინა მისსა, ლ. 1, 41. კ რ თ ო დ ა ყრმაჲ ესე სიხარულით მუტელსა ჩემსა, ლ. 1, 44. ასული მარტოჲ ესუა მას და იგი მ ო კ უ დ ე ბ ო დ ა, ლ. 8, 42. ნე-ტარი მამაჲ ჩუენი პეტრე ი ვ ლ ტ ო დ ა და ი მ ა ლ ვ ო დ ა ადგილითი

ადგილად, 202, 32. სახლსა შინა არა იყოფოდა. ლ. 8, 27. და არა უწყოდა, ვითარმედ იესუ არს, ი. 20, 14. სხუად ვინმე დაამტკიცებდა და იტყოდა, ლ. 22, 59.

რომელნი შრომით და ქუეყანის მოქმედებით იზარდებოდეს. 218, 10. სხუანი ივლტოდეს მთით კერძო. 210, 31. და ვითარცა ესმა ესე მისგან, ცრემლოდეს ყოველნი. 149, 24. მაშინ შუელად აღდგა ჯოჯიკი: იმაჲ მისი, და იბრძოდეს, ვიდრემდის გუემა იგიცა. 150, 22. და მოვიდოდეს მამანი და დედანი აღნათქუეთა შეწირვად, 154, 19. აღიძრვოდეს ლელვანი, იონა 1, 11. ორნივე ესე ვიდოდეს ყოველთა მცნებათა სიმართლისა უფლისათა, ლ. 1, 6. დამოსდიოდეს მდინარენი ცრემლთანი მეფესა და მთავარსა და ყოველსა ერსა, 278, 38. და სხუასა მრავალსა გმობასა ჰგმობდეს მას და ეტყოდეს, ლ. 22, 65. რამეთუ სასტიკად ჰბრძოდეს მას საკინოზთა ერი, 186, 5. მოციქულნი მოიქცეოდეს და ნათელს-იღებდეს, 172, 14. და ესროდეს იგინი ურთიერთას ისრითა, 210, 28. და ევედრებოდეს მას, რაჲთა არა უბრძანოს უფსკრულთა შთასლვაჲ. ლ. 3, 31. და ეშუებოდეს ძმანი მისნი, დაბ. 37, 11. მაშინ ნებითა ღმრთისათა განმრავლდებოდეს ძმანი ქრისტეს მსახურნი, 244, 3. მოწაფენი მისნი ემსგავსებოდეს მოძღუარსა კეთილსა, 244, 10. და ესრეთ კეთილად ცხონდებოდეს (=ცხოვრობდნენ) იგინი სულიერად, 244, 13.

IV. პირველი ბრძანებითი

1. ღონიანი ზმნები

ა) ებ, ობ, ი, ოფ, ემ თემისნი შინიანი, უთემისნი შინო და ხმოვანმონაცვლე ზმნები

ა) მეორე პირისა

ვიდოდე და შენცა ეგრევე ჰყოფდ, ლ. 10, 37. და ვჰრქუა სულსა ჩემსა: განისუენე, ჰამე, სუ და იხარებდ, ლ. 12, 19. იხილა ლევი აღფშსი და ჰრქუა მას: მომდევედი მე! მრ. 2, 14. იხილა მეზუერე, სახელით ლევი, და ჰრქუა მას: მომდევედი მე! ლ. 5, 27. ჰკითხვიდეს და ეტყოდეს: წინაწარმეტყუელებდ, ვინ არს, რომელმან გცა შენ? ლ. 22, 64. აწ უკუე ჯერისაებრსა ყოფად გვბრძანებდი, მამაო, 223, 15. აღდეგ და წარვედ შენ ნინევედ და ქადაგებდ მას შინა, იონა 3, 2. აღდეგ და წარვედ შენ ნინევედ და ქადაგებდი მას შინა, იონა 1, 2. მოირტყენ და მსახურებდ მე, ლ. 17, 8. აქებდ, იერუსალშმ, უფალსა, უგალობდ ღმერთსა შენსა, სიონ, ფსალ. 147, 1.

ნათელ-სცემდით მათ სახელითა მამისათა და ხასწავებდით მათ დამარხვად ყოველი, რომელი გამცენ თქუენ, მ. 28, 19—20 X. თქუენცა ეგრევე მსგავსად სუყოფდით მათ, ლ. 6, 31 Y. წარვედით თქუენ ქალაქებსა და სოფლებსა და დაბნებსა და ჰყოფდით ნიშებსა და სასწაულებსა და კურნებასა და მოაქცევდით წარმართთა და ნათელ-სცემდით სახელითა მამისათა და ხასწავებდით მათ. უსასყიდლოდ მიგიღებდეს და

უსასყიდლოდცა მისცემდით. 172, 2. ვაჰრობდით ამას, ვიდრემდე მოვიდე, ლ. 19, 13. მცირედ მგებდით მე, რაჲთა ვილოცო, 174, 21. ხითხოვდით და მოგეცეს თქუენ. ხეძიებდით და ხვოვით. ხირეკდით და განგელოს თქუენ, მ. 7, 7 Y. ჰამდით წინადაგებულსა თქუენსა და განჰკურნებდით მას შინა უძღურთა, ლ. 10, 8—9. ეძიებდით სასუფეველსა ღმრთისასა და ესე ყოველი შეგეძინოს თქუენ, ლ. 12, 31.

ბ) მესამე პირისა

რომელი აღმოიკითხვიდეს, გული სკმა-ჰყოფდინ, მ. 24, 15. ჯერ-გიჩნდინ და ბრძანე. რაჲთა მეორედცა და მესამედცა გამომეცხადოს, 297, 17. ამიერთგან იხარებდინ უდაბნოდ ესე, 241, 22. რომელსა უნებს შედგომად ჩემდა, უვარ-ყავნ თავი თვისი და აღიღენ ჯუარი თვისი და მომდევედინ მე, ლ. 9, 23. რომელი შემძლებელ არს დატევნად, დაიტევდინ, მ. 19, 12 C. ეგრე ნათობდინ ნათელი თქუენი, მ. 5, 16 C. გთნდინ ცხნად ჩემი, ფსალ. 39, 14. ყოველი ქუეყანაჲ თაყუანის-გცემდინ შენ და გიგალობდინ შენ და უგალობდინ სახელსა შენსა, ფსალ. 65, 4. ღმერთი იესუ ქრისტე იხარებდინ ჩუენ თანა კეთილად მოყვებასა მას ჩუენსა, განისუენებდინ ღირსებით ქცევასა მას თქუენსა, იშუებდინ მოყუარებაჲ ჩუენი მისა მიმართ, კიმ. 1, 198, 18—22.

ხოლო თქუენ გიყუარდედ მტერნი თქუენნი და კეთილსა უყოფდიო და ავასხებდით, ლ. 6, 55. იხარებდინ მთაჲ სიონი და იშუებდედ ასულნი ჰურიასტანისანი. ფსალ. 47, 12. აღგიარებდედ შენ ...ყოველნი საქმენი შენნი, ფსალ. 144, 10. შევილნი მისნი იგლოვდედ, კიმ. 1, 201, 14. და თუ შენნი, ფსალ. 144, 10. შევილნი მისნი იგლოვდედ, კიმ. 1, 201, 14. და თუ მათცა ესხნენ მონანი და მოწაფენი, ესრეთვე ასწავებდედ, Опис. 62, 10.

ბ) ავ, ამ თემისნი შინიანი ზმნები

ა) მეორე პირისა

მიგუალე ჯინჰვლისა და ჰბაძევედ, ჰ მედგარო, 282, 33. ჰბაძევედ ჯინჰველსა, მედგარო, და იქმენ მუშაკ მსგავს მისა, 177, 20.

ყოველი რაჲცა გრქუან თქუენ, ჰყოფდით და იმარხევდით, მ. 23, 3 C. ხოლო ილოცევდით, რაჲთა არა იყოს სივლტოლაჲ თქუენი ზამთარსა, მ. 24, 20 C. ულოცევდით, რომელნი მიგხუეჰდენ თქუენ, მ. 5, 44 C. ეშმაკთა განასხემდით, მ. 10, 8. ჰამდით და სუემდით მათ თანა, ლ. 10, 7. ესევედით უფალსა, ფსალ. 4, 6.

ბ) მესამე პირისა

ეგრე ბრწყინევდინ ნათელი თქუენი წინაშე კაცთა, მ. 5, 16. უკუეთუ ვისმე ჰსწყუროდის, მოვედინ ჩემდა და სუემდინ, ი. 7, 37. ესევედინ ისრაელი უფალსა, ფსალ. 130, 3.

2. იმდანი ზმნები

a) მეორე პირისა

სარწმუნოებამან შენმან გაცხოვნა შენ. გუალე ვიდოდე მშუდობით! ლ. 7, 50. მართლ მომიგე, მაგას იქმოდე და სცხომდე, ლ. 10, 28. შეილო, მივედ დღეს და იქმოდე საყურძენსა ჩემსა, მ. 21, 28 C. რაჲსა სძე და ხუ-რინაჲ? აღდეგ და ხადოდე ღმერთსა შენსა, რაჲთა განმარინნეს ჩუენ, იონა 1, 6. მიუგო იესუ და პრქუა: სიმონ. მაქუს რაჲმე შენდა სიტყუად. ხოლო მან თქუა: მოძღუარ, იტყოდე! ლ. 7, 40. პრქუა მას: კლუწოდე მაგას, ლ. 10, 35. ეუეყანასა ამას იქცეოდეთ და ვაჭრობდით, დაბ. 42, 34. შე-ვიდოდეთ იწროსა მას ბჭესა, მ. 7, 13. აჰა ესერა სიძმ, გამოედით და მიე-გებოდეთ, მ. 25, 6 C. რომელსა ქალაქსა შეხვდეთ, ჭამდით წინადაგე-ბულსა თქუენსა და განჰკურნებდით მას შინა უძლურთა და ეტყოდეთ მათ, რაჲმეთუ მოახლებულ არს სასუფეველი ღმრთისაჲ თქუენ ზედა, ლ. 10, 9. მათ შინა მომავალნი განიკურნებოდეთ და ნუ დღესა შაბათსა, ლ. 13, 14. ჩემდამო ნურას იტყოდეთ, რაჲმეთუ მე, ვითარცა ყრუსა, არა მესმოდა, 192, 14. იღვძებდით უკუე ყოველსა ჟამსა და ევედრებოდეთ, რაჲთა ღირს იქმნეთ განრინებად ამის ყოვლისაგან, ლ. 21, 36. ნუ ჰსტირთ ჩემ ზედა, არამედ თავთა თქუენთა ჰსტიროდეთ და შეილთა თქუენთა, ლ. 23, 23. ხოლო სარწმუნოთა მდღელთათჳს ესე უწყოდეთ თქუენ, ვითარმედ უფ-რომს არს ყოველთა დიდებათა სულიერთა და კორციელთა, 238, 10. ვითარცა-იგი რაჲმს რტონი მისნი დაჩხუნიან და ფუთოცელი გამოვალნ, ხუწყოდეთ, რაჲმეთუ ახლოს არნ ზაფხული, მ. 24, 32 X.

b) მესამე პირისა

და აჰა იესუ შეხემთხვა მათ და სრქუა: გიხაროდენ! მ. 28, 9 X. გე-შინოდენ მისა, რომელსა, შემდგომად მოწყუედისა, კელ-ფიფების შთაგ-დებად ვეპენიასა. ჰე, გეტყუ თქუენ, მისა გეშინოდენ, ლ. 12, 5. რომელსა ასხენ ყურნი სმენად, ესმოდენ! ლ. 14, 35. ანუ ვინ აღუხილნა მაგას თულ-ნი, ჩუენ არა ვიციოთ, მაგას ჰკითხეთ, ჰასაკი აქუს, ეგე თავისა თჳსისათჳს იტყოდენ, ი. 9, 21. სული შენი სახიერი მიძოდენ მე ქუეყანასა წრფელსა. ფსალ. 142, 10. უხაროდენ¹ კეთილად ცხორებასა მას ჩუენსა, სათნო-ეყოფოდენ თანა-ზიარებაჲ ჩუენი, კიმ. I, 198, 19—22. მხიარულ იყავნ უდაბნოჲ ეგე და ყუაოდენ: ესაია 35, 1. წყაროჲ გამოგდიო-დენ: განჩ. (მ. თარხნ. გამოც.) 64, 388.

მაშინ ჰურიასტანისანი ივლტოდედ მთად, მ. 24, 16. მაშინ რომელნი იყვნენ ჰურიასტანს, ივლტოდედ მთად; და რომელნი იყვნენ შორის მის-სა. განივლტოდედ, ლ. 21, 21. დიოდედ წყალნი: განჩ. (მ. თარხნ. გამოც.) 64, 388.

¹ უხაროდინ გ.

v. უწყებლის ხოლომოზითი

1. დონიანი ზმნები

a) ებ, იბ, ი, იფ, ემ თემისნიშნიანი, უთემისნიშნი და ხმოვანმოწაცვლე ზმნები

ოდეს მესმის ცუდი ზღაპრობაჲ, მხიარულად ვისმენდი, სწავ. 262, 13. ვიდრე მე მიეტონტმანებდი, სხუაჲ ჩემსა უადრეს შთაჯდის, ი. 5, 7 C. რომელსა ჰქონდის ღმერთი ნუგეშინის-მცემელად, სწავ. 5, 3.

მოვიდიან მფრინველნი ცისანი, შთავიდიან მდინარესა, დაიბანნიან და მო-ვიდიან სამოთხესა მას და ბაბილოსა მას მოისთულეზდიან და ყუავილ-სა მას ძოვდიან და მოწლედ ჩემდამო ღაღადებედ. რეცა ჩემი არს სამოთხშ იგი, გარე მომადგიან ჟღავილით და კმობედ ჩემდა მომართ. და მრავალ გზის იყო ესე, 274, 5. და რომელნი-იგი შორს მკეცნი იყენიან გინა თუ ახლოს. მისდევდიან ღაღადებასა მისსა, 284, 16. ეგრეთ ჰყოფდიან ყოველსა მამანი ჟამთა შინა ჩემთა, 253, 22. ვაჲ თქუენდა, რაჲამს კეთილსა გი-ყოფდიან თქუენ ყოველნი კაცი, ლ. 6, 26 L. მოკლნიან მართუენი თჳსნი და უკუანაჲსკნელ სიყუარულითა იგლოვდიან, 281, 6. რომელთამე სამშ-ჰუალნი თითთა განაწონიან და რომელთამე ჰგუემდიან კუერთხითა მკლოვანითა, კიმ. II, 107, 36. არასადა მაგინებელთა მისთათჳს დრტჳნიდა. არავის თანა ზრახვიდა დიდსა რას გინა მცირესა, არამედ ჰტუენდიედ და აგ-ნებდიან მას ყოველნი, კიმ. I, 206, 8. ოდეს ჰნებავნ, რაჲთამცა დაფარა საქმშ უბიწოჲსაჲ მის, მრავალნი თითითა უჩუენებდიან მისა მიმართ, კიმ. I, 183, 12. და აქუნ კელთა მათთა სახეები კერპებისაჲ და კუერთხები და უწოდდიან თავყუანის-საცემელ და სამსახურებელ, კიმ. I, 105, 25. და დასრულეზდიან დღესასწაულთა მათთა მრავალსა საქმესა ბილწები-სასა, იქვე, 105, 22. და მრავალსა სისხლსა დასთხვეედ მამათა და დედათა აზნა-სასა, იქვე, 105, 27. მრავალნი სხუანიცა დედანი მიდგომილნი მოვიდიან მისა და არნ მათ შორის სული ბოროტი. და ვითარ იხილიან სულთა მათ, რომელნი მოსწყუედდიან ჩიჳლთა მუცელთა შინა, წმიდაჲ იგი, კმა-ყვიან ვაებით, რაჲმეთუ კმისა მისგან მისისა გამოკრთის ელვაჲ ცეცხლისაჲ, შესწუავნ მათ და ივლტიედ. და არლარა იკადრიან მიახლებად მათა, იქვე, 281, 7. იგინი კბილ-ღრტენით იბრდლუენდიან მის ზედა და პირი დაუყვიან შემუსრვითა კბილთა მათთაჲთა, წარტყ. 16, 30. და შეკრბიან ყრმანი ქრისტეანეთანი და წარმართთანი მღერად, ვითარცა არს ჩუეულეზბაჲ ყრმათაჲ, და იმღერდიან დღე ყოველ, ურთ., 184, 12. წადიერად ისმენდიან სიტყუასა ახალსა, ურთ. 144, 6. ყოველსა, რომელსა მოემარჯჳს, მიიტაცებდიან სამოსლისა მისი-საგან ვითარცა ეელოვიასა, ცხორ. ეფრემისი (გართ.) 116, 2.

ბ) ავ, ამ თემისნიშნიანი ზმნები

ვინ უძლურ არნ, და მე არა უძლურ ვიყვი? ვინ დაბრკოლდებინ, და მე არა მკურვიდი? 2 კორ. 11, 29. არა გაქსოსა, ძმანო ჩემნო საყუარელნო, რა-ჟამს-იგი ვსხდით ერთობით და ვიკითხვიდით წამებასა წმიდათასა და

გვკვრნ მოთმინება იგი მათი და ვიტყოდით... და გული გვთქუამნ. 211, 25. დასხდით და იკითხვიდით და არა გეშინინ: აპოკრ. 27, 25. ხოლო მოე-
ახლის რაჲ ცისკარი. განეშორნან ვითარ ქვის სატყორცელ ოდენ და მყუდრო-
ებით და ცრემლით შესწირვიდიან ვედრებათა. 234, 2. ვაჲ თქუენდა.
მწიგნობარნი და ფარისეველნი ორგულნი, რომელნი შეშკამთ სახლებსა ქურივ-
თასა და მიზეზით განგრძობილად ილოცვიდით. მ. 23, 13 D. გრიგოლის
აუთაღნი ხოლო ხედვიდიან მას, კიმ. I. 130, 30. კაცნი მას ზედა სახელსა
ღმრთისასა ფიცვიდიან: სწავ. 161, 8. ღმრთისათჳს არას ზრუნვიდიან:
სწავ. 15, 14.

2. მღიანი ზმნები

ამას რაჲ ვიტყოდი, ნათელი ვიხილი: პარხ. 1269. ვიდრე მე მივი-
ლოდი. სხუანი უწინარჳს ჩემსა შთავდიან და განიკურნიან, ი. 5, 7. ოდეს იყავ
ჭაბუკ, შეირტყი თავით თვისით და ხვდოდი, ვიდრეცა გნებავნ, ი. 21, 18.
დღითი-დღე მოვიდის კაცი იგი და ეტყოდის წმიდასა მას, ვითარმედ:
მაკურთხე, მამაო, წმიდითა კელითა შენითა, 234, 37. არა გავსოსა, ძმანო ჩემნო.
რაჲამს-იგი ვსხდით ერთობით და ვიკითხვიდით წამებასა წმიდათასა და გვკვრნ
მოთმინებაჲ იგი მათი და ვიტყოდით ურთიერთას: ნეტარ არიან, რო-
მელნი-იგი ქრისტჳსთჳს იწამნეს და დასთხინნეს სისხლნი მათნი! და გული
გვთქუამნ... 211, 25. არამედ ძალღნიცა მოვიდოდიან და პლოშნიედ
წუთხსა მისსა, ბოლნ. 68, 23. ოდეს-იგი წერნ წმიდაჲ მამაჲ ჩუენი გრიგოლი
გინა თუ სწავლასა, გინა თუ თარგმანებასა წერილთასა, ვხედვეთ განცხადე-
ბულად ტრედსა სპეტაკსა. რომელი ფრინავნ წინაშე პირსა მისსა, ვიდრე
ფრთენი¹ მისნი პირსა მისსა ეცემოდნიან და კელთა მისთა ზედა და
წერილსა მას ზედა იქცევენ, ვითარცა იგი თავადი სრულ ჰყოფნ და განაგებნ
წერილსა მას, კიმ. I. 132, 3. დგიან და მის თანა ტიროდიან და აღიდებედ
ღმერთსა: პარხ. 1288.

VI. პირველი კავშირებითი

1. ღონიანი ზმნები

ა) ებ, ობ, ი, ოფ, ემ თემისნიშნიანი, უთემისნიშნო
და ხმოვანმონაცვლე ზმნები

აწ გაქებდე შენ. შეუენიერებითა შემკულო, 199, 25. პირსა შენსა
ერჩდეს ერი ჩემი, გარნა საყდრითა ხოლო გმატდე მე შენ, დაბ. 41, 4.
წყალობათა შენთა უგალობდე, თესლითი თესლამდე მიუთხრობდე
შემშარტებათა შენთა პირითა ჩემითა, 242, 13. გიძლავს ნათლის-ღებასა, რო-
მელსა მე ნათელს-ვიდებდე, ნათლის-ღებად? მ. 20, 22 C.

ოდეს ჰყოფდე სადილსა, გინა სერსა, ნუ ჰხადი მეგობართა შენთა.
ლ. 14, 12. ხოლო თუ განჰმარტნე სასმენელნი შენნი და გულს-მოდგინედ ის-

¹ ფრთანი გ.

მენდე. მეცა უწყინოდ ყოველი გიოხრა და გაცნობო შენ. 166, 16. რაჲთა მა-
რადის ილუწიდე ჩუენთჳს. 248, 12. აწ მეფობით ჰმეფობდეა ჩუენ
ზედა. ანუ უფლებით უფლებდეა ჩუენ ზედა? დაბ. 37, 8.

მხიარულითა პირითა და განმარტებულითა ენითა ვაქებდე თ კეთი-
ლად მოლუაწებასა მისსა და ვიტყოდით, 199, 6. და მათ მიერ ვადიდებდე თ
მამასა. 218, 3. აწ მოვედით და ვდღესასწაულობდე თ კსენებასა ახლი-
სა ამის წმიდისა მოწამისასა. 199, 2. ანუ რასა ვიტყოდით, ანუ რასა ვმართ-
ლობდე თ! დაბ. 44, 16. ზუარაკი იგი დაკალო და ვჰამოთ და ვიხარებ-
დე თ. ლ. 15, 23.

და უკუეთუ ხავასხებდე თ მათ, რომელთაგან ხესავთ კუალად მო-
ღებასა, რომელი მაღლი არს თქუენდა? ლ. 6, 34 Y. რამეთუ ეამსა, რომელსა
არა ჰგონებდე თ. ძმ კაცისაჲ მოვიდეს, ლ. 12, 40. რაჲთა ჰჰამდე თ
და ჰსუმიდეთ ტაბლასა ზედა ჩემსა და ჰსჯიდეთ ათორმეტთა ტომთა ისრა-
ელისათა, ლ. 22, 30. დაისხენით ესე გულთა თქუენთა, რაჲთა არა წინაღწარ
იწურთიდეთ, რაჲ სიტყუაჲ მიუგოთ, ლ. 21, 14. ვაჲ თქუენ, რომელნი
იცინით აწ, რამეთუ იგლოვდე თ და სტიროდით, ლ. 6, 25.

ხიყოს-მე ვინ თქუენგანი კაცი, რომელსა ხთხოვდეს ძმ მისი პურსა,
ქვაჲ ნუ მიხცესა მას? ანუ თუ თევზსა ხთხოვდეს, გუელი ნუ მიხცესა?
მ. 7, 9—10 Y. მივედით თქუენცა საყურძენსა მას ჩემსა, და რაჲ-იგი დირდეს,
მ. 20, 4 C. გაქუნდეს თუ სარწმუნოებაჲ და არა შეორგულ-
ნოცე თქუენ, მ. 20, 4 C. გაქუნდეს თუ სარწმუნოებაჲ და არა შეორგულ-
ნოცე თქუენ, მ. 21, 22 C. და იწყოს გუემად მონა-
დეთ, რაჲცა ითხოთ, მოგეცეს თქუენ, მ. 21, 22 C. და იწყოს გუემად მონა-
-მოყუასთა მათ თვისთა, ჰამდეს და სუმიდეს მომთრვალეთა თანა, მ. 24,
49 C. რაჲთა არა მარადის მაწყინებდეს მე, ლ. 18, 5. რამეთუ ყოველი
რომელი ითხოვდეს, მოილოს, და რომელი ეძიებდეს, პოვოს, და
რომელი ირეკდეს, განელოს, ლ. 11, 10. ეგრჳთცა რომელი იუნჯებ-
დეს თავისა თვისისა და არა ღმრთისა მიმართ განმდიდრდებოდის, ლ. 12, 21.
დეს თავისა თვისისა და არა ღმრთისა მიმართ განმდიდრდებოდის, ლ. 12, 21.
რაჲთა ილუწიდეს მისთჳს ერისთავი იგი, 191, 32. უკუეთუ ვინმე მე მსა-
რადისა ილუწიდეს მისთჳს ერისთავი იგი, 191, 32. რაჲ-იგი შეჰგვან-
ხურებდეს. პატივ-სცეს მას მამამან ჩემმან, ი. 12, 26. რაჲ-იგი შეჰგვან-
დეს, მან უყოს. 162, 5. და მე უფებდეს სახლსა ზედა იაკობისსა, ლ. 1,
33. ამიერითგან მნატრიდეს მე ყოველი თესლები, ლ. 1, 48.

ორი ფქვიდენ ფქვილთა: ერთი წარიყვანონ და ერთი დაუტეონ, მ.
24, 41 C. რაჲთა არა მოგექცენ და განგხეტქდენ თქუენ, მ. 7, 6. მამამან
მოხცეს კეთილი, რომელნი ხთხოვდენ მას. მ. 7, 11 Y. მაშინ ჰეტყებ-
დენ ყოველნი ტომნი ქუეყანისანი, მ. 24, 30 X. ამიერითგან ნაშრომსა მათსა
ჰამდენ, 289, 2. მოვალს ეამი. ოდეს სიცოცხლისა ამის მოძღურებასა არა
თავს-იდებდენ, არამედ თავით თვისით შეიკრებდენ მოძღურებასა.
179, 3. ნუუკუე აწყინებდენ მას კაცნი, 208, 19. და წარავლინნა წინააღ-
მკვრცხლ-მავალნი, რაჲთა განჰმზადებდენ გზათა, 222, 36. და და-
დებდენ და გალობდენ პირნი ჩუენნი, 242, 19. და ლათუ ესენი ღუმ-
დენ, ქვანი და ღებდენ ვე, ლ. 19, 40. მიეცეს კელთა წარმართთასა და
ეკიცხევდენ მას და იგინოს, ლ. 18, 32. და გდევნიდენ და მიგცენ
შესაკრებელთა და საპყრობილესა, ლ. 21, 12. ხოლო ვაჲ მიდგომილთა და რო-
მელნი აწოგებდენ მათ დღეთა შინა, ლ. 21, 23. მრავალნი ეძიებდენ
შესლვად და ვერ უძლონ, ლ. 13, 24. მოვიდოდნიან მზის აღმოსავალით და ინაჰ-

-ი დ გ მ ი დ ე ნ სასუფეველსა ღმრთისასა. ლ. 13, 29. მაშინ ცოტენ მრავალნი და ურთიერთას არ დაზაგებდენ და იძულებდენ ურთიერთას, მ. 24, 10 C.

ბ) ავ. ამ თემისნიშნისანი ზმნები

რამათა ქამითი ქამად ვიხილვიდე საღმრთოსა პირსა შენსა. 231, 37. რამათა ყოველთა დღეთა ვიკითხვიდე და მიკვრდეს და ვჰმადლობდე ღმერთსა სიხარულით, 218, 1. ვიძლავს შესუმად სასუმელისა მის. რომელსა მე შევესუმიდე? მ. 20, 22 C. რაჟამს ილოცვიდეთ, თქუთ, ლ. 11, 2. რამათა დიდსა ლოცვასა შეხუწირვიდეთ უფლისა მიმართ, 42, 5. რამათა ვზრუნვიდეთ სულთა ჩუენთათს, 217, 30. რამათა ჰჰამდეთ და ჰსუმიდეთ ტაბლასა ზედა ჩემსა, ლ. 22, 30.

ძალი მაღლისაჲ გფარვიდეს შენ. ლ. 1, 35. იწყოს გუემად მონა-მოყუასთა მათ თვსთა, ჰამდეს და სუმიდეს მომთრვალეთა თანა, მ. 24, 49 C. რაჟამს ძლიერი შეჰტურვილი სცვიდეს ეზოსა თვსსა, ლ. 11, 21. უკუეთუ ვინმე გკითხვიდეს: რამსათს აღჰჰსნით? ესრე თქუთ, ლ. 19, 31. მოვლენან დღენი, ოდეს გული გითქუმიდეს თქუენ დღეთათს ძისა კაცი-სათა ხილვად, ლ. 17, 22. ვინ-მე უკუე თქუენგანი ზრუნვიდეს და უძლოს შეძინებად ჰასაკსა თვსსა წყრთა ერთ? ლ. 12, 25.

აჰა ესერა თუალნი თქუენნი ჰხედვიდენ, დაბ. 45, 12. და მაშინ იმარხვიდენ მას დღესა შინა, მრ. 2, 20. და ეკიცხევედენ მას და ჰნერწყუვიდენ და სტანჯვიდენ და მოკლან იგი და მესამესა დღესა აღდგეს, ლ. 18, 32. მიეცნეთ თქუენ მამა-დედათაგან და მოჰკლვიდენ თქუენგანთა, ლ. 21, 16. რომელნი აღმოიკითხვიდენ, 177, 31.

2. ოღიანი ზმნები

სულნელებასა ნელსაცხებელთა შენთასა ვრბიოდი, 194, 3. # მეფეო ჩემო ძლიერო, სადაჲ-მე მოგელოდი, აღმოსავალით-მე ანუ დასავალით? 251, 6. აღსასრულსა ხვტყოდი ნათესავთა მიმართ, იერ. 18, 7. ესე უწყი მე, რამათა ვიდოდი თქუენდა, სავსებითა მით კურთხევითა ქრისტესითა მოვიდე, ჰრომ. 15, 29. ვითარ გეგულეების, მითხარ მე, რამათა უწყოდი, და აღვწერო შრომაჲ შენი, 148, 6. რამათა მარადის ვიყოფვიოდი სიწმიდისა თქუენისა თანა, 227, 7.

მიგანიჰეს ძალი კურნებისაჲ, რამათა მით სცხოვნიდებოდი უცხოთა ამას ქუეყანასა, 274, 32. და იყო დადუმებულ და ვერ იტყოდი მიდღემდის, რომელსა ესე იყოს, ლ. 1, 20 C. რომელსა ყურსა ეტყოდი საუნჯეთა შინა, იქადაგოს ერლოთა ზედა, ლ. 12, 3 C. აწ არა უწყი, ხოლო მერმე უწყოდი. ი. 13, 7 C. რაჟამს მოხვდოდი სუფევითა მით შენითა, ლ. 23, 42 C.

უფრომად ყუაოდი და აღემატოს მომავალთა ქამთა, 256, 14. რამათა ჰბრძოდი იგი მტერთა მათთა, 167, 28. ანუ ვინ არა სტიროდის მას, რომელსა არცა ჰირი ეხილვა, არცა შიში, 146, 16. რამათა გეშინოდის მისა, 238, 31. რამათა უქამოჲ იგი ნათელი უძლოდის უნივთოსა მას სამკვ-

დრებელსა. 239, 33. სანთელი ზედა სასანთლესა განდვიან, რამათა ენთებოდის ყოველთა, 189, 2. რამათა ცხოველი იგი ხატი მას შინა თაყუანი-ს-იცემებოდის მათ მიერ, 220, 24. არღარა მოვილო სხუაჲ საზრდელი. რომლითა კუალად მშოოდის. და არცა სხუაჲ სასუმელი, რომლითა კუალად მწყუროდის. 194, 16. რავდენ უფრომს გვრგვინოსანი იხილონ და ჰრცხუენოდის უგუნურად სიბორგილისა მათისათს, 198, 27. არქუ მას, რამათა შემეწეოდის, ლ. 10, 40. მოვიდეს უფალი იგი მის მონისაჲ დღესა რომელსა არა მოელოდის. მ. 24, 50. რამათა არა ეწყინებოდის ლოცვასა შინა. ლ. 18, 1. რამათა არა მარადის მოვიდოდის და მაწყინებდეს მე, ლ. 18, 5.

და მას მოციქულსა მისა მიმართ შეწყნარებისათს ვევედრებოდიო, 41, 5. შენ ხარა მომავალი იგი, ანუ სხუასა მოველოდიო? მ. 11, 3. და ჩუენ ღმერთი დაუტეოთ და ამას ღმრთისა დაბადებულსა ღმრთად ვხადოდიო? 173, 5. რამ-მე სიტყუაჲ მიგიგოთ, ანუ რასა ვიტყოდიო, ანუ რასა ვმართლობდეთ? დაბ. 44, 16. ვითარ-მე გზაჲ იგი უწყოდიო? ი. 14, 5 C. ვითარ-ცა სთქუ, ეგრეცა ვყოთ, რამასა ვივლტოდიო ყოვლისავეთს? 211, 37.

ნეტარ ხართ, რომელნი სტირთ აწ, რამეთუ იცინოდით, ლ. 6, 21. ვაჲ თქუენდა, რომელნი იცინით აწ, რამეთუ იგლოვდეთ და სტიროდით, ლ. 6, 25. გამო-რამ-ხვდოდიო მიერ ქალაქით, მტუერი ფერტა თქუენთან. 9, 5. და გარეშე სდგეთ და იწყოთ რეკად კარსა და იტყო-გან განიყარეთ, ლ. 9, 5. და გარეშე სდგეთ და იწყოთ რეკად კარსა და იტყო-დით, ლ. 13, 25. არამედ რამათა უწყოდიო, რამეთუ კელმწიფეზაჲ აქუსდესა კაცისასა, ლ. 5, 24. უკუეთუ არა ხიქცეოდით და ხიქმნეთ ვითარ-ცა ყრმანი, 44, 34.

მრავალნი სცთებოდიან და მრავალთა აცთუნებდენ, 179, 1. რამათა უწყოდიან ყოველთა, რამეთუ ქრისტეს მოწამეს არს, 197, 28. ხოლო გეს-მოდია და ბრძოლანი და კმაჲ წყობათაჲ, მ. 24, 6. რაჟამს კეთილსა ვეტყოდიან თქუენ ყოველნი კაცნი. ლ. 6, 26. მრავალნი მოვიდოდია სხეულითა ჩემითა და იტყოდიან, ლ. 21, 8.

მეორე სერია

VII. წყვებილი

1. მწკრივის ნიშანია მ

მაშინ დაუტევე მე პირველი იგი კაცთა კელოვნებითა შეთხზული მჭული, 191, 8. პეტრეს ხუცსობასა მე, თათვარაზ, აღხუმართე ესე ჭუარო სახელითა ღმრთისაჲთა, 2, 11. ესე ჭუარი ქრისტესი მე, კოსტანტი, ძემან სტეფანესმან და გულასმან, აღჰუმართე ნასყიდევსა ქუეყანასა ზედა, 2, 17. რამეთუ დაჰფარე ესე ბრძენთაგან და მეცნიერთა და გამოუ-ცხადე იგი ჩიჰლთა ყრმათა, ლ. 10, 21. იხილა იგი მკვევალმან ვინმე მჯდომარეს ნათელსა შინა, ლ. 22, 56. და ჰრწმენა კაცთა მათ ნინეველთა და ქადაგეს მარხვაჲ, იონა, 3, 5. რამსათს მიმპარეთ ბარძიმი ჩემი ვე-ცხლისაჲ? დაბ. 44, 4. ბოროტი აღასრულეთ, რომელ-ესე ჰყავთ, დაბ. 44, 5. იწრაფეს და გარდაჰჰკადეს კაცად-კაცადმან ტურთი თვსი.

ხოლო მათ დაიპყეს სამოსელი მათი და აპკიდეს ტვრთი თვისი კარა-
ულსა და მიიქცეს ქალაქად, დაბ. 44, 13.

2. მწკრივი უნიშნოა

დღითი-დღედ თქუენ თანა ტაძარსა შინა ვჯედ და გასწავებდ და არა შე-
მიპყართ მე, მ. 26, 55. რომლისათვის თქუენ აღხდეგით და საკრველი-
თა შეხკართ იგი და მოხკალთ და ხთქუთ, 25, 28. აჰა ზოგი
ფასისა ჩემისაჲ მიხუეც გლახაკთა, ლ. 19, 8 Y. შემოვედ სახლსა შენსა,
წყალი ფერკთა ჩემთა არა მეც, ლ. 7, 44. პურნი იგი შესაწირავისანი შექამნა
და სცა მისთანათა, ლ. 6, 4. ხოლო შენ ღმერთი ჭემმარიტი უვარ-პყავ
და ცეცხლსა თაყუანის-ეც, 149, 3. ხასწავებდით მათ დამარხვად ყოვე-
ლი, რომელი გამცენ თქუენ, მ. 28, 20 X. და უთხართ მას ჩუენებაჲ
იგი და მან განგვმარტა ჩუენ, დაბ. 41, 12. ჩუენ სამართლად ღირსი, რომელი
ექმენით. მოგუეგებოს, ლ. 23, 41. უწყითა, რაჲ-ესე ვყავ თქუენდა მი-
მართ? ი. 13, 12. (მან) იქმნა თავისა თვისისა კარავი, იონა 4, 5. რაჲსათვის
არა დასდევე ვეცხლი ჩემი სავაჭროსა? ლ. 19, 23.

ხოლო ესე ვიკადრე და ვთქუ. 297, 27. ეგე კეთილად სთქუ, რამეთუ
ვარ მე ბუნებით სარკინოზ, 191, 2. სახის მეტყუელმან თქუა ორბისათვის,
285, 10. იყო შუშანიკ მოშიში ღმრთისაჲ. ვითარცა-იგი ვთქუთ, სიყრ-
მითგან თვისით, 146, 8. ესე არსა ძმაჲ იგი თქუენი მრწემი, რომლისაჲ
სთქუთ ჩემდა მოყვანებაჲ? დაბ. 43, 29. და მე, გლახაკმან ლუკიანე, მიუგე
და ვარქუ: შემინდვე, უფალო, 297, 22. ხოლო შენ არქუ მონათა შენთა:
მოყვანეთ იგი ჩემდა, დაბ. 44, 21. ჰრქუა მათ იოსებ, დაბ. 44, 15. ხოლო
ჩუენ ვარქუთ: ვერ კელ-გუეწიფების შთასლვად, დაბ. 44, 26. და გარ-
ქუთ უფალსა ჩუენსა, დაბ. 44, 20. სიხარულით შეგვმთხვნა და გურქუა,
148, 30. ჰრქუეს მოციქულთა უფალსა, ლ. 17, 5. მან ყოველივე მომიძღუა-
ნა და მივართუ პიტიახშსა, 151, 35. და რავედენი აღვთქუ, მიგცე შენ,
იონა 2, 10. შენ ჩემი ხატი დაამქუ და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდა-
ასხ, 148, 35. ვერ თუ შესაძლებელ არს სასუმელი ესე თანა-წარსლვად ჩემდა,
რაჲთამცა არა შევსუ, იყვენ ნებაჲ შენი, მ. 26, 42 C. მე, ფარნავაზ, და აზა-
რუხტ შეხუაბთ ესე კარი, 1, 1. ქალაქი მათი დაწუა ცეცხლითა, მ.
22, 7 (დავწუ, დასწუ). და მან განირთხა კელი, მ. 12, 13 (განვი-
რათხ, განირათხ). შესამოსელი მოირტყა, რამეთუ შიშუელ იყო,
ი. 21, 7 (მოვირატყ, მოირატყ). მუნ ჯუარს-აცუეს იგი და
ფარის მოქმედნი იგი, ლ. 23, 33 (ჯუარს-ვაცუ, ჯუარს-აცუ). და ამან
მოიქუა იგი მკლავთა ზედა მისთა, ლ. 2, 28 (მოვიქუ, მოიქუ). გან-
ვიშუ და განვიხარე, 236, 10. ვითარცა აღმითქუ მე, ფსალ. 55, 9. და-
ვინთქ მე უყსა უფსკრულისასა, ფსალ. 68, 3. გარე-შემარტყ მე სიხა-
რული, ფსალ. 29, 12. შენ განსდიდენ ფრიად და შუენიერებაჲ შთა-
იცუ, ფსალ. 103, 1. და ადგ თავსა მისსა გვრგვნი, ფსალ. 20, 4.

არამედ მივედ და თავით თვისით მოვიხილე ყანობირი იგი, 299, 26. და
ამისა შემდგომად შევედ ქალაქად და ვაუწყე პირველად მორწმუნეთა და
ღირსთა ხუცესთა, 299, 30. არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდ-

ჰილთა სინანულად, მრ. 2, 17. ოდეს მოხუედ აქა? ი. 6, 25. ეგრევე ლევი-
ტელი მასვე ადგილსა მოვიდა, ლ. 10, 32. ოდეს სადა გიხილეთ სნეული,
ანუ საპყრობილეს შინა და მოვედიოთ შენდა? მ. 25, 39 C. საპყრობილეს
პყავ და მოხუედით ჩემდა, მ. 25, 36 C. მოგუნი აღმოსავალით მოვი-
დეს, მ. 2, 1. მოუქდა მას ასისტავი ერთი, მ. 8, 5 (მოუქედ მე, მო-
უქედ შენ). გარდაქდა შაბათი იგი მრ. 16, 1 (გარდავქედ, გარ-
დავქედ). არასადა მცნებასა შენსა გარდავქედ, ლ. 15, 29 (გარდავ-
ქედ, გარდავქედ). მოუქდეს მას მოწაფენი თვისნი, მ. 24, 1 C (მო-
უქედით ჩუენ, მოუქედით თქუენ).

3. მწკრივის ნიშანია ი

და შეშფოთნა გონებაჲ ჩემი და მოვაკლდი მეცნიერებისაგან, 177, 13.
რომლითა კუალად განვძლიერდი და აღვემართე, 177, 15. შეორ-
ბულდი მე და ათნი იგი ჩემ თანა, 277, 30. შენ კურთხეულ ხარ, რამეთუ
ტაძრად ღმრთისა გამოხინდი, 45, 23. განმრავლდა ერი იგი სარ-
ტაძრად ღმრთისა (განვმრავლდი, განვმრავლდი). ხოლო ავმალ-
წმუნობითა დიდითა, 179, 23 (განვმრავლდი, განვმრავლდი). ხოლო ავმალ-
დი რაჲ, დავმდაბლდი და შევსულბი, ფსალ. 87, 16. ყრმა ვიყავ
და დავბერდიცა, ფსალ. 36, 25. დავყრუვდი და დავმდაბლ-
დი და დავდუმენ კეთილთაგან, ფსალ. 38, 3. შევწუხენ ზრუნვასა ჩემსა და
შევძრწუნდი, ფსალ. 54, 3. წარვწყმდი სიმდაბლესა შინა ჩემსა,
ფსალ. 118, 92. მე დავშთი ეკალთა შინა ვარდისათა, 270, 20.

ზრუნვამან შემიპყრა მე და შეშფოთნა გონებაჲ ჩემი და დავეცი, 177,
12. აწ ვითარ-მე მიეცი კელსა შეურაცხთა, უმჯულოთა და უნდოთა კაცთა-
სა? 251, 12. ვეძიებდ ადგილსა, სადამცა დავიმალე, რაჲთამცა განვერი-
კელთაგან მათთა, 213, 27. რაჲთამცა არა მივეცი ჰურიათა, ი. 18, 36 C.
განგბანე შენ წყლითა და განვრცხი სისხლი შენი შენგან და გცხე შენ
ზეთი: ეზეკ. 16, 9 (ოშკი).

ვითარცა ჩუენ ყოველნი დავცვვიოთ ქუეყანასა, მესმა კმაჲ, რომელ-
მან მრქუა მე: მოც. 26, 14. ხოლო ვინაჲთგან არა თავს-იდევით თქუენ, ამისთვის
გსევითარისა პატივისაგან გამოსცვვიოთ: პარხ. 1047 b.
გრწმენი ი. 20, 29 ლაგ. ჰრწმენი პარხ. 429 b.

4. პირდაპირი ობიექტი მრავლობითში

ხოლო მე შევიპყრენ და შენ, უფალსა, მიგიძღუანენ, რამე-
თუ შენ კელ-გეწიფების მაგათი განკითხვაჲ, 162, 21. და დავყვენ მუნ მცი-
რედნი დღენი, 203, 17. ხოლო ანდრიანა არიონ დაუტევენ ორგულებასა
შინა, 217, 6. და ვითარცა ვიხილენ, ჭკუერვიდეს, რაჲ იგინი, წარვიდა
სისხლი ჩემი, 214, 40. ვინაჲთგან ვიხილენით თქუენ, დაგუავიწყდა
მებრ, თუ ქუეყანასა ზედა ვართ ჩუენ, 260, 7. შევეკრიბენით გუამნი იგი
მათნი ერთსა ადგილსა, 216, 30. აღვიხუენით კორცნი იგი წმიდათა მო-
წამეთანი და დავკმარხენით აღმოსავალით კერძოსა მას კარისასა, 216,
55. დაუტევენით იგინი ნავისა მის უფალთა თანა, 210, 4. დავკმე-

ნით ჩუენ კარნი წინაშე ჩუენსა, 210, 19. წარვიწირენით თავნი ჩუენ-
ნი ცხოვრებისაგან, 212, 20. დავჰკრძალებით წმიდანი იგი ნაწილნი
წმიდისა შუშანიკისნი განმზადებულსა მას ადგილსა, 159, 33. ვპოვენით
ორნი სხუანი ცოცხალნი, 204, 25. დავჰფლებით წმიდანი იგი, 204, 27.
ვის წავეენით საქმენი მათნი, 201, 9.

წარსწყმიდე თავი შენი და ჩუენცა წარგუწყმიდე, 148, 32. იერუ-
სალმ, იერუსალმ, რომელმან მოსწყუდე წინაშეწარმეტყუელნი და
ქვაჲ დაჰკრიბე მოციქულთა შენთა, მ. 23, 37 C. შენ მამისა შენისა საქმენი გან-
ჰრყუნენ და სხუად გარდააქციენ კეთილნი მისნი. მამამან შენმან
წმიდანი შემოიხუნა სახიდ თუსა. ხოლო შენ დევნი შემოიხუნენ 148, 39.
რამეთუ შენ სწავლულნი უფროჲს გულისხმიერ ჰყვენ. შერყუელნი უფ-
როჲს განამტკიცენ, განმტკიცებულნი განამხიარულენ, 202,
17. რაჲთამცა შენ დაჰჰმარხენ იგინი, 209, 7. ვაჲ თქუენდა, რამეთუ
დაჰჰმალენით კლიტენი მეცნიერებისანი, ლ. 11, 52.

ოღესმე შუდნი დედანი დავჰმოწაფნა, 274, 17. არავინ დავჰ-
დგინნა ჩუენ, მ. 20, 7 C. სიხარულით შეგჰმთხუნა და გურქუა ჩუენ-
148, 30. ჭეშმარიტად ცხოვარნი შეცთომილნი მოგუაქცინა, 182, 2. შიშ-
მან და ძწოლამან დიდმან შემოიპყრნა ჩუენ, 204, 13. აჰა ესერა ეშმაკმან
გამოგითხოვნა თქუენ, ლ. 22, 31. გუხილნეს რაჲ კაცთა მის დაბა-
-წისქვლისათა, იწყეს ყენებად ჩუენდა, 225, 36.

და მეყს მოიწია რისხვისა იგი ღრუბელი და დაღეწნა კერპნი იგი და
დაფქვენა და დააწულილნა და დაარღუნა ზღუდენი იგი ქარ-
მან სასტიკმან, 273, 8. მისცნა იგინი საპყრობილესა, დაბ. 40, 3. განაბ-
ხინნა ამპარტავანნი, გარდამოსთხინნა ძლიერნი საყდართაგან, აღ-
მალღნა მდაბალნი, მშოიერნი აღავსნა კეთილითა და მდიდრნი გა-
ნავლინნა ცუდნი, ლ. 1, 51—53. აღიპყრნა კელნი, 149, 39. მკუდარნი
აღადგინნა და მკელობელნი ავლინნა და კეთროვანნი განწმიდ-
ნა და მრავალნი კურნებანი ყვნა ქრისტემან მათ შორის, 168, 37. და-
იწყვენა კელნი და ფერკნი თუსნი, 209, 11. რომელმან გამოიჩინა მო-
ნანი თუსნი და შეიწყნარნა სასუფეველსა თუსსა, 218, 2. ესე ოთხნი
შეანაწევრნა სარწმუნოებამან და საღმთომან სიყუარულმან შეამ-
ტკიცნა ერთ ზრახვად შეკრებულნი, 240, 3. და ჰრქუნა სამნი რაჲმე
სიტყუანი ნეტარსა ნინოს, 278, 14. მამამან შენმან აღჰჰმართნა სამარტუ-
ლენი და ეკლესიანი აღაშენნა, 148, 38.

ხოლო ძუალთა მათ წმიდისა მოწამისათა რომელთა ვერღარა უძლეს და-
წუვაჲ, შთაკრიბნეს ტყავსა ცხოვრისასა და შეკერნეს მტკიცედ და
მიიხუნეს და შთაყარნეს დიდსა მას მდინარესა, 197, 5. რომელნიმე
ხერხითა განხერხნეს, რომელნიმე მკეცთა მისცნეს და რომელნიმე
ქვითა განტუნნეს, 168, 11. მოართუნეს ხუთნი იგი პურნი და ორ-
ხი თევზნი, 169, 37. იხარებდეს სამნივე იგი და წართქუნეს ცისკრისა სა-
გალობელნი, 265, 35. და შეჰამნეს შუდთა მათ ზროხათა შუდნი იგი ზრო-
ხანი, დაბ. 41, 4. შეკრნეს მენავენი იგი და დაუტევენეს იგინი მას
ადგილსა, 210, 22.

მოუტდეს მას ბრძანი და მკელობელნი და განკურნნა იგინი, მ. 21, 14.
და წარავლინნა კაცი კეთილნი, რაჲთა კუალადცა ბრძანოს სახლსა მის-
სა, 245, 10. და თანა კაცი წარმოაყვანნა შესასწავლელად, 244, 33. და
დამბანნა ფერკნი ჩემნი და მცხო ზეთი, 273, 33. ხოლო წმიდამან მან აღ-
დგინნა და შეიტკბნა სიყუარულით, 255, 17. ხუჩუენნა მათ
ბელნი და გუერდიცა თუსი, ი. 20, 20 X. ამისა შემდგომად გამოაჩინნა
უფალმან სხუანი სამეოც და ათორმეტნი და წარავლინნა იგინი ორ-ორი
ყოველსა ქალაქებსა და დაბნებსა, ლ. 10, 1. და წარჰგზავნნა ძმანი
თუსნი და ჰრქუა მათ, დაბ. 45, 24. მაშინ დაადგინნა მცველნი მის ზედა.
153, 23. თანა მიიყვანნა სამნი იგი ძენი მისნი და ერთი ასული და წა-
რადგინნა იგინი წინაშე საკურობეველსა, 147, 16. თანა წარიტანნა
ევანგელმ თუსი და წმიდანი იგი წიგნნი მოწამეთანი, 149, 36.

და წარუდგინნეს ესე რვანივე წინაშე მარზაპანსა, 162, 23. ხოლო
მსახურთა მათ აღასრულეს ბრძანებაჲ მარზაპანისაჲ მის და დაყვნეს იგი-
ნი თმითა და წუერითა. 163, 19. ეპისკოპოსნი და მღვდელნი განაჩინნეს და
ეკლესიანი აღაშენნეს, 172, 17. ნაშობნი ქრისტიანეთანი გარდაგუ-
ლარძნნეს, 179, 7. და მათ მოიქსენნეს სიტყუანი მისნი, ლ. 24,
8 DE). მოუვლინნეს მას მოწაფენი იგი მათნი, მ. 22, 16 C.

5. ვნებიოი გვარის ზმნები

ა) ინიანი ვნებიოი

შიშუელ ჰყყავ და შემოსეთ მე; სნეულ ვიყავ და მომხედეთ მე,
მ. 25, 36 C. მივიტაცე მე ქალაქად და უთხარ ყოველი ესე ჩუენებაჲ ების-
კოპოსსა მას იოვანეს, 299, 4. რაჲთამცა ვიკუროთხე წმიდათა მამათაგან,
203, 18. არა ღირს ვიქმენ შერაცხად მამათა ჩემთა თანა, არამედ ვიპო-
ვე (= აღმოვჩნდი) მე მეათერთმეტისა ყამისა თანა, 205, 7. მოვივლინე
სიტყუად შენდა და ხარებად ამას, ლ. 1, 19. მივიწიე დაბასა მას, რომელ-
საცა იყო ნეტარი შუშანიკი, 147, 34.

ვითარცა კრავი უმანკოჲ შეიწირე, შემწუარი ცეცხლითა, 201, 23.
მცირედსა ზედა სარწმუნო იქმენ, ლ. 19, 17. შენცა იყავ იესუმს თანა,
გალილეველისა, მ. 26, 69.

და იყო იონა მუცელსა ვეშაპისასა სამ დღე და სამ ღამე, იონა 2, 1.
შუშანიკ იწამა ცურტავს, 263, 37. ამისთვის მწრაფლ მოიცივა იერუსა-
ლმში ვესპასიონის მიერ, 289, 23. მოივლინა ჩემდა ხილვაჲ ესე, 297, 16.
რავდენი მოისრა მათგანი? 206, 5. განირთხა თავით თუსით აღმოსა-
ვლით კერძო, 209, 10. მიიცივალა სიბერიითა კეთილითა განპოხებულნი,
218, 31. შემდგომად სამისა წლისა სრულ იქმნა ეკლესიაჲ და შეიმკო
ყოვლითა განგებითა, 231, 3. რომელთა ხილვითა დღეს განიპოხა სიბე-
რმ ჩემი, 241, 20. ესმა, ვითარმედ აშოტ კურაპალატი მოიკლა, 251, 1.
ძმაჲ ესე შენი წარწყმედულ იყო და იპოვა (= აღმოჩნდა), ლ. 15, 32. და მი-
იყვანა (= მიყვანილ იქნა) იგი ანგელოზთაგან წილთა აბრაჰამისთა, ლ. 16, 22.
და იქადაგა (= ქადაგებულ იქნა) ნინევეს შინა და ითქუა მეფისა მიერ;

იონა 3, 7. მოხიწია ადგილსა მას. ლ. 19, 5 Y. სადა-იგი ხიდვა გუამი იესუმსი, ი. 20, 12 X. სულითა წმიდითა აღხივსო, 45, 18. განიკურნა გუემულეობსაგან, მრ. 5, 29. მიერთგან დაიქსნა და განქარდა უწესო ივი საქმე. 173, 32. და შეხიმუსრა (კურკერი). იერ. 18, 4. ხუთხრეს ყოველი ესე, რადცა ხიქმნა, მ. 28, 11 X. და განხითქუა სიტყუად ესე ჰურიათა შოვრის, მ. 28, 15 X. და ხიყო ძმ იგი მისი უხუცესი ველსა გარე, ლ. 15, 25 Y.

ჩუენ აღვივსენით მწუხარებითა. 147, 32. მადლსა მისსა ღირს ვიქმნენით, 201, 13. და წყლულებითა მისითა ჩუენ განვიკურნენით, 182, 9. და მივიწიენით ქალაქად მცხეთად, 271, 14. ვიყვენიოთ თუმცა ჩუენ დღეთა მათ მამათა ჩუენთასა, არამცა ზიარ ვიყვენიოთ მათ თანა სისხლსა მას წინაწარმეტყუელთასა, მ. 23, 30 C.

არა ათნივე განიკურნენით? ლ. 17, 17 D. უკუეთუმცა ბრმანი იყვენით, ცოდვამცა არა გაქუნდა, ი. 9, 41.

და იქმნნეს მეგობარ პილატე და პეროდე ურთიერთას, ლ. 23, 12. მწყემსნი იყვენეს მასვე სოფელსა, ლ. 2, 8. ფერკნი მათნი არა დაილტვენეს, 170, 9. რომელნიმე სიკუდილითა მოსწყდეს და განილინეს და სხუანი ტყუეობითა განიბნინეს, 172, 23. რომელნიმე მკეტოთა მიერ შეიქამნეს, 174, 31. ვითარცა მიიწინეს მცხეთას, უთხრეს სტეფანეს, 175, 25. და მიხიქცეს და წარვიდეს მწყემსნი იგი, ლ. 2, 20 Y. ვითარცა-იგი ხითქუნეს მათა მიმართ. ლ. 2, 20 Y. რადამცა არა განითხინეს ღმრთისაგან, 169, 3. მარტულნი ერთსა ხოლო შინა ეამსა იწამნეს, ხოლო ესენი ყოველსა ეამსა იწამებოდეს, 243, 12. ვერ იპოვნეს ეგოდენ, რადამცა მოიქცეს, ლ. 17, 18. შეიტყუბნეს იგინი და ამბორს-უყვეს ურთიერთას, 208, 30. მოისრნეს და მოიწყლნეს მრავალნი, 215, 35. აღიძრნეს შემასმენელნი, შეიზრახნეს შეთქუმით წმიდასა მას ზედა, 190, 11. აღივსნეს ეამნი შობისა მისისანი, ლ. 1, 5. სანთელნი იგი დაიწუნეს კელთა შინა მისთა, 192, 37. განიკურნნეს მრავალნი უძლურებათაგან მას დღესა შინა, 301, 28.

ამ ტიპის ვნებითაგან გამონაკლისია ორი, რომელთაც მრავლობითში ენ—ს სუფიქსი არ უჩნდებათ; ესენია მიქცევა (მოქცევა...) და დარღუევა. ნიმუშები:

ა) მიიქცეს და წარვიდეს მწყემსნი იგი: ლ. 2, 20 (და არა: მიიქცნეს); მიექცეს და მიუთხრეს ესე ყოველი ათერთმეტთა მათ: ლ. 24, 9 C; მოიქცეს იგინი იერუსალმდვე: ლ. 2, 45; უკუეთუ არა მოიქცეთ და იქმნეთ ვითარცა ყრმანი: მ. 18, 3; მოიქცენ, და მე განვიკურნნე იგინი: მ. 13, 15; ნუუკუე... მოგექცენ და განგხეთქნენ თქუნ: მ. 7, 6.

ბ) დაირღუეს და დაიქსნეს ძარღუნი მკლავთა მათთანი: კიმ. I, 307, 20 (და არა: დაირღუნეს); დაირღუეს კორცნი მის ჭაბუკისანი: იქვე, 320, 19; დაირღუეს საწნებელნი: იოველ 1, 17; ზღუდენი ოქროსანი... მეყსეულად დაირღუეს: წარტყ. 11, 7; საკერპონი დაირღუეს: მოქც. (აგ. ძეგ.) 154, 24; თორნენი და ყუერბნი დაირღუედ: ლევ. 11, 35; ოდეს-იგი დაირღუენ აგებულებანი ეტლის-თუალთანი: სწავ. 123, 28, 29; მოელოდეთ და ისწრაფდით მოსლვასა მას დღისა ღმრთისასა, რომელსა შინა ცანი მკურვალენი დაირღუენ და წესნი დაიწუნენ და დადნენ: 2 პეტ. 3, 12 C¹.

ბ) ენიანი ვნებითი

მივეახლე და ვარქუ ნეტარსა დედოფალსა. 278, 17. კულად განვძლივრდი და აღვემართე. 177, 16. და მგუემეს და არა დავემორჩილე მათ. 174, 9. არა ნებითა ჩემითა განგეშორე. 261, 18. შეშფოთნა გონება ჩემი და დავეცი. 177, 13. დავიძალე. რადამცა განვერი კელთაგან მათთა. 213, 27.

მდღევრთა მათ თანა აღმსობილთა მიეწიფე. 199, 10. შენ მიემსგავსე უკუანაძკნელსა მას მოციქულსა, 199, 12. შენ ქრისტეს მოწამეთა მათ ნაყოფ ექმენ. 200, 5. შენ ავაზაკსა მას ესწორე სარწმუნოებითა და საწოთხესა განეწესე. 200, 31. აწ ვითარ-მე მიეცი კელსა შეურაცხთა, უშჯულოთა და უნდოთა კაცთასა? 251, 11.

აღდგა და ეჩუენა ორთა მოწაფეთა, 171, 28. ესრეთ განმრავლდა და განეფინა ქრისტეანობად. 172, 16. მას შინა ჯუარი აღემართა. 172, 19. და თავადი მიხეფარა მათგან. ლ. 24, 31 X. შეაჯერებდეს მას, რადამცა მიპრიდა და დაემალა. 190, 27. მოკულდა მდიდარიცა იგი და დაეფლა, ლ. 16, 22. იგი დამოეკიდა ძელსა და მოკულდა. დაბ. 41, 13. და შეეყო იგი მსახურად მისა, 185, 5. აღდგა და მიეგება წინა გაბრიელ, 245, 13. დაექშა კარი, მ. 25, 10 C. მტუერი აღეკრა ფერკთა ჩუენთა, ლ. 10, 11. ეშმაკი თავსა თუსსა განევეთა. ლ. 11, 18. დღეს აღესრულა წერილი ესე ყურთა მიმართ თქუნთა, ლ. 4, 21.

შეუძლებელ არს. რადამცა ბრძანებასა საღმრთოსა წინა-განვეწყვენიოთ, 223, 34. განვეშორენით ადგილსა მას, 278, 20. აღვერიენით ერსა, უცხოსა შჯულითა, 201, 6. ხოლო ჩუენ უქადეთ მათ, რადამცა განვერენით მათგან, 209, 38. ჩუენ ვევედრენით მონაზონსა მას, 206, 3.

რომელნი-ესე მოშუერიოთ და ეზიარენით ვნებათა ამით ჩემთა. 159, 3. მეჩუენნეს მესამნი ცხედარნი ოქროსანი, 300, 33. და წარემართნეს იგინი სიხარულითა. 136, 33. და მათ თუალნი მათნი განხეხუნეს. ლ. 24, 31 X. და მოხეკსენნეს სიტყუანი ესე, ლ. 24, 8 X. სულიერთა მამათა ხეზიარნეს წარმართნი, ჰრომ. 15, 27. ხილვითა შენითა განმეშორნეს ყოველნი იგი პირველნი ტკივილნი, 261, 14. ავა ესერა მოგებნეს კაცი ვინმე მონაზონნი, 231, 27. დევნა-უყვეს უკუანა მისსა და ვერეწინეს. 235, 27. ამისთვის ზედა-მიეტევნეს მათ, 220, 5. შეეწყალნეს იესუს და შეახო თუალთა მათთა და მუნქუესვე აღეხილნეს და მისდევდეს მას, მ. 20, 34 C.

გ) ენ სუფიქსიანი ვნებითი

დავმდაბლდი და დავდუმენ კეთილთაგან, ფსალ. 38, 3. დავგლახაკენ და დავმდაბლდი სრულიად, ფსალ. 37, 7; რამეთუ შევწუხენ და შევძრწუნდი, ფსალ. 54, 3. შევბოროტენ და დავმდაბლდი, ფსალ. 37, 9; რამეთუ დავგლახაკენით ჩუენ ფრიად, ფსალ. 78, 8. მოაკლდეს და განბოროტნეს ჰირისაგან, ფსალ. 106, 39. უფალო ღმერთო ჩემო, განსლდიენ ფრიად, ფსალ. 103, 1.

2. მწკრივის ნიშანია ბ

უკუეთუ არა დახუდვა კელი ჩემი გუერდსა მისსა. არასადა მრწმენეს-
ი. 20, 25 X. რომელმან ყოს და ხასწაოს, მას დიდ ხერქუას სასუფეველსა
კათასა. 44, 31. ოდეს ხოქუა მეუფედ მამად, ნუ განხყოფ ძესა, 45, 7. გან-
ოქუან სახელი თქუენი ვითარცა ბოროტთა ძისათჳს კაცისა. ლ. 6, 22. მოე-
დით და მოვკლათ იგი და დავიპყრათ სამკვდრებელი იგი მისი.
მ. 21, 38 C. სასუმელი ჩემი შესუათ, მ. 20, 23 C. სასუმელი, რომელი მომცა
მე მამამან, არა შევსუაა? ი. 18, 11. უკუეთუ არა ადრე-ადრე აღხუდე და
უთხრა ესე. მოიწიოს შენ ზედა ქირი, 298, 36. აღვდე, წარვიდე მამისა ჩე-
მისა და ვჰრქუა, ლ. 15, 17. უკუეთუ არა მე დგას კარი მშრომელი, ვი-
თარ-მე იყოს ჩემდა აგარაკი იგი? 299, 11. რაჲ სიტყუაჲ მივართუათ მო-
მავლინებელთა ჩუენთა? ი. 1, 22. აღდგეს სახლისა უფალი და დაჰკსას კარი.
ლ. 13, 25.

3. მწკრივის ნიშანია ე

ესე ყოველი მიგცე შენ, მ. 4, 9. რომელსა მინდეს, მივსცე იგი.
ლ. 4, 6. რაჲთა მისცეს იგი მათ თჳნიერ ერისა. ლ. 22, 6. და უბრძანა, რაჲ-
თა მისცენ მას ჰამადი, ლ. 8, 55. მოძღუარ, რაჲ ვქმნე, რაჲთა ცხოვრე-
ბაჲ საუკუნოჲ დავიმკვდრო? ლ. 10, 25. იგი არს, რომელმან იქსნეს ისრა-
ელი, ლ. 24, 21. და ამცნებდა მათ, რაჲთა არავინ აგრძნეს ესე, 5, 43 E.
რომელმან არა იქმნეს ყოვლისაგან მონაგებისა თჳსისა, ვერ კელ-ეწიფების
მოწაფე ყოფად ჩემდა, ლ. 14, 33. და აჰა ესერა შენ მუცლად-ილო და ჰშვე-
ძს. ლ. 1, 31.

თივად ზვალე თორნესა შთაეგზნეს, ლ. 12, 28. ნეტარ ხიყვნენ, რო-
მელთა არა ხუეხილვო და ხურწმენე, ი. 20, 29 X. რაჲთა გრწმენეს
და ცხოვრებაჲ გაქუნდეს სახელითა მისითა, ი. 20, 31 X. ვინ უწყის, თუ მუნ
კეთილსა რასმე შევემთხვო და ბოროტსა ამას განვერე, 155, 17. შვილნი
შენნი შორის შენსა დაეცნენ და არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა, ლ.
19, 44. რამეთუ წარჰძღუე წინაშე პირსა უფლისასა, ლ. 1, 76. და ლათუ
ესენი დუმნენ, ქვანი ღაღადებდნენ, ლ. 19, 40. განმრავლებითა უშულოე-
ბისაჲთა განკმეს სიყუარული მრავალთაჲ, მ. 24, 12. აწ ვდგე მე მო-
ნად შენდა, დაბ. 44, 33.

და მე ვიდრე-მე ვიდე? დაბ. 37, 30. რომელსა ჰედგას ცხოვარი ერთი და
შთავარდეს იგი დღესა შაბათსა ჯურღმულსა, მ. 12, 11 Z. ელია მო-
ვიდეს და კუალად აგოს ყოველი, მ. 17, 11. უკუეთუ მოვკუდე, მრწამს
მე, რამეთუ ქრისტჳს თანა ვცხოვრდე, 195, 10. რაჲამს დაჰბერდე.
განგებურნენ კელნი შენნი და სხუათა შეგარტყან შენ, ი. 21, 18.

4. როცა პირდაპირი ობიექტი მრავლობითშია, სამივე შემთხვევაში
მწკრივის ნიშანი არის მხოლოდ ე

რაჲთა მოვიხუნე ძუალნი იგი წმიდისა სტეფანჳსნი, 300, 7 (მხ. მო-
ვილო). ანუ რომელსა ადგილსა გპოვნეთ, 295, 34 (მხ. გპოვოთ).

დავარღვნე საუნჯენი ჩემნი და უფროდსნი აღვაშენე, ლ. 12, 18
(მხ. დავარღვო. აღვაშენო). ხოლო თქუენითა ოხითა განუტევი-
ნე ეგენი, 164, 1 (მხ. განუტევეო). განმეშორენით მე და გამოვიძი-
ნე მე მცნებანი ღმრთისა ჩემისანი, 192, 17 (მხ. გამოვიძიო). რაჲთა
უფალმან დაიცვნეს დიდებით [შვილნი მისნი], 251, 16 (მხ. დაიცვეს).
და მიგცენ შესაკრებელთა და საპყრობილესა, მეფეთა და მთავართა
მიგიყვანენ სახელისა ჩემისათჳს, ლ. 21, 12 (მხ. მიგცენ, მიგი-
ყვანონ). ნებაჲ მოშიშთა მისთაჲ ყოს უფალმან, ლოცვანი მისნი ისმინ-
ნეს და აცხოვნენ იგინი, 266, 6. რაჲამს მოგიძულენ თქუენ კაც-
თა და ოდეს გამოგასხნენ თქუენ, ლ. 6, 22. ვის ვამსგავსნე კაც-
ნი ამის ნათესავისანი? ლ. 7, 31. იგინიცა ესრევე მოვაქციენ შენსა შჯულ-
სა, 146, 26. და შექამნენ მფრინველთა ცისათა კორცნი შენნი, დაბ. 40, 19.
რაჲთა არა შეიმთხვო ძკრი თავსა შენსა და შეგუაწუხნე ჩუენ ყოველნი.
192, 7. აწ ჩუენ თანა არს კორციელი კეთილი და თქუენ თანა არს სულიერი კე-
თილი, და ესე შევზავნეთ ურთიერთას, 246, 7. თუ განჰმარტნე
სასმენელნი შენნი და გულს-მოდგინედ ისმენდე, მეცა უწყინოდ ყოველი გითხ-
რა და გაცნობო შენ, 166, 16. აჰა ესერა მივაკლინენ თქუენდა წინაწარ-
მეტყუელნი; მათგანნი მოწყუდნეთ და ჯუარს-აცუნეთ და მათგან-
ნი ჰგუემნეთ და სდევნეთ ქალაქითი ქალაქად, მ. 23, 34 C.

XI. შერეული კავშირებითი

ვითარ-მე ღირსად მოგიქსენოდო თქუენ, შვილნო ჩემნო, გლახაჲ-
მან ამან: სპევს. 81, 1—2.

და მიქმენით მე სიწმიდჳს და გამოგეცხადოდო თქუენ, გამ. 25, 7.
და გამოგეცხადოდო შენ მიერ და გეტყოლი შენ ზედა-კერძო მიერ
სალხინებელით: გამ. 25, 21.

რაჲთა, ოდეს დასდვოდის კელი სნეულთა ზედა, იქმნებოდის ნიშები
და სასწაულები ერსა შენსა შორის: იაკ. ეამისწ. რლ, 13. და ყვნა იგინი ათორ-
მეტ, რაჲთა იყვნენ იგინი მის თანა, და მოციქულ სახელი დასდვა მათ და რაჲთა
წარავლინოდის იგინი ქადაგებად: მრ. 3, 14 C. ამან ყრმამან დიდსა
ხუთშაბათსა წარიყვანა ნაწილი წესისაებრ მის ქუეყანისა, რაჲთა ეზიარო-
დის იგი ეამსა, დასნეულებასა მისსა: ლიმ. 41, 28 S. და მას მისცა ფლობაჲ
ეკლესიასა ზედა კოსტანტიასასა, ვითარმედ უკუეთუ სადამე საქმარ იყოს
მდღელი, რაჲთა მან აკურთხოდის: საკ. წიგ. II, 126, 27. ერთსა მას (ლა-
კუასა) შეება კარი, რაჲთა დაჰმარხოდის იგი მამათაჳს, და მეორჳს
დაუტევა ბარბაროზათჳს: Опис. 34, 24. განმრავლებით განვამრავლო თესლი
შენი და არა აღირაცხოდის სიმრავლისაგან: დაბ. 16, 10 (თბ. გამოც.).
შენი და არა აღირაცხოდის სიმრავლისაგან: დაბ. 16, 10 (თბ. გამოც.).
განუთხინე აღსაღებელნი გრკალთა მათ, რომელნი იყვნენ კიდეთა მათ კიდობნი-
სათა, რაჲთა აღიღოდის კიდობანი იგი მით: გამ. 25, 13. ბჳმ იგი... იყოს
ლაქშულ ექუსთა მათ დღეთა საქმისათა, ხოლო დღესა მას შაბათსა განედო-
დის და დღესა თოჳს-თავისასა განედოდის და შევიდოდის მთავარი
იგი: ეზეკ. 46, 1. დაუტევა მცირჳს კურელი, სადაჲთ საზრდელი მიიღოდის
პარხ. 1238. რაჲთა მისცოდის პური: იქვე.

ქმენ ემბაზი რეალისა და ხარისხნი მისნი რეალისანი. რაათა დაიბანო-
 დიან კელნი და ფერკნი მათნი: გამ. 30. 16 და დაიბანო დიან
 აპრონ და ძეთა მისთა კელნი და ფერკნი მათნი: გამ. 30. 19. ოდეს შევიდოდინ
 კარვად საწამებელისა. და დაიბანო დიან წყლითა. რაათა არა მოწყდენ:
 გამ. 30. 20. თავი მათი არა დაიყუნონ და თმა მათი არა განიშოშლონ. და
 ბურო დიან თავთა მათთა: ეზეკ. 44. 20. გამოსლვასა მათსა ეზოსა მას გარე-
 შესა ერისა მიმართ განიძარცოდინ (განიძარცოდინ O)
 საბოსელი მათი, რომლითა ჰმსახურებდეს (მათ) და დადვოდინ იგი საჯ-
 ლომელსა მას წმიდათასა და შეიმოსოდინ საბოსელი სხუა: ეზეკ.
 44. 19. რაათა ევანგელს და სხუანი ლოცვანი აღასრულნოდინ სო-
 მებთა ენითა. ხოლო ჟამისწირვასა შეკრბენ ბერძენთა ეკლესიასა და მათ თანა
 ეზიარნოდინ: კიმ. II. 162, 27, 28. რაათა შაბათსა კრებად ღმრთი-
 ქმნულსა ეკლესიასა ყოდინ... და რაათა მოუკლებულად შაბათი კვრიკედ
 ღამს განათოდინ მწუხროთგან დილეულამდე და ყოველთა დღესას-
 წაულთა: იქვე, 163, 9, 10. რაათა დაკლო დიან მუნ, რომელნი ცოდვათათს
 არნ და უმეტრებათათს: იერ. 40. 39. და შვიდენ ყოველსა ჟამსა ერსა ამას: და
 ყოველი სიტყუად მძიმს მოვართოდინ შენ და სიტყუად ადვილი გან-
 საჯოდინ მათ და აღგიმციროდინ და შეგეწოდინ შენ: გამ.
 18, 22. ესე არს შჯული შესაწირავთა, რომელ მოართოდინ ძეთა აპრო-
 ნისთა წინაშე ღმრთისა პირისპირ საყურთხეველსა: ლევიტ. 6, 14. და იყენენ
 გრკალნი იგი განსაცუმელად აღსაღებელთა მათ, რაათა აღილო დიან მით
 ტაბლად იგი: გამ. 25, 26. სივრცისაებრ მათ განსაცუმელთა მასა, რაათა აღილო
 დიან იგი მით: გამ. 38, 4. და აღილო დიან მით საყურთხეველი იგი: გამ.
 38, 24. უკეთურნი იგი უკეთურადცა წარწყმიდნეს და საყურძენი იგი მისცეს
 სხუათა მოქმედთა, რომელთა მისცოდინ მას ნაყოფი ჟამთა მათთა: მ.
 21, 41 C. რამეთუ იგინი ძოდენ და დაიძინოდინ: სოლონ. 3, 13 ლაგ.
 მჯარი იგი შესაწირავისა და მკერდი იგი განჩემებისა და ნაყოფთა თანა ცმელთასა
 შეწირო დიან: ლევიტ. 10, 15. და იყენ იგი ფესუსა მას თქუენსა და იხი-
 ლავდით (?) მას და მოგეცენ(ნ)ოდინ ყოველნი მცნებანი უფლისანი:
 რიცხ. 15, 39 (თბ. გამოც.).

მ მ ს ა მ მ ს მ რ ი ა

XII. პირველი თურმობითი

1. ავ, ამ თემისნი შინიანი ზმენები

ნეტარ არიან, რომელთა არა უხილავ და ვპრწმენე: ი. 20, 29. მხიარულ
 იყავ, რამეთუ მიმიოთ უალავ შენ და შვილნი შენნი და თავიცა ჩემი ქელ-
 თა მისთა, რომელი შემძლებელ არს ყოფად ყოვლისა: პარხ. 1122. ზუარაკები
 ჩემი და უსხები ჩემი დამიკლავს: მ. 22, 4 C. ეგე ყოველი დამიძარ-
 ხავს სიყრმით ჩემითგან: ლ. 18, 21. სრბად აღსრულებულ არს და სარწმუ-
 ნობად დამიძარხავს: 234, 16. შენ კურთხეულ, რომელსა გიტჯრ-
 თავს განმაქარვებელი წყევისა: 45, 20. არასადა აღმოგიკითხავს
 წიგნსა ესე? მ. 21, 42 C. არა-მე აღმოგიკითხავსა, ვითარმედ..., მ. 21,

16 C. სიტყუად შენი და უმარხავს, ი. 17, 6. არა თუ მამად ვისმე უხი-
 ლავს, ი. 6, 46.

აწ მე აღმიოთქუამს უფლისადა ვიდრე აღსრულებამდე ჩემდა მარ-
 ტოდ-ყოფებად. 241, 33. არასადა ეგრე ვის უთქუამს კაცსა, ვითარ მას
 კაცსა. ი. 7, 46 C. კაცნი მინახვან ყდ კორცითა მყოფნი, 221, 38. რაო-
 დენნიმე დამიზმან ჟამნი უდაბნოს მყუდროებით მსახურებასა შინა ღმრთი-
 სა ჩემისასა, კიმ. I, 49, 12.

2. სხვა გარდამავალი ზმენები

მე დღეს მიშობიე შენ, ფსალ. 2, 7. და ავა ესერა დამიდგინებ იე
 მე შენ დღესით დღითგან ყოველსა ქუეყანასა ეგვპტისასა, დაბ. 41, 41. რაოდენი
 შემოწერიოთ შემოვლონ. მიმიციემიეს მათდა, 224, 40. ბრძანე აქავე მოქ-
 ცევა და დამარხვა მცხეთას, სადაცა ნათელ-მიღებ იეს, 165, 2. ავა
 ესერა პური ჩემი დამიმზადებ იეს, მ. 22, 4 C. ხოლო მე ვეცხლი თქუ-
 ენი გამოცდილი მომიღებ იეს, დაბ. 43, 23. მონასა შენსა თავს-მიღე-
 ბიეს ყრმა ეგე, დაბ. 44, 32. მე ვითარ მიცნობ იეს, ცოლი შენი გან-
 დგომილ არს შენგან. 148, 25. არცადა ისრაელსა შორის ესოდენი სარწმუნოე-
 ბად მიპოვნიეს, მ. 8, 10 C. ესე ყოველი მიყოფიეს სიჭაბუკით ჩე-
 მითგან, მრ. 10, 20 C.

არა დაგიტევებიეს სიციფს და უგუნურება შენი? 195, 5. არცა
 შე-რა-გირაცხიეს, რამეთუ უმჯობეს არს ჩუენდა, კაცი თუ ერთი მოკუ-
 დეს ერისა ამის წილ. ი. 11, 50 C. არა გიცნობ იეს, რამეთუ სიტყუანი ეგე
 შენნი მომატყუებულ სიკუდილისა გექმნებიან შენ? 195, 8. არა გიცნობ იე-
 სსა. რაათამცა დიდითა მშუკობითა სავსე ხიყო სული შენი? 41, 22. ნუ და-
 გიჯერებ იეს. თუმცა მე მისა ცოლადა ვიყავ. 149, 15. ხოლო თქუენ ვი-
 თარაა ქუაბი ავაჯათა გიყოფიეს, 170, 30. და სყიდული, რომელ მი-
 გიღებ იეს, მიართუთ ვანსა თქუენსა, დაბ. 42, 33. უსასყიდლოდ მიგი-
 ღებ იეს, უსასყიდლოდცა მისცემდით, მ. 10, 8.

ანგელოზთა მისთა უბრძანებ იეს შენთს დაცვად შენდა, ლ. 4, 10.
 რადასათვს ქუეყანადცა დაუბყრიეს უქმად, ლ. 13, 7. სხუადცა მრავალი
 არს, რომელი უსწავიეს მარხვად, მრ. 7, 4 C. ვითარ-მე წიგნი იცის ამან,
 რამეთუ უსწავიეს მებრ არა. ი. 7, 15 C. და ევლოგია, რომელ განუმ-
 ზადებ იეს, ფრიად რამე ექმაროს, 235, 5. სულგრძელებასა ღმრთისასა
 თავს-უღებ იეს დათმენად უწესოთა კაცთა მღდელობად, 238, 6. აღაშფო-
 თებს ერსა და ასწავებს ყოველსა პურიასტანსა, უწყიეს გალილეად ვიდრე
 აქამომდე, ლ. 23, 5. რა ბოროტი უქმნიეს ამას? ლ. 23, 22. და აწ დაუ-
 ტევებიეს შჯული ესე ჩუენი და იტყუს თავსა თვსსა ქრისტიანედ, 190, 18.
 ნუთუ ქეშმარიტად უცნობ იეს მთავართა მათ, ი. 7, 26 C. მჭურვალეზამან
 შეიპყრა ყრმა იგი, დაუძინებ იეს და ვერ შემძლებელ არს მოსლვად
 თქუენ წინაშე, საბა ასურ. 17, 19.

სიყუარულითა მისითა ნათელ-გვღებ იეს, 178, 14. ცეცხლი და სა-
 ტანჯველი აწვე განგვზადებ იეს შენთს, არა თუ მოიქცე ჩუენდავე,
 192, 10. და ჩუენ გურწმენა და გვცნობ იეს, რამეთუ შენ ხარ ქრისტე,

ადგილდ-ადგილდ ქუე ძეძუ დაეფინა. 152, 16. ღვინო სიყრმითვანვე არა
 ეს უა, 254, 2. აღუთქუა დედაკაცისა მის წარგზავნა, ვინაჲცა მოეყვანა
 იგი, 262, 35. და ვიდრე არღა ეყივნა ქათამსა. სამთავე კართა სცა ზარსა
 ლაშქარმან ძლიერმან, 277, 20. მრავალი ბორკილი და ჯაჭუ განეხეთქა და
 დაემუსრა. მრ. 5, 4 C. რომელთა შეეპყრა იესუ, ლ. 22, 63 CD. შეე-
 შინა ერისა მისგან, რამეთუ ვითარცა წინაწარმეტყუელი შეერაცხა იგი.
 მ. 21, 46 C. რომელი შეეყენა საპყრობილესა, ლ. 23, 25 C. რომელთა
 შფოთსა შინა კაცი ეკლა, მრ. 15, 7. დადვა იგი ახალსა მას მისსა საფლავსა.
 რომელი გამოეკუეთა კლდისაგან, მ. 27, 60. რომელსამე მკარსა ეხეთ-
 ქნა და ორად განეპო, 213, 37. და მონაზონად ეკურთხა იგი წმი-
 დასა მას და მას განეზარდა იგი სიყრმით მისითგან და ესწავა მისდა
 პატიოსანი მონაზონებაჲ, 214, 8. კაცი იგი მენავჭ, რომელი დაეტევა მხედ-
 ვარად ნავისა მის, შემძლებელ იქმნა მოკლვად ჰაბაშისა მის, რომელი დაეტე-
 ვა მათ თანა, 215, 14. სამოსელი ოდენ განეკუეთა მახვლსა, 216, 9.
 გულისკმა-ეყო შეუცვალელებელი იგი სუფევად, 239, 30. და ვიდრე მოსლ-
 ვადმდე მისა ტფილისს სიონი განეშორა მკვდრთა, 269, 27. რომელსა
 მოებლარდნა საბლარდნელი სპეტაკი, 295, 9. და ვითარცა შევიდა, პოვა.
 რამეთუ ცოლსა მისსა წარედო ყოველი მონაგები თვისი და ლტოლ-
 ვილი იყო, ყრმაჲ ჩივლი მწოვარი, შეილი თვისი დაეგდო მარტოჲ სახლ-
 სა შინა, კიმ. I, 327, 16. ხოლო მეფე სირონ, რომელსა დაეპყრა მეფობაჲ
 მამისა თვისისაჲ, მოკუდა თუესა სეკდენბერსა, წარტყ. 65, 8—9. და მძვნე-
 რებისა მისგან და გულის წყრომისა მოკლეს ყოველი დედაკაცი და ყრმაჲ, რო-
 მელი წარეტყუენა ფარანელთაგანი, 215, 20. კეთილად მიუგე მას სი-
 ტყუაჲ იგი, რამეთუ მაგით სახით ეგულეობდა შეტყუელი შენი და მას სხუაჲ
 ზრახვაჲ გულსა მოეკადა სიბოროტისაჲ, 155, 36. და ჯეროვნითა გალობი-
 თა და სანთელთა სიმრავლითა და საკუმეველთა სულნელებითა შემურეს და
 დადვეს საფლავსა. რომელი-იგი თვთ შეემზადა მას აღმოსავალით საკურ-
 თხეველისა, 234, 21. და იყო რაჟამს ინაქ-ედგა მას სახლსა მას შინა, მრავ-
 ვალნი მეზუერენი და ცოდვილნი მოსრულ იყვნეს და ინაქ-ედგა
 იესუს თანა და მოწაფეთა მისთა თანა, მ. 9, 10 C.

უკუეთუმცა არა დაგუეყოვნა, აწმცა მოქცეულ ვართ სამ გზის, დაბ.
 43, 10. რაჲთამცა მუნ გუეშენა უდაბნოჲ დიდი და შაღალი, 224, 23. და
 ვითარცა ვიდოდეთ, აჰა ესერა მოვიდეს ვინმე კაცი უკეთურნი, რომელნი გუეტ-
 ყოდეს, რაჲთა დავაცადოთ სლვაჲ კერძოთა მათ, რომელთა მიგუემაართა.
 რამეთუ ჟამი არსო ნადირთაჲ, რომელნი მოვლენ ტბასა ამას, 227, 21.

და მცირედლა, და მო-მცა ვიდრემე-ვეკლენით ჩუენცა თვნიერ
 ყოვლადვე წინააღმდეგობისა, 204, 6.

რომელ არასადა მეხილნეს ეგევითარნი საძაგელნი ყოველსა ეგვპტე-
 სა, დაბ. 41, 19. მრავალნი სულნი შემეცთუნნეს, რომელნიმე მიმეც-
 ნეს და რომელნიმე სიძვასა და კერპთ-მსახურებასა შემეთხინეს:
 პარხ. 791 a.

წინაწარმეტყუელთა წიგნნი აღმოხეკითხნეს, 46, 4. რამეთუ ყო-
 ველნი იგი დღენი უზმასა გარდაეკლნეს, 150, 11. კორცნი წუღილ-
 წუღილად დაებძარნეს ძეძუსა მას, 152, 17. რამეთუ პირველადვე წა-

რეგზავნნეს მას დედა და ცოლი და შვილნი, 186, 29. მრავალნი კურნე-
 ბანი ეყვნეს ღმერთსა ჯელითა მისითა, 206, 36. კორცნი ესრტო ვანერ-
 უნეს მგელთა მათ უწყალოთა, 216, 22. ყოველნი ესე სასწაულნი და საქმენი,
 რომელნი-იგი პირველ ებისკოპოსობისა და უკუანაჲსკენელ ეხილენეს, მო-
 მითხრნეს. პირმან მან უტყუველმან, 233, 31. რამეთუ თვისთა მათ მონასტერთა მა-
 მასახლისნი დაედგინნეს, 265, 14. რამეთუ ცოცხლივ შთაენთქნეს
 ეშმაკსა, 272, 18. რაჲთა უწყოდით, თუ ვითარნი კაცი მკვდრ იყვნეს ქუეყანასა
 ჩუენსა და რაოდენნი ბოროტნი აღესრულნეს კლვითა და ოკრებითა და
 ძმათა თვისთა მოსრვითა, წარტყ. 8, 22. მეფესა ჰერაკლეს... მრავალნი ქა-
 ლაქნი დაეპყრნეს და პალატნი სამეუფონი და ათასეული ერისა მათისაჲ
 მოესრა და რომელნი წარტყუენულ იყვნეს ბერძენთაგანნი, უკუემოე-
 ყვანნეს და მონებ-საგან განეთავისუფლნეს ძალითა ქრისტესი-
 თა, წარტყ. 65, 3—7.

2. ერთპირიანი ზმნები

შეშინებულ ხიყვნეს და დახედრიკნეს პირნი მათნი ქუე-
 ყანად, ლ. 24, 5 X. აფოც არა მუნ იყო, არამედ კაცისა ვისამე ვანად მისრულ
 იყო კითხვად რაჲსამე სიტყვსა, 147, 27. ხოლო მეფე ჰერაკლე ერთურთ მი-
 სით მათ ჟამთა ოდენ მიწევნულ იყო სპარსეთად და მრავალნი ქალაქნი
 მათნი დაეპყრნეს, წარტყ. 65, 3. უკუეთუმცა დაემარხა და ესმინა მცნებაჲ
 იგი ღმრთისაჲ ადამს, არამცა გამოკრდომილ იყო იგი სამოთხისა მის-
 ჯან, არცამცა მოწევნულ იყო იგი ეკლოვანსა მას ქუეყანასა. ბოლნ. 4, 25.

3. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები

ხოლო ცოლსა მისსა (წუთლა) სასწაული იგი პატრიაქისაჲ არა დაჰვიწ-
 ყებოდა. არამედ გონებასა მისსა აქუნდა ქსენებაჲ მისი: ანტიოქ. 105, 35.
 (ეტ. VI, 369, 35). ვინმცა იხილა მათ თანა ღიმილი და განცხრომაჲ, რამეთუ სრუ-
 ლიად დაჰვიწყებოდა რისხვაჲ, რომელ არცა თუ აქსოვდალა. თუ კაცთა-
 შორის არს მრისხანებაჲ: კლემაქსი, 132, 16 (გამოსაცემად მოამზადა მ. ცინცა-
 ტემ). და არცამცა მიელო გუამოვნებაჲ მყოფობისაჲ, არა თუმცა ჰნებებოდა
 ღმერთსა დაწყებაჲ დამბადებელობისაჲ: ხრონ. 264, 25. იმიერ ეგულეებოდა
 წარსლვაჲ ზღუად და მრავალთამცა ნავთა ვნებაჲ შეჰმთხუეოდა მის-
 მიერ და თანად კაცთაცა: ასურ. 162, 14C; ...შემსთხუეოდა... იქვე D. ნუ
 იყოფინ, თუმცა ჩემ ძლით რაჲ შეჰმთხუეოდა ძმასა ამას: ზარზმ. 171, 2.
 უკუეთუმცა პირველითგანვე გქონებოდა ესე შიში, მეუფეო, არამ-
 მცა მოწევნულ იყო შენ ზედა შიში; ანტიოქ. 103, 34 (ეტ. VI, 367, 24).
 აღმიზარდიან და საზომად მომიწიფებიან არა თუ ამისთვის, ვითარმცა სა-
 მართალი რაჲმე ვისმე ჰქონებოდა ჩემ თანა მამულისა სამკვდრებელისა.
 ძლით, არამედ მცნებისათვის ხოლო ღმრთისა: პეტრიწ. ტიპ. 51, 7. რამეთუ არამ-
 ცა მრავალნი ეკუმინეს ცოლნი; არა თუმცა მაიძულებულად ჰქონებოდა

ბუნებად: ხრონ. 82, 5. ხოლო იგი, ვითარცა არაოდეს ჰქონებოდა გამოცდილებად სიტყუათა წინა-განსაწყობებლად, განცვბრდა და, ვითარცა ყრუ და უტყუ, დუმდა: ხრონ. 265, 27. რეცა სამართალიცა შესწევდა. რამეთუ, ვინათგან აღშენებულ იყო, მათ ჰქონებოდა იგი ეკლესია: ცხ. ეფთ. 118, 23 (გვ. 53, 12). რომელთა-იგი არცაღა ერთი სასოება და აჰშთომოდა ვინაჲ კერძოვე განტოლვისაჲ: ხრონ. 287, 20. უკუეთუმცა ცოდნილ იყავ და ნე დაგეკალ, ჩემსა ინჩაქუსა იღვა მარგალიტი სირაქლემისა კუერცხისა ოდენი და იგიმცა გამოგელო, შენ დიდი საფასე შეეგძენოდა: ბალ. 58, 16 ლ.

XIV. მასამი ხოლმეობითი

1. თვნიერ კუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა დგან იგი (ეფთუმე) ეკლესიას ყოვლითა მოსწრაფებითა და კრძალულებითა. და ოდეს მცირე რაჲმე საქმე არნ, მოწაფესა თვსსა საიდუმლოდ უბრძანის და იგი წარვიდის. და გინა თუ იკონომოსისადა ებრძანის გინა თუ პარიკონომოსისადა, მოზიდნის და შტოსა გაიყვანის და მუნ უთხრის ბრძანებაჲ მამისაჲ. და ოდეს რაჲმე დიდი იყოს, თვთ გავიდის შტოსა და დაიუბნის: ცხ. ეფთ. 58, 11 (გვ. 34, 3).

2—6. ამის მიზეზისათვს მშვდმან მან და მყუდრომან ჟამსა მასცა მიცვალეზისა მისისასა მყუდროებაჲ იკუმია, ვითარცა კელოვანმან მენავეთ მოძლუარმან, რომელსა მრავალნი უფსკრულნი განეკლნიან და მრავალთა დელეზთადა ბრძოლა-ეცის და ნავთსაყუდლისა მიმართ მხიარული შესლვად განემზადის: გინა ვითარცა მკედარი ძლევა-შემოსილი, რომელსა-იგი ურიცხუნი სპარაზენნი მოესრნიან და მრავალნი ძლევანი და ბრძოლანი ექმნიან და ყოველსავე შინა განმარჯუებული მივალნ მეფისა თვსისა; ანუ თუ ვაჭარსა, რომელსა მცირითა რაჲთმე საფასითა ურიცხვ სიმდიდრე შეეეკრიბის და საუნჯისა მიმართ თვსისა მხიარული მიისწრაფინ; გინა თუ ვითარცა მუშაკი ჟრნატ-სავსე ნაყოფთა ზედა თვსთა მხიარულ არნ, — ეგრეთვე წმიდაჲ ესე ჟამსა მიცვალეზისა თვსისასა ამათ ყოველთავე ზემო წერილთა მიემსგავსა: ცხოვრებაჲ და მოქალაქობაჲ წმ. გიორგი მთაწმიდელისაჲ: ათონის ივერის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი აღაპებით, გვ. 336—337 (დამოწმებულია ა. შანიძის გამოკვლევის მიხედვით: მწკრივთა მოძღვრებისათვის. II. ერთი უცნობი მწკრივი ქართულში: თბილ. სახ. უნივერსიტეტის სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა კრებული, 1947, გვ. 4).

7. რამეთუ განირთხნა წმიდანი იგი ფერკნი მისნი წესიერად, რომელთა ღმრთის მსახურებისათვს მრავალი შრომაჲ თავს-ედვის (ვარ. თავს-იდვეს), და კელნი სანატრელნი, მწერალნი საღმრთოთა მოძლურებათანი, უმანკოსა მას და უბიწოსა გულსა ზედა დაიჭუარენა: იქვე, 7.

8. ხოლო სიკარიელად უწოდდეს მათ მახვლთაგან, რომელნი ეტვრთნიან: ხრონ. 166, 5.

9—10. არცა სამეფოთა შინა მისთა, არცა ლაშქართა შინა მისთა მყოფთა კაცთა, დიდთა და მცირედთა, საქმე კეთილი, გინა სიტყუა ბოროტი, სიტყუა თქმული არარა დაეფარვოდა ყოვლადვე, არამედ რაოდენცა ვის ფარულად ექმნის ანუ ეთქუის. ყოველივე ცხად იყო წინაშე მისსა: ა. შანიძე, იქვე, 10.

11. რომელი-ესე წინამძღუართათვს ეყვის და მოძლუართა: ვაჰანის ჭუბთა განგება (იქვე).

12. რამეთუ კაცმან ოდესმე ძილსა შინა იხილის ხატი, რომელი არაოდეს ეხილვის. და შეძრწუნდის გული მისი: Sin. 36, 260 a. 4 (=სწავ. 221, 8, ოლონდ აქგვაქს უხილაენ, ე. წ. პირველი თურმეობითის ხოლმეობითი!).

XV. მასამი კავშირებითი

და ყოველსა რომელსა დაეტეოს სახლი ანუ ძმანი ანუ დანი... ასი წილი მოილოს მან და ცხორებაჲ საუკუნოჲ დაიმკვდროს, მ. 19, 29 C. ვიდრე არღა ეყიენოს ქათამსა, სამ გზის უვარ-მყო მე, მ. 26, 75. არღა ეყივლოს ქათამსა დღეს, ვიდრემდე სამ გზის უვარ-მყო მე, ვითარმედ არა მიცი მე, ლ. 22, 34 C. ხოლო რომელსა ეტვრთოს ეპისტოლე ესე ჩემი, არსმცა წმიდა და განყენებულ ყოვლისაგან საქმისა ბოროტისა, რამეთუ ყოველივე კელითა ჩემითა დაწერილ არს, აღწ. 126, 8.

ჟამსა წირვიდენ სხუათა თანა მდდელთა, თუცა თუ არა დაჰკლებოდის რიცხუსა პირველ განწესებულთა მდდელთასა, და აიღებდენ² იგინიცა ყოველსა მისაცემელსა, ვითარ სხუანი იგი ჟამის მწირველნი: პეტრიწ. ტიპ. 71, 13. ზღერ-არს, რაჲთა ყოველთა დღეთა აღუვარებდენ ძმანი წინამძღუარსა გულის-სიტყუათა და საქმეთა და ყოველსავე ბრალსა, რაჲცა შეჰმთხუეოდის³ მათ: პეტრიწ. ტიპ. 5, 3.

1 ლ. კიკნაძე, შერეული ხოლმეობითის მწკრივი ძველ ქართულში: „ორიონი“, 1967, გვ. 187, 192.

2 დაიღებდენ მ.

3 სოფის ხელნაწერსა და მ. თარხნიშვილის გამოცემაში შეჰმთხუეოდა იკითხება, მაგრამ ხილის ხელნაწერში შეჰმთხუეოდის არის (ა. შ.).

შესწირა მან მას პაიკი, ამ საქმეს თავი შესწირეს. ამას უნდა შესწირონ ყველაფერი და სხვა. შევნიშნავთ ბოლოს, რომ ამნარი, ირიბობიქტიანი ფორმები იშვიათად ძველ ქართულშიც გვხვდება. ეტყობა, პირის დამატება ძველ ქართულშივე დაწყებულია. აი ამის ერთი მაგალითი: ყო აღთქუმაძე რაფთა შესწიროს მონასტრისა საქმესა: კომ. I. 326. 24.

V

ძველ ქართულში გაცილებით უფრო სშორია პირთა დაკლების შემთხვევები. აქ რამდენიმე ჯგუფი უნდა გავარჩიოთ.

ტ. პირველად უნდა დავასახელოთ ე. წ. დაჰბადა-ს ტიპის ზმნები. ეს ისეთი ზმნებია, რომელთაც მხოლოდ ორი პირის გაგება აქვთ. შინაარსით ორპირიანია, ფორმა კი სამპირიანი ზმნებისა აქვთ. დაჰბადა (მან იგი) შეიცავს სუბიექტსა (მან) და პირდაპირ ობიექტს (იგი). მაგრამ ფორმაში არის ირიბი ობიექტის ნიშანი ჰ. აქედან ჩანს, რომ ამ ტიპის ზმნებს ძველად ირიბი ობიექტიც ჰქონდათ, მაგრამ შემდეგ დაეკარგათ. ფორმა კი უფრო ძველ ვითარებას ასახავს, დაკარგული ირიბი ობიექტის პირსაც აღნიშნავს. ამრიგად, შინაარსი ახალი, ფორმა ძველი — აი ამ ტიპის ზმნების დამახასიათებელი თვისება. იქნებ აქ რაიმე შეცდომაა და „ზედმეტი“ პირის ნიშანი მხოლოდ ამ ზმნას აქვს და ცუდი? არა, ამის თქმა არ შეიძლება, რადგან ასეთ თვისებას გვიჩვენებს არა ერთი და ორი ზმნა, არამედ ერთი დიდი ჯგუფი ზმნებისა, თანაც ძველი ზმნებისა, როგორცაა. მაგალითად: მან იგი დაჰფლა, დაჰმარხა, დაჰჭმა, აღჰმართა, განჰმარტა, დაჰბეჭდა, განჰმზადა, დასთესა, დაჰქსნა, დაჰნერგა და სხვანი. შეუძლებელია ყველა ესენი გადამწერთა შეცდომის ნაყოფად გამოვაცხადოთ. არა, აქ გარკვეული კანონზომიერებაა დაცული. მართალია, ზმნის შინაარსი შეიცვალა (ერთი პირი მოაკლდა), მაგრამ ფორმა, რომელიც უფრო მკვიდრია და უძლებს ეპოქებს, ძველი დარჩა. დაჰბადა-ს ტიპის ზმნები დაწვრილებით აქვს შესწავლილი ა. შანიძეს თავის „პრეფიქსებში“ (გვ. 74—83). იქვეა ჩამოთვლილი ამ ტიპის უმთავრესი ზმნები. რომ ეს ზმნები თავიდანვე სამპირიანი იყო და ერთ პირი (ირიბი ობიექტი) მერმე დაეკარგა, ამის დასამტკიცებლად ა. შანიძეს მოწვევლიებული აქვს მეორე საბუთი — ამ ტიპის ზმნათა ვნებითის წარმოების წესი: მეცნიერმა გამოარკვია, რომ ამათ ვნებითი ეწარმოებათ არა ი პრეფიქსით, როგორც ეს ახასიათებს ორპირიან ზმნებს, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ე პრეფიქსით, რაც დამახასიათებელია მარტო სამპირიან ზმნათათვის; მაგალითად: დაეზადა, დაეფლა, დაემარხა. დაეჭმა, აღემართა, განემარტა, დაებეჭდა, განემზადა, დაეთესა, დაენერგა და სხვანი. ცხადია, ასეთი ენიანი ვნებითი სამპირიანი მოქმედებითიდან უნდა მომდინარეობდეს. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ეს ენიანი ვნებითები მხოლოდ ერთი პირის გაგებას შეიცავენ, ერთპირიანებია და არა ორპირიანები, როგორც ყველა სხვა ენიანი ვნებითი (იგი მას ემალებს, ეგმბების, ეკუთვების, ესმის, ერქუმის და სხვა). აშკარაა, რომ ერთი პირი ამათაც დაუკარგავთ, ხოლო ფორმა ძველებური შერჩენიათ.

ვნებითთაგან გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ დაჰქსნდა; იგი იწარმოება არა ენით (რომელიც ორპირიანთათვისაა განკუთვნილი), არამედ დონიუ (რომელსაც ერთპირიანები იყენებენ), მაგრამ ამასთან ერთად ვნებითის ფორ-

მაში წარმოდგენილია პრეფიქსი ჰ—სწორედ ირიბი ობიექტის ნიშანი. საბოლოო ჯამში აქაც იგვე საერთო წესია დაცული: შინაარსი ერთი პირისა აქვს, ფორმა — ორისა¹. მაგრამ შემდეგ და შემდეგ ფორმამ შინაარსს აუბა მხარი. ეს იმაში გამოიხატა, რომ მოქმედებითებიდან თანდათან განიღვენა დაკარგული პირის ნიშანი და ფორმაც გარეგნულად ორპირიანი გახდა (დაბეჭდა, განმზადა, განმარტა, აღმართა...), ხოლო ვნებითებმა მაწარმოებლად ე-ს ნაცვლად შინაარსისათვის უფრო შესაფერისი ი გამოიყენეს (დავიბადენით, დაიბადნეს, დაითესის, დაითესა. განვითესენით, აღიმართა, დაიყენა, აღიმშენებთ, აღიმშენებოდა. აღიმენა, დაიკშვის, დაქშა, დაიკშნეს, დაიკშნენ...)². აქ ვუჩვენებთ ამ ტიპის ზმნების თითო-ორულა ნიმუშს.

მოქმედებითი 0—(3)2, ა—(3)2; ვნებითი ე—(2)1

1. დაჰბადა. რომელმან დაჰბადა დასაბამსა: მ. 19, 4 C; რომელ დაჰბადა ღმერთმან: მრ. 13, 19; დაჰბადა ცაჲ და ქუეყანაჲ და ზღუაჲ: საქ. წიგ. II, 76, 33; დაჰბადენ უკუე მან სხუაჲ სოფელი (ბრძ.): იქვე; 84, 8; დამოავლინო სული შენი და დაჰბადნე იგინი და განაახლო პარი ქუეყანისაჲ: თარგმ. გამოცხ. 20, 11. შაბათი კაცისათჳს დაეზადა, და არა თუ კაცი შაბათისათჳს: მრ. 2, 27; რომლისა მიერ დაეზადნეს დაბადებულნი ყოველნი, და თჳნიერ შენსა არაჲა დაეზადა: ისტ. ქრ. II, 97, 33
2. დაჰბეჭდა. ამას მამამან დაჰბეჭდა ღმერთმან: ი. 6, 27; რომელმან მიიღო წამებაჲ მისი, დაჰბეჭდა: ი. 3, 33; დაჰბეჭდა კარი საპყრობილისაჲ მის: საქ. წიგ. II, 42, 34; დაჰბეჭდეს ლოდსა მას დასისა მის თანა: მ. 27, 66; დღისი დაჰბეჭდნეს თავთა თჳსთა: იობ 24, 16; ესენი აღხუასრულო და დახუბეჭდო ნაყოფსა მას მათსა: რომ. 15, 28 X; დაეკბეჭდნეთ მონანი: გამოცხ. 7, 3. დღეს აღმოპბრწყინდი საფლავით, რომელსაცა შინა დაებეჭდე: სას. 277, 137; (ღმერთი) დაებეჭდა საფლავსა: იქვე, 331, 35, 8³.
3. დასთესა. რომელმან დასთესა თესლი კეთილი: მ. 13, 24; დასთესა ღუარძლი შორის იფქლსა მას: მ. 13, 25; რომელმან დასთესნა იგინი: მ. 13, 39 D; ანუ არა თესლი კეთილი დავსთესეთ აგარაკსა შენსა: მ. 13, 27; მთესვარმან მან სიტყუაჲ დასთესის: მრ. 4, 14 C. რომელ-იგი გზასა ზედა დაეთესა: მ. 13, 19; რომელ-იგი ეკალთა შორის დაეთესა: მ. 13, 22; სადა-იგი დაეთესნეს სიტყუანი: მრ. 4, 15 C; რომელნი კეთილსა ქუეყანასა დაეთესნეს: მრ. 4, 20; ოდეს დაეთესის, აღმოქდის: მრ. 4, 32 E.
4. შეჰკაზმა. აღჰკაზმა იგი განსლვად სამეუფოდ თჳსად: ბალ. 135, 18; ძელი... შეჰკაზმეს და აღჰმართეს იგი ჟუარად ზედა საფლავსა მისსა:

1 ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 83.
2 ი. იმნაიშვილი, ვნებითი გვარის ზმნათა თავისებურებანი ძველ ქართულში: ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები (საიუბილეო), 11, 1968, გვ. 47—48.
3 ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 82.

ურთ. 132, 1; რაათა შეეკავაზმით ეკლესიამ და საკურთხეველი უამის-
-წირვისათვის: კიმ. I. 209, 2.

ხოლო ვიდრე აქამომდე ეკავებები და ჩუეულებიხებრეე იქალი სინა-
ნულსა: სწავ. 254, 21; აპა ესერა აქამომდე დღითი-დღედ იქალი და ეკავებე-
ბი და ემზადები სინანულსა: სწავ. 255, 6; რომლისათვის განიზრახავ და
ეკავებები აწვე საქმედ: სწავ. 254, 12; ...ეკავებე C; ამიერიტგან ნულა-
რა სიტყვთ ხოლო ეკავებები სინანულსა: სწავ. 258, 32; არცა იქალიან და
არცა ეკავებებიან პირველ საქმისა: სწავ. 255, 10.

5. დაჰკრძალა. დაჰკრძალა კარი სენაკისა: ცხ. ეფთ. (სუნ.) 60, 3;
დაჰკრძალა იგი სახლსა შინა თვისა: კიმ. II. 14, 13; დაჰკრძალნა
იგინი კლიტითა იქრომსათა: ბალ. 33, 9; დაჰკრძალეს საფლავი იგი:
მ. 27, 66; დაჰკრძალეს კარი ეკლესიისა: სინ. 70, 20; იოსებ საპრო-
ბილედ შეაგდეს და დაჰკრძალეს: სინ. 214, 3; დაჰკრძალნეს...
კარნი: საკ. წიგ. II, 79, 14; წარვედით და დაჰკრძალეთ (ბრძ.): მ. 27, 65.

6. აღჰმართა. აღხუ მართე ესე ჭუარი, აღხუ მართეთ ესე ჭუ-
არი: უკანგორის წარწ.: ესე ჭუარი ქრისტესი... აღჰმართე: წყისის წარწ.:
მეორემან აღჰმართა კარავი: საკ. წიგ. II, 14, 5; მამამან შენმან აღჰ-
მართნა სამარტულენი: შუშ. (ისტ. ქრ.) 148, 38; ეგრეთ აღჰმართის
სიტყუამან ცხორებისამან... უღები სული და სულმოკლმ: ისტ. ქრ. II, 18, 13;
მესამესა დღესა აღჰმართო ეგე: ი. 2, 19 C; შენ სამსა დღესა აღჰ-
მართო ესე: ი. 2, 20 C; რაათა განჰმართოს კარმან ურნატი მეუღლესა
თანა: პარხ. 1005 a.

მეყსეულად აღემართა (დედაკაცი იგი): ლ. 13, 13; (მკვლეული ჩემი)
აღემართა: დაბ. 37, 7; მყის აღემართნეს და დადგეს ფერკთა
თვსთა ზედა: ისტ. ქრ. II, 98, 2.

7. განჰმართა. განჰმართა პატრივი იგი მეფობისა: ისტ. ქრ. II, 115, 37;
ეპიფანე... განჰმართნა კელნი მისნი: საკ. წიგ. II, 140, 23; ტრედი იგი
კულად გამოჩნდა და, ფრთენი თვისნი განჰმართნა: რაეახ 83, 7; მაშინ
განჰმართენ კელნი ჩემნი: Sin. 62, 141, 21; განჰმართე სამინელი
მარჯუნემ შენი: სვან. 372 b; განჰმართენით (ყურნი) სმენად: აბო
(ისტ. ქრ.) 178, 20; სასმენელნი თქუენნი საჩინოდ მომიპყრენით და საჩინონი ეგმ
განჰმართენით: სინ. 247, 26; განჰმართის კელი მისი მიცემად:
ბალ. 7, 40; თუ განჰმართნე სასმენელნი შენნი: ევსტ. 166, 16.

რაეამს განიკსნის და განემართის (ფირტვ), მოზიდვით მოიზიდის
აერისაგან სული: უძვ. რედ. 225, 18.

8. დაჰმარხა. არა განრყუნა, არცა წარწყმიდა, არამედ დაჰმარხა: სინ.
107, 26; თევზი იგი შეწუეს და შეჰამეს და ნეშტი იგი დაჰმარხეს საგზლად:
ტობია 6, 6; და არა დაჰმარხეს იგი მრავლისა მისგან პასუხობისა: საკ.
წიგ. II, 141, 32; რაათა დაჰმარხო ესე თავისა შენისათვის საიღუმლოდ:
ლიტ. ქრ. 20, 27; რაათა ქალწულებამ თვისი დაჰმარხო ს უბიწოდ: წარტქ.
25, 8; დღესა მას სამკუდრომსა შემოსისა ჩემისათვის დაჰმარხო ს ეგე: ი.
12, 7 C; ხოლო აწ ფსალმუნისა იგი სხვსათვის დაჰმარხო ს: სინ. 75, 7;
უფალმან დაიცვნეს მართალნი და უკუნისამდე დაჰმარხნეს იგინი:
სვან. 302 b.

მაშინდა მე, გამალიელ. შემდგომად მისსა აღვესრულე და დავემარ-
ხე... ზეტთა სამარხვოსა მას სტეფანშსსა: სინ. 65, 23; ისტ. ქრ. I, 297, 6.
9. განჰმარჯუა. ყოველი საქმე ჩუენი განჰმარჯოს: სწავ. 81, 3.

რომელთაგან კეთილად განემარჯუებოდა უმწებამ ეკლესიისა
მის: ხანძთ. 121, 38; განემარჯუა ყოველი საქმე მისი უმრომელად: სწავ.
301, 25; უკუეთუ მოსწრაფედ გულს-იდგინო, განგემარჯოს: სწავ. 258, 5;
მოშიშსა უფლისასა განემარჯოს მეგობრობამ: ზირ. 6, 17. ორ უკანასკ-
ნელ მაგალითში ენაინ ვნებითს ორი პირის გაგება აქვს.

10. განაშადა. განჰმზადა უფალმან მსხუერპლი თვისი: სოფ. 1, 7;
რომელმან განჰმზადა მთანი: ფს. 64, 7; განჰმზადეს სამშჯავ-
რომ: კიმ. I, 73, 12; და განჰმზადნეს მკეცნი იგი თიატრონსა შინა: კიმ.
II, 24, 29; განჰმზადე შესავალი იგი მისი: ბოლნ. (ისტ. ქრ.) 302, 28;
განჰმზადეთ გზამ უფლისამ: ლ. 3, 4 C; იწყიან განგებამ სამღერელ-
თამ და განჰმზადნიან მრავალნი: სვან. 476 a; რაათა განჰმზადოს
პირველად, რამ-იგი უქმს საქმლად: უძვ. რედ. 147, 14.

ვითარ განემზადები შენ ჰუნეთა ზედა: იერ. 12, 5; ხოლო აწ ჩუენ
განვემზადებოდეთ და ხვალე, ორშაბათსა ვიწყით მარხვად: ბოლნ.
16, 3; განემზადნეს აღსრულებად ბრძანებასა მთავრისასა: კიმ. II, 33, 4;
აწ განემზადე და ილოცე: აბო (ისტ. ქრ.) 190, 37; განემზადენით
პასუხისა მიცემად: წარტყ. 35, 7; (რომელი) არა განემზადოს ნებისებრ
მისისა: ლ. 12, 47; აწ ...განვემზადნეთ: სვან. 343 a.

11. დაჰნერგა. დავჰნერგენ მე სავენაქენი: ეკლეს. 2, 4; რომელი არა
დაჰნერგა მამამან ჩემმან: მ. 15, 13; აჰფხურა საცთური და დაჰნერგა
ჰეშმარიტება: უდაბნ. 159 ra; რომელნი-იგი მან თავადმან დაჰნერგნა.
თქუენ ურთიერთას დაჰნერგევიდით: სინ. 246, 31; ფესუ ერთი წარიღეს
და დაჰნერგეს სამოთხესა შინა თვისა: სვან. 24 a; და დაჰნერგნეს
მერმე ძუალნი მარტულთანი: სვან. 452 a; მოვილო მე ნაძუთა მათგან... და დავჰ-
ნერგო მთასა ზედა მალალსა: ეზეკ. 17, 22; და დავჰნერგნე იგინი და
არა აღვჰფხურნე: იერ. 24, 6; დავჰნერგნე იგინი ქუეყანასა ზედა: ამოს
9, 15; მესამესა წელსა ჰსთესოთ და მოიმკოთ და დაჰნერგოთ ვენაქები:
4 მეფ. 19, 29.

რადასთვს დაენერგვის, რომელსა ნაყოფი არა გამოაქუს: ბოლნ.
13, 6; ზეცისა ცხორებამ ქუეყანასა დაენერგა: სინ. 36, 25; ვენაქი იგი.
რომელ დაენერგა: სინ. 159, 29; აღიფხურ და დაენერგე ზღუასა
შინა: ლ. 17, 6; დავენერგენით სამოთხესა ეკლესიისასა: სწავ. 164, 13;
რაათა ურნატსა სულისა ჩუენისასა დაენერგოს და ღრმად ძირნი დაიბ-
ნეს: აბო (ისტ. ქრ.) 183, 14.

12. აღხასრულა. ამ ზმნას წინ ხმოვანი აქვს, ე. წ. საარვისო ქცევის ნიშანი.
მის წინ მოსალოდნელი პირის ნიშანი იკარგება IX საუკუნიდან. ამიტომ იმის
საკონტროლო ნიშნებად, რომ ეს ზმნა ნამდვილად დაჰბად-ს ტიპისაა, უნდა
გამოვიყენოთ ხანმეტი მაგალითები და ვნებითის წარმოების წესი — ე-თი წარ-
მოება. ორივე საკონტროლო ნიშანი წამოყენებულ დაშვებას უჭერს მხარს.
ეგევე უნდა ითქვას აგრეთვე ალალო (აღხალო), დააყენა (დახაყენა) და ალა-

შენა (ალხაშენა) ფორმების შესახებაც. ამიტომ ქვემოთ მხოლოდ მაგალითების მოყვანით დავკმაყოფილდებით.

რამეს წარხასრულნა იესუ სიტყუანი ესე: მ. 7. 28 Y: ესე აღხუ-
ასრულო და დახუბეჭდო ნაყოფსა მათსა: რომ. 15, 28 X: ვერ დახასრუ-
ლოთ ქალაქები ისრაელისად მოსლვადმდე ძისა კაცისა: მ. 10. 23 Y. მართალია,
აქ მეორე სუბიექტური პირიცა გვაქვს, მაგრამ (წინა მაგალითების მიხედვითაც)
ნიშანი უნდა აგრეთვე მესამე ობიექტურ პირსაც, ხოლო როცა ეს ორი პირი
ერთადაა წარმოდგენილი, როგორც ვნახეთ, იკარგება სუბიექტური ნიშანი, რჩე-
ბა ობიექტური. მაშასადამე, დახასრულოთ ფორმაში ხ ობიექტისაა.

აღესრულე ბის მათ ზედა სიტყუა იგი: მ. 13. 14: სადა-იგი მატლი
მათი არა დაესრულე ბის: მრ. 9, 48: სადა უშურველი იგი სიყუარული
აღხესრულე ბინ: ისტ. ქრ. I, 24, 12 Y: აღესრულა თქუმილი იგი
იერემია წინწარმეტყუელისა: მ. 27, 9: ვითარცა აღხესრულნეს დღე-
ნი იგი რვანი: ლ. 2, 21 Y: რამეს აღხესრულნეს დღენი განწმედისა მათი-
სანი: ლ. 2, 22 Y.

13. განჭფინა. შეკრიბა წმიდად პისარი იგი და აღილო სენაკად, განჭფი-
ნა¹ და განაჭმო იგი: კიმ. II, 172, 14: განჭფინნა სასმენელნი თვისნი:
მრავ. 256, 18: მოიღეთ ცეცხლი და დაჭფინეთ ქუეყანასა და მას ზედა
დაადგინეთ იგი: აღწ. 175, 37: განჭფინეთ მის წინაშე გულნი თქუენნი:
ფს. 61, 9. ორი უკანასკნელი ფორმა ბრძანებითა, ამიტომ ჰ ობიექტს ეკუთვნის.

ჩვენი სარწმუნოებაა განეფინების ყოველსა ადგილსა: უდაბნ. 31 რი:
წვალეებისა იგი ბადენი განეფინებო დეს: კიმ. I, 63, 29: განეფინა
და მიიწია სურნელება იგი ვითარ ათ მილიონ ოდენ გარემო მათ ადგილთა:
ისტ. ქრ. I, 301, 25: მზირთა მათ შეიმართეს და განეფინნეს გაბას შინა:
მსაჯ. 20, 37: და განეფინნენ კირნი ქუეყანასა ზედა: ლიტ. ქრ. 9, 2:
მერმეცა გან-ვე-ეფინნენ ქალაქნი კეთილთა შინა: ზაქ. 1, 17.

14. დაჭფლა. დაეჭფალ იგი გზასა ზედა ცხენთ სარბიელთასა: დაბ.
48, 7: ამისა შემდგომად დაეჭფლა აბრაჰამ სარრა: დაბ. 23, 19: დაეჭფლა
ვეცხლი იგი უფლისა თვისისა: მ. 25, 18: დაეჭფლენით წმიდანი იგი:
სინ. 268, 1: წარიღეს გუამი მისი და დაეჭფლეს იგი: მ. 14, 12: ძუალნი იგი
მათნი დაეჭფლნეს ყანასა მას იაბისსა: 1 მეფ. 31, 13: შენ დაეჭფალ
მკუდარი შენი: დაბ. 23, 15: დაეჭფალთ იგი: 4 მეფ. 9, 34 (ბრძ.); სადა-მე
თავი ჩემი დაეჭფლა: სვან. 220 b; და დაეჭფლა მკუდარი ჩემი: დაბ.
23, 4: რამთა არავინ დაეჭფლას: სინ. 64, 25.

ვითარცა სახედ რამე დაეფლვი წყალთა მათ შინა: სინ. 88, 33: მის
თანა მოჰკუედ, მის თანა დაეფალ: სვან. 70 b; მოკუდა მდიდარიცა იგი და
დაეფლა: ლ. 16, 22: უკუეთუ თავი და ტანი მისი ერთსა ადგილსა და-
ეფლნენ: სინ. 212, 17.

15. განხალო. ყოველმან წულმან რომელმან განხალოს საშოფ, წმიდა
უფლისა ეწოდოს: ლ. 2, 23 Y.

ესე არს დღე, რომელსა შინა... სასუფეველი ცათაა განელე ბის, და

¹ გამოცემაში განფინა წერია, მაგრამ დედანში სწორედ განჭფინა იკითხება. ასეც
უნდა იყოს.

მართალნი შევლენან მას შინა: წარტყ. 29, 13: უხაროდენ ყოველსა სოფელსა,
რამეთუ დღეს დაეჭმა ჯოჯოხეთი, და განელო სასუფეველი: ბოლნ. 79, 14:
ხოლო ქრისტემან უბრძანა ქუეყანასა, და განელო და დანთქა ეშმაკი იგი:
ეესტ. 170, 16: სიკუდილი დაირღუა, სამოთხე განელო: სვან. 49 a (გაილო-
გაიხსნა).

16. დახაყენა. II სერიის ფორმები (ხანმეტი) არა გვაქვს, არის I სერიის
ნიმუშები. რამდენადმე სადავო: და-თუმცა-ხაყენებდით მათ: ხანმ. მრავ.
(ისტ. ქრ. 44, 10): და ხაყენებდეს იგინი დაწერასა მას: ხანმ. ტექსტ.
(ისტ. ქრ. I) 23, 9 Y. ხ ამ უკანასკნელ მაგალითში ირიბისაა. პირდაპირ ობიექტს
უზმნისწინო ფორმებში (I სერიაში) არა აქვს ნიშანი. ამიტომ ხ პირველ მაგა-
ლითშიც ირიბი ობიექტისა უნდა იყოს: სუბიექტისა და ობიექტის ნიშნების შებ-
ვედრისას წარმოდგენილია ობიექტის ნიშანი. ასევე ობიექტისა უნდა იყოს ხ
აგრეთვე შემდეგ მაგალითებშიც: გული-გიწყრების და ხაყენებთ: იქვე,
44, 7; მას ხაყენებთ: იქვე, 44, 15. ამნაირად, ხაყენებდა-დახაყენა და ჰ-
ბადა-ს ტიპისა უნდა იყოს. ამას უფრო მეტად ამტკიცებს ამ ზმნის ვნებითი:
იგი ენით იწარმოება და ძალიან ხშირადაც იხმარება, მაგალითად:

დაეყენებით მერმე არა საქმედ უჯეროსა: სწავ. 76, 14; ნუ ვინ პა-
ტიოსნებისათვს თვისისა დაეყენებინ მსახურებისაგან ძმათა თვისთადასა:
სწავ. 177, 13: დაეყენა სიკუდილი: ფს. 105, 30: არცა სული მისი დაე-
ყენა ჯოჯოხეთს: თუალთ. 48, 7: დაეყენა უშნებაა ტაძრისა უფლისაა
იერუსალმს: 2 ეზრა. 2, 31: ძუძუს-მწოვარნი ძუძუსა დაეყენნეს დასა-
ცხოვარნი—საძოვარსა: უდაბნ. 62 va: დაეყენ[ნ]ედ ფერკნი ჩუენნი ბორო-
ტისაგან გზისა: სვან. 472 b; რამთა ლმობიერ ვიქმნე და დაეყენო თხო-
ბად მეფისა: ლიტ. ქრ. 25, 33; რამთა დაეყენოს შენი ეგე გულის-თქუ-
მა: იპოლ. 2, 292: უკუეთუ დედანი დაეყენნენ ქორწინებისაგან: კიმ.
II, 83, 8.

17. ალხაშენა. მოსალოდნელი იყო, რომ დაჰბადა-ს ტიპისა ყოფილიყო
ცნობილი ზმნა აღხაშენა, მაგრამ ერთ ხანმეტ ტექსტში იგი უხანოდ არის
წარმოდგენილი: რომელმან აღაშენა სახლი თვისი მქუშასა ზედა: მ. 7, 26 Y.
შესაძლებელია დავუშვათ, რომ ხ ლ-ს შემდგომ დაიკარგა (ალხაშენა—აღაშენა).
სამწუხაროდ, ეს სიტყვა ცოტა ზემოთ (მ. 7, 24) არ იკითხება: მე-10 სტრიქონ-
ზე, რომელზედაც იგი უნდა ყოფილიყო მოთავსებული, აღარაფერი არ გადარ-
ჩენილა.

თუ ჩვენი მოსაზრება სწორია, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ამ ზმნის შემ-
დეგი ხანიანი ფორმა: ნუ ხაშენებთ საფლავსა წინაწარმეტყუელთასა და
შეხამკობთ მოსაქსენებელსა მართალთასა (მ. 23, 29 Y), რომელშიც ხანი ირიბ-
ობიექტს უნდა აღნიშნავდეს. ვნებითის ფორმები სავსებით უჭერს მხარს ჩვენ-
თვის საინტერესო ტიპის ზმნებს --- ისინი ენითაა ნაწარმოები, მაგალითად:

აღეშენებთ ერი იგი სიტყუათაგან მისთა: კიმ. I, 86, 29: ორმეოც და
ექუსსა წელსა აღეშენა ტაძარი ესე: ი. 2, 20; ხოლო ესე ვითარცა ისწავა
წმიდამან ქრისტეს მოწამემან ანგელოზისა მისგან, და აღეშენა: ეტ. III,
223, 14; აღეშენა ტაძარი დიდებული და ქებული: კიმ. II, 15, 28; მივედ
შენ ცოცხლებით და აღეშენო მამათაგან: საჯ. წიგ. II, 111, 14; და რომელ-
ნი გუხედვიდენ ჩუენ და ესმოდის ჩუენი, აღეშენნენ: ისტ. ქრ. II, 17, 32.

ამ ზმნას ეგვევ თვისება აქვს და ზმნისწინის დართვისასაც: და მოვიდა. და ეშენა ქალაქსა მას, რომელსა ჰრქვან ნაზარეთ: მ. 2. 23 C: და ეშენა აბრაჰამ ჯურღმულსა ზედა ფიცისასა: დაბ. 22. 19: და და ეშენეს მას ზედა: დაბ. 47. 27: და ეშენეთ. იეპრობდით მას შინა: დაბ. 34. 10: და ეშენოს ერი ჩემი ქალაქსა მშუდობისასა: ესაია. 32. 18: აწ და ეეშენეთ ჰონანი შენნი ქუეყანასა გესემისასა: დაბ. 47. 4: და და ეშენენ ქალაქნი: ეზეკ. 36. 10.

დაპქსა ნ. დაპქსა.

19. დაქსნა. რომელმან ...დაპქსნა სიმტკიცე ჯოჯოხეთისაჲ: წარტყ. 51. 15: რომელმან ...დაპქსნა საღმობანი ჩუენნი დღითი-დღედნი: სინ. 47. 25: უნებლიათ დაპქსნეს განზრახვად მისი: წარტყ. 10. 13: დაპქსენ წინააღდგომაჲ მძლავრთაჲ, ვითარცა ქსელი დედაზარღლისაჲ: ურპ. 345. 28 (ბრძ.); უკუეთუ კურთხევაჲ აღვასრულო და ერთ-კერძოჲ დაეპქსნე, დავაკლებ განგებულებასა: სვან. 380 a; უკუეთუ არა დაეგო ძმასა შენსა და არა დაპქსნე სიბოროტე შენი..., არა გიქსნეს შენმან შესაწირავმან: სვან. 475 ხ; რაათა დაპქსნეს ურწმუნოთაჲ მათ ორგულებაჲ: სინ. 33. 14: რაათა დაპქსნეს ღონენი მტერისა ბოროტისანი: კიმ. 1. 56. 4; ხოლო ჩუენ... დაეპქსნეთ ცუდი იგი მრავლის-მეტყუელებაჲ მათი: უძვ. რედ. 209. 21.

ეს ზმნა ასეთივე ბუნებისაა მაშინაც, როცა მას გან ზმნისწინი ერთვის: მე რაჲ ვიშევე, მშობლისა ჩემისა უშვილოვებაჲ ხოლო განეპქსენ და მამისა უტყუებაჲ განგკურნე: სვან. 371 ხ; შენ ენაჲ შეკრული მშობლისაჲ გაბრეღლის მიერ განპქსენ: სვან. 378 a; განპქსნა ენაჲცა თვისი უტყუებისაგან: აბო (ისტ. ქრ.) 188. 10: და უპყრნა საკრველნი ყრმათანი და განპქსნა: სვან. 248 a; რომლითა საკრველითა შეპყრავს, რომელმცა ჩუენ ვერ განეპქსენით ვერარაათ: სწავ. 145. 8; ვითარცა განპქსნეს იგი: ბოლნ. 76. 5; განპქსნენ საკრველნი ჩემნი: კიმ. 1. 49. 34; განპქსნენით ყრმანი ესე და განუტევენით, რაათა წარვიდენ: სვან. 248 a; რაათა ძუელი იგი ვაცი კრულებისაგან განპქსნეს: სვან. 340 a.

ამ ზმნას ვნებითი, როგორც აღნიშნული გვქონდა, სხვებისაგან გარჩევით, დონით ეწარმოება, მაგრამ იქვეა წარმოდგენილი ირიბი ობიექტური პირის ნიშანი ჰ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ზმნა ფორმით ორპირიანია, შინაარსით კი — ერთპირიანი. აი მაგალითები:

მიერ ჟამითგან დაპქსნდების მსახურებაჲ ღმერთთაჲ: პარხ. 1175 a; ნუ მწუხარე ხართ, ძმანო, ნუცა დაპქსნდებით: წარტყ. 12. 30; ნუ დაპქსნდებიე დკელნი შენნი: სოფ. 3. 16; ოდეს დაპქსნდებოდიან მთანი ბორცუთა თანა: სვან. 486 ხ; არა მოუძღურდა, არცა დაპქსნდა: კიმ. II, 23. 37; დაპქსნდეს ძარღუნი მკლავთა მისთანი: ხანძთ. 145. 17; დღეს მრავალ ჟამისა იგი საკრველნი განპქსნდეს: სვან. 49 a; დაპქსნდის ძალი: კიმ. I. 57. 10; დაპქსნდე და განაგდო უღელი მისი ქედისაგან შენისა: შატბ. 295 a; ოდეს ყოველივე დაპქსნდეს, მაშინ აღდგენ დიდებითა დიდითა: სვან. 487 a; ყოველნი კელნი დაპქსნდენ და ყოველნი ბარკალნი შეიგივნენ სინედლითა: ეზეკ. 7. 17.

19. დაქსა, დაპქსა. სისინა და შიშინა ბგერები (ს, შ) ერთმანეთს ენაცვლე-

ზიან ერთი და იმავე მნიშვნელობის ფორმებში. ოღონდ უნდა აღინიშნოს, რომ სისინა მაგალითები მეტად მცირეა. შინიანი — ერთობ ბევრი. აი სისინი:

გამოვიდეს და დაპქსეს კარი: დან. 14. 14 იერთუს. (ოშკი: დაპქსეს); ვინაღვან აღდგეს სახლისა უფალი და დაპქსას კარი, და გარეშე სდგეთ: ლ. 13. 25 B; ხოლო მკედართა დაპქსნენ ბჰენი შენნი: ესაია 22. 7 (= დაპქსნენ. შტრ. აღმოყორნენ MT). ჩვენი მიზნისათვის არ გამოდგება, მაგრამ მაინც დაეასახელებ ამ შენაცვლების საინტერესო მაგალითს: აჰა ესერა მე ამისთვის დაუქსნე გზანი მისნი ეკლითა: ოსე 2. 6 (რუს. загорожу путь). = დაუქსნე. ე. ი. დავუხშავ გზებსო!. გადამწერს ეს ფორმა დაქსნა შინისაგან ჰგონებია ნაწარმოები და ორი ნარი დაუწერია (დაუქსნე).

აქედან ნაწარმოები მიმდებოები უფრო ხშირია: და კარნი იგი დაქსულ ხოყენეს: ი. 20. 19 X; და ეზეკიელ დაქსული ბჰმ იხილა, რომელი არავინ გავლო. გარნა ღმერთმან, და დაქსულივე ჰგვის: სინ. 199. 15. ფრიად საინტერესოა, რომ სანიანი ფორმის პარალელურად იქვე შინიანი ფორმაც არის მოცემული: დაქსული. მაგრამ: დაქსულივე.

ახლა ვნახოთ შინიანი მაგალითები: ღმერთმან დაპქსა საშოჲ შენი: აღწ. 184. 31; და დაპქსნა ღმერთმან პირნი მათ ლომთანი: დან. 6. 18; დაეპქსენით კარნი ეკლესიისანი: კიმ. I. 209. 1; გამოვიდეს და დაპქსეს კარი: დან. 14. 14 (ოშკი); და დაპქსნეს ნაწლევნი თვისნი მისგან: 1 იოვ. 3. 17; დაპქსა კარი შენი: მ. 6. 6; და დაპქსა პირი შენი: ბოლნ. 18. 27; დაპქსათ სასუფეველი წინაშე კაცთა: მ. 23. 14; შემდგომად ჭამისა და სუმისა უჯეროდ დაპქსნიან კარნი: სვან. 250 ხ; აღდგეს სახლისა უფალი და დაპქსას კარი: ლ. 13. 25.

დაექსა კარი: მ. 25. 10; სწავ. 49. 20 (დაიხურა. დაიკეტა); დღეს დაექსა ჯოჯოხეთი, და განელო სასუფეველი: ბოლნ. 79. 13; ნუუკუე სასიძობელსა მას გარე დაშთეს და დაექსას კარი: სინ. 142. 2; წინაშე პირსა მისსა დაექსას ქუეყანაჲ: იოველ 2. 10; ოდეს-იგი დაექსნეს ცანი სამ წელ დაექსთ თთუე: ლ. 4. 25; დაექსნეს ცანი... იქვე B.

4. ძველ ქართულში არის ერთი ჯგუფის ზმნები, რომლებიც ა—ევ, ა—ენ, ა—ებ აფიქსებით იწარმოება. ისინი წარმოშობით სამპირიანია, მაგრამ ჩვეულებრივ მხოლოდ ორ პირს გვიჩვენებენ: სუბიექტსა და ირიბ ობიექტს, პირდაპირი ობიექტი დაკარგული აქვთ, ყოველ შემთხვევაში, არ უჩანთ, თუმცა პირდაპირი ობიექტიანი ზმნების მორფოლოგიურ-სინტაქსური ძალა შენარჩუნებული აქვთ—სუბიექტს მოთხოვნილობით შეიწყობენ, მოსდით ინვერსია, როგორც ყველა გარდასუბიექტს მოთხოვნილობით შეიწყობენ — ამხილა მან მეფესა, მიმხილებიეს მე მეფესა (ამხილებს იგი მეფესა — ამხილა მან მეფესა). ამ ზმნებს ახალ ქართულშიც ისევ ორი პირი მოეპოვებათ, ოღონდ, ძველისაგან განსხვავებით, სუბიექტი და პირდაპირი ობიექტი: ამხილებს (ამხელს) იგი მას — ამხილა მან იგი, არწმუნებს იგი მას—(და)არწმუნა მან იგი. აქედან ჩანს, რომ დღეს დასრულებულია აღნიშნული ზმნების არწმუნა მან იგი. აქედან გარდამავალ ზმნებად გადაქცევის პროცესი. ეს ზმნებია: ჩვეულებრივ ორპირიან გარდამავალ ზმნებს ღუემელსა: კიმ. II, 143. 7.

1. აღ-გ(ნ)ება: ვითარცა ძმათა აღაგზნეს ღუემელსა: კიმ. II, 143. 7.

1 შტრ. ამ ზმნის საარვისო ქცევის ფორმა: ვეცხლის-მოყუარმ არს იგი, და ხუასტავსა დაუქსავს: საქ. წიგ. II, 33. 123. 29.

სათანა: სინ. 50, 18; პე. თუმცა შენ განიფრთხვე მთრვალმან ეშ-
მაქისა საცთურითა, ხოლო მე ფრთხილ ვარ ღმრთისა ჩემისა მიერ: სინ. 11, 266 v.
2 ქვე.: სულმან განიფრთხვის და განისუენის მათ ზედა: სწავ. 141, 9.

ბ) მათ მოეპოვებათ პირდაპირი ობიექტიც: არა შეირცხვენა წარ-
დგომამ ჩემი შიშუელისაჲ წინაშე ქრისტესა: ლომ. 40, 7; აწ უკუე გა-
ნიფრთხვე გონებაჲ შენი და ეკრძალე ცოდვასა: სწავ. 258, 1.

გ) II სერიის მწკრივების მრავლობითის ფორმა წარმოდგენილია ენ-
სუფიქსის გარეშე. რაც ინიან (და ენიან) ვნებითათვის დაუშვებელია. მაგა-
ლითად:

და შეიშინეს ღლითგან დაცემისა შენისაჲთ: ეზეკ. 26, 18 (ოშკი);
არა შეიშინეს მანქანებათაგან მისთა: საკ. წიგ. II, 55, 12 (და არა: შეი-
შინეს); არცა კმისა მისთს შეირცხუინეს და არცა სასწაულთა მათგან
და არცა ძლიერებათა მისთათს: სინ. 150, 17; შეირცხვენთ და შეიკდი-
ნეთ გზალაგან თქუნთა: ეზეკ. 36, 32 (და არა: შეირცხუინეს. შეირ-
ცხვენით). თუ ვინმე უკანასკნელი ტიპის მაგალითების გამო გვეტყვის, რომ
ამ ზმნების ფუძეებში ერთი ნ არის უკვე (მონ, რცხვენ) და მეორე, ვნებითის
მრავლობითის ნ მასთან მეზობლობაში დაკარგულიაო. როგორც ეს მართლაც
გვაქვს ზოგჯერ (იქმნეს—იქმნეს. მოივლინეს—მოივლინეს). ამაზე ვუპასუხებო
დაბეჭდვით: ჯერ-ერთი: ვნებითებში ნ-ს დაკლება ზოგჯერ ხდება
და არა ყოველთვის, აქ კი, შეიშინეს, შეირცხვენეს და მსგავს
ფორმებში მეორე ნ არსად არ არის (არც ყოფილა ოდესმე, არც იყო საჭი-
რო): მეორე: ჩვენთვის საინტერესო ზმნებში სადავო ნ არასოდეს არ
არის მაშინაც, როცა ფუძეში ნ არ მოიპოვება, მაგალითად: ვითარცა აღვდეგი
რიყურაყუს ოდენ, მივიმართეთ მისლვად პირველად ბორცუსა მას: სინ.
69, 1; ხოლო პირველად ბორცუსა მასვე მივიმართეთ და ვთხარეთ სამ
ოდენ უამ: სინ. 69, 5; ისტ. ქრ. I, 301, 7; ხოლო იგინი განვიდეს კაცთა მათგან
და მიიმართეს კოლტსა მას ღორთასა: მ. 8, 32 (ვანი, გელათი, ალავერდი,
ენიამაძინი...) (და არა: მივიმართენით, მიიმართნეს).

დ) ინიან (და ენიან) ვნებითებს, როგორც ცნობილია, II კავშირებითის
მწკრივის ნიშნად სამი სუფიქსი აქვთ: მხოლოდითში ი, ან ე, ხოლო მრავლო-
ბითში მხოლოდ ერთი — ე (დავიმალე — დავიმალნეთ, მოვიკლა — მოვიკლნეთ).
ჩვენთვის საინტერესო ზმნებს კი ერთადერთი სუფიქსი მოეპოვებათ მხოლო-
ბითშიც და მრავლობითშიც, როგორც ყოველ გარდამავალ ზმნას, მაგალითად:

ამათგანლა შევიშინო, მერმე დიდთა მთავართა წინაშე ვითარ წარვდგე:
ვესტ. (ისტ. ქრ.) 161, 11; აწ უკუე შევიშინოთ. ძმანო, სამთა ამათ კელით
წერილთაგან: ასურ. 137, 20; ვივნოთ ვნებაჲ იგი და შეუდგეთ ტვრთსა მას
სიკუდილისა მისისასა: სინ. 258, 32 (და არა: შევიშინნეთ, ვივნნეთ). ესეც უჩვე-
ნებს, რომ შევიშინოთ, ვივნოთ და მისთანა ფორმები (ინიანი) ვნე-
ბითი ვერ იქნება, ესაა პირდაპირი (უობიექტო) სათავისო ქცევა.

ე) დასასრულ, დავძენთ, რომ სადავო ზმნებს აწმყოში (I სერიაში) ებ-
ღემის ნიშნის შემდეგ არ ემატებათ ი სუფიქსი, რომელიც ყოველგვარი ვნები-
თისათვის აუცილებლად საჭირო ელემენტია. ძველ ქართულ ენაში გვაქვს მხო-
ლოდ ვივნებ, შეიშინებთ და არა: ვივნები, შეიშინებით, მაგალითად: რომლითა-

იგი ვივნებ და რომლითა ვაცხოვნებ კაცთა: ოპიც. 201, 3; ნუ შეიშინ-
ებთ ღმერთთა მათგან უცხოთა: 4 მეფ. 17, 35.

ზემოთ თქმულის შემდეგ უნდა დავასკვნათ, რომ შეიშინეს და მისი
ტიპის ზმნები წარმოშობით მოქმედებითი გვარისაა, მათი ი პრეფიქსი სათავისო
ქცევის ნიშანია. მათ დროთა ვითარებაში გარკვეული მიზეზების გამო დაკარგეს
ერთი პირი — პირდაპირი ობიექტი და შინაარსით ერთპირიანი გახდნენ, ფორმა-
კი ძველებური შეინარჩუნეს. სათავისო ქცევისაგან ინიანი ვნებითის წარმოშო-
ბის ერთ-ერთი გზა შეიძლება ესეც იყოს.

ახლა კი ვუჩვენებთ სხვა, დამატებითს მაგალითებს:
ახლა კი ვუჩვენებთ სხვა, დამატებითს მაგალითებს:
ჩემდა არა შეიშინე შენ: ესაია 57, 11; ვითარ არა შეიშინე შენ
მიყოფად კელისა შენისა და მოკლვად ცხებულისა მის უფლისაჲსა: 2 მეფ. 1, 14;
არცა შეიშინე ღმრთისა: ბალ. 131, 33; არა შეიშინეა ღმრთისაგან:
ლომ. 40, 6; მაშინლა ფიცისა მისთს და მენაჯეთა მისთათს არა შეიშინა
მსაჯულისათს: სინ. 210, 16; და, ლათუ ბუნებაჲ იგი მკეცთაჲ აწუევდა, (ლომთა)
შეიშინეს და ვერ იკადრეს შეხებად კორცთა: სინ. 108, 18; და შეიშინ-
ნოს და არა ყოს ეგრე სახედ: ეზეკ. 18, 14.

მე არცალა ესრეთ შევირცხვე, არამედ წარვიღე ძღუენი და წარვედ
ეპისკოპოსისა ჩუენისა: ლომ. 103, 14; არა მოიკსენენ საქმენი მისნი და არცა
შეირცხვენე კელისა მისგან განკმელისა: უდაბნ. 104 vb; მეყს შეშინდეს და
დაჰქსნდეს და რეცა შეირცხვენეს მიახლებად კორცთა მის წინაწარმეტ-
ყუელისათა: სინ. 108, 25; და ოდეს-იგი სწავლასა მას შჯულისასა არა შეირ-
ცხუელისათა: სინ. 135, 24 (=ხანმ. მრავ.: ისტ. ქრ. I, 46, 8); შეირცხვენეს
და ირწმუნეს და მიიქცეს შობისა მისისა მიზეზთა გამოძიებად: ლიტ. ქრ. 22, 35.
მივიმართე სამოთხესა მას მეფისასა: ისტ. ქრ. I, 273, 29; მიიმარ-
თა საპყრობილედ: აპოკრ. 31, 5; მიიმართა კოლტმან მან ღორებისა-
მან კბოდესა ზღუსასა: მ. 8, 32; მრ. 5, 13; ლ. 8, 33; მზირთა მათ შეიმართეს
და განეფინეს გაბას შინა: მსაჯ. 20, 37.

ივნო ქრისტემან კორცითა: გულანდ. 224, 10; ივნო ჭეშმარიტად
ჯუარსა ზედა თანა-ყოფითა ღმრთეებისაჲთა: სინ. 50, 15; არამედ ივნო და
გუემასა მიეცა ნეფსით: სინ. 50, 33; რაჲთა ფრიად ივნოს და შეუტაცხ იქმ-
ნეს: მრ. 9, 12 D.

რომელთა-იგი მწუხარებით გუეძინა, განვიფრთხვეთ სიხარულით:
კიმ. I, 11, 5; ხოლო სხუათა მათ შეპყრობილთა შიშითა განიფრთხვეს და
დავარდეს ქუეყანასა ზედა: სვან. 224 b; განიფრთხვე შენცა... და ეწყვე-
ბოდე მას მარადის მოუწყინებელად: სწავ. 18, 31; მყის განიფრთხვე და აღი-
მწრაფლ მოიქეც აღვილადმე შენდა: სწავ. 108, 15; განიფრთხვე და აღი-
ხილენ თუალნი შენნი ცად: საკ. წიგ. II, 34, 23; განიფრთხვე შიშისა-
გან: იქვე, 62, 31; განიფრთხვე, # უბადრუკო: სწავ. 131, 30; განიფრ-
თხვე დასულებისაგან ...და ნუ კუალად სცოდავ: სწავ. 135, 8 (ნ. კ. თუალთ.
55, 21; ამბაკუმ 2, 19; ბოლნ. 20, 27); განიფრთხვეთ უკუე საცთურები-
საგან სიმთრავლისა: სვან. 223 b; განიფრთხვეთ უკუე და განიფრთხვეთ
ლოცვად: 1 პეტ. 4, 7; განიფრთხვეთ, მღვდარე იყვენით: 1 პეტ. 5, 8;
განიფრთხვედ, რომელთა-იგი სთრავს ღვნითა თვისითა: იოველ 1, 5; ვინ
უწყის, მაგით რაჲთმე განიფრთხოს: კიმ. I, 134, 36; ოდეს გონებამან

ჩუენმან განიფრთხო: საქ. წიგ. II. 139. 32; განვიფრთხოთ იქვე-
53. 23; ვიდრემდის ვიყენეთ ამას მედგრობასა შინა და უღებებით ცხორებასა
და არა განვიფრთხოთ (=გამოვფხიზლდეთ): სწავ. 221, 4; გან-
ვიფრთხოთ, ძმანო საყუარელნო, განვიფრთხოთ. მოყუარენო
ღმრთისანო, განვიფრთხოთ, მონანო ქრისტესნო: სუან. 431 b; გა-
ნიფრთხოთ ძვრის-მზრახველთა შენთა: ამბაკუმ 2. 7.

ბ. დაკარგულია ირიბობიექტური პირი დასცხრა, შესცთა, განპ-
კრთა და ამ ტიპის სხვა ზმნებშიც. ესენი მხოლოდ ერთი (სუბიექტური) პი-
რის გაგებას გვიჩვენებენ, ფორმაში კი შემონახულია დაკარგული ირიბი ობიექ-
ტური პირის ნიშანი: და-ს-ცხრა, შე-ს-ცთა, გან-პ-კრთა¹. აქაც, ამ მაგალითებზეც
მტკიცდება ზოგადი დებულება: ენაში შედარებით ჩქარა იცვლება სიტყვის
სემანტიკური მხარე, მაგრამ ფორმა, ძველი ფორმა დიდხანს ინახება უცვლელად.
იგი ძველი დროების მოწმეა, სიტყვის ძველი შინაარსის ამსახველი. ფორმა ძვე-
ლი, შინაარსი ახალი — ასეთია ჩვენთვის საინტერესო ზმნათა ისტორიაც. მაგ-
რამ ძველ ქართულში არის შემორჩენილი ისეთი ფორმებიც, რომლებშიც ჯერ
კიდევ ჩანს ის გაქრობადი და გამქრალი ობიექტი, ე. ი. ძველი, პირველად
კონსტრუქტია სრული შემადგენლობით (სუბიექტითა და ირიბი ობიექტით),
მაგალითად:

დასცხერ ნებისა შენისა ყოფასა და თავისა მართლებასა და
კაცთა მოთნებასა: Sin. 35, 190 ga, 12; დასცხერ, დასცხერ ესევი-
თარსა აღთქუ მასა: პარხ. 15 a (=მრავ. 257, 1); ჩუენ ცოდვასა არა
დავსცხრებთ: Sin. 36. 63 a, 12; ნუ დასცხრები ლოცვასა
უფლისა მიმართ ჩუენთს: 1 მეფ. 7, 8; კაცი ესე არა დასცხრების სიტ-
ყუასა ბოროტსა ადგილისა ამისთს წმიდისა და შჯულისა: მოც. 6, 13; არა
დასცხრებოდა მხილვებასა მწვალებელთასა ბოროტისა სარწმუნოე-
ბისა მათისათს: კიმ. I, 2, 8.

შენ უგზოსა ნუ შესცთები: Sin. 36, 31 b, 8; შესცთის
გზასა: ექუსთ. 91, 28; უფროეს ამისსა საწყალ იქმნა, რამეთუ ზეცისა ცხო-
რებასა შესცთა: სინ. 121, 8; სიკეთესა დედათასა მრავალნი
შესცთეს: ზირ. 9, 9 (сoвратились с пути); რაათა არა შესცთეთ
უნდოსა ზრახვასა და მიეცნეთ სწავლასა: წარტყ. 57, 10; ვაჟ, თუ ...შე-
-რასმე-ვსცთე სიტყუასა ებრაელთა თანა: ისტ. ქრ. I, 272, 6; და ვითარ
მივიდოდა. შესცთა იგი გზასა უდაბნოსა ზედა და ვერ პოვნა ძმანი
თსნი სამწყსოფთურთ: საქ. წიგ. II, 60, 1.

მეყსეულად განპკრთა დედაკაცსა მას და იკრჩხილნა უშუე-
რად: ასურ. 208, 39; და განპკრთა ძილი სარმიანეს: ასურ. 211, 28.

აი რატომ აქვთ თურმე ამ ზმნებს ს და პ!

ირიბი დამატების ფორმიდან გასვლა სიტყვის შინაარსის სრულყოფისათვის
ანაზღაურებულია სხვა სიტყვების დართვით. ჩვეულებრივ ემატება საწყისი (ან.
უფრო ნაკლებ, სხვა სახელი) ნათესაობითში (თანდებულობით ან უთანდებულობით).
მოქმედებითსა და ვითარებითში. ამ სახელთა დამატება ავსებს ფორმის შინა-
არსს, უფრო გასაგებს ხდის მის მნიშვნელობას. ზოგჯერ კი დაკლებულის შე-

¹ ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 82.

სავსებად აღარაფერი არ ერთვის, ფორმაში ს-სა და პ-ს არსებობას აღარაფერი
მოგვაგონებს. მაგალითები:

ა) დასცხერ ამისგან და ყავ ესე: სწავ. 284, 20; ბაგენი ჩემნი არა
დასცხრებიან სიტყუსა ამისგან: წარტყ. 56, 28; დასცხე-
რინ კმაჲ შენი ტირილისაგან: იერ. 31, 16; დავსცხრეთ ცოდვისა-
გან და ბრალისა: პარხ. 917 b; დასცხრებოდა ტირილისა-
გან: ლიმ. 29, 28; ვითარცა დასცხრა ლოცვისაგან: ლ. 11, 1; არა
დასცხრების სიხარულისაგან: Sin. 36, 367 b, 8 ქვ.

ნუუკუე სულმოკლე იქმნე და შესცთე გზისაგან ჳეშმარიტისა:
ბალ. 88, 30 ბ; დაითრო იგი და შესცთა იგი ორთავე ასულთა მისთა
თანა: ბოლნ. 84, 30.

რამ იხილე დღეს, რომლისაგან განპკერთ და დაკრვებულ
ნარ უფროეს პირველთა მათ შესაწირავთა: რაჲს 83, 34; მეყსეულად განვპ-
კერთ მე ძილისაგან: იქვე, 88, 25; განპკრთეს ყოველნი უშუ-
ერებისა მისგან: ბალ. 33, 36; განპკრთენ მრავალნი გული-
წყრომისაგან მისისა: ესაია, 31, 4; განპკრთა გონებაჲ მისი უკე-
თურებისა მისგან: სწავ. 196, 1; მღღელნი და წინაწარმეტყუენნი
განპკრთეს თაფრუჭისათს: ესაია, 28, 7.

ბ) დედაკაცი ესე ...არა დასცხრების ამბორის-ყოფითა ფერჯ-
თა ჩემთაათა: ბოლნ. 14, 29 (=ლ. 7, 45); არა დავსცხრებოდე სწავ-
ლითა კაცად-კაცადისათა: მოც. 20, 31; არა დასცხრებოდა იგი
ფსალმუნებითა: აბო 186, 38.

იხილა იგი და განპკრთა გონებითა თსითა და დაუკრდა: ისტ.
ქრ. II, 111, 6; კმითა შიშისა შენისათა განპკრთეს ერნი: ესაია
33, 3; განპკრთეს შერისხვითა მისითა: იობ 26, 11.

გ) ვითარცა დასცხრა სიტყუად: ლ. 5, 4, დაბ. 18, 33; დას-
ცხრა იაკობ ბრძანებად ძეთა თსთა: დაბ. 49, 33; არა დასცხრეა
განდრეკად გზათა მათ უფლისათა წრფელთა: მოც. 13, 10; რაჲმს ვპოოთ
იგი, დავსცხრეთ აუგთა მისთა ძიებად: ლიტ. ქრ. 21, 39.

სხვა მაგალითები:
ენაჲ მისი არა დასცხრების ჩუენდა მომართ: ბოლნ. 8, 29; არა
დასცხრებოდეს მსახურნი იგი მეფისანი, რომელთა შესთხინეს სამნი იგა
გრმანი აგზებულსა მას საჭუმოლსა: დან. 3, 46; წჳმად დასცხრა: ქებ. 2, 11;
დასცხრა ქარი იგი: მრ. 4, 39; მეყსეულად დასცხრა წყაროჲ იგი
სისხლისაჲ მის: ლ. 8, 44; ქუხილი იგი დასცხრა: გამ. 9, 33; დასცხრა
დეგნულებაჲ: კიმ. II, 15, 20; დასცხრა გული მეფისა დავითისი: 2 მეფ.
13, 39; დასცხრეს ქუხილი იგი: გამ. 9, 34; დასცხერინ ამიერთ-
გან ყოველი ცილობაჲ: სინ. 45, 4; სალმობაჲ იგი შობისაჲ მის დასცხრის:
სინ. 105, 27; დადგომასა მას მათსა დასცხრიან ფრთენიცა მათნი: ეზეკ.
1, 24; დასცხრის სიმსიენე ფერჯისა მისისაჲ: კიმ. I, 242, 32; ერთ-გზის
ვთქუა და დავსცხრე: სუან. 32 a; არა დასცხრეს თქუენგან სალმო-
ბაჲ: ოსე 5, 13; კმანი ესე დასცხრენ: გამ. 9, 29.

¹ დავსცხრე ხ.

უკუეთუ გზასა ვიდოდით და სცთეს წინამძღუარი. კეთილ არსა. თუ
 ცხრქუათ, ვითარმედ: ვსცეთით. ანუ არა: Sin. 35. 301 va, 4—1; შეეს-
 ცეთით Sin. 36, 229 b, 14; შესცთედ იგინი ბნელსა. ვითარცა მთრვალ-
 ნი: იობ 12, 25; არღარა შესცთებოს: იობლ. 25. 106; მეშურდულენი. რო-
 მელნი ესროდეს ქვითა თმასა. და არა შესცთებოდეს: მსაჯ. 20. 16; გან-
 ვიდა იგი და შესცთა უდაბნოსა: დაბ. 21. 14; შესცთის ყრმა იგი
 უდაბნოსა: ლიტ. ქრ. 310, 16; მე შეესცეთი და განვარისხე ღმერთი: ისტ.
 ქრ. II, 92, 14 B; შესცთეს ძენი ისრაელისანი ქუეყანასა მას: გამ. 14. 3;
 ვითარცა-იგი შესცთის მთრვალი: ესაია, 19, 14; ნუუკუე ვინმე ერთობითა
 ამთ სახელთადათა სახარებისაგან შესცთეს უწყებასა: სინ. 25. 22; უკუე-
 თუ შესცთეს, დაუტეოს იგი: ზირ. 4, 22.

აწ მე ამას ყოველსა ზედა მიკვრს და განვკრთები ფრიადსა მას
 სიმდაბლესა მაცხოვრისასა: სევან. 358 a; განკრთების გონებად, და ვერ
 შეუძლებს ენად გამოთქმად: კიმ. I. 174, 8; გულისაგან აღმოკრთების
 სიმკურვალე: უძვ. რედ. 163, 29; გამოკრთებოდა ელვად: მრავ. 278,
 19; გამოკრთებიედ თუალთ. 33, 19; კრთებოდა ყრმა იგი
 მუცელსა მისსა: ლ. 1, 41; სულნი დათუ აღმოკრთებოდინ: სინ. 227,
 18; განკრთა გული მათი: დაბ. 42, 28; განკრთა სული მისი: ესაია.
 7, 2; განკრთა ბენიამენ: ოსე 5, 8; ქალწული იგი ფრიად განკრთა
 სიტყუასა ზედა მშობელთა მისთასა: კიმ. I, 216, 23; ზარ-განვდილ იქმნა და
 განკრთა: Sin. 11, 212 v, 5; განკრთა გონებად მისი: ბალ. 23, 27;
 განკრთა კაცი იგი: რუთ 3, 8; მაშინ განკრთეს ყოველნი იგი:
 კიმ. I, 207, 5; იცნეს იგი კაცთა და მეგობართა და განკრთეს, იხილეს რაჲ
 უცხოთა სამოსლითა შემოსილი: ზარზმ. 178, 29; იხილეს ჭაბუკი... და განკ-
 კრთეს: მრ. 16, 5; გიკვრდინ და განკრთით: ესაია, 29, 9 (ბრძ. შდრ.
 რუს. изумляйтесь и дивитесь); განვკრთი მე ყოველთა ზედა მტერთა
 ჩემთა: სწავ. 204, 15; განკრთენ ნაშობნი წყალთანი: ოსე 11, 10.

რაც ითქვა დასცხრა, შესცთა, განკრთა ფორმების შესახებ,
 მეტ-ნაკლებად იგივე ითქმის აგრეთვე აღმოსცენდა, დაპბრკოლდა,
 დაპფრთხა და ზოგ სხვათა შესახებაც. ოღონდ ესაა, რომ ეს უქანასკნელნი
 ისე გავრცელებული არაა, როგორც პირველნი. განსაკუთრებით უნდა ითქვას ეს
 დაპფრთხა-ს შესახებ: ის ტექსტებში, გასაგები მიზეზის გამო, ძალიან იშვი-
 ათად გვხვდება.

მნიშვნელობა, შინაარსი ამათაც ისეთივე აქვთ — მხოლოდ ერთ პირს გვი-
 წვენებენ, ფორმა კი მეორე (ირიბი ობიექტის) პირსაც გამოხატავს.

აი რამდენიმე მაგალითი, რომელნიც ერთი თვალის გადავლებით ხელთ
 მოგვხვდა:

ჯორცთა მისთაგან აღმოსცენდების დიდებად მისი: საკ. წიგ. II.
 12, 38; არამედ ჯორცთა მისთაგან აღმოსცენდებოდა დიდებად მისი:
 რქვე, 13, 3; ნაყოფ-შუენიერი იგი ხმ აღმოსცენდა: სინ. 21, 28; ქრის-
 ტმ უთესლოდ აღმოსცენდა: სინ. 41, 8, 27; აღმოსცენდა ქუე-
 ყანით ვენაჯი: სინ. 159, 31; ესე ნეტარი და ყოვლად ქებული სერაპიონ აღმოს-
 ცენდა ქუეყანასა კლარჯეთისასა: ლიტ. ქრ. 87, 1; ვითარ აღმოსცენდა
 ჯეჯლი იგი: მ. 13, 26; ვინაჲ აღმოსცენდა ლუარძლი: მ. 13, 27; აღ-

მოსცენდა და განკმა: ლ. 8, 6; ეკალნი იგი აღმოსცენდეს: მ. 13, 7;
 მრ. 4, 7; ლ. 8, 7; აღმოსცენდეს მწვალებელნი: ისტ. ქრ. II, 108, 33;
 რაჲამს დაეთესის, აღმოსცენდის: მრ. 4, 32 C.

დავკბრკოლდები მე: სინ. 25, 19; რომელნიმე რიცხვთ და რომელ-
 ნიმე ღმრთეებით დაპბრკოლდებიან ჯორცთაგან: სევან. 68 b (=მრავ.
 300, 13); რომელნი შეპბრკოლდებიან სიტყუასა მას ურჩებითა: 1 პეტ.
 3, 8 7; ზედაჲს-ზედამცა პბრკოლდებოდეს (ფერჯნი): ექუსთ. 110, 30;
 რაჲათა არა დაპბრკოლდებოდინ ლოცვასა თქუენსა: 1 პეტ. 3, 7 7;
 და დავკბრკოლდი მე მამათა მიმართ: Sin. 35, 188 va, 9; ნიჭნი იგი წმი-
 და დათანი... დაპბრკოლდეს: სინ. 218, 5; რაჲათა არა დაპბრკოლდეს
 უკუანასკნელიცა იგი მოწამე ქრისტესი თანა-შერაცხად ახოვნებასა მათსა:
 აბო 191, 34; რაჲათა არა დაპბრკოლდენ მრავალთა მათ თანა-ნადებთათჳს:
 უდაბნ. 61 rb.

დაპფრთხა კაპრაული მისი და გარდამოავდო¹ გერონტი და შემუსრა
 იგი: კიმ. II, 176, 8; ხოლო ეშმაკნი იგი დაპფრთხეს ბერსა მას: Sin.
 11, 359, 6.

რადგანაც ასეთ ზმნებში ფორმა დაცილებულია შინაარსისაგან (პირველი
 ორ პირს უჩვენებს, ხოლო მეორე — ერთს). ამიტომ თვით ძველ ქართულში
 იწყება ამ ორი დასაბამის შეთანხმების პროცესი: ფორმა მხარს უბამს შინა-
 არსს — ობიექტის ნიშანს აღარ წარმოგვიდგენს (შეცთა, განკრთა, დაბრკოლ-
 და...). ფორმისა და შინაარსის შეხამების ეს პროცესი ახალ ქართულში დიდი ხა-
 ნია დამთავრებულია. აქ დაგვრჩენია, ვუჩვენოთ სათანადო მაგალითები ძველი
 ქართულიდან:

დაცთებოდეს მისა მიმართ: მრ. 6. 3 C; იტყოდეს, ვითარმედ: განც-
 თა: მრ. 3. 21 C; რაჲამს უკუე არნ ჭირი ანუ დევნულება სიტყუსა მისთჳს,
 მეყსეულად ცთის: მ. 13, 21 C; რაჲამს შეემთხუიის ჭირი ანუ დევნულება...
 მუნქუესვე ცთიან: მრ. 4. 17 C; მაშინ ცთენ მრავალნი: მ. 24, 10 C.

შენსა მოკითხვასა ხუფროს ბუნებისა კრთებოდა: ხანმ. მრავ. (ისტ.
 ქრ.) 45, 31; იხილეს ჭაბუკი ...და განკრთეს: მრ. 16, 5 X; განვკრთი
 მე ყოველთა ზედა მტერთა ჩემთა: სწავ. 204, 21 A (BC: განვკრთი).
 ყოველნი დაბრკოლდებოდეს მისა მიმართ: მ. 13, 57; მაშინ და-
 ბრკოლდებოდინ მრავალნი: მ. 24, 10; ამისთჳს დავბრკოლდი:
 პარხ. 641 a; (ფარსეველნი) დაბრკოლდეს: მ. 15, 12; მეყსეულად
 დაბრკოლდიან: მ. 13, 21; მე არასადა დავბრკოლდე: მ. 26, 33;
 მრ. 14, 29; რომელი არა დაბრკოლდეს ჩემდა მომართ: მ. 11, 6; თუ
 სსუანი ყოველნი დაბრკოლდენ შენდა მიმართ: მ. 26, 33; მრ. 14, 29.

7. მნათობთა ამოსვლა-ჩასვლის აღმნიშვნელი ზმნები ძველ ქართულში
 სისტემატურად (ირიბი) ობიექტის ნიშნითაა წარმოდგენილი (აღმოჰკდა, დაპჭ-
 და...), თუმცა ფორმას მხოლოდ ერთი პირის გაგება აქვს: ამოვიდა მზე,
 ჩავიდა მთვარე². ეს — ახლა და რამდენადმე ძველ ქართულშიც. მაგრამ
 უფრო აღრე, რა თქმა უნდა, ზმნის ფორმაში ირიბი ობიექტიც იგულისხმებოდა

¹ გარდამოავდო გამოც.
² ა. შანიძე, პრეფიქსები, გვ. 65, 66.

(ამოჰვიდა იგი *მას, დაჰვიდა იგი *მას, თითქოს ამოჰყვა რაღაცას, ჩაჰყვა რაღაცას...), ამ მიჩქმალული, ამჟამად დაფარული ირიბი ობიექტის ნიშანი ზმნაში წარმოდგენილია უყოყმანოდ ისე, როგორც ზემოთ აღწერილ სხვა შემთხვევებში. მაშასადამე, აქაც ძალაშია ხშირად აღნიშნული ფორმულა: ფორმა ძველი, შინაარსი ახალი.

მნათობთა ამოსვლა და ჩასვლა ძველ ქართულში „სვლის“ აღნიშნული სა- მივე ფუძით გამოიხატებოდა (ვალ, ველსიდ, კედ): მზმ აღმოჰვალს, დაჰვალს; აღმოჰვიდა, დაჰვიდა; აღმოჰვდა, დაჰვდა. ამ ფუძეებს შორის ისეთივე მიმართუ- ბაა, როგორც ჩვეულებრივად ხმარებულ ფორმებს შორის—აღმოვალს, დავალს (შთავალს), აღმოვიდა, დავიდა (შთავიდა), აღმოვდა, დავდა (შთავდა). ეს ორი წყება მხოლოდ ირიბობიექტური ნიშნის დართვა-არდართვით განსხვავდება.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ როცა მნათობთა ამოსვლას მეტაფორულად სხვა ფუძით გამოხატავდნენ, ზემოთ ნაჩვენებ მაგალითთა მსგავსად, ერთპირიანი ზმნის ფორმაში ობიექტის ნიშანიც შეჰქონდათ, მაგალითად: აღმოჰ- ბრწყინდის მზმ და დაჰვდის და აღგილსავე თუსსა მიეგის: სინ. 227, 6.

შემდეგ და შემდეგ ობიექტური პირის ნიშნის დაკარგვა აქაც მოხშირე- ბულია, ხოლო ახალ ქართულში სრულიად ერთნაირად აღინიშნება ეს წყვილები: მზე ამოვიდა და კაცი ამოვიდა, მზე ჩავიდა და კაცი ჩავიდა. ჩანასახი ჰ-ს და- კარგვისა თვით ძველ ქართულშივე გვაქვს, მაგალითად: აღმოვალს მზმ და დაჰვალს მზმ: ეკლეს. 1, 5 (ათონ.). აქ კერთგან შენახულია (დაჰვალს), მაგრამ მეორეგან დაკარგულია (აღმოვალს). ასეთი მერყეობა სხვაგანაც გვხვდება, მაგრამ აქ ახლა მარტო აღნიშნულით დავკმაყოფილდებით.

დასასრულ, დავიმოწმებთ ძველი ვითარების მაჩვენებელ მაგალითებს: აღმოჰვდების მზე და დაჰვდების მზე: ეკლეს. 1, 5 (პეტრიწ- რედ.); აღმოჰვდების იგი მუნ: იქვე; მზმ რაჲ აღმოჰვდა, დასცხა: მ. 13, 6; მ. 4, 6; აღმოჰვდა ცისკარი: დაბ. 32, 26; ვითარცა ბნელსა შინა მთიები რაჲ აღმოჰვდის: მოქც. 760, 9.

აღმოვალს მზმ და დაჰვალს მზმ: ეკლეს. 1, 5 (ათონი); დაიძინა მუნ, რამეთუ დაჰვიდოდა მზმ: დაბ. 28, 11; ვითარ შემწუხრდებოდა და მზმ დაჰვიდოდა: მ. 1, 32; ოდეს დაჰვიდოდა სვალე მზმ, მას ჟამსა კესარიისაცა მზმ დაჰვდეს: სვან. 295 a; დავიდრე მზმ დაჰვდებოდა და ღამმ მოიწია: გარემოცვ. 34, 3; რამეთუ მზე, მნათობი ჩუენი, დაჰვდა: ლიტ. ქრ. 212, 14; და ვითარცა დაჰვდა მზე, მოკრბეს მკეცნი: იქვე, 306, 34; რაჟამს დაჰვდა მზე: მ. 1, 32 C; აღმოჰბრწყინდის მზმ და დაჰვდის და აღგილსავე თუსსა მიეგის: სინ. 227, 6; და რაჟამს დაჰვდის მზე, თქუს: კიმ. I, 235, 18; დაჰვდეს მზმ: სინ. 227, 4; არა დაჰვდეს მზმ იგი, და მთოვარმ შენი არა მოაკლდეს: ესაია, 60, 20; დაჰვდეს მზმ წინაწარმეტყუელთა ზედა: მიქ. 3, 6; მოველოდი მზესა, ოდეს-მე დაჰვდეს: იობ 2, 9 d; დაჰვდეს მზმ შოვა სამხრის, და დაბნელდეს ქუეყანასა: სინ. 235, 28 (=ამოს 8, 9); უკუეთუ მზმ დაჰვდეს ცა, ხოლო კესარიჲა დგეს და ეგოს, რასა იტყუ: სვან. 295 a.

წ. ობიექტური პირი დაკარგული აქვს აგრეთვე ზოგ სხვა გარდამავალ ზმნასაც, რომლებიც სასხვისო ქცევის ფორმით იხმარება. ასეთებია, მაგალითად:

განუტევა (დაუტევა, აღმოუტევა, უტევა), მიუშუა, განუსუენა, შეუძლო, უზო- რა, დაუთმო და სხვა. ამათგან ტევება-ს (განუტევა, დაუტევა, აღმოუტევა, უტევა) ირიბი აკლია, პირდაპირი შენარჩუნებული აქვს, სხვებს პირდაპირი დაჰ- უტევა ირიბი აკლია, პირდაპირი შენარჩუნებული ნათლად არა ჩანს). მაგალითე- კარგვით. შერჩენიათ ირიბი (ისიც ყოველთვის ნათლად არა ჩანს). მაგალითე- ბი: მოიყვანა კაცი იგი, განკურნა და განუტევა: ლ. 14, 4 (=გაუშვა); განუტევა ერთი იგი: მ. 14, 23; განუტევა სული: მ. 27, 50 (გაუშვა სული, ე. ი. მოკვდა); რომელმან განუტევათ სოლი თუსი: მ. 5, 31 (ვინც გაუშვებს თავის ცოლს); აღმოუტევა სული: მ. 27, 50 C; დაუ- ტევა იგი ეშმაკმან მან: მ. 4, 11; დაუტევა იესუ ერთი იგი: მ. 13, 36 (დატოვა ხალხი); რომელმან დაუტევათ სოლი თუსი: მ. 5, 32 (ვინც თა- ვის ცოლს დატოვებს). ამ ზმნაში იშვიათად ამოტივტივდება ის დაკარგული ირი- ბი ობიექტიც: მუზდობასა და გიტევებ თქუენ: ი. 14, 27; დაუტე- ვა ცოლი იგი ძმასა თუსსა: მ. 22, 25.

უზმნისწინოდ ხმარებისას ხან ირიბი აკლია, ხან პირდაპირი: არა უტევა იგი: მ. 5, 19; არავინ უტევა მიდევნებლ მის თანა: მ. 5, 37; უტევე- ნით ესენი: ი. 18, 8. მაგრამ: არავის უტევა შესლვად მის თანა: ლ. 8, 51; უტევეთ მაგას: ი. 12, 7 D; უტევეთ მათ: მ. 15, 14.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ განუტევა-ს დღევანდელი შემცვლელიც ამავე ბუნებისაა: მასაც აკლია ერთი პირი, სწორედ ის ირიბი ობიექტი, რომე- ლიც არ ჩანდა ძველ ქართულში: გაუშვა მან ხალხი, ცოლი. სხვა გაგებით ხმარებისას ირიბი ახლაც აღდგება: გაუშვა მან მას ხელი.

დათობა ძველად მოთმენას, ატანას, გაძლებას აღნიშნავდა. ამაში პირ- დაპირი ობიექტი იყო დაკარგული: დაუთმო... ტკივილსა: კიმ. I, 122, 33 (მოითმინა, აიტანა ტკივილი, გაუძლო ტკივილს); დაუთმოთ გან- საცდელსა: ისტ. ქრ. II, 19, 8; დაუთმო ყოველსა, რომელი მოი- წიოს ჩუენ ზედა, სიმკნით: საკ. წიგ. II, 80, 12 (მოვითმინოთ, გაუძლოთ, ავი- ტანოთ). აქაც ამ სიტყვის დღევანდელი ერთ-ერთი შემცვლელი პირდაპირია: მან გაუძლო მას; აქ პირდაპირი ობიექტი დაკარგულია (არა ჩანს, რა გაუძლო).

მაშინ მიუშუა მას იოვანე: მ. 3, 15; რაჟამს მიუშუას ღმერთმან ბრძოლად კაცთა: თარგმ. გამოცხ. 8, 9. ეს ზმნა დღესაც ორპირიანია, ოღონდ დღეს დაკარგულია არა პირდაპირი, როგორც ძველად, არამედ ირიბი: (ნებაზე) მიუშუა ის (და არა მას).

წყურილისა ჩემისაგან განმისუენა მე: საკ. წიგ. II, 47, 7 (მომასვე- ნა); განმისუენე მე ღელვათაგან მადლისა შენისათა: იქვე, 47, 11; წა- რიყვანა პატივით სახედ თუსა და მრავალთა დღეთა განუსუენა: ხანძო (ისტ. ქრ.) 245, 16 (მოასვენა); ელიას შეაუტრევს ქალაქთა დამკვდრებულთა, ხო- ლო მასვე განუსუენეს მათა და უდაბნოთა: საკ. წიგ. II, 56, 1; (ღმერთმან) განგისუენოს შენ შრომათაგან და ბრძოლათა: ისტ. ქრ. II, 19, 38.

უზორე უკუე პისიდიონს და არტემის: საკ. წიგ. II, 83, 24; ებრძანო მოსხმაჲ ზროხათაჲ, და უზოროთ ღმერთთა მათ გამო: იქვე, 82, 35; უზორე ღმერთთა: ისტ. ქრ. II, 58, 34; ნუუკუე არა მივიდეს მეფე დღესას- წაულსა მათსა და არა უზოროს კერპთა: ბალ. 119, 5.

23: მიეაქციონე ერთა მიმართ ენანი: სინ. 153. 7 (=სოფ. 3. 9): რაათა
 ...მოაქციონენ (იგინი) ნებასა მათსა: საკ. წიგ. II, 83. 7 და სხვა. მაგრამ
 ასე ნათლად არა დგას ირიბის საკითხი: ზოგან ასე თუ ისე ჩანს მიცემითი:
 მოაქცია მე უფალმან გზასა მას ბჰისა მის წმიდათადას: სინ. 44. 36;
 მოაქცია ოც და ათი იგი ვეცხლი მდღელთ მოძღუართა მათ და
 მოხუცებულთა: მ. 27. 3; მოაქციე მანჯლი ეგე ადგილსავე თუსსა:
 მ. 26. 52; მოვაქციოთ ძე იგი შენი შჯულსა ჩუენსა: ბალ. 93. 31 ბ.
 ზოგან არა ჩანს, მაგრამ იგულისხმება კი: მოვაქციე ვდეთ ყოველთა: საკ.
 წიგ. II, 49. 8; რაათა მოაქციოს იგი ცთომისაგან: იქვე. 77. 9; რაათა შეც-
 თომილთა მოაქციე ვდენ: თარგმ. გამოცხ. 11. 6. ამასვე ამტკიცებს ხანმე-
 ტი ფორმები, რომლებშიც მხოლოდ ირიბისაა: მოხაქციოს ნათესავმან
 მან უკეთურებისაგან მათისა: იერ. 13. 8 (ოქსფ. ქართულ-ებრაული პა-
 ლიმფსესტი).

მაგრამ ფორმისა და შინაარსის დაცობა უფრო შორს მიდის: წარმოშო-
 ბით სამპირიან ფორმაში ერთი პირი იგულისხმება — სუბიექტი. პირდაპირი
 და ირიბი ორივე დაკარგულია. ეს სუბიექტი II სერიის მწკრივებში. რა თქმა
 უნდა. მოთხრობითში დგას: ფორმა ძველია. შინაარსი ახალი (მხოლოდ ერთი
 პირია). სიტყვის მნიშვნელობა ამ უკანასკნელ შემთხვევაში არის დაბრუ-
 ნება. მობრუნება. სამივე ეს საფეხური ზმნის ინდექსებში ასე გამოი-
 ხატება: ა) ა—ჰ, ბ) ა—(ჰ)2 და გ) ა—(ჰ)1. ჩვენ აქ უმაჯრესად ეს უკანასკნელი
 საფეხური გვინტერესებს, რადგან აქ უფრო ნათლად ჩანს ორი პირის დაკარგვა.
 მაგალითები:

მოვედ და წარგულაე, შვილო, ძმათა შენთა და იხილე... და მოაქციე
 მალედ ჩემდავე: საკ. წიგ. II, 59. 40 (მალე დაბრუნდი ჩემთან): წარვედ.
 შვილო, და იხილენ ძმანი შენნი სამწყსოათურთ და მოაქციე მწრავლ:
 იქვე. 61. 10 (დაბრუნდი სასწრაფოდ): ავაზაკმან თუ იხილნის იგინი, მეყსეულად
 მოაქციის ავაზაკობრივისაგან სახისა: იქვე. 55. 4; მოაქცია ნეტარმან
 პანტელეონ სახიდ თუისა: ისტ. ქრ. II, 53. 26 (დაბრუნდა თავის სახლში); არლა-
 რა მოაქცია დბასა მას: ლიმ. 86. 5; რაჟამს გამოვიდი, ცოდვასავე მი-
 ვაქციო: სწავ. 201. 30; არლარა მოაქციეს მეფისა: ისტ. ქრ. II, 65. 17
 (ალარ დაბრუნდენ მეფესთან); არცალა მე მიეაქციო ცოდვათა ჩემთა:
 ლიმ. 13. 33; ვილოცოთ და თქუენდავე მოვაქციოთ: ისტ. ქრ. II, 37. 4;
 მოიღეს ბრძანებაჲ ჩუენებით ანგელოზისაგან, რაათა არა მოაქციონ ჰერო-
 დესა, არამედ სხვთ გზით წარვიდენ სოფლად თუსა: მ. 2. 12. ამ მაგალითებში
 ორივე ობიექტური პირი დაკარგულია, ზმნას მხოლოდ ერთი პირის გაგება აქვს
 და ნიშნავს: დაბრუნდი, დაბრუნდა, დავბრუნდებით, დაბრუნდენ და სხვა.
 მაგრამ ასეთივე მნიშვნელობა აქვთ აგრეთვე ამ ზმნის ინიანი ვნებითის ფორმებს:
 მივიქეც, მიიქეც, მიიქცა, მივიქეციოთ, მიიქეციოთ, მიიქეცეს, მივიქეცე, მიიქეცე, მი-
 იქეცეს, მივიქეცეთ, მიიქეცეთ, მიიქეცენ (დავბრუნდი, დაბრუნდი, დაბრუნდა და
 ა. შ.). რა განსხვავებაა მათ შორის? მიიქცა, მიიქეცეს, მიიქეცენ...
 უბრალოდ დაბრუნებას აღნიშნავს, სად, რა ადგილას, რომელ პუნქტში — არ ვი-
 ცით, ამაზე ზმნის ფორმა არაფერს გვეუბნება; მოაქცია, მოაქციეს,
 მოაქციონ კი ნიშნავს, რომ დაბრუნდენ ვილაცასთან, რაღაცასთან, რაიმე
 ცნობილ პუნქტთან (თუ პუნქტში), რომელიმე კონკრეტულ ადგილას.

საბარებიდან ზემოთ მოყვანილ (მ. 2. 12) მაგალითში რომ წერია: მოგვებ-
 მა ანგელოზისაგან მიიღეს ბრძანება, რომ ალარ დაბრუნდენ ჰეროდეს-
 თან (რაათა არა მოაქციონ ჰეროდესს), არამედ სხვა გზით წავიდნენ თა-
 ვანთ ქვეყანაშიო, აქ მოაქციონ იმიტომაა, რომ ისინი (მოგვები) წინას-
 წარ გაფრთხილებული იყვნენ ჰეროდეს მიერ, უკან დაბრუნებისას უეჭველად
 ჩნებოდა დაბრუნდენ ფორმის ნაცვლად გვეხმარა დაუბრუნდენ
 (ალარ დაუბრუნდენ ჰეროდეს).

ჩვენი ფორმის მნიშვნელობის ამ ნიუანსს სწორედ ამაქცივარი გამოხატავს.
 მიიქციონ უფრო მეტა მნიშვნელობით, ვიდრე მიიქცენ. რომ ეს
 მიიქციონ უფრო მეტა მნიშვნელობით, ვიდრე მიიქცენ და მიიქციონ სხვადასხვა, განსხვა-
 ასეა. რომ, მაშასადამე, მიიქცენ და მიიქციონ სხვადასხვა, განსხვა-
 ცხელი მნიშვნელობისაა, რომ მეორე აღმატება პირველს, უფრო კონკრეტულ
 შინაარსს ატარებს, ამას ამტკიცებს ამ ორივე ფორმის ერთად ხმარება: ნუუკუე
 მიიქცენ და მიიქციონ სიგლასაკედ და წარწყმედად: ბალ. 83. 10. მიიქცენ
 მიიქცენ და მიიქციონ სიგლასაკედ და წარწყმედად: ბალ. 83. 10. მიიქცენ
 ზოგადად აღნიშნავს: რომ არ დაბრუნდენო, ხოლო მიიქციონ —
 რომ არ დაუბრუნდენ სილარიბესა და დაღუბესო. ასე რომ არ ყოფი-
 რომ არ დაუბრუნდენ სილარიბესა და დაღუბესო. ასე რომ არ ყოფი-
 რომ არ დაუბრუნდენ სილარიბესა და დაღუბესო. ასე რომ არ ყოფი-
 რომ არ დაუბრუნდენ სილარიბესა და დაღუბესო. ასე რომ არ ყოფი-
 რომ არ დაუბრუნდენ სილარიბესა და დაღუბესო. ასე რომ არ ყოფი-

გამოწვეულ სიმწელებს.
 პირთა დაკლების ჯგუფები და მაგალითები ძველ ქართულში სხვაც ბევრია.
 მაგრამ აქ ყველა მათგანზე ვერ შევჩერდებით, ეს ძალიან შორს წავიყვანდა. აქ
 მოცემული იყო უფრო მეტად დამახასიათებელი და ენაში გავრცელებული ტი-
 პები. ამ საკითხს სპეციალური გამოწვლილვა ესაჭიროება. რაც სხვა დროისათვის
 გადავვიღო.

ბი. ეს კი გამოხატულებას პოვებს სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურაში. ასე, მაგალითად, ა. შანიძეს, რომელიც თავის „ქართული გრამატიკის საფუძვლებში“ არაერთგან ეხება ძველი ქართული ენის საკითხებს. ორპირიანი გარდაუვალი (ვნებითი გვარის) ზმნების უღლების ნიმუშად I თურმეობითისათვის მოჰყავს შემდეგი პარადიგმა:

მხოლობითი	მრავლობითი
1.3 დავპგრეხიე	დავპგრეხიეთ
2.3 დაპგრეხიე	დაპგრეხიეთ
3.3 დაპგრეხიეს	დაპგრეხიან ¹ .

ორპირიანი გარდაუვალი (ვნებითი გვარის) ზმნების პარადიგმები მესამე სერის სამივე მწკრივისათვის ჩვენც გვქონდა შეტანილი ჩვენს „ძველი ქართული ენის ტაბულებში“, რომლებიც „ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათის“ I ტომს ერთოდა:

I თურმეობითი	II თურმეობითი	III კავშირებითი
დავპმალვიე	დავპმალვოდე	დავპმალვოდი
დაპმალვიე	დაპმალვოდე	დაპმალვოდი
დაპმალვიეს	დაპმალვოდა	დაპმალვოდის
დავპმალვიეთ	დავპმალვოდეთ	დავპმალვოდით
დაპმალვიეთ	დაპმალვოდეთ	დაპმალვოდით
დაპმალვიან	დაპმალვოდეს	დაპმალვოდინ ²

აღძრულ საკითხს სხვადასხვა მხრივ ეხებიან ნ. ნათაძე³ და ლ. ბარამიძე⁴, რომელთაგან პირველს I და II თურმეობითისათვის ძველი ქართულიდან 4 მაგალითი აქვს დამოწმებული (და გ ვ წ ყ ე ბ ი ა: ანტიოქ. 106, 5; შე მ ც ი ლ ე ბ ი ე ს: ექუსთ. 27, 21; გ ქ ო ნ ე ბ ო ლ ა: ანტიოქ. 103, 24; და პ ვ ი წ ყ ე ბ ო ლ ა: ანტიოქ. 105, 35)⁵, ხოლო მეორეს — 9 (და მ ვ ი წ ყ ე ბ ი ე ს: კიპ. II, 181, 23; და ს დ ე ბ ი ა: ქ. ცხ. I, 60, 12; ჰ ნ ე ბ ე ბ ი ა: იერ. ხელნ. აღწ. 57, 11; მ დ ე ბ ი ა: მიმომხ. I, 1926, 169, 35; შე ჰ მ თ ხ უ ე ვ ი ე ს: ხრონ. 207, 6; 223, 34; 264, 1; შე მ თ ხ უ მ ვ ი ა: ბალ. 23, 12 4BCD; მო მ ც ე მ ი ა:

¹ ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, გვ. 469.
² ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, 1949 (პირველი გამოცემა), გვ. 343; 1953 (მეორე გამოცემა), გვ. 338.
³ ნ. ნათაძე, დრო-კილოთა წარმოება ძველ ქართულში (სადისერტაციო ნაშრომი, მან-ქანაზე გადაბეჭდილი), თბილისი, 1955; მისივე, მესამე სერის დრო-კილოთა წარმოებისათვის ქართულში: იკე, VII, 1955, გვ. 81—100.
⁴ ლ. ბარამიძე, ზოგიერთი ტიპის მეშველ-ზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში: ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 9, 1964, გვ. 95—150, კერძოდ, გვ. 105—107.
⁵ ნ. ნათაძე, დრო-კილოთა წარმოება ძველ ქართულში, გვ. 258.

2. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები III სერიაში

1. მესამე სერის მწკრივების წარმოებას, როგორც ცნობილია, მრავალი თვისებებურება ახასიათებს. სწორედ აქაა, რომ გარდამავალ ზმნებს სხვა სინტაქსური კონსტრუქცია აქვთ (მას იგი), ვიდრე პირველსა (იგი მას) და მეორე სერიაში (მან იგი); აქ ხდება პირის ნიშანთა ინვერსია, რაც ამ სერის თავისებური ისტორიით აიხსნება (ვ-წერ, ვ-წერე, მაგრამ: მ-იწერიეს); სამპირიან ზმნებს აქ ეკარგებათ ერთი (ირიბობიექტური) პირი (მისწერს მამაჲ შე ვ ი ლ ს ა წერილსა მისწერა მამამან შე ვ ი ლ ს ა წერილი, მაგრამ: მიუწერიეს მამასა შე ვ ი ლ ს ა და წერილი)¹; აქა გვაქვს მოჩვენებითი ქცევის ფორმები, რომელთაც გარეგნულად სასხვისო ქცევის ნიშნები აქვთ, მაგრამ შესაბამისი შინაარსი არ გააჩნიათ: მ-იწერიეს, გ-იწერიეს, უ-წერიეს. ამ მოჩვენებითი სასხვისო ქცევის შესატყვისი ნამდვილქცევიანი ფორმები პირველსა და მეორე სერიაში შეიძლება იყოს საარვისოც (ვწერ, ვწერე; დავწერ, დავწერე — დამიწერიეს), სათავისოც (ვიწერ, დავიწერე — დამიწერიეს) და სასხვისოც (უწერ, დაუწერე — დამიწერიეს).

ერთპირიან (გარდაუვალ) ზმნებში სწორედ აქ არ მოიპოვება ფორმათა ორგანული წარმოება, აქ მხოლოდ აღწერითი ფორმები გვაქვს (წარსრულ ვარ, წარსრულ ხარ, წარსრულ არს, წარსრულ ვიყავ, წარსრულ ვიყო). დასასრულ, დავძენთ, რომ მესამე სერის ფორმები ძველ ქართულში საერთოდ მცირე რაოდენობით გვხვდება. მათი ხვედრითი წონა გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე პირველი სერიისა და, მით უმეტეს, მეორისა. ასე, მაგალითად, ოთხთავის სამშატბერდულ ხელნაწერში გარდამავალი ზმნის III კავშირებითის ნიმუშად მხოლოდ ორი ფორმა გვხვდება: და ე ტ ე ო ს (მ. 19, 29 C) და ე ყ ი ვ ნ ო ს II ე ყ ი ვ ლ ო ს² (მ. 26, 75; ლ. 22, 34; ი. 13, 38). გასაგებია, რომ ასევე (და უფრო) ნაკლებად გვხვდებოდეს ორპირიანი გარდაუვალი ზმნების მაგალითებიც.

ეს ყველაფერი კარგადაა ცნობილი ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში (ა. შანიძის, ა. ჩიქობავასა და სხვების ცნობილ შრომებში) და მათზე დაწვრილებით შეჩერება არაა საჭირო.

2. მიუხედავად ამისა, ძველ ქართულში არც ისე იშვიათად გვხვდება ორპირიანი გარდაუვალი (ვნებითი გვარის) ზმნების III სერის მწკრივების ნიმუშე-

¹ იშვიათად ეს მესამე, ირიბობიექტური პირი შემონახულია (ათასი სატირი ვეცხლი მრჩობლი მიმიცემიეს ქმარსა შენსა: დაბ. 20, 16 პარიზ. ლექც.), მაგრამ ჯერ კიდევ დიდი მუშაობაა ჩასატარებელი იმის გამოსაკვლევად, ეს მოვლენა ძველის გადმონაშთია, თუ გვიან განვითარებულია, ვერ შეძლო სიცოცხლე და აღრე ჩაკვდა (ნ. ამის შესახებ დ. გეწაძე, სამპირიან ზმნათა III სერის ფორმების შესახებ ძველ ქართულში: აღ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. XVII, ქუთაისი, 1957, გვ. 465—472).

² ეყივლოს (ეყივლოს) გარდაუვალი ყივის ფორმის გაგრძელება და ნასესხება გარდაუვალი იყივლებს ფორმისაგან. ლ-სა და ნ-ს შენაცვლება ცნობილია.

ქ. ცხ. I, -90 14) ¹, ყველა — I თურმეობითისათვის. მიუხედავად ამ ფაქტობრივ მასალისა, ორივე მკვლევარი ერთხმად აცხადებს. რომ „უძველეს ძეგლებში ორპირიანი გარდაუვალი ზმნების თურმეობითი საერთოდ არ გვხვდება“ ². რომ „უძველეს ძეგლებში ორ-პირიან გარდაუვალ ზმნათა III სერიის ფორმები არ გვხვდება“ ³.

სამართლიანობა მოითხოვს, აღინიშნოს, რომ ნ. ნათაძე კატეგორიულად არ უარყოფს ორპირიან გარდაუვალ ზმნათა III სერიის მაგალითების არსებობას ძველ ქართულში, მაგრამ ამას ვერ ვიტყვიტ ლ. ბარამიძის კატეგორიულ განცხადებაზე, თუმცა ამისათვის მას ნაკლები საბუთი ჰქონდა (13 მაგალითი მაინც იყო მის განკარგულებაში) ⁴.

3. დასმული საკითხისათვის სპეციალური გამოკვლევა აქვს მიძღვნილი ც. ქურციკიძეს ⁵. ავტორი ამ შრომის შესავალ ნაწილში მოკლედ განიხილავს საკითხის ისტორიას, სპეციალურად ჩერდება ჩვენს „ძველი ქართული ენის ტაბულაში“ მოცემულ სათანადო პარადიგმაზე, რომელშიც ორპირიანი ვნებითების უღლების ნიმუშია წარმოდგენილი III სერიის მწკრივებისათვის (ნ. ზემოთ, გვ. 349), და დასძენს: „ძველი ქართული ენის ძეგლებში, რომლებიც ამ თვალსაზრისით შევისწავლეთ, ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნების III სერიის მწკრივების ვერცერთი მაგალითი ვერ დავადასტურეთ“ (ხაზი ჩვენია. — ი. ი.) ⁶. შემდეგ ავტორი მსჯელობს წამოყენებული საკითხის შესახებ და ბოლოს დაასკვნის: „მაშასადამე, „ქართული ენის ისტორიულ ქრესტომათიაში“ მოცემული პარადიგმა ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნების უღლებაზე III სერიის მწკრივებში ძველი ქართულის სურათს მთლად ზედმიწევნით ვერ ასახავს“ (ხაზი ჩვენია. — ი. ი.) ⁷. წინასწარ უნდა შევნიშნოთ, რომ ავტორის ეს ორი დებულება ვერასგზით ვერ შეურიგდება ერთმანეთს. თუ, მართლაც, პარადიგმაში ნაჩვენებ ფორმები არ მოიპოვება ძველ ქართულში („ვერცერთი მაგალითი ვერ დავადასტურეთ“), მაშინ რა „მთლად ზედმიწევნით“ ასახვაზე შეიძლება ლაპარაკი? მაშინ პარადიგმაში მოცემული ნიმუშები სინამდვილეში არარსებული და მოგონილი ყოფილა. მაგრამ ავტორი ამას პირდაპირ არ ამბობს.

აბა რა სახით არის წარმოდგენილი ორპირიანი ვნებითის ფორმები III სერიის მწკრივებში? ავტორის აზრით, აქაც, როგორც ერთპირიანი ვნებითის შემთხვევაში, აღწერითი წარმოება გვაქვს. მაშასადამე, ერთპირიანი და ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნები III სერიაში არაა გარჩეული, ერთნაირად არის მოცემული. ავტორს თავისი დებულების დასადასტურებლად მოჰყავს ისეთი ცნობილი მაგალითები, როგორიცაა: მოცემულ არს შენდა, თქუენდა

¹ ლ. ბარამიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 106.

² ნ. ნათაძე, მესამე სერიის დრო-კილოთა წარმოებისათვის ქართულში, გვ. 98.

³ ლ. ბარამიძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 105—106.

⁴ როცა ა. შანიძემ ერთი ახალი მწკრივი აღმოაჩინა, ის სულ რაღაც 11 მაგალითის ჩვენებას ემყარებოდა, მაგრამ მიღებული დასკვნები არავის არ გაუხდია საკამათოდ [იხ. ა. შანიძე, მწკრივთა მოძღვრებისათვის. II. ერთი უცნობი მწკრივი ქართულში: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო სესიები (2—4. III. 46). მოხსენებათა კრებული, 1947, გვ. 1—14].

⁵ ც. ქურციკიძე, ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნების III სერიის მწკრივთა წარმოებისათვის ძველ ქართულში: საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის მოამბე, ტ. XXX, № 2, 1963, გვ. 241—247.

⁶ იქვე, გვ. 242.

⁷ იქვე, გვ. 245.

მოცემულ არს. მათა არა მოცემულ არს, შეხებულ არს ჩემდა. ხუედრებულ არს თქუენდა, ყოფილ არს ესე მაგისა, უწყებულ იყო მამისა გიორგისდა, მოცემულ იყო ჩუენდა და სხვ. მაგრამ ავტორს არა აქვს ნაჩვენები, რომ ამ ფორმებს თურმეობითის გავება ჰქონდეს. მათში თურმეობითის შინაარსი იყოს ნაგულისხმევი. ჩვენი აზრით, ეს არის აწმყოსა და წყვეტილის ჩვეულებრივი ფორმები. წინადადებებში შედგენილი შემასმენლის სახით წარმოდგენილი, რომელთა მსგავსიც დღესაც სწორად გვესმის ხოლმე: საკლავი დაკლული არის (დაკლულია), ღვინო დასხმულია, ყველაფერი გამზადებულია, პატარძალი მოყვანილია, ქეიფი გაჩაღებულია... საკლავი დაკლული იყო, ღვინო ჩამოსხმული იყო...

არაფერს ამბობს ავტორის მითითება, რომ „აღწერითად ნაწარმოებ I და II თურმეობითის ფორმებს ახლავს უბრალო დამატება — და თანდებულისა ნათესაობით ბრუნვაში:

მიცემულ არს შენ და ადგილი უდაბნოა
ყოვლისა მორწმუნისა და მიცემულ არს ანგელოზი...
არამცა მოცემულ იყო ჩუენ და ეკლოვანი ესე ქუეყანაა?
ასეთი და თანდებულისაი ფორმები არანაკლები სიხშირით ახლავს აგრეთვე სხვა მწკრივებსაც:

აწმყო

შენ ჩემ და მოხუალა: მ. 3, 14
რომელი მოვალს ჩემ და: ლ. 6, 47
მე შენ და მოვალ: ი. 17, 11

I კავშირებითი

რომელნი მოვიდოდნიან თქუენ და: მ. 7, 15

წყვეტილი და II ბრძანებითი

მოვედით ჩემ და ყოველნი მამურალნი: მ. 11, 26
მოხუედით ჩემ და: მ. 25, 36
მეგობარი მოვიდა ჩემ და გზით: ლ. 11, 6
მოვედინ ჩემ და: ი. 7, 37
განუტევე ჩუენ და ბარაბა: ლ. 23, 18 C
მომავლინნა ჩუენ შენ და: ლ. 7, 20
მოვიდა თქუენ და იოვანე: მ. 21, 32

II კავშირებითი

მოვიდეს (იგი) ჩემ და: ი. 6, 45
მოიყვანოს იგი ჩემ და: ი. 6, 44

¹ ც. ქურციკიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 242-43.

² იქვე, გვ. 243.

მოქცეს (იგი) შენდა: ლ. 17, 4 C

მოვიდე თქუენდა: ი. 14, 48

რომელი მოვავლინო თქუენდა: ი. 15, 26.

აქ ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ არა ყოველი „მოსრულ არს“, „მოსრულ იყო“, „მოსრულ იყოს“ და მსგავსი ფორმები უნდა გავიგოთ I თურმეობითად, II თურმეობითად და III კავშირებითად. ამ აღწერით ფორმებს შინაარსიც უნდა ჰქონდეთ I და II თურმეობითისა და III კავშირებითისა. ეს კი ძალზე იშვიათად (ვიმეორებ, ძალზე იშვიათად) გვხვდება. ჩვეულებრივ კი მათ, როგორც აღნიშნული გვქონდა, აწმყოს, წყვეტილისა და II კავშირებითის ფორმა და გაგება აქვთ და სწორედ ამ მწკრივებადაც გვესმის.

მიცემითის ხმარება ისეთ გამოთქმებში, როგორცაა: მოცემულ არს მას, რომელსა წოდებულ იყო, რაა ყოფილ არს მას, მეფეთაცა მიხმენილ იყო, რომელსა-იგი ხუედრებულ იყო, რომელსა-იგი მონიჭებულ იყო და სხვები¹, ავტორს იმის ცდად მიაჩნია, რომ „ორპირიანი ზმნების აღწერითად ნაწარმოები თურმეობითები ერთპირიანი ზმნების თურმეობითებისაგან განასხვავონ“². მაგრამ აქ უნდა შევნიშნოთ შემდეგი.

ჯერ-ერთი:

ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში (მთლიან კონტექსტებში) სრულებით არა ჩანს, რომ მათ თურმეობითის გაგება ჰქონდეთ. სანიმუშოდ ავიღოთ თუნდაც უკანასკნელი მაგალითი:

ხოლო ჯერ-არს, რათა მცირედ შუვა შემოვიღოთ კსენებაა წმიდისა და უბიწოხსა მღღელთ-მოდღურისა და მოწამისაჲ, რომელსა-იგი სამართლივ მონიჭებულ იყო პატივი განმზადებულისა მის სასოებისაჲ დიდებისა საყდარი, უზეშთაესი შორის მართალთა დიდისა მისისა სიწმიდისათჳს“ (ასურ. 188, 4 C). ეს არის აბიბო ნეკრესელის მარტივობის დასაწყისი ადგილი. წიგნის დასაწყისშივე ნაწარმოების ავტორი ამტკიცებს, რომ წმიდა მოწამეს მისთვის განმზადებული სასოების პატივი უკვე მონიჭებული ჰქონდაო. ამას ის ეჭვმიუტანელ და უთუო ჭეშმარიტებად თვლის, ეს უცილობელ ფაქტად მიაჩნია. თურმეობითის შინაარსზე საუბარი აქ უადგილო იქნებოდა. მაშასადამე, აქა გვაქვს (და უნდა გვქონდეს კიდევაც) ჩვეულებრივი წყვეტილი. მეტ-ნაკლებად ეგვივე ითქმის აგრეთვე სხვა მაგალითების შესახებაც.

მეორე:

მიცემითის ანალოგიური გამოყენება თავს იჩენს არა მარტო III სერიაში და არა მხოლოდ ასეთ კონკრეტულ შემთხვევებში, არამედ სხვაგანაც, სხვა უფრო ფართო ხასიათის შემთხვევებში და მას სულ სხვანაირად ხსნიან. შდრ., მაგალითად: და იყო იგი სწავლულ ფრიად დაბადებასა: ურკ. 218, 18; სული (არს) ბოროტსა მიდრეკილი: სწავ. 280, 15; მორჩილ იქმენ მსახურებასა და ბრძანებასა მეფისა ჩუენისა მაქსიმინსსა: პარხ. 1062 a.

ასეთი მიცემითი უფრო მოქმედებითი გვარის მიმღეობებთან გვხვდება: რომელნი იყვნეს ბარბაროზთა ბანაკსა დამარღუეველ: ხანძთ. 146,

¹ ც. ქუ რ ც ი კ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 244—245.

² იქვე, გვ. 244.

38; ადვილად მკურნალი წყლულსა ცოდვისასა: სწავ. 270, 30; გამომღებელი ათორმეტსა ნაყოფსა: გამოცხ. 22, 2; ლოდსა საცნაურსა უბიწოდ მშობელთ: სას. პ. 383, 50; განმმზადებელი ჩუენთჳს ადგილსა ამას კეთილსა: ხანძთ. 105, 17; წყალსა დამშრეტელი იგი ძალი დავიწყებულ იყოს: სიბრძ. 19, 19.

ამგვარ მიცემითს ვხვდებით საწყისებთანაც: რიდებაჲ გემოთა და ნებასა კორცთასა და ტყუვილსა და ძვრის-კსენებასა და ბოროტის-ყოფასა მოყუსისასა: სწავ. 152—153; კსენებაჲ სახელსა ღმრთისასა გამდევნელ ეშმაკთა არს: სწავ. 208, 32; და არა გნებაჲ დამორჩილებჲ ბრძანებასა თვთმპყრობელისა მეფისასა: კიმ. II, 49, 8. ამგვარი მაგალითები სავსეა ძველ ქართულში და მათ ისევე, როგორც ავტორის მიერ მოყვანილ მაგალითებს, არაფერი საერთო არა აქვთ ორპირიანი ვნებითის წარმოებასთან III სერიის მწკრივებში. როგორც აღვნიშნეთ, მათ სულ სხვანაირად ხსნიან¹.

ჩვენ მეტად საეჭვოდ მიგვაჩნია ის, რაც ავტორს უეჭველი ჰგონია, სახელდობრ, თითქოს „ორპირიან გარდაუვალ ზმნებს III სერიაში დაუკარგავთ ირიბი ობიექტური პირი და ერთპირიანებად ქცეულან, ირიბი ობიექტი -და თანდებულნი უბრალო დამატება გამხდარა“². სქოლიოში ავტორი შენიშნავს: „რობულიანი უბრალო დამატება გამხდარა“³. სქოლიოში ავტორი შენიშნავს: „როგორც ჩანს, მესამე სერიაში ზმნას ჰქონია ტენდენცია არა საერთოდ პირის, არამედ ირიბ-ობიექტური პირის დაკლებისა, თუ, რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში მესამე სერიის ვითარება, პირიქით, ამოსავალი არ არის. ამ ფაქტს, ჩვენი აზრით, გარკვეული მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ირიბი ობიექტის გენეზისის საკითხი-სანამ საკითხი არაა საგანგებოდ შესწავლილი, სანამ გარკვეული არაა, რომელია ამ შემთხვევაში „ამოსავალი ვითარება“: I და II სერიისა, თუ მესამე სერიის სინამდვილე, მანამდე შორს მიმავალი დასკვნების გაკეთება ნაადრევია: ჯერ საკითხი საგანგებოდ უნდა იქნეს შესწავლილი და წინაპირობა კარგად გაირკვეს, ხოლო მნიშვნელოვანი დასკვნები მერმე უნდა გაკეთდეს.

4. ახლა ისევ უნდა დავუბრუნდეთ საკითხს, თუ რატომ მიაჩნია ავტორს საეჭვოდ „ძველი ქართული ენის ტაბულაში“ წარმოდგენილი პარადიგმები ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნების უღლებისა III სერიის მწკრივებში. როგორც უკვე აღნიშნული გვქონდა, ამის შესახებ ავტორი წერს: „ძველი ქართული ენის ეგლებში, რომლებიც ამ თვალსაზრისით შევისწავლეთ, ორპირიანი ვნებითი გვარის ზმნების III სერიის მწკრივების ვერცერთი მაგალითი ვერ დავადას-

¹ ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, 1957, გვ. 639—694; კ. დანელია, იერემიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული ვერსიების ზოგიერთი სინტაქსური თავისებურება: თბილ. უნივ. შრომები (ფილოლოგიურ მეცნიერებათა სერია), ტ. 105, 1965, გვ. 78—80.

² ც. ქუ რ ც ი კ ი ძ ე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 244.

³ იქვე.

-გოცოფია: იქვე, 246, 8 (ასეთია აგრეთვე სტატკური გიპყრია: იქვე, 70, 7)¹; წარმოუყვანებია²: ხანძთ. 138, 31; მიშობია³: ბოლნ. 43, 10; დაუპყრია: ლ. 13, 7 C; გიციობია: სწავ. 10, 28; ნ. კიდევ იქვე: მოუგია 20, 19; მიციემია საზრდელი 49, 13; დაუწერია 89, 12; შეუპყრია 203, 31; მოვცალეზია (=მოუცალეზია): Sin. 35, 26 va, 5; შეგიჩუენებია: კიმ. I. 74, 12 და სხვა. ამ ახალი (ი—) დაბოლოების შესახებ საუბარი გვქონდა „იოვანეს გამოცხადებისა“ და სინური № 11 ხელნაწერის ენ-ს ანალიზისას. ამ რამდენიმე მაგალითი: მიმიციემია, მიულია, დაუცუეთია, უთარგმნია, მიჩუენებია... გამომიცხადებია, დამირწმუნებია, დამიტევებია, თავს-მიდებია, მითხრობია, მომსახურებია, უბრძანებია, ჯანუთხეგია, უკურნებია⁴.

როგორც ვხედავთ, I თურმეობითი -ი— დაბოლოება თვით უძველეს ძეგლებში გაჩენილა როგორც გარდამავალ, ისე გარდაუვალ ზმნებში. ასე რომ, ამ სიახლეს მხოლოდ გარდაუვალ ზმნების დამახასიათებელ ნიშნად ვერ მივიჩნევთ: მომციემია ისე შეეფარდება მომციემიეს-ს, როგორც დამიტევებია შეეფარდება დამიტევებიეს-ს.

ახლა ვუჩვენებთ ამ რიგის მაგალითებსაც.

16. ძუელი (დედა) წინა არა მდებია: ეფრ. მც. (მიმომხილველი. I, 1926, 169, 35).

19. დასდებია შიში და ძრწოლა მათი სპარსთა ზედა: ქ. ცხოვრ. I, 60, 12.

20. ვითარ-იგი ზეშთა ბუნებისა მძლეველ ექმნა სიკუდილსა, არა დაგვწყებია: ანტიოქ. 106, 5 (ეტ. VI, 370, 5).

21. მეორესა მას ბუნებითისა გარეგანი ცოდვად წაჰკიდებია და ეგვევითარითა ცოდვითა შეგინებულ არს: ნოველ. 3, 24, 14.

22. ესევეითარი არცა ერთი რაჲ შეგმთხუევი: Записки... т. XIII, вып. II—III, 1901, გვ. 46, 24.

23. ესე კაცი არიან და ვნებაჲ შემთხუევი. ვითარცა სხუათა კაცთაცა შემთხუევის: ბალ. 23, 8 ABCD.

24. ცან, ვითარმედ მცირედ ცვალეზაჲ ჰნებებია მას სიტყუასა: იერ. ხელნ. აღწ. 57, 11.

25. რომელი-იგი მკუდართა და ცოცხალთა ჩემთა თანა მიქმნია კეთილი და არა სხუსა ვისისაცა ნაწილისა გინა ხუჭდრებულისაგან მქონებია გინა მიციემია: პეტრიწ. ტიპ. 52, 10.

1 ა. შანიძე, სინური მრავალთავი 864 წლისა, გვ. 318.
2 ა. ჩიქობავა, თურმეობითი პირველის ერთი თავისებურება უღვლილების სისტემის ისტორიასთან დაკავშირებით ქართულში: ლიტერატურული ძიებანი, II, 1944, გვ. 136—137, 137.
3 „იოვანეს გამოცხადება და მისი თარგმანება“. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ი. იმნაიშვილმა: ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 7, 1961, გვ. 134.
4 ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, II. გამოსაცემად მოამზადა ი. იმნაიშვილმა, 1963, გვ. 209.
ამავე საგანზე აქვს საუბარი ლ. ბარამიძეს მის ნაშრომში „ზოგიერთი ტიპის მეწველ-ზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში“, გვ. 109.

26. დღეთა მრავალთა გაზრდილ ვარ მკალითა და გუელითა, და არა მოციემია ძალი მამა-დედათა ჩემთა(ა), რამეთუ მკალითა ვერ განვძლიერდები: ქ. ცხოვ. I. 190, 14.

II თურმეობითი

27. ხოლო ცოლსა მისსა (წუთლა) სასწაული იგი პატრიარქისაჲ არა დაჰვიწყებოდა. არამედ გონებასა მისსა აქუნდა ჯსენებაჲ მისი: ანტიოქ. 105, 35 (ეტ. VI, 369, 35).

28. ვინმცა იხილა მათ თანა ღიმილი და განცხრომაჲ, რამეთუ სრულიად დაჰვიწყებოდა რისხვაჲ. რომელ არცა თუ აქსოვდალა, თუ კაცთა შორის არს მრისხანებაჲ: კლემქსი. 132, 16 (გამოსაცემად მოამზადა მ. ცინცაძემ).

29. და არცამცა მიეღო გუამოვნებაჲ მყოფობისაჲ, არა თუმცა ჰნებებოდა ღმერთსა დაწყებაჲ დამბადებულობისაჲ: ხრონ. 264, 25.

30—31. იმიერ ეგულეზობდა წარსლვაჲ ზღუად და მრავალთამცა ნავთა ვნებაჲ შეჰმთხუეოდა მის მიერ და თანად კაცთაცა: ასურ. 162, 1 4C; ...შემსთხუეოდა... იქვე D.

32. ნუ იყოფინ. თუმცა ჩემ ძლით რაჲ შეჰმთხუეოდა ძმასა ამას: ზარზმ. 171, 2.

33. უკუეთუმცა პირველითგანვე გქონებოდა ესე შიში, მეუფეო, არამცა მოწვენულ იყო შენ ზედა შიში: ანტიოქ. 103, 24 (ეტ. VI, 367, 24).

34. აღმიზარდიან და საზომად მომიწიფებინ არა თუ ამისთჳს, ვითარმცა სამართალი რაჲმე ვისმე ჰქონებოდა ჩემ თანა მამულისა სამკვდრებელისა ძლით. არამედ მცნებისათჳს ხოლო ღმრთისა: პეტრიწ. ტიპ. 51, 7.

35. რამეთუ არამცა მრავალნი ეკუმინეს ცოლნი, არა თუმცა მაიძულებულად ჰქონებოდა ბუნებაჲ: ხრონ. 82, 5.

36. ხოლო იგი, ვითარმცა არაოდეს ჰქონებოდა გამოცდილებაჲ სიტყუათაჲ წინა-განსაწყობელად. განცზბრდა და, ვითარცა ყრუჲ და უტყჳ, დუმდა: ხრონ. 265, 27.

37. რეცა სამართალიცა შესწევდა, რამეთუ, ვინაფთგან აღშენებულ იყო, მათ ჰქონებოდა იგი ეკლესიაჲ: ცხ. ეფთ. 118, 23 (გვ. 53, 12).

38. რომელთა-იგი არცალა ერთი სასობეჲ და ჰშთომოდა ვინაჲ კერძოვე განლტოლვისაჲ: ხრონ. 287, 20.

39. უკუეთუმცა ცოდნილ იყავ და მე დაგეკალ, ჩემსა ინჩაჳუსა იღვა მარგალიტი სირაქლემისა კუერცხისა ოდენი და იგიმცა გამოგელო, შენ დიდი საფასე შეგძენოდა: ბალ. 58, 16 4.

III კავშირებითი

40. ჟამსა წირვიდენ სხუათა თანა მდღელთა, თუცა თუ არა დაჰკლებოდა ის რიცხუსა პირველ განწესებულთა მდღელთასა, და აიღებდენ იგინიცა ყოველსა მისაცემელსა, ვითარ სხუანი იგი ჟამის მწირველნი: პეტრიწ. ტიპ. 71, 13.

41. ჯერ-არს, რაჲთა ყოველთა დღეთა აღუვარებდენ ძმანი წინამძღუარსა გულის-სიტყუათა და საქმეთა და ყოველსავე ბრალსა, რაჲცა შეჰმთხუეოდის მათ: პეტრიწ. ტიპ. 5, 3.

ასეთია ჯერჯერობით გამოვლენილი მაგალითები. რასაკვირველია, მსგავსა ნიმუშები კიდევ ბევრი აღმოჩნდება როგორც აქამდე გამოცემულ ძეგლებში, ისე გამოუცემელ ხელნაწერებში. რომლებიც დღის სინათლის ხილვას ელიან. მათი გულდასმითი გასინჯვა და სპეციალური ძიება ბევრ ახალს შეგვძენს აღძრული საკითხის უფრო ფართოდ გაშუქებისათვის.

რა ხნისაა ეს ნიმუშები, რომლებიც მიგნებულია აქამდე? ერთი ნაწილი X საუკუნის ძეგლებს დაუკავთ, ე. ი. ძველი, კლასიკური ქართულის კუთვნილებაა. ესაა ოშკის ბიბლია (978 წელს გადაწერილი), ქართული ფსალმუნის უძველესი რედაქცია, იოვანე ბოლნელის „თარგმანებაჲ სახარებისაჲ“, პავლეს ეპისტოლენი (ქუთ. ხელნ. № 176), სინური ხელნაწერი № 35, სინური ლექციონარი და სხვანი. მეორე ნაწილი XI საუკუნის ძეგლებითაა ცნობილი (რომელთაგან ზოგი გაცილებით ადრეა შექმნილი), როგორცაა, მაგალითად: საბა პალესტინელის ცხოვრება, იოვანესა და ეფთვიმეს ცხოვრება, ტიმოთე ანტიოქელის ცხოვრება, პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონი, გიორგი მონაზონის ხრონოლოგია და სხვ.

ყველა ამ ძეგლში ჩვენთვის საინტერესო მაგალითები ერთნაირი სიხშირით არ გვხვდება: რაც უფრო ძველია ძეგლი, მით უფრო ნაკლებია მაგალითები. რაც უფრო ახალია, მით უფრო მეტია. მაგრამ რომ ცოტაა, ეს არ ნიშნავს, რომ ძველად არ იყო, რომ ძველი არაა, რომ გვიან გაჩენილა. ძველ ძეგლებში ან სულ არ გვხვდება, ან ძალზე იშვიათად მოიპოვება ისი ნაცვალსახელი, შემდეგ ხანებში კი თანდათან ხშირდება და დღეს, ლამის არის, ხმარებიდან გააძევის ძველი ქართულის მკვიდრი ი გ ი. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ისი მანამდე ენაში არ არსებობდა. ისიც ისე ძველია, როგორც მისი თანამომე ეს ე, მაგრამ გარკვეული მიზეზების გამო ძველ ტექსტებში ნაკლებად გვხვდება.

რაკი, მანასადამე, X საუკუნის რიგ საუკეთესო ხელნაწერებში დადასტურებულია ჩვენთვის საინტერესო ფორმები, შეგვიძლია დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ეს არის ქართული ენის განვითარების გენერალური ხაზის მაჩვენებელი, მისი დამახასიათებელი სტრუქტურის ერთ-ერთი რგოლი, მისი განუყრელი ნაწილი ეს ფორმები შემდეგ და შემდეგ უფრო ფართოდ ვრცელდება ენაში და გარდამავალი ზმნების III სერიის ფორმების გვერდით იკავებს შესაფერის ადგილს, მაგრამ, ვიმეორებთ, მათი სათავე თვით ძველ ქართულში ძევს.

ს ა ძ ი ე ბ ე ლ ი

1. პირთა სახელებისა

აბულაძე ილ. 260
ანდრონიკაშვილი მ. 49, 103
ახვლედიანი გ. 63, 64, 65, 66, 72, 90, 91, 113, 114, 115, 121, 125, 129, 135
ბანძელი ი. (ფანცულაია ი.) 85
ბარამიძე ალ. 260
ბარამიძე ლ. 349, 350, 354, 356
გამყრელიძე თ. 47
გაჩეჩილაძე პ. 31
გეწაძე დ. 348
დანელია კ. 353
დეტერსი გ. 121
თარხნიშვილი მ. 315
თოფურია ვ. 42, 47, 85, 116, 132
იმნაიშვილი გ. 32
იმნაიშვილი ი. 37, 45, 53, 76, 103, 112, 133, 325, 353, 355, 356
ქეკელიძე კ. 111, 333, 334
კიკნაძე ლ. 315
ლორთქიფანიძე ქ. 42
მანჯგალაძე ა. 55
მარი ნ. 6, 42, 67
მარტიროსოვი ა. 32, 125, 126, 129, 138
მაჭავარიანი გ. 205
მენთეშაშვილი ს. 126

ნათაძე ნ. 349, 350, 354
ნაისერი ფ. 121
ორბელიანი ს-ს. 63, 118, 119, 120
ქლენტი ს. 90, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 125, 126, 129, 135
როგავა გ. 110
სარჯველაძე ზ. 37, 92, 131, 132, 137
ქავთარაძე ი. 17, 31, 138
ქუტციკიძე ც. 37, 94, 123, 125, 129, 350, 351, 352, 353, 354
ყიფშიძე ი. 23, 90
შანიძე ა. 25, 31, 37, 41, 45, 47, 53, 56, 59, 85, 93, 95, 96, 99, 103, 110, 111, 113, 114, 121, 129, 174, 205, 226, 252, 253, 260, 261, 264, 266, 315, 319, 324, 325, 338, 341, 348, 349, 350, 356
შანიძე მზ. 98
ჩიქობავა არნ. 37, 85, 101, 116, 119, 122, 129, 348, 356
ჩუბინაშვილი დ. 118, 119, 120
ჩუბინაშვილი ნ. 118, 119, 120
ძიძიშვილი მ. 31, 35, 37, 40, 41, 42, 43, 52, 53, 59, 65, 90, 92, 102, 103, 109, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 129, 130
ქინჭარაული ა. 31, 116, 125
ჯაჯანიძე პ. 32

2. გაანალიზებული და დამოწმებული ფორმებისა

ა

აბრამეანი 73
აგარიანი 75
აგებულო, აგებულება ნ. აღება
აგზება ნ. აღზება
აგირებ ნ. აღსარება
აღამეანი 73
აღამიანი 76
აღვინება ნ. აღვინება

აღგომა ნ. აღღგომა
აღვილი 8
აეროანი, აერონება, პაერონება 18
აესუნეს ნ. აღსუნა
აეილოდა ნ. აღსლეა
აეიპყრენ ნ. აღპყრობა
აეურაცხელი 35

ათასისთაო 19
 ათურამეტი, მეათურამეტე 91
 აიარე ნ. აღსარება
 აიქუა ნ. აღქუმა
 აიღეს ნ. აღღება
 აიხილნა ნ. აღხილვა
 აკიდება ნ. აღკიდება
 აკრება ნ. აღკრება
 ალამბასტრი 38
 ალაფიანი 76
 ალოასა 33
 ალქიმანდრიკი 61
 ამბა, ანბა 70
 ამალღებობის ნ. ამალღება
 ამბავი, ჰამბავი 33, 70
 ამზნო ნ. ზმნობა
 ამბობხიანი 18
 ამპარტავანი: ამპარტავანობდ (მე) 19; ანპარ-
 ტავანი, ანპარტავანება 72
 ამრენაკი, არმენაკი 91
 ამქ(უ)მელი ნ. აღქუმა
 ანდრია 77
 ანქრევა ნ. ნქრევა
 არაბული 55
 არმენაკი ნ. ამრენაკი
 არტოშანი, ატროშანი 91
 ასაკი 33
 ასდევით, ასდგე ნ. აღდგომა
 ასურული 55
 ატროშანი ნ. არტოშანი
 აუგეანი 73
 აუგიანი 75, 76
 აღგება: აგებული, აგებულება 24
 აღგზ(ნ)ება: აღხუაგზენ 95, 116; აგზებად,
 აგზებული 24
 აღდგინება: სიტყუსა აღდგინება 24
 აღდგომა: ასდევით, ასდგე, აღდგომა 24
 აღვსება: ახუსება 117
 აღთქუმა 183
 აღკიდება: აპკიდა, აპკიდით 24
 აღკრება: აკრებისათჳს 24
 აღმართება: აღხუმართე, აღჰუმართე, აღხუ-
 მართეთ 95, 116; აღჰმართა, აღემართა,
 აღემართნეს 326; აღმართნა 26
 აღმალღება: ამალღა ჳმაჲ, აჰმალღები,

ამალღდა, ამლღდეს, ამალღებაჲ 23
 აღმოუწყაროდა 18
 აღმოცმნება, აღმოცენება 340; აღმოცე-
 ნენ 30
 აღმოხუმა, აღმოჰუმა 113
 აღმოჰდომა: აღმოჰდებობის, აღმოჰჰდა 342
 აღმსობა, აღმსობილი 20
 აღმტყმობა 104, 107
 აღმცირება: აღმსცირდი 104, 107
 აღნათქუემი 79
 აღპყრობა, აპყრობა, ჳელისა აპყრობა 23, 24
 აღოჰრება: აოჰრდეს 23
 აღრაცხა: აპრაცხს 24
 აღსარება: აგირებ, აიარებენ აუვარებდეს,
 აიარე, აუვარო 24; აღსარებაჲ 28
 აღსლეა: ზარი აჰვალს 24; ახუალ, ახუელ,
 ახუდე 23; ავიდოდა 24
 აღსრულება: აღხუასრულო, წარხასრულნა,
 დახასრულოთ, აღესრულა, აღხესრულ-
 ნეს 32
 აღტყორცება: აღხუტყორცებ 95
 აღუწუდომელი: აუწუდომელსა 46
 აღფხურა: აფხურეს, აჰფხრას, აფხურად 23;
 აღფხურეჲ 97
 აღქუმა: აიქუა, ამქუმელი, ამქმელი 24
 აღღება: აიღეს, ააღეთ 23; ალალო, ალაღეს
 (შირიშსა) 33
 აღყვანება: აღიყვანა 117
 აღყრა: აპყრიდა 24
 აღშმნება, აღშენება: ხაშმნებო, აღხაშმნა,
 აღეშმნა, აღეშენა, აღეშმნო, აღეშმნენ
 329; აღეშმნენ 30
 აღწყუება: ასწყუდნეს, აუწყუედიან, აწყუე-
 დასა 24
 აღხილვა: აიხილნა, აეხილნეს, ახილვა 23
 აღხუმა: აიხუენ, აიხუნა, აეხუნეს 23
 აღჯღა: აჰჯადა 23
 აღჯღომა: აჯღა 23
 აღჯოცა: აჰჯოცს, აჰჯოცა, აჯოცნეს, აჯოცოს,
 აჯოცაჲ, აჯოცილი 23
 აღჯსნა: აჰჯსნით, აჰჯსნიდეს, აჰჯსენით 23
 აჩუდმეტი 137
 აწყა 52
 ახუსება ნ. აღვსება
 აჰერი ნ. ჰაერი

8

ბაკმიანი (პირ-ბაკმიანი) 76
 ბარბანესი 62
 ბარზიმი 127
 ბაყლეანი 73

ბაყლიანი 75
 ბედვა 189
 ბელზებული: ბერზებული 65, ბელქებული
 126
 ბერტყა 197

ბერძული 55
 ბიროჳ 114
 ბისონი: ფისონი 49
 ბიციონი 18
 ბოგრონ ნ. გობრონ
 ბორხო, ბოზრო 92, 126; ბორძო 126
 ბრკოლება: მაპკოლებს 32, 49
 ბრპენი: პრპენი 49
 ბოძოლა: ჰბრძვანან 321; ვბრძოლა-ვეო 95,
 100

გამადლარი 24
 გამობუტკოვი: ვამობუტკოინ, ვამობუტკო-
 ოდეს 17
 გამოვლა 183
 გამოთრევა 183
 გამოკროთმა 340
 გამოანადინები 78
 გამოანადები 78
 გამოსახვა 185
 განოსხიობვა, განსხიობვა, გამოსხიობვა, განს-
 ხიობვა 92
 გამოჩენა: გამოშჩინდი 51
 გამოცდა 187
 გამოძევა: გამოიძინეს 52
 გამოსახვა 188
 გამოსხუმა, გამოჰუმა 133
 გამჰმარი 24
 განახსნეს 258—260
 განბანა 181
 განბნევა: განაბნინა 52, განაბნინეს 53
 განბრჰობა 40, 41
 განგება: გააგებნ 24; გასაგებელი 24
 განგებინი 76
 განგზენა: გაგზენის 24
 განგონება: გაგონო 24
 განგრილება 332
 განგუმერა 103; განგუმინეს 102
 განდენა: განიდენეს 30
 განდრეკა 182
 განეჰრობა 182
 განეთობა: განჰევა 111; გაეთული 24
 განვლა 182; გავლო 24
 განვრდობა 12
 განვრცობა: განარცე 100
 განზავება 183
 განზოგება: განძოგება 126
 განთქუმა 183
 განკანონება: გაკანონებ 24
 განკაფა: განკფთების 46
 განკროთმა 338—340

ბრძმეთი 47
 ბრწყინვალე, მბრწყინვალე 33; მბრწყინვა-
 ლება 33
 ბუეი 36
 ბურთჳ 114
 ბლღება 198
 ბჰე: ბრჰე 40
 ბჰობა: ბრჰობა 40, 41

8

განკუეთა: გაუკუეთეთ 24
 განლევა 184
 განმარტება: განჰმარტა 326; განმარტნა 26
 განმარტება: განჰმარტა 327; განგამარტოს,
 განჰმარტოს 20
 განმადრიღებელი ნ. ძლიერი
 განმდიღება 104, 106
 განმზადება: განჰმზადა 327; განმზადეთ, გან-
 მზადენით, განმზადოს 27; განმზადებაჲ 24
 განმზუინებული 127
 განმრჰული 41
 განრყუნა 99, 185
 განრჩევა 52
 განსლეა: გაველ, გავიდა, გავალი 24
 განსუენება 24, 343
 განტეკება 15, 24, 343
 განტეხა 186
 განტუნა 186
 განფენა: განჰფინა, განეფინეს 328
 განფრა 46
 განფროთობა 336, 337, 338
 განჰორწინება 186
 განჰრევა 40
 განღება: განხალო 328
 განლიმება 345
 განღვძება 333
 განყიდა: გაჰყიდეს 24
 განჰჯა 50
 განცდა 187
 განცემა: გასცა 24; შინა-განსცემდენ 24
 განცინება 334, 344
 განცხრომა 334
 განძარცუვა: განვიძარცო 20; განძარცა, გა-
 ნიშუარცა, განიძარცუა 100
 განძარცვა ნ. ზარცვა
 განწესება: გაუწესებია 24
 განწვალება 187
 განწმელა 187, 188
 განწმიდენ 271—272
 განწურთა: განწურთა 24

განხარება 334
 განხეთქა 25, 188
 განხერხვა 188
 განხუმა 22
 განქდა 188
 განქრწნა, განხრწნა 188
 განქსნა 27
 განქურტა 189
 გაოცება: გავეოცდი 35
 გარდაბნევა 28
 გარდადება 187
 გარდამატებული, გარდამატებული 24
 გარდამოთხევა 52
 გარდამოსლვა: გარდმოვიდა 24
 გარდანაგევი 83
 გარდარევა: გარდამრევიეს, გარდაპრევიეს 310, 355
 გარდარევენული 253
 გარდაქცევა 52
 გარდაღურა 187
 გარმოდურა 186

გასარომელი 24
 გემოანი 18
 გესლეანი 73
 გესლიანი 75
 გესლოვანი 73
 გეან: ჰგეანან 321
 გზავნის 269—271
 გინება 332
 გლა 196
 გლეჯა 198
 გლოვა 14
 გობრონ: ბობრონ 103
 გონა 178
 გორგასარი 101
 გორვა 39
 გრიგოლი 61
 გულარქნილი: გლუარქნილი, გურაქნილი 94
 გოგინაშვილი შექ 1045 იმნაიშვილი
 გულ-მწყრალი 56; გულ-მწყრლობა 57
 გუემა 200, 201
 გუირგვინი 117
 გუმერა 22

დ

დამტკიცენ 262—264
 დაბადება: დაპბადა, დაებადა, დაეიბადენით 325
 დაბეჭდვა: დაპბეჭდა, დაებეჭდა 325; დახუბეჭდო 95
 დაბზარვა, დაბძარვა 127, 181
 დაბლაგუება: დავაბლაგო 20
 დაბნევა 28
 დაბრკოლება: დაპრკოლება, დაბკოლება, დაპკოლება 39, 49, 341
 დაბურვა 181
 დაგლა 182
 დაგუმერა 182
 დადგრინება 253
 დადგრომა, დადრგომა 92
 დადება 182; დახუდვა 95; დასდება 311, 349, 356
 დადუმება 28
 დავიწყება 310, 311, 349, 354, 355, 356, 357
 დავრდობა 12, 14
 დაზუნული: დაძუნული 126
 დათესვა 325
 დათვი 117
 დათმობა 343
 დათრგუნვა 50, 84, 183
 დათხევა 52
 დაქლება 315, 357

დაქრძალვა 65, 326
 დაკვრება 332
 დალტობა: დაიელტნეს 90, 100
 დამარხვა 26, 326, 327
 დამდაბლება 104, 105, 106
 დამზადება 27
 დამრქუალვა 41
 დამტკიცება 28
 დამშრშალი 56
 დამცხრალი 56
 დამძიმება 332
 დამწყსვა 111
 დამქნარი, დამქენარი 42
 დამხავსებული 38
 დამტრცოვნებული 41
 დამტუება: დაამქენ 21; დამტუება 250; დამქოლვა 253; დამქობილი 139
 დანაწილება 185
 დანახეთქი 78
 დანერგვა: დაპნერგა, დაენერგა 327
 დანთქმა, დათქმა 33 108, 185
 დაპპირდა (ის მას მას) 322
 დარაკიანი (ხრმალ-დარაკიანი) 76
 დარიანი 76
 დარღუევა 298
 დარწმუნება 333

დასლვა: დაპვალს, დაპვიდოდა, დაპვიდოდას 342
 დასჯა, დაშჯა 26, 50, 51
 დატეება 11, 140, 343
 დატენა 186; დაუტენელი 253
 დაუღვენელი 253
 დაფლვა 27, 328
 დაფუნება 28
 დაქენჯნა 186
 დაღურვა 187
 დაყენება 28, 327
 დაყუნება, დაყდუნება, დამაყდუნებული 98
 დაშთობა 47; დაპშთობოდა 314, 357
 დაშრტა 26, 187
 დაშრშობა: დაშრშებოდა 56
 დაშ(უ)რომა: დაშურები, დაშუერით 26
 დაჩიობა 21
 დაცარილება ნ. ცალიერი

ედემიანი 73
 ეკლიანი 76
 ენიანი 76
 ენოანი 18
 ერისთაო 19
 ეროდე 33
 ეროდია 33

ეგლახიანი 76
 ვარზაპანი ნ. მარზაპანი
 ვარშამავი (ვარშამანგი), ვარშამავი 118
 ველოანი 18
 ვენაქოანი 18
 ვერძიანი 75
 ვეფხვი 37

ვაკუევა, ვაკვა 22, 118; ვაკულება 118
 ვამ ნ. ვმნა
 ვედა-მოსლვა: ვედა-მომივალთ (თქუენ მე) 317
 ვეთისხილოანი ნ. ხილოანი
 ველა 179
 ვეწარი, ძეწარი 126
 ვია 26
 ვმირნას, ვრმინას 99
 ვმნა, ვმნობა 25, 178, 179; ამზნო 94
 ვნოანი 18

დაცემა: დაქცე (=დაცე) 50
 დაცული 14
 დაცრომა 338, 339
 დაწევა 117; დამწველი 118
 დაწურილება ნ. წულილი
 დაქრა 51, 114, 198
 დახასრულოთ ნ. აღსრულება
 დახუევა: დაპხუევიეს 355
 დაქსნა 30, 330
 დაქშა, დაქსა 330
 დაქშობილი: დაყშობილი 131
 დაჯდობა 50, 51
 დაჯრება: დააჯრა 334; დაშჯერდებით 50; დასჯერებეს 51, 311; 335
 დეგ: დგანან 321
 დეკენბერი 71
 დგმა 198
 დარტუნვა: ტრტუნვა 48

ე

ერცახე 135
 ესთენი 47
 ეტიფანე 113, 114
 ეტუფანე 121
 ექუსორია, ექუსორიობა, საექუსორიე 35
 ექუსუნე 97
 ეჩოა 138
 ექიებდეს 254—256

ვ

ვეცხლი 34
 ვილონი ნ. ფილონი
 ვიპარქოზი, ვიპარქოზი 92
 ვლა 12
 ვლტოლა: ვივლტოდე, ივლტოლა, ივლტოდეს 33
 ვნება: ივნო, ივნოს, ვივნოთ 336, 337

ზ

ზომა 179
 ზორვა 78, 84, 343; ძორვა 126
 ზრახვა, ძრახვა 125, 126; განძრახვა, მძრახვალი 125; ძვრის-ძრახვანი 126; მძრახვბელი 125
 ზრდა 26
 ზრზოლა ნ. ძრწოლა
 ზუაობა; ზუაობ 26; აღზუაენებით 26; აღზუაენე 26
 ზრუნვა 25
 ზლოლა ნ. ძლოლა

თ

თავი: თაო 19
 თავყანის-ცემა 95; თავყანის-ცემა 29. 96;
 თავყუანის-ცემა 97
 თამაში: ეთამაშა (იგი მას მას) 323
 თანა-ნადები 78
 თანა-სლვა: თანა-უვალთ (თქუენ მას), თა-
 ნა-ხუვიდოდა, თანა-უვიდოდი (შენ მათ)
 317
 თანა-წარსლვა: თანა-წარპვალ, თანა-წარმ-
 ვალთ, თანა-წარპვალთ, თანა-წარხუალთ
 317
 თარგმანება, თარგმნა 164, 165
 თაფრუტი 123
 თეზეც 198
 თელვა 189
 თესლოვ: თესლოოდა 17
 თეძო, თეზო 127
 თვალვა, თვლა 196

თვალვანი 76
 თთუე, თუე 29
 თიბა 189
 თიჯიანი 75
 თიჯოვანი 75
 თლა 165, 198
 თმიანი 76
 თნევა: სთნვანან 321; გთნდი (მე შენ) 320
 თოვლიანი 75
 თოფვა 196
 თრა 189, 190
 თრთული 62
 თულვა 165
 თქუმული: თქმული, აღთქმული, გამოთქ-
 მელი 22
 თხზვა 165, 166
 თხოვა 15, 36
 თხრა 179, 196

ო

იანვარი 8
 ივნანტი 39
 ისმინე 264

იძულება 28, 332
 იჭუანჩი 100

კ

კაეშნიანი 73
 კარაო 19
 კაფა 166
 კაფვა 198
 კაწვრა 198
 კბენა 166
 კბოდოანი 18
 კედვა 198
 კეთროანი 18
 კეისარი, კაისარი 114
 კერვა 166, 199
 კერბოანი 18
 კეფა 199
 კვალვა 199
 კვება 190
 კვლა 190, 191
 კიმოთე 113, 114
 კიცუ: კიცო 21

კლდიანი 76
 კლდოანი 18
 კლვა 166, 167
 კოდა 167
 კოლტოვ: კოლტოოდა 17
 კონვა 199
 კონსტანტინე 39
 კოქვა 199
 კრაო 19
 კრება 167, 168
 კრედსაბმელი 46, 47; კრეტსაბმელი 46;
 კრეტსაბმელი 46; კერტსაბმელი 47
 კუვი 36
 კუმევა: კუმანან 321; კმევაა 21
 კულად-გება: კულად-მაგნეს (მან თქუენ
 მე) 318
 კურივი 34
 კურნება 203
 კურობალატი: კულოპარატი 101

ლ

ლანკლაა, ლაკნაა, ლაკლაა, ლაკრაა 68, 69
 ლალვა 191
 ლარეანი 73

ლადოვ: ჰლადოი 17
 ლაქვა 199
 ლბილი: რბილი 63, 64

ლევა 191, 192
 ლერწამი 64
 ლერწმონი 18
 ლესვა 192
 ლელოვანი 21; ლელონი 18, 19

ლეწვა, ლეწა 168, 197
 ლიშენა, ლიშენება 192
 ლოდოანი 18
 ლოკა 179
 ლოცვა 192

ა

მადლობა: ხუმადლობდეთ 95, 116
 მათა. მათებრ 29 (=მათთა, მათთებრ)
 მალვა 192
 მამასახლისა 28
 მარგალიტი, მარგალიტოვნება 60
 მარზაპანი: მარზაპანი 93; ვარზაპანი 116;
 მარაპანი 126, 127
 მართენი 117
 მარილეანი 73
 მარილიანი 35
 მარილოვანი 73
 მარიხიანი (გულ-მარიხიანი) 76
 მარტული 59, 60; მარტვლობა 60
 მარტულია 60
 მარტხნ 122
 მარჯუნ 122
 მასკულავი 116
 მაქსილიმიანე 103
 მალლოვ: მალლოის, მალლოოდა 17
 მაყლოვანი 21
 მდიდროვ: მდიდროოდა 17
 მეყუსა. მეყუსეულად 37
 მეჩვდმეტე 136
 მეცამეტე 135
 მეჭესულად 131
 მზაკვარი 118
 მზიანი 76
 მთაბორი 38 (=თაბორი)
 მთავრობა: ჰმსთავრობ 104, 107; ჰმთავ-
 რობს 107
 მთოანი 18
 მიგება: მიხუვაგო 95
 მიეცა 268—269
 მიმართება: მივიმართეთ, მიიმართეს 336, 337
 მიმთხუევა: მივემთხვნეთ 53
 მიმოფეშუება 100
 მიმსგავსება: მიხუემსგავსნეთ 95
 მიმქცოანებადმდე 19
 მისლვა: მიხვიდე 117; მიუვალ (შენ მას)
 317; მისრული 65, 66
 მიტაცება: მიმტაცა (მან შენ ჩემგან) 318
 მიტევა: მიუტეობთ 140
 მიქცევა: მიაქცია, მიაქციეს, მიაქციონ 346;
 მიქცენ 28 (=მიიქცენ)
 მიიყვანა 265—268

მიშუება 343
 მიცემა: მიხუეც 95; მიგუცნა (მან ჩუენ
 თქუენ) 319; მიქცე, მი-ვე-ქცე 50 (=მიგ-
 ცე, მი-ვე-გცე)
 მიძტრებოდეს ნ. პრომა
 მიწენა: მიიწინეს 53
 მიწულომა: მისწუეთ, მიწუთომილ 46
 მიხედვა: მიხედის 25; მიხხედეს, მიხედნა, მი-
 ხედენით 345
 მკა 168, 169, 193
 მკელობლები, მკელობრები 64; მკელობრე-
 ბა 65
 მკვდროანი 19
 მკვრტი 38
 მობაძაო 19
 მოგუ: მოგო 21; მოგობა 21, 139; მოგუე-
 ბა 21
 მოგურა: მოპუგუარე 95, 116
 მოვლა 182, მოვკლიდა 95
 მოველტოლა: მოივეტოდის 33
 მოკაფა: მოჰკდებოდეს 46
 მოკიცხვა 183, 184
 მოკუეცა 184
 მომალა (მან მე) 31
 მომზადება 27
 მომპოვნეებელი 252
 მომშიება 332
 მონადირება 184
 მონათლა 185
 მონახვა 185
 მონახუევი 78
 მოპოვნეებელი 252
 მორწყევა: მორსწყვიდა 104, 105; მორსწყე,
 მორსწყენ 109
 მოსლვა: მოსლული, მოსრული 65, 66
 მოსმური 22
 მოსპოლვა 253
 მოსრვა 186
 მოსწრაფედ ნ. სწრაფა
 მოტაცება: მომტაცეს (მე შენგან) 318
 მოტეხა 186
 მოუძრულება ნ. უძლური
 მოქლონი 29
 მოქცევა: მოაქციე 346
 მოყოლა: მოუყვა (იგი მას მას) 321, 322

მოშ(უ)რომა: მოშურები 26
 მოცემა: მოქცეს 50 (=მოგცეს): მოგუცნა
 (მან თქვენ ჩუენ) 319; მომცეს (მათ შენ
 მე) 318; მომცემია 311, 349, 357
 მოძრავობა 14
 მოწილვა 187
 მოწენა: მოაწინა 53
 მოჭამა: მოშუმდენ 51
 მოჭრა 188; მოშპრიდეს 51
 მოხედვა: მოხედა, მოხედის 25; მოხედნა 345
 მოხუტა 25
 მოხუმა, მოხუმა: მოიჭუმიდეს (უძლურთა)
 133 (=მოიხუმიდეს)
 მპონებელი 252
 მსაკუვარნო 128
 მსაჯული: მშაჯული 50
 მტევიანი 34, 38
 მტირალი 57
 მუქრება: ემუქრებოდნენ (ისინი მათ და-
 თხოვნას) 323
 მფრინველი, ფრინველი 33
 მჭუშა 38 (ნ. კ. ქუიშა)
 მღრღელი 41
 მყრალი 56

მყუდრო, მყუდროება 38
 მყვრალი 57
 მშაჯული ნ. მსაჯული
 მშვიდობისა 117
 მში: გმშის 28; შის 26; გშის, გშიოდის 33;
 შიოლა, შიოდის 26
 მშხამიანი 38, 75 (ნ. კ. სხამიანი, სხამიანი)
 მჩქეფრო: მჩქეფროის 17
 მცხედროთა 38
 მძაფრი 118, 119
 მძლავრობა 107, 108, 111
 მძლავრი 118, 119
 მძმაცაო 19
 მძუნარი 16
 მწემი 32
 მწინკული, მწინკულევანი, მწინკულევან-
 ბაა 40
 მწირობა 108
 მწიფოვ: მწიფოდის 17
 მწლაფრი 90, 101, 119
 მწუნანანი 19
 მხავსი 38 (ნ. კ. დამხავსებული)
 მხილება 332
 მხოლოვო 36
 მჭრცოვანი, მიმჭრცოვანებამდე 41

ნ

ნაბაკევი 86
 ნაბანი 78
 ნაბლიანი (ტან-ნაბლიანი) 76
 ნაბიჭევი 87
 ნაბუქონდონოსორ 39
 ნაგები 78
 ნაგევი 83, 84
 ნაგოზი 78
 ნაგრძნები 78
 ნაგუემი 78
 ნაზორევი 78
 ნათესავი 81
 ნათელა 197
 ნათხევი 78
 ნაკერბავი 80
 ნაკეცი 78
 ნაკეთიანი (ტან-ნაკეთიანი) 76
 ნაკუეთი 78
 ნალესავი 82
 ნამალევი 79
 ნამარხევი 79
 ნამგლევი 87
 ნამდვლევი 124
 ნამეტავი (ნამეტნავი) 88, 89
 ნამეტკევი 78

ნამუსრევი 79, 80
 ნამუშაკევი 87
 ნამჭეცევი 87
 ნამარევი 80
 ნარჩევი 78
 ნარცხი 78
 ნასხლევი 80
 ნასხური 78
 ნატაკები 78
 ნატეხი 78
 ნატყუენავი 82
 ნაფთი 118
 ნაფშუენი 78
 ნაღელავი 83
 ნაღლარევი 87, 88
 ნაყა 179
 ნაყოფი 78
 ნაყოფიანი 19
 ნაშობი 78
 ნაცარი 78
 ნაცემი 78
 ნაძარცუევი 80
 ნაძენძი 78
 ნაძოვანი 21
 ნაძუელი 89

ნაძუელავი 89
 ნაწლევი 88; ნაწლეო 19
 ნაჭერი 78
 ნაჭმევი 78
 ნახევი 78
 ნახუეტი 78
 ნაქუთევი 80, 81
 ნებ: ჰნებებია 311, 349; ჰნებებოლა 313, 357
 ნერწყუვა 22, 118
 ნესტორეანი 73

ნესტუ: ნესტო 21
 ნილოსა 28
 ნიშნიანი 75
 ნოენბერი 71
 ნოტიანი 75
 ნუგეშინის-ცემა 29
 ნუსხვა 179
 ნუკუე 28 (=ნუკუე)
 ნქრევა 40

ო

ოკდონბერი 71
 ორჯელ 60
 ოქრეანი 73

ოქრო-ფესოვანი 21
 ოხვრა: ვეოხვრავ 35

პ

პარსვა 179
 პატიჯი 129
 პეთეპრე 48
 პეროვა 15, 117
 პეშუთა 97
 პილენძი 34

პილოა 34
 პირველი 8
 პირუტყუი ნ. უტყუი
 პიტიაშნი 90, 98
 პოვნა 15, 201, 252
 პოხა 179
 პროხოლი 61

რ

რაცხა 179
 რგომა 253
 პეთეპრე 28
 რეცხვა 199
 რვა 8
 რვალი 8
 რიანი 76
 რიცხვი 117
 როსპივი, როსკივი 90, 103

რუვი 36
 რულოვა ნ. პრულოვა
 რქუმა 27, 99
 რცხა 169
 რცხუენა 333
 რწმენა 27, 99; მრწმენან, გრწმენან 321;
 შუარწმუნოთ, ხურწმენე 95, 116
 რწყევა 169, 170
 რკმალი ნ. ვრკმალი
 რჯულევა 199

ს

საბრჭო 41
 საექუსორიე ნ. ექუსორია
 ს-ავ: ხუესავთ 95, 116
 სავარცხელი, სავარცხალი 114
 სავსე: საუსე 117
 სანღვარი 8
 სათნობა 35
 სამაროვანი, სამაროანი 19, 115
 სამარხო 19
 სამმეოცი, სამეოცი 31
 სამრქუალი 41

სამჭადლური, სამჭედლური 114
 სანგორელი 39
 საპონებელი 252
 სარწმუნოვო 36
 სასთუნლით 94
 სასიკუდინე 122
 სასოგება 35
 სასტოვ: სასტოვოდა 17
 სასუმელი, სასმელი 22
 სასჯელი, საშჯელი, საშჩელი 50, 51
 საფქველი 8

საფურძველი 41
 საშოვალ: საშოვალ 52
 საწვოლი 14
 საწუთო, საწუთრო 42
 სახელოანი 19
 სახლეურითურთ 65
 სევედიანი 76
 სეკდენბერი 71
 სესხ: ესესხა (იგი მას მას) 322
 სეტყვანი 75
 სეიანი 76
 სთვა 179
 სიეწრითა 37
 სიზმარი, სიძმარი 126
 სიმშილი ნ. შიმშილი
 სიმყარაღე 56
 სიმძლავრე 120
 სიმძლავრე 120
 სირცხულიანი 76
 სისხლიანი (ხელ-სისხლიანი) 76
 სიტკბოვება 36
 სიყმილი, სიყრმილი 41; სიჰმილი 131
 სიყრმე: სიყმით 33
 სიშიშულე ნ. შიშიშულე

სიჩჩო. სიჩჩობა 21
 სლეა 96
 სპილენძი 43
 სპილო 43
 სულ-მყარალი, სულ-მყარლობა 56
 სულნელი, სუნნელი, სურნელი, სულნელე-
 ბა, სურნელება 66, 67, 68
 სულოვ: სულოვდა 17
 სუმა: სმიდეს 22, 26
 სურვილი: სურის, სურინ, სუროდა 26; სურ-
 ვიელი 57
 სუფევა 26
 სფურიდი, ფსირიდი, ფსურიდი 98
 სწაეება 15
 სწორაეს 26
 სწრაფა, სწრაფება, მოსწრაფედ 43
 სხალი 34
 სხენიანი 73
 სხიანი 75 (ნ. კ. მშხამიანი)
 სხდომა: სხდეთ 26
 სხება 179
 სხლეა 180
 სხული 34
 სჯა 26, 51 (ნ. კ. შჯა)

ბ

ბუნოანი 19
 ბუიანი 76
 ბუუ: ხუტყოდე 95, 116; ხუტყოდით 95
 ბუუეობასა 35
 ბუუენვა 170

უ

უპყრიეს 272—273
 ურაკპარაკი 33
 ურთიერთარს 42
 ურცხუინოთა 118
 ურუუი: ურუუიან 19; პირუტყთა, პირუტყთ-
 -სახეთა 19
 უყუანი 73
 უშულოვება, უშულოვო 36
 უცომოვება 35
 უძლური: უძრული, უძრულება, მოუძრულ-
 დენ 102
 უწმინდო ნ. წმიდა

ფ

ფებერვალი 61
 ფესოვანი ნ. ოქრო-ფესოვანი
 ფეშუ: ეფუშუებინ, ეფუშუებობდა, ვეფუ-

ბავოასა 37
 ბანჯვა 201; ბანჯვულნი 14
 ბაძარი, ბაზარი 127
 ბევიანი 34, 38
 ბეხა 193
 ბრედი 34

უბადოვო 36
 უგულისხმოვო 36
 უვადრძსი, უვადრძსობა 36
 უთხარ 260—261
 უკდავება, უკუდაო 19
 უმბრწყინვალძსი, უმბრწყინვალძსი 33
 უმბრწამძსი, უმბრწამძსი 114; უმწამძსი,
 უმწამძსი 32
 უნაყოფოვო 36
 უპატიო 19
 უპირატძსი 48

ფარვა 193
 ფარსახ, ფარსახ 93
 ფარშამაგი ნ. ვარშამაგი

შუებოდით 100
 ფეშუეში, ფეშუენი 125
 ფილონი, ვილონი 120
 ფისონი ნ. ბისონი
 ფიოსანი 21
 ფიცი 114; ფიცვა 197
 ფიცხოვ: ფიცხოვდის 17
 ფრდა 170, 171

ქადაგება 180
 ქანდაკება 171
 ქართველი 8
 ქართული 55
 ქეცეანი 73
 ქეა 8
 ქველი, ქველის-საქმე 8; ქუველის-საქმესა
 117
 ქმნა: იქმნეს, ვიქმნეთ, იქმნეთ 30
 ქმრიელი 58

ლალატიანი 76
 ლალადება 25
 ლალად-ყოფა, ლალატ-ყოფა 48, 95, 101
 ლირლუაროანი, ღვრლუაროანი, ლირლუალ-

ყველი 8
 ყინელიანი 75
 ყინვა 199
 ყმა, ყმისა, ყმები, ყმათა 32, 33
 ყმიანი 76
 ყოფა 201; ხუყენით 95; ჰყენან 321; ყუ-
 ნა, იყუნეს, ვიყუნეთ, ყუენეს, იყუენით,

შანფური 71
 საშოვალ ნ. საშოვალ
 შეახლება 28
 შებზა: შეხუბათ 116
 შედავება: შედავა (იგი მას მას) 323
 შედგომა: შეგოთქ 47, 50; შეუთქს 50
 შევ ნ. შობა
 შეველტოლა: შევიტინ 33
 შევერდომა: შეურდა, შეურდეს, შეურდიან,
 შეურდი, შეურდე, შეურდეთ 14; შეხურ-
 დეთ (ჩუენ) 116
 24 ი. იმნაიშვილი

ფრთოანი 19
 ფრინველი ნ. მფრინველი
 ფსირიდი, ფსურიდი ნ. სფურიდი
 ფურცლოვ: ფურცლოვდა 17
 ფუცვა 114
 ფქვა 171, 193
 ფქვილი 8

ქ

ქმრისა, ქრმისა 90, 94
 ქორწინი 122
 ქრისტეანე, ქრისტიანე 73, 74
 ქსოვა 180, 193
 ქუახსა: ქუაფსა 49
 ქუან: აქუ (შენ მას) 320; ჰქუანან 321; მქონ-
 დეს (მოყუასნი) 320; გაქუნდი (მე შენ)
 320; მქონებია 311, 356; გქონებოდა 313;
 349; ჰქონებოდა 313, 357
 ქუიშაჲ (ქუშაჲ), ქიშუაჲ 90, 100 (ნ. კ.
 მქუშაჲ)

ღ

ღანი, ღირღუალოვანება 19, 60, 61
 ღმრთეება 53
 ღმრთიანი 76
 ღუელფოვ: ღუელფოდეს 17

ყ

იყუენეს 117
 ყრა 171, 172, 193, 194
 ყუავოდის 16
 ყუდრო, ყუდროება 34
 ყუედრა, ყუედნა 123 (ნ. კ. ჰუედნა)
 ყურელი (=ჰურელი) 131
 ყშირი (=ჰშირი) 131

შ

შეზავება 183
 შეთხევა: შეითხინედ 53
 შეჰკაზმა 325
 შეკითხვა: შეეკითხა (იგი მას რალაცას) 322
 შეკრვა 184
 შემთხევა, შეამთხევეთ 117
 შემთხევა 310, 311, 313, 315, 349, 356, 357
 შემოკრება: შემოკრვა 49
 შემოქორწინება 186
 შემპოვებელი 252
 შემრქუალვა 41

შემტრვა 164
 შემშუვა 28
 შემწინაულება, შემწინაულებული 40
 შენერწყუვა 20
 შეორგულება 53, 111
 შერცხუვა 336, 337
 შესლული, შესრული 65, 66
 შეტევა 140
 შეტუსვა 186
 შეურება 333
 შეყოფა: შემომეყუნეს 117
 შემოთობა 47
 შეშინება 334—337
 შეტობა 338, 340
 შეცილება 310 322, 349, 355
 შეცოდება 50
 შეძენა 314, 357
 შეძლება 344
 შეწირვა 95, 116, 173, 174, 323, 324
 შეწუვა 20, 22, 118, 176
 შეწურება ნ. წულილი
 შეჰაზა 51, 117, 178

შეპირება 51, 334
 შეხედვა: შეხედნა 25
 შთავრდომა 12
 შთახევა 26
 შთანთქმა, შთაქმა 33, 104, 108, 185
 შთახედვა: შთახედა, შთახედნა 345
 შველოდა (იგი მას გადმოტვირთვას) 323
 შეენიერება 118
 შვიდი 117
 შიმშილი 52
 შიშდილი-იბა 47, 52; შიშთვილი-იბა 47
 შიშველი 22, 117, 118
 შიშიშულე 52
 შიშელოება, შიშლოება 22
 შობა: შენ შობ 26; შეე, შეე 26; იშუვა-
 იშუენეს 117
 შრ(უ)ომა: შურებიან, შურებოდის, ეშურე-
 ბოდით 21; შურით 26
 შხამიანი ნ. მშხამიანი, სხამიანი, სხამიანი
 შჯა: ეშჯი, შჯის, შჯიდეს, შჯიდეთ 50; შჯით,
 შჯილით 26; შჯოს, ეშჯინ, შჯული 50

ჩ

ჩადრევა 137
 ჩათქდომა: ჩათქდა 137
 ჩამოკიდება 137
 ჩამონქრება: ჩამოგინქრიოს 40
 ჩამოსლვა: ჩამოვიდა 137
 ჩამოჰსნა 137
 ჩან: შჩა, შჩათ, შჩან, 51; ჩანან 321
 ჩასლვა: ჩავიდოდა, ჩავიდეს 137

ჩაყვანა 137
 ჩაცომა: ჩატუტა 137
 ჩდილოხა, ჩდილოთ 33
 ჩუენება: მიჩუენა (მან შენ მე) 318
 ჩურჩურებით 59
 ჩიხული 21, 117 (ნ. კ. დაჩიხობა, სიჩიო, სიჩი-
 ხობა)
 ჩხვერა 197
 ჩხვლეკა 197

ც

ცი: გიცი, მიცი, გიცის, მიცის, გიცით, მიცით,
 მიცოდეთ, გიცოდა, გიცნი, გიცოდენ 320
 ცამეტი 135
 ცალიერი: ცარიელი 90, 102; დააცარიელა
 102
 ცდა 194
 ცემა: ცმა-ქცეს 50 (=ცმა-გცეს. ნ. კ. მიცე-
 მა, მოცემა)
 ცვა 204
 ცვლება (გარდაცვლება, ნაცვალად) 8
 ცთუნება 334

ციხკროვ: ჰციხკროი, ციხკროის 18
 ციხონი 19
 ცნობა 202
 ცოხნა 172
 ცრა 197
 ცრემლოვა 15, 18
 ცუინი (=ცული) 122
 ცურტავი: წორტავს 130
 ცვლანი 19
 ცხოვნება 16, 115
 ცხოვრება 16

ძ

ძ: მიც, გიც, უც 136
 ძალ-დება: ძალ-მიც, ძალ-გიც, ძალ-უც 136
 ძარღუენი 74

ძახა 197
 ძეწარი ნ. ზეწარი
 ძგრა 199, 200

ღლიერი: ძრიელი 90, 102; ძრიელებითა, გან-
 ძრიელება 102. განმძრიელებული 102
 ძმოიანი 75
 ძნელოანი 19; ძლენოვანი 90, 102
 ძონა 180
 ძორვა ნ. ზორვა
 ძოწეული, წიწეული 52
 ძრახვა ნ. ზრახვა
 ძრვა 172

წაგება 25
 წაკიდება: წაკიდებია 311, 356
 წაკითხვა 25
 წამება 180
 წამლეანი 74
 წამლიანი 75
 წამოცემა 25
 წამოცვენებულ 25
 წარბიოდა 24
 წარგზავნა 30, 182
 წარვენა 31, 185
 წარვედ 261—262
 წარვიდეს 256—258
 წარვლა 12, 182
 წარმართა, წარმართასა 29
 წარმართნა 26
 წარმორღუნა 185
 წარმოტყუნა 117
 წარღუნა 31, 99, 185
 წარყუანება 117
 წარძლოლა: წარგიძღვეს 117
 წარწყმედა 39, 176, 177
 წარხასრულა ნ. აღსრულება
 წასვლა: წამიხვალ, წაუხვალ 318
 წასლვა: წავიდიან, წავიდე 25
 წაღება 25
 წაწყმედა 25
 წაქლომა 25
 წესა: გიწეს (იგი შენ) 29
 წერა 172, 173
 წერენ 273—275

ძრწოლება, ძწოლება: აძწოლებდა 32
 ძწოლა, წწოლა: ვძწი, ძწის, ძწიან, ძწოდა,
 ძწოდეს, ძწოდის, ძწოლაჲ, სწით, სწოლი
 32; ზრწოლა 42, 128

ძუეი 36
 ძ(უ)რომით, მიძურებოდეს 21
 ძვნოვ: ძვნოოდა 18
 ძლოლა: წინა უზლოდა 127

წ

წვალება 8
 წილოვ: წილოლას 18
 წილვა 200
 წინა-მზლუარი 127
 წირვა 173, 174, 194
 წმასნა 175
 წმედა 197
 წმიდა: წმინდაჲ, წმინდათა 38; უწმინდო-
 ნი 39
 წნეხა 175
 წოვა 175
 წოვება 16
 წოლა: წვანან 321
 წონა 175, 176
 წორტავს ნ. ცურტავი
 წოწეული ნ. ძოწეული
 წრავა: იწრავა 43; იწრავე, გუაწრავებდა,
 მოწრავე, მოწრავებდა 44
 წულომა: ეწუთები 46
 წუვა 176
 წულილი: წურილი 62, 63; დააწურილებდა,
 შეწურილებინ 63
 წურვა 181, 194
 წურთა 176
 წუმიანი 75
 წუმრიანი 75
 წყვა 200
 წავეტა 200
 წყვილი 8
 წყურიელი 58
 წყურნობიანი 19

ჭ

ჭაბუკი: ჭაბუკროვანი 41; ჭაბუკი 49,
 ჭამა 51, 177, 178, 194, 195
 ჭაჭვ ნ. ჯაჭვ
 ჭედა 181, 200

ჭენება 334
 ჭკვიანი 76
 ჭკუიანი 76
 ჭურჭელი 58, 59

ბ

ხალა 25
ხავსი ნ. დამხავსებელი. მხავსიანი
ხარება 334 (ნ. კ. განხარება)
ხარტუი: ხრატუი 94
ხაშშნებთ ნ. აღშშნება
ხაქოა 138
ხედვა 25, 345
ხევა 178
ხელე 8
ხიანი 76

ხილეა: ხეხილეო 95
ხილოანი 19; ზეთისხილოანი 18
ხმიანი 76
ხისტოვ: ხისტოლოა 18
ხრა 185
ხრუსიპი: ხურსიპი 94
ხუდომა: ხუდების, ხუდა 25
ხუეტა 181
ხუთშაბათი: ხუთშაფათი 49; ხუჩაბათი 137

ჭ

ჭამ: ჭამან, მიჭმ, მიჭმთ 320
ჭეეროვანი 41
ჭელვა 195
ჭელთვა 195
ჭელოანი 19
ჭენცვლა 200
ჭენა 195
ჭმა-ჭეს ნ. ცემა
ჭმეადი 76
ჭმიანი 76
ჭნარცოვანი 21

ჭნეა 181
ჭორციელი, ჭორციელება 58
ჭოფა, ჭოცვა 195, 196
ჭრმალი: რჭმალი 90, 93
ჭსოვნა 16, 17, 115
ჭუედნა: ჭჭუედნიედ 124, 131; გჭუედნიედნ
131
ჭუმევა 21
ჭურელი ნ. ყურელი
ჭშირი ნ. ყშირი

ჯ

ჯაერიანი 76
ჯაქვ: ჭაქვ 52
ჯლომა: შჯედ 50
ჯენჯვა 200

ჯმნა: ვინჯმნი 40
ჯობ: შჯობდეს 50
ჯუარ-ცუმა 22
ჯურღმული, ჯურღუმული 38

ჰ

ჰაერი: აჰერსა, აჰერნი 99
ჰაერონება ნ. აერონება
ჰამბავი ნ. ამბავი
ჰეროდენი 74, 75

ჰეროდენი 75
ჰრულოვ: გურულოის, ჰრულოოდა, ჰრულო-
ოდის 18
ჰრქუა 265

უმათავრესი უმაოკლებანი

- აბო წამებად წმიდისა მოწამისა ჰაბოასი. დამოწმებული გვაქვს სამი გამოცემის მიხედვით: კ. კეკელიძისა (ადრინდელი ფეოდალური ქართული ლიტერატურა, 1935, გვ. 55—80), ჩვენის (ქართ. ენის ისტ. ჟრ. I, 1953, გვ. 176—202) და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტისა ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964, გვ. 46—81).
- აგ. ძეგ. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964. გამოსცა კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტმა ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით.
- ათან. წამებად წმიდისა და ნეტარისა ათანასისი. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ეტ. VIII, 1962, გვ. 63—70).
- ამბაკ. (წიგნი) ამბაკუმ წინაწარმეტყუელისა. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- ამირანდარეგ. მოსე ხონელი, ამირანდარეჯანიანი. გამოსცა ლილი ათანელი-შვილმა, 1967.
- ამოს წინაწარმეტყუელებად ამოსისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- ანდრიან. წამებად წმიდათა მოწამეთად ანდრიანშსი და ცოლისა მისისა ანატოლშსი და მათ თანა მოწამეთად. რომელნი ნიკოდემია ქალაქსა იწამნეს. გამოსცა ილ. აბულაძემ (ძველი ქართული მწერლობის ოთხი ძეგლი, 1965, გვ. 190—236).
- ანტიოქ. ცხორებად და მოქალაქობად ტიმოთე ანტიოქელისა. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ენიკის მოამბე, VII, 1940, გვ. 47—142. გადმობეჭდილია მისივე „ეტიუდების“ VI ტომში, გვ. 311—406).
- აპოკრ. ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ. გამოსცა ც. ქურციკიძემ, 1959.
- არიმ. წიგნი, რომელი დაწერა იოსებ არიმათიელმან, მოწაფემან უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტშსმან, და თხრობად აღშშნებისათვს ეკლესიისა, რომელი-იგი არს ლუდიას შინა. გამოსცა ნ. მარმა (TP, II, 1900).
- ასურ. ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1955 (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 1).
- აღწ. ი. ჯავახიშვილი, სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1947.
- ბალ. ბალავარიანის ქართული რედაქციები. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1957 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 10).
- ბარუქ წინაწარმეტყუელებად ბარუქისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 4, Paris, 1961).

- ბოლნ.** იოვანე ბოლნელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი. გამოსცა მ. ჯანაშვილმა. 1911.
- გ. (გამოც.)** გამოცემა.
- გაბურ.** ხევსურული ტექსტები. ნათქვამი და ჩაწერილი ბესარიონ გაბურის (გაბურის) მიერ (წელიწადი უცნობი. 1923-24. გვ. 121—258).
- გალ.** (გალატ.) გალატელთა მიმართ ეპისტოლმე პავლესი (ქუთ. ხელნ. № 176).
- გალობ.** გალობანი. იხ. ფსალმუნნი. გამოსცა მზ. შანიძემ, 1960 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 11).
- გამ.** წიგნი მეორე მოსქსი — გამოსლვათა: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. I, ნაკვეთი 1. გამოსცა ა. შანიძემ, 1947 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 4).
- გამოცხ.** გამოცხადება იოვანესი. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა, 1961 (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 7).
- გობრ.** წამება გობრონისი, რომელი განიყვანეს ყველის ციხით (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964. გამოსცა კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტმა ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით).
- გოდ. იერ.** გოდებანი იერემიასნი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 4, Paris, 1961).
- გულანდ.** სიმქნე და მოღუაწება ნეტარისა გულანდუხტისი სპარსეთს. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ეტიუდები, III, 1955, გვ. 210—227).
- გურია** წამება წმიდათა და კეთილად მძლეთა მოწამეთა გურია, სამონა, აბი-ბოსეთი, რომელნი იწამნეს ქალაქსა ედესისასა, რომელ არს ურჰაჲ. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ეტიუდები, VIII, 1962, გვ. 104—131).
- დაბ.** წიგნი პირველი მოსქსი — დაბადებისა: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. I, ნაკვეთი 1. გამოსცა ა. შანიძემ, 1947 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 4).
- დან.** წინაწარმეტყუელება დანიელისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 5, Paris, 1961).
- დიალექტ.** ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, 1961.
- ებ. (ებ.) ანტ.** ებისტოლმე ანტონისი, გამოსცა ე. გარიონა (Corpus scriptorum christianorum orientaliu, vol. 148, Scriptorum Iberici, t. 5, Louvain, 1955).
- ევსტ.** მარტულობა და მოთმინება წმიდისა ევსტათი მცხეთელისაჲ. დამოწმებული გვაქვს ჩვენი (ქართ. ენის ისტ. ქრ. I, 1953, გვ. 160—175) და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის გამოცემების მიხედვით (ძველი ქართ. აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964, გვ. 30—45).
- ეზეკ.** წინაწარმეტყუელება ეზეკიელისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 5, Paris, 1961).
- ესაია** წინაწარმეტყუელება ესაიასი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 3, Paris, 1961).
- ეზ.** კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. II, 1945; III, 1955; VI, 1960; VII, 1961; VIII, 1962.

- ექუსთ.** ბასილი დიდი. ექუსთა დღეთაჲ. გამოსცა მ. კახაძემ [მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი II, (25), 1946].
- ჯარჯმ.** ცხობება და მოქალაქობა სერაპიონ ზარზმელისაჲ. დამოწმებული გვაქვს სამი გამოცემის მიხედვით: კ. კეკელიძისა (აღრინდელი ფეოდალური ქართული ლიტერატურა, 1935, გვ. 147—182), ჩვენისა (ქართ. ენის ისტ. ქრ. I, 1953, გვ. 218—236, შემოკლებული) და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტისა (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964).
- ჯაქ.** წინაწარმეტყუელება ჯაქარიასი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- ზირ.** წიგნი სიბრძნისა ისუ ზირაქისი (ოშკის ბიბლიის მიხედვით).
- თარგმ.** გამოცხ. ანდრია კაბადუკიელი, თარგმანება იოვანეს გამოცხადებისაჲ. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა (ძველი ქართ. ენის კათედრის შრომები, 7, 1961, გვ. 37—115).
- თეკლ.** წამება წმიდისა თეკლასი. გამოსცა ილია აბულაძემ (ენიკის მოამბე, ტ. VIII, 1940, გვ. 91—124).
- თუალთ.** ეპიტანე კუპრელისა თქუმული... ათორმეტთა მათ თუალთათჳს. გამოსცა რ. ბლეიკმა (Studies and Documents, London, 1934).
- ი.** სახარება იოვანესი: ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატ-ბერდული ხელნაწერის მიხედვით. გამოსცა ა. შანიძემ, 1945 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 2).
- იაკ.** კათოლიკე ეპისტოლმე იაკობისი: კათოლიკე ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები. გამოსცა ქ. ლორთქიფანიძემ, 1956 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 9).
- იგავ.** იგავნი სოლომონისნი (ოშკის ბიბლიის მიხედვით).
- იერ.** წინაწარმეტყუელება იერემიასი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 4, Paris, 1961).
- ივლით** წიგნი ივლითისი (ოშკის ბიბლიის მიხედვით).
- იობ** წიგნი მეცხრე იობისი: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. I, ნაკვეთი 2. გამოსცა ა. შანიძემ, 1948 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 4).
- იოვ.** კათოლიკე ეპისტოლმე იოვანესი: კათოლიკე ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები. გამოსცა ქ. ლორთქიფანიძემ, 1956 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 9).
- იოველ** წინაწარმეტყუელება იოველისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- იონა** წინაწარმეტყუელება იონასი. ლავურკის ხელნაწერის მიხედვით გამოსცა ი. იმნაიშვილმა (ქართ. ენის ისტ. ქრ. I, 1953, გვ. 134—137), ხოლო იერუსალიმური და ოშკური ხელნაწერების მიხედვით გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- იპოლ.** ნეტარისა იპოლიტეს თქუმული თარგმანება ქება ქებათაჲ. გამოსცა ნ. მარმა (TP, III, 1901).
- ისტ.** ქრ. ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, I, 1953 (II გამოც.); II, 1963. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა.

- კალენდ.** იოვანე-ზოსიმეს კალენდარი — კრებად თთუეთად წელიწადისათაჲ. გამოცემულია ოთხჯერ: ი. ჯავახიშვილის მიერ თავის „სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში“, 1947, გვ. 200—226; კ. კეკელიძის მიერ ორჯერ (თბ. უნივერსიტეტის შრომებში, ტ. 39, 1950 და ეტიუდების V ტომში, 1957) და ე. გარიტის მიერ ბრიუსელში 1958 წ. ახლავს ქართული ტექსტის ლათინური თარგმანი და დიდი გამოკვლევა. ჩვენ ამ გამოცემას ვიმოწმებთ.
- კიმ.** კიმენი, ქართული ჰაგიოგრაფიული ძეგლები, ტ. I, 1918; ტ. II, 1946. გამოსცა კ. კეკელიძემ.
- კორ.** კორინთელთა მიმართ ეპისტოლჭ პავლსი, 1 და 2 (ქუთ. ხელნ. № 176)
- ლ.** სახარებად ლუკასი (ნ. ი.).
- ლაგ.** ლავურკის ლექციონარი (ინახება კ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში).
- ლატ.** ლატალის ლექციონარი.
- ლეგ.** წიგნი მესამე ლევიტელთაჲ: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. I, ნაკვეთი 2. გამოსცა ა. შანიძემ, 1948 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 4).
- ლიმ.** იოანე მოსხი, ლიმონარი. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1960.
- ლიტ. ქრ.** ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I. გამოსცა ს. ყუბანეიშვილმა, 1946.
- მ.** სახარებად მათსი ნ. ი.)
- მესუეტ.** ცხორებად და განგებად სუმეონ მესუეტისა და საკვრველთმოქმედისაჲ, რომელი იყო დამკვდრებულ მთასა ზედა ჰალაბისასა (Corpus scriptorum christianorum orientaliu, vol. 171, Scriptorum Iberici, t. 7, Louvain, 1957).
- მეფ.** წიგნი მეფეთაჲ, 1, 2, 3, 4 (ოშკის ბიბლიის მიხედვით).
- მიქ.** წინაწარმეტყულება მიქიაასი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- მოდრ.** მიქაელ მოდრეკილის საგალობლების კრებული (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი, S 405).
- მოქც.** მოქცევაჲ ქართლისაჲ. დამოწმებული გვაქვს სამი გამოცემის მიხედვით: ე. თაყაიშვილისა (Описание рукописей, т. II, вып. 4, 1906—1912, გვ. 708—813=СМОНПК, т. 41, გვ. 48—96, ტ. 42, გვ. 1—57), ჩუენისა (ქართ. ენის ისტ. ქრ. I, 1953, გვ. 267—279, შემოკლებით) და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტისა (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964, გვ. 81—163).
- მოც.** საქმე მოციქულთა. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1949 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 7).
- მრ.** სახარებად მარკოზისი (ნ. ი.).
- მრავ.** მრავალთავი (ტექსტები), ნაკვეთი პირველი. გამოსცა ილია აბულაძემ (ენიკის მოამბე, ტ. IV, 1944, გვ. 255—316).
- ნ.** ნახე.
- ნაუმ** წინაწარმეტყულება ნაუმისი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).

- ნ. კ.** ნახე კიდევ.
- ნოველ.** შუა საუკუნეთა ნოველების ძველი ქართული თარგმანები, I, 1966. გამოსცა მ. დვალმა.
- Опис.** ნ. მარი, Описание грузинских рукописей Синайского монастыря, 1940.
- ოსე** წინაწარმეტყულება ოსსი, გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- პარ.** პარიზული ლექციონარი.
- პარხ.** პარხლის მრავალთავი (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი, A 95).
- PO** Patrologia Orientalis.
- პეტ.** კათოლიკე ეპისტოლჭ პეტრსი, 1, 2. გამოსცა ქ. ლორთქიფანიძემ, 1956 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 9).
- პოეზ.** ა. შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია. I. ხევსურული, 1931.
- ჟამისწ.** ჟამისწირვაჲ წმიდისა იაკობ მოციქულისაჲ, ძმისა უფლისაჲ, პირველ მთავარ-ეპისკოპოსისაჲ იერუსალმელისაჲ. გამოსცა კ. კეკელიძემ (Древне-грузинский архиепратикон, 1912).
- რავახ** ცხორებად და წამებად წმიდისა ანტონი რავახისი. გამოსცა ი. ყიფშიძემ (Христианский Восток, т. II, вып. 1, 1913).
- რიფს.** წამებად წმიდისა რიფსიმესი და გაიანესი და მოყუასთა მისთაჲ. გამოსცა ილია აბულაძემ (ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, ტ. II, 1960, გვ. 163—177).
- რომ., ჰრომ.** რომაელთა მიმართ ეპისტოლჭ პავლსი (ქუთ. ხელნ. № 176).
- რუთ** წიგნი მერვჭ რუთისი: წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი, ტ. I, ნაკვეთი 2, 1948. გამოსცა ა. შანიძემ (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 4).
- საკ.** წიგ. საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, I, 1963; II, 1966. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 8, 10).
- სას. პ.** ძველ-ქართული სასულიერო პოეზია. გამოსცა პ. ინგოროყვამ, 1913.
- სახისმეტყ.** ბასილი კესარიელი, მკეცთათჳს სახისა სიტყუაჲ. გამოსცა ნ. მარპა (TP, VI, 1904).
- სვან.** სვანური მრავალთავი (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი A 19).
- სიბრძ.** სიბრძნჭ სოლომონისი (ოშკის ბიბლიის მიხედვით).
- სინ.** სინური მრავალთავი 864 წლისა. სასტამბოდ მოამზადდეს კათედრის წევრებმა ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, 1959 (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 5).
- Sin.** სინური ხელნაწერები №№ 6, 11, 35, 36, 62, 97.
- სოფ.** წინაწარმეტყულება სოფონიასი. გამოსცეს რ. ბლეიკმა და მ. ბრიერმა (PO, XXIX, 2, Paris, 1961).
- სწავ.** მამათა სწავლანი, X და XI საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1955 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 8).
- ტიმ.** ტიმოთს მიმართ ეპისტოლჭ პავლსი, 1, 2 (ქუთ. ხელნ. № 176).
- უდაბნ.** უდაბნოს მრავალთავი (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი A 1109).

- ურთ. ილია აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX—X სს-ში, 1944.
- ურპ. ცხორება და განგება წმიდისა იოვანე ურპაელისა კათალიკოსისაჲ. გამოსცა კ. კეკელიძემ (Христианский Восток, т. II, вып. 3, 1913).
- უძვ. რედ. უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთაჲსა“ და გრიგოლ ნოსელის თარგმანებისა „კაცისა აგებულებისათჳს“. გამოსცა ილია აბულაძემ, 1964.
- ფილიპ. ფილიპელთა მიმართ ეპისტოლჳ პავლჳსი (ქუთ. ხელნ. № 176).
- ფს. ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები. გამოსცა მზ. შანიძემ, 1960 (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 11).
- ქართლ. ცხ. ქართლის ცხოვრება, ტ. I, 1955; ტ. II, 1959. გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა.
- ქრისტეფ. წამება წმიდისა ქრისტეფორჳსი და მის თანა მოწამეთა ბევრთაჲ და ორას და სამთაჲ და ორთა დედათაჲ კალენიკჳსი და აკვლინაჲსი, რომელნი იწამნეს დღეთა დეკეოზ მეფისათა. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ეტ. VIII, 1962, გვ. 186—199).
- ქრისტ. წამება წმიდისა ქრისტინაჲსი. გამოსცა კ. კეკელიძემ (ეტ. III, 1955, გვ. 183—196).
- შატბ. შატბერდის კრებული (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი, S 1141).
- ცხ. (ცხორ.) ადამ. საკითხავი ადამ და ევაჲსი სამოთხით გამოსლვისაჲ. გამოსცა ც. ქურციკიძემ (ფილოლოგიური ძიებანი, I, 1964, გვ. 109—133).
- ცხ. (ცხორ.) ანტ. ცხორება წმიდისა ანტონისი. გამოსცა ვახტანგ იმნაიშვილმა, 1970 (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 12).
- ცხ. (ცხორ.) ეფთ. ცხორება იოვანესი და ეფთჳმესი. გამოსაცემად დაამზადა ი. ჯავახიშვილმა (ძველი ქართული ენის ძეგლები. 3. 1946).
- წარტყ. ანტიოქ სტრატეგი, წარტყუნვად იერუსალჳმისაჲ. გამოსცა ნ. მარმა (TP, IX, 1909).
- ჰილ-ეტრ. ჰილ-ეტრატის იადგარი (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნ. H 2123).
- ჰინჰ. ალ. ჰინჳარული. ხევსურულის თავისებურებანი, 1960.
- ხანძთ. გ. მერხულე, შრომაჲ და მოღუაწება ღირსად ცხორებისაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისაჲ, ხანძთისა და შატბერდისა აღმაშენებელისაჲ და მის თანა კსენებაჲ მრავალთა მამათა ნეტართაჲ. გამოსცა ნ. მარმა (TP, VII, 1911). დამოწმებული გვაქვს 4 გამოცემის მიხედვით: მარისა (გვ. ა—3ბ), ს. ყუბანეიშვილისა (ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, 1946, გვ. 99—156), ჩუენისა (ქართ. ენის ისტ. ქრ. I. 1953, გვ. 236—267, შემოკლებით) და კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტისა (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, 1964, გვ. 248—319).
- ხრონ. ხრონოლოგი გიორგი ამარტოლისაჲ, 1920. გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა. სახარების ტექსტის შემოკლებებთან (მ., მრ., ლ., ი.) მიწერილ ლათინურ ასოებს შემდეგი მნიშვნელობა აქვთ:

- A — ოპიზის (ათონის) ოთხთავი 913 წ.
- B — ტბეთის ოთხთავი 995 წ.
- C — ადიშის ოთხთავი 897 წ.
- D — ჯრუჳის ოთხთავი 936 წ.
- E — პარხლის ოთხთავი 973 წ.
- F — ურბნისის ოთხთავი XI საუკუნის I ნახევრისა.
- G — პალესტინური ოთხთავი 1048 წ.
- H — ვანის ოთხთავი XII საუკუნის დამდეგისა.
- I — ეჩმიადინის ოთხთავი.
- K — გელათის ოთხთავი.
- L — ქსნის ოთხთავი X ს.
- M — მესტიის ოთხთავი 1033 წ.
- N — ალავერდის ოთხთავი 1054 წ.

ამას გარდა,

- X აღნიშნავს ხანმეტი ლექციონარის ტექსტს (=ძველი ქართული ენის ძეგლები. 1).
- Y ხანმეტ ტექსტებს, გამოცემულს ი. ჯავახიშვილის მიერ (მისი ქართ. პალეოგრაფია, 1949, მეორე გამოცემა).
- Z პაემეტ ტექსტებს, გამოცემულს ა. შანიძის მიერ (თბ. უნ. მოამბე, ტ. III, 1913).

4. მიცემითს ბრუნვაში დასმული სახელი ზმნას ვერ ითანხმებს მრ. რიცხვში	239
5. ვნებითი გვარის ზმნათა წარმოების თავისებურებანი	239
6. ზოგიერთი თავისებური ზმნის უღლება	244
7. მონაცვლეობა რიცხვში	249
8. საწყისის წარმოება	249
9. საზიარო ფორმები	254
10. მწყრივების ნიმუშები	276

ზ ი ნ ა ა რ ს ი

ფ ო ნ ე ბ ი კ ა

ძველი ქართული ენის ფონეტიკური შედგენილობა

ზმარებიდან გადავარდნილი ბგერები და ასოები	5
ფონეტიკური მოვლენები	11
1. ბგერათა დაკარგვა	11
2. ბგერათა გაჩენა	35
3. ასიმილაცია	46
4. დისიმილაცია	54
5. მეტათეზისი	90
6. სუბსტიტუცია	113
7. შერწყმა	135

მ ო რ ფ ო ლ ო ბ ი ა

ს ა ხ ე ლ ე ბ ი

1. თანხმოვანფუძიანი სახელები	141
2. ხმოვანფუძიანი სახელები	144
3. ნაწვერიანი სახელები	146
4. საზღვრული და ატრიბუტული მსაზღვრელი ერთად	147
5. ორმაგი ბრუნება	149
6. სამმაგი ბრუნება	151
7. საკუთარ სახელთა ბრუნება	153
8. საკუთარი სახელი მსაზღვრელად	155

ზ მ ნ ე ბ ი

1. პირის ნიშნები	156
2. მწყრივები	205
3. პირდაპირი ობიექტური პირის მრავლობითი რიცხვის აღნიშვნა II და III სე- რიის მწყრივებში	237

დ ა მ ა ტ ე ბ ა ნ ი

1. ზმნის პირები და პირთა კლება და მატება	316
2. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები III სერიაში	348
საძიებელი	359
უმათავრესი შემოკლებანი	373

ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები

(თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემა)

დაიბეჭდა:

1. ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები. ტექსტები გამოკვლევითა და ლექსიკონით გამოსცა ილია აბულაძემ. თბილისი, 1955, XXXII+222 გვ.
2. ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა. I. მორფოლოგია. თბილისი, 1955. 08+330 გვ. გამოცემა მეორე, შესწორებული. თბილისი, 1962, 335 გვ.
3. ვეფხისტყაოსნის სიმფონია, შედგენილი ა. შანიძის ხელმძღვანელობით, მისივე წინასიტყვაობით და გამოკვლევით. თბილისი, 1956, 039+431 გვ.
4. ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში. თბილისი, 1957, 028+784 გვ.
5. სინური მრავალთავი 864 წლისა. გამოსაცემად მოამზადეს კათედრის წევრებმა ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით. თბილისი, 1959, 020+338 გვ.
6. თ. უთურგაიძე, თუშური კილო. თბილისი, 1960, 08+236 გვ.
7. კრებულ ი. თბილისი, 1961.
იოვანეს გამოცხადება და მისი თარგმანება. ძველი ქართული ვერსია. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ი. იმნაიშვილმა (გვ. 1—205).
ა. შანიძე, გრამატიკული სუბიექტი ზოგიერთ გარდაუვალ ზმნასთან ქართულში (გვ. 207—228).
ლ. კიკნაძე, უწყვეტის ხოლმეობითის მწკრივი ძველ ქართულში (გვ. 229—279).
8. საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, I. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა. თბილისი, 1963, VII+64 გვ.
9. კრებულ ი. თბილისი, 1964.
ა. შანიძე, ანტონი I-ის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე და ძველი ქართული ენის ძეგლების ვითარება ახალი აღთქმის წიგნების გამოცემებში (გვ. 1—94).
ლ. ბარამიძე, ზოგიერთი ტიპის მეშველ-ზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში (გვ. 95—150).
ზ. კუმბურიძე, საკუთარ სახელთა ბრუნება სვანურში (გვ. 151—157).
კ. დანელია, იერემიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული ვერსიები და მათი მომდინარეობის საკითხი (გვ. 159—184).
მზექალა შანიძე, უდაბნოს მრავალთავის ერთი ადგილის იდენტიფიკაციისათვის (გვ. 185—186).
კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია (გვ. 187—209).
პეტრე იბერიელი (ფსევდო-დიონისე არეობაგელი). შრომები, ეფრემ მცირის თარგმანი. გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო საბსონ ენუქაშვილმა. თბილისი, 1961 (რეცენზია ა. შანიძისა, გვ. 187—193).

ძველქართულ-რუსული ლექსიკონი (ოთხთავის ორი ძველი რედაქციის მიხედვით). შეადგინა ს. ბ. სერებრიაკოვმა. საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა. თბილისი, 1962. XIV+285 გვ. (რეცენზია მზ. შანიძისა, გვ. 195—209).

10. საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, II. გამოსცა ი. იმნაიშვილმა. თბილისი, 1966, 08+239 გვ.
11. საიუბილეო. თბილისი, 1968.
ა. შანიძე, ერგასეულის წლისთავზე (გვ. VII—VIII).
ა. შანიძე, შესავალი სიტყვა, წარმოთქმული დისერტაციის დაცვისას თბილისის უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე 1920 წლის 9 მაისს (გვ. 1—6).
ა. შანიძე, ავრი სუფიქსიანი ქალის სახელები ძველ ქართულში (გვ. 7—16).
ა. შანიძე და ვ. ცისკარიშვილი, ბარანის ციხის წარწერა (გვ. 17—26).
A. Шанидзе и В. Цискаришвили, Надпись Баранской крепости (Резюме) (стр. 26).
ი. იმნაიშვილი, ვნებითი გვარის ზმნათა თავისებურებანი ძველ ქართულში (გვ. 27—54).
ზ. კუმბურიძე, მყოფადის წარმოქმნის ისტორიისათვის ძველ ქართულში (გვ. 55—76).
მ. შანიძე, შესავალი ეფრემ მცირის ფსალმუნთა თარგმანებისა (ტექსტი და შენიშვნები) (გვ. 77—122).
კ. დანელია, ძველი ქართულის ლექსიკონიდან (გვ. 123—131).
დ. მელიქიშვილი, ზოგი საკავშირებელი სიტყვისა და ნაწილას მნიშვნელობისათვის იოანე პეტრიწის ნაწერებში (გვ. 133—142).
A. Шанидзе, Грузинская надпись XI—XII вв. из Армении (стр. 143—144). კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია (გვ. 143—165).
მზია ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან. I. თბილისი, 1966 (რეცენზია ა. შანიძისა, გვ. 145—158).
რომან მიმინოშვილი, იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ქართული თარგმანები. თბილისი, 1966 (რეცენზია კ. დანელიასი, გვ. 159—165).
12. ცხოვრებაჲ წმიდისა ანტონისი. ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ვახტანგ იმნაიშვილმა. თბილისი, 1970, 156 გვ.
13. ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, ლექსიკონით, ენის მიმოხილვით და ტაბულებით. ნაწილი I, ტექსტები და ლექსიკონი, 1970, გვ. 384.
14. ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, ლექსიკონით, ენის მიმოხილვით და ტაბულებით. ნაწილი II, ენის მიმოხილვა და ტაბულები, 1971, გვ. 384.

ИВАН ВИССАРИОНОВИЧ ИМНАИШВИЛИ

ИСТОРИЧЕСКАЯ ХРЕСТОМАТИЯ
ГРУЗИНСКОГО ЯЗЫКА

т. I

Со словарем, грамматическим обзором языка
и таблицами

часть II

Грамматический обзор языка и таблицы

(на грузинском языке)

გამომც. რედაქტორი მ. ღვიანიშვილი
მხატვრული რედაქტორი თ. კარბელაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი ა. დოგრაშვილი
კორექტორი დ. კუხიანიძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 21. IV. 71 წ. ქაღალდის ზომა 70×108.
პირ. ნაბეჭდი თაბახი 33,6. სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 25,74.

ტირაჟი 3.000.

უე 00108

შეკვეთა 1045

ფასი 2 მან. 33 კაპ.

გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, კამოს ქ., 18
Издательство «Ганатлеба», Тбилиси, ул. Камо, 18

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. ჯავახიშვილის პროსპექტი, 1.
Типография Тбилисского университета, Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1.